

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA İKİNCİL
UZUN ÜNLÜLER**

Ezgi ARAL

Doktora Tezi

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yeni Türk Dili Programı

ARALIK 2022

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Doktora Tezi

TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA İKİNCİL UZUN ÜNLÜLER

Tez Yazarı

Ezgi ARAL

Danışman

Prof. Dr. Ahmet BURAN

ARALIK 2022

ELAZIĞ

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
Doktora Tezi

Başlığı:	TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA İKİNCİL UZUN ÜNLÜLER
Yazarı:	Ezgi ARAL
Tez Öneri Tarihi:	16.06.2020
Savunma Tarihi:	26.12.2022

TEZ ONAYI

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına göre hazırlanan bu tez aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilmiş ve akademik dinleyicilere açık yapılan savunma sonucunda **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile kabul edilmiştir.

İmza

Danışman:	Prof. Dr. Ahmet BURAN Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi
Başkan:	Prof. Dr. Ercan ALKAYA Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi
Üye:	Prof. Dr. Nadir İLHAN Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Üye:	Prof. Dr. Fatih ÖZEK Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi
Üye:	Prof. Dr. Mustafa ŞENEL Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunun/...../20..... tarihli toplantısında tescillenmiştir.

Prof. Dr. Murat SUNKAR
Enstitü Müdürü

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım “**TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA İKİNCİL UZUN ÜNLÜLER**” Başlıklı Doktora Tezi’nin içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

26.12.2022

Ezgi ARAL

ÖN SÖZ

Ağızlar, bir dil alanı içinde yaşayan farklı konuşma biçimleridir. Kimi ağızlar, ayrıca, bir yazı dili alanı içinde yaşarlar. Temelde yazı dili alanı içinde yaşayan ağızlar ile yazı dili arasında sıkı bir ilişki vardır. Ancak ağızlar, yazı dilinin bozulmuş şekli değil, onun yanında, onunla birlikte fakat ondan farklı olarak yaşayıp gelişen dil varyantlarıdır. Yazı dili, bir yazım (imla) ile standartlaştırılıp dondurulduğu için değişimler oldukça az ve ancak çok uzun bir zaman içinde olabilir. Ağızlar ise, sadece sözlü olarak kullanıldıkları için değişime açıktır. Tabii ağızlar bir yanıyla değişmeye ve gelişmeye açık iken bir yanıyla da muhafazakâr bir özellik gösterir ve bazı arkaik özellikleri bünyelerinde saklayabilirler.

Bu çalışmada incelemeye çalıştığımız uzun ünlülerin bir bölümünü oluşturan “birincil” uzun ünlüler, ağızların muhafazakâr yanını gösteren örnekler iken, çalışmanın asıl konusu olan “ikincil” uzun ünlüler ise ağızların değişime açık tarafının göstergesi olan örneklerdir. Nitekim yazı dilinde olmadığı halde, ağızlarda, çeşitli ses olayları sonucu ortaya çıkan çok sayıda ikincil uzun ünlü örneği bulunmaktadır.

Türkiye Türkçesi ağızlarında yer alan birincil uzun ünlüler birçok kişi tarafından değişik makale ve kitapların ilgili bölümlerinde incelenmiştir. İkincil uzun ünlüler de birçok çalışmada, incelenen ağızlar ya da ağız bölgeleri ile sınırlı bir şekilde örneklendirilmiş, incelenmeye çalışılmıştır. Ancak bir bütün halinde ve tüm Türkiye Türkçesi ağızlarında ikincil uzun ünlüler bağımsız bir çalışma içinde ele alınmamıştır. Dolayısıyla bu çalışma ile bu eksiklik giderilmeye; Leyla Karahan’ın tasnifi esasında, ağız bölgelerine göre ve Türkiye Türkçesi ağızlarında bir bütün halinde ikincil uzun ünlülerin durumu incelenmeye çalışıldı.

Türkiye Türkçesi ağızları Türkiye Cumhuriyeti Devletinin sınırları dışına taşmakta; Irak, Suriye, KKTC, Yunanistan, Bulgaristan, Kuzey Makedonya, Kosova, Bosna-Hersek vb. ülkelerde de Türkiye Türkçesi ağızlarının uzantısı olan ağızlar konuşulmaktadır. Çalışmanın evreni, Türkiye Cumhuriyetinin sınırları ile sınırlandırılmıştır. Türkiye’de derlenmiş ve incelenmiş ağızlarla ilgili malzeme tarandı, ancak az da olsa derlenmemiş bölgeler bulunduğu için bu bölgelerle ilgili örnek verilemedi.

Çalışma üç ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde; giriş mahiyetinde, ünlüler ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Bu bölümde, ünlüler hakkında genel bilgiler verilip ünlülerin sınıflandırılması yapıldıktan sonra yazı dilinde bulunmayan ağızlarda kullanılan ünlüler hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde; birincil uzun ünlülerle hakkında bilgi verildikten sonra, Türkiye Türkçesi Ağızlarından derlenen metinler taranmış, incelemelerde verilen bilgiler gözden geçirilmiş saptanan birincil uzun ünlüler ilgili başlık altında değerlendirilmiştir. Birincil uzun ünlülerin bulunduğu kelimeler kökenlerine göre; Türkçe kökenli olanlar ve yabancı kökenli olanlar şeklinde gruplandırılarak değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde; ikincil uzun ünlülerle ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiş; tasnif ve örneklendirmeler yapılmıştır. İkincil uzun ünlülerin oluşmasına sebep olan çok sayıda ses olayı bulunmaktadır. Bu ses olaylarının her biri bir başlık haline getirilmiş ve bu başlıkların altında ilgili ses olayının örnekleri ağız bölgelerine göre verilmiştir. İkincil uzun ünlülerin oluşması kelime kök ve tabanlarında olduğu gibi bazı eklerde de meydana gelebilmektedir. Dolayısıyla çalışmada uzunluk örnekleri kelime kök ve tabanlarında ve eklerde şeklinde iki ana bölüme ayrılarak incelendi. İkincil uzun ünlülerin bulunduğu kelimeler ayrıca, Türkçe kökenli kelimeler, yabancı kökenli kelimeler ve özel isimler olarak sınıflandırılmıştır. Sayısal verilerin sonuçlarının daha net görülebilmesi için bazı başlıklar için tablolar oluşturularak sayısal verileri de saptanmıştır. Çalışmanın sonuna eklenen haritalarla uzun ünlülerin Türkiye Türkçesi ağızlarındaki coğrafi dağılımı gösterilmeye çalışıldı.

Çalışmanın verileri, Türkiye Türkçesi ağızları ile ilgili yapılmış olan derleme ve incelemelerden yararlanılarak elde edildi. Kaynak olarak kullanılan metinlerin dil ve çeviri yazı biçimlerine müdahale edilmedi, eserlerin özgün şekline sadık kalındı. Metinlerde kullanılan farklı çeviri yazı işaretleri de çalışmanın başında “Araştırmada Kullanılan Çeviri Yazı İşaretleri” başlığı altında verildi.

Birincil ve ikincil uzun ünlüler, ağız gruplarına göre, Leyla Karahan’ın “Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması” adlı eserinde yer alan ağız gruplarına göre değerlendirildi ve Karahan tasnifinde

örneklenememiş ağızların malzemesi de “Karahana Tasnifinde Örneklenememiş Ağızlar” başlığıyla ilgili bölümlere eklendi.

Çalışmada farklı başlıklar ile ilgili bazı sayısal veriler, SPSS programı ile hazırlanan tablolara yansıtılarak, topluca görülmesi sağlandı.

Her konuda olduğu gibi, tez çalışmam sürecinde de sabrını ve sevgisini benden esirgemeyen, her zaman yanımda olup beni destekleyen aile bireylerimin hepsine ayrı ayrı sonsuz teşekkür ederim.

Çalışmam TDK tarafından desteklendi. Doktora tezimin tamamlanmasında TDK’nin maddi ve manevi desteği teşvik edici oldu. Bu vesileyle TDK Başkanı Prof. Dr. Gürer Gülsevin başta olmak üzere bütün yetkililere teşekkür ederim.

Çalışma boyunca değerli görüşlerinden yararlandığım Tez İzleme Komite üyesi hocalarım Prof. Dr. Fatih Özek ve Prof. Dr. Nadir İlhan’a; bilgi ve tecrübesinden yararlandığım değerli Hocam Prof. Dr. Ercan Alkaya’ya ve üzerimde emeği olan tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Bazı insanlar vardır; tanıdıktan sonra hayata bakışınızı değiştiren ve hayat kalitenizi yükselten işte öyle biri diye tabir edebileceğim kıymetli Hocam Prof. Dr. Ahmet Buran... Yolumu her zaman aydınlatan, çalışma öncesinde, çalışma sırasında yaşadığım her türlü sıkıntıda desteğini her zaman yanımda hissettiğim, öğrencisi olmanın ayrıcalığını her durumda yaşadığım ve öğrencisi olmaktan da her daim gurur duyduğum saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Ahmet Buran’a teşekkürü borç bilirim.

Ezgi ARAL
ELAZIĞ 2022

İÇİNDEKİLER

BEYAN	I
ÖN SÖZ	II
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖZET	XXII
ABSTRACT	XXIII
ŞEKİLLER LİSTESİ	XXIV
HARİTALAR LİSTESİ	XXVI
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	XXVII
ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI (TRANSKRİPSİYON) İŞARETLERİ.....	XXVII
EKLER LİSTESİ.....	XXXIV
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Ünlüler	2
1.1.1. Türkiye Türkçesinde Ünlüler.....	4
1.1.2. Ünlü Türleri	5
1.1.2.1. Boğumlanma Yeri ve Biçimine Göre Ünlüler	5
1.1.2.1.1. Boğumlanma Yerlerine Göre Ünlüler.....	5
1.1.2.1.2. Dudakların Aldığı Şekle Göre Ünlüler	5
1.1.2.1.3. Ağız Açıklığı ve Alt Çenenin Durumuna Göre Ünlüler	5
1.1.2.2. Boğumlanma Sürelerine Göre Ünlüler	6
1.1.2.2.1. Kısa Süreli Ünlüler	6
1.1.2.2.2. Normal Süreli Ünlüler	6
1.1.2.2.3. Uzun Süreli Ünlüler.....	6
1.1.2.2.3.1. Birincil /Asli Uzun Ünlüler.....	6
1.1.2.2.3.2. İkincil / Dolaylı Uzun Ünlüler	7
1.2. Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ünlüler.....	7
2. TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA BİRİNCİL UZUN ÜNLÜLER.....	12
2.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	14
2.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	41
3. TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA İKİNCİL UZUN ÜNLÜLER.....	59
3.1. Ünsüz Erimesi / Düşmesi Sonucu Oluşan Uzun Ünlüler	60
3.1.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında Eriyen / Düşen Ünsüzün Yanındaki Ünlünün Uzaması Durumu	61
3.1.1.1. Düşen / Eriyen Ünsüzden Önceki Ünlünün Uzaması Durumu.....	61
3.1.1.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	61
3.1.1.1.1.1. “b” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	61
3.1.1.1.1.2. “ç” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	61
3.1.1.1.1.3. “f” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	61
3.1.1.1.1.4. “g” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	62
3.1.1.1.1.5. “ğ” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	62
3.1.1.1.1.6. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	81
3.1.1.1.1.7. “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	82

3.1.1.1.1.8. “l” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	87
3.1.1.1.1.9. “m” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	89
3.1.1.1.1.10. “n” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	89
3.1.1.1.1.11. “p” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler ..	91
3.1.1.1.1.12. “r” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	91
3.1.1.1.1.13. “s” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	97
3.1.1.1.1.14. “t” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	97
3.1.1.1.1.15. “v” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	97
3.1.1.1.1.16. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	100
3.1.1.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	107
3.1.1.1.2.1. “f” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	107
3.1.1.1.2.2. “g” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	108
3.1.1.1.2.3. “ğ” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	108
3.1.1.1.2.4. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	111
3.1.1.1.2.5. “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	121
3.1.1.1.2.6. “l” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	122
3.1.1.1.2.7. “m” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler ..	123
3.1.1.1.2.8. “n” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	123
3.1.1.1.2.9. “r” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	125
3.1.1.1.2.10. “s” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler ..	130
3.1.1.1.2.11. “t” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler ..	131
3.1.1.1.2.12. “v” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	131
3.1.1.1.2.13. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	132
3.1.1.1.2.14. “z” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler ..	136
3.1.1.1.3. Özel İsimlerde	136
3.1.1.1.3.1. “f” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	137
3.1.1.1.3.2. “g” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	137
3.1.1.1.3.3. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	138
3.1.1.1.3.4. “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	141
3.1.1.1.3.5. “l” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	141
3.1.1.1.3.6. “n” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	141
3.1.1.1.3.7. “r” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	142
3.1.1.1.3.8. “v” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	142
3.1.1.1.3.9. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	143
3.1.1.2. Düşen /Eriyen Ünsüzden Sonraki Ünlünün Uzaması Durumu	144
3.1.1.2.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	144
3.1.1.2.1.1. “ğ” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	144
3.1.1.2.1.2. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	145
3.1.1.2.1.3. “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	146
3.1.1.2.1.4. “l” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	146
3.1.1.2.1.5. “n” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	146
3.1.1.2.1.6. “p” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	147
3.1.1.2.1.7. “r” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	147
3.1.1.2.1.8. “v” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	147

3.1.1.2.1.9. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	147
3.1.1.2.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	148
3.1.1.2.2.1 “ğ” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	148
3.1.1.2.2.2. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	148
3.1.1.2.2.3. “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	149
3.1.1.2.2.4. “n” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	150
3.1.1.2.2.5. “s” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	150
3.1.1.2.2.6. “v” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	150
3.1.1.2.2.7. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	150
3.1.1.2.3. Özel İsimlerde	150
3.1.1.2.3.1. “ğ” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	150
3.1.1.2.3.2. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	150
3.1.1.2.3.3 “n” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	151
3.1.2. Sözcük Kök ve Tabanlarında Eriyen / Düşen Ünsüzün Komşusu Olmayan Ünlülerde Meydana Gelen İkincil Uzunluklar	151
3.1.2.1. Düşen / Eriyen Ünsüzün Komşusu Olmayan Önceki Ünlünün Uzaması Durumu	151
3.1.2.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	152
3.1.2.1.1.1. “c” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	152
3.1.2.1.1.2. “d” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	152
3.1.2.1.1.3. “g” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	152
3.1.2.1.1.4. “k” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	152
3.1.2.1.1.5. “l” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	152
3.1.2.1.1.6. “n” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	154
3.1.2.1.1.7. “r” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	154
3.1.2.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	155
3.1.2.1.2.1. “g” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	155
3.1.2.1.2.2. “h” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	155
3.1.2.1.2.3. “l” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	156
3.1.2.1.2.4. “r” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	156
3.1.2.1.2.5. “s” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	156
3.1.2.1.2.6. “y” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	156
3.1.2.1.3. Özel İsimlerde	157
3.1.2.1.3.1. “f” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	157
3.1.2.1.3.3. “y” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	157
3.1.2.2. Düşen / Eriyen Ünsüzün Komşusu Olmayan Sonraki Ünlünün Uzaması Durumu	157
3.1.2.2.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	157
3.1.2.2.1.1. “f” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	157
3.1.2.2.1.2. “ğ” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	157
3.1.2.2.1.3. “l” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	157
3.1.2.2.1.4. “n” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	158
3.1.2.2.1.5. “y” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	158
3.1.2.2.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	158

3.1.2.2.2.1. “ğ” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	158
3.1.2.2.2.2. “h” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	159
3.1.2.2.2.3. “v” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	159
3.1.2.2.3. Özel İsimlerde	159
3.1.2.2.3.1. “h” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	159
3.1.3. Eklerde Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	160
3.1.3.1. Fiil Çekim Eklerinde	160
3.1.3.1.1. Şimdiki Zaman Ekinde	160
3.1.3.1.1.1. - yorū < -yorur	161
3.1.3.1.1.2. - yō < -yor	162
3.1.3.1.1.3. -ōr / -ō < -yor	165
3.1.3.1.1.4. -yū / -yū < -yur / -yür	166
3.1.3.1.1.5. -yā / -yē < -yar / -yer	167
3.1.3.1.1.6. -yī / -yī < -yır / -yir	168
3.1.3.1.1.7. -Ar < -yar / -yer	168
3.1.3.1.2. Geniş Zaman Ekinde	169
3.1.3.1.2.1. -r / -Ar / -Ur / -Ir	169
3.1.3.1.2.2. Geniş Zamanın Olumsuzu (-mAz)	175
3.1.3.1.3. Gelecek Zaman (-AcAk) Ekinde	176
3.1.3.1.4. Şahıs Eklerinde	180
3.1.3.1.4.1. II. Teklik Şahıs Ekinde	180
3.1.3.1.4.2. III. Çokluk Şahıs Ekinde	181
3.1.3.2. İsim Çekim Eklerinde	183
3.1.3.2.1. Çokluk Eki (+lAr)	183
3.1.3.2.2. İyelik Ekleri	186
3.1.3.2.2.1. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinde	186
3.1.3.2.2.2. III. Teklik Şahıs İyelik Ekinde	186
3.1.3.2.2.3. I. Çokluk Şahıs İyelik Ekinde	186
3.1.3.2.3. Hâl Ekleri	186
3.1.3.2.3.1. Ayrılma Hâli Eki (+dAn)	186
3.1.3.2.3.2. Zamir “n/ñ” sinin Düşmesiyle Yönelme Hâli Ekinde (+A) Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	187
3.1.3.2.3.3. İlgi Hâli Eki (+nIn)	187
3.1.3.2.4. İsimden İsim Yapan Ekler	188
3.1.3.2.4.1. +Ilk Ekinde “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	188
3.1.3.2.5. Üleştirme Ekinde “r” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	188
3.1.3.1.6. Zarf-fiil Ekinde	189
3.1.3.1.6.1. +iken ekindeki “n” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	189
3.1.3.1.6.2. “+Ip” Zarf-fiil Ekinde “-p” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	189

3.1.3.2.7. “+Dİk” Sıfat-fiil Eki “-k” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	189
3.1.3.2.9. Bildirme (+dİr) Ekinde “r” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	190
3.1.3.2.10. “-mAk” Ekinde “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	190
3.1.3.2.11. İki Ünlü Arasında Kalan Sesin Erimesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler.....	190
3.1.3.2.11.1. “ğ” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	191
3.1.3.2.11.2. “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler ...	192
3.1.3.2.11.3. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	192
3.1.3.2.12. Zamir “n/ñ” sinin Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	193
3.2. Ünlü Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	194
3.2.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında.....	195
3.2.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	195
3.2.1.1.1. “A” Düşmesi.....	195
3.2.1.1.2. “İ” Düşmesi	196
3.2.1.1.3. “U” Düşmesi.....	198
3.2.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	198
3.2.1.2.1. “A” Düşmesi.....	198
3.2.1.2.2. “İ” Düşmesi	198
3.2.1.2.3. “o” Düşmesi.....	199
3.2.1.2.4. “u” Düşmesi.....	199
3.2.1.3. Özel İsimlerde.....	199
3.2.2. Eklerde.....	200
3.2.2.1. III. Teklik Şahıs İyelik Ekinin Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	200
3.2.2.2. Belirtme Hâli Ekinin Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	200
3.2.2.3. “ile” Edatında Ünlü Düşmesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	200
3.2.2.4. Geniş Zaman Ekinde.....	201
3.2.2.5. Gelecek Zaman Ekinde.....	201
3.2.2.6. Ek-Fiil Eki -Idİ	201
3.3. Yarı Düşme Durumunda Olan Seslere Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	201
3.3.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında.....	201
3.3.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	201
3.3.1.1.1. “d” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle.....	201
3.3.1.1.2. “g/ğ” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle.....	201
3.3.1.1.3. “h” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle.....	202
3.3.1.1.4. “İ” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle.....	202
3.3.1.1.5. “n” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle.....	202
3.3.1.1.6. “r” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle	202
3.3.1.1.7. “v” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle.....	203
3.3.1.1.8. “y” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle.....	203
3.3.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	204

3.3.1.2.1. “h” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle.....	204
3.3.1.2.2. “l” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle.....	204
3.3.1.2.3. “n” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle.....	204
3.3.1.2.4. “r” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle	204
3.3.1.2.5. “v” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle.....	205
3.3.1.2.6. “y” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle.....	205
3.3.1.3. Özel İsimlerde.....	205
3.3.1.3.1. “h” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle.....	205
3.3.1.3.2. “r” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle	205
3.3.2. Eklerde Meydana Gelen Yarı Düşme Eğilimi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler.....	205
3.3.2.1. Fiil Çekim Eklerinde.....	205
3.3.2.1.1. Şimdiki Zaman “-yor” Ekinde	205
3.3.2.1.2. Geniş Zaman “-r / -Ar” Ekinde.....	206
3.3.2.1.3. III. Çokluk Şahıs Ekinde.....	206
3.3.2.2. İsim Çekim Eklerinde	206
3.3.2.2.1. Çokluk Eki +lAr Ekinde	206
3.3.2.2.2. Hâl Eklerinde	207
3.3.2.2.2.1 Ayrılma Hâli Ekinde (+ Dan)	207
3.3.2.2.2.2. İlgi Hâli Eki “+nln” Ekinde.....	207
3.3.2.2.3. Zarf Fiil Eki Olan “+iken” Ekinde.....	207
3.3.2.2.4. Sıfat Fiil Eki Olan “-dIk” Ekinde	207
3.3.2.2.5. Bildirme Eki Olan “-dIr” Ekinde	207
3.4. Çift Ünsüz Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	207
3.4.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında.....	208
3.4.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	208
3.5. Hece Kaybı Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	208
3.5.1. Hece Kaynaşması Sonucundan Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	208
3.5.1.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında.....	209
3.5.1.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	209
3.5.1.1.1.1. “b” Ünsüzünün Düşmesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları	209
3.5.1.1.1.2. “k > g /ğ ve g > ğ > w/v/y” Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları	209
3.5.1.1.1.3. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları.....	220
3.5.1.1.1.4. “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları	222
3.5.1.1.1.5. “n” Ünsüzünün Düşmesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları	222
3.5.1.1.1.6. “r” Ünsüzünün Düşmesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları.....	223
3.5.1.1.1.7. “v” Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları.....	224
3.5.1.1.1.8. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları.....	225
3.5.1.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	228
3.5.1.1.2.1. “f” Ünsüzünün Düşmesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları.....	228
3.5.1.1.2.2. “k>g /ğ ve g > ğ > w/v/y” Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları	228
3.5.1.1.2.3. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları.....	230

3.5.1.1.2.4. “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları	234
3.5.1.1.2.5. “r” Ünsüzünün Düşmesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları	235
3.5.1.1.2.6. “v” Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları	236
3.5.1.1.2.7. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları	236
3.5.1.1.3. Özel İsimlerde	237
3.5.1.1.3.1 “f” Ünsüzünün Düşmesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları	237
3.5.1.1.3.2. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen Hece Kaynaşmaları	237
3.5.1.1.3.3. “v” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen Hece Kaynaşmaları	238
3.5.1.1.3.4. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen Hece Kaynaşmaları	238
3.5.1.2. Eklerde ve Kök / Gövde-Ek Birleşmelerinde Oluşan İkincil Uzunluklar	239
3.5.1.2.1. Ünsüz Erimesi Sonucunda Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler	240
3.5.1.2.1.1. “da+ki” Ekinde Meydana Gelen “k” Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	240
3.5.1.2.1.2 “+da” Ekinde Meydana Gelen Düşme Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	240
3.5.1.2.1.3. Edatlarda Meydana Gelen Erime/Düşme Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	241
3.5.1.2.1.4. Çokluk Ekinde Meydana Gelen Erime/Düşme Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	241
3.5.1.2.1.5. Hâl Eklerinde	242
3.5.1.2.1.5.1. Yönelme Hâli Ekinde	242
3.5.1.2.1.5.2. Belirtme Hâli Ekinde	248
3.5.1.2.1.5.3. +rA Yön Gösterme Ekinde	249
3.5.1.2.1.5.4. İlgi (Tamlayan) Hâli Ekinde	250
3.5.1.2.1.5.5. Vasıta Hâli Ekinde	252
3.5.1.2.1.6. İyelik Eklerinde	253
3.5.1.2.1.6.1. I. Teklik Şahıs İyelik Ekinde	253
3.5.1.2.1.6.2. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinde	254
3.5.1.2.1.6.3. III. Teklik Şahıs İyelik Ekinde	254
3.5.1.2.1.6.4. I. Çokluk Şahıs İyelik Ekinde (+I)z / (+I)mIz / (+U) mUz	258
3.5.1.2.1.6.5. II. Çokluk Şahıs İyelik Ekinde	259
3.5.1.2.1.7. Küçültme Ekinde (+cAk / +cIk / +cAğIz)	259
3.5.1.2.1.8. +nIz / +nUz Ekinde	260
3.5.1.2.1.9. +nIn / +nUn Ekinde	262
3.5.1.2.1.10. +nI Ekinde	263
3.5.1.2.1.11. +Iık / +IUk Ekinde	263
3.5.1.2.1.12. Zarf Fiil Ekinde	265
3.5.1.2.1.12.1 +Ip Ekinde	265
3.5.1.2.1.12.2. +IncA Ekinde	266
3.5.1.2.1.12.3. +ArAk Ekinde	266
3.5.1.2.1.13. Sıfat-fiil Ekinde	266
3.5.1.2.1.13.1. +dIk / +dUk Ekinde	266
3.5.1.2.1.13.2 +An Sıfat-fiil Ekinde	271
3.5.1.2.1.14. +leyin Ekinde	271

3.5.1.2.1.15. Şimdiki Zaman Ekinde	271
3.5.1.2.1.15.1. - ĩy / ĩy / ĩ / ĩ < - (i) yor.....	271
3.5.1.2.1.15.2 -Ir Ekinde	274
3.5.1.2.1.16. “-Ar / -Ir” Geniş Zaman Ekinde	275
3.5.1.2.1.17. -AcAk Gelecek Zaman Ekinde	276
3.5.1.2.1.18. Emir-İstek Kipinde	280
3.5.1.2.1.18.1 -AyIm / -AyIn Ekinde.....	280
3.5.1.2.1.18.2. -Allm Ekinde	283
3.5.1.2.1.19. şart Kipinde	283
3.5.1.2.1.20. Yeterlilik Fiilinde.....	283
3.5.1.2.1.21. “-DIr” Ettirgenlik Ekinde.....	284
3.5.1.2.1.22. “i-mek” Fiilinde	284
3.5.1.3. Sözcük Birleşmelerine Bağlı Ses Olayları Yoluyla Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	284
3.5.1.3.1. Ünsüz Erimesi/Düşmesi Sonrasında Ünlü Karşılaşması Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	284
3.5.1.3.1.1. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen Sözcük Birleşmelerinin Oluşturduğu İkincil Uzun Ünlüler	284
3.5.1.3.1.2. “k” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen Sözcük Birleşmesinin Oluşturduğu İkincil Uzun Ünlüler	284
3.5.1.3.1.3. “l” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen Sözcük Birleşmesinin Oluşturduğu İkincil Uzun Ünlüler	286
3.5.1.3.1.4. “n” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen Sözcük Birleşmesinin Oluşturduğu İkincil Uzun Ünlüler	286
3.5.1.3.1.5. “r” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen Sözcük Birleşmesinin Oluşturduğu İkincil Uzun Ünlüler	286
3.5.1.3.1.6. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen Sözcük Birleşmesinin Oluşturduğu İkincil Uzun Ünlüler	286
3.5.1.3.1.7. “iken” Zarf-fiil Ekinin Eklenmesiyle Düşen “k” Ünsüzünün Meydana Getirdiği İkincil Uzun Ünlüler.....	286
3.5.1.3.1.8. “ile” Edatının Eklenmesiyle Düşen “k” Ünsüzünün Meydana Getirdiği İkincil Uzun Ünlüler	287
3.5.1.3.1.9. Ek-fiilin Eklenmesiyle Düşen “k” Ünsüzünün Meydana Getirdiği İkincil Uzun Ünlüler	289
3.5.1.3.2. Ünlü Karşılaşması Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	290
3.5.1.3.3. Hece Kaynaşması Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	292
3.5.1.3.3.1. “g/ę” Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	292
3.5.1.3.3.2. “k” Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	292
3.5.1.3.3.3. “l” Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	293
3.5.1.3.3.4. “n” Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	293
3.5.1.3.3.5. “r” Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	293
3.5.1.3.3.6. “y” Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	293
3.5.1.3.4. Hece Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzunluk.....	293
3.5.1.3.4.1. Tamlayanın Düşmesi Sonucu Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler...	293

3.5.1.3.5. Ünlü Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	293
3.5.1.3.6. Ulamaya Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	294
3.5.2. Hece Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	295
3.5.2.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında.....	295
3.5.2.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	295
3.5.2.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	296
3.5.2.2. Eklerde.....	296
3.5.2.2.1. İsimden İsim Yapan Ekler	296
3.5.2.2.1.1. “+lık” Ekinde	296
3.5.2.2.2. İyelik Eklerinde	296
3.5.2.2.2.1. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinde Meydana Gelen Hece Düşmesiyle.....	296
3.5.2.2.3. Zarf-Fiil Ekinde (-ArAk)	297
3.5.2.2.4. Fiil Çekim Ekleri	297
3.5.2.2.4.1 Gelecek Zaman Eki “-AcAk”	297
3.5.2.2.4.2. “-AlIm” Ekinin Eklenmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler ..	297
3.5.2.2.4.3. II. Çokluk Şahıs Ekinin Düşmesiyle Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	297
3.6. Ses Değişmeleri Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	297
3.6.1. Ünsüz Seslerde Meydana Gelen Ses Değişmeleri	298
3.6.1.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında.....	298
3.6.1.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	298
3.6.1.1.1.1. y < k değişmesi	298
3.6.1.1.1.2. y < ğ/g değişmesi	298
3.6.1.1.1.3. g /ğ/ ğ < k değişmesi	298
3.6.1.1.1.4. k < g değişmesi	300
3.6.1.1.1.5. b < p değişmesi	300
3.6.1.1.1.6. p < b değişmesi	300
3.6.1.1.1.7. ş < ç değişmesi.....	300
3.6.1.1.1.8. h < k değişmesi	301
3.6.1.1.1.9. f < v değişmesi.....	302
3.6.1.1.1.10. w < v değişmesi	302
3.6.1.1.1.11. ğ < n değişmesi	302
3.6.1.1.1.12. ğ < h değişmesi	303
3.6.1.1.1.13. yn < nl değişmesi	303
3.6.1.1.1.14. v < y değişmesi	303
3.6.1.1.1.15. v < ğ değişmesi	303
3.6.1.1.1.16. y < v değişmesi	303
3.6.1.1.1.17. d < t değişmesi	303
3.6.1.1.1.18. t < d değişmesi	304
3.6.1.1.1.19. t < k değişmesi	304
3.6.1.1.1.20. s < z değişmesi.....	304
3.6.1.1.1.21. c < ç değişmesi.....	304
3.6.1.1.1.22. ç < c değişmesi.....	304
3.6.1.1.1.23. n < l değişmesi	304
3.6.1.1.1.24. n < m değişmesi	305

3.6.1.1.1.25. n < y değişmesi	305
3.6.1.1.1.26. m < b değişmesi	305
3.6.1.1.1.27. b < v değişmesi	305
3.6.1.1.1.28. g < v değişmesi	305
3.6.1.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	305
3.6.1.1.2.1. f < hv değişmesi	305
3.6.1.1.2.2. y < c değişmesi	306
3.6.1.1.2.3. y < ğ değişmesi	306
3.6.1.1.2.4. y < h değişmesi	306
3.6.1.1.2.5. y < n değişmesi	306
3.6.1.1.2.6. s < y değişmesi	306
3.6.1.1.2.7. j < c değişmesi	306
3.6.1.1.2.8. f < h değişmesi	306
3.6.1.1.2.9. ğ < h değişmesi	306
3.6.1.1.2.10. h < k değişmesi	307
3.6.1.1.2.11. ç < ş değişmesi	307
3.6.1.1.2.12. p < h değişmesi	307
3.6.1.1.2.13. b < h değişmesi	307
3.6.1.1.2.14. g/ğ < k değişmesi	307
3.6.1.1.2.15. f < v değişmesi	307
3.6.1.1.2.16. v < f değişmesi	307
3.6.1.1.2.17. v < h değişmesi	308
3.6.1.1.2.18. m < v değişmesi	308
3.6.1.1.2.19. n < l değişmesi	308
3.6.1.1.2.20. h < ğ değişmesi	308
3.6.1.1.2.21. d < t değişmesi	308
3.6.1.1.2.22. n < r değişmesi	308
3.6.1.1.2.23. p < b değişmesi	308
3.6.1.1.2.24. b < p değişmesi	309
3.6.1.1.2.25. k < g değişmesi	309
3.6.1.1.2.26. z < s değişmesi	309
3.6.1.1.2.27. w < v değişmesi	309
3.6.1.1.2.28. ş < s değişmesi	309
3.6.1.2. Eklerde	309
3.6.1.2.1. h < k değişmesi	309
3.6.1.2.1.1. Gelecek Zaman Eki (-AcAk)	309
3.6.1.2.1.2. Görülen Geçmiş Zaman Ekinde	310
3.6.1.2.1.3. I. Çokluk Şahıs Ekinde	310
3.6.1.2.2. g < ğ değişmesi	310
3.6.1.2.2.1. Gelecek Zaman Eki (-AcAk)	310
3.6.1.2.3. l < n değişmesi	310
3.6.1.2.3.1. “ile” Edatında Meydana Gelen Ses Değişmesi Sonucundan	310
3.6.1.2.4. d < t değişmesi	310
3.6.1.2.4.1 Bulunma Hali Ekinde	311

3.6.1.2.4.2. Bildirme Ekinde (+dır)	311
3.6.1.2.4.3. Görülen Geçmiş Zaman Ekinde.....	311
3.6.2. Ünlü Seslerde Meydana Gelen Ses Değişmeleri	312
3.6.2.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında.....	312
3.6.2.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	312
3.6.2.1.1.1. O /U < U /O değişmesi	312
3.6.2.1.1.2. U < Ü değişmesi	312
3.6.2.1.1.3. ö < ü değişmesi	313
3.6.2.1.1.4. o < ö değişmesi	313
3.6.2.1.1.5. A < I değişmesi	313
3.6.2.1.1.6. U < I değişmesi	314
3.6.2.1.1.7. a < u değişmesi	314
3.6.2.1.1.8. I < U değişmesi	314
3.6.2.1.1.9. o < a değişmesi	314
3.6.2.1.1.10. u < a değişmesi	314
3.6.2.1.1.11. A < E değişmesi	314
3.6.2.1.1.12. e/è < ö değişmesi	315
3.6.2.1.1.13. I < A değişmesi	315
3.6.2.1.1.14. i < ı değişmesi	315
3.6.2.1.1.15. ı < i değişmesi	316
3.6.2.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	316
3.6.2.1.2.1 A < E değişmesi.....	316
3.6.2.1.2.2. a < ö değişmesi	316
3.6.2.1.2.3. ö < o değişmesi	316
3.6.2.2. Eklerde.....	316
3.6.2.2.1. Şahıs Eklerinde	316
3.6.2.2.1.1. A < I değişmesi	316
3.6.2.2.1.1.1. I. Teklik Şahıs Eki	316
3.6.2.2.1.2. U < I değişmesi	317
3.6.2.2.1.2.1. I. Çokluk Şahıs Ekinde	317
3.6.2.2.1.2.2. I. Teklik Şahıs Ekinde.....	317
3.6.2.2.1.3. I < U değişmesi	317
3.6.2.2.1.3.1. Görülen Geçmiş Zaman Ekinde.....	317
3.6.2.2.1.3.2. I. Çokluk Şahıs Ekinde	317
3.6.2.2.1.3.3. (I)p Ekinde	317
3.6.2.2.1.3.4. -IncA Ekinde.....	318
3.6.2.2.1.3.5. Belirtme Hali Ekinde	318
3.6.2.2.1.4. U < I değişmesi	318
3.6.2.2.1.4.1. -sIz / -sUz Ekinde	318
3.6.2.2.1.4.2. -dIk Ekinde.....	318
3.6.2.2.1.4.3. + İlk Ekinde	318
3.6.2.2.1.4.4. Görülen Geçmiş Zaman Ekinde.....	318
3.6.2.2.1.5. ü < e Değişmesi	318
3.6.2.2.1.5.1. Geniş Zaman Ekinde.....	318

3.6.2.2.1.5.2. II. Teklik Şahıs Ekinde	319
3.6.2.2.1.6. A < E Değişmesi	319
3.6.2.2.1.6.1. Yönelme Hâli Ekinde.....	319
3.6.2.2.1.6.2. Emir-İstek Kipinde	319
3.6.2.2.1.7. i < ı değişmesi	319
3.6.2.2.1.7.1. Görülen Geçmiş Zaman Ekinde.....	319
3.6.2.2.1.7.2. “-İ” İsimden İsim Yapan Ekte	319
3.6.2.2.1.7.3. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinde	319
3.6.2.2.1.7.4. II. Teklik Şahıs Ekinde	319
3.7.2.2.1.8. o < u değişmesi	320
3.6.2.2.1.8.1. I. Teklik Şahıs İyelik Ekinde	320
3.7. Ekleşme Durumunda Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler.....	320
3.7.1. “da+ki” Ekinde Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	320
3.7.2. “+IA- ” İsimden Fiil Yapma Ekinde Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	321
3.7.3. “-mA (z)” Olumsuzluk Ekinin Kelimeye Eklenmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	322
3.7.4. “+IU / +İ” İsimden İsim Yapan Ekte Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	323
3.7.5. “+cI / + çI” İsimden İsim Yapan Ekte Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	323
3.8. Ünlü Karşılaşmaları Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	324
3.8.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	324
3.8.1.1. Ek-Fiilin Sözcüğe Eklenmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	324
3.8.1.1.1. “-IdI”	324
3.8.1.1.2. “ise”	326
3.8.1.1.3. “imiş”	327
3.8.1.2. “-Ar” Geniş Zaman Ekinde	328
3.8.1.3. “ile” Edatında.....	328
3.8.1.4. “iken” Zarf-fiil Ekinde.....	329
3.8.1.5. “dA + iken”	330
3.8.1.6. Bir Ünlü Ses ile Yarı Ünlünün Birleşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	330
3.8.1.7. Bazı Seslerde Yer Değiştirmeye Bağlı Ünlü Karşılaşması Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	330
3.8.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	331
3.8.3. Ayınlı Kelimelerde İkincil Uzun Ünlüler	333
3.9. Ünsüz Benzeşmesi ve İkizleşmesi Yoluyla Meydana İkincil Uzun Ünlüler	350
3.9.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında.....	351
3.9.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	351
3.9.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	351
3.9.2. Eklerde Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	352
3.9.2.1. +lık Ekinde	352
3.9.2.2. +IAr Ekinde	352
3.9.2.3. +dAn Ayrılma Hali Eki	352
3.9.2.4. +ile Ekinde.....	353
3.9.2.5. +IU Ekinde.....	353

3.9.2.6. Fiilden Fiil Yapan Yapım Ekinde	353
3.9.2.6.1. Ettirgenlik Eki (-tIr / -tUr)	353
3.9.2.7. -mAz Ekinde	353
3.9.2.8. -sIn /-sUn Ekinde	353
3.9.2.9. Anlatılan Geçmiş Zaman Eki (-mİş).....	353
3.9.2.10. III. Çokluk Şahıs Ekinde.....	354
3.10. Ses Türemesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	354
3.10.1. Ünsüz Türemesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	354
3.10.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	355
3.10.1.1.1. Başta “h” türemesi	355
3.10.1.1.2. Ortada “h” türemesi	355
3.10.1.1.3. Ortada “ğ” türemesi	355
3.10.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	355
3.10.1.2.1. Başta “h” türemesi	355
3.10.1.2.2. Başta “n” türemesi	355
3.10.1.2.3. Başta “y” türemesi	355
3.10.1.2.4. Ortada “b” türemesi	356
3.10.1.2.5. Ortada “h” türemesi	356
3.10.2. Ünlü Türemesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	356
3.10.2.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	356
3.10.2.1.1. Başta “i” türemesi	356
3.10.2.1.2. Sonda “i” Türemesi.....	356
3.10.2.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	357
3.10.2.2.1. Ortada “i” türemesi	357
3.10.2.2.2. Ortada “u” türemesi	357
3.11. Yarı Ünlü Seslerin Etkisiyle Oluşan İkincil Uzunluklar	357
3.11.1. “y” Sesinin Etkisiyle Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	357
3.11.2. “ğ” Sesinin Etkisiyle Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	362
3.12. Göçüşme Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	363
3.12.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında.....	364
3.12.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	364
3.12.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	364
3.13. Vurgu, Tonlama ve Sorudan Kaynaklanan İkincil Uzun Ünlüler.....	364
3.13.1. Yansıma Sözcüklerde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler	365
3.13.2. Şaşıрма-Hayret-Sevinme-Acı gibi Psikolojik Duyguları Yansıtan İfadelerde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler	367
3.13.3. Uzaklık Belirtmek İçin Kullanılan İfadelerde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler	373
3.13.4. Pekiştirme İfadelerinde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler.....	374
3.13.4.1. “- +A” Pekiştirme İfadesinde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler .	374
3.13.4.2. Diğer Pekiştirme İfadelerinde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler.	374
3.13.5. Kabul-Onaylama, Ret-Onaylamama-Uyarı, Kesinlik Katmak İfadelerinde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler	375
3.13.6. Hitap-Seslenme-Cevaplama İfadelerinde Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler....	379

3.13.7. Açıklama Gerektiren İfadelerde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler	382
3.13.8. Beddua İfadelerinde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler.....	382
3.13.9. Ünlem İfade Eden Sözcüklerde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler	383
3.13.10. Soru İfadelerinden Kaynaklanan İkincil Uzun Ünlüler	383
3.13.11. İkilemelerde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler.....	385
3.13.12. İsim Çekim Eklerinde Vurgu-Tonlamaya Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	386
3.13.12.1. Hâl Ekleri.....	386
3.13.12.1.1. Bulunma Hâli Eki (+dA)	386
3.13.12.1.2. Ayrılma (Çıkma) Hâli Eki (+dAn).....	387
3.13.12.1.3. Yönelme Hâli Eki (+A)	388
3.13.12.1.4. Belirtme Hâli Eki (+I).....	390
3.13.12.1.5. İlgi (Tamlayan) Hâli Eki.....	391
3.13.12.2. Çokluk Eki +lAr	391
3.13.12.3. İyelik Ekleri	392
3.13.12.3.1. I. Teklik Şahıs İyelik Ekinde	392
3.13.12.3.2. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinde	393
3.13.12.3.3. III. Teklik Şahıs İyelik Eki	393
3.13.12.3.4. I. Çokluk Şahıs İyelik Eki.....	393
3.13.12.3.5. III. Çokluk İyelik Eki.....	393
3.13.12.4. Ek-fiil Ekinde Vurgu-Tonlamaya Bağlı Uzunluklar.....	394
3.13.12.4.1. “-IdI”	394
3.13.12.4.2. “-imiş”	394
3.13.12.4.3. “-ise”	395
3.13.12.4.4. Ek-Fiilin Geniş Zamanı (Bildirme Ekleri).....	395
3.13.12.4.4.1. I. Teklik Şahıs Eki (-n)	395
3.13.13. Fiil Çekim Eklerinde Vurgu-Tonlamaya Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	395
3.13.13.1. Şimdiki Zaman Ekinde (-yor).....	395
3.13.13.2. Görülen Geçmiş Zaman Ekinde.....	396
3.13.13.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekinde.....	397
3.13.13.4. Gelecek Zaman Ekinde.....	398
3.13.13.5. Geniş Zamanın Olumsuzu (-mAz).....	399
3.13.13.6. Emir-İstek Kipinde	399
3.13.13.7. Şart Kipinde.....	400
3.13.13.8. Gerekliklik Kipinde (-mAII).....	401
3.13.14. Şahıs Eklerinde Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	402
3.13.14.1. I. Teklik Şahıs Ekinde.....	402
3.13.14.2. II. Teklik Şahıs Ekinde	402
3.13.14.3. III. Teklik Şahıs Ekinde	402
3.13.14.4. I. Çokluk Şahıs Ekinde	403
3.13.14.5. II. Çokluk Şahıs Ekinde	403
3.13.14.6. III. Çokluk Şahıs Ekinde.....	403
3.13.15. Olumsuzluk Ekinde (-mA)	404

3.13.16. Bağlaç Olan +dA Eki.....	405
3.13.17. +ki Ekinde.....	406
3.13.18. +ken Zarf-fiil Eki.....	407
3.13.19. “ile” Edatında.....	408
3.13.20. “+e dek” Edatında.....	408
3.13.21. Zarf-fiil Ekinde (-IncA)	408
3.13.22. Bazı Tonlu Ünsüzlerin Etkisiyle Vurgu-Tonlamaya Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	409
3.13.22.1. “ğ/g” Ünsüzünün Etkisiyle	409
3.13.22.2. “h” Ünsüzünün Etkisiyle	411
3.13.22.3. “ı” Ünsüzünün Etkisiyle	411
3.13.22.4. “m” Ünsüzünün Etkisiyle	414
3.13.22.5. “n/ñ” Ünsüzünün Etkisiyle	415
3.13.22.5.1. Sıfat-fiil Ekinde (-An).....	419
3.13.22.6 “r” Ünsüzünün Etkisiyle	419
3.13.22.6.1. Geniş Zaman Ekinde -(I)r / -(A)r	423
3.13.22.6.2. Geniş Zamanın I.Teklik Şahıs Ekinde (-n)	425
3.13.22.6.3. Bildirme Eki (+dIr)	425
3.13.22.6.4. Edatlarda	425
3.13.22.7. “v” Ünsüzünün Etkisiyle	425
3.13.22.8. “y” Ünsüzünün Etkisiyle	426
3.13.23. İşaret Zamirinde Vurgu-Tonlamaya Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	428
3.13.24. Tek Heceli Kelimelerde Vurgu-Tonlamaya Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	428
3.13.25. Bazı Kelimelerde Vurgu-Tonlamaya Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	430
3.13.26. Yabancı Kökenli Kelimelerde İkincil Uzunlukların Durumu.....	432
3.13.26.1. Yabancı Kökenli Kelimelere Mahsus Uzunluğun Yer Değiştirmesi	432
3.13.26.2. Yabancı Kelimelerde Aslında Uzun Olmayan Bazı Kelimelerin Uzun Telâffuz Edilmesi	441
3.13.27. Özel İsimlerde Vurgu-Tonlamaya Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzunluklar	459
3.14. Bünyesinde Birincil Uzun Ünlü Barındıran Kelimelerde Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	463
3.14.1. Ünsüz Erimesi/Düşmesine Bağlı Oluşan İkincil Uzun Ünlüler.....	463
3.14.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	463
3.14.1.1.1. “g” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	463
3.14.1.1.2. “ğ” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	464
3.14.1.1.3. “k” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	475
3.14.1.1.4. “ı” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	477
3.14.1.1.5. “n” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	481
3.14.1.1.6. “p” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	481
3.14.1.1.7. “r” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	482
3.14.1.1.8. “t” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	489
3.14.1.1.9. “v” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	489
3.14.1.1.10. “y” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	489

3.14.1.1.11. “z” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	491
3.14.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	492
3.14.1.2.1. “f” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	492
3.14.1.2.2. “g” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	492
3.14.1.2.3. “ğ” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	492
3.14.1.2.4. “h” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	493
3.14.1.2.5. “ı” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	499
3.14.1.2.6. “n” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	499
3.14.1.2.7. “r” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	500
3.14.1.2.8. “t” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	502
3.14.1.2.9. “v” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	502
3.14.1.2.10. “y” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	502
3.14.2. Ünlü Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	505
3.14.2.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	506
3.14.2.1.1. “A” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	506
3.14.2.1.2. “ü” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	506
3.14.2.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	506
3.14.2.2.1. “a” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	506
3.14.2.2.2. “ı” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	507
3.14.2.2.3. “u” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	507
3.14.3. Yarı Düşme Durumunda Olan Seslere Bağlı Şekilde Gelişen İkincil Uzun Ünlüler	507
3.14.3.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	507
3.14.3.1.1. “ı” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler ..	507
3.14.3.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	508
3.14.3.2.1. “ğ” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler ..	508
3.14.3.2.2. “y” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler ..	508
3.14.4. Hece Kaynaşması Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	508
3.14.4.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında	508
3.14.4.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	508
3.14.4.1.1.1. “c” Ünsüzünün Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	508
3.14.4.1.1.2. “ğ” Ünsüzünün Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	509
3.14.4.1.1.3. “ı” Ünsüzünün Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	516
3.14.4.1.1.4. “y” Ünsüzünün Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	516
3.14.4.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	517
3.14.4.1.2.1. “ğ” Ünsüzünün Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	517
3.14.4.1.2.2. “h” Ünsüzünün Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	518
3.14.4.1.2.3. “n” Ünsüzünün Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	522

3.14.4.1.2.4. “r” Ünsüzünün Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	522
3.14.4.1.2.5. “v” Ünsüzünün Erimesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler.....	522
3.14.4.1.2.6. “y” Ünsüzünün Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	522
3.14.4.3. Sözcük Birleşmeleri Yoluyla Oluşanlar	523
3.14.4.3.1 Ünsüz Erimesi/Düşmesi Sonrasında Ünlü Karşılaşması Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	523
3.14.4.3.1.1. “g” Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	524
3.14.4.3.1.2 “k” Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	525
3.14.4.3.1.3. “l” Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	525
3.14.4.3.1.4. “r” Düşmesiyle Meydana Gelen Uzun Ünlüler	525
3.14.4.3.1.5. “y” Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	525
3.14.4.3.2. Hece Kaynaşması Yoluyla Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	529
3.14.4.3.2.1. “g” Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	529
3.14.4.3.2.2. “h” Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	529
3.14.4.3.3. Ünlü Karşılaşması Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	530
3.14.4.3.3.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	530
3.14.4.3.3.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	535
3.14.4.3.3.3. Göçüşme Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzunluklar	535
3.14.5. Ünsüz Türemesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler.....	536
3.14.5.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında.....	536
3.14.5.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	536
3.14.5.1.1.1. Başta “h” Türemesi.....	536
3.14.5.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	537
3.14.5.1.2.1 Ortada “v” Türemesi.....	537
3.14.5.1.2.2. Ortada “y” Türemesi.....	537
3.14.6. Ünsüz Seslerde Meydana Gelen Ses Değişmesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler.....	537
3.14.6.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında.....	537
3.14.6.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	537
3.14.6.1.1.1. ş < ç değişmesi.....	537
3.14.6.1.1.2. k < g değişmesi	538
3.14.6.1.1.3. g /ğ < k değişmesi	538
3.14.6.1.1.4. h < k değişmesi	538
3.14.6.1.1.5. y < k değişmesi	538
3.14.6.1.1.6. g < k değişmesi	538
3.14.6.1.1.7. k < g değişmesi	539
3.14.6.1.1.8. v < g değişmesi	539
3.14.6.1.1.9. t < k değişmesi	539
3.14.6.1.1.10. j < ç değişmesi	539
3.14.6.1.1.11. y < g değişmesi	539
3.14.6.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	539
3.14.6.1.2.1. g / ğ < k değişmesi.....	539

3.14.6.1.2.2. ş < ç değişmesi	540
3.14.6.1.2.3. l < n değişmesi	540
3.14.6.1.2.4. l < r değişmesi	540
3.14.6.1.2.5. v < y değişmesi	540
3.14.6.1.2.6. h < v değişimi	540
3.14.6.1.2.7. h < k değişmesi	540
3.14.6.1.2.8. f < v değişmesi	541
3.14.6.1.2.9. d < t değişmesi	541
3.14.6.1.2.10. y < h değişmesi	541
3.14.6.1.2.11. y < ayın (') değişmesi	541
3.14.7. Ünlü Seslerde Meydana Gelen Ses Değişmeleri Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler	541
3.14.7.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında	541
3.14.7.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	541
3.14.7.1.1.1. A < E değişmesi	541
3.14.7.1.1.2. O < U değişmesi	542
3.14.7.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	542
3.14.7.1.2.1. E < İ değişmesi	542
3.14.7.1.2.2. E < A değişmesi	542
3.14.7.1.2.3. i < y değişmesi	543
3.14.8. Ünlü Karşılaşmaları Sonucunda Oluşan Uzunluklar	543
3.14.8.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında	543
3.14.8.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	543
3.14.8.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde	543
3.14.9. Ünsüz İkizleşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	546
3.14.9.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında	546
3.14.9.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde	546
4. SONUÇ	547
KAYNAKLAR	551
EKLER	556
ÖZ GEÇMİŞ	

ÖZET

TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA İKİNCİL UZUN ÜNLÜLER

Ezgi ARAL

Doktora Tezi

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Yeni Türk Dili Programı

ARALIK 2022, Sayfa: XXXIV+ 567

Türkiye Türkçesi Ağızlarının önemli özelliklerinden biri de uzun ünlüleri bünyesinde muhafaza etmesidir. Uzun ünlüler birincil /aslî uzun ünlüler ve ikincil /dolaylı uzun ünlüler şeklinde iki başlık altında değerlendirilirler. Birincil uzun ünlüler; dilin bilinen ilk örneklerinden itibaren uzun olan ve anlam ayırt edici özelliği bulunan herhangi bir ses olayı sonucunda oluşmamış olan ünlülerdir. İkincil uzun ünlüler ise; dilin bilinen ilk örneklerinden itibaren uzun olmayan çeşitli ses olayları neticesinde meydana gelen anlam ayırt edici özelliği olmayan ünlülerdir.

Ağızlar yazı dili gibi belirli bir kurala bağlı olmadıkları için ses olayları daha fazla görülmektedir. Bu ses olayları da ikincil uzun ünlülerin oluşmasına sebep olmuştur. İkincil uzun ünlülerin oluşmasında ünsüz erimesi / düşmesi, hece kaynaşması, hece düşmesi, sözcük birleşmeleri, ünlü karşılaşmaları, ünsüz ikizleşmesi, ünlü düşmesi vb. ses olayları etkili olmuştur.

Çalışma girişten sonra ilk olarak ünlüler hakkında detaylı bilgiler verilerek başlamıştır. İkinci bölümde birincil uzunluklar değerlendirilip hakkında detaylı bilgiler ve örnek kelimelere yer verilmiştir. Bu kelimeler; asli olarak Ana Türkçeden itibaren uzun olanlarTürkçe kökenli kelimeler adı altında ve alıntı kelimeler de yabancı kökenli kelimeler altında iki ayrı başlık şeklinde değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise ikincil uzun ünlülerle ilgili detaylı bilgiler verildikten sonra metinlerden taranıp elde edilen örnekler ilgili başlıklar altında sıralanmıştır. Sözcük kök ve tabanlarında ve eklerde başlığı altında değerlendirilen kelimeler Türkçe kökenli kelimeler ve yabancı kökenli kelimeler şeklinde sınıflanarak gösterilmiştir.

Çalışmada bazı başlıklar spss programı ile tablolar oluşturularak sayısal veriler de elde edilmiştir. Çalışma sonunda yer alan haritalar ile de bazı ünsüz erimelerinin / düşmelerinin ve hece kaynaşmalarının kullanım alanları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi Ağızları, Uzun ünlü, İkincil uzun ünlüler, Ünsüz erimesi / düşmesi, Hece kaynaşması, Ünlü karşılaşması.

ABSTRACT

Secondary Long Vowels In Turkey Turkish Dialects

Ezgi ARAL

Ph.D. Thesis

FIRAT UNIVERSITY

Graduate School of Social Sciences

TURKISH LANGUAGE AND LİTERATURE

New Turkish Program

December 2022, Page: XXXIV + 567

One of the important features of Turkey Turkish dialects is that they preserve long vowels. Long vowels can be evaluated under two headings as primary / substantive long vowels and secondary / indirect long vowels. Primary long vowels; they are vowels that have been long since the first known examples of the language and have not been formed as a result of any phonetic event that have semantic distinguishing features. Secondary long vowels; since the first known examples of the language, they are vowels that do not have a distinctive feature that are formed as a result of various phonetic events that are not long.

Since dialects are not bound to a certain rule like written language, sound events are seen more. These sound events also caused the formation of secondary long vowels. Consonant dissolution / drop, syllable fusion, syllable drop, word mergers, vowel encounters, consonant twinning, vowel drop etc. in the formation of secondary long vowels sound events.

The study started by giving detailed information about the vowels after the introduction. In the second part, primary lengths are evaluated and detailed information and sample words are given. These words; as a matter of fact, the longer ones from the main Turkish language were evaluated under the words of Turkish origin and the borrowed words were evaluated as two separate headings under the words of foreign origin. In the third part, after giving detailed information about the secondary long vowels, the samples obtained by scanning the texts are listed under the relevant headings. The words evaluated under the heading of Word roots and bases and suffixes are shown by classifying them as Turkish origin words and foreign words.

In the study, numerical data were also obtained by creating tables for same headings with spss program. With the maps at the end of the study, the usage areas of some consonant dissolution / drop and syllable conjugations were determined.

Key Words: Turkey Turkish dialect, Long vowel, Secondary long vowels, Consonant dissolution / drop, Syllable convergence, Vowel encounter.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.	Birincil Uzun Ünlülerin Köken Durumu.....	55
Şekil 2.	Birincil Uzun Ünlülerin Köken Yüzdelik Oran Tablosu	56
Şekil 3.	Yabancı Kökenli Kelimelerin Köken Durum Tablosu.....	56
Şekil 4.	Yabancı Kökenli Kelimelerin Kökenlerine Göre Yüzdelik Oran Tablosu	57
Şekil 5.	Birincil Uzun Ünlüleri Ağız Gruplarına Göre Tablosu.....	57
Şekil 6.	Birincil Uzun Ünlülerin Ağız Gruplarına Göre Yüzdelik Oran Tablosu	58
Şekil 7.	Ünsüz Erimesi / Düşmesinde Eriyerek / Düşerek Uzunluk Meydana Getiren Ünsüzlerin Tablosu	160
Şekil 8.	Ünsüz Erimesi / Düşmesinde Eriyerek / Düşerek Uzunluk Meydana Getiren Ünsüzlerin Yüzdelik Oran Tablosu.....	160
Şekil 9.	Ünsüz Erimesi/Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzunlukların Ağız Gruplarına Göre Değerlendirilmesi.....	194
Şekil 10.	Ünsüz Erimesi/Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzunlukların Ağız Gruplarına Göre Değerlendirildiği Yüzdelik Oran Tablosu.....	194
Şekil 11.	Hece Kaynaşmasına Sebep Olan Ünsüzler Tablosu	239
Şekil 12.	Hece Kaynaşmasına Sebep Olan Ünsüzlerin Yüzdelik Oran Tablosu.....	239
Şekil 13.	Hece Kaynaşması Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlülerin Ağız Gruplarına Göre Dağılım Tablosu.....	294
Şekil 14.	Hece Kaynaşması Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlülerin Ağız Gruplarına Göre Yüzdelik Dağılım Tablosu	294
Şekil 15.	Ses Olaylarına Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzunlukların Yabancı Kökenli Kelimelerde Kökenlerine Göre Sınıflandırılması	462
Şekil 16.	Vurgu ve Tonlamaya Bağlı Yabancı Kökenli Kelimelerin Sınıflandırılması	462
Şekil 17.	Bünyesinde Birincil Uzun Ünlü Bulunan Kelimelerde Ünsüz Erimesi / Düşmesine Bağlı Oluşan İkincil Uzunlukların Sayı Durumu.....	504
Şekil 18.	Bünyesinde Birincil Uzun Ünlü Bulunan Kelimelerde Ünsüz Erimesi / Düşmesi Olayına Bağlı Oluşan İkincil Uzun Ünlülerin Yüzdelik Oranı	504
Şekil 19.	Bünyesinde Birincil Uzun Ünlü Bulunan Kelimelerde Ünsüz Erimesi/Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlülerin Ağız Gruplarında Kullanım Tablosu.....	505
Şekil 20.	Bünyesinde Birincil Uzunluk Bulunan Kelimelerde Ünsüz Erimesi/Düşmesine Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlülerin Ağız Gruplarında Kullanım Oranına Göre Yüzdelik Dağılım Tablosu	505
Şekil 21.	Bünyesinde Birincil Uzun Ünlü Bulunan Kelimelerde Hece Kaynaşmasına Bağlı Gelişen İkincil Uzun Ünlüler	523
Şekil 22.	Bünyesinde Birincil Uzun Ünlü Bulunan Kelimelerde Hece Kaynaşmasına Bağlı Gelişen İkincil Uzun Ünlülerin Yüzdelik Durumu	523
Şekil 23.	Bünyesinde Birincil Uzunluk Bulunan Kelimelerde Hece Kaynaşmasına Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlülerin Ağız Gruplarındaki Durum Tablosu.....	536

- Şekil 24.** Bünyesinde Birincil Uzun Ünlü Bulunan Kleimelerde Hece Kaynaşmasına Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlülerin Ağız Gruplarına Göre Yüzdelik Sınıflandırılma Tablosu..... 536
- Şekil 25.** Bünyesinde Birincil Uzun Ünlü Bulunan Kelimelerdeki Ses Olaylarına Bağlı Oluşan İkincil Uzun Ünlülerin Yabancı Köken Durumu 546

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1a.	“ğ” Erimesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlülerin Görüldüğü Yörelere	556
Harita 1b.	“ğ” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	556
Harita 2a.	“y” Erimesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlülerin Görüldüğü Yörelere	557
Harita 2b.	“y” Ünsüzünün Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	557
Harita 3a.	“r” Düşmesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlülerin Görüldüğü Yörelere	558
Harita 3b.	“r” Ünsüzünün Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	558
Harita 4a.	“h” Erimesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzunlukların Görüldüğü Yörelere	559
Harita 4b.	“h” Ünsüzünün Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	559
Harita 5a.	“v” Erimesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlülerin Görüldüğü Yörelere	560
Harita 5b.	“v” Ünsüzünün Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	560
Harita 6a.	“n” Düşmesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlülerin Görüldüğü Yörelere	561
Harita 6b.	“n” Ünsüzünün Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	561
Harita 7a.	“k” Düşmesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlülerin Görüldüğü Yörelere	562
Harita 7b.	“k” Ünsüzünün Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	562
Harita 8a.	“l” Düşmesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlülerin Görüldüğü Yörelere	563
Harita 8b.	“l” Ünsüzünün Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler	563
Harita 9.	Şimdiki Zaman Ekinin Erime/Düşmeye Bağlı Oluşturduğu Uzunluklar	564
Harita10.	“ğ” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen Hece Kaynaşmasının Oluşturduğu İkincil Uzunlukların Görüldüğü Yerler	565
Harita11.	“h” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen Hece Kaynaşmasının Oluşturduğu İkincil Uzunlukların Görüldüğü Yerler	565
Harita12.	“r” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen Hece Kaynaşmasının Oluşturduğu İkincil Uzunlukların Görüldüğü Yerler	566
Harita13.	“v” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen Hece Kaynaşmasının Oluşturduğu İkincil Uzunlukların Görüldüğü Yerler	566
Harita14.	“y” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen Hece Kaynaşmasının Oluşturduğu İkincil Uzunlukların Görüldüğü Yerler	567

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler

- ◌ : Ünsüzlerin altında yarı düşme işareti
- ◌ : Ünsüzler üzerinde teşekkül noktasının öne kaydığını gösterir.
- ◌ : Ünlüler üzerinde genzelleşme işareti
- ◌ : Ünsüzler altında gevşeme işareti: ɾ, ɭ gibi (Kütahya)
- ◌ : Ünlüler üzerinde kısalık işareti
- ◌ : Ayın işareti
- ◌ : Erzurum (ERİA) yöresinde ünlü seslerin yanında uzunluk ifade etmek için kullanılmıştır.
- ◌ : Ankara (AÖAB) yöresinde ünlülerin yanında uzunluk belirtmek amacıyla kullanılmıştır.
- ◌ / ◌ : Ulama işareti
- (˘) : Alçalan ton ünlü üzerine koyulur ve uzunluk da ifade eder.
- (˙) : Vurgu işareti
- (˘˘) : Kalın ünlüler üzerinde incelme işareti (Konya)

ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI (TRANSKRİPSİYON)

İŞARETLERİ

Ünlüler:

â	: Normalden uzun a sesi
á	: Yarı kalın, düz, geniş (a ~ e arası) ünlü
à	: Yarı geniş, düz, kalın (a ~ ı arası) ünlü
Ḃ	: İnce (Palatale) a (Kütahya)
Ḃ	: Yarı yuvarlak geniş, düz, kalın (a ~ o arası) ünlü
Ḃ	: a- o arası kalın uzun ünlü
Ḃ	: Normalden kısa a sesi
Ḃ	: İnce a
Ḃ	: Malatya yöresinde yer yer uzun a için kullanılmıştır.
Ḃ	: Geniz a'sı
Ḃ	: a ile e arası uzun ünlü
Ḃ	: a-e arası uzun ünlü (Konya)
Ḃ	: Yarı geniş, düz, kalın (a-ı arası) uzun ünlü
Ḃ	: İki dereceli uzunluk taşıyan genzel “a” (Sakarya)
Ḃ	: Uzun genzel “a”
Ḃ	: Yarı ince, düz, geniş (a ~ e arası) daha çok e ünlüsüne yakın uzun ünlü
Ḃ	: Yarı ince, düz, geniş (a ~ e arası) daha çok e ünlüsüne yakın ünlü
ē	: Normalden uzun e sesi
è	: Yarı geniş, düz, ince (e ~ i arası) ünlü
Ḃ	: e-i arası kapalı e (Diyarbakır)
é	: Yarı geniş, düz, ince (e ~ i arası) ünlü
Ḃ	: Normalden kısa e sesi
ê	: e ile ö arası geniş, ön, yarı yuvarlak

ē	: Uzun e ile i arası ünlü (Kapalı uzun e)
ē	: Kapalı uzun e
ē	: e ile ö ünlüleri arasında boğumlanan uzun ünlü
ε	: Açık kısa e
ε	: Dar ünlüyü genişleten “e” sesi (Erzurum)
ī	: Normalden uzun ı sesi
ī	: ı ile i arası düz, dar, yarı art uzun ünlü
í	: Yarı kalın, düz, dar (ı-i arası) ünlü
ĩ	: Normalden kısa ı sesi
î	: Uzun i (Afyon)
ī	: Normal i sesinde uzun ünlü
ï	: Yarı yuvarlak, ince, dar i~ ü arası ünlü
î	: Yarı yuvarlak, kalın, dar ı ~ u arası ünlü
ĩ	: Normalden daha kısa i sesi
ĩ	: Düz, dar, normalden daha kısa ön damak ünlüsü
ú	: Yarı kalın, yuvarlak, dar (u-ü arası) ünlü
ũ	: Normalden kısa u sesi
û	: Uzun ü (Kahramanmaraş)
ũ	: Normalden uzun u sesi
ũ	: u ile ü arası yuvarlak, dar, yarı art kalın uzun ünlü
ú	: İnce uzun “u” (Kayseri)
ũ	: Yarı geniş, yuvarlak, kalın (u-o arası) ünlü
ũ	: Normalden uzun ü sesi
ũ	: Kısa ü sesi
ú	: İnce ü sesi (Konya)
ó	: Yarı geniş, yuvarlak, kalın (o-u arası) ünlü
o	: ö ~ o arası incelmış o ya da kalınlaşmış o (Kütahya)
ō	: o ile u arası yuvarlak, art, yarı geniş, uzun ünlü
ó	: İnce uzun “o” (Kayseri)
ó	: Yarı kalın, yuvarlak, geniş (o-ö arası) ünlü
ô	: Yuvarlak, yarı geniş, kalın (o-u arası) ünlü (Adana)
ö	: Kısa o sesi
ō	: Genzelliği fazlalaşan uzun o ünlüsü
o	: Normalden uzun o sesi
ō	: o ile ö arası yuvarlak, geniş, yarı art, uzun ünlü
ō	: ö – o arası incelmış yada kalınlaşmış uzun o (Kütahya)
ō	: Normalden uzun ö sesi
ö	: o ile ö arasında fakat daha fazla “o” tesirini bırakan ünlü
ö	: Yuvarlak, yarı geniş, ince (ö-ü arası) ünlü (Adana)
ó	: ö ile ü arası ünlü
ō	: İnce, yuvarlak, yarı geniş (ö ile ü arası) uzun ünlü
A	: a-e arası ünlü yarı ince yarı kalın
I	: ı-i arası ünlü yarı ince yarı kalın
Ünsüzler:	
b	: b ile v arası katı, ötümlü sızıcı ünsüz
c	: c-j arası ünsüz (Rize)
c	: İnce “c” (Kayseri)

c'	: Katı, yarı-sızıcı, tonlu, dişeti ünsüzü
ç	: c ve j ünsüzlerinin teşekkül noktasından biraz daha ortaya kayan ünsüz
ç	: Ötümsüz-sızıcı, normalden daha önde telaffuz edilen ç ünsüzü
ç	: “ç” ile “ş” arası ünsüz
d	: Tonlulaşmış t
d	: İnce “d” ünsüzü
d	: Düşmek üzere olan d sesi
ğ	: Art ünlülerle hece kuran süreksiz, tonsuz, art damak g’si
ğ	: Normalden yumuşak ğ sesinden daha kuvvetli bir nefes baskısı ve hırıltı ile çıkarılan tonsuz art damak ünsüzü
ğ	: Art ünlülerle hece kuran, katı, patlayıcı, ötümlü orta damak ünsüzü
ğ	: Yarı art hecelerle hece kuran katı, patlayıcı, ötümlü orta damak ünsüzü
ğ	: Süreksiz, ötümlü, arka damak ünsüzü
ğ	: Ön damak g’ si
ğ	: Kalın ünlülerle birlikte ön damakta boğumlanan ve ön damak /g/ ‘sinden biraz daha arkaya kayan ünsüz
ğ	: Katı, patlamalı, tonlu, art-damak ünsüzü (Erzincan)
ğ	: Düşmek üzere olan yarı belirsiz ğ sesi (Afyon)
h	: Düşmek üzere olan h sesi
K	: k ile ğ arasında katı, yarı sızıcı, yarı ötümlü bir art damak ünsüzü
K	: Yarı ötümlüleşmiş k-ğ arası süreksiz arka damak ünsüzü. (Hatay)
K	: Patlamasını kaybetmiş art damak k’si
K	: Orta damak k’ si
ğ	: Tonlu, patlayıcı art damak ünsüzü
l	: Art veya yarı art yarı art ünlülerle hece kuran akıcı, sızıcı, ötümlü art damak ünsüzü
ö	: Yarı tonlu arka damak ünsüzü. (Muş)
í	: Ön damak l’si
í	: Ön damak l’si
l	: Dişeti l’si
l	: Kalın seslilerle beraber söylendikleri halde ince telaffuz edilen ünsüz
l	: İnce seslilerle beraber söylendiği halde kalın telaffuz edilen ünsüz
l	: Düşmek üzere olan, yarı belirsiz l sesi
l	: Düşmek üzere olan l sesi
h	: Sızıcı, tonsuz, art damak, gırtlak h’si
h	: Sızıcı, tonsuz, art damak h’si
h	: Sızıcı, tonlu, art damak, hırıltılı h sesi
h	: Katı, sızıcı, tonsuz, art-damak ünsüzü (Erzincan)
h	: Düşmek üzere olan yarı belirsiz h sesi
ķ	: Boğaz k’si
k	: Süreksiz, tonsuz, art damak k’si
k	: Orta damak k’si
k	: Ön damak k’si
k	: Kalın ünlülerle kullanılan ön damak k ünsüzü
k	: Kalın seslerle beraber söylendiği halde ince telaffuz edilen ünsüz
k	: Yarı sedalı k sesi
>	: Süreksiz tonsuz, gırtlak k’si
ŋ –ñ	: Nazal n yani geniz n’si
n	: ince ‘n’ sesi. Kalın ünlülerle hece kurduğu halde ön çıkışlılığını koruyan n

ñ	: Düşmek üzere olan belirsiz n sesi
ñ	: Erimek üzere olan n sesi (Aydın)
ñ	: Düşmek üzere olan n sesi
ř	: Peltek (çok vuruşlu) r ünsüzü (Balıkesir)
ť	: Patlamalı, tonsuz ünsüz “t” ile “d” arasında bir ses olup d ünsüzüne yakındır.
ř	: Titrekliği uzatılan r ünsüzü. Tonsuzlaşmış, diş-eti ön damak r ünsüzü
ř	: İnce “r”
ř	: Düşmek üzere olan r sesi
ř	: Kaybolmak üzere olan r (Uşak)
ř	: Düşmek üzere olan yarı belirsiz r sesi
s	: Ölçünlü s ünsüzünün, dilin daha çok öne kayarak diş uçunda teşekkül ettiği biçimi; peltek s
ť	: Katı, patlamalı, yarı-tonlu, dişeti-diş ünsüzü
ť	: Gırtlak “t” si (Elazığ)
ť / ř	: İnce “t”
ŷ	: Düşmek üzere olan y sesi
ŷ	: Düşmek üzere olan y sesi
ŷ	: Düşmek üzere olan yarı belirsiz y sesi
ŷ	: Sürekli, akıcı, tonlu, diş eti ön damak ünsüzüdür. (Anamur)
ŷ	: Düşmek üzere olan v sesi
ú	: Düşmek üzere olan yarı belirsiz v sesi
ŷ	: Katı, yarı sızıcı, ötümlü çift dudak v’si olan ünsüz
ŷ	: Çift dudak v’si
w	: Çift dudak v’si
x	: Hırıltılı h
D	: d, t ünsüzleri
P	: Yarı tonlu b ~ p arası ünsüz
T	: Yarı tonlu d ~ t arası ünsüz
Ţ	: Patlamasını kaybetmiş olduğu için d’ ye yakın duyulan ünsüz (Kütahya)
K	: Ön ve art ünlülerle hece kuran, k ile g arasında katı, patlayıcı, yarı ötümlü ünsüz
S	: s ile z arası katı, sızıcı, yarı ötümlü bir diş ünsüzü
Ç	: c ile ç arası katı, patlayıcı, yarı ötümlü bir diş eti ünsüzü
F	: f ile v arası katı, sızıcı, yarı ötümlü bir diş-dudak ünsüzü
G	: g ile ğ arası ünsüz
g	: Eriyip ünlüleşmek üzere olan ğ sesi
y	: Eriyip ünlüleşmek üzere olan y sesi
r	: Eriyip ünlüleşmek üzere olan r sesi
v	: Eriyip ünlüleşmek üzere olan v sesi
t	: Gırtlak patlatıcısı haline gelen t sesi (Aydın)
k	: Gırtlak patlayıcısı haline gelen ön damak k’si (Aydın)
h	: Gırtlak patlayıcısı haline gelen h sesi (Erzurum)

Kısaltmalar

AA	: Ardauç Ağı
AİA	: Ankara İli Ağızları
AİAD	: Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler
AİAŞÖ	: Ardahan İli Ses ve Şekil Özellikleri
AİYASV	: Adıyaman İli ve Yöresi Ağızları Söz Varlığı
AĞİA	: Ağı İli Ağızları
AMA	: Afyonkarahisar Merkez Ağı
AMMA	: Amasya Merkez Ağı
ANYA	: Anamur ve Yöresi Ağızları
AOİAII	: Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları
AÖAB	: Ankara Örneğinden Ağızların Belgelenmesi
ARMA	: Arapkir Malatya Ağı
AYA	: Antalya ve Yöresi Ağızları
AYYA	: Aydın ve Yöresi Ağızları
BA	: Bartın ve Yöresi Ağızları
BİA	: Balıkesir İli Ağızları
BİAİ	: Bilecik İli Ağız İncelemesi
BOİA	: Bolu İli Ağızları.
BUIYA	: Bursa İli Yerli Ağı
BYA	: Bayburt Yöresi Ağızları
ÇAS	: Çorum Ağı Sözlüğü
ÇİYA	: Çankırı İli ve Yöresi Ağızları
DA	: Diyarbakır Ağı
DİAS	: Denizli İli Ağız Sözlüğü
DİKİYAA	: Düzce İli Kaynaşlı İlçesi ve Yeniyurt ve Altıncöyleri Ağızları
EİA	: Edirne İli Ağızları
EİMİYA	: Eskişehir İli Mihalıççık İlçesi ve Yöresi Ağızları
ELİA	: Elazığ İli Ağızları
ERİA	: Erzurum İli Ağızları
EYA	: Erzincan ve Yöresi Ağızları
EYAD	: Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler
EYSV	: Elazığ Yöresi Söz Varlığı
GA	: Gaziantep Ağı
GBAA	: Güney-Batı Anadolu Ağızları
GİYA	: Giresun İli ve Yöresi Ağızları
GYAS	: Giresun ve Yöresi Ağız Sözlüğü
HA	: Hatay Ağı
HAA	: Hatay Arsuz Ağı
İİA	: Iğdır İlleri Ağızları
IMA	: Isparta Merkez Ağı
İİÖKBİA	: İzmir İli Ödemiş-Kiraz-Beydağ İlçeleri Ağızları
KA	: Kemaleye Ağı
KAİA	: Karaman İli Ağızları ve Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri
KARYA	: Karabük ve Yöresi Ağızları
KAYA	: Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları
KBAYA	: Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları

KİİA	: Kırıkkale İli Ağızları
KİA	: Kars İli Ağızları
KİKİYAÖ	: Konya İli Karapınar ve Yöresi Ağız Özellikleri
KİLİA	: Kilis İli Ağızları
KMİA	: Kayseri Merkez İlçe Ağzı
KMİKA	: Kastamonu Merkez İlçe ve Köyleri Ağzı
KÜYA	: Kütahya ve Yöresi Ağızları
KYA	: Kırşehir ve Yöresi Ağızları
MA	: Manisa Ağızları
MİA	: Malatya İli Ağızları
MMA	: Muş Merkez Ağzı
MYA	: Muğla ve Yöresi Ağızları
NYA	: Nevşehir ve Yöresi Ağızları
OAAD	: Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler
OİYA	: Ordu İli ve Yöresi Ağızları
RIA	: Rize İli Ağızları
SİA	: Sakarya İli Ağızları
SİYA	: Sivas İli ve Yöresi Ağızları
ŞÇYAS	: Şereflikoçhisar ve Çevresi Yerel Ağız Sözlüğü
TİA	: Tunceli İli Ağızları
TİYA	: Tokat İli ve Yöresi Ağızları
TMİKA	: Tekirdağ Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları
TYA	: Trabzon ve Yöresi Ağızları
UİA	: Uşak İli Ağızları
UMA	: Urfa Merkez Ağzı
VMKA	: Van Merkez Köyleri Ağızları
YİYA	: Yalova İli Yerli Ağızları
ZBKİA	: Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları

Alm.	: Almanca
Ar.	: Arapça
Bulg.	: Bulgarca
Çin.	: Çince
Far.	: Farsça
Fr.	: Fransızca
İbr.	: İbranice
İng.	: İngilizce
İsp.	: İspanyolca
İt.	: İtalyanca
Lat.	: Latince
Mac.	: Macarca
Rum.	: Rumca
Rus.	: Rusça
Srp.	: Sırpça
T.	: Türkçe
TT	: Türkiye Türkçesi
TDAY	: Türk Dilleri Araştırmaları Yıllığı
TDK	: Türk Dil Kurumu

bk. : bakınız
hlk. : halk ağızı.
vb. : ve benzeri

EKLER LİSTESİ

Ek 1.	Ünsüz Erimesi / Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzunluklar İle İlgili Haritalar.....	556
Ek 2.	Hece Kaynaşması Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzunluklar İle İlgili Haritalar.....	565

1. GİRİŞ

Dil, insanın varlıkları anlama ve anlamlandırma süreçlerindeki en büyük yardımcısıdır. İnsana insan olma özelliğini kazandıran saymacalar sisteminin yapay düzeni içerisindeki temel unsuru olan dil, bu sayede insanın varlığını, tarihini, kültürünü, sanatını vb. birçok temel unsuru günümüze taşımasını sağlamıştır. İnsan içinde yaşadığı ekosisteme ait bütün değerleri dil sayesinde bugüne taşıdığı için de insan olmadan dilin, dil olmadan da insanın varlığı düşünülemez bir gerçektir.

Tarihin genel seyri içerisinde, dil bilimsel açıdan art zamanlı (diyakronik) ve eş zamanlı (senkronik) veriler bütünü incelendiğinde dilin yaşadığı değişim, dönüşüm ve gelişmeler görülmektedir. Bu değişim, dönüşüm ve gelişimler ölçünlü (standart) dilde çok fazla olmasa da ağızlarda varlığını sürdürmektedir. Çünkü ağızlar belirli kurallara uymak zorunda olmadığı için; arkaik özelliklerin bazılarını korumada ölçünlü dile göre daha müsait konumdadır. Bu nedenle de ağızlar ölçünlü dile kaynaklık eden önemli dil varyantlarıdır.

Ağızlar ölçünlü dil çevresinde oluşmuş, onunla birlikte yaşayıp ondan bazı konularda farklılık gösteren dil kollarıdır. Yani bir dil alanı içerisindeki farklı konuşma biçimlerine ağız denilmektedir. Gemalmaz (1999), ağız için; “Bir dil bilimi terimi olarak “ağız (Fr. parler / Alm. Mundart / İng. language / İta. Parlata)” genel anlamda “bir dilin (langue) veya lehçesinin (dialecte) sınırları içinde belli bölge veya topluluklara özgü sözlü anlatım yollarının bütünü” diye tanımlanabilir.” demektedir. Bu açıklama ile ağızların yazılı değil de sözlü olarak yaşadığının vurgusu yapılmıştır.

Ağızlar herhangi bir imla ile sınırlandırılmadığı için ölçünlü dilden bazı konularda ayrılır. Ölçünlü dile göre daha serbest değişim, dönüşüm ve gelişim gösterebilen ağızlar, bu gelişimler sonucu olarak daha çok ses olaylarına maruz kalabilmektedir. Ağızlar bazı yönleriyle muhafazakârken, bazı yönleri ile sürekli değişim ve gelişmeye açık özellikler gösterirler.

Buran (2014), dilde meydana gelen değişme, dönüşme ve gelişmelerin en az çaba yasası kuralı gereği olduğunu belirterek; “İnsan dilinde meydana gelen her türlü değişme ve gelişmenin temelinde iki ana öge vardır. Bunlardan biri ihtiyaç diğeri ise bu ihtiyacı en kısa zamanda, en az güç harcayarak ve en az hareketle karşılama, yani, “en az çaba yasası”dır.” şeklinde açıklamıştır.

Dillerde genel olarak en az çaba yasası kuralına uygun hareket etme eğilimi vardır. Bu bağlamda dilin doğal gelişim seyri içerisinde en kısa zamanda en kolay ifade biçimi ile çok şey anlatma özelliği her zaman var olmuştur. Bu nedenle de konuşma dilinde yani ağızlarda yazı diline göre daha fazla ses olayları görülmektedir. Bu ses olaylarının bazıları ikincil uzun ünlülerin oluşmasına sebep olmuştur.

Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan ünlüler normal süreli ünlülerdir. Ancak Türkiye Türkçesi ağızlarında normal süreli ünlülerin yanında kısa süreli ve uzun süreli ünlüler de kullanılmaktadır. Ağızlar uzun ünlüleri koruyup yaşatması ile de yazı dilinden ayrılmaktadır.

Türkiye Türkçesi ağızlarında Ana Türkçeden itibaren birincil uzun ünlülü olarak kullanılan bazı kelimeler sistemli şekilde olmasa da çoğunlukla uzun ünlü şekilde yaşamaktadır. Çünkü ağızlar yazı diline göre arkaik özellikleri korumada daha muhafazakâr bir yapı sergilemektedir. Değişme ve gelişmelerin ürünü olarak; ünsüz düşmesi / erimesi, hece kaybı (hece kaynaşması- hece düşmesi), sözcük birleşmeleri, ünlü karşılaşmaları, ünsüz ikizleşmesi, ünlü düşmesi, yarı ses düşmesi, ses değişimleri, göçüşme, ünlü-ünsüz türemesi gibi ses olayları ile vurgu-tonlama-soru

gibi söylem kaynaklı meydana gelen ikincil uzun ünlüler de sistemli olarak olmasa da ağızlarda görülmektedir.

Türkiye Türkçesi ağızları, genel anlamda, Suriye, KKTC, Yunanistan, Bulgaristan, Kuzey Makedonya, Kosova, Bosna-Hersek vb. ülkelerde konuşulan Türkçeyi de kapsar. Ancak çalışmamız, Türkiye Cumhuriyetinin sınırları içinde kalan ağızlar ile sınırlandırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindeki ağızlar Leyla Karahan tarafından Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması adlı eserde üç ana gruba ayrılmıştır. Biz de, Türkiye Türkçesi ağızlarında görülen ikincil uzun ünlüleri, bu üç ana ağız bölgesini dikkate alarak değerlendirdik.

Yöntem olarak, daha önce yapılmış derleme ve incelemelerde ortaya konan metin ve incelemeler taranarak incelememize esas olan veriler oluşturuldu. Bu veriler, ağız bölgelerine ve ses olaylarına göre tasnif edilerek değerlendirildi. Bu arada, Türkiye Türkçesi ağızları önemli ölçüde derlenmiş ve incelenmiştir. Ancak, az da olsa bazı illerin ağızları yeterince derlenmediği için bu bölgelerden veri tespiti yapılamamış ve örneklenememiştir.

Birincil uzun ünlüler belirlenirken Talat Tekin'in "*Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*"; Zeynep Korkmaz'ın "*Batı Anadolu Ağızlarında Asli Vokal Uzunlukları Hakkında*", "*Bartın Yöresi Ağızları*"; Tuncer Gülensoy'un "*Kütahya ve Yöresi Ağızları*", "*Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*"; Mehmet Dursun Erdem'in "*Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine*" adlı makale ve kitaplarından yararlanıldı..

İkincil uzun ünlüler belirlenirken ise, Ahmet Buran'ın "*Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler*"; Nadir İlhan- Serdar Yavuz'un "*Karakeçililer ve Karakeçili Ağzında İkincil Uzun Ünlüler*" ile Engin Gökçür'ün "*Türkmen Türkçesinde İkincil Uzun Ünlüler Üzerine*" adlı makalelerinden yararlanılmıştır. Tabii birçok bağımsız ağız çalışmasında ikincil uzun ünlülere de yer verildiği için burada adını sayamayacağım çok sayıda eserdeki tespitler de bize yol gösterici oldu.

Çalışmada yabancı kökenli kelimelerin kökenlerinin belirlenmesinde; Türk Dil Kurumu'nun internet sayfası üzerinden açtığı TDK Sözlük içerisinde yer alan "*Genel Türkçe Sözlük* ile *Kişî Adları Sözlüğü*"nden, Günay Karaağaç'ın "*Türkçenin Alıntılar Sözlüğü*" ve "*Türkçenin Verintiler Sözlüğü*"nden; İsmail Parlatır'ın "*Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*"nden yararlanıldı.

1.1. Ünlüler

Dil; anlama ve anlamlandırma süreçleri içerisinde insana insan olma bilincini kazandıran, anlaşma aracı olarak bildirişimin temel ögesi durumunda olan ritmik sesler düzeneğidir. Dil sistemli bir yapıya sahip olduğu için dili meydana getiren unsurlar bir bütünü oluştururken bir sistem dahilinde yan yana gelirler ve düzenli bir şekilde karşılıklı ilişkiler içinde bağ kurarak birleşirler ve bu döngü içerisinde oluşumunu tamamlarlar (Vural-Böler, 2015: 21). Dil; önce ses, sözdür. Sesli dil dilin birincil yapısıdır. Dil, öncelikle bireysel olarak sözlü dil halinde kullanım alanına çıkar.

Dilin temel yapı taşı ve en küçük birimi sestir. Karaağaç (2015a), "Dilin sesleri, söz içinde söylenir. Bir ses, bir sözün yapısında değil, birçok sözde bulunur. Dilin söz varlığını oluşturan binlerce sözün sınırlı sayıdaki seslerin değişik birleşimlerinden oluştuğu görülür. Ses, ancak asıl ve bağlı biçim birimlerinde var olabilir. Bu yüzden, saymacılık görevi sese değil, ses demetlerine verilmiştir. Sesler, anlam taşıyıcı değil, fakat anlam değiştirici birimlerdir." şeklinde ifade eder. Dil ses ile kullanım alanına çıkarak varlığını devam ettirir.

Vural-Böler (2015), “Akciğerlerden gelen havanın ses yolunu herhangi bir noktasında boğumlanması ile oluşan ve yayılarak kulakta, bir ünlü olarak veya bir ünlü ile birlikte algılanan titreşime ses denir.” Fizik bilimi açısından ses; titreşimlerin meydana getirdiği bir olgudur. Ses fiziksel olay olduğu için, titreşim olmadan sesin oluşması mümkün değildir. Fizikte ses denilince, sesi meydana getiren titreşim hareketi anlaşılır. Çünkü titreşmemiş sesin oluşması mümkün olmadığından; bir cismin ses çıkarabilmesi için, titreşmesi gerekmektedir (Özek, 2014a: 31).

Sesin dışarı çıkabilmesi bazı organların işbirliği ile mümkün olmaktadır. Konuşmak için havaya ihtiyaç vardır ve havanın etkili şekilde dışarı yansması için de diyafram çok önemli rol oynamaktadır. Akciğerlere dolan hava diyaframın da yardımıyla nefes borusuna iletilir oradan da gırtlığa gelen hava ses tellerini titreştirerek sesin dışarı çıkmasını sağlamaktadır. Dil ve ağız da bu serüvende etkili rol oynamaktadır. Seslerin teşekkül noktalarına göre dil, damak, diş, çene şekil alarak sesin dışarı çıkmasına yardımcı olmaktadır. Banguoğlu (2015) bunu, “Konuşma sesinin katıksız örnekleri olan seslileri kulağımız ağız boşluğunun aldığı şekillerden gelen renkleri ile ayırdeder.” şeklinde ifade etmiştir.

Ses elle tutulup, gözle görülemeyen soyut bir kavram olarak vardır. Bir dilin sesleri de harflerle şekil bulmaktadır. Ses ve harf birbirinden ayrı kavramlardır. İkisini bir kabul etmek doğru değildir. Ses, ses bilgisi ile ilgili bir kavramken; harf, yazım (imla) ile ilişkilidir. Ses sözdür, harf ise yazıdır. Coşkun (2015) bu konuyla ilgili, “Ses, sözlü anlatım ve anlaşmanın; harf ise, yazılı anlatım ve anlaşmanın temel taşı olarak kabul edilir. Önceleri sesle anlaşılan insanları sonraları, ürettikleri sesleri, resim, şekil ve harflerle ifade etme ihtiyacı hissetmişlerdir.” demiştir. Dilin nedensizlik ilkesi gereği de dünya dillerinde yazı dili olarak kullanılan dillerin ayrı bir harf düzeneği yani alfabesi vardır. Alfabe dil demek değildir. Dil ses ile ilişkilidir. Sesler daha çeşitli iken harfler öyle değildir. Dillerdeki bütün sesler harflerle karşılığını bulamamaktadır. Konuşma dili ile yazı dili de bu açıdan ayrılmaktadır. Alfabeler “en az çaba” yasası gereği anlam ayırt edici sesleri bulundurunca; sözlü dil böyle değildir anlam ayırt edici olup olmamasına bakmadan sesleri bünyesinde bulundurur.

Dillerde genel olarak sesler teşekkül noktalarına göre ünlüler ve ünsüzler olarak olarak iki gruba ayrılmıştır. Ünlüler ve ünsüzler arasındaki temel fark; ünlüler boğumlanma esnasında herhangi bir engele çarpmadan kolay olarak çıkabilirken; ünsüzler boğumlanma esnasında bir engele çarparak teşekkül etmektedirler. Türkçede ünlüler hece taşıyıcı, hece zirvesi, hece doruğu olarak adlandırılmaktadırlar. Bu özellikleriyle de ünlüler olmadan sesleri ifade etmek zor olacağı için, dilin bel kemiğidirler ifadesi yerinde bir ifade olur (Coşkun, 2015: 33), (Buran, 2021: 559).

Ünlüleri Korkmaz (2010), “Ciğerlerden gelen havanın ağız kanalında herhangi bir engele uğramadan yalnız ses yolundaki daralma ve genişleme ile çeşitlenen, dil ve dudakların oluşturduğu ses.” şeklinde tanımlamıştır. Diğer bir deyişle, boğumlanma aşamasında ağız, dil, dudak, çene gibi organların etkisiyle akciğerden gelen havanın ağız kanalında herhangi bir engele çarpmadan doğrudan çıkabilen seslere ünlü, vokal denilmektedir.

Coşkun (2015), “Ünlüler bir dilin melodik sesleri, dolayısıyla estetiği olarak kabul edilmektedir. Bir dilin estetiği, o dilin ünlülerinin çokluğu ve çeşitliliği ile doğru orantılıdır.” ifadesi ile ünlülerin bir dilin estetiğini akıcılığını, zenginliğini ortaya koymasına bakımından önemi üzerinde durmuştur.

Dünya dillerinde ünlüleri, genel ve ortak özelliklerine göre ağız ünlüleri, geniz ünlüleri, kayan ünlüler, yarı ünlüler şeklinde dört gruba ayırmak mümkündür. Türkçenin ünlüleri açık, berrak ağız ünlüleridir (Buran, 2006: 1).

Türkiye Türkçesi ünlüler bakımından diğer dillere kıyasla zengin bir dildir. Dillerde bazı ünlüler kısa, bazı ünlüler uzun olabilirler. Türkçede de normal süreli ünlülerin yanında kısa ve uzun ünlüler de bulunmaktadır. Türkçe, uzun ünlüler bakımından da diğer dillere göre zengin bir dildir ve bundan dolayı da daha estetik ve akıcıdır (Coşkun, 2015: 32-33). Coşkun (2015), Türkçede ünlü sayısını şöyle ifade eder; “Türkçede, 9’u uzun olmak üzere 21 birincil ve ikincil ünlü bulunmaktadır. Ünlülerimizin sayısı, ortalama olarak Batı dillerinin ünlü sayısından 8 tane daha fazladır.” “ğ” nin kendisinden önceki ünlüleri uzatma eğilimi vardır (Coşkun, 2000: 253). “ğ” sesinin Türkçeye 8 ünlü kazandırdığını söyleyen Coşkun (2015), nasıl 21 ünlü olduğunu da şöyle açıklamıştır; “Arapçadan alıntı ilâ:ve gibi kelimelerle gelen uzun ön a (â:) ünlüsü de eklendiğinde, uzun ünlü sayımız 9’a çıkmaktadır. Bu diğer dillere göre, olağanüstü bir rakamdır. Diğer ünlülerin sayısı ise, Fransızcadan alıntı alkol, rol, gol gibi kelimelerle gelen arka ön o, Arapçadan alıntı kâr ve Halûk gibi kelimelerle gelen ön a (â) ve arka ön u (û) ünlüleri eklendiğinde, 11’dir. Anadolu ağzlarında yaşayan kapalı e ünlüsünü de katarsak, ünlü sayımız 21 olur.” Diğer dillerdeki ünlü durumları da yine Coşkun (2015) tarafından ; “Günümüzde Fransızcada ünlü sayısı e, ö, o ve a nasal ünlüleriyle birlikte 15, İngilizcede 11, Çince 6, İspanyolcada 5, İtalyancada 7, Farsçada 6, Almancada açık uzun e ünlüsü de dâhil 15’tir. Yazı diline sahip dünya dillerinde tespit edilmiş toplam 28 ünlü vardır. Bunlara uzun ünlüler ilâve edilmemiştir. Bu ünlülerden i, u, a ünlüleri hemen hemen bütün dillerde ortaktır.” biçiminde ifade edilmiştir.

1.1.1. Türkiye Türkçesinde Ünlüler

Türkiye Türkçesi ünlü sesler bakımından zengin bir dildir. Türkiye Türkçesinde karakteristik yapı bakımından anlam ayırt edici olan temel sekiz ünlü bulunmaktadır. Bunlar; “a, e, ı, i, o, ö, u, ü” ünlüleridir. Türkiye Türkçesi ünlüleri açık, berrak ağız ünlüleridir.

Sağır (1997a), “Türkçe ünlüleri bol bir dildir. Bu ünlü bolluğu yalnız Türkçenin değil, tüm Ural-Alтай dillerinin de ortak özelliğidir. Bol ünlü, seyrek ünsüz, kurallı ve aydınlık bir ses yapısı Türkçenin en önemli özelliklerinin başında gelir.” demektedir. Buran (2021), Türkçedeki ünlülerin hece doruğu olduğunu ifade ederek, “Türkçe, genelde yükselen hece tipini tercih eden bir dil olduğu için, hece doruklarını ünlüler oluşturur.” demiştir.

Türkiye Türkçesinde ünlüler, karşıtlıklar üzerine konumlandırılarak; dar-geniş, ön-art, düz-yuvarlak ünlüler şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu konuyla ilgili Özek (2014a), “Türkçedeki ünlülerin, karşıtlıklar üzerine oturmuş olduğu bir düzeni vardır. Bu düzen ana hatlarıyla ağız kanalının açıklığına göre; geniş-dar, dilin durumuna göre; ön-arık, dudakların durumuna göre ise düz-yuvarlak olarak şekillenir. Ünlü uyumlarını da Türkçenin ünlü düzeni içinde değerlendirdiğimizde Türkçenin kusursuz bir ünlü sistemine sahip olduğu kendiliğinden ortaya çıkar.” şeklinde ifade etmiştir.

Türkiye Türkçesinde kullanılan ünlüler:

/a/ : geniş, düz, art ünlüdür.

/e/ : geniş, düz, ön ünlüdür.

/ı/ : dar, düz, art ünlüdür.

/i/ : dar, düz, ön ünlüdür.

/o/ : geniş, yuvarlak, art ünlüdür.

/ö/ : geniş, yuvarlak, ön ünlüdür.

/u/ : dar, yuvarlak, art ünlüdür.

/ü/ : dar, yuvarlak, ön ünlüdür.

1.1.2. Ünlü Türleri

Türkiye Türkçesi ölçünlü dilinde ünlüler, teşekkül noktalarına göre boğumlanma yeri ve biçimine göre ayrıca boğumlanma sürelerine göre iki grup altında toplanabilirler.

1.1.2.1. Boğumlanma Yeri ve Biçimine Göre Ünlüler

Boğumlanma yeri ve biçimine göre ünlüler teşekkül noktalarına göre;

- Boğumlanma yerlerine göre ünlüler
- Dudakların aldığı şekle göre ünlüler
- Alt çenenin durumuna göre ünlüler

şeklinde üç başlık altında sınıflandırılırlar.

1.1.2.1.1. Boğumlanma Yerlerine Göre Ünlüler

Dilin durumuna göre, dilin daha önde ya da daha arkada boğumlanmasıyla meydana gelen seslerdir. Art ve ön ünlüler şeklinde veya dil önü-dil ardı gibi isimler alarak da sınıflandırılırlar. Ön ünlüler ince seslerden oluşur, art ünlüler kalın seslerden oluşur.

Ön/dil önü ünlüler: e, i, ö, ü sesleridir. Dilin ön taraftaki ağız boşluğunda boğumlanma noktasına göre isimlendirilmiştir. Ses çıkarılırken boğumlanma esnasında dilin öne doğru sürülmesiyle oluştuğu için dil önü ünlüler de denilmektedir. İnce ünlü olarak da isimlendirilirler.

Art/dil ardı Ünlüler: a, ı, o, u sesleridir. Dilin arka tarafta ağız boşluğunda boğumlanma yerine göre isimlendirilmiştir. Ses çıkarılırken daha geride boğumlanma gerçekleştiği için dil ardı ünlüler olarak da bilinmektedir. Kalın ünlü olarak da isimlendirilirler.

1.1.2.1.2. Dudakların Aldığı Şekle Göre Ünlüler

Ünlü sesler çıkarılırken dudakların aldığı konum itibariyle düz ve yuvarlak ünlüler olarak sınıflandırılmaktadır.

Düz Ünlüler: a, e, ı, i sesleridir. Dudakların ses çıkarılırken daha yayvan ve düz bir şekil alma durumuna göre oluşan ünlülerdir.

Yuvarlak Ünlüler: o, ö, u, ü sesleridir. Dudakların ses çıkarılırken büzülerek yuvarlak şekil alma durumuna göre oluşan ünlülerdir.

1.1.2.1.3. Ağız Açıklığı ve Alt Çenenin Durumuna Göre Ünlüler

Ağızın açıklık durumuna göre ve alt çenenin fazla veya az hareket etmesine göre ünlüler geniş ve dar olarak ikiye ayrılmaktadır.

Geniş Ünlüler: Alt çenenin rahat şekilde hareket ettiği ve ağız boşluğunun herhangi bir engele uğramadan rahat şekilde boğumlanan ünlülerdir. Açık ünlüler de denilmektedir. a, e, o, ö sesleridir.

Dar Ünlüler: Alt çenenin biraz daha gergin tutularak seslerin ağız gerisinde ses yolunu daraltması ile oluşan ünlülerdir. ı, i, u, ü sesleridir.

1.1.2.2. Boğumlanma Sürelerine Göre Ünlüler

Türkçede ünlüler boğumlanma süreleri bakımından kısa süreli ünlüler, normal süreli ünlüler ve uzun süreli ünlüler olarak üç grubu ayrılırlar.

1.1.2.2.1. Kısa Süreli Ünlüler

Normal süreli ünlülerden boğumlanma süresinden daha kısa sürede boğumlanan ünlülere kısa süreli ünlüler denilmektedir. Türkçede ‘ı,i’ ünlüleri kısa ünlü olarak gösterilebilir.

1.1.2.2.2. Normal Süreli Ünlüler

Boğumlanma süresi olması gerektiği kadar sürede gerçekleşen seslere normal süreli ünlüler denilmektedir. Türkçede sesler normal sürelidir. ‘a, e, ı, i, o, ö, u, ü’ normal süreli ünlülerdir.

1.1.2.2.3. Uzun Süreli Ünlüler

Boğumlanma süresi normal süreli ünlülere nazaran daha uzun sürede tamamlanan seslere uzun süreli ünlüler denir. Yazı dilinde gösterilmezler fakat konuşma dilinde yani ağızlarda kullanılan ünlülerdir. (ā, ē, ī, ō, ō, ū, ū)

Uzun ünlüler kendi içerisinde birincil / aslî uzun ünlüler ve ikincil / dolaylı uzun ünlüler olarak ikiye ayrılır. Genel ayrım olarak uzunluklar böyle adlandırılmaktadır. Günay Karaağaç bu terimler yerine farklı terimlerin kullanılması gerektiği üzerinde durmuştur. Dillerdeki uzun ünlülerin, başlıca iki türlü olduğunu ifade ederek; anlam ayırıcı uzun ünlüler ve anlam ayırıcı olmayan uzun ünlüler şeklinde adlandırılması gerektiğini ifade etmiştir (Karaağaç, 2012: 103-104). Yine Karaağaç (2013), “Türkçede birincil ve anlam ayırıcı uzunluklar yoktur. Türkçenin her tarih ve coğrafyasında ortaya çıkmış uzunluklar, anlam ayırıcı olmayan ikincil uzunluklardır.” şeklindeki ifadesi ile Türkçede uzun ünlüler bakımından birincil ve ikincilliğin olmadığını anlam ayırıcı olan ve anlam ayırıcı olmayan ünlüler biçiminde ayrılması gerektiği üzerinde durmuştur. Aynı şekil Ahmet Buran’ın da birincil ve ikincil terimler yerine farklı terim önerisi vardır. “Türkçede Uzun Ünlüler ve Bir Terim Önerisi” adlı makalesinde Buran (2021), “...uzun ünlüleri, oluşma zamanlarına göre; birincil ya da eski uzun ünlüler/ ikincil ya da yeni uzun ünlüler; işlevlerine göre ise; “anlam ayırıcı uzun ünlüler / anlam ayırıcı olmayan uzun ünlüler” şeklinde adlandırıp tasnif etmek daha uygun olacaktır.” ifadelerini kullanmıştır.

Ancak biz çalışmamızda genel ve yaygın kullanım olan birincil / aslî uzun ünlüler ve ikincil / dolaylı terimlerini kullanmayı tercih ettik.

1.1.2.2.3.1. Birincil /Aslî Uzun Ünlüler

Dilin ilk örneklerinden beri uzun kabul edilen herhangi bir ses olayı sonucunda oluşmamış olan ve anlam ayırt edici olan ünlülere birincil / aslî uzun ünlüler denilmektedir (Buran, 2015:78).

Korkmaz (2010) da birincil uzun ünlüleri “Herhangi bir ses değişmesinin ortaya çıkarmadığı, Türkçe kelimelerin kök hecelerinde Ana-Türkçe döneminden beri aslında var olduğu kabul edilen ünlü uzunluğu.” şeklinde tanımlamıştır.

1.1.2.2.3.2. İkincil / Dolaylı Uzun Ünlüler

İkincil uzun ünlüler ilk örneklerden itibaren uzun olamayan dolaylı şekilde yani çeşitli ses olayları neticesinde (ünsüz düşmesi, ünsüz erimesi, ünlü birleşmeleri ve hece kaynaşması gibi ses olayları etkisiyle) meydana gelmiş olan anlam ayırıcı özelliği bünyesinde barındırmayan ünlülerdir (Buran, 2015:149).

1.2. Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ünlüler

Türkiye Türkçesinde ünlüler “a, e, ı, i, o, ö, u, ü” şeklinde toplam 8 tane bulunur. Türkiye Türkçesi ağızlarında ise; bu temel sekiz ünlünün yanında teşekkül noktalarının farklılaşması, söyleyişte meydana gelen farklılıklara göre çeşitli şekillerde bulunmaktadır.

Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan ünlüler için Buran (1997); “Bunlar boğumlanma nitelikleri ve fonetik değerleri bakımından, yazı dilimizdeki normal ünlülerden farklılaşarak, az-çok değişikliğe uğramış olan ünlülerdir.” ifadesiyle bu ünlülerin standart dilden ayrılan yönlerini sıralamıştır.

Sağır (1997a) ünlüler için, “Temel ünlülerle ağızlara özgü daha birçok ünlünün varlığı Türkçenin ses kaynaklarının gürlüğü ve bolluğunun işaretleridir. Boğumlanma süreleri ve nitelikleri ile yazı diline dayanan ya da ayrılan birçok ünlünün varlığı yine Türkçenin ses zenginliklerinin doğal sonucudur.” demektedir.

İncelenen Türkiye Türkçesi ağızlarında bugün Standart Türkçede kullanılan 8 ünlünün dışında “á, â, ã, ä, å, Æ, È, É, Ê, Ë, Ì, Í, Î, Ï, Ó, Ô, Ò, Õ, Ö, Ø, Ñ, Ò, Ù, Ú, Û ” ünlüleri de kullanılmaktadır. Bunların dışında bir de uzun ünlüler bulunmaktadır.

á ünlüsü: a ile e arası yarı ince yarı kalın bir sestir. Uyumlar açısından kalınlık ve incelik uyumuna göre yarı uyum sağlayan ses olarak kabul edilebilir.

á ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Antalya, Bartın, Bilecik, Çankırı, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Kars, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Manisa, Muğla (ã), Nevşehir, Ordu, Rize, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Urfa, Zonguldak ağızları.

â ünlüsü: a ile o arası yarı yuvarlaklaşmış bir ünlüdür. Uyumlar açısından düzlük-yuvarlaklık uyumuna göre yarı uyum sağlayan bir ses olarak kabul edilebilir.

â ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Antalya, Ardahan, Aydın, Bartın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Elazığ, Erzincan, Eskişehir, Giresun, Hatay (a°), Karabük, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya (a°), Manisa, Muğla, Ordu, Rize (a°), Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Uşak, Zonguldak ağızları.

ã ünlüsü: a ile ı arası yarı dar yarı geniş bir ünlüdür.

ã ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Amasya, Antalya, Balıkesir, Bartın, Çankırı, Elazığ, Giresun, Karabük, Kahramanmaraş, Karaman (ã), Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya (ã), Manisa, Muş, Ordu, Tokat, Trabzon, Zonguldak ağızları.

ä ünlüsü: a ile e arası e ünlüsüne daha yalın yarı ince ünlüdür.

ä ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi Ağızları: Afyon, Amasya, Aydın, Balıkesir, Gümüşhane, Kahramanmaraş, Kastamonu, Manisa, Muğla, Uşak ağızları.

å ünlüsü: İnce “a” sesini karşılar.

å ünlüsünün kullanıldığı ağızlar: Erzincan, İçel Kütahya, Malatya ağızları.

Æ ünlüsü: Geniz “a” sesi.

â ünlüsünün kullanıldığı ağızlar: Bursa, Malatya, Sakarya ağızları.

ê ünlüsü: e ile i arası ince ve kapalı bir ünlüdür. Türkiye Türkçesi ağızlarında ‘è’ ve ‘é’ şeklinde de gösterilmektedir.

ê ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Afyon, Amasya (é), Antalya, Antalya (é), Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik (è), Çankırı, Diyarbakır (é), Elazığ, Erzincan, Eskişehir, Giresun, Gaziantep (é), Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kahramanmaraş (é), Karabük, Karabük (é), Karaman (é), Kars, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kilis (é), Konya (é), Kütahya (é), Manisa, Muğla, Muş, Nevşehir, Niğde (é), Ordu, Rize (é), Sivas, Tekirdağ (é), Tokat, Trabzon, Tunceli, Zonguldak ağızları.

ë ünlüsü: Normalden daha kısa telâffuz edilen ünlüdür.

ë ünlüsünün kullanıldığı ağızlar: Adana, Amasya, Antalya, Kahramanmaraş, Kütahya, Sakarya ağızları.

ê ünlüsü: Geniş, ön, yarı yuvarlak “e” ile “ö” arası ünlüdür.

ê ünlüsünün kullanıldığı ağızlar: Amasya, Bayburt, Erzincan, Kahramanmaraş, Sakarya ağızları.

î ünlüsü: ı ile i arası yarı kalın yarı ince düz ünlüdür.

î ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Çankırı, Elazığ, Giresun, Gümüşhane, Hatay, Karabük, Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Manisa, Muş, Ordu, Rize, Tokat, Trabzon, Sivas, Urfa, Zonguldak ağızları.

ï ünlüsü: ı ile u arasında yarı yuvarlak ünlüdür.

ï ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Amasya, Antalya, Ardahan, Balıkesir, Bartın, Çankırı, Elazığ, Erzincan, Giresun, Hatay, Karabük, Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Kırıkkale, Ordu, Rize, Sivas, Tokat, Trabzon, Zonguldak ağızları.

î ünlüsü: i ile ü arasında yarı yuvarlak ünlüdür.

î ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Amasya, Antalya, Balıkesir, Bartın, Çankırı, Elazığ, Erzincan, Giresun, Karabük, Kahramanmaraş, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Ordu, Rize, Tokat, Trabzon, Sakarya, Zonguldak ağızları.

ĩ ünlüsü: Normal ı sesinden daha kısa sürede telaffuz edilen ünlüdür.

ĩ ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Afyon, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, Karaman, Kastamonu, Kırıkkale, Kütahya, Manisa, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Uşak, Yalova ağızları.

ĩ ünlüsü: Normal i ünlüsünden daha kısa sürede telaffuz edilen ünlüdür.

ĩ ünlüsünün kullanıldığı ağızlar: Adana, Afyon (i), Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Denizli (i), Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, İzmir (i), Karaman, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya (i), Muğla (i), Ordu, Tokat, Trabzon, Tunceli ağızları.

ô ünlüsü: o ile ö arasında yarı ince, yarı kalın bir ünlüdür.

ô ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Çankırı, Elazığ, Giresun, Gümüşhane, Hatay, Karabük, Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Rize, Sivas, Tokat, Trabzon, Urfa, Zonguldak ağızları.

ô ünlüsü: o ile u arası yarı dar yarı geniş ünlüdür. Türkiye Türkçesi ağızlarının bazılarında ‘ô’ şeklinde transkribi de vardır.

ô ünlüsünün kullanıldığı ağızlar: Amasya, Antalya, Balıkesir, Bartın, Çankırı, Elazığ, Giresun, Karabük, Kahramanmaraş, Karaman (o), Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya (o), Manisa, Ordu, Tokat, Trabzon, Zonguldak ağızları.

ô ünlüsü: Yuvarlak, yarı geniş, kalın (o-u arası) ünlüdür.

ô ünlüsünün kullanıldığı ağızlar: Adana, Kütahya, Karaman, Uşak ağızları.

ö ünlüsü: o ile ö arasında fakat daha fazla “o” tesirini bırakan ünlü

ö ünlüsünün kullanıldığı ağızlar: Ankara, Kayseri, Kahramanmaraş ağızları

ô ünlüsü: ö ile ü arası ünlüdür.

ô ünlüsünün kullanıldığı ağızlar: Elazığ, Konya ağızları.

ü ünlüsü: u ile ü arasında yarı ince yarı kalın bir ünlüdür.

ü ünlüsünün kullanıldığı ağızlar: Adana, Afyon, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Çankırı, Elazığ, Giresun, Gümüşhane, Karabük, Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Manisa, Muğla, Ordu, Rize, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Uşak, Zonguldak ağızları.

û ünlüsü: u ile o arası yarı geniş yarı dar bir ünlüdür.

û ünlüsünün kullanıldığı ağızlar: Elazığ, Erzincan, Hatay, Van ağızları.

ü ünlüsü: Normal u ünlüsünden daha kısa sürede telaffuz edilen ünlüdür.

ü ünlüsünün kullanıldığı ağızlar: Antalya, Aydın, Erzincan, İzmir, Kahramanmaraş, Karabük, Karaman, Muğla, Sakarya, Yalova ağızları.

ö ünlüsü: Normal o ünlüsüne göre daha kısa şekilde telaffuz edilen ünlüdür.

ö ünlüsünün kullanıldığı ağızlar: Aydın, Balıkesir, Karaman, Kastamonu, Kırıkkale, Muğla, Sivas ağızları.

â ünlüsü: Normal a ünlüsünden daha kısa sürede telaffuz edilen ünlüdür.

â ünlüsünün kullanıldığı ağızlar: Adana, Afyon, Ardahan, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Karaman, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Tunceli, Uşak ağızları.

ü ünlüsü: Normal süreden daha kısa sürede telaffuz edilen ünlüdür.

ü ünlüsünün kullanıldığı ağızlar: Aydın, Erzincan, Kahramanmaraş, Sakarya, Yalova ağızları.

Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan uzun ünlüler:

ā: Normal a ünlüsünden daha uzun sürede telaffuz edilen ünlüdür.

ā ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı şu şekildedir: Adana, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Diyarbakır, Eskişehir, Giresun, Gümüşhane, Hatay, Isparta, Karaman, Kastamonu, Kars, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Muş, Nevşehir, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Uşak ağızları.

ā: “a” ile “o” arası bir ses olarak kullanılan kalın uzun ünlü.

ā ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı şu şekildedir: Kahramanmaraş ağızı.

ā: “a” ile “e” arası bir ses olarak kullanılan uzun ünlü.

ā ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı şu şekildedir: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Bayburt, Hatay, Karabük, Kahramanmaraş, Konya (ā~ā), Kütahya, Yalova, Zonguldak ağızları.

ā: Yarı geniş, düz, kalın “a” ile “ı” arası bir ses olarak kullanılan uzun ünlü.

ā ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı: Kahramanmaraş, Yalova ağızları.

ā: İki dereceli uzunluk taşıyan genzel “a” sesi.

ā ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı: Sakarya ağızı.

ā: Uzun genzel “a” sesi

ā ünlüsünün kullanım alanı: Sakarya ağızı.

ā: Yarı ince, düz, geniş (a ~ e arası) daha çok e ünlüsüne yalın olan uzun ünlü.

ā ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı: Afyon, Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Sakarya, Van, Yalova ağızları.

â: Malatya yöresinde bazen uzun a sesi için kullanılmıştır.

ē: Normal e ünlüsünden daha uzun sürede telaffuz edilen ünlüdür.

ē ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı şu şekildedir: Adana, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Diyarbakır, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, Karaman, Kastamonu, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Muş, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Urfa, Uşak ağızları.

ī: Normal ı ünlüsünden daha uzun sürede telaffuz edilen ünlüdür.

ī ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı şu şekildedir: Adana, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Gümüşhane, Hatay, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Muş, Nevşehir, Ordu, Sivas, Trabzon, Tunceli, Uşak ağızları.

î: ı ile i arası düz, dar, yarı art uzun ünlüdür

î ünlüsünün kullanım alanı şu şekildedir: Amasya, Antalya, Kahramanmaraş, Urfa ağızları.

î: Normal i ünlüsünden daha uzun sürede telaffuz edilen ünlüdür.

î ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı şu şekildedir: Adana, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Diyarbakır, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Muş, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Urfa, Uşak (î) ağızları.

ō: Normal o ünlüsünden daha uzun sürede telaffuz edilen ünlüdür.

ō ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı şu şekildedir: Adana, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Diyarbakır, Eskişehir, Giresun, Gümüşhane, Hatay, Isparta, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Muş, Sivas, Tokat, Trabzon, Uşak ağızları.

ō: Normal ö ünlüsünden daha uzun sürede telaffuz edilen ünlüdür.

ō ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı şu şekildedir: Adana, Bilecik, Diyarbakır, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Muğla, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon ağızları.

ū: Normal u ünlüsünden daha uzun sürede telaffuz edilen ünlüdür.

ū ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı şu şekildedir: Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Diyarbakır, Eskişehir, Giresun, Hatay, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Muğla, Muş, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Uşak, Yalova ağızları.

ũ: u ile ü arası yuvarlak, dar, yarı art kalın uzun ünlüdür.

ũ ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı: Amasya, Antalya, Kahramanmaraş, Konya ağızları.

ũ: Normal ü ünlüsünden daha uzun sürede telaffuz edilen ünlüdür.

ũ ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı şu şekildedir: Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Muğla, Muş, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon ağızları.

ē: e ile i arası kapalı uzun e sesi.

ē ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı: Afyon, Adana, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bayburt, Elazığ, Erzincan, Erzurum (ē), Eskişehir (ē), Gaziantep (ē), Hatay, Iğdır, Kahramanmaraş, Karabük, Kastamonu, Kayseri (ē), Kırşehir, Kilis (ē), Konya, Malatya (ē), Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde (ē), Sakarya, Tunceli, Yozgat (ē), Zonguldak ağızları.

ē: Yarı yuvarlak “e” ile “ö” arasında boğumlanan uzun ünlü.

ē ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı: Amasya, Bayburt, Kahramanmaraş, Konya, Yalova ağızları.

ō: Yuvarlak, art, yarı geniş “o” ile “u” arası bir sesi karşılayan uzun ünlü.

ō ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı: Amasya, Antalya, Bayburt, Düzce, Kahramanmaraş, Zonguldak ağızları.

ō: “o” ile “ö” arası, yuvarlak, geniş, yarı art uzun ünlü.

ō ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Kahramanmaraş, Karabük, Kütahya (ō) ağızları.

ō ünlüsü: Genzelliği fazlalaşan uzun o ünlüsü.

ō ünlüsünün kullanıldığı ağızlar: Muğla ağızı.

ō: ince, yuvarlak, yarı geniş (ö ile ü arası) uzun ünlü.

ō ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı: Antalya ağızı.

2. TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA BİRİNCİL UZUN ÜNLÜLER

Dilin bilinen ilk örneklerinden itibaren uzun olan, anlam ayırt edici özelliği olan ve herhangi bir ses olayı neticesinde meydana gelmemiş olan ünlülere birincil / aslî uzun ünlüler denir. Buran (2006) ikincil uzun ünlüler için, “İlk örnek her zaman ve mutlaka doğru ve aslî şekil olmayabilir. Ancak daha önceki biçimi bilinmediği için ve daha sonra herhangi bir ses olayı ile değişmediği için, ilk örneklerden itibaren uzun ünlülü olan şekillere “birincil/aslî uzun ünlüler” diyoruz.” demektedir.

Buran (2021), “Birincil uzun ünlülerin önde gelen en önemli özellikleri şunlardır:

1. Dilin bilinen ilk örneklerinden itibaren uzun olmaları.
2. Genellikle anlam ayırıcı (fonemik) özellikte olmaları.
3. Herhangi bir ses ya da anlam olayının sonrasında oluşmamış olmaları.” şeklinde ifade eder.

Uzun ünlülerle ilgili ilk bilgilere ve ilk örneklerle Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmış olan *Dîvânü Lügâti't -Türk* adlı kaynaktan ulaşmaktayız. Kaşgarlı'nın sözlükte verdiği bilgiler ve kullandığı yazım sistemi sayesinde, hem 11.yüzyılda uzun ünlülerin varlığını hem de bu ünlülerin artık önemli ölçüde kısalıp normal süreye nasıl dönüştüğünü öğreniyoruz (Buran, 2021: 554). Tekin de (1995) bu konuyla ilgili; “Kaşgarlı, sözlüğün birkaç yerinde şu ya da bu sözcük dolayısıyla uzun ünlülerin kısa da söylenebileceğini, hatta kısa ve “sert” söyleyişin Türk dilinde daha makbul olduğunu söyler.” ifadelerini kullanmıştır.

Nurmuhemmedov (2007), birincil uzunlukların belirlenmesinde “Aslî (etimolojik, birincil) uzunluğun ve bunun hangi ünlülerde görüldüğünün ortaya konmasında, VII-IX. asırlara ait Orhun-Yenisey abidelerinin ve XI. asra ait Kaşgarlı Mahmut'un sözlüğünü etkisi büyüktür.” demiştir.

Buran (2021), Kaşgarlı Mahmut sözlükteki birincil uzunlukları gösterirken kullandığı imlayı şöyle ifade eder; “Uzunlukları med (uzatma) ve lîn (yumuşak uzatma) şeklinde ikiye ayıran Kaşgarlı, uzunluk olarak verdiği örneklerde, elifi (l) med harfi, vav (و) ile y'yi (ي) de lîn harfi olarak kullanır. Söz başındaki uzun aa ve ee'ler, çift elif (ll) ile gösterilmiştir. Diğer uzunluklar ise, harekeyle yetinilmeyip ünlüyü temsil eden harf yazıda kullanılarak belirtilmiştir. Mesela; y (ي) ile uzun ii, ii vav (و) ile de oo, öö, uu, üü ünlülerinin uzunlukları gösterilmeye çalışılmıştır.”

Kaşgarlı Mahmud'un uzun ve kısa ünlüleri ayırt etmek için kullandığı yazım sisteminin, XII., XIII. ve XIV. yüzyıllarda yazılmış Oğuz-Türkmen dil malzemesini kapsayan eser ve sözlüklerde de uygulandığı görülmektedir. Bu eser ve sözlükler şunlardır: Anonim Kur'an Tefsiri, Behçetü'l-Hadaik, Tercüman-ı Türkî ve Arabî, Ebu Hayyan ve İbn-i Mühanna sözlükleri gibi eserler sayılabilir (Tekin, 1995: 113).

Birincil uzun ünlülerle ilgili ilk çalışma 19. yüzyılda Otto Böhtlingk tarafından yapılmıştır. Türk dillerinde ve Ana Türkçede aslî uzun ünlüler bulunduğu görüşü ilk kez Otto Böhtlingk' in St. Petersburg'da 1851'de yayımladığı ‘Über die Sprache der Jakuten’ adlı eseridir. Böhtlingk, Yakutçadaki uzun ve ikiz ünlüleri Nijniy Novgorod (bugünkü Gorkiy) Tatar (Mişer) ağızına ait dil malzemesi ile karşılaştırarak uzun ünlülerin varlığını duyurmuştur (Tekin, 1995: 7-9). Bu çalışma ile birlikte birçok bilim insanı birincil uzun ünlülerle ilgili çeşitli çalışmalar yapmıştır. Böhtlingk ile başlayan macera Budenz'in Hive Türkçesi hakkındaki çalışmasıyla devam etmiştir. Böylece Yakutça ile Nijniy Novgorod Tatarcasından başka bir Tatar (Türk) lehçesinde daha birincil uzun ünlülerin bulunduğu Macar bilginlerden Budenz'in Hive Özbekçesi hakkındaki araştırmasıyla devam etmiştir (Tekin, 1995: 11).

Batılı bilginlerden Böhtlingk ve Budenz'den sonra birincil uzunluklar ile ilgili çalışan isimler şunlardır: Radloff (birincil uzunluğun olmadığını iddia etmiştir.), Karl Foy (Orhon Yazıtlarında ünlülerin kullanılış şekline ilk defa dikkat çekmiştir.), Grønbech (birincil uzun ünlülerle ilgili yaptığı çalışmalarla Radloff'un fikrine yakın fikir beyan etmiştir.), N. Pederson, Zoltan Gombocz, J. Németh, Ramstedt, Poppe, Ye. D. Polinanov, Martti Räsänen, Ligeti (Araştırmalarını sadece Türkçe için değil Altay dillerinin tamamını içine katarak yapmıştır.), P. Pelliot, Karl Menges, F. G. İshakov ("Türk dillerinde uzun ünlüler" yazısı), N. K. Dmitriev ("Türkmencede uzun ünlüler" yazısı ile "Yakut dilinde uzun ünlüler" yazısı), A. A. Pal'mbah, A. M. Şçerbak uzun ünlüler ile çalışmalar yapmışlardır.¹

Türk dilinde uzun ünlüler üzerine yapılan çalışmaları kronolojik şekilde değerlendiren Buran, bu alanda çalışma yapan araştırmacılardan özellikle dördünün özel ve önemli bir yere sahip olduğunu belirterek, bu dört araştırmacıyı şöyle sırasıyla O. Böhtlingk, K. Foy, L. Ligeti ve T. Tekin şeklinde sıralamıştır (Buran, 2021: 555).

Tekin, birincil uzunlukların Ana Türkçeden itibaren sistemli ve düzenli olarak Yakutça ile Türkmencede korunduğunu, diğer Türk dili ve lehçelerindeki uzunlukların zamanla kısalıp kısa süreli ünlüler olduğunu söylemiştir. Bu ünlülerinde kısalırken bu dil lehçelerde çeşitli seslik (fonetik) izler bıraktığı üzerinde durmuştur (Tekin, 1995: 38).

Birincil uzun ünlüler, Türk dilinin şu kollarında; Göktürk ve Uygur yazılı metinleri ile özellikle çağdaş Türk dillerinden Saha Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Halaç Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Kara-Bulak ağzında sistemli bir şekilde korunmuştur (Buran, 2006:3).

Türkiyede birincil uzunluk konusuna ilk değinen isim "Türkçede uzun vokaller (ünsüller)" adlı makalesiyle A. Cevat Emre olmuştur. Birincil uzunluk konusunda detaylı şekilde araştırma yapan isim de Talat Tekin'dir. Tekin, "Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler" adlı eseriyle bu konuda oldukça önemli, uzun ünlüler konusunda kılavuz kabul edilecek değere sahip bir çalışma yapmıştır. Ligeti tarafından da "Türkçede Uzun Vokaller" adlı çalışma yapılmıştır. 1960 yılında Osman Nedim Tuna tarafından yazılmış olan "Köktürk Yazılı Belgelerde ve Uygurcada Uzun Vokaller" adlı çalışma vardır. Tuna bu çalışmasında hem kelime düzeyindeki uzunlukları hem de eklerde var olan uzunlukları ele alıp değerlendirmiştir.

Cahit Başdaş'ın "Türkiye Türkçesinde Aslı Uzunluk Belirtileri" adlı makalesi vardır. Zafer Önler tarafından da 2012 yılında yazılmış olan "Türkiye Türkçesinde Ünlü Uzunluklarının İzleri" adlı bildiri mevcuttur.

Ağızlar konusunda uzun ünlüler ile ilgili ilk ciddi araştırmayı yapan ise 1953 yılında " Batı Anadolu Ağızlarında Aslı Vokal Uzunlukları Hakkında" adlı makalesiyle Zeynep Korkmaz olmuştur.

Türkiye Türkçesi ağızlarında uzunluk konusunda araştırma yapan ilk isim Zeynep Korkmaz'dır. Korkmaz (2017a) çalışmasında; Dinar, Çivril, Denizli ve Tavas bölgelerindeki yaptığı derlemelerle "... gerek derlediğimiz metinlerdeki kelimelerin nispeten çokluğu ve kısmen öteki illerden toplanan kelimelerle, ara sıra diğer Anadolu ağızlarındaki örneklerle ve kısmen de Özbekçe, Türkmence gibi uzak lehçelerin kelimelerine uyması, bunların şahsî konuşma özelliklerinden ileri gelen uzunluklar olmayıp, hepsi değilse bile bir kısmı Yakut, Özbek ve Türkmencedeki şekillerle ilgili olarak en eski Türkçede varlığı iddia olunan uzunlukların izlerini taşıyan kelimeler olabileceği kanaatini verdik." demiştir.

¹ Detaylı bilgi için bk. Talat Tekin, Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler, Simurg Yayınları, Ankara, 1995. s. 9-37

Türkiye Türkçesi ağızlarında birincil uzunlukla ilgili Mehmet Dursun Erdem tarafından yazılmış olan “Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine” adlı çalışma mevcuttur. Hatice Şahin’in “Bursa Yerli Ağızlarında Birincil Uzun Ünlüler” adlı makalesi vardır. Fatih Özek’in “Kemaliye ve Yöresi Ağızlarında Birincil Uzun Ünlüler” ile “Arapkir/ Malatya Ağızında Birincil Uzun Ünlüler” adlı makale çalışmaları da vardır.

Özek (2014b), “Kemaliye ve Yöresi Ağızlarında Birincil Uzun Ünlüler” adlı makalesinde; “Türkiye Türkçesi ağızlarında birincil uzun ünlüler dağınık da olsa korunmuş olması, yaptığımız ağız çalışmalarında bu konuya özel bir ilgi duymamızı sağlamıştır. Buna ilaveten Kemaliye’ye komşu olan Arapgir ağızında uzun ünlülü kelimeler tespit etmemiz, Kemaliye ve yöresi ağızlarında da birincil uzun ünlülerin olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmiştir.” şeklindeki ifadesi ile TT ağızlarında birincil uzun ünlülerin korunduğunu dile getirmiştir.

Cemil Gülseren, içinde birincil uzun ünlüler de bulunan bazı kelimeleri “vurgusuz ve belirli bir nedene bağlayamadığımız, aslı olup olmadığı hususunda bir hüküm veremediğimiz”(Gülseren, 2000: 46) şeklinde ifade edip “Belirli Nedenlere Bağlanamayan veya Hissi Nedenlerle Uzatılmış Ünlüler” (Gülseren, 2000: 46) başlığı altında değerlendirmiştir. Tuncer Gülensoy “Kütahya ve Yöresi Ağızları” adlı kitabında birincil uzun ünlüleri “vurgusuz aslı uzunluk” olarak değerlendirmiştir (Gülensoy, 1988: 26). Zeynep Korkmaz (1994), “Güney-Batı Anadolu Ağızları” adlı kitabında aslı uzunluk olarak belirlediği kelimeler için; “Bu kelimelerin menşece aslı uzunluklar mı, yoksa geri devirlerdeki bir ses olayına mı bağlanabileceğinin tespiti ise, uzun çalışmalara bağlı keyfiyettir.” şeklindeki ifadesi ile konunun tam olarak açığa kavuşturulamadığından bahsetmektedir.

Erdoğan Boz (2002) ise “ Türkiye Türkçesinde Uzun Ünlülerde Vurgu” makalesinde; “Birincil Uzun Ünlülerde Vurgu” başlığı altında bu konu ile ilgili Tuncer Gülensoy, Zeynep Korkmaz, A. Bican Ercilasun’un görüşlerine de yer vererek birincil uzun ünlüler için; “Z. Korkmaz ve T. Gülensoy’un derleme yörelerindeki birincil uzun ünlüler için iki zıt görüş belirtmelerine ilave olarak, A. Bican Ercilasun’un da Kars İli Ağızları’nda, uzun bir liste halinde verdiği birincil uzun ünlülerin uzunluk sebebinin vurgu olduğunu belirtmesi dikkat çekicidir. Bu üç araştırmacının tespitlerinden, -en azından derleme yöreleri için- birincil uzun ünlüleri hem vurgulu hem de vurgusuz olabileceği görüşüne varabiliyoruz.” şeklindeki çıkarımı ile TT ağızlarında var olan birincil uzunluğun vurgu nedeniyle oluşmuş olabileceği üzerinde durmuştur. Aynı şekilde alıntı kelimelerdeki uzunluğu da vurgu sonucunda olmuş olabileceği konusunda tam bir çıkarıma ulaşmasa da bu kelimelerdeki uzunluklar için de vurgu üzerinde durmuştur. Ancak TT ağızlarının mahafazakâr yapısı itibarıyla arkaik olarak bazı özellikleri bünyesinde tutmasından dolayı bu kelimeler için aslı uzunluğu koruyor da diyebiliriz.

Türkiye Türkçesi ağızlarında da bazı kelimelerde birincil uzun ünlüler korunmaktadır. Bunlar aşağıda gösterilen örneklerdeki gibidir. Örnekler kökenlerine göre Türkçe kökenli kelimelerde ve yabancı kökenli kelimelerde olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmiştir. Birincil olduğuna kanaat getirilen toplam 347 kelime belirlenmiştir. Bunların 203 tanesi yabancı kökenli, 144 tanesi de Türkçe kökenli kelimedir. Kelimelerin genel durumu ise Şekil 1 ve Şekil 2’de gösterilmektedir. Kelimelerin ağız gruplarına göre değerlendirilmesi de Şekil 5 ve Şekil 6’da ifade edilmiştir.

2.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

Birincil uzun ünlüler Türkiye Türkçesi ağızlarında dikkate değer derecede bulunmaktadır. Bu kelimelerin bazılarında aslına uygun kullanımlarda görülmektedir. Yani Ana Türkçede

kullanılan şekli bazı yörelerde de sistemli olarak olmasa da yer yer aynı şekilde kullanılmaktadır. Örneğin; Ana Türkçede “gün” kelimesi aslî uzunluk olarak “kūn” şeklinde korunmuştur. Edirne yöresinde de “kūn < gün (2/2) EİA” kullanılmaktadır. Yine aynı şekilde yıkamak fiili Eski Türkçede “yu-” biçiminde kullanılmıştır. Bazı yörelerde “yıkamak” fiilinin yanında bu kullanım da devam etmektedir. “yū-” (Tekin, 1995: 180); yūcan (64/6) OİYA, yūyor (12.5.1/8) HA, yūmuş < yıkarmış (s.194) GDİAT (Antep), yūrduk < yıkardık (17/32) ANYA, yūp (3/8) GİYA biçimlerinde kullanımları mevcuttur. Birincil olduğuna kanaat getirilen sözcükler toplam 144 tanedir. Bu kelimeler türlerine göre isim ve fiil şeklinde sınıflandırıldığında 99 tanesi isim, 45 tanesi de fiildir.

“yök < yok”

“yök” (Tekin, 1995: 178)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars ağızları.

yōḡ: (06 008 01/61) ERİA

yōḡ: (82/120) KİA, (s.187) DİAT (Erzurum), (19/9) KA

yōḡ: (1-16/40) EYA

yoḡ yoḡ < yok yok: (07 015 01/24) ERİA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

yök < yok: (10/139) RİA, (30/32) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bartın, Bolu, Bursa, Çankırı, Gaziantep, Giresun, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Konya, Kütahya, Malatya, Muğla, Niğde, Ordu, Sakarya, Tokat, Uşak ağızları.

yōK < yok: (12/202) AMA

yök: (5/34) SİA, (I-9/81) UİA, (64/24) BOİA, (1/8) BUIYA, (6/307) KİKİYAÖ, (14/10) GİYA, (79/8) TİYA

yōk: (I/7) BA, (1.2.1/24) HA, (s.211) GDİAT (Antep), (43/40) SİA, (50/67) KAYA, (4/13) OİYA, (25/11) GBAA (Kütahya)

yōk: (11/29) AYA

yōḡ: (A1.21/14) AOİAII, (110/63) MİA

yo:g: (s.109) AÖAB

yōḡ: (1/16) AMMA, (I/64-14) MYA

yōḡ: (4/18) BOİA

yōK: (A4.02/163) AOİAII, (4/52) DİKİYAA, (I/26-1) MYA

yō>: (II-4/95) BİA

yōḡ: (s.57/10) KMİA, (1/54) MİA

yōḡ: (1/152) AMMA

yōkdu < yoktu: (I.77/13) İİÖKBİA

yōḡsa < yoksa: (3.1.1/13) HA

yōḡusa: (s.173) GDİAT (Maraş)

yōḡmuş < yok imiş: (s.18) OAAD (Niğde)

yōkmuş < yokmuş: (8/44) ÇİYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Karabük, Karaman, Kilis ağızları.

yök: (M009/140) KAİA

yōK: (11/142) BYA

yōğ: (4/7) BYA

yōh: (8/78) DİKİYAA, (I/13-135) KİLİA, (1/118) BYA

yōh: (1/9) KARYA

yōk: (I/13-80) KİLİA

“vār < var”

“bār” (Tekin, 1995: 172)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars, Tunceli ağızları.

vār < var: (1/69) KA, (I-19/5) EYA, (XIV/5) KBAYA, (50/51) KİA, (XXVIII/10) TİA

va:r: (01 000 01/52) ERİA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

vār < var: (21/12) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bartın, Bolu, Kahramanmaraş, Konya, Malatya, Manisa, Muğla, Sakarya ağızları.

vār < var (A2.08/35) AOİAIL, (I/26) BA, (3/72) AMMA, (29/2) BOİA, (5/11) KAYA, (II-4/45) BİA, (I-39/19) AİA, (13/13) KİKİYAÖ, (I-1 01/41) MA, (s.1960) ARMA

mār: (s.36/1) BA, (136/141) AYA

vārdır < vardır: (1/10) SİA

vārdir: (II/4) KÜYA

vārmış < varmış: (III/16-1) MYA

vārmışlar < varmışlar: (37/10) GBAA (Afyon)

vārımış < var imiş: (1/63) AYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Karaman, Kilis ağızları.

vār < var: (M003/43) KAİA, (I/46-39) KİLİA, (1/169) BYA

vārdım < vardım: (1/2) EİA

“bū < bu”

“bū” (Tekin, 1995: 110)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Tunceli ağızları.

bō < bu: (1/s.89) EYAD

bu: : (06 008 01/41) ERİA

būnnar < bunlar: (5/17) KA

būsu < busu: (4-20/3) EYA

būndan < bundan: (XCV/53) TİA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Hatay, Kahramanmaraş, Kırşehir, Konya, Malatya, Manisa, Ordu, Tokat, Sakarya, Sivas ağızları.

bū < bu: (4/44) KİKİYAÖ, (I-21/2) AİA, (1/24) KAYA, (59/21) BOİA, (1/38) SİA, (1/22) AMMA, (52/35) ÇİYA, (1/132) AMA, (13/28) TİYA, (62/5) SİYA, (I-A/6-25) AYYA, (8/21) BİAİ, (41/5) OİYA, (13/18) GBAA (Manisa), (17/2) BUIYA

bō: (LXX/58) KYA

būnnar < bunlar: (4/30) AYA

būradan < buradan: (25/2) MİA

būnan < bununla: (5.3.2/13) HA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Karaman, Kilis ağızları.

bū: (6/35) BYA, (M011/13) KAĪA, (1/14) DĪKĪYAA, (I/52-18) KĪLĪA

“yāğ < yağ”

“yāğ” (Tekin, 1995: 175)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

yāğ < yağ: (1/15) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Konya, Zonguldak ağızları.

yāğlı < yağlı: (7/33) KĪKYAÖ

yāğımız < yağımız: (1/131) ZBKĪA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

yāğ: (7/69) BYA

“kādın < kadın”

“kātun” (Tekin, 1995: 173)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Erzurum ağızları.

ga·dın: (09 000 03/106) ERĪA

kādın: (XXXII/16) DA

2. Batı Grubu Ağızları: Çankırı ağızı.

gādın: (37/22) ÇĪYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne ağızları.

kādını < kadını: (12/42) EĪA

ğādun < kadın: (1/88) BYA

Qādīn: (84/85) BYA

“nē < ne”

“nē” (Tekin, 1995: 181)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ardauç, Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars, Muş ağızları.

nē < ne: (1-29/1) EYA, (XXIV/3) MMA

nā: (s.333) AA

nē: (55/s.201) EYAD

ne·? : (01 000 01/58) ERĪA

nēydi < neydi: (s.184) DĪAT (Erzurum), (1/47) KA, (s.160) DĪAT (Kars)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

nē < ne: (146/26) TYA, (35/2) RĪA

3. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Gaziantep, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Sakarya, Sivas, Zonguldak ağızları.

nē < ne: (10/126) KĪKYAÖ, (110/13) MĪA, (s.17/5) KMĪA, (14/50) KARYA, (1/29)

BUIYA, (s.8) OAAD (Niğde), (29/15) BOĪA, (16/16) SĪA, (s.175/4) TMĪKA, (40/25)

ÇĪYA, (81/41) SĪYA, (7/101) BĪAĪ, (1/39) NYA, (5/46) ZBKĪA, (II-1 04/1) MA

nē: (II-3/20) BĪA, (II/8-117) AYYA

ne: : (s.129) AÖAB

nĩ?: (18/57) GBAA (İzmir)

nĩ: (22/35) GBAA (Kütahya)

nēy: (s.163) GDİAT (Maraş), (s.196) GDİAT (Antep), (2.13.1/21) HA

nēden < neden: (I/26-76) MYA, (43/7) GBAA (Denizli)

nēdir < nedir: (1/19) KMİKA

nēlāri < neleri: (1/29) GBAA (Manisa)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Karabük, Karaman, Kırıkkale, Kilis, Tekirdağ ağızları.

nē < ne: (22/47) BYA, (I/26-11) KİLİA, (M012/16) KAİA

nērdemiş < nerdeymiş: (3/18) EİA

nēediyo < ne ediyor: (29/49) KIİA

“çöcuk < çocuk”

“çöç ‘yansıma’ + (u)k” (Gülensoy, 2011: 247)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Bursa, Kahramanmaraş ağızları.

çöcuk < çocuk: (6/5) BUİYA

çöcū < çocuğu: (III-10/3) BİA

çöcukdu < çocuktu: (124/12) KAYA

“gün”

“kūn” (Tekin, 1995: 185)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

gūn: (23/15) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Denizli, Kahramanmaraş, Konya ağızları.

gūn < gün: (6/293) KİKİYAÖ, (43/41) KAYA, (43/2) GBAA (Denizli), (152/13) AYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağzı.

kūn < gün: (2/2) EİA

“āğız < ağız”

“āgız” (Tekin, 1995: 171)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep, Konya, Malatya, Sakarya ağızları.

āğız < ağız: (25/16) KİKİYAÖ

āğız: (s.1959) ARMA

āğzıma < ağızıma: (53/86) SİA

ē ‘ğizimden < ağızımdan: (s.201) GDİAT (Antep)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

āğız < ağız: (2/20) BYA

“āğaç < ağaç”

“ī” (Tekin, 1995: 175)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

āğaç < ağaç: (33/21) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Konya, Manisa, Sakarya ağızları.

āğaç < ağaç: (55/57) SİA

āgác: (I-6 03/60) MA

āgaçları < ağaçları: (13/91) KİKYAÖ

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

āğaşTan < ağaçtan: (92/55) BYA

“kādeş < kardeş < kardaş (< karındaş)”

“kā+daş” (Gülensoy, 2011:466)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

ğārdeş < kardeş: (35/68) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bolu, Manisa, Sakarya, Uşak ağızları.

ğārdeş < kardeş: (II-1 21/116) MA

gārdaşıma < kardeşime: (17/8) BOİA

gārdeşine < kardeşine: (I-61/175) UİA

ğārdêş < kardeş (128/63) AYA

kārdeşiz < kardeşiz: (8/11) SİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Yalova ağızları.

ğārdaş < kardeş: (15/70) KARYA

kārdaşım < kardeşim: (33/279) EİA

kārdeşim: (15/6) YİYA

“ğārşı < karşı”

“ğārşı” (Gülensoy, 1988: 26)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

ğārşıda < karşıda: (8/19) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Denizli

ğārşıdan < karşıdan (43/83) GBAA (Denizli)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Yalova ağızları.

ğārşu < karşı (39/20) KARYA

kārşıdan < karşıdan: (7/79) YİYA

“gīz < kız”

“kīz” (Tekin, 1995: 176)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

gīz < kız : (1/106) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Bolu, Hatay, Kahramanmaraş, Kayseri, Uşak, Zonguldak ağızları.

gīz: (103/19) KAYA, (s.67/3) KMİA, (s.46) OAAD (Kayseri), (I-2/170) UİA

ğīz: (3/77) AYA, (B2.02/25) AOİAII, (1/196) ZBKİA

gīz!: (52/14) BOİA

ğīzlar: (11.3.1/6) HA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

ğīz: (M009/185) KAİA

kīz: (24/41) BYA

Yalçın (2013), “Yazı dilinde olmasa da Türkiye Türkçesinin çeşitli ağızlarında özellikle Batı-Anadolu ağızlarında g̃z “kız” ı ünlüsünün korunduğu görülmektedir.” şeklindeki ifadesiyle sözcüğün TT ağızlarındaki kullanımına değinmiştir.

“ün < un”

“ü- + -n” (Gülensoy, 2011: 968)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu, Malatya, Muğla, Sivas ağızları.

ün < un: (149/6) SİYA, (I/7-9) MYA, (23/1) BOİA, (s.1961) ARMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

ün < un: (29/95) BYA

ünnan < un ile: (5/13) BYA

“kân < kan”

“kân” (Tekin, 1995: 173)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzurum ağızları.

kân < kan: (63/s.220) EYAD

gâni < kanı: (s.211) DİAT (Erzurum)

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya ağızı.

gân < kan: (71/25) AMMA

“tüz < tuz”

“tüz” (Tekin, 1995: 180)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Erzurum ağızları.

tüzi < tuzu: (s.215) DİAT (Erzurum)

düzsuz < tuzsuz: (5/73) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Bilecik, Isparta ağızları.

düz < tuz: (10/139) AMA, (39/12) BİAİ

düzdan < tuzdan: (XXIII/12) IMA

düzlarıK < tuzlarız: (A3.05/9) AOİAII

“bāl < bal”

“bāl” (Gülensoy, 2011: 106)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

bāl < bal: (11/11) KA,

2. Batı Grubu Ağızları: Bolu, Ordu ağızları.

bāl < bal: (64/23) BOİA, (5/3) OİYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

bāl < bal: (5/88) BYA

“āz < az”

“hāz” (Tekin, 1995: 173)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Erzurum ağızları.

āz < az: (15/1) KA

aːz: (09 049 01/40) ERİA

2. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Bursa, Kahramanmaraş ağızları.

āz < az: (6/8) KAYA, (7/130) BİAİ, (1/7) BUIYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

āz < az: (16/61) BYA, (M031/3) KAİA

“yaş” “yıl”

“yāş” (Tekin, 1995: 175)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

yāş < yaş: (41/1) KA,

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Bilecik, Bursa, Çankırı, İzmir, Kastamonu, Manisa ağızları.

yāş < yaş: (58/9) KMİKA, (57/7) BİAİ

yāşlı < yaşlı: (I.6/11) İİÖKBİA, (16/141) AMA

yāşlı: (83/50) AYA

yāşım < yaşıım: (1/2) BUIYA

yāşına < yaşıına: (2/6) GBAA (Manisa)

yāşlıla < yaşlılar: (106/9) ÇİYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

yāş < yaş: (27/1) BYA

“kār < kar”

“kār” (Tekin, 1995: 173)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

ğār < kar: (19/32) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Muğla ağızları.

Ḳār < kar: (110/11) BUIYA

ğār: (I/72-14) MYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman ağızları.

ḳār < kar: (1/292) BYA

ğār: (M006/12) KAİA

Ḳār: (8/6) KARYA

“yāz < yaz” ‘mevsim’

“yāz” (Tekin, 1995: 175)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

yāzin < yazın: (54/8) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Sakarya ağzı.

yāz < yaz: (64/100) SİA

yāzdan < yazdan: (25/288) AMA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

yāz < yaz: (7/9) BYA

“sū < su”

“sūb” (Tekin, 1995: 180)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.
sūlardıh < sularlık: (1/105) KA
2. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Bolu, Malatya ağızları.
sū < su: (33/76) BİAİ, (22/21) BOİA, (s.1962) ARMA
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.
sū < su: (M099/7) KAİA, (114/56) BYA

“dāl < dal”

“tāl” (Tekin, 1995: 174)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.
dāline < dalına: (s.148) DİAT (Erzurum)
2. Batı Grubu Ağızları: Ordu ağzı.
dālları < dalları: (59/16) OİYA

“ākşam < akşam”

“āk + şam” (Gülensoy, 2011: 60)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
ākşam < akşam: (154/98) TYA
2. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Sakarya ağızları.
ākşam < akşam: (1/38) BİAİ, (16/31) SİA
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağzı.
ākşamnayın < akşamleyin: (33/134) EİA

“yārdım < yardım”

“yār-a-t-(ı)m” (Gülensoy, 2011: 1073)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
yārdımlaştı < yardımlaştı: (112/13) TYA
2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Sakarya ağızları.
yārdım < yardım: (16/34) SİA
yārdımcı < yardımcı: (4/52) AMA
ya:rdımcı: (s.136) AÖAB

“bīz < biz”

“bi:+z” (Gülensoy, 2011: 153)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.
bīzler < bizler: (21/111) KA
2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Kahramanmaraş, Kütahya, Zonguldak ağızları.
bīz < biz: (I-B/1-4) AYYA, (75/67) KAYA, (1/35) ZBKİA, (III-100/45) AİA
bīzdän < bizden: (25/18) GBAA (Kütahya)
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.
bīz < biz: (24/41) BYA

“yöl < yol”

“yöl” (Tekin, 1995: 178)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Tunceli ağızları.

yöllamak < yollamak: (17/142) KA

yöl < yol: (62/78) KA

yölundan < yolundan: (LXXXXI/3) TİA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bursa, Eskişehir, Manisa ağızları.

yöl < yol: (3/47) BUIYA, (I-5 03/40) MA

yöldä < yolda: (15/23) AMA

yölu < yolu: (4/7) EİMİYA

“tāş < taş”

“tāş” (Tekin, 1995: 174)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

tāşlara < taşlara: (1/172) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Çankırı ağzı.

dāşını < taşını: (98/24) ÇİYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kilis ağızları.

dāş < taş: (II/15-11) KİLİA, (11/34) BYA

“sūt < süt”

“sūt” (Tekin, 1995: 185)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

sūt < süt: (1/140) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Malatya, Sakarya ağızları.

sūt < süt: (I-45/58) AİA, (3/137) SİA

sūd: (s.1962) ARMA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

sūd < süt: (4/6) BYA

“dāyı < dayı”

“dāyı” (Tekin, 1995: 175)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

dāyı < dayı: (115/13) TYA

dāyi: (10/266) RİA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Manisa ağızları.

dāyı < dayı: (I-1 03/54) MA

dāyım < dayım: (B2.01/10) AOİAII

“āş < aş”

“āş” (Tekin, 1995: 172)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

āşlar < aşlar: (14/16) KA (s.122) (Özek, 2014b: 122)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Kırşehir, Malatya ağızları.

āş: (s.1960) ARMA

āşını < aşını: (X/2) KYA

āşçı < aşçı: (39/90) AMMA, (25/301) AMA

“ād < ad”

“āt” (ad, unvan) (Tekin, 1995: 172)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Kahramanmaraş, Malatya, Manisa ağızları.

ād < ad: (s.1959) ARMA

ādı < adı: (33/1) KAYA

ādın < adın: (A3.10/1) AOİAII

ādım < adım: (I-13 01/1) MA

“dāğ < dağ”

“tāğ” (Tekin, 1995: 174)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

dāğdā < dağda: (1/155) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Sakarya ağızı.

dāğlık < dağlık: (39/67) SİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

dāğ < dağ: (70/7) BYA

“bēg < bey”

“bēg” (Tekin, 1995: 180)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ardahan ağızı.

bēg: (s.321) AA

2. Batı Grubu Ağızları: Bartın, Hatay, Kayseri ağızları.

bēğ < bey: (s.21) OAAD (Kayseri), (2.4.2/29) HA

bēy < bey: (18/11) ZBKİA

“yēr < yer”

“yīr” (Tekin, 1995: 107)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

yērde < yerde: (20/s.117) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Zonguldak ağızları.

yērden < yerden: (1/4) KAYA, (9/4) ZBKİA

“bīr < bir”

“bīr” (Tekin, 1995: 183)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

bi·r < bir: (01 000 01/72) ERİA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Gaziantep, Sakarya ağızları.

bīr < bir: (I-17/39) AİA, (11/102) SİA, (s.194) GDİAT (Antep), (A2.09/7) AOİAII

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

bīr < bir: (7/1) BYA,

“īkī < iki”

“ēki” (Tekin, 1995: 181)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Zonguldak ağızı.

īk üç < iki üç: (1/13) ZBKĠA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

īkī < iki: (27/43) BYA

“ūç < üç”

“ūç” (Gülensoy, 2011: 985)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

ūç < üç: (27/5) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Antalya, Bilecik, Bolu, Sakarya ağızları.

ūç < üç: (III-111/18) AĠA, (14/23) BUIYA, (85/18) BOĠA, (50/89) SĠA, (38/32) BĠAĠ, (15/28) AYA

ūçümüz < üçümüz: (A7.11/36) AOĠAII

“dört < dört”

“tört” (Tekin, 1995: 184)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

dördi < dördü: (3/15) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Bilecik, Bursa, Kütahya, Manisa, Sakarya ağızları.

dört < dört: (III-111/18) AĠA, (31/13) AYA, (25/4) BUIYA, (1/2) SĠA, (XLVI/115) KÜYA, (44/72) BĠAĠ

dörT: (I-6 03/72) MA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

dörd < dört: (13/61) BYA

dörT: (35/24) BYA

“bēş < beş”

“bēş” (Tekin, 1995: 182)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

bēş < beş: (26/52) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Bursa, Bolu, İçel (Anamur), Manisa, Sakarya ağızları.

bēş < beş: (B5.01/38) AOĠAII, (10/45) AYA, (22/68) AMMA

bēş: (III-111/19) AĠA, (33/3) BUIYA, (87/11) BOĠA, (64/11) SĠA, (I-15 05/15) MA, (6/3)

ANYA

be:ş : (s.105) AÖAB

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman, Kırıkkale ağızları.

bēş < beş: (12/92) BYA

bēş: (8/8) KIĠA, (M059/1) KAĠA

“yēdi < yedi” (sayı)

“yēti” (Tekin, 1995: 182)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

yēddi: (2/s.40) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Konya ağızı.

yēdi < yedi: (6/293) KİK YAÖ

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

yēddi: (59/10) BYA

“ön < on”

“ön” (Tekin, 1995: 177)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

ön < on: (7/2) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Bursa, Isparta, Kahramanmaraş, Malatya, Muğla, Sakarya ağızları.

ön < on: (B3.06/7) AOİAII, (1/21) BUIYA, (I/53-77) MYA, (114/39) KAYA, (14/11) SİA,

(s.1961) ARMA

ön: (s.13) IMA

önbeş < on beş: (23/14) AMA

öm: (II-64/23) AİA, (31/85) SİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

öm < on: (1/243) BYA

“yētmiş < yetmiş” 70

“yētmiş” (Tekin, 1995: 182)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

yēdmiş < yetmiş: (6/5) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Aydın, Bolu, Bursa, Çankırı ağızları.

yētmiş < yetmiş: (79/4) BOİA, (32/79) ÇİYA

yētmiş: (13/5) AYA

yēdmiş: (14/1) BUIYA

yēTmiş: (II-58/23) AİA

yē^tmiş: (I-A/26-1) AYYA

“yüz < yüz” 100

“yüz” (Tekin, 1995: 186)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Muğla ağızları.

yüz < yüz: (36/54) BUIYA

yūs: (III/6-11) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

yüz < yüz: (58/27) BYA

“yārın < yarın”

“yārın” (Tekin, 1995: 175)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağzı.

yārun < yarın: (10/134) RĪA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Aydın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu ağızları.

yārın < yarın: (I-A/13-37) AYYA, (7/44) AMA, (118/47) ÇİYA, (I.26/42) İİÖKBİA, (4/19) BOİA, (12/54) KAYA, (42/58) BİAİ, (III-111/221) AİA, (2.8.1/1) HA, (A3.08/18) AOİAII

yārın: (32/175) KMİKA, (I-17/27) AİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Karabük, Karaman ağızları.

yārın < yarın: (2/128) DİKİYAA, (M001/15) KAİA

yārın: (106/49) KARYA

yārınsi: (22/17) ZBKİA

“ārka < arka”

“hārt” (Tekin, 1995: 173), “a:rka:” (Erdem, 2088: 513)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye)

ārḥadā < arkada: (27/20) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bartın ağızları.

ārka < arka (1/16) AMA

ārḥasına < arkasına: (s.36/7) BA

“ārkadaş < arkadaş”

“hārt” (Tekin, 1995: 173), “a:rka:” (Erdem, 2088: 513)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Bursa ağızları.

ārkádášlarınan < arkadaşlarıyla: (25/73) AMA

ārkadaşı < arkadaşı: (1/40) BUIYA

ārgadaşım < arkadaşım: (II-70/17) AİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağzı.

ārkadaşınnan < arkadaşıyla: (26/396) EİA

“ērtesi < ertesi”

“ēr + tā” (Gülensoy, 2011: 340)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Çankırı, Denizli, Sakarya ağızları.

ērtesi < ertesi: (1/35) BUIYA, (7/26) ÇİYA

ērtesi: (34/117) SİA

ērtəsi: (49/5) GBAA (Denizli)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağzı.

ērtesi < ertesi: (11/7) YİYA

“dūn < dün”

“tūn” (Tekin, 1995: 185)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Manisa ağızları.

dũn < dün: (I-9 02/14) MA, (4/49) KAYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

dũn < dün: (M003/36) KAİA

“kĩr < kir”

“kĩr” (Gülensoy, 2011: 526)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana ağızı.

kĩri < kiri: (A3.05/19) AOİAII

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

kĩr < kir: (91/3) BYA

“gũzel < güzel”

“gũzel” (Gülensoy, 1988: 26)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Tunceli ağızları.

gũzel < güzel: (5/2) KA

gũzelín < güzelin: (XCV/18) TİA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Çankırı, Kütahya, Sakarya ağızları.

gũzel < güzel: (40/277) SİA

gũzel: (XLI-2/60) KÜYA

gũzel: (1/16) ÇİYA

gũzelce < güzelce: (A3.06/10) AOİAII

“bõş < boş”

“bo:ş” (Erdem, 2008: 526)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

bõş _ver < boş ver: (10/11) KA, (s.124) (Özek, 2014b: 124)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

bombõş < bomboş: (10/33) RİA

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon ağızı.

bõş < boş: (16/150) AMA

“bũz < buz”

“bũz” (Tekin, 1995: 179)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

bũz < buz: (5/69) KA, (s.124) (Özek, 2014b: 124)

2. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Malatya ağızları.

bũz < buz: (I-A/9-13)AYYA, (IV-9/111) BİA, (s.1962) ARMA

“yũn < yün”

“yũn” (Tekin, 1995: 180)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Malatya ağızı.

yũn < yün: (s.1962) ARMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

yũn < yün: (2/66) YİYA

“yārım < yarım”

“ya:rım” (Erdem, 2008: 519)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Manisa ağızları.

yārım < yarım (I-1 01/25) MA

yārım: (113/25) KAYA

“yüz < yüz”

“yüz” (Tekin, 1995: 186)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana ağızı.

yüz < yüz “çehre”: (A1.17/29) AOİAII

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

yüzüme < yüzüme: (10/47) BYA

“böcek < böcek”

“bö:cek” (Erdem, 2008: 529)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep, Giresun ağızları.

böcük < böcek (s.111) GA

böcüg < böcek (s.65) GYAS

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

böceK < böcek (26/311) YİYA

“ağ < ağ” “pantolon”

“ağ” (Tekin, 1995: 171)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Giresun ağızları.

ağ < ağ: (s.24) GYAS, (30/78) AMA

“tātlı < tatlı”

“tāt +ığ + (~ağ)” (Gülensoy, 2011: 869)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

tātlı < tatlı: (57/34) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon ağızı.

tātlı < tatlı: (15/12) AMA

“ēn < en”

“ēn” (Gülensoy, 1988: 26)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kütahya, Manisa, Sakarya ağızları.

'ēn < en (12/111) SİA

ēñ < en (I-1 02/59) MA, (LI/128) KÜYA

“ērken < erken”

“ēr”(Tekin, 1995: 181)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bolu ağızları.

ērkennen < erkenden: (51/4) BOİA

ār kenden: (30/87) AMA

“ōyun < oyun - oynamak”

“ōyun” (Tekin, 1995: 177) “ōyun+a-” (Gülensoy, 2011: 642)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Bursa, Çankırı ağızları.

ōyun < oyun: (1/12) BUIYA

ōynarız < oynarız: (9/37) AMA

ōynallardı < oynarlardı: (39/79) ÇİYA

ōynadı < oynadı: (178/164) AYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

ōyun < oyun: (7/54) BYA

“āç < aç”

“āç” (Tekin, 1995: 171)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

āç < aç: (II/6) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bartın, Bursa, Çankırı, Kahramanmaraş, Malatya, Nevşehir, Sakarya, Zonguldak ağızları.

āç < aç: (69/2) ÇİYA, (16/20) SİA, (39/12) KAYA, (119/36) BUIYA

āÇ: (166/30) AYA

āş: (s.36/8) BA

āj: (s.1959) ARMA

āşlıkdan < açlıktan: (1/202) ZBKİA

ācıl < açız: (37/8) NYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

āç < aç: (1/137) BYA

“dērnek < dernek”

“té:r- (in)- (e)k” (Gülensoy, 2011: 279)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Uşak ağızları.

dērnek < dernek: (I-35/7) UİA

dērnek: (1/73) AYA

“sūzmek < süzmek”

“sūz-” (Tekin, 1995: 185)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

sūzerler < süzerler: (1/61) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Muğla ağızları.

sūzeg < süzek: (I/7-2) MYA

sūzeller: (A3.06/16) AOİAII

“āğlamak < ağlamak”

“īgla-” (Tekin, 1995: 175)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

āğlamışım < ağlamışım: (1/160) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Malatya, Niğde, Sakarya ağızları.

āğla- < ağlamak: (s.1959) ARMA

āğlatdı < ağlattı: (s.18) OAAD (Niğde)

āğlarım < ağlarım: (5/101) SİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

āğliya āğliya < ağlaya ağlaya: (19/65) BYA

“anlamak < anlamak”

“āñ-“ (Tekin, 1995: 171)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

ānnattı < anlattı (11/s.75) EYAD

ānnamıyorlar < anlamıyorlar: (1/133) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Bursa, Sakarya ağızları.

āñladıcañ < anlatacaksın: (59/94) SİA

āñlat < anlat: (10/115) AMA

ānnatıvēr < anlatıver: (17/1) AYA

ānnattım < anlattığım: (1/39) BUIYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

ānnadın < anladın: (133/13) BYA

“yıkamak / yūdum < yıkamak”

“yū-” (Tekin, 1995: 180)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

yāñiyip < yıkayıp: (2-34/31) EYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Antalya, Aydın, Bolu, Bursa, Gaziantep, Giresun,

Hatay, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu,

Uşak, Zonguldak ağızları.

yīkamak < yıkamak: (13/20) BUIYA

yīkamáya < yıkamaya: (7/34) ZBKİA

y1ñarıñ < yıkarız: (66/30) NYA

yīkarız: (I/25-38) MYA, (5/24) ANYA

yīkarıK: (A3.05/19) AOİAII

yīkardık < yıkardık: (22/15) BOİA

yīkardık: (18/28) AYA

yīkacasıñ < yıkayacaksın: (IV.2/13) İİÖKBİA

yīkarım < yıkarım: (11.3.1/24) HA

yīkayoru < yıkıyor: (I-A/1-55) AYYA

yīñıyòdu < yıkıyordu: (2/61) AMMA

yīñamış < yıkamış: (A5.09/56) AOİAII

yīñıyòr < yıkıyor: (7/25) KAYA

yūcan: (64/6) OİYA

yüyor: (12.5.1/8) HA

yürmüş < yıkarımış: (s.194) GDİAT (Antep)

y nmuş < yıkanmış: (s.256) GD AT (Antep)

y rduğ < yıkardık: (17/32) ANYA

y p: (3/8) G YA

y k di < yıkadı: (74/11) GBAA (Muğla)

y kim  < yıkama: (2/39) GBAA (Manisa)

y har < yıkar: (69/15) M A

y kiy z < yıkıyoruz: (I-6 14/7) MA

y ka- < yıkamak: (I-1/106) U A

3. Karahan tasnifinde  rneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

y dum < yıkadım: (65/38) BYA

“ tmek < etmek”

“ t-” (G lensoy, 2011: 345)

Ağız b lgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzurum, Muş ağızları.

 derlerdi < ederlerdi: (11/s.76) EYAD

 dirdi < ediyordu: (VI/13) MMA

e et! < et: (14 062 02/117) ER A

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya,  ankırı, Isparta, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Sivas ağızları.

 tmiş < etmiş: (4/3) NYA

ne  dek < ne edelim: (XXI/22) IMA

 tmesin < etmesin: (37/81) S A

 der < eder: (144/122) S YA

 tmiyoru < etmiyor: (I/87-30) MYA

 tmed gleri < etmedikleri: (80/40)   YA

 tdim < ettim: (12/62) AYA

“s rmak < sormak”

“s r-” (Tekin, 1995: 178)

Ağız b lgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

s r < sor: (1/153) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Muğla, Ordu, Sakarya, Zonguldak ağızları.

s rac m < soracağım: (1/13) ZBK A

s ralım < soralım: (124/3) O YA

s r < sor: (31/11) S A

s rdum < sordum: (140/3) AYA

s ru < soru: (I/36-32) MYA

“h rmak < vurmak”

“h r-” (Tekin, 1995: 179)

Ağız b lgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bursa ağızları.

h ruyo < vuruyor: (51/66) BU YA

v rdum < vurdum: (12/67) AYA

2. Karahan tasnifinde  rneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

v r < vur: (58/6) BYA

“dēmek < demek”

“tē-” (Tekin, 1995: 182)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Van ağızları.

dīrlər < derler: (2-14/175) EYA

dī < de: (s.7) AİAD (Van), (I/3) DA

de: : (08 000 01/52) ERİA

dēyi: (2/s.40) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çankırı, Denizli, Hatay, Isparta, İzmir, Kastamonu, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Ordu, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

dēmiş < demiş: (4/32) KİKYAÖ, (53/30) BUIYA, (1/47) BİAİ, (60/12) GBAA (Aydın)

dēr < der: (1/9) AYA

dī < de: (II-3/35) BİA, (1/7) OİYA, (30/2) GBAA (Afyon)

dēdi < dedi: (I-8/15) UİA, (B2.03/5) AOİAII, (74/79) TİYA

dēyo: (2/46) GBAA (Manisa), (47/25) GBAA (Denizli), (VII/53) KÜYA

dēmeS dēmeS < demez demez: (64/11) AMMA

dēyoru < diyor: (72/8) GBAA (Muğla)

dīy ki < diyor ki: (s.26) GDİAT (Malatya)

dēyollā: (I/24) IMA

dīyoduḥ < diyorduk: (2/34) ÇİYA

dēyyidik: (54/3) MİA

dēriz < deriz: (I.95/8) İİÖKBİA

dērüz: (4/125) KMİKA

di:yom < diyorum: (s.141) AÖAB

dēmedi < demedi: (60/6) OİYA

dēyīvērīyom < deyiveriyorum: (1/3) ZBKİA

dēyorlar < diyorlar: (12.4.1/18) HA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Iğdır, Karabük ağızları.

dēmişlē < demişler: (3/10) EİA

dīmiş < demiş: (74/44) KARYA

dēr < der: (24/63) BYA

dēyir < diyor: (s.4) DİAT (Iğdır)

“ōlmak < olmak”

“bōl-” (Tekin, 1995: 177)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Muş ağızları.

ōlir < oluyor: (I/48) MMA

ōlmaz < olmaz: (5/13) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Bursa, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kayseri, Malatya, Muğla, Sakarya, Zonguldak ağızları.

ōlmaḵ < olmak: (1/29) SİA

ōlmadı: (1/1) AYA

olduysa < olduysa: (I-19/69) AİA

olmaz < olmaz: (s.147) GDİAT (Maraş)

olsun < olsun: (28/12) GBAA (Afyon)

olsun: (I/25-8) MYA, (s.192) AİAD (Zonguldak)

oldu < oldu: (118/7) MİA, (3/14) KAYA, (A6.06/45) AOİAII, (12/44) AMA

oldı: (s.83) OAAD (Kayseri)

ölür < olur: (3/12) BUIYA

ola < ola: (s.228) GDİAT (Antep)

olacık < olacak: (s.27) GDİAT (Malatya)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman, Yalova ağızları.

olmadı < almadı: (9/50) BYA

oldu < oldu: (33/77) YİYA

olacak < olacak: (M057/27) KAİA

“gētmek < gitmek”

“kēt-” (Tekin, 1995: 182)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

gētdiler < gittiler: (2-45/138) EYA

gēdip < gidip: (52a/s.194) EYAD

gētdi < gitti: (1/34) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Gaziantep, Hatay, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Malatya, Ordu ağızları.

gētdiler: (4.2.1/4) HA

gēt < git: (16/78) KAYA

gēt: (s.244) GDİAT (Antep)

gēt: (20/9) MİA

gīderik < gideriz: (A2.03/43) AOİAII

gētdi < gitti: (1/21) AYA

gīdik < gidiyoruz: (18/2) GBAA (İzmir)

gēdecēm < gideceğim: (109/7) OİYA

gēTmiş < gitmiş: (32/7) GBAA (Afyon)

ge:tdik < gittik (s.105) AÖAB

gētdik < gittik (1/9) ANYA

“yēmek < yemek”

“yē-” (Tekin, 1995: 182)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Kars ağızları.

yērdüK < yerdik: (43/106) KA

yēyir < yiyor: (s.60) DİAT (Kars)

yīyler < yiyorlar: (s.95) GDİAT (Elazığ)

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bolu, Çankırı, Denizli, İçel (Anamur), Kastamonu, Kayseri, Malatya, Muğla, Niğde, Zonguldak ağızları.

yēmek < yemek: (84/6) BOİA

yīdim < yedim: (s.20/27) KMİA

yēyor < yiyor: (IV-9/27) BĪA
yīyo: (19/5) ÇĪYA
yērdi < yerdī: (11/32) ANYA
yīye < yiye: (1/24) KMĪKA
yēsīn < yesīn: (I/21-20) MYA
yīyelim < yiyelim: (s.7) OAAD (Niğde)
yēdirirlerdi < yediririlerdi: (5/171) AMMA
yīyūn < yiyin: (s.167) AĪAD (Bolu)
yi:meyen < yemeyen: (s.142) AÖAB
yērdük < yerdik: (1/37) ZBKĪA
yērdik: (38/58) AYA
yīyler < yiyorlar: (s.65) GDĪAT (Malatya)
yīr < yer: (43/3) GBAA (Denizli)
yēyyik < yiyoruz: (54/2) MĪA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kilis ağızı.

yīyim < yiyorum: (s.184) GDĪAT (Kilis)

“vērmek < vermek”

“bēr-” (Tekin, 1995: 182)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

vērēr < verir: (64a/s.226) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Antalya, Bursa, Çankırı, Isparta, Kahramanmaraş, Manisa, Sivas, Tokat ağızları.

vērđi < verdi: (11/50) BUĪYA, (54/66) SĪYA

vērđi: (178/126) AYA

vērđim < verdim: (1/10) KAYA

vērđikten < verdikten: (1/21) ÇĪYA

vērūm: (2/11) TĪYA

vērmiş < vermiş: (XX/9) IMA, (28/45) GBAA (Afyon)

vērmedi < vermedi: (I-1 01/5) MA

vēr < ver: (A8.10/12) AOĪAII

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

vēr < ver: (24/62) BYA

“dōlmak < dolmak”

“tō- l-” (Gülensoy, 2011: 294)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır ağızı.

dōlidi < dolu idi: (XIII/15) DA

2. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Kahramanmaraş ağızları.

dōldurdum < doldurdum: (35/32) BĪAĪ

dōlmuş < dolmuş: (17/62) KAYA

“kālmak < kalmak”

“kāl-” (Tekin, 1995: 173)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.
ğālmı < kalmıyor: (1/67) KA, (s.123) (Özek, 2014b: 123)
2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Çankırı, Denizli, Malatya, Sakarya, Uşak ağızları.
gāl < kal: (I-18/22) UİA
ğāl-: (s.1960) ARMA
ğālmış < kalmış: (39/1) GBAA (Denizli)
ğāldım < kaldım: (6/56) ÇİYA
kāldık < kaldık: (1/92) SİA
ğāldık: (18/32) SİA
ğāldı: (3/79) AYA
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Karaman ağızları.
Kāldım: (3/49) KARYA
ğāldı < kaşdı: (M077/39) KAİA

“kōşmak < koşmak”

“kōş-” (Tekin, 1995: 178)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana ağzı.
ğōşuyoK < koşuyoruz: (A7.11/36) AOİAII
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağzı.
KōşduK < koştuk (40/95) KARYA

“yānmak < yanmak”

“yā- +n” (Gülensoy, 2011: 1053)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.
yānir < yanıyor: (s.183) DİAT (Erzurum)
2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Nevşehir ağızları.
yāndım < yandım: (2/109) NYA
yākdı < yaktı: (1/39) AYA
yāhıyôr < yakıyor: (A8.01/88) AOİAII
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.
yānmış < yanmış: (81/30) BYA

“āramak < aramak”

“ārga-” (Tekin, 1995: 171)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Kars ağızları.
ārama < arama: (V/71) KBAYA
ne ārirsiz < ne arıyorsunuz: (s.62) DİAT (Kars)

“ālmak < almak”

“āl” (Korkmaz, 1994:11)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Muş ağızları.

āliler < alıyorlar: (s.11/s.73) EYAD

ālır < alır: (1/131) KA

ālmıyaḥ < almayalım: (V/76) KBAYA

ātir < atıyor: (X/53) MMA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Aydın, Bartın, Çankırı, Eskişehir, İzmir, Kırşehir, Nevşehir, Sakarya, Sivas, Uşak ağızları.

āldım < aldım: (1/23) AYA

āldım: (s.37/1) BA, (III/13-2) AYYA

āldık < aldık (38/1) GBAA (Afyon)

āldıḲ: (18/49) GBAA (İzmir)

āldını < aldığı: (25/130) AMA

ālmış < almış: (55/35) SİYA, (4/14) NYA

ālmış: (18/15) EİMİYA, (I-6/13) UİA

āldılar < aldılar: (1/81) SİA

āldırır < aldırır: (4/56) AMA

āldı < aldı: (XLIX/77) KYA

ālınca < alınca: (129/11) ÇİYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

āldı < aldı: (13/269) YİYA

“yāpmak < yapmak”

“yāp-” (Korkmaz, 1994: 11)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

yāpīyer < yapıyorlar (17/37) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Bursa, Çankırı, İzmir, Sakarya ağızları.

yāptım < yaptım: (68/27) ÇİYA, (3/11) BUİYA

yāpmayız < yapmayız: (5/25) SİA

yāpmıyom < yapmıyorum: (I.99/4) İİÖKBİA

yāpmadım < yapmadım (4/93) AMA

yāpdık < yaptık (2/8) AYA

“kālkmak < kalkmak”

“ğālḳ-” (Korkmaz, 1994: 11), “ga:lk-” (Erdem, 2008: 516)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Sakarya ağızları.

ḳālksa < kalksa (29/44) SİA

ḳālḳTım < kalktım (92/1) AYA

“yātmak < yatmak”

“yāt” (Korkmaz, 1953: 202)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Sakarya ağızları.

yāTdı < yattı: (15/22) AMA

yāttık < yattık: (59/57) SİA

yātamıyōm < yatamıyorum: (I-15/39) AİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

yātdīm < yattım (11/2) BYA

“düşmek < düşmek”

“düş-” (Korkmaz, 1953: 201)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

düşdi < düştü (11/5) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon ağzı.

düşmüşlär < düşmüşler (37/10) GBAA (Afyon)

“bözmak < bozmak”

“böz-” (Korkmaz, 1953: 201)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Denizli ağızları.

bözmıya < bozmuyor: (43/5) GBAA (Denizli)

bözmadan < bozmadan: (4/89) AMA

“kandırmak < kandırmak”

“kân-” (Tekin, 1995: 173), “ğandır-” (Korkmaz, 1953: 201)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Denizli ağzı.

ğandırmış < kandırmış: (43/5) GBAA (Denizli)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağzı.

Kandırma < kandırma (6/31) KARYA

“ğāşmak < kaçmak”

“ğāş-” (Korkmaz, 1953: 201)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Bilecik, Çankırı, Denizli, Kahramanmaraş, Uşak ağızları.

ğāşmış < kaçmış (43/7) GBAA (Denizli)

ğāşdım < kaçtım (103/26) ÇİYA

ğāşdım: (35/34) KAYA

ğāşma < kaçma (7/101) BİAİ

ğāşmış < kaçmış (I-8/53) UİA

ğāşmış < kaçmış (28/46) GBAA (Afyon)

ğāçmış < kaçmış: (A2.02/33) AOİAII

ğāşdı < kaçtı: (III-10/77) AİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük ağızları.

ğāçmış < kaçmış: (222/35) KARYA

ğāşdı < kaçtı: (55/88) KARYA

kāşdī < kaçtı (9/103) BYA

“görmek < görmek”

“gör-” (Korkmaz, 1953: 202)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

görme < görme (3/70) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Bilecik, Bursa, Gaziantep, Manisa ağızları.

görmüş < görmüş (I-10 05/17) MA, (26/23) BİAİ

görmesin < görmesin (130/9) BUIYA

gördüm < gördüm (s.240) GDİAT (Antep)

gördüm gördüm < gördüm gördüm: (I-2/12) AİA

“ölmek < ölmek”

“öl” (Korkmaz, 1953: 202)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye) ağızı.

ölmüş: (50/s.185) EYAD

öldürür < öldürür: (1/7) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Denizli, Eskişehir, Giresun, İçel (Anamur), Zonguldak ağızları.

ölmüş < ölmüş: (s.79) EİMİYA, (43/82) GBAA (Denizli)

ölmedi < ölmesi: (III-107/77) AİA

öldürüller < öldürürler: (A1.01/26) AOİAII

öldüler < öldüler: (61/45) ÇİYA

öldü < öldü: (1/6) ANYA, (1/15) ZBKİA

ölenlerin < ölenlerin: (92/34) GİYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Yalova ağızları.

öldü < öldü: (33/98) YİYA

ölüb < ölüp: (2/73) BYA

“gelmek < gelmek”

“gēl-” (Korkmaz, 1994: 11)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Bilecik, Çankırı, Hatay, Kahramanmaraş, Kütahya, Malatya, Sakarya ağızları.

gēlmedi < gelmedi: (12.4.1/10) HA

gēldim < geldim: (7/65) SİA, (13/24) BİAİ

gēlirken < gelirken: (25/133) AMA

gēldi < geldi: (18/60) KAYA

gēldi: (A1.23/28) AOİAII, (I-42/11) AİA

gēldim < geldim (104/18) ÇİYA,

gēldim < geldim (25/3) GBAA (Kütahya)

gēlmiş < gelmiş: GBAA (Afyon)

gēldiler < geldiler: (1/44) AYA

gēlirler < gelirler: (110/42) MİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Yalova ağızları.

gēldi < geldi (9/102) YİYA

gēldüK < geldik: (46/36) BYA

“körkmak < korkmak”

“ğörk-” (Korkmaz, 1994:11)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Sakarya ağızı.

ğörktüm < korktum: (5/118) SİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

Ƙörh̄ma < korkma (6/46) KARYA

“ātmaq < atmaq”

“āt-” (Korkmaz, 1994:11)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ

ātmiş < atmış: (IV/26) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bartın, Kırşehir, Sakarya ağızları.

ātmazlar < atmazlar: (15/25) SİA

ātılamadım < atılamadım: (XII/54) KYA

āttıkça < attıkça: (13/206) AMA

āt < at: (s.11) BA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

ātıyorum < atıyorum: (4/78) YİYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Tunceli ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): ikindi < ikindi “ēki +ndi” (Gülensoy, 2011: 428) (4-21/41)

Kemaliye Yöresi (KA): bağlamışlār < bağlamışlar “bā-” (Tekin, 1995: 172) (1/160), dīş < diş “tīş” (Tekin, 1995: 183) (21/134), şış < şiş “sīş-” (Tekin, 1995: 176) (25/20), çālmış < çalmış “çāl-” (Korkmaz, 1953: 201) (18/80), gāblarda < kaplarda “kā” (Tekin, 1995: 173) (17/91), dāş < taş “tāş” (Tekin, 1995: 174) (18/1)

Tunceli Yöresi (TİA): sağ < sağ “sāg” (Tekin, 1995:102) (XVI/3)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Trabzon Yöresi (TYA): öcānı < ocağını “hōtçuk” (Tekin, 1995: 178) (87/19)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bartın, Bursa, Denizli, Giresun, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Uşak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): dīzim < dizim “tīz” (Tekin, 1995: 183) (A6.13/12), sūrgüne < sürgüne “sūr-” (Tekin, 1995: 185) (B5.01/56), sāydıh < saydık “sā-” (Tekin, 1995: 174) (A4.10/1), söndürdü < söndürdü “sōn-” Tekin, 1995: 184) (A5.13/33), şaşuruyor < şaşıyor “sāş-” (Tekin, 1995: 174) (A3.03/88)

Afyon Yöresi (AMA): dōysun < doysun “tō- d-” (Gülensoy, 2011: 300) (12/24), dār < dar “tār” (Tekin, 1995: 174) (25/78), öymazdıñ < oymazdın “öy-” (Tekin, 1995: 177) (30/95)

Ankara Yöresi (AÖAB): è:r < er “ēr” (Tekin, 1995: 181) (s.152)

Antalya Yöresi (AYA): pāmbık < pamuk “bāmuk” (Tekin, 1995: 172) (153/52), gōltukları < koltukları “kōl +tık” (Gülensoy, 2011: 535) (5/62), dārgiñ < dargın “tarın-” ‘darılmak’ (Tekin, 1995: 174) (45/35), sāyısın < sayısını “sān” ‘sayı’ (Tekin, 1995: 174) (26/27), ārdında < ardında “hārt” (Tekin, 1995: 173) (4/5), büyüdü < büyüdü “bedū” (Gülensoy, 2011: 197) (3/21)

Arapkir Yöresi (ARMA): kāz < kaz “kāz” (Tekin, 1995: 173) (s.1960), bēşşik < beşik “bēşik” (Tekin, 1995: 182) (s.1960), yēl < yel “yēl” (Tekin, 1995: 182) (s.1960)

Bursa Yöresi (BUIYA): ūyurkan < uyurken “ū-” (Tekin, 1995: 179) (116/43)

Denizli Yöresi (GBAA): dōnmüş < dönmüş “tōn-” (Tekin, 1995: 184) (43/17)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): āğa < ağa “ākā” (Gülensoy, 2011: 51) (9/1)

Kütahya Yöresi (KÜYA): tūrlü < türlü “tūrlü” (Gülensoy, 1988: 26) (XXXIX/10)

Malatya Yöresi (MİA): kōyun < koyun “go:yun” (Erdem, 2008: 527) (112/22)

Manisa Yöresi (MA): gēcesi < gecesi “kēçe” (Tekin, 1995: “82) (II-1 21/2), dērgi < dergi “tēr-” (Tekin, 1995: 182) (II-3 01/29)

Muğla Yöresi (MYA): gömlēinden < gömleğinden “kö:η ’lek” (Gülensoy, 2011: 380) (III/3-38), tānımadım < tanımadım “ta:nı-” (Erdem, 2008: 518) (I/81-15)

Nevşehir Yöresi (NYA): ūcunda < ucunda “ūç” (Tekin, 1995: 111) (10/19)

Sakarya Yöresi (SĪA): ōdedim < ödedim “ōte-” (Tekin, 1995: 183) (41/87), tūyūnū < tūyūnū “tū” (Tekin, 1995: 185) (53/128), bāğlı < bağlı “bāg” (Tekin, 1995: 172) (32/60), tēyzem < teyzem “tāy + eze” (Gülensoy, 2011: 888) (1/73), sāğolun < sağolun “sāg” (Tekin, 1995: 102) (46/72), sīrtına < sırtına “sīr-t” (Gülensoy, 2011:772) (3/3)

Uşak Yöresi (UĪA): yārdan < yardan “yār” (Tekin, 1995: 175) (I-87/1), yāzık < yazık “yā- (ā) + -z- + (u)k” (Gülensoy, 2011: 1103) (I-8/25), āvdan < avdan “āb ~ āv” (Tekin, 1995: 171) (I-3/1), yād eller < yad eller “ya:d” (Erdem, 2008: 518) (II-87/151)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Iğdır, Kilis ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): yūTamıyo < yutamıyor “yūt-” (Tekin, 1995: 180) (1/137), sāğ < sağ “sāg” (Tekin, 1995: 102) (34/29), īş < iş “īş” (Tekin, 1995: 182) (12/120)

Iğdır Yöresi (İĪA): dōlurdu < dolardı “tō- + -l-” (Gülensoy, 2011: 294) (24/85)

Kilis Yöresi (KĪLĪA): kāş < kaş “kāş” (Tekin, 1995: 173) (II/15-14)

Yukarıda örneklenmiş olan “pamuk” sözcüğü; Talat Tekin tarafından birincil kabul edilen sözcükler arasındadır. Tekin şu şekilde göstermiştir: “bāmuk” (Tekin, 1995: 172). Ancak Günay Karaağaç tarafından hazırlanmış olan sözcüklerde bu sözcük hem alıntılar hem de verintiler içerisinde yer almaktadır. Türkçenin Alıntılar Sözlüğü’nde pamuk sözcüğü Farsçadan alıntı bir sözcük olarak gösterilmiştir (Karaağaç, 2015b: 621). Fakat aynı zamanda Türkçe içinde bambuk~yün~yapağı anlamlarını içerdiğini de belirtmiştir. Türkçe Verintiler Sözlüğü içerisinde Türkçeden diğer dillere verilmiş gibi gösterilmiştir (Karaağaç, 2008: 671). Türk Dil Kurumunun internet sayfası içerisinde yer alan sözlük içerisinde de pamuk “panbuk” sözcüğü köken olarak Farsça olarak belirtilmiştir (TDK Sözlük, 2019). İsmail Parlatır da “OsmanlıTürkçesi Sözlüğü”nde pamuk kelimesini “panbük” şeklinde Farsça kabul ederek göstermiştir (Parlatır, 2009: 1336).

Birincil uzun ünlüler Talat Tekin’ in “Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler” kitabı esas alınarak belirlendiği için “pamuk” sözcüğü birincil uzunluk içerisinde değerlendirilmiştir.

2.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

Türkiye Türkçesinde alıntı kelimelerdeki uzunluklar normal süreli ünlüye dönüştürülerek kullanılmak zorundadır. Çünkü yazı dilinde uzun ünlüler yoktur ve uzun ünlüler sadece konuşma dilinde kullanılmaktadır. Ağızlar yazı dilleri gibi kurallara uymak zorunda olmadıkları için uzun ünlüleri bünyesinde muhafaza edebilmektedir. Bu nedenle de alıntı kelimelerde aslî olarak uzun olan bazı kelimeler Türkiye Türkçesi ağızlarında da uzun şekli korumaktadır. Bazı kelimelerde Türkçe kökenli kelimelerde olduğu gibi alıntı kelimelerde de aslına uygun kullanımlar mevcuttur. Örneğin; “tane” kelimesi Farsçada “dāne” biçiminde kullanılmaktadır. Elazığ yöresinde de “dāne < tane (LIV/39) KBAYA” kullanımı görülmektedir. Yine aynı şekil “cevap” kelimesinde de mevcuttur. Arapçada “cevāb” şeklinde kullanılan sözcük Karabük yöresinde de bu kullanımı devam ettirmektedir.”cevāb < cevap (190/53) KARYA”. Tabii bu kelimelerde de sistemli şekilde kullanımlar mevcut değildir.

Yabancı kökenli kelimelerin köken durumlarına bakıldığında en fazla kullanım Şekil 3 ve Şekil 4'te de görüldüğü gibi Arapça kökenli kelimelere aittir.

“tāriḥ < tāriḥ” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Antalya, Çankırı, Giresun, Isparta, Kırşehir, Kütahya, Ordu, Sakarya ağızları.

tāriḥ “tarih” [< tāriḥ]: (II-63/39) AİA, (II/48) IMA, (39/4) OİYA, (XVII/33) KÜYA, (126/37) ÇİYA

tāriḥ: (34/23) SİA

tārihi < tarihi: (11/23) GİYA, (LXXIII/40) KYA

ta:rihi: : (s.98) AÖAB

tāriḥi: (156/1) AYA

tārihlere < tarihlere: (5/29) AMMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı

tārihi < tarihi: (111/48) KARYA

“rāzī < rāzī” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

rāzī “razi” [< rāzī]: (60/1) KA

rāzī: (VII/11) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bolu, Bursa, Çankırı, Hatay, İzmir, Malatya, Muğla, Sivas, Zonguldak ağızları.

rāzī < razı: (41/115) AMMA, (1/56) BOİA, (II-9/176) BİA, (s.4) GDİAT (Malatya), (2/29) ÇİYA, (147/21) BUIYA, (I.51/19) İİÖKBİA, (1.3/27) HAA

rāzī: (69/29) GBAA (Aydın)

ra:zı: (s.150) AÖAB

ırāzı: (33/23) SİYA, (9/4) ZBKİA

rāzıyım < razıyım: (II/8-45) MYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Karabük ağızları.

rāzī < razı: (4/151) EİA, (19/1) KARYA, (131/24) BYA

“zāten < zāten” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Bolu, Isparta, İzmir, Manisa, Sivas ağızları.

zāten < zaten: (34/4) AMMA, (I-12/8) AİA, (2/50) AYA, (7/23) BOİA, (I/199) IMA, ((II-7 01/3) MA, (I.3/9) İİÖKBİA, (8/9) SİYA

zātān: (61/11) GBAA (Aydın)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Tekirdağ ağızı.

zāten < zaten: s.193/67) TMİKA

zāTèn: (19/63) BYA

“tāne < dāne” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

dāne < tane: (LIV/39) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Bartın, Bursa, Denizli, Eskişehir, Isparta, Kütahya, Muğla, Sivas, Yozgat, Zonguldak ağızları.

tāne < tane: (2/76) AMMA, (7/742) EİMİYA, (XIII/1) IMA, (s.187) OAAD (Yozgat), (7/36) SİYA, (1/29) BUIYA

tānā: (26/1) GBAA (Kütahya)

ta:ne: (s.130) AÖAB

dānā: (78/4) GBAA (Muğla)

dāne: (1/79) ZBKĀ

dānesi < tanesi: (III/4-73) MYA

dānāciK < tanecik: (39/1) GBAA (Denizli)

dānesini < tanesini: (II/45) BA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Kırıkkale, Tekirdağ ağızları.

tāne < tane: (s.175/10) TMİKA, (70/31) BYA, (12/66) DİKİYAA

dāne: (17/30) KIĀA, (6/11) BYA

“tālib < talib” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağızı.

tālib < talip: (LXXXI/3) TĪA

2. Batı Grubu Ağızları: Kırşehir, Muğla ağızları.

tālib: (XXI/8) KYA

tālubuz < talibiz: (I/47-20) MYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

tālīp < talip: (19/17) EĪA

“meselā < meselā” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Giresun ağızları.

meselā < mesela: (I-1/3) AĪA, (5/1) GĪYA

mesela: : (s.131) AÖAB

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

meselā < mesela: (30/58) BYA

“pādīšāh / pādīšāh / pādīšāh < pādšāh” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Van ağızları.

pādīšāh < padişah: (16/s.102) EYAD

pādīšāh: (2a/s.43) EYAD

pādīša: (XLVII/92) KBAYA

Pātšāh: (s.3) AĪAD (Van)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Aydın, Balıkesir, Bartın, Denizli, Gaziantep, Giresun, Kahramanmaraş, Manisa, Ordu ağızları.

pādīšāh < padişah: (15/18) GĪYA

padişāh: (49/187) OĪYA

pādīšāh: (10/1) GBAA (Manisa), (IV-25/77) BĪA, (28/6) GBAA (Afyon), (I/16) BA

pādīšāh: (s.203) GDĪAT (Antep)

pātişah: (65/40) GBAA (Aydın)

pātişahıñ < padişahın: (52/7) GBAA (Denizli)

pādişahım < padişahım: (s.139) GDĪAT (Maraş)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

pādişa: (84/183) BYA

pāTişahlara < padişahlara: (29/60) BYA

pātşah: (s.19) DĪAT

“lāzım < lāzim” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: İzmir, Konya, Kütahya ağızları.

lāzım < lazım: (XVI-2/17) KÜYA, (18/13) GBAA (İzmir)

ilāzım: (2/73) KİKYAÖ, (I.96/2) İİÖKBİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

lāzım: (s.184/302) TMİKA

“tāze < taze” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Kütahya, Tokat ağızları.

tāze “taze” [< taze]: (LI/53) KÜYA, (97/14) TİYA, (33/115) EİMİYA

“sāhib < sāhib” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Eskişehir, Kütahya ağızları.

sāhip “sahip” [< sāhib]: (21/6) EİMİYA

sāhib: (II-90/6) AİA

sāhibi < sahibi: (II/22) KÜYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

sāhibi < sahibi: (23/50) BYA

“cenāze < cenāze” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Tokat ağızları.

cenāze < cenaze: (32/12) TİYA

cenēze: (146/73) AYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kilis ağızı.

cenāzeme < cenazeme: (II/11-23) KİLİA

“cāmi < cāmi” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Çankırı, Eskişehir, Hatay, Isparta, Kastamonu, Sivas ağızları.

cāmi < cami: (XIX/26) IMA, (13/34) ÇİYA

cāmilerī < camileri: (I-A/25-101) AYYA

cāminin < caminin: (157/65) SİYA, (1.4/17) HAA

cāmisinden < camisinden: (3/128) KMİKA

cāmiye < camiye: (51/7) EİMİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Kırıkkale ağızları.

cāme: (1/14) BYA

cāmiye < camiye: (1/85) DĪKĪYAA

cāmimiz < camimiz: (29/4) KIĪA

“dünyā < dunyā” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Muğla ağızları.

dünyā: (I-14/61) AĪA

dünyāyı < dünyayı: (72/5) GBAA (Muğla)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Iğdır ağızı.

dunyā < dünya: (s.4) DĪAT (Iğdır)

“rüyā < ru’yā” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon ağızı

rüyāsında < rüyasında: (28/8) GBAA (Afyon)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

rüyā < rüya: (10/36) EĪA

“dāmād < dāmād” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Kayseri ağızları.

dāmat < damat: (I-A/28-70) AYYA

dāmādı < damadı: (s.123/12) KMĪA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Kırıkkale ağızları.

dāmāt < damat: 8/34) EĪA

dāmātınan < damadı ile: (6/12) KIĪA

“bāhçe < bāğçe” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

bāhçede < bahçede: (15/1) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, İçel (Anamur) ağızları.

bāhçeye < bahçeye: (33/7) ANYA

bāhçeyī < bahçeyi: (87/52) AYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kırıkkale ağızı.

bāğçede < bahçede: (14/59) KIĪA

“pilāv < pelāv – pilāv” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

pilāv < pilav: (1/1) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bolu, Manisa ağızları.

pilāv < pilav: (24/13) BOĪA, (II-1 32/10) MA

pilāF: (54/51) AYA

“hāl < hāl” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Aydın ağızları.

hālī < hali: (1/30) AYA

hālīnde < halinde: (80/67) AMMA

hālımızā < halimize: (I-A/30/6) AYYA

“zamān < zamān” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, İzmir, Sakarya ağızları.

zāmānında < zamanında: (1/3) AYA

zamānı < zamanı: (17/13) GBAA (İzmir)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

zamān < zaman: (11/44) BYA

“ālet < ālet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Hatay, Kayseri, Ordu ağızları.

ālet < alet: (97/27) OİYA, (s.17/4) KMİA

āletineñ < aletiyle: (7.10.1/14) HA

“berāber < berāber” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Isparta, Kayseri, Manisa ağızları.

berāber < beraber: (1/82) AMMA, (s.67/4) KMİA, (XII/9) IMA

berāba: (I-6 09/4) MA

bera:ber: (s.135) AÖAB

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

berāber < beraber: (31/10) BYA

“hīç < hīç” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Hatay, Muğla ağızları.

hīç < hiç: (I/44-68) MYA, (10.1.1/11) HA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kilis ağızı.

hīç < hiç: (II/7-10) KİLİA

“allāh < Allāh” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Hatay, Konya ağızları.

allāh < allah: (4/269) KİKİYAÖ, (8.12.1/54) HA

allāha < allaha: (1/5) BUIYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kilis ağızı.

allāh < allah: (I/45-8) KİLİA

“yārabbī < yā rabbī” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep, Zonguldak ağızları.

yārabbī < yarabbi: (s.210) GDİAT (Antep)

yārabbī: (6/24) ZBKİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Iğdır ağızı.

yā rebbi < yarabbi: (70/469) İİA

“çāre < çāre” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bartın, Bolu, Eskişehir, Niğde, Ordu ağızları.
çāre < çare: (8/14) OİYA, (s.163) AİAD (Bolu), (s.34) OAAD (Niğde)
çāreme < çareme: (s.119) AİAD (Eskişehir)
çāresi < çaresi: (s.37/28) BA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
çāresi < çaresi: (121/1) BYA

“ālem < ‘ālem” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu, Eskişehir, Ordu ağızları.
ālem < alem: (s.153) AİAD (Eskişehir), (10/20) OİYA, (2/9) BOİA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Iğdır ağızı.
āleme < aleme: (15/1460) İİA

“mekān < mekān” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu, Eskişehir ağızları.
mekānı < mekanı: (61/10) BOİA
mekānıñ < mekanın: (s.151) AİAD (Eskişehir)

“hāne < hāne” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir, Bolu, Bursa, Hatay, Isparta, Kırşehir, Niğde, Sakarya, Sivas ağızları.
hāne < hane: (LXXIII/32) KYA, (I-4/9) BİA, (52/23) BUIYA,
hāne: (2/47) SİA
hāneyi < haneyi: (8/14) SİYA
ha:neydi < haneydi: (s.140) AÖAB
boyahānelē < boyahaneler (boya “T.” + hāne “Far.”): (I/6) IMA
yemekhānemiz < yemekhanemiz (yemek “T.” + hāne “Far.”): (94/50) BOİA
cephānelīymiş < cephaneliğiymiş (cebe + hāne): (36/12) SİYA
hastahāneye < hastahaneye (haste + hāne): (2.7.1/14) HA
hapishāne < hapishane (habs “Ar.” + hāne “Far.”): (s.9) OAAD (Niğde)
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Kırıkkale ağızları.
hāne < hane: (1/103) BYA
hānemiz < hanemiz: (18/15) KIİA
yemekhane < yemekhane (yemek “T.” + hāne “Far.”): (36/17) KARYA
cēphānelik < cephanelik: (49/30) KARYA

“duā < du ‘ā’ ” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Bolu ağızları.
duā “dua” [< du ‘ā’]: (II-15/40) AİA
duāsına < duasına: (54/1) BOİA

“veyāhud < ve + yāhod” (Ar. + Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Kırşehir, Muğla ağızları.

veyāhud “veyahut” [< ve + yāhod]: (II/48) KYA

veyāhuT: (III/6-58) MYA

veyāḥut: (84/12) ÇİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

veyāḥut: (187/13) KARYA

“emānet < emānet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Muş, Tunceli ağızları.

emānet “emanet” [< emānet]: (I/57) MMA

amānat: (XXVIII/12) TİA

2. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir ağızı.

emānet < emanet: (3/6) EİMİYA

“devām < devām” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kırşehir, Kütahya, Manisa ağızları.

dāvām “devam” [< devām]: (25/19) GBAA (Kütahya)

devām: (XL/29) KYA, (I-6 16/13) MA

“vefāt < vefāt” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kütahya, Sakarya, Sivas ağızları.

vefāt “vefat” [< vefāt]: (157/63) SİYA, (1/22) SİA

māfāt < vefat: (23/6) GBAA (Kütahya)

mefa:t : (s.157) AÖAB

“āşık < ‘āşık” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

āşık “aşık” [< ‘āşık]: (2/s.40) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Bartın, Gaziantep, Hatay ağızları.

āşık “aşık” [< ‘āşık]: (1.8.3/7) HA

āşık: (II/6) BA

āşıkları < aşıkları: (s.207) GDİAT (Antep)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

āşığ “aşık” [< ‘āşık] : (84/85) BYA

āşıḥ: (15/1222) İİA

“bāğ < bāğ” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağızı.

bāğda “bağda” [< bāğ]: (s.217) OAAD (Ankara)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

bāğ “bağ” [< bāğ]: (21/19) BYA

“cevāp < cevāb” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.
cevāp “cevap” [< cevāb]: (18/s.109) EYAD
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.
cevāb < cevap: (190/53) KARYA

“ātaş < āteş” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.
ātaş “ateş” [< āteş]: (14/s.93) EYAD
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
āteşnar: (7/4) BYA

“kōy < kūy” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Giresun ağızı.
kōyde “köyde” [< kūy]: (66/2) GİYA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
kōy < köy: (34/3) BYA

“nīsān / ni:san < nīsān” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağızı.
ni:sanda “nisanda” [< nīsān]: (s.97) AÖAB
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
nīsān < nisan: (86/58) BYA

“bekār < bekār” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kilis ağızları.
bekār “bekar” [< bekār]: (IV/1-15) KİLİA
- bekār: (13/43) BYA

“māni < mā‘ni” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağızı.
ma:ni “mani” [< mā‘ni]: (s.157) AÖAB
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Iğdır ağızları.
māni “mani” [< mā‘ni]: (5/85) BYA
māniler < maniler: (15/83) İİA

“māl < māl” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.
ma:l “mal” [< māl]: (06 008 01/26) ERİA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
māl “mal” [< māl]: (6/31) BYA

“mādam < mādām” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Van ağızı.
mādam “madem” [< mādām]: (s.7) AİAD (Van)
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
mādemki “mademki” [< mādām]: (48/97) BYA

“yād < yād” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep ağızı.
yād “yad” [< yād]: (s.251) GDİAT (Antep)
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Iğdır ağızı.
yād _ederler “yad ederler” [< yād]: (1/44) İİA

“şāhid < şāhid” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ağrı ağızı.
şāhid “şahit” [< şāhid]: (1/s.819) AĞİA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.
şāhidiz “şahidiz” [< şāhid]: (14/15) EİA

“āmin < āmīn” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ağrı ağızı.
āmin “amin” [< āmīn]: (1/s.821) AĞİA
2. Batı Grubu Ağızları: Zonguldak ağızı.
āmin “amin” [< āmīn]: (s.200) AİAD (Zonguldak)
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
āmin “amin” [< āmīn]: (2/107) BYA
āmīn: (16/83) BYA

“çırā < çerāğ” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Iğdır ağızları.
çırā “çıra” [< çerāğ]: (133/14) BYA, (1/123) İİA

“kāğīd < kāğaz” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kilis ağızları.
kāğīd “kağıt” [< kāğaz]: (I/25-161) KİLİA
kāğīdın < kağıdın: (47/49) BYA

“evlād < evlād” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağızı.
evlādı “evladı” [< evlād]: (I/3) TİA
2. Batı Grubu Ağızları: Niğde ağızı.
evlādım “evladım” [< evlād]: (s.3) OAAD (Niğde)
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
evlādım “evladım” [< evlād]: (47/52) BYA

“cāhil < cāhil” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın ağızları.

cāhil “cahil” [< cāhil]: (I-A/30-66) AYYA

ca:hil < cahil: (s.121) AÖAB

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

cāhillik “cahillik” [< cāhil]: (19/61) BYA

“yār < yār” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağızı.

yārinden “yārinden” [< yār]: (XVIII/16) TİA

2. Batı Grubu Ağızları: Kastamonu ağızı.

yārī “yārī” [< yār]: (3/124) KMİKA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Iğdır ağızı.

yār “yar” [< yār]: (1/164) İİA

“nādir < nādir” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük ağızları.

nādir “nadir” [< nādir]: (88/23) KARYA, (5/10) BYA

“amā < ammā” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kırıkkale ağızları.

amā “ama” [< ammā] (11/15) BYA, (1/5) KIİA

“bahā < bahā” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Isparta, Manisa ağızları.

bahā er’mez “paha ermez” [< bahā]: (XII/85) IMA

paḥālılıktan < pahalılıktan: (16/39) ÇİYA

bahālī < pahalı: (I-2 10/39) MA

“rızā < rızā” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağızı.

rıza:sını “rızasını” [< rızā]: (s.134) AÖAB

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kilis ağızı.

rızāyı “rızayı” [< rızā] (I/45-8) KİLİA

“yā < yā” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars, Tunceli ağızları.

yā “ya” [< yā]: (1/46) KİA, (s.64) DİAT (Kars), (XXXIV/30) TİA

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Eskişehir, Hatay, Isparta, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Konya, Manisa, Sakarya, Sivas, Tokat, Zonguldak ağızları.

yā “ya” [< yā]: (I-A/28-1) AYYA, (s.163) AİAD (Bolu), (I.82/1) İİÖKBİA, (VII/16) IMA, (3/12) BOİA, (1/11) ZBKİA, (I-1/70) BİA, (11/22) SİA, (82/79) SİYA, (69/2) TİYA, (2/10) AYA,

(2/30) GBAA (Manisa), (s.143/4) KMİA, (6/305) KİKİYAÖ, (7/97) EİMİYA, (2.2.1/ 20) HA, (I-8/47) AİA

yā!: (6/1) KMİKA

yā: (52/65) AMMA, (1/3) AYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Iğdır, Karabük, Kırıkkale, Kilis, Yalova, Tekirdağ ağızları.

yā “ya” [< yā] : (1/88) DİKİYAA, (s.200/331) TMİKA, (I/19-75) KİLİA, (1/30) BYA, (21/202) İİA, (3/5) KIİA, (2/28) YİYA

yā: (102/36) KARYA

“yāhū < yā + hū” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır ağızı.

yāvu “yahu” [< yā + hū]: (I/128) DA

2. Batı Grubu Ağızları: Hatay, İzmir ağızı.

yāhū “yahu” [< yā + hū]: (18/42) GBAA (İzmir)

yoxū < yahu (1.7.1/1) HA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce ağızı.

yāhu “yahu” [< yā + hū]: (22/16) DİKİYAA

“eyvāh < eyvāh” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars, Muş ağızları.

eyvāh “eyvah” [< eyvāh]: (72/29) KİA, (I/101) MMA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

ēyvāh “eyvah” [< eyvāh]: (10/30) RİA

3. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Bilecik, Sakarya ağızları.

ēyvāh “eyvah” [< eyvāh]: (149/24) AYA

eyvah: (22/51) BİAİ, (II-80/86) AİA

eyvāh: (15/98) SİA

“hālā < ḥālā” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağızı.

hālā “hala” [< ḥālā]: (XX/11) TİA

2. Batı Grubu Ağızları: Uşak ağızı.

hālā “hala” [< hāle]: (I-13/15) UİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızları: Bayburt, Yalova ağızları.

hālā “hala” [< ḥālā]: (50/67) BYA

halā “hala” [< hāle]: (1/196) YİYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Bitlis, Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Muş, Tunceli, Yusufeli ağızları.

Bitlis Yöresi (AİAD): sîne “sine” [< sîne] (Far.) (s.63)

Elazığ Yöresi (EYAD): âdetleri “adetleri” [< ‘âdet] (Ar.) (10/s.70), hayāl “hayal” [< ḥayāl] (Ar.) (11/s.72), hünkār “hünkar” [< ḥunkār] (Far.) (14/s.93), kākūli “kakülü” [< kākul] (Far.) (36a/s.161)

Elazığ Yöresi (KBAYA): darmān “derman” [< dermān] (Far.) (I/9), kāküllü “kaküllü” [< kākul] (Far.) (L/96), hünkār “hünkar” [< hunkār] (Far.) (L/111), celāl “celal” [< celāl] (Ar.) (LIV/21), imkân “imkan” [< imkân] (Ar.) (XLVI/82)

Erzurum Yöresi (ERİA): süku’t “sükut” [< sukūt] (Ar.) (01 046 01/16), ba’de “bade” [< bāde] (Far.) (06 008 01/12), fena’ “fena” [< fenā’] (Ar.) (08 029 01/33), diva’neler “divaneler” [< divāne] (Far.) (09 028 02/20)

Kemaliye Yöresi (KA): köftenin “köftenin” [< küfte] (Far.) (I/11)

Muş Yöresi (MMA): ğurbānın “kurbanın” [< kurbān] (Ar.) (I/97), hatā “hata” [< hatā’] (Ar.) (XXXV/18), fenā “fena” [< fenā’] (Ar.) (XIII/131)

Tunceli Yöresi (TİA): insān “insan” [< insān] (Ar.) (LXXXI/17), harāmdan “haramdan” [< harām] (Ar.) (LXXXI/30)

Yusufeli Yöresi (DİAT): kārī “karı” [< kār] (Far.) (s.222), şād “şad” [< şād] (Far.) (s.224), huzūri “huzuru” [< hūzūr] (Ar.) (s.225)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Ordu, Sakarya, Tokat, Zonguldak ağızları.

Afyon Yöresi (GBAA): hāmīlā “hamile” [< hāmīle] (Ar.) (28/6)

Anamur Yöresi (ANYA): cānım “canım” [< cān] (Far.) (14/37)

Ankara Yöresi (AİA): velī “veli” [< velī] (Ar.) (I-1/31), şifā “şifa” [< şifā] (Ar.) (I-1/32)

Ankara Yöresi (AÖAB): şī:vesi “şivesi” [< şīve] (Far.) (s.96)

Antalya Yöresi (AYA): kirā “kira” [< kirā’] (Ar.) (5/63), nuḥūt “nohut” [< noḥūd] (Far.) (28/20), çārşı “çarşı” [< çār + sū] (Far.) (30/44), çörba “çorba” [< şūrbā] (Far.) (54/51), ğarpīs “karpuz” [< harbūz] (Far.) (164/30)

Aydın Yöresi (AYYA): imzā “imza” [< imzā’] (Ar.) (I-A/25-85), māşallah “maşallah” [< māşā’e + allāh] (Ar.) (I-A/25-120), eşyalı “eşyalı” [< eşyā’] (Ar.) (I-A/32-29), yāhut “yahut” [< yā + hod] (Far.) (II/3-44)

Balıkesir Yöresi (BİA): hazīrende “haziranda” [< hazīrān] (Ar.) (I-1/70), ğıyāmaT “kıyamet” [< kiyāmet] (Ar.) (IV-17/17)

Bartın Yöresi (BA): bārī “barı” [< bārī] (Far.) (II/92), sayvān “sayvan” [< sāyebān] (Far.) (s.36/9), hayvān “hayvan” [< ḥayvān] (Ar.) (s.36/9)

Bolu Yöresi (AİAD): āfiyet “afiyet” [< āfiyet] (Ar.) (s.166), şıḥzādem “şehzadem” [< şeh + zāde] (Far.) (s.166)

Bolu Yöresi (BOİA): ecebā “acaba” [< ‘acebā] (Ar.) (61/11), mühtac “muhtaç” [< muhtāc] (Ar.) (15/62)

Bursa Yöresi (BUIYA): binā “bina” [< binā] (Ar.) (1/29)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): sipāhīler “sipahiler” [< sipāhī] (Far.) (5/2)

Denizli Yöresi (GBAA): murādını “muradını” [< murād] (Ar.) (51/15)

Eskişehir Yöresi (AİAD): pāreyim “pareyim” [< pāre] (Far.) (s.149)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): cāriye “cariye” [< cāriye] (Ar.) (4/75), ibrahīm “İbrahim” [< ibrahīm] (İbr.) (33/76)

Hatay Yöresi (HA): safā “sefa” [< şafā] (Ar.) (1.5.1/1), merā “mera” [< mer’ā] (Ar.) (12.5.2/6)

Isparta Yöresi (IMA): ğadā'yif “kadayıf” [< katā'if] (Ar.) (VI/117), külāh “külah” [< kulāh] (Far.) (XXV/23)

Kayseri Yöresi (KMİA): ahāli “ahali” [< ahālī] (Ar.) (s.17/3), teslīm “teslim” [< teslīm] (Ar.) (s.116/3), ziyāfet “ziyafet” [< ziyāfet] (Ar.) (s.116/3)

Kırşehir Yöresi (KYA): misāfir “misafir” [< musāfir] (Ar.) (II/160), perişan “perişan” [< perişān] (Far.) (XXXVI/102)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): sāat “saat” [< sā'at] (Ar.) (6/293)

Kütahya Yöresi (GBAA): muḳābil “mukabil” [< mukābil] (Ar.) (22/4), hesāb “hesap” [< hisāb] (Ar.) (22/5), lākin “lakin” [< lākin] (Ar.) (22/8)

Kütahya Yöresi (KÜYA): mināsiP “minasip” [< munāsib] (Ar.) (I/47)

Malatya Yöresi (GDİAT): inkār “inkar” [< inkār] (Ar.) (s.47)

Malatya Yöresi (MİA): menşūr “menşur” [< menşūr] (Ar.) (26/24), usūl “usul” [< usūl] (Ar.) (65/1)

Manisa Yöresi (MA): diyār diyār “diyar diyar” [< diyār] (Ar.) (I-6 05/66), āferim “aferin” [< āferīn] (Far.) (I-6 05/93), hesābı “hesabı” [< hisāb] (Ar.) (I-6 08/27)

Maraş Yöresi (GDİAT): āyet “ayet” [< āyet] (Ar.) (s.170)

Muğla Yöresi (GBAA): idārā “idare” [< idāre] (Ar.) (78/10)

Muğla Yöresi (MYA): hükūmet “hükümet” [< hukūmet] (Ar.) (I/5-10), tesadūf “tesaduf” [< tesādūf] (Ar.) (I/14-100), mācerāmin “maceramın” [< mācerā] (Ar.) (III/4-94)

Ordu Yöresi (OİYA): ādeti “adeti” [< ādet] (Ar.) (100/26)

Sakarya Yöresi (SİA): susām “susam” [< sīsām] (Ar.) (32/81), ikrām “ikram” [< ikrām] (Ar.) (43/144)

Tokat Yöresi (TİYA): hādise “hadise” [< hādise] (Ar.) (80/1), silāh “silah” [< silāh] (Ar.) (81/68), temīn “temin” [< te'mīn] (Ar.) (84/15)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): silāh “silah” [< silāh] (Ar.) (1/185), filān “filan” [< fulān] (Ar.) (2/79)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan, Bayburt, Edirne, Iğdır, Karabük, Kırıkkale, Kilis ağızları.

Ardahan Yöresi (DİAT): meydāni “meydanı” [< meydān] (Ar.) (s.141)

Bayburt Yöresi (BYA): hālen “halen” [< hālen] (Ar.) (5/98), ādem “adem” [< ādem] (Ar.) (9/85), hāTıra “hatıra” [< hāTıra] (Ar.) (8/24), KıyāmeT “kıyamet” [< kıyāmet] (Ar.) (30/59), āmā “ama” [< ammā] (Ar.) (34/196), idareten “idareten” [< idāreten] (Ar.) (35/1), tertemīz “tertemiz” [< temyīz] (Ar.) (39/92), çörbā “çorba” [< şürbā] (Far.) (40/9), baḥār “bahar” [< bahār] (Far.) (87/52), hurmā “hurma” [ḥurmā] (Far.) (42/11), ālim “alim” [< ālim] (Ar.) (54/11), ferāce “ferace” [< ferāce] (Ar.) (55/37), turşū “turşu” [< turşī] (Far.) (56/10), mıḥdār “muhtar” [< muḥtār] (Ar.) (65/92), memnūn “memnun” [< memnūn] (Ar.) (72/7), teyyāre “tayyare” [< tayyāre] (Ar.) (79/73), çorāP “çorap” [< cūrāb] (Far.) (79/71), zōr “zor” [< zūr] (Far.) (99/43), ticāret “ticaret” [< ticāret] (Ar.) (107/81), felāketler “felaketler” [< felāket] (Ar.) (109/22), vēsāiTler “vesaitler” [< vesā'it] (Ar.) (111/7), imkānnar “imkanlar” [< imkān] (Ar.) (19/89), nişān “nişan” [< nişān] (Far.) (13/12), līf “lif” [< līf] (Ar.) (14/11), telāşı “telaşı” [< telāşı] (Ar.) (14/33), sākin “sakin” [< sākin] (Ar.) (19/6), illā “illa” [< illā] (Ar.) (21/43), hālbuse “halbuse” [< hāl + bu + ise] (Ar. + T.) (82/94), kōtek “kötek” [< kūtek] (Far.) (63/68), işāretler “işaretler” [< işāret] (Ar.) (1/73), cānābı “cenabı” [< cenāb] (Ar.) (131/76), cemāl “cemal” [< cemāl] (Ar.) (3/39), kemāl “kemal” [< kemāl] (Ar.) (131/76), celāl “celal” [< celāl] (Ar.) (131/76), sābri “sabri” [< sābri] (Ar.) (28/8), sākine “sakine”

[< sākin] (Ar.) (21/1), nāciye “naciye” [< nāciye] (Ar.) (68/1), mustafā “mustafa” [< mustafā] (Ar.) (5/54), iknūr “ilknur” [< nūr] (Ar.) (13/78), sīleymān “süleyman” [< süleymān] (Ar.) (70/42)

Doğu İlleri Ağızları (DİAT): lāle “lale” [< lāle] (Far.) (s.72)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): havādis “havadis” [< ḥavādis] (Ar.) (2/85), virāne “virane” [< vīrāne] (Far.) (2/105)

İğdır Yöresi (DİAT): ārımız “arımız” [< ‘ār] (Ar.) (s.93)

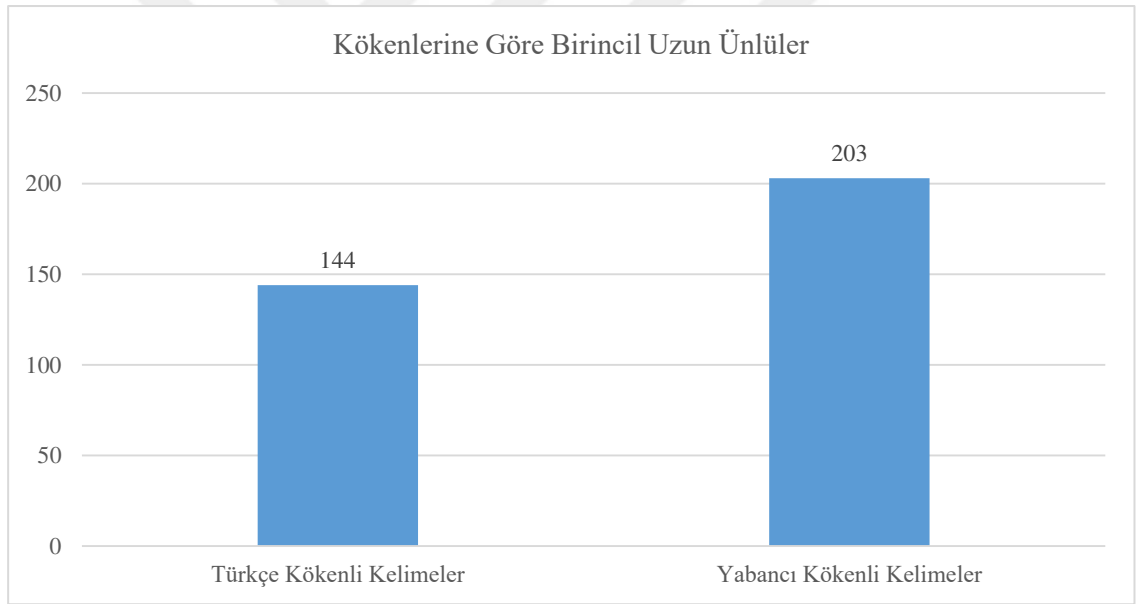
İğdır Yöresi (İİA): şikāyet “şikayet” [< şikāyet] (Ar.) (15/439), berbād “berbat” [< berbād] (Far.) (21/276), kāfirler “kafir” [< kāfir] (Ar.) (29/101), sādce “sadece” [< sāde + ce] (Far.) (41/10), kāmīl “kamil” [< kāmīl] (Ar.) (56/1), şikārları “şikarları” [< şikār] (Far.) (70/199)

Karabük Yöresi (KARYA): nasīb “nasip” [< nasīb] (Ar.) (84/39), mālzemeyi “malzemeyi” [< mālzemeyi] (Ar.) (210/36)

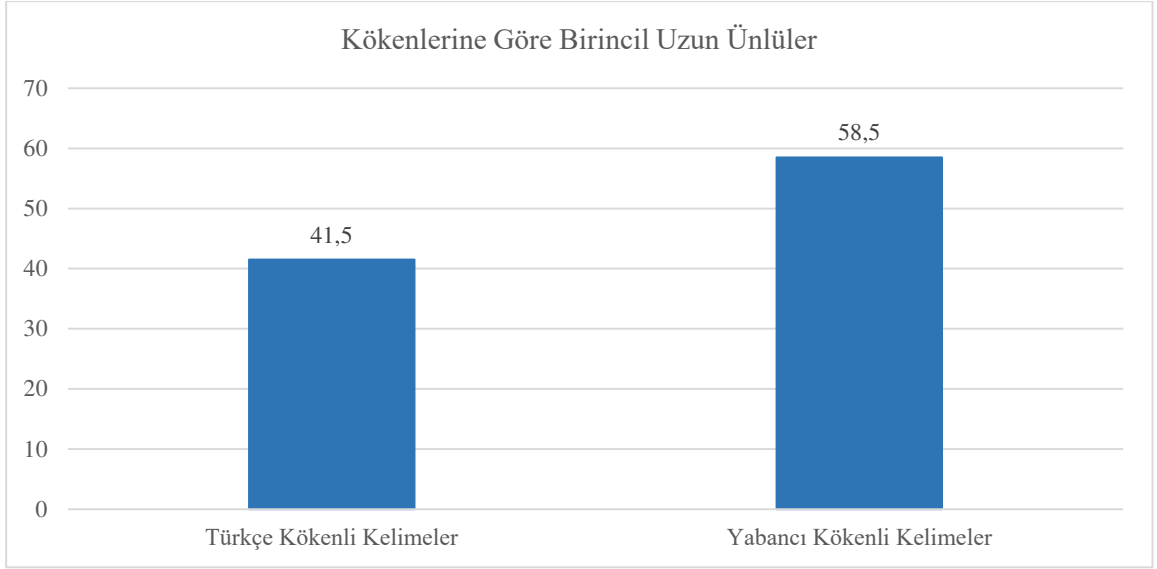
Kırıkkale Yöresi (KİİA): ilāninan “ilanı ile” [< i’lān] (Ar.) (22/27), irşād “irşat” [< irşād] (Ar.) (29/8)

Kilis Yöresi (KİLİA): selā “sela” [< salā’] (Ar.) (I/13-246)

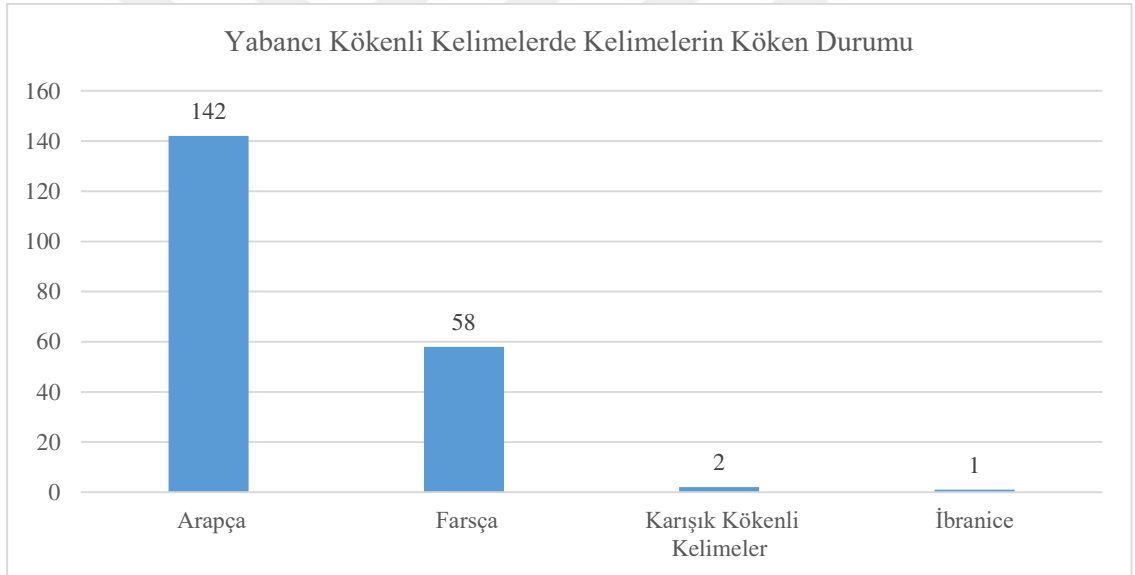
Yalova Yöresi (YİYA): rāşid “raşit” [< rāşid] (Ar.) (26/303), kāmīle “kamile” [< kāmīl] (Ar.) (29/36), nūriye “nuriye” [< nūriyye] (Ar.) (15/9)

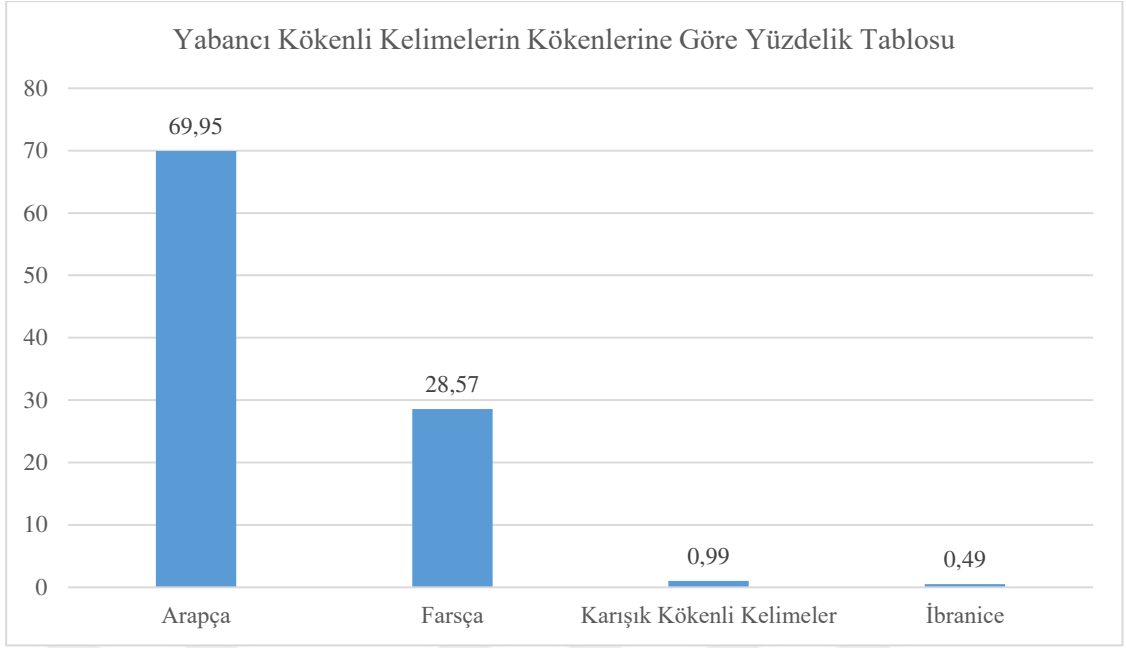
Şekil 1. Birincil Uzun Ünlülerin Köken Durumu

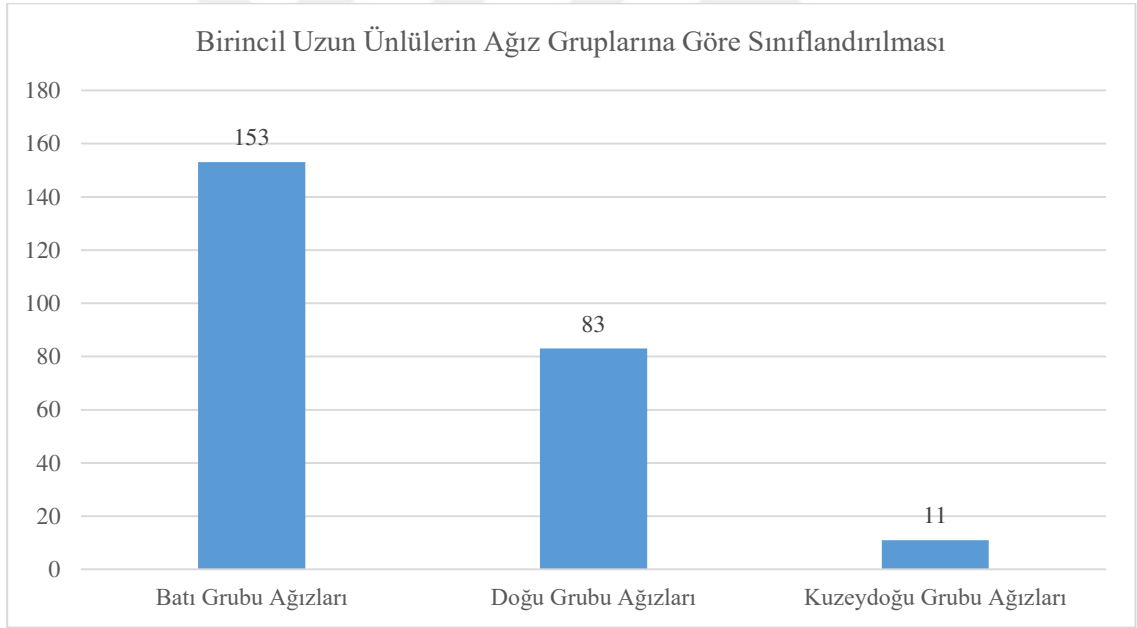
Şekil 2. Birincil Uzun Ünlülerin Köken Yüzdelik Oran Tablosu

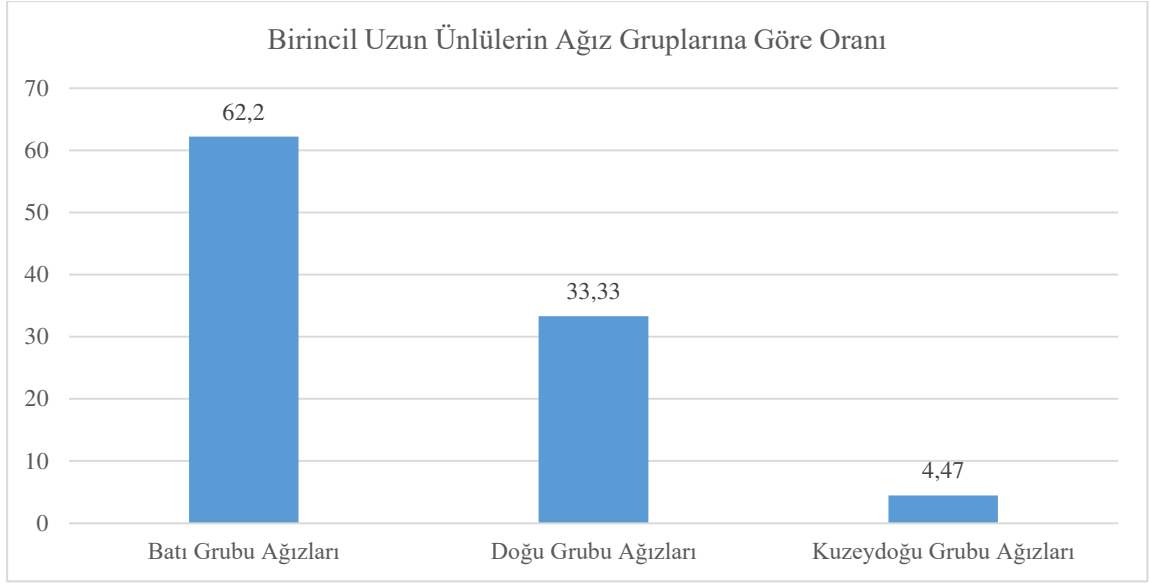
Şekil 3. Yabancı Kökenli Kelimelerin Köken Durum Tablosu

Şekil 4. Yabancı Kökenli Kelimelerin Kökenlerine Göre Yüzdelik Oran Tablosu

Şekil 5. Birincil Uzun Ünlüleri Ağız Gruplarına Göre Tablosu

Şekil 6. Birincil Uzun Ünlülerin Ağız Gruplarına Göre Yüzdelik Oran Tablosu

3. TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA İKİNCİL UZUN ÜNLÜLER

Dilin bilinen ilk örneklerinden itibaren uzun olmayan ve anlam ayırt edici özellik göstermeyen oluşumunda ünsüz düşmesi / erimesi, ünlü birleşmeleri ve hece kaynaşmaları gibi ses olaylarının etkili olduğu ünlülere ikincil / dolaylı uzun ünlüler denilmektedir.

Buran (2006), “Çok çeşitli nedenleri olmakla birlikte, bu tür ünlüler, çoğunlukla ses kayıplarına bağlı olarak ortaya çıkarlar. Bir söz içerisinde genellikle değişik ve açıklanabilir nedenlerle, kimi sesler kaybolurken, yiten yok olan sesin veya seslerin boğumlanma süresini geride kalan ünlülerden biri üzerine alır. Böylece, geride kalan ve diğer seslerin boğumlanma sürelerini kendi boğumlanma süresine katan ünlü, diğer ünlülere göre daha uzun bir boğumlanma süresine sahip olur.” şeklinde ifade etmiştir.

İkincil uzun ünlüler birincil, aslı olmadıklarından dolayı çeşitli ses olayları sırasında ortaya çıktıkları için aslında kalıcı değildir ve geçici bir durumu ifade ederler (Buran, 2006:3).

Buran (2021), dillerdeki seslerin değişim ve dönüşüm evresini şöyle açıklamıştır: “Dilde en çok enerji gerektiren, en zor telaffuz edilen sesler tonsuz ünsüzlerdir. Dolayısıyla dillerde, genellikle, zor olandan kolay olana doğru, yani, tonsuz seslerden tonlu seslere doğru bir ünsüz değişimi eğilimi vardır. Bu eğilim bir bütün halinde, tonsuzdan tonluya, tonludan sızıcıya, sızıcıdan ünlüye dönüşme şeklinde işler. Ünlüler, en kolay üretilen, en az enerji harcanarak en az çaba gösterilerek çıkarılan seslerdir. İşte, ikincil uzun ünlüler, çoğunlukla bu geçiş ve değişim sürecinde oluşan seslerdir.”

İkincil uzun ünlülerle ilgili çok fazla çalışma mevcut değildir. Konu ile ilgili 2006 yılında Ahmet Buran tarafından yazılmış olan “Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağzlarında İkincil Uzun Ünlüler” adlı makale vardır. Daha sonra Nadir İlhan – Serdar Yavuz tarafından “Karakeçililer ve Karakeçili Ağzında İkincil Uzun Ünlüler” adlı çalışma yapılmıştır. Ayrıca ikincil uzun ünlüler ile ilgili Engin Gökçür tarafından da “Türkmen Türkçesinde İkincil Uzun Ünlüler” adlı çalışma yapılmıştır.

Levent Doğan tarafından yazılmış olan “Doğu Trakya Ağzlarında Uzun Ünlüler” makalesi de vardır. Doğan bu makalesinde hem birincil uzunluklar hem de ikincil uzunluk üzerinde durmuştur. Bu makalede uzunluklar birincil ve ikincil olarak sınıflandırılmamış; “Türkçede ünlü uzunlukları, “aslı (birincil) ünlü uzunlukları”, “ses olaylarına bağlı ünlü uzunlukları”, “vurgu ve tonlamaya bağlı ünlü uzunlukları” olarak sınıflandırılmıştır. Başka dillerden ödünçlenen kelimelerdeki ünlü uzunlukları da yukarıdaki sınıflandırmaya başka bir madde olarak eklenebilir.” şeklinde sınıflamasıyla ikincil uzunluk terimi kullanılmamıştır (Doğan, 2008: 732).

İkincil uzun ünlüler TT ağzlarında; ünsüz erimesi/ düşmesi, ünlü düşmesi, hece kaybı (hece kaynaşması-hece düşmesi), ses değişimleri, ünlü karşılaşmaları, yarı düşme durumundaki seslerin etkisiyle, ünsüz ikizleşmesi, ses türemesi, göçüşme vb. ses olaylarına bağlı şekilde meydana gelmiştir. Ayrıca, vurgu-tonlamaya bağlı söylem kaynaklı uzunluklar da bünyesinde mevcuttur. Ses olaylarına bağlı gelişen uzunluklar Türkçe kökenli kelimelerde, yabancı kökenli kelimelerde ve özel isimlerde olmak üzere üç başlık altında değerlendirilmiştir. Kelimelerin alıntı kelimelere mensup olanları yabancı kökenli kelimeler bağlamında kökenlerine göre değerlendirilmesi Şekil 15’te gösterilmiştir.

3.1. Ünsüz Erimesi / Düşmesi Sonucu Oluşan Uzun Ünlüler

Türkiye Türkçesi ağızlarında ikincil uzunlukların en önemli nedenlerinden biri de ünsüz erimesi / düşmesi olayıdır. Bazı kelimelerdeki sesler söyleyiş rahatlığına bağlı, en az çaba yasası kuralı veya daha farklı sebeplerle düşmesi sonucunda seslik iz bırakarak yanındaki ünlünün uzamasına sebep olur ve ikincil bir uzunluk meydana getirir.

Korkmaz (2010) ünsüz erimesi / düşmesini; “Kelime içinde (bir ünsüzden önce), kelime sonunda veya kaynaşma olayı ile iç seste r, n, l gibi akıcı ve sızıcı ünsüzler ile y, g, ğ, k, h gibi ünlüleşme ve sızıcılaşarak erime özelliği taşıyan ünsüzlerin kaybolması olayı.” şeklinde tanımlamıştır.

Korkmaz (1994) meydana gelen uzunlukları “İç seste bir ünlü ile akıcı, sızıcı ve patlayıcı tonlu ünsüzlerden biri arasında bulunan ve bulundukları heceyi kapayan -k- (> -g-), -g-, -ğ-, -y-, -ñ-, -l- ünsüzleri düştükleri ya da eriyerek ünlüleşip kayboldukları zaman, kendilerinden önceki ünlüleri uzatırlar.” şeklinde ifade etmiştir.

Türkiye Türkçesi ağızlarında ünlü uzamalarına neden olan ünsüzler, genellikle iç ve son seste bulunan “b, c, ç, d, f, g, ğ, h, k, l, m, n /ñ, r, s, t, v, y, z” ünsüzleridir. Buran (2006) bu ünsüzlerden bazılarını şöyle açıklamıştır: “Bunlardan **b, k > g/ğ, ñ > w,v** ya da **y** ünsüzlerine dönüşerek yarım ünlü olurlar. **h** ünsüzü de yarım ünlü sayılabilecek bir sestir. Dolayısıyla bu yarım ünlüler yanlarındaki ünlülerle ikiz ünlü oluşturabilmekte ve daha sonra da bu ünlülerle birleşerek uzun bir ünlü hâline gelebilmektedirler. Akıcı **r** ve **l** ünsüzleri ise söyleyiş zorluğu ve akıcı ünsüzler oluşları dolayısıyla düşmeye yatkın ünsüzlerdir.”

Türkiye Türkçesi ağızlarında meydana gelen erime/düşme gibi ses olayları herhangi bir neden olmadan birdenbire gerçekleşmez. Bunların çeşitli sebepleri vardır. Ünsüzlerin kendi özellik yapılarına göre ve yanındaki ünlü ses ile etkileşimi dolayısıyla bunlar gerçekleşmektedir. Yarı ünlü olarak karakteristik özelliğe sahip olanlar ünlüleşerek ikincil uzunluk oluşturmuştur. “b, c, ç, d, f, g, ğ, h, k, l, m, n/ñ, p, r, s, t, v, y, z” ünsüzleri bazıları tonlu bazıları sızıcı ünsüzler oldukları için de erimesi düşmesi kolaydır. Bu ünsüzlerin içerisinde tonsuz olanlar da vardır bunlar da tonlu hale gelerek erime düşme yaşamaktadır. Tonsuz olanlar “ç, f, k, p, s, t” ünsüzleridir. Bu sesler de tonlularak erime / düşme yaşamıştır. Tonsuz sesler tonlulaşmadan eriyip düşmezler. Sesler, dil eksteni içerisinde çeşitli ses olaylarına maruz kalarak ikincil uzun ünlüleri oluşturmaktadır. Dillerde genel eğilim olarak değişimler tonsuz sestten tonluya, tonlu sestten ünlüye ünlüden düşmeye şeklinde bir düzen vardır. Buran (2021), “Bu eğilim bir bütün halinde, tonsuzdan tonluya, tonludan sızıcıya, sızıcıdan ünlüye dönüşme şeklinde işler.” demektedir.

Buran (2021) “...ünlüler, anlam ile ilgili bir engel olmadığı sürece ünsüzleri kendilerine doğru çekerler. Bu süreçte, tonsuz ünsüzler, nitelik olarak ünlülere yaklaştırmaya, onlara benzeştirmeye başlar. Dolayısıyla, tonsuz bir ünsüzün tonlulaşması, akıcılaşması ve sızıcılaşması, onun ünlüleşmeye doğru evrilmesi demektir. Bu tür ünsüzler, önce y, v, (ğ, h) gibi yarı ünlü sesler haline gelir, sonra da yanlarında bulundukları ünlüler ile diftong oluşturur veya niteliklerini ve niceliklerini yanlarındaki ünlülerle birleşerek uzun bir ünlünün oluşmasına sebep olurlar.” ifadeleriyle bazı ünsüzlerin uzunluk oluşturma şekillerini anlatmıştır.

Üçok (2007), “... l, r, m, n gibi dört fonemden ibaret olan akıcı fonemlerin teşekkülünde daralma ile birlikte hem bir nefes akışı, hem de bir ihtizaz bahis mevzuu olur.” demiştir. Hem tonlu olmaları hem de titreşimli olmaları düşmeye eğilimli yapılarını desteklemiştir.

Ünsüz erime / düşmesi sonucunda meydana gelen ikincil uzunluklar “b, c, ç, d, f, g, ğ, h, k, l, m, n/ñ, p, r, s, t, v, y,z” ünsüzlerinin düşmesi sonucunda görülmektedir. En fazla düşme/ erime olayı birbirine yakın oranla “ğ, h, r” ünsüzlerinde mevcuttur. Şekil 7 ve Şekil 8’de örneklendiği üzere ünsüz erimesi/ düşmesi olayı sonucunda oluşan ikincil uzunluk 151 kelime ve %19,71 oranla “h” erimesiyle meydana gelmiştir.

Ağız gruplarına göre değerlendirilen kelimeler, ünsüz erimesi/düşmesi sonucunda meydana gelen ikincil uzunluklar; uzunluğun yönüne göre dört başlık altında ele alınmıştır. Başlıklar şu şekildedir:

- Düşen / Eriyen Ünsüzden Önceki Ünlünün Uzaması Durumu
- Düşen / Eriyen Ünsüzden Sonraki Ünlünün Uzaması Durumu
- Düşen / Eriyen Ünsüzden Komşusu Olmayan Önceki Ünlünün Uzaması Durumu
- Düşen / Eriyen Ünsüzden Komşusu Olmayan Sonraki Ünlünün Uzaması Durumu

3.1.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında Eriyen / Düşen Ünsüzün Yanındaki Ünlünün Uzaması Durumu

3.1.1.1. Düşen / Eriyen Ünsüzden Önceki Ünlünün Uzaması Durumu

3.1.1.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

3.1.1.1.1.1. “b” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“b” ünsüzü tonlu çift dudak ünsüzüdür. “b” sesi ağızlarda “v” sesine yaklaşarak ünlüleşip ikincil uzunluk meydana getirmektedir.

“böreğ < böbrek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Hatay, Kahramanmaraş ağızları.

böreğ < böbrek: (B1.02/48) AOİAII

böreklerinde < böbreklerinde: (5.3.1/8) HA

börekler < böbrekler: (57/32) KAYA

3.1.1.1.1.2. “ç” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“ç” ünsüzü tonsuz diş eti ünsüzüdür. “ç” sesi ağızlarda tonlularak “c” sesine yaklaşır. Tonlulaşan ses düşer ve ikincil uzunluk meydana gelir.

“sagdi < sağdıç”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

sagdi < sağdıç: (s.230) AİYASV

3.1.1.1.1.3. “f” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“f” ünsüzü sızıcı, tonsuz diş-dudak ünsüzüdür. Türkiye Tükçesi ağızlarında yalnızca yarı tonlu ve v’ye yönelik tek şekline rastlanmaktadır (Sağır,1997b: 395). “f” sesi f ile v arası bir sese yaklaşarak tonlu olup yarı ünlü biçiminde ünlüleşmektedir. “f” ünsüzü aşağıdaki örneklerde yuvarlak ünlünün yanında “v” sesine yaklaşarak ünlüleşip ikincil uzun ünlü meydana getirir.

“öke < öfke”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Balıkesir, Gaziantep, Hatay, Konya, Muğla, Nevşehir ağızları.

öke < öfke: (IV-3/47) BİA

ökeyi < öfkeyi: (I/47-13) MYA

ökeleşTİ < öfkeleşti: (92/49) AYA

ökesinden < öfkesinden: (8.12.1/43) HA

ökeynen < öfke ile: (A7.08/58) AOİAII

ökeleniyo < öfkeleniyor: (51/51) NYA

ökelenmiş < öfkelenmiş: (9/90) KİKYAÖ

ökelendi < öfkелendi: (s.204) GDİAT (Antep)

“yūka < yufka”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Bolu, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Giresun, İçel (Anamur), Muğla ağızları.

yūka < yufka: (I/44-33) MYA, (52/37) BUIYA, (34/2) BOİA, (10/153) AMA, (13/65)

ANYA

yūka: (41/34) EİMİYA, (48/1) GİYA

yūha: (20/11) ÇİYA

“yufka” ve “öfke kelimelerinin ilk şekli “yubka” ve “öbke” şeklinde kullanılmaktadır. Bu kelimeler bazı ses değişimleri neticesinde “b < w < v” değişimi ile “yuvka” şekline dönüşmüştür. Yarı ünlü bir yapıya sahip olan “v” sesi yanındaki ünlü ile birleşerek uzun ünlü meydana getirmiştir.

Zeynep Korkmaz “f” düşmesi için; İç seslerde pek seyrek olarak ve k, h (k > h), t seslerinden önce düşer demiştir (Korkmaz, 1994: 108). Yukarıdaki örnekler incelendiğinde de “f” ünsüzü k ünsüzünün yanında düşürülmüş ve ikincil uzunluğa sebep olmuştur.

3.1.1.1.4. “g” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“g” ünsüzü tonlu, patlamalı yapıya sahiptir. Ön damak g’si ve arka damak g’si olarak iki çeşit bulunmaktadır. Boğumlanması zor bir ses olduğu için de düşürülüp ikincil uzunluk meydana getirmiştir.

“būlūr < bulgur”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

būlūrdan < bulgurdan: (1/5) KA

3.1.1.1.5. “ğ” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“ğ” ünsüzü karakter olarak yarı ünlü bir yapıya sahiptir. Söylenişte de telâffuzu daha zor olduğu için genellikle eriyip ünlüleşmiş ve ikincil uzunluk oluşturmuştur. Korkmaz (1994), “ğ” ünsüzünün oluşturduğu uzunluklar için, “Boğumlanma özelliği dolayısıyla iç seste kolayca ünlüleşip kaybolan bir ünsüzdür. Bunun için sık sık düşer ve geride kalan ünlünün uzamasına yol açar.”bu ifadeleri kullanarak uzunluğun oluşma biçimi üzerinde durmuştur. Coşkun (2000), bazı kelimelerdeki “ğ” sesi için; “ <ğ> ler, zamanla i’ye çok benzer olan ve bunun için de yarı ünlü

sayılan y'ye dönüşmüşlerdir.” ifadelerini kullanmıştır. Bu nedenle de “ğ” sesinin uzun ünlü oluşturması kolay olmuştur.

“ğ” ünsüzü hemen hemen her yörede erime eğilimi göstermiştir. Çalışma sonunda yer alan ekler kısmında “ğ” ünsüzünün erime eğilimi gösterip ikincil uzunluk olduğu yöreler genel dağılım itibariyle Harita 1a’da gösterilmiştir. Başlıklar çerçevesinde genel dağılımı da Harita 1b’ de örneklendiği gibidir.

“olan < oğlan”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars, Van ağızları.

olan < oğlan: (1/36) KA, (97/14) KİA,

olum < oğlum: (XXV/7) KBAYA, (II/103) DA, (27/s.134) EYAD

olım: (20/ 170) VMKA

o:lum: (s.83- 1.cilt) ERİA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

olum < oğlum: (9/46) TYA

oli < oğlu: (2/139) RİA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sivas, Tokat, Uşak , Zonguldak ağızları.

olan < oğlan: (3/64) KİKİYAÖ, (s.111) ŞÇYAS, (s.297) ÇAS, (3/27) SİYA, (13/9) TİYA, (A1.15/46) AOİAIL, (s.179) AİAD (Zonguldak), (I-5/21) UİA, (1/8) KAYA, (3/14) AMA, (I/23) BA, (1/37) ÇİYA, (s.84/1) KMİA, (I.5/2) İİÖKBİA, (I-A/1-2) AYYA, (I/1-11) MYA, (I/1) KÜYA, (2/19) NYA

olan: (1/39) GBAA (Manisa), (35/14) GBAA (Afyon), (72/5) GBAA (Muğla), (59/10) GBAA (Aydın), (39/1) GBAA (Denizli)

olañ: (1/2) AYA

olum < oğlum: (1/8) GİYA, (s.161) AİAD (Bolu), (3/4) OİYA, (s.8) GDİAT (Malatya), (I-A/9-56) AYYA, (1/31) EİMİYA, (1/90) KMİKA, (11/33) ZBKİA, (s.111) AİAD (Eskişehir), (s.17/10) KMİA, (I-1/14) BİA, (2/11) BİAİ, (19/19) BOİA

olım: (1/66) AMMA

olum: (23/5) GBAA (Kütahya)

o:lum: (s.101) AÖAB

olu < oğlu: (s.133) GDİAT (Maraş), (I/113) IMA, (I-2/136) UİA, (s.240) GDİAT (Antep), (s.3) OAAD (Niğde), (I-1/75) AİA, (II/34) KYA

olu: (15/1) GBAA (İzmir)

olana < oğlana: (94/9) MİA, (I-1 01/53) MA

olumun < oğlumun: (11/4) BUIYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Karabük, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

olan < oğlan: (1/57) YİYA

olan: (1/11) KARYA

olum < oğlum: (1/12) DİKİYAA, (16/1) BYA

ölu < oğlu: (s.177/331) TMİKA

ölanı < oğlanı: (M001/11) KAİA

“döru < doğru”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars ağızları.

döru < doğru: (51/s.188) EYAD, (3/14) KİA, (11/7) KA

do:ri < doğru: (02 022 01/13) ERİA

dörusu < doğrusu: (XXIX/8) DA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

döru < doğru: (4/44) TYA

dōru: (51/67) RİA

dōri: (11/38) RİA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Giresun, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

döru < doğru: (6/219) KİKİYAÖ, (s.115) ÇAS, (1/22) SİYA, (4/7) TİYA, (8/7) GİYA, (6/19) OİYA, (s.135) GDİAT (Maraş), (s.4) GDİAT (Malatya), (s.47) MİA, (6/36) GBAA (Manisa), (s.104) (do:ru) AÖAB, (I-A/11-88) AYYA, (2/17) EİMİYA, (19/52) KMİKA, (I-9/3) UİA, (4/19) KAYA, (16/138) AMA, (7/54) AYA, (I/103) BA, (4/39) ÇİYA, (s.85) OAAD (Kayseri), (s.163) OAAD (Yozgat), (I-3/49) AİA, (22/8) GBAA (Kütahya), (s.127) AİAD (Eskişehir), (s.38/23) KMİA, (5/111) AMMA, (1/15) BUİYA, (I.22/7) İİÖKBİA, (I-3/290) BİA, (65/59) GBAA (Aydın), (1/32) BİAİ, (15/6) GBAA (İzmir), (53/10) GBAA (Denizli), (37/23) BOİA, (I/4-45) MYA, (V/153) KÜYA, (I-1 05/28) MA, (XXI/35) KYA, (1/35) NYA

dörusu < doğrusu: (15/68) SİA

döruyu < doğruyu: (A1.09/15) AOİAII

dörudur < doğrudur: (s.20/ 28) KMİA

dörİdan dörİya < doğrudan doğruya: (1/3) ZBKİA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Iğdır, Karabük, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

döru < doğru: (7/68) DİKİYAA, (1/13) KARYA, (19/27) EİA, (1/155) YİYA, (s.185/337) TMİKA, (7/24) BYA, (M009/11) KAİA

dörusu < doğrusu: (28/18) İİA

dörudan döruya < doğrudan doğruya: (s.175/8) TMİKA

“yāmur < yağmur”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

yāmur < yağmur: (5/49) KA, (s.828) AĞİA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızları.

yāmur < yağmur: (2/7) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat ağızları.

yāmur < yağmur: (17/64) KİKYAÖ, (s.145) ŞÇYAS, (s.405) ÇAS, (2/84) SİYA, (35/36) TİYA, (30/9) GİYA, (99/12) OİYA (13/21) KMİKA, (55/27) KAYA, (21/34) AMA, (12/19) ÇİYA, (s.145) OAAD (Yozgat), (I-5/44) AİA, (s.139) AİAD (Eskişehir), (II.5/5) İİÖKBİA, (21/96) BİAİ, (XXIII/144) KÜYA, (I-5 09/20) MA

ya:mur: (s.131) AÖAB

yāmır: (59/ 5) SİYA, (6/34) GİYA, (A1.05/14) AOİAII, (s.167) GDİAT (Maraş), (5/107) EİMİYA, (I-2/48) UİA, (176/125) AYA, (LII/90) KYA, (s.25/6) KMİA, (77715) GBAA (Muğla), (23/30) BUIYA, (II-1/42) BİA, (7/437) BİAİ, (s.145) ŞÇYAS, (3/29) NYA, (12.1/16) HAA

yāmır: (3/106) SİA

yāmadiū < yağmadığı: (3/106) SİA

yāmır: (2/93) AMMA

yāmūlarımız < yağmurlarımız: (I-A/51-18) AYYA

yāmurlu < yağmurlu: (32/97) EİMİYA, (V/6) KYA

yāmırlā < yağmurlar: (I/6-86) MYA

yāmuruñ < yağmurun: (21/38) AMA

yāmırdan < yağmurdan: (I/167) IMA

akyāmır < ak yağmur: (s.338) DİAS

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan, Bayburt, Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

yāmır < yağmur: (10/22) YİYA, (10/25) BYA, (s.117) DİAT (Ardahan)

yāmır: (s.216/85) TMİKA, (M006/7) KAİA, (38/30) EİA

yāmır: (12/124) KARYA

“būday < buğday”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

būday < buğday: (50/81) KA

būda: (1/53) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

būday < buğday: (7/9) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

būday < buğday: (34/2) GBAA (Afyon), (1/8) BUIYA, (II-3/9) BİA, (7.9.1/15) HA, (I/66-5) MYA, (17/4) SİYA, (2/5) ÇİYA, (70/5) KARYA, (2/17) KAYA, (40/73) EİMİYA, (6/14) KMİKA, (9/36) AYA, (B4.03/89) AOİAII, (1/12) GİYA, (6/12) TİYA

būdáy: (5/139) AMMA

būda: (5/71) BİAİ, (I/41-8) MYA, (s.30) ŞÇYAS, (2/21) SİYA, (A4.06/23) AOİAII

būdá: (1/27) ZBKİA

būdey: (I-4 01/9) MA, (I-2/97) UİA

būdēnen < buğday ile: (23/3) GBAA (Kütahya)

būdaydan < buğdaydan: (XIII/2) KYA, (13/109) AMA, (3/108) EİMİYA

būdayı < buğdayı: (I-5/25) AİA, (1/126) KMİKA, (2/22) NYA

būdayını < buğdayını: (125/1) OİYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

būday < buğday: (s.176/27) TMİKA, (M029/14)KAİA

būdáy: (4/14) YİYA

būdāy: (53/15) BYA

“ōlak < oğlak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sivas, Uşak ağızları.

ōlak < oğlak: (s.36/17) BA, (22/2) BİAİ, (XLIX/18) KÜYA , (156/45) SİYA, (I-A1/3-68) AYYA, (1/44) GİYA

ōlak: (I/1-23) MYA, (I-5/17) UİA

ōlak: (121/16) AYA

ōlah: (2/67) ÇİYA, (58/27) NYA

ōlağ: (48/65) AMMA

ōlaK: (III-5/4) BİA, (II-2 05/38) MA, (B3.01/19) AOİAII

ōlāi < oğlağı: (32/22) KİKAYAÖ

ōlaklān < oğlakların: (7/482) EİMİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Yalova ağızları.

ōlağ: (43/85) KARYA

ōlaK: (20/36) YİYA

“sōuk < soğuk”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: İzmir, Kırşehir, Muğla, Sivas, Zonguldak ağızları.

sōuk < soğuk: (s.197) AİAD (Zonguldak)

sōuk: (143/10) SİYA

sōūK: (I/38-28) MYA

sōuh: (s.105) OAAD (Kırşehir)

sōū'h: (III/3) KYA

soukkuyulā < soğuk kuyular: (I.6/14) İİÖKBİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

sōūk: (2/56) YİYA

“kāni < kağni”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan ağızları.

gāni < kağni: (s.88) GDİAT (Elazığ)

gāni: (6-4/1) EYA

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Bursa, Çankırı, Denizli, Kahramanmaraş, Kırşehir, Kütahya, Nevşehir, Sivas ağızları.

gāni < kağni: (I-17/18) AİA, (II/64) KYA

gāni: (s.143) DİAS

Kāni: (71/7) BUIYA

gāniynan < kağniyla: (23/11) NYA

ġānıynan: (16/70) ÇİYA

ġānılarnan < kaġnılar ile: (1/131) AMMA

ġānıdan < kaġnıdan: (XIII/11) KÜYA

ġānıyá < kaġniya: (61/54) KAYA

ķāniynen < kaġnı ile: (149/20) SİYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan, Karabük ağızları

Ķānı: (150/19) KARYA

kāni: (XLV/20) AİASSÖ

“İne < iġne”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doġu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Van ağızları.

İne < iġne: (11/17) VMKA

İneden < iġneden: (XXXII/48) DA

2. Kuzeydoġu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

İneden < iġneden: (169/24) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Denizli, Giresun, Kastamonu, Kırşehir, Manisa, Ordu, Zonguldak ağızları.

İne < iġne: (2/37) KMİKA, (1/271) ZBKİA, (II-92/35) AİA, (XLI/16) KYA, (9/26) GİYA, (II- 06/9) MA, (100/17) OİYA

İneynen < iġneyle: (III/13-14) AYYA

İnelik < iġnelik: (s.338) DİAS

İneyle < iġneyle: (94/22) AYA

İneyi < iġneyi: (I-6 11/27) MA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük ağızları.

İne < iġne: (120/21) KARYA

İnesi < iġnesi: (27/6) EİA

“sādiç < saġdıç”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Çankırı, Giresun, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muġla, Sivas, Uşak ağızları.

sādiç < saġdıç: (I-1 06/79) MA, (XXV/15) KÜYA, (III/2-10) MYA, (I-5/96) BİA, (67/46) BUIYA, (42/36) ÇİYA, (I-A/59-1) AYYA, (I-50/26) UİA

sādiş: (s.52/9) KMİA

sādic: (XXVII/25) KYA

sādicın < saġdicın: (69/22) SİYA

sādiçıñ: (9/87) AYA

sādişlar < saġdıçlar: (III-110/55) AİA

sāduçlar < saġdıçlar: (79/110) GİYA

sādicım < saġdicım: (16/87) AMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Karabük, Karaman, Yalova ağızları.

sādiç < saġdıç: (23/16) YİYA, (M003/101) KAİA

sādiÇ: (7/57) BYA

sāduç: (110/107) KARYA

sāduÇ: (3/14) BYA

sādicı < sağdııcı: (18/34) EİA

“dēnek < değnek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

dēneKleri < değnekleri: (11/39) KA

dēneyin < değneğin: (s.32) ELİA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Eskişehir, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak ağızları.

dēnek < değnek: (7/166) BİAİ, (L/13) KÜYA, (5/64) ÇİYA, (I-5/60) AİA

dēneğ: (I-56/38) UİA

dēnek: (I-A/45-47) AYYA

dīnek: (II/71) KYA

dēnekler < değnekler: (I/90-7) MYA

dēneKler < değnekler: (I-8 05/99) MA

dēnēnen < değneği ile (I-1/131) BİA

dēneynen < değnek ile: (25/162) EİMİYA

“īde < iğde”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Eskişehir, Manisa, Ordu ağızları.

īde < iğde: (s.149) AİAD (Eskişehir), (96/22) ÇİYA

īdeleri < iğdeleri: (II-8 05/14) MA

nīde < iğde: (59/15) OİYA

“bārim < bağrım / bağır”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Bilecik, Denizli, Eskişehir, Giresun, Kayseri, Sivas, Ordu ağızları.

bārim < bağrım: (s.123) AİAD (Eskişehir), (7/363) BİAİ, (B2.01/34) AOİAII, (59/20) OİYA

bārimda < bağrımda: (22/13) EİMİYA

bārima < bağrıma: (7/14) GİYA, (146/54) SİYA

bāri < bağrı: (s.69) OAAD (Kayseri)

bāriyuka < bağrıyukarı ‘merhametli’: (s.45) DİAS

“yōurt < yoğurt”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

yōurt < yoğurt: (34/66) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

yōurt < yoğurt: (129/31) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bursa, Eskişehir, Manisa, Muğla, Sakarya ağızları.

yōurt < yoğurt: (129/11) BUİYA

yōurd: (I/6-37) MYA

yōurT: (I-6 03/7) MA

yōūrT: (III/7-9) MYA

yōört: (129/37) AYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Yalova ağızları.

yōürt < yoğurt: (17/262) YİYA

“dūün < düğün”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

dū , ün < düğün (2/7) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Konya ağızı.

dūüne < düğüne (6/185) KİKYAÖ

“ēlence < eğlence”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Çankırı, Balıkesir, Bilecik, Giresun, Manisa, Ordu, Tokat, Uşak ağızları.

ēlence < eğlence: (27/34) BİAİ, (I-7 02/8) MA, (I-6/3) BİA, (I-48/12) UİA, (15/8) OİYA, (13/90) GİYA

ēlençe: (I-32/141) AİA

ēlençe : (57/76) AYA

ālence: (53/51) AMMA

ēlānti < eğlenti: (68/5) GBAA (Aydın)

ā:lencelik: (s.17) ŞÇYAS

ēlencesi < eğlencesi: (77/15) ÇİYA

ēlenceler < eğlenceler: (12/6) TİYA

“üstēmen < üsteğmen”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Giresun, Isparta, İçel (Anamur), Kastamonu, Manisa, Muğla ağızları.

üstēmen < üsteğmen: (27/32) ANYA, (II-2 02/140) MA, (I/80) IMA

üsttēmen: (20/90) ANYA

üs tēmen: (16/9) KMİKA

üstēmenim < üsteğmenim: (I/22-61) MYA

üstēmeni < üsteğmeni: (I-3/259) BİA

üstēmenimiz < üsteğmenimiz: (32/61) GİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

üstēmen < üsteğmen: (s.186/387) TMİKA

“ōretmen < öğretmen”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Van ağızları.

ōretmen < öğretmen: (41/106) VMKA

ōreTmen: (3/56) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

ōretmeni < öğretmeni: (26/86) RİA

ōretmenlīni < öğretmenliğini: (28/23) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Çankırı, Denizli, Giresun, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Konya, Muğla, Tokat ağızları.

öretmen < öğretmen: (118/30) ÇİYA, (13/72) KİKİYAÖ, (I/12-14) MYA, (36/1) AYA, (I-24/5) AİA, (69/19) TİYA, (5/22) BİAİ, (18/37) BOİA

ò:retmen: (s.112) ŞÇYAS

ö:retmen: (s.156) AÖAB

örä'män: (50/1) GBAA (Denizli)

öretmän: (I.6/19) İİÖKBİA

oretmen: (25/65) AMMA

öre'mennī < öğretmenliği: (I-A/28-27) AYYA

öretmenle < öğretmenle: (17/6) KMİKA

öretmenlik: (1/1) GİYA

öretmenim < öğretmenim: (9/45) KAYA

öretmendir < öğretmendir: (I-4/166) BİA

öretmenliği < öğretmenliği: (1.6/27) HAA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

öretmen < öğretmen: (3/10) EİA, (3/6) DİKİYAA, (1/30) BYA

öreTmen < öğretmen: (1/6) YİYA

üretmen: (22/9) EİA

öretmeniñ < öğretmenin: (M001/44) KAİA

öretmennik < öğretmenlik: (13/75) KARYA

öretmendir < öğretmendir: (s.312/265) TMİKA

“düme < düğme”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

dümesüz < düğmesiz: (7-7/187) EYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Antalya, İzmir, Nevşehir ağızları.

düme < düğme: (55/30) NYA

dümeye < düğmeye: (III.2/24) İİÖKBİA

dümüye: (A2.05/+1) AOİAII

dümèye: (5/23) AYA

dümeleri < düğmeleri: (23/180) AMMA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Tekirdağ, Yalova ağızları.

düme < düğme: (s.319/406) TMİKA, (16/44) YİYA

düme: (28/28) KARYA

dümē: (23/46) EİA

“sēmen < seğmen”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Çankırı, Kahramanmaraş, Manisa ağızları.

sēmen < seğmen: (54/27) ÇİYA, (64/25) KAYA, (I-6 17/45) MA

sāmenni < seğmenli: (s.121) ŞÇYAS

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

sēmenler < seğmenler: (M057/22) KAİA

“tēmen < teğmen”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Manisa, Uşak ağızları.

tēmen < teğmen: (32/73) ÇİYA, (II-4 02/27) MA

tēmene < teğmene: (I-54/27) UİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

tēmen < teğmen: (M016/12) KAİA

“dē’irmen < değirmen”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kayseri, Kırşehir, Tokat ağızları.

dē’irmen < değirmen (s.124) OAAD (Kırşehir)

dēarmannarda < değirmenlerde: (11/29) TİYA

dē’irmeniñ < değirmenin: (s.65) OAAD (Kayseri)

“dēil < değil”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan ağızları.

dēılmış < değilmiş: (8/s.61) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Giresun, Hatay, Kayseri, Konya, Yozgat ağızları.

dēil < değil: (3/27) KİKYAÖ

dē’ıl: (s.76) OAAD (Kayseri)

dē’ıl: (2/76) AYA

dē’ılmi < değil mi: (s.145) OAAD (Yozgat)

dēil: (29/58) AMA

dēel: (1.3/16) HAA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

dēil: (98/20) BYA

dēil: (99/13) BYA

dēüldür < değildir: (103/132) BYA

“dēerli < değerli”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

dēeli < değerli: (10/37) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Giresun ağızı.

dēerli < değerli: (68/1) GİYA

“gōsü < göğsü / göğüs”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Antalya, Balıkesir, Kahramanmaraş, Kırşehir, Manisa, Yozgat ağızları.

gōsüñ < göğsün: (III-1/94) BİA

gōsümüz < göğsümüz: (II-1 02/412) MA

gō’sünde < göğsünde: (XLIII/29) KYA

gōsünde: (A6.04/39) AOİAII

gōsüne < göğsüne: (2/67) AMMA

göşünü < göğsünü: (181/71) AYA

göşünü: (7/56) KAYA

gösü < göğsü: (s.156) OAAD (Yozgat)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

göüşlerine < göğüşlerine: (17/271) YİYA

“börülce < böğrülce < börülce”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Balıkesir ağızları.

börülce < böğrülce (IV-20/13) BİA, (55/13) AYA

“göüş < koğuş”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

göüş: (s.94) GDİAT (Elazığ)

2. Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.

göüş < koğuş (I/22-40) MYA

“bōmaca < boğmaca”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir ağızı.

bōmaca < boğmaca: (39/99) EİMİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

bōmaca < boğmaca: (18/131) YİYA

“ēreti < eğreti”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya ağızları.

ēreti < eğreti (98/14) AYA

ēreti < eğreti (5/40) AMA

“aşşāi < aşāğı”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Yozgat ağızları.

aşşāi < aşāğı: (s.150) OAAD (Yozgat)

aşāi: (21/3) AMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Yalova ağızları.

aşşāi < aşāğı: (24/7) BYA

aşāi: (1/4) YİYA

“ūruna < uğruna”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kastamonu, Niğde, Yozgat ağızları.

ūruna < uğruna (21/106) KMİKA

ūrüne: (s.30) OAAD (Niğde)

ōruna: (s.172) OAAD (Yozgat)

“ertūrul < ertuğrul”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kastamonu, Manisa ağızları.

ertūrul < ertuğrul: (I-2 06/65) MA, (42/40) KMİKA

“börü < böğrü /böğür”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir, Bursa, Yozgat ağızları.

börüne < böğrüne: (I-7/14) AİA

bó:rüne : (s.100) AÖAB

börü < böğrü: (s.196) OAAD (Yozgat)

börünü < böğrünü: (I-3/76) BİA

böründe < böğründe: (73/84) BUIYA

“dōum < doğum”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Giresun, Konya ağızları.

dōum < doğum: (48/47) GİYA

dōum: (13/49) KİKYAÖ

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

dōumliyam < doğumluyum: (1/1) BYA

“bādaş < bağdaş”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep, Denizli ağızı.

bādaş < bağdaş (s.39) DİAS

b'ādaş: (s.64) GA

“ōrenci < öğrenci”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

ōrenci < öğrenci: (1/177) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Sivas ağızları.

ōrenci < öğrenci: (I-41/67) BİA, (10/26) SİYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

ōrenci < öğrenci: (14/8) BYA

“ūramak < uğramak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Ankara, Balıkesir, Bartın, Denizli, Eskişehir, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Manisa, Sivas, Uşak, Yozgat ağızları.

ūramış < uğramış: (21/35) SİYA, (A1.16/40) AOİAII, (44/14) GBAA (Denizli)

ūramaz < uğramaz: (16/50) KİKYAÖ

ūrācaK < uğrayacak: (I-4/99) BİA

ūradıK < uğradık: (I-2 06/13) MA

ūra < uğra: (s.139) ŞÇYAS

ūradı < uğradı: (40/121) EİMİYA

ūrar < uğrar: (6/47) KMİKA

ūrayan < uğrayan: (II/101) BA

ūradım < uğradım: (XXXII/13) KYA, (s.51) OAAD (Kayseri), (s.171) OAAD (Yozgat)

ūrādım < uğrardım: (I-54/13) UİA

ūramak < uğramak: (s.272) AİYASV

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Edirne, Karabük, Tekirdağ ağızları.

ūramaycāz < uğramayacağız: (13/26) DİKİYAA

ūramış < uğramış: (s.184/331) TMİKA

ūramadan < uğramadan: (3/4) KARYA

ūramadı < uğramadı: (33/223) EİA

“örenmek < öğrenmek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

ōranırılı < öğreniriz: (XLII/18) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Balıkesir, Bolu, Çankırı, Denizli, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Ordu, Sivas, Tokat ağızları.

ōrendim < öğrendim: (I-1/43) AİA, (23/41) OİYA, (31/45) BOİA

ōrāndim: (54/1) GBAA (Denizli)

ōrenmek < öğrenmek: (32/27) TİYA

ōrenīyor < öğreniyor: (A3.05/32) AOİAII

ōrenmiş < öğrenmiş: (21/44) AMMA

ōrenir < öğrenir: (16/1) KAYA

ōrenemedim < öğrenemedim: (80/43) ÇİYA

ōrenebildiim < öğrenebildiğim: (I.11/20) İİÖKBİA

ōrenirim < öğrenirim: (I-3/251) BİA

ōreniyosun < öğreniyorsun: (40/47) SİYA

ōrendu < öğrendi: (5/120) KMİKA

ōreniyon < öğreniyorsun: (1.6/5) HAA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

ōrendim < öğrendim: (1/48) BYA

ōren < öğren: (13/5) BYA

“öretmek < öğretmek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, İçel (Anamur), Kütahya, Nevşehir ağızları.

ōretmişlerdi < öğretmişlerdi: (3/9) ANYA

ōrediyollar < öğretiyorlar: (2/29) NYA

ōrādirim < öğretirim: (22/22) GBAA (Kütahya)

ōret < öğret: (21/84) BİAİ

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük ağızları.

ōretmē < öğretmeye: (22/225) ZBKİA

ōretti < öğretti: (24/39) EİA

“yāmak < yağmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

yādı < yağdı: (2/7) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Giresun, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Konya, Kütahya, Muğla, Nevşehir, Sivas, Tokat, Uşak ağızları.

yādı < yağdı: (132/74) SİYA, (78/20) TİYA, (A1.05/14) AOİAIL, (12/6) BUIYA, (25/7)

NYA

yādı: (37/4) AYA
yādī: (II-1/91) BĪA
yāmadı < yağmadı: (6/34) GĪYA
yāmiyorsa < yağmıyorsa: (42/27) OĪYA
yāsa < yağsa: (III/43) IMA, (s.34/6) KMĪA
yāsa: (23/33) AMMA
yāmaz < yağmaz: (I-A/51-19) AYYA, (I-2/48) UĪA
yāmassa < yağmazsa: (28/46) KMĪKA, (23/47) KAYA
yādıgı < yağdıgı: (LI/25) KÜYA
yāsın < yağsın: (I-5/44) AĪA
yāsın: (21/96) BĪAĪ
yāmiya < yağmıyor: (III.1/58) İİÖKBĪA
yādırırđıg < yağdırırđık: (68/45) BOĪA
yāmadıydı < yağmadı: (20/33) KĪKYAÖ
yāmasa < yağmasa: (34/38) ÇĪYA
yāmiş < yağmış: (I/72-14) MYA
yāma < yağma: (21/37) AMA
yā yā < yağ yağ: (A5.13/16) AOĪAII

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Edirne, Karabük, Tekirdağ, Yalova ağızları.

yāmıyór < yağmıyor: (8/125) DĪKĪYAA
yādı < yağdı: (20/29) YĪYA
yāarşa < yağarsa: (191/31) KARYA
yādıkça < yağdıkça: (38/30) EĪA
yāiyo < yağıyor: (1/154) YĪYA
yāmiş < yağmış: (s.347/824) TMĪKA

“dōramak < doğramak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.
dōruyolar < doğruyorlar: (26/25) KA
2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
dōruyōsun < doğruyorsun: (22/21) TYA
3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çankırı, Eskişehir, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Manisa, Muğla, Ordu, Sivas, Tokat ağızları.

dōrarım < doğrarım: (10/113) KĪKYAÖ
dōrārım: (I.87/15) İİÖKBĪA
dōrallar < doğrarlar: (161/59) SĪYA
dōraĭlar: (61/41) KAYA
dōraruĭ < doğrarız: (16/5) TĪYA, (26/42) SĪYA
dōrarıĖ < doğrarız: (A1.11/20) AOĪAII
dōrarsın < doğrarsın: (34/1) OĪYA
dōrārsıñ: (8/49) AYA
do:rardım < doğrardım: (s.145) AÖAB

dōrarız < doğrarız: (34/35) EİMİYA, (I-20/88) AİA, (I/29-6) MYA

dōrārız: (I-A/6-127) AYYA

dōrārus: (4/126) KMİKA

dōruyōh < doğruyoruz: (1/6) AMMA

dōruyup < doğrayıp: (s.38/11) KMİA

dōranır < doğranır: (79/64) BUIYA

dōrardık < doğrardık: (I-3/122) BİA

dōrüyōz < doğruyoruz: (II-1 02/113) MA

dōrāyirisiñ < doğruyorsun (129/65) AYA

dōra < doğra: (5/29) BİAİ

dōrarıh < doğrarız: (1/3) ÇİYA

dōrar < doğrar: (LXIV/75) KYA

4. Karahan tasnifinde örnekenememiş ağızlar: Karabük, Kilis ağızları.

dōrarım < doğrarım: (I/13-576) KİLİA

dōrama < doğrama: (153/11) KARYA

“dōmak < doğmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

dōma < doğma: (4/1) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

dōdū < dođduđu: (14/11) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Giresun, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Sivas, Tokat ağızları.

dōdum < doğdum: (4/18) BİAİ, (9/1) SİYA, (XXXV/20) KYA, (4/36) KAYA

dōmuş < doğmuş: (9/10) SİA, (I/31-11) MYA, (6/39) KİKİYAÖ, (9/3) GİYA

dōduu < doğduğu: (XVII/33) KÜYA

dōmağ < doğmak: (s.50) SÇYAS

dōmadan < doğmadan: (II-6/42) BİA, (16/92) ÇİYA

dōdu < doğdu: (I.2/4) İİÖKBİA, (1/4) BUIYA, (23/16) AMMA, (s.155/15) KMİA, (5/13)

AMA, (7/416) EİMİYA, (27/6) NYA

dōduk < doğduk: (I-21/8) AİA, (95/46) TİYA

dōduK: (A1.11/4) AOİAII

dōma < doğma: (I-4 01/6) MA, (12/3) AMMA, (7/1) BUIYA, (5/1) AYA

4. Karahan tasnifinde örnekenememiş ağızlar: Karabük, Karaman, Yalova ağızları.

dōdum < doğdum: (M001/1) KAİA

dōalı < doğalı: (36/7) KARYA

dōma < doğma: (3/11) YİYA

“ūraşmak < uğraşmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

ūraşıyō < uğraşıyor: (12/8) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Çorum, Giresun, İzmir, Kahramanmaraş,

Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sivas, Tokat, Uşak ağızları.

ūraşırkan < uğraşırken: (24/77) BİAİ
ūraşmak < uğraşmak: (s.389) ÇAS, (s.272) AİYASV
ūraşa < uğraşa: (43/47) AYA
ūraşıyorum < uğraşıyorum: (I.3/1) İİÖKBİA, (2/15) KAYA
ūreşcen < uğraşacaksın: (XXXIX/73) KÜYA
ūraşdım < uğraştım: (17/34) GBAA (İzmir)
ūraşılmıyo < uğraşılmıyor: (I-5/15) UİA
ūraşırız < uğraşırız: (19/1) BOİA
ūreşdiK < uğraşırdık: (I/2-3) MYA
ūreşdik < uğraştık: (3/36) BUIYA
ūraşıP < uğraşıp: (I-1 02/91) MA, (A1.24/7) AOİAII
ūraşib: (2/84) AMMA
ūraşırık < uğraşırız: (9/6) SİYA
ūraşmışlar < uğraşmışlar: (6/273) KİKYAÖ
ūraşmışlā < uğraşmışlar: (25/7) AMA
ūraşdı < uğraştı: (II-1/91) BİA
ūraşdı: (8/38) AYA
ūraştı: (2/22) OİYA
ūraşır < uğraşır: (s.57/16) KMİA
ūraşmadıhlarını < uğraşmadıklarını: (V/29) KYA
ūraşıyoz < uğraşıyoruz: (I-1/53) AİA
ūraşıp-duruz < uğraşıp dururuz: (I-A/12-3) AYYA
u:raşa u:raşa < uğraşa uğraşa: (s.114) AÖAB
ūraşan < uğraşan: (14/40) ÇİYA
ūraşıyor < uğraşıyor: (15/16) GİYA
ūraşuğan < uğraşırken: (18/8) TİYA
ūraşırıh < uğraşırız: (1/61) NYA
ūraşırdı < uğraşırdı: (s.133) GDİAT (Maraş)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ ağızları.

ūraşçak < uğraşacak: (19/49) EİA
ūraşıyu < uğraşıyor: (s.313/293) TMİKA
ūraşamiyām < uğraşamıyorum: (44/31) KARYA
ūraşırdıñ < uğraşırdın: (M001/73) KAİA

“çİnemek < çiğnemek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Antalya, Çankırı, Kastamonu, Manisa, Muğla ağızları.

çİnamah < çiğnemek: (s.41) SÇYAS
çİneseñ < çiğnesen: (I-2 06/52) MA
çİniyòh < çiğniyoruz: (3/66) AMMA
çİneriz < çiğneriz: (I/73-41) MYA, (II-72/7) AİA

çınar < çiğner: (1/69) ÇİYA, (56/36) (çiner)AYA

çinēyomuş < çiğniyormuş: (4/148) KMİKA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Karaman, Tekirdağ ağızları.

çinėye çinėye < çiğneye çiğneye (1/58) DİKİYAA

çinemiş < çiğnemiş: (s.298/322) TMİKA

çinellerdī: (M120/57) KAİA

“ēlenmek < eēlenmek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Balıkesir, Bursa, Giresun, Kahramanmaraş, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Niğde, Sivas, Tokat, Yozgat ağızları.

ā:lenmek < eēlenmek: (s.17) ŞÇYAS

ēlenmek: (s.57) ŞÇYAS

ēlenirīk < eēleniriz: (69/4) SİYA

ēleniyoruz < eēleniyoruz: (1/6) GİYA

ēlenirdi < eēlenirdi: (20/30) TİYA

ēlentilerimis < eēlentilerimiz: (IV-2/58) BİA

ēleniP < eēlenip: (4/231) KİKİYAÖ, (I/91-41) MYA,

ēlenip: (XXX/64) KYA

ēlendirilerdi < eēlendirirlerdi: (I-2 06/62) MA

ēlenirlē < eēlenirler: (XVII/21) KÜYA

ēlenir < eēlenir: (21/27) BUIYA

ēlenü < eēlenir: (5/72) AMMA

ālenmes < eēlenmez: (s.31) OAAD (Niğde)

ā'lendīm < eēlendiğim: (s.146) OAAD (Yozgat)

ēlenme < eēlenme: (17/64) KAYA

ēlenilī < eēlenilir: (3/25) AMA

āleñiz mi? < eēleniyor musunuz?: (B4.02/52) AOİAII

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

ēlenir < eēlenir: (s.196/168) TMİKA

“bōmak < boēmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Balıkesir, Bursa, Eskişehir, Giresun, Kahramanmaraş, Kütahya, Muğla, Ordu ağızları.

bōmuşlā < boēmuşlar: (XLVI/128) KÜYA

bōmazdın < boēmazdın: (III-8/20) BİA

bōmuş < boēmuş : (86/55) BUIYA, (74/56) KAYA, (9/29) GİYA

bōmayá < boēmaya: (23/55) AYA

bōsun < boēsun: (7/495) EİMİYA, (113/40) OİYA

bōmamış < boēmamış: (B1.01/70) AOİAII

“dēmek < deēmek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

dēmemesi < deēmemesi: (57/15) TYA

dēmiyo < deġmiyor: (28/6) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Eskişehir, Giresun, Kahramanmaraş, Kırşehir, Konya, Sivas ağızları.

dēmeden < deġmeden: (B4.04/17) AOİAII

de:meden: (s.107) AÖAB

dēdirmemiş < deġdirmemiş: (9/32) KİKİYAÖ

dēmesin < deġmesin: (26/46) AMMA, (14/82) AYA

dēmesi < deġmesi: (25/30) GİYA

dēdikçe < deġdikçe: (15/124) EİMİYA

dā ‘di < deġdi: (s.180) GDİAT (Maraş)

dē ‘di: (s.122) OAAD (Kırşehir)

dēdi: (13/12) SİYA

dā'meyin < deġmeyin: (LII/75) KYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce ağızı.

dēmeden < deġmeden: (2/148) DİKİYAA

“sāmak < sağmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

sā ıy iken < saġar iken: (95/38) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Eskişehir, Giresun, İzmir, Konya, Manisa, Tokat ağızları.

sāduktan < saġdıktan: (83/1) TİYA

sādı < saġdı: (s.141) AİAD (Eskişehir)

sāması < saġması: (I-1 01/15) MA

sāmış < saġmış: (13/40) GİYA

sādım < saġdım: (24/14) YİYA, (17/3) GBAA (İzmir)

sa:dım : (s.154) AÖAB

sāılırdı < saġılırdı: (5/62) KİKİYAÖ

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

sādım < saġdım: (24/14) YİYA

“yīmak < yıġmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ordu ağızı.

yīma < yıġma (37/38): OİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

yīmuş < yıġmış: (21/38) KARYA

“ēlemek < eġlemek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Çankırı, Denizli, Kahramanmaraş, Nevşehir ağızları.

ēlemek < eġlemek (13/14) ÇİYA

ēlemek: (s.57) ŞÇYAS

á:lemek: (s.17) ŞÇYAS

ēleşmek < eġleşmek (s.338) DİAS

ēlerik < eġleriz: (28/19) NYA

āledem < eġleteyim: (s.143) GDİAT (Maraş)

“y urmak < yoğurmak”

Ağız b lgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

y uruyosun < yoğuruyorsun: (22/12) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Konya, Manisa ağızları.

y uruyoz < yoğuruyoruz: (II-1 30/21) MA

y urruz < yoğururuz: (8/68) K KYA 

“ ratmak < uğratmak”

Ağız b lgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Kastamonu, Kırşehir, Ordu ağızları.

 ratdılar < uğrattılar: (9/17) O YA

 ratdı < uğrattı: (4/128) KM KA

 ratdı  < uğrattık: (60/80) AYA

 ratdı n < uğrattın: (XL/10) KYA

 radı lar < uğratırlar: (69/26) AMMA

“s umak < soğumak”

Ağız b lgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

s  r < soğur (48/1) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir ağzı.

s udu mu < soğudu mu (39/382) E M YA

Ağız b lgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Trabzon Y resi (TYA):  ursuzluk < uğursuzluk (118/108)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Ankara, Antalya,  ankırı,  orum, Denizli, Gaziantep, Giresun, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Konya, K tahya, Manisa, Muğla, Niğde, Sivas, Tokat ağızları.

Adana-Osmaniye Y resi (AO AII): c cı  < c  c k (B2.08/7), h  < huğ (B3.01/19)

Adıyaman Y resi (A YASV):    k fte <   ğ k fte (s.54)

Ankara Y resi (A A): y amacılık < yağmacılık (I-34/76)

Ankara Y resi (  YAS):  ma  < oğma  (s.111), mal ma < malağma (s.103), s mal < sağmal (s.121)

Antalya Y resi (AYA): de  şmiş < değişmiş (12/43), ast men < asteğmen (16/32),  rilirdi < eğrilirdi (63/68)

 ankırı Y resi (  YA): bay  < bayağı (21/9)

 orum Y resi ( AS): d şirmek < değiştirilmek (s.99)

Denizli Y resi (D AS): b daşık < bağdaşık (s.39),  dırmak < ağdırmak (s.6)

Gaziantep Y resi (GA): b  < b ğ “ r mcek” (s.111),   ala <  ağla (s.142),   alam ak <  ağlamak (s.142)

Giresun Y resi (GYAS): b ce < b ğce ‘fasulye’ (s.65), c  < cağ (s.70)

Kahramanmaraş T resi (KAYA):   dem <   ğdem (122/73)

Kayseri Y resi (OAAD): g uşdan < koğuştan (s.68),  runda < uğrunda (s.92)

Kırşehir Y resi (KYA): d rul < doğrul (IV/11)

Konya Y resi (K KYA ): b işlasın < bağişlasın (22/23), s ır < sağır (10/16)

Kütahya Yöresi (KÜYA): yēni < yeğni (LI/9)

Manisa Yöresi (MA): õretim < õğretim (I-1 04/30)

Muğla Yöresi (MYA): çîdem < çiğdem (I/58-32)

Niğde Yöresi (OAAĐ): dõrultmuş < doğrultmuş (s.8)

Sivas Yöresi (SİYA): lō < loğ (161/29), lōlardık < loğlardık (161/29)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): ilkõrētim < ilkõğretim (s.183/264)

Tokat Yöresi (TİYA): dōan < doğan (87/1), ũrak < uğrak (106/11)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Karaman, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): dēışdirdim < değıştirdim (107/46)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): ērelti < eğrelti (2/214)

Karaman Yöresi (KAİA): çālayan < çağlayan (M010/35), āstēmen < asteğmen (M052/34)

Yalova Yöresi (YİYA): dēişiK dēişiK < değışik değışik (3/4), dōū < doğu (19/19)

3.1.1.1.1.6. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“h” ünsüzü sızıcı, gırtlak sesidir. Boğaz derinliğinden gelen katı ve hırıltılı bir ses olması dolayısıyla zor çıkarılabilen ünsüzdür. (Sağır, 1997b:398). Banguoğlu (2015), “Ünsüz sesteşlerden h boğumlanması gırtlakta olan bir sestir. Bazen ünlü olarak da işitilir.”demektedir. Karakteristik olarak yarı ünlü bir yapıya sahip olduğu için de eriyip ünlüleşmektedir. Telâffuz olarak daha geride boğumlandığı için çıkarılması zor bir ünsüz olduğundan de genellikle eriyip ünlüleşerek ikincil uzun ünlü oluşturmaktadır.

“h” ünsüzünün erimesiyle oluşan ikincil uzun ünlüler daha çok batı grubu ağızlarında yaygın olarak kullanılmıştır. Doğu grubu ağızları genel eğilim olarak gırtlak “h” si olarak kullandığı “h” ünsüzünü korumuştur. Birkaç yöre dışında Doğu grubu ağızlarında “h” ünsüzü ikincil uzunluk meydana getirmemiştir. Doğu grubunda Elazığ, Erzincan, Kars yörelerinde uzunluk mevcuttur. Bunu ekler kısmında yer alan Harita 4a’da görmekteyiz. Başlıklara göre genel dağılımı da Harita 4b’de gösterilmektedir.

“bōça < bohça”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Giresun, Kahramanmaraş, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Yozgat ağızları.

bōça: (s.59) DİAS, (7/417) BİAİ, (I/55-5) MYA, (s.46) ÇAS, (IV-12/51) BİA, (21/36) GİYA, (64/51) KAYA

bōçaya < bohçaya: (s.119) AİAD (Eskişehir)

bōçılara < bohçalara: (71/10) GBAA (Aydın), (39/15) (bōçalara) AYA

bōçasının < bohçasının: (XLVIII/2) KÜYA

bōhçanıñ < bohçanın: (1/26) GBAA (Manisa)

bōçasına < bohçasına: (B2.17/8) AOİAII

bōçılamış < bohçalamış: (47/23) GBAA (Denizli)

bōçada < bohçada: (6/117) KİKİYAÖ

bōçeñi < bohçanı: (s.173) OAAĐ (Yozgat)

bōçai < bohçayı: (II-8 04/68) MA

bōçacılığ < bohçacılık: (57/3) ÇİYA

2. Karahan tasnifince örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

bōça < bohça: (4/32) EİA

“kāvalti < kahvaltı”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

ķāvalti < kahvaltı: (61/23) KA

ķāvaltıyı < kahvaltıyı: (50/s.185) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Bolu, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kütahya ağızları.

ğāvaltı < kahvaltı: (I.6/23) İİÖKBİA, (III-112/35) AİA

gā:valtı: (s.151) AÖAB

gāvaltı: (90/7) BOİA

ğāvēlti: (42/10) AYA

kāvaltı: (5/1) AMA

ķāfaltı: (VIII/1) KÜYA

ķāvaltī: (1/48) AMMA

ğāvaltıyı: (I-A/12-4) AYYA

ğāvaltıda < kahvaltıda: (A8.02/87) AOİAII

ğāvaltısında < kahvaltısında: (s.25/20) KMİA

kāvaltıya < kahvaltıya: (s.57/4) KMİA

ķāvaltınızı < kahvaltınızı: (111/26) KAYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Karaman ağızları.

ğāvaltı < kahvaltı: (102/95)KARYA, (M022/8) KAİA

Ķāvaltı: (12/79) KARYA

“dāa < daha”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

dāa < daha: (28/s.139) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Hatay ağızları.

dāa < daha: (1.1.3/3) HA, (20/16) AMA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

dāa < daha: (86/6) BYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Elazığ Yöresi (EYAD): bāān < bahan (8/s.61), evvel  ellā < evelallah (9/s.63)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

Karabük Yöresi (KARYA): dāi < dahi (22/24)

3.1.1.1.1.7. “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“k” ünsüzü tonsuz damak ünsüzüdür. Boğumlanma noktasına göre ön damak k’si ve art damak k’si olarak adlandırılır. İlk hecede ya da son hecede düşürüldüğü görülür. “k” sesi bazen ağızlarda telaffuz esnasında tonlularak “ğ” halini alır ve “ğ” halinde de ünlülüşerek uzun ünlü oluşturur. k > g > ğ > Ø şeklinde gelişmiştir.

“k” ünsüzü düşmesi sonucunda meydana gelen ikincil uzun ünlüler batı grubu ağızlarında çokça yer almaktadır. “k” ünsüzünün düşmesiyle meydana gelen ikincil uzun ünlüler yörelere göre

genel dağılımı Harita 7a'da, başlıklara göre genel değerlendirilmesi de Harita 7b'de gösterilmektedir.

“ēṣi < ekṣi”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, İçel (Anamur), Kastamonu, Konya, Manisa ağızları.

ēṣi < ekṣi: (35/50) EİMİYA, (14/43) ANYA, (s.132) DİAS, (51/9) ÇİYA, (53/12) KMİKA, (IV-4/32) BİA, (II-1 02/98) MA

ēṣī: (I-B/2-29) AYYA

ēṣü: (s.130) GYAS

ēṣimiṣ < ekṣimiṣ: (32/8) KİKYAÖ

ēṣili < ekṣili: (117/33) BUIYA

ēṣir < ekṣir: (39/3) BİAİ

ēṣisī < ekṣisi (101/46) AYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Yalova ağızları.

ēṣi < ekṣi: (25/313) YİYA

ēṣili < ekṣili: (25/307) YİYA

İṣimik < ekṣimik: (30/29) EİA

“ēsik < eksik”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çorum, Denizli, Gaziantep, Giresun, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir ağızları.

ēsik < eksik: (4/9) KİKYAÖ, (s.338) DİAS, (s.260) GA, (I-3/26) BİA,

ēsi^k: (I-A/49-106) AYYA

ēsiK: (I-1 03/19) MA, (I/326) KÜYA, (27/54) AMA, (A5.04/50) AOİAII

ēsik: (139/64) AYA

ēsük: (39/43) GİYA

ēsig: (III.9/14) İİÖKBİA, (I/86-35) MYA

āsik: (s.22) ŞÇYAS, (s.20) ÇAS

ā'sik: (LXXI/116) KYA

ēsiği < eksigi: (36/65) KMİKA

ēṣini < eksigini: (23/16) NYA

ēsildi < eksildi: (II.3/29) İİÖKBİA

ēsikliler < eksiklikler: (s.77/2) KMİA

ēsilmez < eksilmez: (II-63/31) AİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kilis ağızı.

ēsik < eksik: (I/72-170) KİLİA

“yūsek < yüksek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bolu, Çorum, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Manisa, Muğla, Nevşehir ağızları.

yūsek < yüksek: (20/34) KİKYAÖ, (s.177) GDİAT (Maraş), (III.1/15) İİÖKBİA, (II-82/150) AİA, (s.426) ÇAS, (III/2-8) MYA

yūseK: (I-8 01/13) MA, (I/70-58) MYA, (B2.06/27) AOİAII

yūsāk: (9/7) GBAA (Manisa), (66/26) GBAA (Aydın)

yūsek: (7/1) NYA

yūseg: (12/4) AMMA

yú:sek: (s.152) ŞÇYAS

yūseg: (36/16) BOİA

yūseġ: (I-B/1-4) AYYA

yūsèK: (II/13-103) AYYA

yūseKdi < yüksekti: (III-5/78) BİA

yūsekte < yüksekte: (28/291) KMİKA

yūsekde: (s.147/5) KMİA

yū'sekte: (LXXI/177) KYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük ağızları.

yūsek < yüksek: (3/36) EİA, (142/88) KARYA,

yūseldúğünden < yükseldiğinden: (26/30) ZBKİA

“ösüz < öksüz”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya Ankara, Antalya, Aydın, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Kahramanmaraş, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Zonguldak ağızları.

ösüz < öksüz: (68/14) GBAA (Aydın), (I-6 17/42) MA, (126/7) BUIYA, (68/51) BOİA, (4/20) ZBKİA, (XLVIII/22) KYA, (24/38) KAYA, (I-53/21) AİA, (I-B/7-26) AYYA, (II/3-13) MYA, (40/1) GBAA (Denizli), (II/88) KÜYA, (B1.02/56) AOİAII

ūsüz < öksüz: (51/7) AYA

ösüz: (1/35) NYA

ösüzüdük < öksüz idik (24/20) KİKYAÖ

ösüzlükden < öksüzlükten: (55/44) ÇİYA

ösúzúm < öksüzüm: (54/2) AMMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karaman, Yalova ağızları.

ūsüz < öksüz: (30/8) EİA

ösüsdüm < öksüzdüm: (8/14) YİYA

ösüzlükten < öksüzlükten: (M045/6) KAİA

“çö < çok”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

çö üdu < çok idi: (16/2) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

çömuş < çokmuş: (1/4) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Giresun, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Konya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sivas, Tokat ağızları.

çö < çok: (32/33) KİKYAÖ, (II-4 02/16) MA, (1/18) KMİKA, (I/14-9) MYA, (82/2) AYA

çödu < çoktu: (4/51) ÇİYA, (104/60) TİYA, (I-1/103) BİA
ço:du: (s.107) AÖAB
çö _ udu < çok idi: (11/7) GİYA
çömuş < çokmuş: (67/14) KAYA, (s.105) OAAD (Kırşehir), (I-24/18) AİA, (85/12) OİYA,
(157/9) SİYA, (4/1) NYA

çömuşmuş < çokmuş: (4/20) BİAİ

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

çö < çok: (206/17) KARYA

“sēsen < seksen”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çorum, Kayseri, Konya, Nevşehir ağızları.

sēsen < seksen: (s.54/1) KMİA, (s.335) ÇAS, (16/24) KİKYAÖ

sāsen: (11/5) NYA, (s.329) ÇAS

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

sēsen < seksen: (M075/1) KAİA

“bāmāk < bakmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

bā < bak: (3/11) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kahramanmaraş, Nevşehir ağızları.

bā < bak: (s.100) AÖAB, (85/37) KAYA, (4/31) NYA

“çömlē < çömlēk”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Nevşehir ağızları.

çömlē < çömlēk: (45/159) EİMİYA

çölmē: (29/64) NYA

“bayrā < bayrak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Kahramanmaraş ağızları.

bayrā < bayrak: (B2.09/39) AOİAII, (I-45/15) AİA, (25/58) KAYA

“bıçā < bıçak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara ağızları.

pıçā < bıçak (s.220) AİYASV

bıçā < bıçak (I-1/10) AİA

“yemē < yemek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

yemē < yemek: (2/5) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Çorum, Manisa ağızları.

yemē < yemek: (I-2 01/2) MA

yemā: (s.415) ÇAS

“bebē < bebek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Manisa ağızları.

bābā < bebek: (I-A/51/12) AYYA

bēbē : (I-5 15/18) MA

“toprā < toprak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

toprā < toprak: (187/73) TYA, (17/7) RĪA

“inē < inek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Çorum ağızları.

inē < inek: (A8.07/14) AOĪAII

inā < inek: (s.217) ÇAS

“salatalī < salatalık”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

salatalī < salatalık: (24/40) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

salatalū < salatalık: (193/32) TYA

“çāşır < çakşır (ot)”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya ağızları.

çāşır < çakşır: (94/24) AYA, (s.39) ŞÇYAS

“artī < artık”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ordu, Zonguldak ağızları.

artū < artık (22/13) OĪYA, (9/27) ZBKĪA

artī < artık (7/68) ZBKĪA

“köpē < köpek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Muğla ağızları.

köpē < köpek: (A8.07/2) AOĪAII

köpēlē < köpekler: (I/35-34) MYA

“uzā < uzak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Sivas ağızları.

uzā < uzak (13/27) AYA, (137/42) SĪYA

“sarmisā < sarımsak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

sarmisālar < sarımsaklar: (16/69) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

sarmisā < sarımsak (7/44) KAYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

Kemaliye Yöresi (KA): bēliyēm < bekliyorum (54/20), çīdi < çıktı (38/16), küçū < küçük (1/71), ocā < ocak (3/30)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Trabzon Yöresi (TYA): pezū < pezik, pancar (10/45), dobū < topuk (36/20), yumuşā < yumuşak (61/38), beşū < beşik (127/20), ğuymā < kuymak (132/28)

3. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Bartın, Çorum, Denizli, Gaziantep, Giresun, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sivas, Tokat ağızları.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): ancā < ancak (s.13), keglī < keklik (s.156), köynē < gömlek (s.172)

Amasya Yöresi (AMMA): kékū < kekik (6/97)

Ankara Yöresi (AÖAB): gelene: < gelenek (s.135)

Antalya Yöresi (AYA): topā < topak (2/62), bırāmışlar < bırakmışlar (158/30)

Aydın Yöresi (AYYA): oşuyo < okşuyor (I-A/9-84)

Aydın Yöresi (GBAA): oşımaK < okşamak (68/12)

Çorum Yöresi (ÇAS): āsak < aksak (s.20), āsamak < aksamak (s.20), āsırık < aksırık (s.20)

Denizli Yöresi (DİAS): ābaba < akbaba (s.1)

Gaziantep Yöresi (GA): g ‘ālamak < gaklamak (s.285)

Giresun Yöresi (GİYA): boyudurū < boyunduruk (7/60), soū < soğuk (11/60), sıcā < sıcak (21/3), ısıcā < sıcak (23/15)

Hatay Yöresi (HA): acīcaK. < azıcıkcaK. (2.9.1/3), cıvīcāK. < cıvıkcaK. (2.11.2/12)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): ufācık < ufakcık (I.26/16)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): yūsel < yüksel (102/39)

Kayseri Yöresi (OAAD): gasnā < kasnak (s.77)

Kırşehir Yöresi (KYA): çāmağ daşından < çakmak taşından (XLIII/17)

Malatya Yöresi (MİA): çörēotu < çörek otu (125/10)

Manisa Yöresi (MA): tīsıran < tıksıran (I-8 04/118)

Muğla Yöresi (MYA): yōarı yōarı < yukarı yukarı (I/13-54), ēmek < ekmek (I/14-126), dōuz < dokuz (I/65-33), ōulda < okulda (I/79-76)

Nevşehir Yöresi (NYA): yaprā < yaprak (34/8), dōsan < doksan (63/53)

Sivas Yöresi (SİYA): çocū < çocuk (111/17)

Sereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): ādarmağ < aktarmak (s.16)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): ırā < ırak (18/6)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Yalova ağızları.

Edirne Yöresi (EİA): bırādı < bıraktı (35/1)

Karabük Yöresi (KARYA): āsağlıh < aksaklık (2/47)

Yalova Yöresi (YİYA): salıncā < salıncak (11/79), kōzalā < kozalak (30/9)

3.1.1.1.1.8. “İ” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“İ” ünsüzü sızıcı, tonlu ünsüzdür. Sağır (1997b) “İ” sesi için; “İ” sesi “ön ünlülerle ince, kalın ünlülerle kalın olarak çıkarılan, tonsuz ünsüzlerden önce ve kelime sonunda yarı tonsuzlaşan bir sestir.” demiştir. Kelime içinde ve sonunda düşürülüp ikincil uzunluk meydana getirdiği

görülmektedir. Akıcı ünsüz olmasının etkisi ve söyleyiş zorluğu yaşatması sebebiyle düşmeye eğilimli ünsüzler arasındadır.

“l” ünsüzünün düşmesi sonucunda meydana gelen uzunlukların illere göre genel dağılımı Harita 8a’da, başlıklar çerçevesinde değerlendirilmesi de Harita 8b’de gösterilmektedir.

“güzē < güzel”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Aydın, Bilecik, Denizli, Isparta, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla ağızları.

güzē < güzel: (I/88) IMA, (I/84-34) MYA, (51/212) BİAİ, (II-1 21/110) MA, (I-A/2-30)

AYYA

güzādi < güzeldi: (19/5) GBAA (İzmir)

güzēce < güzelce: (3/9) AMA

gözēce: (L/18) KÜYA

güzāmiş < güzelmiş: (49/43) GBAA (Denizli)

“nasī < nasıl”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

nasī < nasıl: (1/101) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

nasī < nasıl: (2/47) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Isparta, Konya, Manisa, Muğla ağızları.

nasī < nasıl: (II/1) IMA, (I/44-85) MYA, (I-6 11/39) MA, (9/13) AMMA

nasīsın < nasılsın: (3/74) KİKAYAÖ

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Yalova ağızları.

nasī < nasıl: (26/197) YİYA

nāsī: (7/4) BYA

“yānız < yalnız”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Eskişehir, Manisa, Muğla, Sakarya ağızları.

yānız < yalnız: (2/69) BİAİ, (I-15 04/2) MA, (7/58) SİA

yāñız: (I/38-60) MYA

yāñız: (25/38) EİMİYA

“ātı < altı”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağzı.

a:tı < altı: (s.146) AÖAB

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağzı.

ātı < altı: (10/5) YİYA

“ātmiş < altmış”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Çankırı, Kahramanmaraş ağızları.

ātmiş < altmış: (65/46) AYA, (100/35) KAYA, (4/52) ÇİYA

āTmiş: (I-37/41) AİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

ātmış: (28/3) BYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Aydın, İzmir, Manisa, Muğla ağızları.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): çāpıh < çalpah “alkış” (s.48)

Afyon Yöresi (AMA): gānēliKle < genellikle (3/23), gıśātçeñ < kısaltacaksın (29/67)

Afyon Yöresi (GBAA): tiki < tilki (38/6)

Aydın Yöresi (AYYA): ġīmāya < kılmaya (II/6-4)

İzmir Yöresi (GBAA): yīdız < yıldız (18/32), ātına < altına (18/47)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): õçerim < ölçerim (I.87/18), õçüyü < ölçüyü (I.87/18)

Manisa Yöresi (MA): ġūmedi < gülmedi (I-5 02/13), üzēliklē < özellikler (II-6 03/130)

Muğla Yöresi (MYA): tēsizde < telsizde (II/8-34)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

Yalova Yöresi (YİYA): herāde < herhalde (1/146), bōrūce < bōrölce (9/61), düzēTdīK < düzelttik (13/265)

3.1.1.1.1.9. “m” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“m” ünsüzü tonlu, geniz ve çift dudak ünsüzüdür. “m” sesi telaffuzu zor bir geniz ünsüzüdür. Bu nedenle de düşme eğilimi gösterip ikincil uzunluk meydana getirmektedir.

“ġōşu < komşu”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, İzmir, Kırşehir, Muğla ağızları.

ġōşu < komşu: (I/94-220) MYA, (46/7) AYA

ġōşular < komşular: (XXIV/9) KYA

ġōşusu < komşusu: (I.105/1) İİÖKBİA

ġonum ġōşu < konum komşu: (I-A/28-108) AYYA

ġōşusūmuş < komşusu imiş: (75/45) GBAA (Muğla)

3.1.1.1.1.10. “n” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“n” tonlu, sızcı, palatal, genizsi, dişeti ünsüzüdür. (Demircan, 1979:76). Damak n si olan n boğumlanması daha genizden teşekkül ettiği için çıkarılması zor bir sestir. Telaffuzu zor olduğu için de düşüp ikincil uzunluk oluşturmuştur.

Bu ünsüz için; Karahan (2014) “Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması” adlı kitabında Doğu Grubu Ağızlarında kullanımı için: “Bu ağızlarda “ñ” ünsüzü, genellikle diş ünsüzü “n” ile temsil edilmiştir. Yapısında “n ve g” seslerini barındıran “ñ” ünsüzü, bazen ayrışarak “ng” şeklinde iki ünsüzün ses değerini verirken, bazen de bunlardan biri yönünde gelişerek “n, g, ġ, h, v, y” ünsüzlerine dönüşmüş veya daha ileri safhada eriyerek kaybolmuştur” şeklinde ifade etmiştir. Ünsüz erimesi/ düşmesi sonucunda meydana gelen ikincil uzunluklar konusunda Doğu grubu ağızları için karakteristik özellik sergileyen “n” ünsüzü ñ > g > ġ > y > Ø ya da ñ > g > ġ > v/ w > Ø şeklinde akıcılaşarak düşme eğilimi göstermiş ve ikincil uzunluğa sebep olmuştur.

Kuzeydoğu grubu ağızlarında da doğu grubu ağızları gibi “ñ” diş ünsüzü olmuştur. Bu grupta da “ñ” ünsüzü çeşitli değişimler yaşayarak ikincil uzunluk oluşturmuştur. Batı grubu için de aynı işleyiş söz konusu olmuştur. Batı grubu zaten ikincil uzunluk oluşturma konusunda diğer ağız gruplarına göre daha çok eğilim göstermiştir. Doğu ve kuzeydoğu grubu ağızlarında düşme / erime

eğilimine bağlı uzunluklar çok yaygın olmasa da yer yer gözlenmektedir. “n” er,mesi sonucunda meydana ikincil uzun ünlülerin genel dağılımı Harita 6a’da, başlıklara göre özel değerlendirilmesi de Harita 6b’de yer almaktadır.

“sōra < sonra”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Ardanuç, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Kars, Tunceli, Urfa ağızları.

sōra < sonra : (I/21) KBAYA, (I/7) DA, (11/s.77) EYAD, (s.188) EYSV, (1-12/6) EYA, (s.123) GDĪAT (Tunceli), (s.89) GDĪAT (Elazığ), (s.53) AA, (6/16) KĪA, (1/s.818) AĖĪA

sōrā: (2-13/52) EYA

sōro: (7/1) UMA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

sōra < sonra: (2/8) TYA, (2/39) RĪA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

sōra < sonra: (1/13) ZBKĪA, (5/4) OĪYA, (2/4) ANYA, (I/23) IMA, (II-1/67) BĪA, (7/234) EĪMĪYA, (I/36) BA, (I/1-4) MYA, (I.39/17) İĪÖKBĪA, (1/7) SĪYA, (4/7) TĪYA, (5/9) MĪA, (s.177) AĪAD (Zonguldak), (33/5) ÇĪYA, (1/44) BĪAĪ, (A1.11/13) AOĪAII, (I/2) KŪYA, (s.161) AĪAD (Bolu), (XXVI/6) KYA, (1/48) BOĪA, (3/11) AYA, (I-2/76) UĪA, (71/118) BUIYA, (5/43) GĪYA, (I-1 03/28) MA, (s.61) GDĪAT (Malatya), (1/40) AMA, (I-5/18) AĪA, (s.206) OAAD (Ankara), (7.7.2/8) HA, (s.230) GDĪAT (Antep), (84/73) KAYA, (11.4/29) HAA

so:ra: (s.97) AÖAB

sōrā: (I-A/3-25) AYYA, (1/64) SĪA, (52/68) BUIYA

sōrā: (39/41) GBAA (Denizli)

sōrā: (A7.10/37) AOĪAII

sōra: (1/4) NYA

sōra: (2/5) AMMA

sōru: (I-A1/4-158) AYYA, (50/28) GBAA (Denizli)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Iğdır, Karaman, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.

sōra < sonra : (1/7) KARYA, (I/7-46) KĪLĪA, (1/29) DĪKĪYAA, (1/9) YĪYA, (1/17) EĪA, (46/25) BYA, (2/45) İĪA, (s.181/189) TMĪKA, (s.29) DĪAT

sōrā: (M002/8) KAĪA

sōracīmā < sonracıġıma: (M002/4) KAĪA

“āne < anne”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Zonguldak ağızı.

ānesi < annesi: (6/3) ZBKĪA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

ānem < annem: (6/16) YĪYA

“bē < ben”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Isparta ağızları.

bē < ben: (VIII/17) IMA, (37/48) BİAİ

“lā < lan”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çorum, Kütahya ağızları.

lā < lan: (s.271) ÇAS

lē: (XXXIII/6) KÜYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

lā < lan: (s.271) ÇAS, (107/16) BYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Denizli, Kırşehir, Muğla, Ordu, Sakarya ağızları.

Denizli Yöresi (GBAA): düşüsün < düşünsün (52/15)

Kırşehir Yöresi (KYA): ‘gēdi < kendi (XLII/89)

Kırşehir Yöresi (OAA): bē’zetdim < benzettim (s.111)

Muğla Yöresi (MYA): yangıcılıK < yangıncılık (I/2-2)

Sakarya Yöresi (SİA): korkūç < korkunç (5/86)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): ūlā < ulan (10/48)

Karaman Yöresi (KAİA): sō < son (M005/15)

3.1.1.1.11. “p” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“p” ünsüzü tonsuz, patlamalı çift dudak ünsüzüdür. Ağızlarda “b” yakın bir sesle tonlularak farklı bir ünsüz olmuştur. Tonlulaşan “p” sesi düşürülerek ikincil uzunluk meydana getirmiştir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Nevşehir ağızı.

Nevşehir Yöresi (NYA): î < ip (41/25)

3.1.1.1.12. “r” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“r” ünsüzü sızıcı, tonlu bir ünsüzdür. Sağır (1997b) “r” ünsüzü için “Tonlu bu ses çıkarılırken dil ucu diş etlerine hafifçe çarpar. Dil sırtı geriye doğru kabarıp kenarları sert damağa yaklaşır.” ifadelerini dile getirmiştir. Titrek, akıcı bir ünsüz ve söylenişinin zor olması sebebiyle düşmesi kolay ünsüzlerdendir. TT ağızlarında da sıklıkla düşürülmüştür.

“r” düşmesi sonucunda meydana gelen ikincil uzun ünlüler hemen hemen bütün yörelerde görülmektedir. Ancak genel dağılım olarak batı grubu ağızlarında daha fazla görülmektedir. “r” düşmesi sonucunda meydana gelen uzunluklar yöre ağızlarında göre dağılımı Harita 3a’da gösterilmektedir. Başlıklara göre meydana gelen uzunluklar da özel değerlendirme ile Harita 3b altında verilmiştir.

“tāla < tarla”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Bartın, Bursa, İzmir, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak ağızları.

tāla < tarla: (I-1/74) BĪA, (XXX /23) KÜYA, (I-1/89) UĪA, , (I.12/28) İİÖKBĪA, (18/31) ZBKĪA, (I/20-81) MYA

tālamız < tarlamız: (I-A/11-171) AYYA

tālālādan < tarlalaradan: (1/7) BUĪYA

tālāya < tarlaya: (13/17) KMĪKA

tālada < tarlada: (I-6 14/37) MA

tālada: (23/4) GBAA (Kütahya)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ, Yalova ağızları.

tālada < tarlada: (2/25) YĪYA

tālede: (30/30) EĪA

tālanın < tarlanın: (s.222/237) TMĪKA

“ātık < artık”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Bilecik, Bursa, Bolu, Eskişehir, Sakarya, Zonguldak ağızları.

ātık < artık: (1/3) BUĪYA, (21/10) BĪAĪ, (3/26) AMA, (45/66) EİMĪYA

ātık: (14/74) SĪA

ātık: (II-57/58) AĪA

ātığ: (22/4) BOĪA

ātuk: (12/11) ZBKĪA

a:tık: (s.144) AÖAB

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ, Yalova ağızları.

ātık < artık: (s.324/46) TMĪKA

ātıK < artık: (7/8) YĪYA

“eğē < eğer”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bartın, Bilecik, Kütahya, Manisa ağızları.

eyē: (I/112) BA, (28/35) BĪAĪ, (I/57) KÜYA

eğā: (I-A/37-10) AYYA

āyā: (1/5) GBAA (Manisa)

egē: (5/130) BĪAĪ

eğē: (XVII/8) KÜYA

“tōba < torba”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, İzmir, Manisa ağızları.

tōba < torba: (I.5/26) İİÖKBĪA, (I-6 05/87) MA,

tōbasına < torbasına: (IV-26/70) BĪA

tōbasını < torbasını: (I-A/35-70) AYYA

tōbası < torbası: (63/26) GBAA (Aydın)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

töbayı < torbayı: (s.218/137) TMİKA

“çavdā < çavdar”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bursa ağızları.

çavdā < çavdar: (2/8) BUIYA, (I-A/37-5) AYYA

“kēpiç < kerpiç”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı ağızı.

kēpiçden < kerpiçten: (12/72) ÇİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

kēpiç < kerpiç: (s.192/22) TMİKA

“bādak < bardak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Aydın, Manisa, Muğla ağızları.

bādaK < bardak: (10/150) AMA

bādaḳ: (I/47-62) MYA

bādaḲ: (I-5 13/12) MA

bādā < bardaḡa: (65/71) GBAA (Aydın)

bādaḡı < bardaḡı: (I-A/25-62) AYYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

bādaḲlara < bardaklara: (8/80) YİYA

“gatmē < katmer”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Bursa, Uşak ağızları.

gatmē < katmer: (I-66/5) UİA

ḡatmē: (13/134) BİAİ

Kātmē: (124/39) BUIYA

“yōgan < yorgan”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

yōgan < yorgan: (55/28) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Denizli, Manisa ağızları.

yōgan < yorgan: (56/9) (yōḡana) GBAA (Denizli), (I-A/9-35) AYYA, (II-1 13/40) MA

yogan: (I-6 01/29) MA

“bellisiz < belirsiz”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Kırşehir ağızları.

belisiz: (I-A/28-117) AYYA, (XXVI/16) KYA

“tēs < ters”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Aydın, Muğla ağızları.

tēs: (I/58-38) MYA

tēsiṅĭ < tersini: (I-A/26-110) AYYA

tēsini: (II-63/27) AİA

tēsine: (1/130) AMA

“ġānı < karın/karın”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: İzmir, Kastamonu, Manisa ağızları.

ġānımın < karnımın: (2/13) KMİKA

ġānına < karnına: (I.89/157) İİÖKBİA

ġānıñ < karnın: (II-5 03/40) MA

ġānını < karnını: (15/11) GBAA (İzmir)

ġānında < karnında: (2/10) GBAA (Manisa)

ġānı < karnı: (22/4) ZBKİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağzı.

ġānınız < karnınız: (148/77) KARYA

“bāmāk < parmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Denizli, Manisa, Uşak ağızları.

bāmāk < parmak: (s.43) DİAS, (I-6 13/16) MA

bāmaḳ: (I-A /28-4) AYYA

bāmānda < parmağında: (I-15/66) UİA

“pancā < pancar”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Uşak ağızları.

pancā < pancar: (37/62) BİAİ

mancā: (I-1/68) UİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağzı.

pancālā < pancarlar: (33/179) EİA

“bōç < borç”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, İzmir, Muğla ağızları.

bōç < borç: (I/94-302) MYA

bōcu < borcu: (I.3/7) İİÖKBİA, (61/6) GBAA (Aydın)

“āpa < arpa”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Manisa, Zonguldak ağızları.

āpa < arpa: (I-13 05/13) MA,

āpaları < arpaları: (12/14) ZBKİA

āpasinī < arpasını: (I-A/21-19) AYYA

“yīmi < yirmi ”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Muğla ağızları.

yīmi < yirmi: (I/6) KYA, (XXIII /106) KÜYA, (I/86-68) MYA

yīmī:(22/4) GBAA(Kütahya)

yīmisi < yirmisi: (79/124) AMMA

yīmiye < yirmiye: (s.37/11) KMİA

yĩmilig < yirmilik: (36/2) GBAA(Afyon)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

yĩmi < yirmi: (s.193/57) TMİKA

“süpũke < süpũrge”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Muğla ağızları.

süpũke < süpũrge: (I/51-28) MYA

süpũgesĩ < süpũrgesi: (I-A/27-72) AYYA

“ẽkek < erkek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bartın, Bursa, Kahramanmaraş, Muğla ağızları.

ẽkek < erkek: (I-A/25-10) AYYA

ẽkeklẽ < erkekler: (I/29-13) MYA

ẽkekler < erkekler: (84/25) KAYA

ẽkekle: (15/24) ZBKİA

ẽkeklẽdendi < erkeklerdendi: (1/13) BUIYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

ẽkeK: (16/31) YİYA

“õta < orta”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Muğla ağızları.

õtasında < ortasında: (68/24) GBAA (Aydın)

õtalık < ortalık: (I/94-44) MYA, (I-A/13-5) AYYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

õtasında < ortasında: (9/49) YİYA

“õman < orman”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa, Muğla ağızı.

õman < orman: (II/17-64) MYA

õmanı < ormanı: (11/11) GBAA (Manisa)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

õmanda < ormanda: (22/11) ZBKİA

“tekẽlek < tekerlek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: İzmir ağızı.

tãkãlãk < tekerlek: (15/42) GBAA (İzmir)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

tekẽlekleri < tekerlekleri: (30/21) EİA

“davã < davar”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Sakarya ağızları.

daṽã < davar: (36/81) SİA

davã: (34/35) BİAİ

“mindē < minder”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Kütahya ağızları.
mindē < minder: (LI /119) KÜYA, (52/84) BİAİ

“sığī < sığır”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Sakarya ağızları.
sığī < sığır: (36/81) SİA
sığī: (I-A/25-91) AYYA

“yuvālak < yuvarlak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon ağızı.
yuvālak < yuvarlak: (14/92) AMA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.
yuvālak: (s.221/206) TMİKA

“tēlemek < terlemek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Kütahya, Manisa, Muğla ağızları.
tēleiP < terleyip: (XXXIX /21) KÜYA
tēlettin < terlettin: (II/7-40) AYYA
tēlemiş < terlemiş: (I-5 03/62) MA
tēledim < terledim: (I/7-10) MYA

“dūmak < durmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Isparta, İzmir, Muğla ağızları.
dūmeyo < durmuyor: (73/18) GBAA (Muğla)
dūdu < durdu: (61/17) GBAA (Aydın)
dūmuyoru < durmuyor: (I.5/19) İİÖKBİA
dūsuñ < dursun: (III/10-16) MYA
dūmadı < durmadı: (17/8) GBAA (İzmir)
dū < dur: (XXVIII/15) IMA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Tekirdağ ağızları.
dūdum < durdum: (27/13) ZBKİA
dūmaydı < durmuyordu: (s.175/12) TMİKA

“çāpmak < çarpmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Denizli ağızları.
çāpiyō < çarpıyor: (I-A/10-114) AYYA
çāPdım < çarptım: (56/9) GBAA (Denizli)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Antalya, Aydın, Bilecik, Eskişehir, İzmir, Kahramanmaraş, Kütahya, Manisa, Muğla, Zonguldak ağızları.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): pīpirim < pirpirim (hlk.) (s.222)

Afyon Yöresi (AMA): diğē < diğer (25/51)

Antalya Yöresi (AYA): üzēlik < üzerlik (114/37)

Aydın Yöresi (AYYA): yuğūd < yoğurt (I-A/6-133), sāmaşık < sarmaşık (I-A/28/215), ev bāk < ev bark (I-A/38-3), çāpılmış < çarpılmış (I-A/38-56), yāmūlarımız < yağmurlarımız (I-A/51-18), yoğūt < yoğurt (I-A/1/5-223), çīpTīmız < çırpıtığımız (II/1-34), āpuzda < arpuzda (I-A/1/13/112)

Bilecik Yöresi (BĪĀĪ): betē < beter (16/73), sēmişim < sermişim (7/247)

Eskişehir Yöresi (EĪMĪYA): sāmaladılar < sarmaladılar (31/16), hācallar _ ımişti (48/106), gebēsın < gebersin (17/10)

İzmir Yöresi (GBAA): sāma < sarma (18/9)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): cīciRini < cırcırını (84/60)

Kütahya Yöresi (KÜYA): beñzē < benzer (XIX /8), gōsTēmeye < göstermeye (I/3), yalvādım < yalvardım (XI/10)

Manisa Yöresi (GBAA): ōtaḵ < ortak (14/7)

Manisa Yöresi (MA): kāşılıyomuşum < karşıliyormuşum (II-2 07/10), vēgisi < vergisi (II-9 01/11), otūTmuş < oturtmuş (II-8 04 /197), akāsulā < akarsular (II-1 04/80), abātı < abartı (II-6 01/22)

Muğla Yöresi (MYA): ūğanın < urganın (I/40-23), ğūtuldu < kurtuldu (I/27-24), kīḶ < kırk (II /18-32), būma < burma (I/6-51), ğāvūma < kavurma (I/94-174), hīsızlık < hırsızlık (I/94-357)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKĪA): ōbū < öbür (3/24)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ, Yalova ağızları.

Tekirdağ Yöresi (TMĪKA): pālāḵ < parlak (s.221/206)

Yalova Yöresi (YĪYA): çaylari < çayrıları (1/150), deyēlendiriyo < değerlendiriyo (1/67), yuḶāī < yukarı (1/78), yimīta < yumurta (23/145)

3.1.1.1.13. “s” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“s” ünsüzü tonsuz, sızıcı ünsüzdür. “s” sesi boğumlanma esnasında bazen “z” ünsüzüne yaklaşıp yarı tonlu bir hal alır.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya ağızı.

Antalya Yöresi (AYA): kētik < kestik (131/16)

3.1.1.1.14. “t” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“t” ünsüzü tonsuz, diş eti ünsüzdür. “t” sesi tonlulaşarak düşme eğilimi göstermektedir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Sakarya ağızı.

Sakarya Yöresi (SĪA): āssubayınan < astsubay ile (54/12)

3.1.1.1.15. “v” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“v” ünsüzü sızıcı, tonlu, diş-dudak ünsüzünün olması yanında bir de karakteristik olarak yarı ünlü olarak kabul edilir. “v” ünsüzü düz ünlülerle kullanıldığında üst dişler alt dudağın iç yanağına değeri; yuvarlak ünlülerle kullanıldığında ise değmez, bir “w” çift dudak yarı ünlüsü gibi çıkarılır şeklinde de söylenebilir (Sağır, 1997b: 406). Karakter olarak yarı ünlü olduğu için eriyip yanındaki ünlü ile birleşerek ikincil uzunluk meydana getirmektedir.

Ağız bölgelerinde göre “v” ünsüzünün erimesiyle meydana gelen ikincil uzunlukların genel dağılımı Harita 5a’da, başlıklara göre özel değerlendirilmesi de Harita 5b’de gösterilmektedir.

“yārum < yavrum”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.
yārum < yavrum: (1/148) KA
2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Aydın, İzmir, Manisa ağızları.
yārum < yavrum: (I-6 19/2) MA, (I-A/32-13) AYYA
yārum: (33/22) AMMA
yōrum: (I.80/1) İİÖKBİA
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kilis ağızları.
yārum < yavrum: (6/69) BYA
yōrum: (I/4-19) KİLİA

“dōme < dövme”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.
dōme < dövme: (26/54) KA
2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Kahramanmaraş, Kütahya, Ordu, Sivas ağızları.
dōme < dövme: (24/52) KAYA, (32/54) OİYA, (LI/29) KÜYA, (A4.08/20) AOİAII,
(150/43) SİYA
dōme: (22/7) AYA
dōmeyi < dövme: (23/24) AYA

“gōde < gövde”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Çorum, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kayseri, Konya, Ordu ağızları.
gōde < gövde: (s.78) EİMİYA
gōdesini < gövdesini: (23/47) KAYA
gōdelerimizi < gövdelerimizi: (32/24) OİYA
gōdeyi < gövdeyi: (183/107) AYA
gōden < gövden. (30/7) KİKİYAÖ, (A8.16/31) AOİAII
gōdesi < gövdesi: (s.109) ÇAS, (s.48) OAAD (Kayseri)

“dōmek < dövmek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
dōerdiler < döverlerdi: (186/14) TYA
2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Antalya, Balıkesir, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, İzmir, Kahramanmaraş, Kırşehir, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sivas, Tokat ağızları.
dōmek < dövmek: (74/20) GİYA
dōme < dövme: (91/11) AYA
dōdün < dövdün: (71/34) ÇİYA
dōdü < dövdü: (I-3/101) BİA
dōdüler < dövdüler: (80/22) TİYA, (I/23-67) MYA

dömezlē < dövmezler: (I-3 07/39) MA
dödürän < dövdüren: (49/11) GBAA (Denizli)
dödürüK < dövdürürüz: (90/18) KAYA
dömez < dövmez: (62/29) NYA
dödümüz < dövdüğümüz: (7/563) EİMİYA
dö:se < dövse: (s.128) AÖAB
döümüş < dövmüş: (I.24/26) İİÖKBİA
dödürüyor < dövdürüyor: (45/59) NYA
dō < döv: (144/1) SİYA
döülmüş < dövülmüş: (39/145) EİMİYA
dömie < dövmeye: (A6.14/53) AOİAII
dō'dürdün < dövdürdün: (LXV/121) KYA
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük ağızları.
dümeyem < dövmeyeyim: (23/51) EİA
dödüünü < dövdüğünü: (12/106) KARYA

“kōmak < kovmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Çorum, Sivas, Yozgat ağızları.

gōmak: (s.170) ÇAS

gōmaḥ: (s.73) ŞÇYAS

gōdu: (s.154) OAAD (Yozgat)

kōmuş < kovmuş: (69/44) AYA

gō < kov: (56/50) SİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

kūdu < kovdu: (49/5) EİA

“ōmak < ovmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çorum ağızı.

ōmak < ovmak: (s.297) ÇAS

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

ūmak < ovmak: (s.17) EİA

“ōmek < övmek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Kırşehir ağızları.

ō'miyen < övmeyen: (LXV/68) KYA

ōmemiş < övmemiş: (B1.01/69) AOİAII

“sēmek < sevmek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

sēmezük < sevmeyiz: (53/14) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Antalya, Aydın, Bilecik, Bursa, Eskişehir, Kastamonu, Kayseri, Kütahya, Manisa, Muğla, Sivas, Uşak ağızları.

sēmek < sevmek: (s.233) AİYASV

sēmiyon < sevmiyorsun: (25/304) AMA

sēmoŋ mu? < sevmiyor musun?: (I-32/63) UĪA
sēmiyen < sevmeyen: (A5.01/78) AOĪAII
sēmiyom < sevmiyorum: (I-A/7-19) AYYA
sēmīm < sevmiyorum: (19/90) AMMA
sēmedim < sevmedim: (s.22/2) KMĪA
sēmiyolar < sevmiyorlar: (18/24) SĪYA
sēmez < sevmez: (7/156) BĪAĪ
sēmezler < sevmezler: (I-21/67) UĪA
sēmiş < sevmiş: (III-6/88) BĪA, (2/50) EĪMĪYA
sēmēm < sevmem: (I-13 12/23) MA, (133/25) BUĪYA
sēmeye < sevmeye: (17/64) KMĪKA
sēmēzdi < sevmezdi: (135/29) AYA
sēmedig < sevmedik: (I/92-65) MYA
sēmese < sevmese: (s.25) KÜYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kırıkkale ağızı.

sēmiyom < sevmiyorum: (7/60) KIĪA

“tāuk < tavuk”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Muğla, Zonguldak ağızları.

tō^uḱ < tavuk: (s.191) AĪAD (Zonguldak)

tāūḱ < tavuk (I/38-40) MYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Elazığ Yöresi (GDĪAT): çōuş < çavuş (s.94)

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir, Konya, Muğla ağızları.

Ankara Yöresi (AĪA): tōga çorbası < tovgā çorbası (II-86/8)

Balıkesir Yöresi (BĪA): āşar < avşar (IV-27/58)

Konya Yöresi (KĪKYAÖ): dōüş < dövüş: (5/22)

Muğla Yöresi (MYA): dēşirme < devşirme (II/11-42)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan ağızı.

Ardahan Yöresi (DĪAT): dāşan < tavşan (s.68)

3.1.1.1.16. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“y” sesi sızıcı tonlu damak yapısına sahip sesbirimlerdenir. Demircan (1979), “y” ünsüzü için; “Başta ve ortada ötümlü, sonda yarı tonsuzlaşır.” demektedir. Sağır (199b) ise bu ses için “Çıkış yeri damak olan bu sürtünücü ses, Türkçede yarı ünlü olarak tanımlanan ses örneğidir.” demektedir. Yarı ünlü özelliğine sahip bir ünsüz olması dolayısıyla ünlüleşip kaybolması en kolay gelişen ve iç seste sık sık düşen bir ünsüz türü olması nedeniyle de ikincil uzunluk oluşturmaktadır (Korkmaz, 1994: 107).

“y” ünsüzünün erimesiyle meydana gelen ikincil uzun ünlüler hemen hemen bütün yöre ağızlarında görülmektedir. “y” erimesinde kaynaklı meydana gelen ikincil uzun ünlülerin ağız bölgelerine göre genel dağılımı Harita 2a’da, başlıklar çerçevesinde özel değerlendirilmesi de Harita 2b’de yer almaktadır.

“öle < öyle”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Elazığ, Erzurum, Muş, Van ağızları.

öle < öyle: (11/16) VMKA

ö:le: (01 000 02/27) ERİA

ēle: (X/38) MMA, (s.828) AĞİA

ēle: (35a/s.157) EYAD

ēla: (II/17) KBAYA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

öle < öyle: (2/39) TYA

öle: (10/197) RİA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

öle < öyle: (6/20) TİYA, (1/1) OİYA, (1/59) EİMİYA, , (1/59) ZBKİA, (1/21) ÇİYA, (I/12) KYA, (17/21) BOİA, (I/1-13) MYA, (71/19) SİYA, (1/4) BİAİ, (I/125) BA, (A4.11/4) AOİAII, (I-2/7) BİA, (I/81) KÜYA, (I-A/18-100) AYYA, (1/34) KMİKA, (I/22) IMA, (29/87) NYA, (2/6) ANYA, (s.177) AİAD (Zonguldak), (32/36) KİKİYAÖ, (3/2) BUIYA, (13/25) AMMA, (s.20/1) KMİA, (18/11) GİYA, (I-1 01/40) MA, (3/130) SİA, (1/72) AYA

ö:le: (s.102) AÖAB

ölē: (2/15) KAYA

öle öle: (I.4/5) İİÖKBİA

ölā: (18/24) GBAA (İzmir), (28/44) GBAA (Afyon),

ūle: (41/52) BOİA

öle: (I-87/7) UİA

ölü: (39/4) GBAA (Denizli), (1/10) GBAA (Manisa), (I-B/3-87) AYYA, (59/57) GBAA (Aydın), (75/28) GBAA (Muğla)

ēle: (45/11) SİYA

ēle: (1/54) KAYA

ēle: (s.194) GDİAT (Antep)

hōle: (2/42) KİKİYAÖ, (59/20 (hōlü) GBAA (Aydın)

hōle hōle < öyle öyle: (I/88-31) MYA

öleydi < öyleydi: (I-8/56) AİA

ölece < öylece: (1/18) AYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Iğdır, Karabük, Tekirdağ, Yalova ağızları.

öle < öyle: (23/80) EİA, (s.253/157) TMİKA, (1/48) YİYA, (1/61) DİKİYAA, (6/10) KARYA, (2/35) BYA

ēle: (1/87) BYA, (1/30) İİA

ölece < öylece: (47/48) KARYA

ēlece: (39/63) BYA

“şöle < şöyle”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Van ağızları.

şöle < şöyle: (20/69) VMKA, (26/s.132) EYAD

şēle: (1/74) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

şöle < şöyle: (4/1) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Muğla, Ordu, Sivas, Tokat, Zonguldak ağızları.

şöle < şöyle: (16/2) TİYA, (2/6) OİYA, (4/24) EİMİYA, (5/44) KAYA, (1/41) ZBKİA, (1/12) ÇİYA, (1/23) KYA, (1/13-39) MYA, (47/12) SİYA, (25/64) BİAİ, (1/146) BA, (A6.15/20) AOİAII, (I-A/31-16) AYYA, (3/10) KMİKA, (1/125) IMA, (2/10) ANYA, (s.178) AİAD (Zonguldak), (3.6.1/6) HA, (14/7) BUIYA, (6/28) AMMA, (1/11) GİYA, (I-8/8) AİA, (1.5/38) HAA

şölē: (II/64) KÜYA, (2/26) AYA

şölö: (I.6/9) İİÖKBİA

şö:le: (s.146) AÖAB

şüne: (41/61) BOİA

şöile: (II/70) KÜYA

şölē şölē < şöyle şöyle: (8/69) KİKYAÖ

şölä bōlä: (58/14) GBAA (Denizli)

şöle bōlen < şöyle böyle: (s.17/10) KMİA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Karabük, Karaman ağızları.

şöle < şöyle: (1/67) DİKİYAA, (58/136) KARYA, (45/39) BYA, (M002/45) KAİA

şöleydi < şöyleydi: (1/243) BYA

“bōle < böyle”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Kars, Muş, Urfa, Van ağızları.

bōle < böyle: (26/s.130) EYAD, (29/66) KİA, (7/15) UMA, (s.5) DA, (XXIII/1) KBAYA,

bōlē: (1/85) KA

bēle: (IV/21) MMA, (2/s.40) EYAD, (s.828) AĞİA

bēle: (24/s.125) EYAD

bōledi < böyleydi: (29/136) VMKA

bōledir şōledir < böyledir şöyledir: (29/89) VMKA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

bōle < böyle: (4/34) TYA

bōle: (2/42) RİA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

bõle < böyle: (12/12) TİYA, (4/20) OİYA, (1/11) EİMİYA, (2/46) KAYA, (1/19) ZBKİA, (7/23) ÇİYA, (I/19) KYA, (I.4/4) İİÖKBİA, (I/13-39) MYA, (21/10) SİYA, (1/31) BİAİ, (I/78) BA, (A4.01/117) AOİAII, (I-1/148) BİA, (I/98) KÜYA, (I-A/3-55) AYYA, (1/8) KMİKA, (I/72) IMA, (21/28) NYA, (9/7) ANYA, (s.192) AİAD (Zonguldak), (11.4/12) HAA, (1/5) BUİYA, (1/67) AMMA, (s.18/11) KMİA, (6/87) GİYA, (I-1 01/6) MA, (3/191) SİA, (1/38) AYA, (23.1/50) HAA

bõle bõle: (17/50) BOİA, (I/23-40) MYA

bõ:le: (s.102) AÖAB

bēle: (2/3) TİYA, (s.27) ŞÇYAS, (9/8) GİYA

be:le: (s.153) AÖAB

bēle: (s.36) GDİAT (Malatya)

bõlä: (45/2) GBAA (Denizli), (1/7) GBAA (Manisa), (62/30) GBAA (Aydın), (28/49) GBAA (Afyon)

bõlü: (I/303) KÜYA, (75/41) GBAA (Muğla), (I/1-6) MYA

bõlũ: (I-A/1-24) AYYA

bõle: (I-87/7) UİA

bũle: (I-6/1) AİA

bõlädir < böyledir: (18/66) GBAA (İzmir)

bõl _eTdi < böyle etti: (40/40) GBAA (Denizli)

bõlemlige < böylece (XII/4) IMA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Karabük, Karaman, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.

bõle < böyle: (I/14-10) KİLİA, (s.183/269) TMİKA, (1/3) YİYA, (45/2) KARYA, (M002/23) KAİA, (1/243) BYA

bõle bõle: (23/78) EİA

bēle: (1/37) BYA

bēle: (1/54) BYA

“buğdā < buğday”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Muş ağızları.

buğdā: (XVI/7) MMA, (XXXIV/32) KBAYA, (44/s.177) EYAD

būdā: (1/53) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

buğdā < buğday: (10/10) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Bursa, Kahramanmaraş, Manisa, Muğla, Sivas, Tokat ağızları.

būdā: (9/41) TİYA, (2/21) SİYA

buydē: (I-A/1-61) AYYA, (4/13) BUİYA, (II-1 02/401) MA

buydā: (7/17) KAYA

bıydē: (I/70-31) MYA

búydē: (32/20) AYA

buydēsini < buğdayını: (I-A/22-2) AYYA

Yukarıdaki “buydēsini” örneğinde sondaki “-y” sesinin erimesiyle meydana gelmiş bir uzunluk mevcuttur. Eriyen “-y” sesinin etkisiyle gelen iyelik eki “si” şeklinde kelimeye eklenmiştir.

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

būğdā: (74/28) BYA

“gāri < gayrı”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Denizli, Eskişehir, Isparta, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak ağızları.

gāri < gayrı: (13/155) AMA, (17/44) BOİA, (I-2/82) UİA, (3/22) KMİKA

gāri: (45/114) EİMİYA, (XLVIII/15) KYA, (I.2/5) İİÖKBİA, (I/2-34) MYA, (39/4) GBAA (Denizli), (I-2/114) BİA, (1/7) GBAA (Manisa), (I-A/6-15) AYYA, (I/23) IMA, (17/33) GBAA (İzmir), (34/3) GBAA (Afyon), (72/32) GBAA (Muğla), (s.22/13) KMİA, (I-2 03/51) MA, (59/54) GBAA (Aydın)

gārī: (III/26) KÜYA, (11/15) AYA

gāli: (1/49) AMA, (1/23) BUIYA, (1/7) BİAİ

ga:li: (s.130) AÖAB

gāli: (1/77) EİMİYA, (1/7) BİAİ, (I-40/22) AİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Karaman, Kırıkkale, Tekirdağ ağızları.

gāri < gayrı: (s.223/257) TMİKA

gāri: (22/46) ZBKİA

gāri: (M054/50) KAİA

gāli: (7/31) KIİA

“hādi < haydi”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

hādī < haydi: (2/s.40) EYAD

hādī: (36/62) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Antalya, İzmir, Kütahya ağızları.

hādī < haydi: (18/37) GBAA (İzmir), (I-54/35) UİA, (A1.11/94) AOİAII, (14/14) AYA

hādī: (XXIII/100) KÜYA

hāde: (XIII/97) KÜYA

hādī: (s.115) AİYASV

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Iğdır, Karaman ağızları.

hādī < haydi: (M052/20) KAİA, (32/48) İİA

“epē < epey / epeyce”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

epē < epey: (63/s.219) EYAD, (XLVI/98) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Manisa ağızı.

epē < epey: (II-1 09/50) MA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

epīce < epeyce (179/20) KARYA

“bāram < bayram”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

bārami < bayramı: (11/142) RİA

2. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Zonguldak ağızları.

bāram < bayram: (1/52) ZBKİA

bārama < bayrama: (IV-16/67) BİA

“sērek < seyrek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Isparta ağızları.

sērek < seyrek: (III/24) IMA, (IV-13/10) BİA

sēreK: (I-A/12-26) AYYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Tekirdağ ağızları.

sēreg < seyrek: (M123/72) KAİA

sīrek: (s.234/221) TMİKA

“zārek < zeyrek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kırşehir ağızları.

zā:rek: (s.154) ŞÇYAS

zārek: (XXXVI/167) KYA

“gōnek < göynek” (gömlek)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Balıkesir, Denizli, İzmir ağızları.

gōnek < göynek: (I.4/29) İİÖKBİA

gōneG: (IV-14/81) BİA

gōnāyini < gömleğini: (45/10) GBAA (Denizli)

gōnēni: (28/13) GBAA (Afyon)

“üvē < üvey”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu, Manisa, Muğla ağızları.

üvē < üvey: (I-6 17/40) MA, (63/14) BOİA

övē: (74/3) GBAA (Muğla)

“sōlemek < söylemek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Muş, Urfa, Van ağızları.

sōle < söyle: (1/4) KA, (1/249) VMKA, (21/20) UMA, (I/10) DA, (11/s.73) EYAD

sōla: (I/30) KBAYA

sōleyin < söyleyin: (XVIII/41) MMA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

sōledi < söyledi: (12/2) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Zonguldak ağızları.

sōle < söyle: (I/86) BA
 sōlā: (10/60) GBAA (Manisa)
 sōler < söyler: (I-2/61) BĪA, (83/72) AMMA
 sō:ler: (s.98) AÖAB
 sōlemek: (s.242) AĪYASV
 sōleme < söyleme: (A7.08/23) AOĪAII
 sōlūyosuñ < söylüyorsun: (I-A/35/29) AYYA
 sōledim < söyledim: (XIII/50) IMA, (s.131) AĪAD (Eskişehir), (6/83) GĪYA
 sōlenir < söylenir: (3/13) KĪKYAÖ
 sōliyiñ < söyleyin: (I-2 01/30) MA
 sōlāyō < söylüyor: (71/45) GBAA (Aydın)
 sōlādiK < söyledik: (18/65) GBAA (İzmir)
 sōlāmiş < söylemiş: (28/10) GBAA (Afyon), (28/10) GBAA (Kütahya)
 sōlesem < söylesem: (1/63) NYA
 sōliyem < söyleyeyim: (1/229) ZBKĪA
 sōlimiş < söylüyormuş: (20/1) BOĪA
 sōlenmez < söylenmez: (I/13-63) MYA
 sōlemezdi < söylemezdi: (48/15) SĪYA
 sōleyē < söyleye: (35/3) KMĪKA
 sōlüyo < söylüyor: (2/12) TĪYA, (I.37/19) ĪÖKBĪA, (3/76) SĪA
 sōlemesi < söylemesi: (3/44) KAYA
 sōlüyodu < söylüyordu: (6/7) OĪYA
 sōleşe sōleşe < söyleşe söyleşe: (1/68) EĪMĪYA
 sōleye sōleye < söyleye söyleye: (7/88) BĪAĪ
 sōlenir < söylenir: (I/22) KŪYA
 sōleyīm < söyleyeyim: (I-5/54) AĪA
 sōleyomuş < söylüyormuş: (II/89) BA
 sōlēcen < söyleyecen: (4/28) AYA
 sōlemeyim < söylemeyeyim: (1/42) ÇĪYA
 sōlerdi < söyledirdi: (I/2) KYA, (s.119/28) KMĪA
 sōlemedim < söylemedim: (6/19) BUIYA
 sōlū ʾm < söyleyeyim: (s.17/16) KMĪA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Edirne, Iğdır, Karaman, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.

sōle < söyle: (24/22) EĪA, (14/74) DĪKĪYAA
 sōler < söyler: (I/13-202) KĪLĪA
 sōlēlē < söylerler: (8/95) YĪYA
 sōlemekle < söylemekle: (s.178/83) TMĪKA
 sōleller < söylerler: (M003/42) KAĪA
 sōleniyo < söyleniyor: (1/74) YĪYA
 sōliyēyim < söyleyeyim: (15/1729) İĪA

“kōmak < koymak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Aydın, Kahramanmaraş, Muğla ağızları.

ğō < koy: (I/80-11) MYA, (7/37) (ğō̇) KAYA

ğōsāna < koysana: (A7.03/61) AOİAII

ğōduḡ < koyduk: (I-A/27-25) AYYA

go:dum < koydum: (s.129) AÖAB

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı

kōduḡ < koyduk: (1/61) BYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Balıkesir, Çorum, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Manisa, Muğla ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): gēdirmezlerdī < giydirmezlerdi (24/20) AYA

Aydın Yöresi (AYYA): gōlē < kolay (I-A/61-98), ēlesin < eylesin (I-A/35-76)

Balıkesir Yöresi (BİA): zēbek < zeybek (IV-3/114)

Çorum Yöresi (ÇAS): halē < halay (s.189)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): günē < güney (48/2)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ēisiñ < iyisin (14/6)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): bēninde < beyninde (4/107)

Kırşehir Yöresi (KYA): āçiçāñin < ayçiçeğinin (XL/5), bilā'letmiye < bileyletmeye (XX/25)

Manisa Yöresi (MA): ḡūruk < kuyruk (II-1 14/164)

Muğla Yöresi (MYA): būnuzlan < boynuzla (I/58-32)

3.1.1.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

Yabancı kökenli kelimelerde “f, g, ğ, h, k, l, r, m, n, s, t, v, y, z” ünsüzlerinin erimesi/ düşmesiyle ikincil uzun ünlüler meydana gelmiştir. “ğ, h, v, y,” sesleri yarı ünlü yapısında olan bu ünsüzler, eriyip ünlüleşerek ikincil uzunluk meydana getirmektedir. “r” sesi ve “l” sesi çıkarılması zor akıcı ses oldukları için ağızlarda genellikle düşme eğilimi içerisindedirler “n” ve “m” sesleri genizsi karakter yapısında oldukları için yine telaffuzu çaba isteyen seslerdendir ve düşme eğilimi göstermektedirler. “k” sesi tonsuz bir yapıdadır fakat tonlulaşıp kendisine en yakın seslerden “g”, “ğ” seslerinden herhangi birine dönüşerek düşme eğilimi gösterip ikincil uzunluk meydana getirmektedir.

3.1.1.1.2.1. “f” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“f” ünsüzü aşağıdaki örneklerde yuvarlak ünlünün yanında “v” sesine yaklaşarak ünlüleşip ikincil uzun ünlü meydana getirir. Ya da düz geniş ünlünün yanında yine “v” sesine yaklaşip ünlü sesi onu yuvarlaklaştırıp ünlüleşerek uzamasına sebep olmuştur. çūt < çift sözcüğü örnek verilebilir.

“çūt < cuft” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Muş ağızları.

çūt < çift: (II/59) MMA, (I/2) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya ağızı.

çīt < çift: (150/19) AYA

çūt < çift (22/13) BOİA

“çūtçü < çiftçi” (Far. + T.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

çūtçü: (I/1) KBAYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Elazığ Yöresi (ELİA): sōrē < sufre (Ar.) (s.32)

Elazığ Yöresi (EYAD): çūt sürdürüm < çift sürdürüm (Far. + T.) (11/s.80)

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Denizli ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): İtirā < iftirā (Ar.) (48/55)

Denizli Yöresi (GBAA): mūtū < müftū (Ar. “muftī”) (52/2)

Zeynep Korkmaz “f” düşmesi için; İç seslerde pek seyrek olarak ve k, h (k > h), t seslerinden önce düşer demiştir (Korkmaz, 1994: 108). Yukarıdaki örnekler incelendiğinde de “f” ünsüzü k, h, t ünsüzlerinin yanında düşürülmüş ve ikincil uzunluğa sebep olmuştur.

3.1.1.1.2.2. “g” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Hatay ağızı.

Hatay Yöresi (HAA): sīāra < sigara < cigaro (İsp.) (11.1/21)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

Karabük Yöresi (KARYA): prōramlı < programlı (Fr. “programme” + T. “+lı”) (212/111)

3.1.1.1.2.3. “ğ” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“rābet < rağbet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

rābet < rağbet: (66/28) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kayseri ağızları.

rābet < rağbet: (s.204) AİAD (Zonguldak)

ra:betiñ < rağbetin: (s.153) AÖAB

rābeti < rağbeti: (s.80/5) KMİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

rābeT < rağbet: (13/130) YİYA

“fotōraf < fotoğraf” (Fr. “photographie”)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Hatay, Manisa, Muğla ağızları.

fotōraf < fotoğraf: (4.5.1/25) HA, (I/30-24) MYA

fotūrafa < fotoğrafa: (II-5 02/61) MA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

fotōraf < fotoğraf: (65/27) BYA

“rāmen < raġmen” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Kütahya, Muğla, Sivas ağızları.
rāmen < raġmen: (III/6-5) MYA, (s.219/45) KÜYA, (122/32) SİYA
rāman: (A8.07/35) AOİAII
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Yalova ağızları.
rāmen < raġmen: (153/81) KARYA, (23/73) YİYA

“mālup < maġlūb” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir, Muğla ağızları.
mālup < maġlup: (I/86-10) MYA, (I-5/48) AİA
mālūb: (IV-19/6) BİA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.
mālup < maġlup: (s.216/89) TMİKA

“fī < fiġ” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Balıkesir, Çankırı, Manisa, Sivas, Tokat ağızları.
fī < fiġ: (s.58) ŞÇYAS, (7/24) SİYA, (I-8 04/2) MA, (IV-1/8) BİA, (13/53) ÇİYA, (172/53)

AYA, (29/2) TİYA

“tūla < tuġla” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
tūladan < tuġladan: (7/83) TYA
2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bolu, Çankırı, Giresun, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Manisa, Ordu, Tokat, Zonguldak ağızları.

tūla < tuġla: (I-15 03/17) MA, (II/248) KYA, (12/72) ÇİYA, (1/108) ZBKİA, (62/47) AYA, (68/1) TİYA, (28/18) OİYA

tūlaları < tuġlaları: (31/25) BOİA

tūlalar < tuġlalar: (s.55/26) KMİA

tūlalı < tuġlalı: (39/29) KMİKA

tūladan < tuġladan: (1/18) GİYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Yalova ağızları.

tūla < tuġla: (26/363) YİYA,

tūlasıydı < tuġlasıydı: (81/133) KARYA

“cōrafya < coġrafya” (Ar. “cuġrāfiya”)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.
c’ōrafyāyi < coġrafyayı: (26/94) RİA
2. Batı Grubu Ağızları: İzmir, Sivas ağızları.
cōrafyadan < coġrafyadan: (I.107/43) İİÖKBİA
cōrafī < coġrafī: (8/6) SİYA

“mādur < maġdūr” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

mādurīyetler < mağdurīyetler: (26/s.129) EYAD

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

mādur < mağdur: (136/37) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kahramanmaraş ağızları.

mādur < mağdur: (86/66) AYA

mādurum < mağdurum: (71/61) KAYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman ağızları.

mādur < mağdur: (193/59) KARYA, (M050/25) KAİA, (70/42) BYA

“āda < ağda” (Ar. “aḳīde”)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Denizli ağzı.

āda < ağda: (s.5) DİAS

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağzı.

āda < ağda: (7/7) YİYA

“esdāfurullah < estağfirullah” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Gaziantep ağızları.

esdāfirillah: (s.214) GDİAT (Antep)

esdāFuḷḷah: (14/2) AMMA

esdāFuruḷḷa: (13/73) AYA

“mārur < mağrūr” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Çankırı ağızları.

mārurlanma < mağrurlanma: (6/67) ÇİYA

mārurlaşdı < mağrurlaştı: (159/78) AYA

“āustos < ağustos” (Lat.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

āusdosun < ağustosun (30/130) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon ağzı.

āustos < ağustos: (16/132) AMA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağzı.

āustos < ağustos: (26/371) YİYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars ağzı.

Kars Yöresi (KİA): nāma < nağme (Ar.) (84/42)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Trabzon Yöresi (TYA): māarada < mağarada (Ar. “mağāre”) (70/102)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): ĩdiş < ikdiş (Far.) (A6.08/50)

Ankara Yöresi (AİA): māFiret < mağfiret (Ar.) (I-24/54)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağzı.

Karaman Yöresi (KAİA): cĳeri < cĳeri (Far.) (M057/38)

3.1.1.1.2.4. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“kāve < k̄ahve” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

kāve: (46/70) KA

kāfe: (26/8) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

kāve < kahve: (50/42) RİA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Çorum, Giresun, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Sakarya, Uşak, Zonguldak ağızları.

ğāve < kahve: (1/78) ZBKİA, (I-1 04/24) MA, (I-11/26) AİA, (II/28) KYA, (VI/25) IMA, (VII/16) KÜYA, (I-1/35) BİA, (29/59) GİYA, (61/65) KMİKA, (B5.02/6) AOİAII, (171/9) AYA, gāve: (I-1/39) UİA, (s.154) ÇAS, (s.182) AİAD (Zonguldak)

gāve: (4/85) AMA

ğāfe: (I/37) KÜYA

gāfe: (IV-6/13) BİA

kāve: (s.32/20) KMİA

kāve: (III.5/63) İİÖKBİA

ğāvelere < kahvelere: (49/35) BİAİ

kāveye < kahveye: (3/73) SİA, (I-1 01/10) MA

kāfesini < kahvesini: (55/40) KAYA

kāvenin < kahvenin: (68/17) BUİYA

kāvede < kavede: (96/7) BOİA

kāveler < kahveler: (19/6) BYA

gāvesini < kahvesini: (26/33) BOİA

ğāvesinî: (I-A/44-28) AYYA

ğāFesini: (24/45) KAYA

ğāvenin < kahvenin: (I/4-45) MYA

gāviye < kahveye: (s.60) OAAD (Kayseri)

gāvesine < kahvesine: (19/114) ANYA

ğāvesi < kahvesi: (s.22/17) KMİA

ğāveane < kahvehane: (61/65) KMİKA

ğāverengiseldir < kahverengiseldir: (Ar. + Far. + T.) (18/146) AMMA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

ğāve < kahve: (1/85) YİYA, (M003/55) KAİA, (78/51) BYA

Ķāve: (133/92) KARYA

kāveye < kahveye: (3/16) EİA

Ķāveye: (2/7) DİKİYAA

kāveye: (s.180/150) TMİKA

ğāveniñ: (51/128) KARYA

“zāmet < zahmet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Kırşehir, Nevşehir ağızları.

zāmet < zahmet: (IV-12/81) BİA, (150/24) BUIYA

zāmeT: (7/139) BİAİ

zāmeti < zahmeti: (II/90) KYA, (58/4) NYA

zāmetler < zahmetler: (II-82/84) AİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Yalova ağızları.

zāmet < zahmet: (26/42) YİYA

zāmed: (12/47) KARYA

“rāmet < rahmet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

rāmeT: (60/9) KA, (10/s.71) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kütahya, Manisa, Muğla ağızları.

rāmet < rahmet: (II-1 21/204) MA, (VII/24) KÜYA, (29/32) BUIYA, (73/77) KAYA

rāmeT: (11/54) BİAİ

rēmeT: (I/45-4) MYA

rāmad: (IV-21/68) BİA

irāmet: (1/72) EİMİYA, (5/33) BUIYA

irāmet: (I-A/35/76) AYYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Iğdır, Karaman, Tekirdağ ağızları.

rāmet: (26/2) EİA, (M075/73) KAİA, (29/104) İİA, (s.179/118) TMİKA

“rāmetli < rahmetli” (Ar. + T.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Giresun, İçel (Anamur), Kayseri, Konya, Manisa, Muğla, Zonguldak ağızları.

rāmetli < rahmetli: (II-1 02/438) MA, (31/24) KİKİYAÖ, (s.17/5) KMİA, (78/3) GİYA

rāmeTli: (III-16/13) BİA

irāmetli: (12/6) ZBKİA

irāmedli: (I/14-82) MYA

irāmatlı: (13/79) ANYA, (s.86) ŞÇYAS, (26/13) AYA

irēme 'li: (I-A/34-45) AYYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Karabük, Tekirdağ, Yalova ağızları.

rāmetli < rahmetli: (s.179/118) TMİKA, (13/51) EİA, (9/126) YİYA, (43/80) KARYA

rēmetli: (55/88) KARYA

rāmatlı: (40/95) KARYA

rāmeTli: (100/87) BYA

“rāmetlik < rahmetlik” (Ar. + T.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

rāmatliK: (VI/14) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Eskişehir, Kastamonu, Konya, Nevşehir, Uşak ağızları.

rāmetlik < rahmetlik: (I-21/12) UĀA, (II-1/87) BĀA, (21/90) KMĪKA

rāmeTlik: (12/20) AMA

rāmetlig: (33/58) AMMA

ırāmetlig: (46/16) AMMA

ırāmetlik: (32/4) NYA

ırāmetlik: (5/46) KĪKYAÖ, (I-7/1) AĀA

ırāmeTlik: (A6.15/27) AOĀAII

ırāmatlık: (10/45) AYA

ırāmāTlik: (29/3) GBAA (Afyon)

rāmetliñ < rahmetliğin: (25/45) EĪMĪYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

rāmetlik < rahmetlik: (16/57) BYA

rēmeTlik: (103/117) BYA

“tāta < tahta” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

tāta < tahta: (9/50) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Çorum, Denizli, Eskişehir, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Kırşehir, Sakarya ağızları.

tāta < tahta: (11/9) AMA, (s.279) DĪAS, (XXXVI/326) KYA, (5/31) BĀĀI, (II/4-46) MYA, (s.365) ÇAS, (s.132) ŞÇYAS, (20/153) KMĪKA, (73/44) AYA

tātā: (II-1 02/276) MA

ta:talar < tahtalar: (s.100) AÖAB

tātası < tahtası: (40/100) EĪMĪYA, (45/28) OĪYA

tātaniñ < tahtanın: (I-4/91) AĀA

tātayı < tahtayı: (3/184) SĪA, (XLVIII/11) KÜYA

tātaları < tahtaları: (17/10) BOĀA, (I-2/7) BĀA

tātaynan < tahta ile: (61/14) NYA

tātāmiz < tahtamız: (I-A/41-45) AYYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karaman, Tekirdağ ağzı.

tāta < tahta: (s.330/339) TMĪKA

tātaniñ < tahtanın: (M028/52) KAĀA

tātaydı < tahtaydı: (22/33) EĪA

“mākeme < mahkeme” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Kars ağızları.

mākeme < mahkeme: (36/56) KĪA

mākemeye < mahkemeye: (XXXI/21) KBAYA, (43a/s.176) EYAD,

2. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Bartın, Bolu, Giresun, Kırşehir, Kütahya, Nevşehir, Uşak, Zonguldak ağızları.

mākeme < mahkeme: (XIX/7) KÜYA, (III-4/74) BĀA

mākime: (s.187) AĪAD (Zonguldak)

mākemedede < mahkemede: (17/13) ZBKĪA

mākemeye < mahkemeye: (I-20/20) UĪA

mākemē < mahkemeye: (76/39) GĪYA

mākemiye: (42/2) NYA, (XLVII/31) KYA

mākemeyi < mahkemeyi: (s.172) AĪAD (Bolu)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ ağızları.

mākemeye < mahkemeye: (19/29) EĪA

mākemelere < mahkemelere: (s.177/71) TMĪKA

“māsus < mahşüş” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Bilecik, Bursa, Çankırı, Çorum, İzmir, Kastamonu, Manisa, Muğla, Ordu, Zonguldak ağızları.

māsus < mahsus: (I-1 06/66) MA, (96/32) OĪYA, (127/29) BUIYA, (23/90) AMMA, (II-7/21) AYYA, (10/36) KMĪKA, (I/14-44) MYA

māsuz: (II-91/50) AĪA

māsüz: (68/27) BĪAĪ

māsıs: (II.3/37) İİÖKBĪA, (s.104) ŞÇYAS, (73/39) AYA

māsız: (s.279) ÇAS

māsuzdan < mahsustan: (1/173) ZBKĪA

māsustan: (58/48) ÇĪYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Tekirdağ, Yalova ağızları.

māsus < mahsus: (27/98) YĪYA, (174/111) KARYA, (s.337/529) TMĪKA

māsuzdan < mahsustan: (19/6) EĪA

“mūtar < muhtār” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Denizli, Balıkesir, Bilecik, Bursa, ağızları.

mūtar < muhtar: (42/10) BĪAĪ, (II-12/214) BĪA, (22/4) BUIYA, (10/51) AYA

mūtārcılık < muhtarcılık: (s.338) DĪAS

mūtārлік < muhtarlık: (25/125) BĪAĪ

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Tekirdağ ağızları.

mūtar < muhtar: (16/1) EĪA, (64/12) KARYA, (s.264/38) TMĪKA

“māsul < mahşül” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızları.

māsül: (4/14) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Manisa, Muğla, Nevşehir, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

māsul < mahsul: (11/24) ZBKĪA, (III-4/72) BĪA, (6/29) KMĪKA, (132/47) AYA

māsül: (26/27) BUIYA

māsul: (I-5 05/6) MA

māsıl: (I.51/2) İİÖKBĪA, (I/90-2) MYA, (I-A/19-6) AYYA

māsılımız < mahsulumuz: (62/74) NYA

māsülleri < mahsulları: (I-28/27) UĪA

māsülü < mahsulu: (101/58) TİYA

māsūluna < mahsuluna: (73/26) GBAA (Muğla)

māsülüne: (A6.14/54) AOİAII

māsülüne: (78/52) KAYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman, Tekirdağ ağızları.

māsul < mahsul: (72/64) BYA

māsül: (M097/22) KAİA

māsülünü < mahsulunu: (s.256/323) TMİKA

“bāşış < bahşış” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

bāşış < bahşış: (12/22) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Bartın, Balıkesir, Eskişehir, Giresun, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Ordu, Sakarya, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

bāşış < bahşış: (14/11) ZBKİA, (II-1 02/14) MA, (I-85/10) UİA, (LXII/50) KYA, (32/82) OİYA, (87/44) TİYA, (s.116) AİAD (Eskişehir), (XVIII/s.176) KÜYA, (IV-17/116) BİA, (2/7) AMMA, (s.76/19) KMİA, (20/86) GİYA

bāşış: (II-7/54) BİA

bāşış: (22/49) KAYA

bāşuş: (32/81) OİYA

bāşuş: (123/22) AYA

bāşışlar < bahşışler: (10/19) SİA

bāşışı < bahşışı: (43/46) EİMİYA, (s.199) (bāşışı) AİAD (Zonguldak)

bāşışini < bahşışini: (VI/148) IMA

bāşışim < bahşışim: (s.53) OAAD (Kayseri)

karalarbāşış < karalarbahşış: (18/78) ANYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Tekirdağ ağızları.

bāşış < bahşış: (129/85) KARYA, (s.246/34) TMİKA

bāşışini < bahşışini: (18/32) EİA

“mēşur < meşhūr” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

mēşur < meşhur: (26/20) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, İzmir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Sakarya, Tokat, Uşak ağızları.

mēşur < meşhur: (119/6) ÇİYA, (23/72) SİA, (I-8 08/13) MA, (20/6) BOİA, (I-7/3) UİA, (I/14-31) MYA, (13/15) KİKİYAÖ, (IX/s.164) KÜYA, (IV-3/24) BİA, (79/55) BUİYA, (I-A/47-73) AYYA, (15/11) AMA

mēşur: (47/32) AYA

mēşurdur < meşhurdur: (III.1/4) İİÖKBİA, (5/32) BİAİ, (6/19) TİYA

mēşūdu < meşhurdur: (26/27) BUİYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman ağızları.

mēşur < meşhur: (138/6) KARYA, (M094/11) KAİA

mēšūr: (15/25) BYA

“pēlivan < pehlevān” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Bilecik, Kastamonu, Muğla, Uşak ağızları.

pēlivan < pehlivan: (27/80) AMA, (46/64) BĪAĪ

pēlifan: (25/1) KMĪKA

pēlivannara < pehlivanlara: (I/22-2) MYA

pēlivannıkda < pehlivanlıkta: (I-40/67) UĪA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Tekirdağ ağızları.

pēlivan < pehlivan: (74/114) KARYA

pēlivanlar < pehlivanlar: (s.193/45) TMĪKA

“tēlike < tehluke” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

tēlūkede < tehlikede: (5-14/7) EYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Bilecik, Uşak ağızları.

tēlike < tehlike: (51/20) BĪAĪ

tēlikeli < tehlikeli: (B5.01/114) AOĪAII, (II-91/116) AĪA, (I-14/9) UĪA

tēlikesi < tehlikesi: (4/57) AMA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Kilis, Tekirdağ ağızları.

tēlike < tehlike: (s.341/610) TMĪKA

tēlikè: (89/21) KARYA

tēlūke: (89/42) BYA

tālikèsi < tehlikesi: (205/13) KARYA

tēlikedir < tehlikedir: (II/14-9) KĪLĪA

“tāmin < taḥmīn” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

tāmin < tahmin: (1/30) KĪA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Balıkesir, Kayseri, Manisa, Tokat ağızları.

tāmin < tahmin: (69/4) TĪYA, (III-6/34) BĪA, (s.104/29) KMĪA, (59/11) AYA

tāminim < tahminim: (I-15 10/5) MA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman, Tekirdağ ağızları.

tāmin < tahmin: (s.248/4) TMĪKA, (7/51) BYA

tāminim < tahminim: (M099/17) KAĪA

tāminimda < tahminimde: (30/82) BYA

“tāsīl < taḥṣīl” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Balıkesir, Bilecik, Hatay, Manisa, Muğla ağızları.

tāsīl < tahsil: (s.132) ŞÇYAS, (I-4/94) BĪA, (30/12) BĪAĪ, (I-3 04/20) MA, (58/27) AYA

tāsilli < tahsilli: (42/28) AYA

tāsiller < tahsiller: (11.4/33) HAA

tāsildar: (32/2) KMĪKA, (II/7-49) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Iğdır, Karabük, Karaman, Tekirdağ ağızları.

tāsıl < tahsil: (s.198/238) TMİKA, (133/116) KARYA, (13/67) İİA

tāsilli < tahsilli: (23/50) EİA, (90/111) KARYA, (M044/48) KAİA

tāsılıımız < tahsilimiz: (34/57) BYA

“māşer < mahşer” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Kahramanmaraş, Niğde, Yozgat ağızları.

māşer < mahşer: (7/167) AMA

mā'şer: (s.152) OAAD (Yozgat), (s.140) GDİAT(Maraş)

'āşer < mahşer: (s.150) GDİAT (Maraş)

māşerde-de: (s.32) OAAD (Niğde)

“sēroş < ser + hoş < sarhoş” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bilecik, Kayseri ağızları.

sēroş < sarhoş: (42/105) BİAİ

sāroş: (28/59) GBAA (Afyon)

zēroş: (s.119/24) KMİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızları.

sāroş < sarhoş: (12/223) YİYA

“İtiyar < ihtiyār” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızları.

İtiyar < ihtiyar: (50/s.186) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çankırı, Kütahya, Sakarya, Uşak ağızları.

İtiyar < ihtiyar: (I-17/24) AİA

ētiyar: (24/10) GBAA (Kütahya), (XIX/80) KÜYA, (III-6/52) BİA, (I-87/176) UİA

ātiyār: (53/90) SİA

İtiyarlā < ihtiyarlar: (3/31) BUIYA

İtiyarlar: (5/20) BİAİ

İtiyallar < ihtiyarlar: (57/28) ÇİYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Iğdır, Tekirdağ ağızları.

İtiyar < ihtiyar: (11/4) EİA

İtiyarlā < ihtiyarlar: (s.193/35) TMİKA

İtiyar < ihtiyar: (32/41) İİA

“İtiyaç < ihtiyāc” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızları.

İtiyaç'lari < ihtiyaçları: (22/114) RİA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Antalya, Balıkesir, Bursa, Çankırı, Kastamonu, Muğla ağızları.

ētiyacımız < ihtiyacımız: (1/19) BUIYA

ētiyecimiz < ihtiyacımız: (46/127) AMMA

İtiyac < ihtiyacı: (3/48) BUIYA, (17/46) KMİKA

İtiyacıñ < ihtiyacın: (145/53) AYA

İtiyaçları < ihtiyaçları: (II-1/145) BİA

İtiyacından < ihtiyaçından: (12/67) ÇİYA

İtiyaçlarını < ihtiyaçlarını: (A1.08/11) AOİAII

İtiyacım < ihtiyacım: (I/93-81) MYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

İtiyacım < ihtiyacım: (s.177/47) TMİKA

“İtimāl < ihtimāl” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

İtimalları < ihtimalleri: (XXIX/40) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir ağızı.

İtimalı < ihtimali: (III-1/34) BİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

İtimāli < ihtimali: (s.312/258) TMİKA

“āşap < ahşāb” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Ordu ağızları.

āşap < ahşap: (I-44/12) AİA

āşāb: (45/30) OİYA

āşab: (10/72) AYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Karabük ağızları.

āşap < ahşap: (35/78) KARYA

āşap: (1/17) DİKİYAA

“bāsetmek < bahsetmek” (Ar. “baḥṣ”+ T. “etmek”)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Balıkesir, Kastamonu ağızları.

bāsediyē < bahsediyor: (19/179) KMİKA

bāsedīÇēs < bahsedeceğiz: (12/22) AYA

bās ̣eTdin < bahsettin: (II-12/30) BİA

bās < bahs: (1/52) AYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ ağızları.

bāsetmeyelim < bahsetmeyelim: (44/1) EİA

bāsediyosun < bahsediyorsun: (s.178/72) TMİKA

“anātar < anahtar” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Kütahya ağızları.

anātar < anahtar: (XXXIII/11) KÜYA

anātā: (17/46) BİAİ

“şōret < şuhret” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

şōret < şöret: (4/27) RİA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Kütahya ağızları.

şöret < şöhret: (I/154) KÜYA

şöretli < şöhretli: (A5.04/20) AOİAII

“söbet < şuḥbet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Bilecik, Uşak ağızları.

söbet < sohbət: (27/7) BİAİ, (II-96/6) AİA

söbeti < sohbeti: (I-33/21) UİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Tekirdağ ağızları.

söbet < sohbət: (s.190/30) TMİKA, (97/120) KARYA

“ālat < ahlāt” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kastamonu ağzı.

ālat < ahlāt: (1/142) KMİKA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağzı.

ālat < ahlāt: (17/42) EİA

“şēriye < şehriye” (ša‘riyye) (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bilecik ağızları.

şēriye < şehriye (7/121) AMA, (35/1) BİAİ

“tāsis < taḥṣīṣ” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa, Uşak ağızları.

tāsis < tahsis: (II-1 03/34) MA, (I-34/17) UİA

“ītiyat < ihtiyāt” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya ağızları.

ītiyat < ihtiyat: (III-100/166) AİA

ītiyātā < ihtiyatla: (94/27) AYA

“mūtaḥ < muḥtāc” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Balıkesir, Manisa ağızları.

mūteṣ < muhtaḥ (I-A1/5-133) AYYA

mūtaṣ: (87/29) AYA

mūtaṣsīn < muhtaṣsīn: (I-9 04/16) MA

mūtaṣlīm < muhtaṣlīm: (III-4/160) BİA

mūteṣliK < muhtaṣlık: (II-12/16) BİA

“mārūmiyyet < maḥrūmiyyet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

mārūmuyet < mahrumiyet: (84/5) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Ordu ağzı.

mārūmiyyet < mahrumiyet: (58/1) OİYA

“mācuP < maḥcūb” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

mācuP < mahcup: (39/s.169) EYAD, (LI/14) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Giresun ağızı.

mācuP < mahcup: (76/34) GİYA

“bāriye < baḥriyye” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ, Yalova ağızları.

bāriyeydik < bahriyeydik: (s.325/81) TMİKA

bāriye < bahriye (Ar.) (27/134) YİYA

“tāsildar < tahsildar” (Ar. “taḥşıl” + Far. “dār”)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kayseri, Kütahya ağızları.

tāsildar < tahsildar: (22/2) GBAA (Kütahya)

tāsildar: (s.91) OAAD (Kayseri)

“mēkūm < maḥkūm” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

mēkūm < mahkum: (58/ s.205) EYAD, (XIX/1) KBAYA

“dēşed < dehşet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Muğla ağızları.

dēşed < dehşet: (I/97-50) MYA

dēşeT < dehşet: (61/25) ÇİYA

“sālep < saḥleb” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya ağızları.

sālep < saḥlep: (13/147) AMA

sāleP: (7/229) AMMA

“tākikāt < taḥkikāt” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kayseri ağızları.

tākikāt < tahkikat: (II-61/36) AİA

Tākikātı < tahkikati: (Ar.) (s.84) OAAD (Kayseri)

“tāribat < taḥrībāt” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Karabük, Yalova ağızları.

tāribat < tahribat: (80/47) KARYA

tāribatları < tahribatları: (1/144) YİYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

Rize Yöresi (RİA): kāramanluk < kahramanlık (Far. “kahramān” + T. “+lık”) (3/61), mārūm < maḥrūm (Ar.) (33/111)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Bilecik, Bursa, Çankırı, Çorum, Giresun, Kütahya, Ordu, Yozgat ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): yānisi < yaḥnīsi (Far.) (10/13), tā ammülü < taḥammulü (Ar.) (16/151), rūsatinı < ruḥṣatinı (Ar.) (25/269), mēraP < miḥrāb (Ar.) (27/144), cē ennem < cehennem (Ar.) (20/45), dā ʿil < daḥl (Ar.) (20/9)

Antalya Yöresi (AYA): tālilinde < tahlilinde (Ar. “taḥlīl”) (84/70), īrācat < iḥrācāt (Ar.) (90/45), nōūt < noḥūd (Far.) (169/17)

Bilecik Yöresi (BİAİ): māzur < maḥzūr (Ar.) (29/90), ṣēri < ṣehri (Far.) (66/62)

Bursa Yöresi (BUIYA): ālāksızlık < ahlaksızlık (Ar. “aḥlāk” + T. “+sız +lık”) (86/14)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): ītisasda < iḥtisāsta (Ar.) (34/32)

Çorum Yöresi (ÇAS): ēpap < aḥbāb (Ar.) (s.134)

Giresun Yöresi (GİYA): hemṣērim < hemṣehrim (Far.) (1/27)

Kütahya Yöresi (KÜYA): tāliye < taḥliye (Ar.) (XX/18)

Ordu Yöresi (OİYA): zīniyeti < zihniyyeti (Ar.) (49/29)

Yozgat Yöresi (OAAĐ): māmīr < maḥmūr (Ar.) (s.188)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): māpis < maḥbūs (Ar.) (135/35)

Edirne Yöresi (EİA): nērinden < nehrinden (Ar. “nehr”) (2/14), essā < eṣaḥḥ (Ar.) (19/5), müstākem < mustaḥkem (Ar.) (36/33)

Karabük Yöresi (KARYA): tēsisat < taḥṣīṣāt (Ar.) (80/21) istīsal < istiḥṣāl (Ar.) (80/40), mārūmiyet < maḥrūmiyyet (Ar.) (188/5), vallāa < vallaha (Ar.) (133/68)

Karaman Yöresi (KAİA): zīniyeti < zihniyyeti (Ar.) (M055/13)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): kāpenin < kahpenin (Ar. “kaḥbe”) (s.337/527), māluḥ < maḥlūḥ (Ar.) (s.299/391), kōnemiş < köhnemiş (Far. “kohne”) (s.325/104), māsenleri < maḥzenleri (Ar.) (s.257/346), ūrevī < uhrevi (Ar.) (s.190/29)

Yalova Yöresi (YİYA): ēliyet < ehliyyet (Ar.) (12/130)

3.1.1.1.2.5. “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“tāsirat < taḥṣīrāt” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağzı.

tāsirat < taksirat: (I-22/127) AİA

tāsiratlarımızı < taksiratlarımız: (I-22/127) AİA

“bēsimet < peksimet” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep, Manisa, Uşak ağızları.

bēsimet < peksimet: (I-83/4) UİA

b’āsimet: (s.77) GA

bēsemeT: (II-6 07/10) MA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

Kemaliye Yöresi (KA): lōma < lokma (Ar.) (36/17)

2. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, İzmir, Kahramanmaraş, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sivas, Zonguldak ağızları.

Çankırı Yöresi (ÇİYA): elêtrig < elektrik (Fr. “électrique”) (5/34)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): meşâkat < meşakkat (Ar.) (I.109/17)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): aşîmiş < aşıkmiş (Ar. “‘aşîk”) (31/53)

Muğla Yöresi (MYA): dödora < doktora (Fr. “docteur”) (I/13-35), fistî < fustuk (Ar.) (I/75-

18) MYA

Nevşehir Yöresi (NYA): İösanı < noksanı (Ar. “nuşşān”) (63/47)

Ordu Yöresi (OİYA): müşterēdi < muştarekti (Ar.) (10/37), findî < funduk (Ar.) (116/3)

OİYA

Sivas Yöresi (SİYA): keşgē < keşkek (Far.) (26/22)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): hākı < hakkı (Ar. “ḥaqq”) (9/33)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karaman ağızları.

Edirne Yöresi (EİA): pamî < panbuk (Far.) (4/79)

Karaman Yöresi (KAİA): mercimē < merdumek / mercimek (Far.) (M001/52), tūfē < tūfek (Far. “tufeng”) (M121/13)

3.1.1.1.2.6. “İ” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“bēki < belki” (Ar. “bel” + Far. “ki”)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

bēki < belki: (58/38) KA,

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Kastamonu, Sakarya ağızları.

bēki < belki: (2/72) KMİKA, (3/29) SİA, (IV-14/8) BİA, (73/64) BUIYA, (s.165) AİAD (Bolu)

bēkî: (106/2) AYA, (54/268) BİAİ

bāki: (38/) GBAA (Afyon)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağzı.

bēki < belki: (15/166) YİYA

“mīlet < millet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Muğla, Sakarya ağızları.

mīlēt < millet: (16/11) SİA

mīlet: (I/30-23) MYA

“evēki < evvelki” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bilecik ağızları.

evēki < evvelki: (30/83) BİAİ

evēkî : (II/4-31) AYYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

Kemaliye Yöresi (KA): fōhlar < folklöre (Fr.) (1/50), fāsīya < fasulye (Rum.) (24/40)

2. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Bilecik, Bolu, İzmir, Zonguldak ağızları.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): ḥāḥ < ḥalk (Ar.) (s.116)

Ankara Yöresi (AİA): zīveli < zelveli (Rum.) (I-25/43)

Bilecik Yöresi (BİAİ): tīsımı < tılsımı (Ar. “tılısm”) (22/17)

Bolu Yöresi (BOİA): mālīm < mu‘allim (Ar.) (45/21)

İzmir Yöresi (GBAA): kūçälärinnän < külçeleri ile (Far. “kulīçe”) (18/4)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): zēzele < zelzele (Ar.) (1/384)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): kâpden kâpden < kalpten kalpten (Ar. “kalb”) (9/97)

3.1.1.1.2.7. “m” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“m” ünsüzü bazen kelime kelime başında ama çoğunlukla kelime ortasında düşerek uzunluğa sebep olmaktadır. “temmuz” kelimesinde çift ses varlığı söyleyişi epeyi zorlaştırır. TT Ağızlarında yan yana bulunan aynı iki sesin birinin düşürülmesi eğilimi vardır. Bu sebepten dolayı da “m” ünsüzü bir azaltılmış ve ikincil uzunluk meydana getirilmiştir. “müyesser”, “evvel”, “tenezzül” gibi örneklerde de bu görülmektedir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kahramanmaraş ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): tēmuS < temmūz (Ar.) (59/71)

Maraş Yöresi (GDİAT): ā‘şer < maḥşer (Ar.) (s.150)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

Karaman Yöresi (KAİA): cūhuriyetlī < cumhuriyetli (Ar. “cumhūriyyet” + T.) (M005/12)

3.1.1.1.2.8. “n” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“İsan < insān” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

İsan < insan: (57/s.207) EYAD

İsana < insana: (V/15) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Denizli, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Manisa, Muğla, Sakarya, Zonguldak ağızları.

İsan < insan: (s.339) DİAS, (I-1 06/49) MA, (13/41) AMMA, (31/19) AYA, (14/44) BOİA, (3/184) KMİKA, (A1.12/15) AOİAII, (5/17) BİAİ, (I/1-19) MYA, (I-2/117) BİA, (I-A/8-5) AYYA, (16/14) SİA, (1/25) ZBKİA, (72/30) GBAA (Muğla)

İsanını < insanını: (1/38) GBAA (Manisa)

İsanı < insanı: (32/13) BUIYA

İsanımız < insanımız: (63/38) GBAA (Aydın)

İsannarı < insanları: (LV/207) KYA

İsannar < insanlar: (s.87/23) KMİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük ağızları.

İsan < insan: (2/6) EİA, (3/25) KARYA

“İşallah < inşā' e + allāh / inşallah” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Kütahya, Zonguldak ağızları.

İşallah < inşallah: (XXIII/26) KÜYA, (1/118) ZBKİA

İşallah: (49/11) ÇİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman, Kilis ağızları.

İşallah < inşallah: (M011/14) KAİA, (10/29) BYA

İşallāh: (I/48-43) KİLİA

“rēçber < rennber” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

rēşberlik < rençperlik: (16/16) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Çankırı ağızları.

irēçber < rençper: (110/2) ÇİYA

lēşberliĝe < rençperliĝe: (39/1) BUIYA

“İşāt < inşā' āt” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kastamonu, Manisa ağızları.

İşāt < inşaat: (5/62) AYA

İşāta < inşaata: (I-8 02/6) MA

İşadlāda < inşaatlarda: (1/91) KMİKA

“piriç < birinc” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

piriç < pirinç: (13/11) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kahramanmaraş ağızları.

piriç < pirinç: (53/51) AYA, (26/38) KAYA

“bēzin < benzine” (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Manisa ağızları.

bēzin < benzin: (36/88) BİAİ

bēzinlikde < benzinlikte (I-3 03/11) MA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Balıkesir, Konya, Manisa, Muĝla, Zonguldak ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): tāsíyón < tension / tansiyon (Fr.) (68/34)

Aydın Yöresi (AYYA): kāsēr < canser / kanser (Fr.) (I-B1/6-139)

Balıkesir Yöresi (BİA): māzara < manzara (Ar.) (IV-14/12)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): rengarēK < rengāreng (Far.) (6/408)

Manisa Yöresi (MA): tēkid < tenkīt (Ar.) (I-1 02/23), , zātē < zāten (Ar.) (I-13 03/13)

Muĝla Yöresi (MYA): īsafa < inşāfa (Ar.) (72/19)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): zānēdīya < zannediyor (Ar. “zann” +T.

“ermek”) (11/40)

3.1.1.1.2.9. “r” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“habā < haber”(Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bilecik, Bursa, Denizli, İzmir, Kütahya, Muğla ağızları.
habā: (8/62) BUIYA, (32/78) BİAİ, (I/83-12) MYA, (s.170) DİAS, (16/5) GBAA (İzmir), (39/78) GBAA (Denizli), (59/56) GBAA (Aydın), (I-A/10-24) AYYA

ḥabē: (IX/8) KÜYA

“kadā < kadar”(Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

ḡadē < kadar: (2-13/97) EYA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

kadā < kadar: (26/81) RİA

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Isparta, İzmir, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Muğla, Ordu, Sakarya, Uşak ağızları.

kadā < kadar: (63/11) BOİA

Ḳadā: (4/6) BUIYA

ḡadā: (I-11/36) AİA, (40/9) OİYA, (I/259) IMA, (I/83) KÜYA, (6/37) GBAA (Manisa), (24/5) GBAA (Kütahya), (37/43) GBAA (Afyon), (39/40) GBAA (Denizli), (59/23) GBAA (Aydın), (59/35) ÇİYA, (II-12/223) BİA, (43/15) AYA, (I-A/30-75) AYYA, (I-1 04/8) MA, (2/65) EİMİYA, (I/4-23) MYA, (1/68) BİAİ, (I.4/41) İİÖKBİA, (4/71) KMİKA, (16/19) ZBKİA

ḡādā: (16/31) SİA

gadā: (3/81) AMA, (20/6) BOİA, (s.114) DİAS, (I-3/3) UİA

gudā: (29/65) AMA

şu ḡidā < şu kadar: (I-A/1-21) AYYA

ḡadācıḲ < kadarcık: (20/15) GBAA (İzmir)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

ḡadā < kadar: (2/27) EİA, (s.186/374) TMİKA, (11/27) YİYA

ḡadā: (102/66) KARYA, (2/59) YİYA, (M083/18) KAİA

“sefē < sefer”(Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Bursa, Manisa, Muğla, Sakarya, Zonguldak ağızları.

sefē < sefer: (88/14) BUIYA, (18/13) BİAİ, (I/95-204) MYA, (I-1 02/23) MA

sēFē: (16/19) SİA

seFē: (1/313) ZBKİA

sevē < sefer: (46/66) BİAİ

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

sefē < sefer: (28/46) YİYA

“berabē < berāber”(Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Sakarya ağızları.

berabē < beraber: (24/5) BUIYA

barabā: (7/5) BIAİ, (II-1 06/21) MA, (III/6- 58) AYYA, (11/112) SIA, (IV-1/82) BIA,
(66/22) GBAA (Aydın), (18/3) GBAA (İzmir), (86/33) GBAA (Manisa), (XIV /114) KÜYA

baṛabā: (55/52) AYA

barābā(137/148) AYA

bārabā: (22/18) GBAA (Kütahya)

berbē: (46/87) BIAİ

barbā: (I-A1/3-254) AYYA, (I/4-3) MYA

bābā: (s.38) DİAS

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

beṛābē < beraber: (19/ 49) YİYA

“şekē < şeker” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Aydın, Bilecik, Manisa, Muğla, Kütahya, Zonguldak ağızı.
şekē < şeker: (23/65) AMA, (1/7) ZBKİA, (XXXVI/41) (şekēli) KÜYA, (I-A/1-42) AYYA,
(II-1 21 /127) MA, (I/94-135) MYA, (7/265) BIAİ

“makāna < maccherone < makarna” (İt.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bolu, Kütahya, Zonguldak ağızları.
makāna < makarna: (46/68) BOİA, (1/50) ZBKİA, (XLVI /30) KÜYA
bakēnesindēñ < makarnasından: (I-A/16-83) AYYA

“bibē < biber” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bartın, Bilecik, Bursa, Kütahya ağızları.
bibē < biber: (18/31) ZBKİA, (XXI /10) KÜYA
bübē: (7/328) BIAİ, (145/53) BUIYA

“pēşembe < perşembe (penc + şence)” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bursa, Kütahya, Manisa, Muğla ağızları.
pēşembe < perşembe: (1/20) BUIYA, (II-8 04/117) MA, (s.218/ 12) KÜYA, (I/50-10) MYA
pēşembī: (I-A/1-9) AYYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

pēşembeden < perşembeden: (s.246/28) TMİKA

“hāman < ħirmen” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Denizli, Manisa, Muğla, Zonguldak ağızları.
hāman < harman: (I-5 07/63) MA, (73/2) GBAA (Muğla), (56/25) GBAA (Denizli), (3/30)
ZBKİA

hāmanıñ < harmanın: (I-A/29-71) AYYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

hāmanda < harmanda: (30/24) YİYA

“āmut < emrūd” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Denizli, Muğla ağızları.

āmūt < armut: (I/26-19) MYA, (I-A/27-138) AYYA, (s.20) DİAS

āmuT: (I-A1/3-249) AYYA

“zūriyet < zurriyyet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep, Giresun ağzı.

zūriyet < zūrriyet: (s.293) GYAS

zūriyetin < zūrriyetin: (s.230) GBAA (Antep)

“garabibē < karabiber” (T. + Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Muğla, Uşak ağızları.

garabibē: (I-66/39) UİA

garabibē: (I/34-26) MYA, (I/96) BİAİ

“askē < asker” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Bilecik, Kırşehir, Kütahya, Muğla, Sakarya ağızları.

eskē < asker: (34/198) SİA

asgēlikden: (X/6) KÜYA

äsgādän < askerden: (73/35) GBAA (Muğla)

esgādeydin < askerdeydin (I-A/9-51) AYYA

askēde < askerde: (XVI/1) KYA

äsgādä: (68/16) GBAA (Aydın)

esgēde: (IV-27/42) BİA

asgēdeki < askerdeki: (5/52) BİAİ

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağzı.

askēlik < askerlik: (s.185/354) TMİKA

“māmer < mermer” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kayseri, Kırşehir, Yozgat ağızları.

māmer < mermer: (s.250) OAAD (Kırşehir), (141/15) KMİA

māmer: (s.250) OAAD (Yozgat)

“ireçbē < rençber” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Bartın, Bilecik, Manisa, Uşak ağızları.

ileçbē < rençper: (I-12 01/22) MA

ilişbē: (I-A/21-3) AYYA

ileçbe:lik < rençperlik: (s.111) AÖAB

ileçbēlik: (I-12/15) UİA

ireçbēlik: (17/28) ZBKİA

leşbēlikdi < rençperlikti: (6/23) BİAİ

“hē < her” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

hē < her: (13/1) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Manisa, Muğla, Sakarya, Zonguldak ağızları.

hē < her: (II-1 11/151) MA

hē: (12/4) SĪA

hā: (72/4) GBAA (Muğla), (60/3) GBAA (Aydın)

hēṣē < her şey: (1/51) ZBKĪA

hēzāman < her zaman: (9/35) ZBKĪA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

hē < her: (10/14) YĪYA

“hēkes < herkes” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bilecik, İzmir, Muğla ağızları.

hēkes < herkes: (I-A/25-57) AYYA

hēkiş: (6/7) BĪAĪ

hākās: (I-A/23-3) AYYA

hēkese < herkese: (I/94-127) MYA

hēkezi < herkesi: (IV.2/4) İÖKBĪA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

hēkez < herkes: (7/24) YĪYA

hēkeş: (31/125) YĪYA

“şēbet < şerbet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kütahya ağızı.

şēbet < şerbet: (X/2) KÜYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

şēbet < şerbet: (8/114) YĪYA

“mēdiven < nerdubān” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bolu, Manisa, Muğla ağızları.

mēdivandan < merdivenden: (67/12) BOĪA

mēdimandan < merdivenden: (I/47-61) MYA

mēdevenden < merdivenden: (I-6 01/12) MA

mādimanī < merdiveni: (I-A/7-57) AYYA

“meyē < meger”(Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Kütahya ağızları.

meyēse < meğerse: (21/73) BĪAĪ

meyēsem : (XIV/121) KÜYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

meyē: (15/95) YĪYA

“mantā < mantar” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Bolu ağızları.

mantāları < mantarları: (80/10) BOĪA

mantālıklāda < mantarlıklarda: (61/28) BĪAĪ

“doktō < docteur” (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Zonguldak ağızları.

doḡtō < doktor: (1/22) ZBKİA

doktō: (1/272) ZBKİA

toktūlā < doktorlar: (II/4-32) AYYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

doḡtōlā < doktorlar: (11/149) YİYA

“anahtā < anahtar” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik ağızı.

anātā: (17746) BİAİ

enātā: (46/1) BİAİ

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

anahtālānı < anahtarlarını: (31/2) EİA

“gūban < ḡurbān” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Muğla ağızları.

gūban: (I_A/37-24) AYYA, (61/15) GBAA (Aydın)

gūbanı < kurbanı: (I/81-18) MYA

“kāpız < ḡarbūz” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Muğla ağızları.

kāpız: (II/3-66) AYYA, (I/41-5) MYA

kāpıs: (59/1) GBAA (Aydın)

“şükū < şukr” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Muğla, Zonguldak ağızları.

şükū < şükür: (I-A1/4-145) AYYA, (I/94-102) MYA, (8/7) ZBKİA

“te āruz < ta‘arruz” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

te āruz < taarruz: (1-29/8) EYA

“sefēbēlik < seferberlik” (Ar. + T.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Kütahya, Uşak ağızları.

sefēberlikde < seferberlikte: (I-32/73) UİA

sefēbēlik < seferberlik: (I-A/9-85) AYYA

sefēbēlik: (VIII/49) KÜYA

“zēde < zerde” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa, Muğla ağızları.

zēde < zerde: (I/20-7) MYA

zāde: (II-6 04/15) MA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Bilecik, Bolu, Eskişehir, İzmir, Kahramanmaraş, Manisa, Muğla, Ordu, Uşak, Zonguldak ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): pākīñ < parkın (Fr. “parc”) (12/40), dispansēde < dispanserde (Fr. “dispensaire”) (21/1), garabōsa < karaborsa (T.+ İt.) (25/52), dispansē mispansē < dispanser mispanser (Fr.) (21/7)

Amasya Yöresi (AMMA): eşāP < écharpe (Fr.) (9/22)

Ankara Yöresi (AÖAB): sigo:ta < sicurta (İt.) (s.150)

Antalya Yöresi (AYA): zēre < zerre (Ar.) (160/12), itibatÇı < irtibāt +çı (Ar. + T.) (163/11)

Aydın Yöresi (AYYA): misāfī < musāfir (Ar.) (I-A1/1-20), covū < gavur (Far. “gebr”) (I-A/15-14), tūşū < turşī (Far.) (I-A1/3-153), fākı < farkı (Ar.) (I-A/21-121)

Bilecik Yöresi (BİAİ): nazā < nazar (Ar.) (5/93), çembē < çenber (Far.) (51/303), semēciye < semerciye (Rum. + T.) (28/119)

Bolu Yöresi (BOİA): apātman < apartman (Fr. “appartement”) (90/4)

Eskişehir Yöresi (AİAD): āşın < ‘arş (Ar.) (s.118)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): hazīlarız < hazırlarız (Ar. “hāzır”) (45/42)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): fākındaysağ < farkındaysan (Ar.) (I.36/24)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): şiketidi < şirketi idi (Ar.) (1/25), betā < bedter (Far.) (11/44)

Manisa Yöresi (MA): ōkastīra < orchestra (İt.) (II-1 17/18), zarālı < zararlı (Ar. + T.) (II-1 15/56), ciyēden < ciğerden (Far.) (II-1 02/352)

Muğla Yöresi (MYA): tēkétmezdim < terk etmezdim (I/33-6) (Ar. + T.), zūnayınan < zurna ile (surnāy) (Far.) (III/9-1), çikin < çirkīn (Far.) (III/10-30)

Ordu Yöresi (OİYA): tasūruf < taşarruf (Ar.) (113/1)

Uşak Yöresi (UİA): akciğēle < akciğerler (Far.) (I-18/2)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): hayī < hayır yapmak (Ar. “ḥayr”) (1/85), candāmalar < jandarmalar (İt. “gendarme”) (8/64), tēbiye < terbiye (Ar.) (7/132), pēvazları < pervazları (Far. “pervāz”) (11/74), pēvanenin < pervanenin (Far. “pervāne”) (8/2)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

Karaman Yöresi (KAİA): pīnar < pırnal (Rum.) (M029/16)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): tāzı < tarzı (Ar.) (s.214/31), gēdē < gerdege (Far. “girdek”) (s.214/137), ātizyen < artésien (Fr.) (s.301/24), pāti < parti (Fr.) (s.221/228)

Yalova Yöresi (YİYA): tēzi < derzī (Far.) (39/90), tūkü < türkū (T. (türk) + Ar.(-ī)) (16/58), şākı < şarkī (Ar.) (16/58), dābıka < darabuqqa (Ar.) (8/37), dēdi < derdi (Far.) (16/56)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): mēkep < merkeb (Ar.) (22/46)

3.1.1.1.2.10. “s” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik ağızı.

Bilecik Yöresi (BİAİ): müyēser < muyesser (Ar.) (25/163)

3.1.1.1.2.11. “t” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Muş ağızları.

Kemaliye Yöresi (KA): çîf < çift (Far.) (1/58), dōru < dūrūs < doğru dūrüst / durust (Far.)

(49/7)

Muş Yöresi (MMA): hizmēkārī < hizmetkārī (Ar. “ḥidmet” +Far. “-kār”) (XVIII/8)

2. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Denizli, Kastamonu, Sakarya, Sivas ağızları.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): tēs < tāşt (hlk.) (Far.) (s.262)

Denizli Yöresi (GBAA): çîfci < çiftçi (Far. + T.) (53/2)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): tevētūr < tevettur (Ar.) (58/10)

Sakarya Yöresi (SİA): çîFçilik < çiftçilik (Far. + T.) (35/23)

Sivas Yöresi (SİYA): şeriācılık < şeriatçılık (Ar. “şerī‘at” + T. “çı + lık”) (127/33)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): rahāsıS < rahatsız (Ar. “rāḥat” + T. “sız”) (79/83), sērbēs sērbēs < serbest serbest (Far.) (35/58)

3.1.1.1.2.12. “v” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“dōlet < devlet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Muğla, Sivas ağızları.

dōled < devlet: (I/12-14) MYA

dōlet: (126/7) SİYA

“mēlid < mevlid” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bolu, İçel (Anamur), Muğla ağızları.

mēlid < mevlit: (I/20-6) MYA, (22/75) ANYA, (185/59) AYA

mēlüt: (47/2) BOİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

mēlūd: (90/101) KARYA

“yēmiye < yevmiye” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

yēmiye < yevmiye: (67/38) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Bilecik, Giresun, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Manisa, Muğla ağızları.

yōmie < yevmiye: (A6.20/41) AOİAII

yōmiye: (177/140) AYA

yōmiyeynān < yevmiye ile: (I.6/29) İİÖKBİA

yōmiyeyneñ: (I/94-222) MYA

yōmiyeye < yevmiyeye: (34/9) ANYA

yōmiyeci < yevmiyeci: (10/24) BİAİ

yōmiyesi < yevmiyesi: (50/17) GİYA

yōmesi: (I-3 05/16) MA

yēmiyēcīlik < yevmiyecilik: (5/47) KAYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Yalova ağızları.

yōmiye: (20/78) YİYA

yōmiyé: (74/71) KARYA

“tōbe < tevbe” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Muş ağızları.

tōbe < tövbe: (XXV/18) MMA

tōbeler < tövbeler: (35/36) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Giresun, Kastamonu, Kırşehir, Kütahya ağızları.

tōbe < tövbe: (II-88/43) AİA, (LVII/2) KYA, (13/73) AYA, (19/48) GİYA

tōbeler < tövbeler: (XV/25) KÜYA, (62/17) KMİKA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman ağızları.

tōbe < tövbe: (145/48) KARYA, (M009/165) KAİA

tōbeminnen < tövbem ile: (107/32) BYA

“ēvël < evvel” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

ēvelden < evvelen: (43/121) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Kahramanmaraş, Kastamonu ağızları.

ēvelçe < evvelce: (27/23) BUIYA

ēvelsi < evvelsi: (39/41) KMİKA

ēvelleri < evveleri: (38/25) KAYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Yalova ağızları.

ēvël < evvel: (95/94) BYA

ēvelden < evvelen: (11/72) YİYA

“dāul < davul” (Ar. “ṭabl”)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

dā ul < davul: (51/s.187) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Kastamonu ağızı.

dōul < davul: (18/25) KMİKA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kütahya, Tokat ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): nēruz < nevrüz (Far.) (169/53)

Kütahya Yöresi (KÜYA): mēzu < mevzū (Ar.) (XLIV/5)

Tokat Yöresi (TİYA): mēsimlik < mevsimlik (Ar. “mevsim”+ T. “+lik”) (43/2)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

Yalova Yöresi (YİYA): güvet < kuvvet (Ar.) (6/23)

3.1.1.1.2.13. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“šē < şey” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Van ağızları.

şē < şey: (s.828) AĖĬA
şe: (11 013 02/57) ERĬA
şē: (11/s.77) EYAD, (III/28) KBAYA
bişē < bir şey: (5/s.52) EYAD
bişe: (02 001 01/22) ERĬA
bişī: (17/123) VMKA

şēden < şeyden: (I/30) DA

2. Kuzeydoğu Grubu AĞızları: Rize, Trabzon ağızları.

şēleri < şeyleri: (19/45) TYA

şēden < şeyden: (11/186) RĬA

3. Batı Grubu AĞızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

şē < şey: (I-1 02/16) MA, (3/15) KMĬKA, (21/71) BĬAĬ, (40/96) GBAA (Denizli), (I/35-28) MYA, (I.2/1) İİÖKBĬA, (87/35) ÇİYA, (1/14) EİMİYA, (1/36) AMA, (1/4) OİYA

şē: (1/5) AYA, (29/76) AMMA, (2/10) KİKYAÖ, (s.98), (1/38) ZBKĬA

şī: (I-4/90) AĬA, (3/37) GİYA, (s.19/3) KMĬA, (2/51) GBAA (Manisa), (34/6) BOĬA

şi: (s.134) AÖAB

bişē < bir şey: (8/22) BĬAĬ, (I/14-43) MYA

bi şē: (24/7) GBAA (Kütahya)

bişī: (s.19/6) KMĬA, (12/22) NYA, (II-7/17) BĬA

şēsi < şeysi: (I/35) KÜYA

şēlik < şeylik: (58/26) SĬA

şēlāri < şeyleri: (35/1) GBAA (Afyon)

şīdi < şeydi: (1/19) KAYA

şīlerinden < şeylerinden: (I/47) KYA

şīler < şeyler: (1/8) TİYA

şēleri < şeyleri: (II/89) BA

şēlē < şeyler: (1/5) BUİYA, (I-2/106) UĬA, (III-16/112) BĬA

şēlē: (I-A/1-26) AYYA

şēler: (A1.11/135) AOĬAII

4. Karahan tasnifinde örneklelenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

şē < şey: (8/19) YİYA

şē: (2/1) BYA

şī: (1/9) DĬKİYAA, (M002/28) KAĬA

şēlē < şeyler: (1/96) YİYA

şēler: (s.187/455) TMĬKA

“zētīn < zeytūn” (Ar.)

AĞız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu AĞızları: Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Hatay, İzmir, Manisa, Muğla ağızları.

zētīn < zeytin: (I-3 05/13) MA, (131/20) BUİYA, (I.5/1) İİÖKBĬA, (25/292) AMA

zēTin: (1.6.1/7) HA

zētīn: (23/23) AYA, (I-A/7-27) AYYA

sētīn: (I/43-7) MYA

zētīnīñ < zeytinin: (III-16/121) BĪA

zētīnnik < zeytinlik: (I/38-24) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklelenememiş ağızlar: Bayburt, Tekirdağ ağızı.

zētun < zeytin: (131/40) BYA

zītīn: (s.356/5) TMĪKA

“pēnir < penīr” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır ağızı.

pēnir < peynir: (XXII/17) DA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Denizli, Hatay, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Uşak ağızları.

pēnir < peynir: (II-1 02/275) MA, (27/10) BUIYA, (I/71-43) MYA, (I.63/16) İİÖKBĪA

pēnir: (33/39) AYA, (I-A/19-20) AYYA

pīnir: (27/60) NYA

pēnirlediñ < peynirlerden: (I-66/9) UĪA

pēniri < peyniri: (7.5.2/6) HA

pēniri: (IV-10/73) BĪA

pēnirim < peynirim: (56/26) GBAA (Denizli)

pēnirlerini < peynirlerini: (LI/39) KÜYA

pēnirlē < peynirler: (25/287) AMA

3. Karahan tasnifinde örneklelenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Yalova ağızı.

pēnir < peynir: (13/333) YĪYA

pēnir: (131/40) BYA

pīnir: (4/171) EĪA

“hēbe < ‘aybe” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Hatay, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sivas ağızları.

hēbe < heybe: (28/57) AYA, (s.138/4) KMĪA, (46/45) NYA, (A6.06/111) AOĪAII, (s.195)

ÇAS, (157/19) SĪYA, (36/100) ÇĪYA, (7/334) EĪMĪYA, (57/2) OĪYA

hābe: (4.1.3/7) HA, (s.79) ŞÇYAS, (69/25) SĪYA, (VI/33) KYA

hēbē: (LI/62) KÜYA

hēbā: (63/25) GBAA (Aydın)

hēbeymiş < heybeymiş: (I-3/7) AĪA

hābelerin < heybelerin: (s.137) GDĪAT (Maraş)

hēbāyā < heybeye: (52/17) GBAA (Denizli)

hēbeme < heybeme: (III/6-41) AYYA

hēbelere < heybelere: (III/14-18) MYA

“mādanoz < maydanoz” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Aydın, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kastamonu, Muğla, Yozgat ağızları.

mādenüs: (54/59) AMMA, (A6.04/54) AOİAII

mēdinoz: (I-A/6-117) AYYA

mēdonoz: (14/26) KMİKA

mādenis: (s.250) OAAD (Yozgat)

mā’donoz: (s.223) GDİAT (Antep)

mādanıs: (7/38) KAYA

mēdenozuñ < maydanozun: (I/51-39) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

mādunuz < maydanoz: (M029/18) KAİA

“lēlek < legleg” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Kırşehir, Sivas, Tokat ağızları.

lēlek < leylek: (A5.02/43) AOİAII, (59/2) TİYA

lālek: (121/45) SİYA, (9/34) TİYA

Íá:lek: (s.101) ŞÇYAS

lāleK: (XX/53) KYA

“mēdan < meydān” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır ağızı.

mēdana < meydana: (III/141) DA

2. Batı Grubu Ağızları: Bartın, Muğla ağızları.

mēdana < meydana: (I/93-35) MYA

mēdanda: (I/32) BA

mēdanı < meydanı: (77/1) GBAA (Muğla)

“pēgamber < peygāamber” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

pēḡamberin < peygamberin: (s.5) DA

pēḡamberin: (53/5) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Kırşehir ağızları.

pēḡamber < peygamber: (LXV/114) KYA

pēḡamber: (7/11) AMA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

pēḡamberin < peygamberin: (26/3) BYA

“ṣētān < ṣeyṭān” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bilecik, Konya, Muğla, Nevşehir ağızları.

ṣētān < ṣeytan: (149/26) AYA, (I/40-72) MYA

ṣētannıḡı < ṣeytanlıḡı: (66/78) NYA

ṣētanıñdan < ṣeytanından: (16/67) BİAİ

şētana < şeytana: (30/4) KİKYAÖ

“alēkim < ‘aleykum” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Konya ağızları.

alēkim: (1/45) AYA

alūkūm: (3/1) KİKYAÖ

alēkim: (I-A/12-43) AYYA

“kēfim < keyfim / keyf” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ

kēfina < keyfine: (VII/66) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Eskişehir, Manisa ağızları.

kēfimden < keyfimden: (Ar.) (I-A1/4-17) AYYA

kēfine < keyfine: (I-2 07/8) MA, (III-8/16) BİA

kēfim < keyfim (8/61) EİMİYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Elazığ Yöresi (EYAD): dīārlara < diyarlara (Ar. “diyār”) (51/s.189)

Elazığ Yöresi (KBAYA): šēh < şeyh (Ar.) (XL/20)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Antalya, Kahramanmaraş, Kastamonu, Muğla, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): dePbō < debboy (yerel kullanımı bu şekilde olduğu için uzunluk meydana gelmiştir.) (Fr. “dépôt”) (A8.10/16)

Amasya Yöresi (AMMA): çā < çay (Çin.) (29/102)

Antalya Yöresi (AYA): sēlāmālēkim < selāmūnaleykūm (Ar. “selāmun + ‘aleykum”) (1/45)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ēlūlden < eylūlden (Ar. “eylūl”) (23/25)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): ġāreti < ġayreti (Ar.) (33/8)

Muğla Yöresi (MYA): cēizlē < çeyizler (Ar. “cihaz”) (I/11-2)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi: ġāred _ēt < gayret et (Ar.+ T.) (1/366)

3.1.1.1.2.14. “z” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana ağızı.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): tenāzul < tenezzul (Ar.) (B1.01/80)

3.1.1.1.3. Özel İsimlerde

Özel isimler meydana gelen ünsüz erimesi/düşmesi sonucunda ikincil uzunluklar; “f, ğ, h, k, l, n, r, v, y” ünsüzlerinin düşmesi / erimesi sonucu oluşmuştur. Özel isimler başlığında; kişi adları, ünvanlar ve yer adlarında meydana gelen ünsüz erimesi/düşmesi sonucunda ikincil uzun ünlüler meydana gelmiştir.

3.1.1.1.3.1. “f” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep ağızı.

Gaziantep Yöresi (GA): eļō < elif (Ar.) (s.251)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

Edirne Yöresi (EİA): muzāfer < muzaffer (Ar.) (33/209)

3.1.1.1.3.2. “ğ” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“bādat < bağdat”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

bādatdan < Bağdat’tan: (77/8) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Eskişehir, Denizli, Kahramanmaraş, Kırşehir, Kütahya, Sivas ağızları.

bādat < Bağdat:(41/16) GBAA (Denizli), (113/32) KAYA, (84/1) SİYA

bādata < Bağdat’a: (XIV/116) KÜYA

badada: (II/15) KYA

bādad’a: (25/46) EİMİYA

bādaTda < Bağdat’ta: (B4.01/113) AOİAII

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

bādāTTaydığ < Bağdat’taydık: (M010/49) KAİA

“elazī < elazığ”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Giresun, Muğla ağızları.

elazılı < Elazığlı: (52/30) ÇİYA, (70/52) GİYA

elazīdı < elazığda: (I/26-123) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

eļazī: (13/74) KARYA

“mūla < muğla”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Muğla, Uşak ağızları.

mūla < muğla: (I/3-39) MYA

mu:la: (s.123) AÖAB

mūlu: (I-A/40-64) AYYA

mūlahlılar < Muğlahılar: (I-82/20) UİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

mūla’ya < muğlaya: (58/52) KARYA

“ārı < Ağrı”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kırşehir ağızı.

ārı < ağrı: (LXVIII/69) KYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

ārıya < ağrıya (49/60) BYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): nîde < Niğde (A6.11/10), erêliniñ < ereğlinin (B2.09/29)

Ankara Yöresi (AİA): türul < tuğrul (I-14/1)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ğızılsöüt < kızılsöğüt (131/3)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Tekirdağ ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): İdir < iğdir “ilçe” (94/1), tūçe < tuğçe (T.+ Far.) (122/18)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): tekirdā < Tekirdağ (s.176/21)

3.1.1.1.3.3. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“kütāya < Kütahya”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Bilecik, Bursa, Kütahya, Uşak ağızları.

kütāya < Kütahya: (III-4/86) BİA

kütāyanıñ < Kütahya’nın: (11/165) BİAİ, (I/20) KÜYA

kütāyaya < Kütahya’ya: (116/40) BUIYA

kütāyadan < Kütahya’dan: (I-33/83) UİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

kütāyada < Kütahya’da: (62/4) BYA

“mēmet < mehmet”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

mēmet < Mehmet: (10/241) RİA

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Gaziantep, Giresun, Isparta, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Kütahya, Muğla, Ordu, Sakarya, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

mēmet < Mehmet: (I-2/68) UİA, (I.51/34) İİÖKBİA, (I/5-15) MYA, (s.136/8) KMİA, (3/177) KMİKA, (32/42) SİA, (3/1) BUIYA, (s.182) AİAD (Zonguldak), (s.202) GDİAT (Antep)

mēmeT: (14/20) BİAİ, (I-4/29) BİA

mēmed: (16/32) AMA, (110/32) ÇİYA, (49/18) OİYA, (16/26) GİYA

mēmed: (I/15) IMA, (31/18) BOİA

mēmeT: (I/253) KÜYA

māmāT: (62/29) GBAA (Aydın), (18/57) GBAA (İzmir), (40/4) GBAA (Denizli), (I-A/49-86) (māmād) AYYA

mēmed: (1/9) AYA

mēmedi < Mehmet’i: (49/2) TİYA

mēmediñ < Mehmet’in: (I-20/1) AİA

mēmediñ: (I-2 07/6) MA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Edirne, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

mēmet < Mehmet: (4/87) EİA, (22/46) KARYA, (s.194/90) TMİKA

mēmeT: (5/191) DİKİYAA

mēmede < Mehmet’e: (35/47) YİYA

mēmediñ < Mehmet’in: (M106/120) KAİA

“māmut < mahmut” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

māmuṭ < mahmut: (52a/s.194) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Balıkesir, Çankırı, Kahramanmaraş, Kütahya, Manisa, Nevşehir, Sivas, Sakarya ağızları.

māmut < mahmut: (116/79) AYA

māmıt: (45/23) NYA

māmıt: (11/85) SİA

māmud: (170/103) AYA

māmüt: (14/47) SİA

māmuṭ: (XIV/29) KÜYA, (II-1 22/2) MA

māmudlar < Mahmutlar: (119/45) ÇİYA

māmuduñ < mahmutun: (II-10/139) BİA, (53/33) KAYA

māmıdın: (A5.04/1) AOİAI

māmıd ılları < Mahmut oğulları: (155/6) SİYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Yalova ağızları.

māmıt: (11/6) EİA

māmud < mahmut: (65/23) KARYA

māmudun < Mahmut ‘un (35/91) YİYA

“āmet < Ahmet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Kars ağızları.

āmed < ahmet: (28/1) KİA

āmeT: (14/26) KA

āmedin < Ahmet’in: (26/s.130) EYAD

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

Āmet < ahmet: (5/5) RİA

āmet < ahmet: (174/28) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Denizli, Eskişehir, Giresun, İçel (Anamur), Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Niğde, Ordu, Sakarya, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

Āmet < ahmet: (3/119) EİMİYA, (s.35) OAAD (Niğde), (s.111) AİAD (Eskişehir)

āmet < ahmet: (11/21) SİA, (I-19/13) UİA, (II/33) KYA, (22/84) ANYA, (3/15) KİKİYAÖ, (I-3/136) BİA, (5/34) AMMA, (I-A/14-39) AYYA, (A3.08/11) AOİAI

āmed: (1/404) ZBKİA, (I-41/21) AİA, (74/70) TİYA, (II-4/50) BİA, (s.18/1) KMİA, (19/3)

GİYA

āmad: (I/5-22) MYA, (28/110) KMİKA, (14/55) AYA

āmād: (53/34) GBAA (Denizli)

āmeT: (14/33) AMA

āmeṭ: (I/253) KÜYA

āmaT: (I-2 10/5) MA, (31/35) AYA

ēmed: (XXX/25) AİASŞÖ

ēmet: (6/37) KMİKA

āmedin < Ahmet'in: (7/43) BİAİ, (121/20) OİYA

āmetden < Ahmet 'ten: (22/6) BUİYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan, Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

āmet < ahmet: (s.213/12) TMİKA, (6/1) EİA, (10/34) YİYA

āmed: (40/110) KARYA, (M028/1) KAİA

ēmet: (22/46) KARYA

“aPdullā < Abdullah” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

aPdullā < Abdullah: (23/50) BYA

aPdullā: (M001/53) KAİA

“fārettin < Fahrettin” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Balıkesir ağızları.

fāreTdin < fahrettin: (128/49) AYA, (III-14/61) BİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

fārettin < Fahrettin (s.175/8) TMİKA

“fatī < fatih” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik ağızı.

fatī! < fatih: (45/148) BİAİ

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

fatī < fatih: (M078/18) KAİA

“rāime < rahime” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

rāimede < rahime de: (30/2) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya ağızı.

rāime < rahime: (3/77) AYA

“rāmi < rahmi” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa ağızı.

rāmi < rahmi: (I-6 02/55) MA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

rāmi < rahmi: (33/117) EİA

“tāsin < tahsin” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik ağızı.

tāsin < tahsin: (52/2) BİAİ

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

tāsin < tahsin: (s.335/463) TMİKA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Elazığ Yöresi (KBAYA): pēlūl < behlūl (Ar.) (I/14)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Trabzon Yöresi (TYA): vādettin < vahdettin (Ar.) (144/36)

3. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Kahramanmaraş, Sivas, Uşak ağızları.

Aydın Yöresi (AYYA): abdırāman < Abdurrahman (Ar.) (I-A/61-89)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): mūsine < muhsine (Ar.) (56/39)

Sivas Yöresi (SİYA): şāriban < Şehriban (Far.) (66/1)

Uşak Yöresi (UİA): rāim < rahim (Ar.) (I-71/59)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): çāmas < çahmas (13/1)

Karabük Yöresi (KARYA): fāri < faḥrī (Ar.) (78/19)

3.1.1.1.3.4. “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Kırşehir ağızları.

Amasya Yöresi (AMMA): yūsegōvada < Yüksekova’da (19/86)

Kırşehir Yöresi (KYA): bā’bōyrē < bayböyrek (XLII/19)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

Karabük Yöresi (KARYA): zoṅḡlūdā’dan < Zonguldak’tan (186/3)

3.1.1.1.3.5. “l” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): gūṣēn < gülşen (Far.) (16/36)

2. Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.

Muğla Yöresi (MYA): gūsūngile < Gülsūmgile (Ar.) (II/5-67)

3.1.1.1.3.6. “n” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“tārı < tanrı”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ordu ağızı.

tārı < tanrı: (s.59) OİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

tārı < tanrı: (57/15) BYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): osmā < osman (Ar.) (38/59)

3.1.1.1.3.7. “r” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“āzurum < Erzurum”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.
āzurumda < erzurumda: (46/s.180) EYAD
2. Batı Grubu Ağızları: Kütahya ağızı.
ēzuluna < erzuruma: (XIV/66) KÜYA

“ömē < ömer” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik ağızı.
ömē < ömer: (7/330) BİAİ
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.
ōmē < ömer: (M052/10) KAİA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Aydın, Manisa, Uşak ağızları.
Amasya Yöresi (AMMA): ēzıcannı < Erzincanlı (7/29)
Aydın Yöresi (AYYA): izmīde < izmirde (I-A/35-35), gēmencik < Germencik (I-A/20-7)
Manisa Yöresi (MA): çēkez < çerkez (I-6 03/2)
Uşak Yöresi (UİA): ezābācannı < azerbaycanlı(I-18/5)
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Yalova ağızları.
Yalova Yöresi (YİYA): hacē < hacir (Ar.) (2/20)
Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): bātına < bartına (27/7)

3.1.1.1.3.8. “v” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“tēfik < tevfik” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bolu, Kastamonu, Manisa, Ordu ağızları.
tēfik < tevfik: (68/5) OİYA
tēfīK: (21/5) AMA, (I-8 12/20) MA
Tēfik: (6/16) BOİA
TāFık: (11/7) KMİKA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük ağızı.
tēfik < tevfik: (203/30) KARYA
tēfūk: (135/32) BYA

“fēzi < Fevzi” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa ağızı.
fēzi < fevzi: (II-1 01/65) MA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.
fēzi < fevzi: (M075/76) KAİ

3.1.1.1.3.9. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“bē bōrek < beyböyrek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

bē bōrek < beyböyrek: (I-61/46) UİA

bābōrek: (26/120) TİYA

bol bōrek: (s.177) AİAD (Zonguldak)

“āşe < ayşe” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Bolu, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Sivas, Uşak ağızları.

Āşe < ayşe: (XLVI/3) KÜYA, (I-13/6) UİA, (2/37) AYA, (I-6 04/26) MA

Āşe!: (48/25) BOİA

āşa: (I-A/19-2) AYYA

āşá: (IX/7) KYA

āşenin < Ayşe'nin: (79/1) SİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

āşe < ayşe: (4/9) BYA

“sülēman < süleymān” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

sülēman < süleymān: (II/1) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Kırşehir, Manisa, Muğla, Uşak ağızları.

sülēman < süleymān: (35/51) AYA, (I-15 12/27) MA, (I-18/5) UİA, (I/14-34) MYA

sülēmen: (LI/53) KYA

sülēmanıñ < Süleyman'ın: (67/14) GBAA (Aydın)

“zēnep < zeynep” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Nevşehir ağızları.

zēneb < zeynep: (I/49) NYA

zēnep: (III/14-1) AYYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

zīnep: (35/54) EİA

“fēzi < feyzi” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa ağızı.

fēzi < feyzi: (II-1 01/65) MA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

fēzi < feyzi: (M075/76) KAİA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Elazığ Yöresi (EYAD): bētullah < Beytullah (Ar.) (9/s.65)

2. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Bolu, Gaziantep, Muğla, Tokat, Uşak ağızları.

Antep Yöresi (GDİAT): sēfi < seyfi (Ar.) (s.219)

Bilecik Yöresi (BİAİ): āsel < Aysel (44/100)

Bolu Yöresi (BOİA): hūsēin < Hüseyin (Ar.) (82/28)

Muğla Yöresi (MYA): türkīe < Türkiye (I/97-9)

Tokat Yöresi (TİYA): vēsel < Veysel (Ar.) (7/15)

Uşak Yöresi (UİA): ezābācanrı < Azerbaycanlı (I-18/5)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): kāseri’de < Kayseri’de (s.273/337)

3.1.1.2. Düşen /Eriyen Ünsüzden Sonraki Ünlünün Uzaması Durumu

Ünsüzler düşerken kendilerinden önceki ünlüyü uzattıkları sonraki ünlüyü de uzatmaktadır. “ğ, h, k, l, n, r, v, y” ünsüzleri eriyip /düşerken kendilerinden sonraki ünlüyü uzatabilmektedir.

3.1.1.2.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

3.1.1.2.1.1. “ğ” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“oūl < oğul”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

oūl < oğul: (34/18) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Kastamonu ağızı.

oūl < oğul: (28/139) KMİKA

“yoūrt < yoğurt”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Sakarya ağızları.

yuūrt < yoğurt: (3/137) SİA

yoūrd: (7/558) EİMİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Yalova ağızları.

yoūrt < yoğurt: (18/39) YİYA, (M097/8) KAİA

“deīl < değil”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

deēl < değil: (4-6/70) EYA

deūl: (5-23/4) EYA

2. Batı Grubu Ağızları: Giresun ağızı.

deīldik < değildik: (8/10) GİYA

“boāz < boğaz”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir ağızı.

boāzına < boğazına: (11/2) EİMİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

boāzları < boğazları: (12/87) YİYA

“aāç < ağaç”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Uşak ağızları.

aāç < ağaç: (7/285) EİMİYA

aācı < ağacı (I-56/27) UİA

“boūlmuş < boğulmuş / boğmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.

boūlmuş < boğulmuş: (I/34-32) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

boārak < boğarak: (M130/8) KAİA

“yoūrmak < yoğurmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Tokat ağızları.

yoūrusun < yoğurursun: (6/83) TİYA

yuūrcağ < yoğuracak: (7/63) EİMİYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Antalya, Eskişehir, Kastamonu, Kırşehir, Konya, Uşak ağızları.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): saīr < sağır: (s.230)

Antalya Yöresi (AYA): söōrdurduğ < soğuturduk (152/59)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): aīr < ağır (1/11), aīrsa < ağırsa (7/482)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): baīrdılar < bağırdılar (2/66)

Kırşehir Yöresi (KYA): doū’runca < doğurunca (XLIX/13), būā’yı < boğayı (XVII/25), yīā’r < yığar (IV/8)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): deīyormuş < değıyormuş (6/331)

Uşak Yöresi (UİA): aāmı < ağamı (I-17/159), aā < ağa (I-19/13)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): soūğ < soğuk (11/20), düūn < düğün (72/17)

Karaman Yöresi (KAİA): doān < doğan (M058/1), soān < soğan (M029/14)

Yalova Yöresi (YİYA): doāl < doğal (38/48)

3.1.1.2.1.2. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“daā < daha”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

daā < daha: (2-14/86) EYA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bilecik, Uşak ağızları.

daā < daha: (I-5/12) UİA

daā: (1/72) BİAİ

dāā: (27/34) AMA

“herālde < herhalde”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

her ħâlde < herhalde: (146/7) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Manisa ağzı.

herâlde < herhalde: (II-6 02/130) MA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

herâlde < herhalde: (23/66) BYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Denizli, Kahramanmaraş ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): mu ħâllebi < muhallebi (13/147)

Amasya Yöresi (AMMA): èbĕ ħânım < ebe hanım (6/6)

Denizli Yöresi (DİAS): âş şöle < ha şöyle (s.30)

Yukarıdaki örnekte “h” ünsüzü düşmüş “şöyle” kelimesinin etkisiyle “ş” sesinde bir bulaşma meydana gelerek önceki seste de türemiştir. Ancak uzunluk “h” ünsüzünün düşmesiyle meydana gelmiştir.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): âdi < hadi (15/2), zaār < zahar (h. a.) (28/49)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): beĕn < bahan (108/46)

Yalova Yöresi (YİYA): âni < hani (19/68)

3.1.1.2.1.3. “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Tokat ağzı.

Tokat Yöresi (TİYA): ğocaārı < kocakarı (59/1)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağzı.

Karaman Yöresi (KAİA): ğısāç < kıskaç (M111/5)

3.1.1.2.1.4. “l” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kastamonu ağzı.

Kastamonu Yöresi (KMİKA): dinĕnip < dinlenip (9/51)

3.1.1.2.1.5. “n” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“yalız < yalnız”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Aydın, Giresun, Hatay, Muğla, Ordu, Sivas ağızları.

yalız < yalnız: (s.144) ŞÇYAS, (I/9-12) MYA, (89/101) SİYA, (III-100/98) AİA

yālız: (39/39) AYA

yalüz: (13/17) OİYA, (63/5) GİYA

yalōz: (s.281) GYAS

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

yalōzam < yalnızım: (130/38) BYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Muş ağzı.

anē < anne: (XIII/3) MMA

3.1.1.2.1.6. “p” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

Edirne Yöresi (EİA): bi āрмаk bi āрмаk < bir parmak bir parmak (37/10)

3.1.1.2.1.7. “r” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“sonā < sonra”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

sonā < sonra: (1/12) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Aydın ağızları.

sonā < sonra: (s.241) AİYASV

sōnā: (III/13-75) AYYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Yalova ağızları.

sonā < sonra: (2/11) YİYA

sōnā: (M047/105) KAİA

3.1.1.2.1.8. “v” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Malatya ağızı.

döōşüyü < dövüşüyor: (55/42) MİA

3.1.1.2.1.9. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“üksek < yüksek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

üksek < yüksek: (9/8) KA

ūsgeK: (5/50) KA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

ūsekte < yüksek: (s.350/901) TMİKA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Muş ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): örenin < yörenin (52/s.193)

Muş Yöresi (MMA): ūzügini < yüzüğünü (I/41), ūze ūze < yüze yüze (II/22), ilan < yılan (I/75), ĩgidin < yiğidin (II/6)

2. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ēēce < iyice (73/104), niē < niye (21/39)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): bu ūzden < bu yüzden (16/45)

3.1.1.2.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

3.1.1.2.2.1 “ğ” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“kāāt < kāğaz” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

kāāt < kağıt: (2-21/31) EYA

2. Batı Grubu Ağızları: Sakarya ağızı.

kāāt < kağıt (23/11) SİA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Kırşehir ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): eēr < eger (Far.) (17/57)

Kırşehir Yöresi (KYA): cīērim < ciğerim (Far. “ciger”) (XLVI-b/36)

3.1.1.2.2.2. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“ārP < ħarp” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Muğla, Sakarya ağızları.

ārP < harp: (17/25) SİA

ārbinde < harbinde: (I/97-45) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

ārbinini < harbinini: (1/12) EİA

“ēp < heb” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

ēP < hep: (57/115) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Sakarya ağızları.

ēp < hep: (3/87) SİA, (3/22) BUIYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

ēP < hep: (28/5) YİYA

“āyır < ħayr” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Bursa ağızları.

āyır < hayır: (72/23) BUIYA

hāyır āyır < hayır hayır: (II-4/47) BİA

“toōm < tuḥm” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Sakarya ağızları.

toōmunu < tohumunu (47/42) SİA

toōm < tohum: (33/45) BUIYA

“āḳāret < ḥaḳāret” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Tekirdağ ağızları.

ākāret < hakaret: (s.194/77) TMİKA

āhāret: (84/64) BYA

“raāt < rāḥat” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Uşak ağızları.

raāt < rahat: (I-54/89) UİA

raāt: (17/198) AMA

“maālle < maḥalle” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon ağızı.

maāllenin < mahallenin (25/13) AMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı

muāllede < mahallede: (1/76) YİYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

Kars Yöresi (KİA): ökümet < hükümet (Ar.) (81/158)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Bursa, Eskişehir, Kahramanmaraş, Sakarya ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): maākkaK < muḥakkaḥ (Ar.) (14/22)

Amasya Yöresi (AMMA): üzüm ōṣā < üzüm hoşafı (Far. “ḥoṣ + āb”) (11/88)

Bursa Yöresi (BUİYA): ʿarifin < herifin (Ar. “ḥarīf”) (72/16), ʿerkes < herkes (Far.) (72/20),

āstāneye < hastaneye (Far. “ḥaste + ḥāne”) (11/2)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): cepē < cebhe (Ar.) (25/205)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ʿepsini < hepsini (Far. + T.) (113/53)

Sakarya Yöresi (SİA): āfta < hefte (Far.) (6/19), ʿesap < hesap (Ar. “ḥisāb”) (18/68), hemen

ēmen < hemān (Far.) (38/96)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ, Yalova ağızları.

Edirne Yöresi (EİA): ākimleri < hakimleri (Ar. “ḥākīm”) (19/29), ārman < harman (Far.

“ḥirmen”) (13/82)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): āyalini < hayalini (Ar. “ḥayāl”) (s.202/10)

Yalova Yöresi (YİYA): müēndiz < mühendis (Ar.) (1/154), moāPPet < maḥabbet (Ar.)

(26/329)

3.1.1.2.2.3. “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“ādar < kadar” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Kahramanmaraş, Konya, Nevşehir ağızları.

ādar < kadar: (1/2) AYA, (s.5) AİYASV

gūn āder < gün kadar: (1/59) NYA

bu ādar < bu kadar: (39/9) KAYA

buādar: (3/39) KİKYAÖ

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

şu ādar < şu kadar: (M010/94) KAİA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

Kemaliye Yöresi (KA): āfam < kafam (Ar. “kāfā”) (62/46)

2. Batı Grubu Ağızları: Nevşehir, Sakarya ağızları.

Nevşehir Yöresi (NYA): ik ūruş < iki kuruş (Alm. “groschen”) (63/47)

Sakarya Yöresi (SĀA): láâplarımı < laķaplarımı (Ar.) (18/58)

3.1.1.2.2.4. “n” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağzı.

Adıyaman Yöresi (AĪYASV): taē < dāne (Far) (s.255)

3.1.1.2.2.5. “s” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağzı.

Adıyaman Yöresi (AĪYASV): hepīcī < hepsiciġi (Far. + T.) (s.126)

3.1.1.2.2.6. “v” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Sakarya ağzı.

Sakarya Yöresi (SĀA): evēldēn evvelden (Ar.) (16/32)

3.1.1.2.2.7. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“telezōn < televizyon” (Fr. “télévision”)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

telezōn: (37/25) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Hatay, Manisa ağzı.

telozōn: (11.5.1/19) HA

telezōn: (I-2 08/27) MA

3.1.1.2.3. Özel İsimlerde

3.1.1.2.3.1. “ğ” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon ağzı.

Afyon Yöresi (AMA): esenboā < Esenboġa (12/196)

3.1.1.2.3.2. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“burāniye < Burhaniye”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Kastamonu, Manisa ağızları.

burāniye < Burhaniye (III-16/161) BĪA

burāniyede < burhaniyede: (I.8 01/12) MA

burāniye'ye < Burhaniye'ye (1/4) KMĪKA

“gümüşāne < Gümüşhane”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Giresun ağızı.

gümüşāneden < gümüşhaneden: (74/6) GĪYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce ağızı.

gümüşāneniñ < Gümüşhane'nin: (6/59) DĪKĪYAA

“āsan < hasān” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Nevşehir ağızları.

āsan < hasan: (29/2) NYA

del _ āsan < deli hasan (I-5/188) BĪA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kırşehir, Manisa, Uşak ağızları.

Kırşehir Yöresi (KYA): mitāt < mithat (Ar.) (XXXVIII/1)

Manisa Yöresi (MA): gökān < Gökhan (II-3 04/1)

Uşak Yöresi (UĪA): zeliānın < Zeliha 'nın (Ar.) (I-9/94), ummuānıñ < ümmühanın (Ar.

“ümmü” + T. “han”) (I-17/121)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kırıkkale ağızı.

Kırıkkale Yöresi (KĪĪA): nevşeēr < Nevşehir (14/48)

3.1.1.2.3.3 “n” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı

Erzincan Yöresi (EYA): dumlupuār'dan < Dumlupınar'dan (4-3/20)

3.1.2. Sözcük Kök ve Tabanlarında Eriyen / Düşen Ünsüzün Komşusu Olmayan Ünlülerde Meydana Gelen İkincil Uzunluklar

Sözcük kök ve tabanlarında eriyen/düşen ünsüzün komşusu olmayan ünlülerde meydana gelen ikincil uzunluklar iki başlık altında değerlendirilmiştir. Bunlar;

- Düşen ünsüzün komşusu olmayan önceki ünlün uzaması durumu
- Düşen ünsüzün komşusu olmayan sonraki ünlünün uzaması durumu şeklindedir.

3.1.2.1. Düşen / Eriyen Ünsüzün Komşusu Olmayan Önceki Ünlünün Uzaması Durumu

Düşen ünsüzün kendisinden hemen önceki hecede uzamaya sebep olduğu durumlar bu başlık altında değerlendirilmiştir. Bazı kelimelerde “c, d, f, g, h, k, l, n, r, s” ünsüzlerinin erimesi/düşmesi sonucunda ikincil uzun ünlüler meydana gelmiştir. Bunlar Türkçe kökenli kelimeler ve yabancı kökenli kelimeler olarak iki başlık altında değerlendirilmiştir.

3.1.2.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

3.1.2.1.1.1. “c” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Giresun ağızı.

Giresun Yöresi (GİYA): öne < önce (11/1)

3.1.2.1.1.2. “d” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

“kēni < kendi”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Zonguldak ağızları.

kēnimi < kendimi: (10/13) ZBKİA

kēnisi < kendisi: (12/11) BİAİ

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

Edirne Yöresi (EİA): bāraḳ < bardak (35/5)

3.1.2.1.1.3. “g” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

“būlur < bulgur”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

būlūrdan < bulgurdan: (1/5) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Gaziantep ağızları.

būlur < bulgur: (s.37) AİASV, (s.116) GA

3.1.2.1.1.4. “k” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı ağızı.

Çankırı Yöresi (ÇİYA): ārtı < artık (1/8)

3.1.2.1.1.5. “l” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

“gōnūm < gönlüm / gönül”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

gōnūnū < gönlünü: (21/53) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Çankırı, Balıkesir, Bolu, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Niğde ağızları.

gōnūmde < gönlümde: (s.30) OAAD (Niğde)

gōnūm < gönlüm: (s.121) AİAD (Eskişehir), (IV-1/35) BİA, (32/42) BOİA, (XXXV/16)

KÜYA

gō:nūm: (s.131) AÖAB

gōnūnū < gönlünü: (B4.07/107) AOİAII

gōnū < gönlü: (29/66) KMİKA

ğō'nú: (I/14) KYA

gōnü: (11/104) KAYA, (1/18) ÇİYA

gōnüñden < gönlünden: (I-1 01/20) MA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük ağızları..

gōnüñü: (172/53) KARYA

gōnüñde < gönlünde: (73/28) BYA

gōnüm < gönlüm: (s.119) DİAT (Ardahan)

“yānış < yanış”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan ağızları.

yānış < yanış: (3-7/18) EYA, (XXXVI/17) DA

yānış: (XLV/49) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Eskişehir, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Konya, Manisa, Zonguldak ağızları.

yānış < yanış: (B4.12/28) AOİAII, (16/63) KMİKA, (III-17/47) BİA, (II-5 04/17) MA, (I-A/35-28) AYYA, (5/293) ZBKİA, (64/29) KAYA, (3/13) KİKAYAÖ, (s.146/2) KMİA

yānış: (4.1.3/14) HA

yānış: (12/202) AMA, (21/71) BİAİ, (121/33) BUIYA

yānışlı < yanışlı: (7/471) EİMİYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

yānış: (86/27) KARYA

“dīnemek < dinlemek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

dīneyin < dinleyin: (s.190) DİAT (Erzurum)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Sivas ağızları.

dīnemissik < dinlemiştik: (81/70) KAYA

dīñensin < dinlensin: (11.3.1/24) HA

dīnerdim < dinlerdim: (81/9) SİYA

dīyniyör < dinliyor: (s.141) GDİAT (Maraş)

dīniye dīniye < dinleye dinleye: (s.61/17) KMİA

dīnerdiK < dinlerdik: (A6.08/36) AOİAII

dīner < dinler: (s.56) OAAD (Kayseri)

dīnerdim < dinlerdim: (24/245) KMİKA

dīnedīmize < dinlediğimize: (8/1) GİYA

dīñemiyodum < dinlemiyordum: (1.5/9) HAA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

dīne < dinle: (47/1) KARYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Bolu ağızları.

Şereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): ösemek < özlemek (s.114)

Bolu Yöresi (BOİA): ābam < ablam (75/22)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

Karabük Yöresi (KARYA): çīnesin < cīnlasın (169/27)

3.1.2.1.1.6. “n” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

“yālız < yalnız”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Hatay ağızları.

yālız < yalnız: (11.4/2) HAA, (I-A/8-2) AYYA

3.1.2.1.1.7. “r” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

“sōna < sonra”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Muş ağızları.

sōna < sonra: (s.188) EYSV, (XLVIII / 25) KBAYA, (1-7/7) EYA, (9/s.63) EYAD, (3/82) KA, (VII/6) MMA,

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

sōna < sonra: (1/128) RĪA, (16/10) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

sōna < sonra: (1/9) KMĪKA, (I.4 /22) İİÖKBĪA, (s.126) ŞÇYAS, (11/9) ANYA, (3/40) GĪYA, (1/1) TĪYA, (I /2-20) MYA,(2/4) SĪYA, (1/3) BĪAĪ, (I-1 06 / 99) MA, (60/1) BOĪA, (I-1/35) AĪA (I-2/79) UĪA, (A1.11/21) AOĪA, (s.3) GDĪAT (Malatya), (s.230) GDĪAT (Antep), (s.133) GDĪAT (Maras), (4/4) OĪYA, (s.113) AĪAD (Eskişehir), (I/8) IMA, (72/1) GBAA (Muğla), (59/22) GBAA (Aydın), (40/5) GBAA (Denizli), (28/12) GBAA (Afyon), (20/3) GBAA (İzmir), (1/38) GBAA (Manisa), (s.17/3) KMĪA, (1/29) MĪA, (1/3) ÇĪYA, (s.3) OAAD (Niğde), (1/15) AYA, (I-1/2) BĪA, (I-A/1-6) AYYA, (1/15) NYA

sōña: (4/257) EĪMĪYA, (1/26) KAYA

so:na: (s.99) AÖAB

sōna: (1/142) AMMA

sōña: (1.1.2/3) HA, (s.198) GDĪAT (Antep)

sōnă: (I/5) KÜYA

sōnā: (III/13-75) AYYA

sōnādan < sonradan: (4/1) BUĪYA

sōnadan: (3/50) ZBKĪA

óndan sōnu < ondan sonra: (I-A/2-26) AYYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Karaman, Kırıkkale, Kilis, Tekirdağ ağızları.

sōna < sonra: (I \ 1- 4) KĪLĪA, (1/12) EĪA, (6/47) KARYA, (s.176/37) TMĪKA, (2/7) KĪĪA

sōña: (1/20) KĪĪA

sōnā: (M047/105) KAĪA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağzı.
bāyamı < bayramı (9/46) YİYA

3.1.2.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

3.1.2.1.2.1. “g” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağzı.
Rize Yöresi (RİA): ‘kāva < kavga (Far. “ğavğā”) (9/37)

3.1.2.1.2.2. “h” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

“tēris < terhīs” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağzı.
tēris < terhis: (11/203) RİA
2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Antalya, Bilecik, Kastamonu, Kırşehir, Manisa, Muğla, Uşak ağızları.
tēris < terhis: (LII/68) KYA, (17/57) KMİKA, (A6.07/27) AOİAII, (I-54/3) UİA, (I-3 08/9)

MA

tērīś: (16/31) AYA

tēriz: (63/1) BİAİ, (I/72-31) MYA, (I-22/69) AİA

tērīz: (119/10) AYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Karaman ağızları.
tēris < terhis: (23/73) EİA, (223/82) KARYA, (M001/46) KAİA

“tārana < terhāna” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Antalya, Balıkesir, Çankırı, Kahramanmaraş, Kastamonu ağızları.
tārana < tarhana: (53/12) ÇİYA, (I-1/144) BİA, (28/49) KAYA, (4/124) KMİKA, (s.257)

AİYASV

tāranayī < tarhanayī: (29/19) AYA

“mēramet < merḥamet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın ağzı.
mēramet < merhamet: (III/1-18) AYYA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.
mēremeTliymiş < merhametliymiş: (1/81) BYA

“mēraba < merḥabā” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Çankırı, Uşak ağızları.
mēraba < merhaba: (I-17/47) UİA
mēraba : (10/22) AYA
mērabā: (34/1) ÇİYA

“tēvit < tevḥīd” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kırşehir ağızları.

tēvid < tevhit: (124/66) AYA

tēvit: (LXII/23) KYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Hatay ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): pēriz < perhīz (Far.) (104/26)

Hatay Yöresi (HA): tēşisle < teşhisle (Ar. “teşhīš”) (9.1.3/7)

3.1.2.1.2.3. “l” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

“bekī < belki” (Ar.+ Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

bekī < belki: (19/79) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bilecik ağızları.

bēkī < belki: (106/2) AYA, (54/268) BİAİ

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Manisa ağızları.

Manisa Yöresi (MA): mēcis < meclis (Ar.) (I-15 11/3)

Bilecik Yöresi (BİAİ): mēvid < mevlid (Ar.) (49/76)

3.1.2.1.2.4. “r” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kastamonu ağızı.

Kastamonu Yöresi (KMİKA): zēhi < zehr (Far.) (19/128)

3.1.2.1.2.5. “s” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.

Muğla Yöresi (MYA): tomāte < domates (Rum.) (I/41-4)

3.1.2.1.2.6. “y” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Elazığ Yöresi (EYAD): ğolāna < kolonya (İt. “colonia”) (27/s.134)

2. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): dūne < dünya (Ar. “dunyā”) (98/18)

3.1.2.1.3. Özel İsimlerde

3.1.2.1.3.1. “f” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

“tēvik < Tefvik” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kırşehir ağızları.

tēvik < tevfik: (XVII/71) KYA, (82/82) AYA

3.1.2.1.3.3. “y” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

“mērem < meryem” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Eskişehir ağızları.

mērem < meryem: (38/1) AYA, (III/9-105) AYYA

mēreme < Meryem’e: (45/17) EİMİYA

3.1.2.2. Düşen / Eriyen Ünsüzün Komşusu Olmayan Sonraki Ünlünün Uzaması Durumu

Düşen ünsüzün komşusu olmasa da kenidinden sonraki ünlüyü uzatma durumu mevcut olarak ağızlarda görülmektedir. Bazı kelimelerde “f, ğ, h, l, n, v, y” ünsüzlerinin erimesi / düşmesi sonucunda ikincil uzunluklar görülmektedir.

3.1.2.2.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

3.1.2.2.1.1. “f” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

“yukā < yufka”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa ağızları.

yukē: (II-1 23/7) MA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

yukā: (M047/153) KAİA

yuḥā: (66/10) BYA

3.1.2.2.1.2. “ğ” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa ağızları.

budāy: (I-12 05/194) MA

3.1.2.2.1.3. “l” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Kahramanmaraş ağızları.

Amasya Yöresi (AMMA): atmış < altmış (27/51)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): yanīs < yalnız (118/24)

3.1.2.2.1.4. “n” Ünsüzünün Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

“sorā < sonra”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Tunceli ağızları.
sorā < sonra: (2-5/30) EYA, (34/10) KA, (XXXIV/50) TİA
sōrā: (2-13/52) EYA
2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Bolu, Kütahya, Sakarya ağızları.
so’rā: (XI/25) KÜYA
sorā < sonra: (28/74) SİA, (84/16) BOİA, (II-66/22) AİA
sōrā: (A7.10/37) AOİAII
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.
sorā < sonra: (11/8) BYA
sōrā: (M002/8) KAİA

3.1.2.2.1.5. “y” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

“ölē < öyle”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Tunceli ağızları.
ölē < öyle: (1/39) KA, (XXVIII/15) TİA
2. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Konya ağızları.
ülē < öyle: (40/114) EİMİYA
ölē: (3/55) KİKİYAÖ

“bölē < böyle”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Yalova ağızları.
bölē < böyle: (1/124) YİYA
bēlē: (6/138) BYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Tunceli ağızları.
Elazığ Yöresi (EYAD): ilān < yılan (57/s.204)
Tunceli Yöresi (TİA): sölē < söyle (XXIV/5)
2. Batı Grubu Ağızları: Bilecik ağızı.
Bilecik Yöresi (BİAİ): şölē < şöyle (53/29)

3.1.2.2.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

3.1.2.2.2.1. “ğ” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Manisa ağızları.
Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): maarāda < mağarada (Ar. “mağāre”) (9/76)
Manisa Yöresi (MA): fotorāfi < fotoğrafı (Fr. “photographe”) (II-1 15/127)

3.1.2.2.2.2. “h” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

“ğavē < kahve” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

ğavēsiydi < kahvesiydi: (31/41) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Denizli ağızı.

ğavēyā < kahveye: (40/25) GBAA (Denizli)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa ağızı.

Manisa Yöresi (MA): taranē < terhāna (Far.) (II-1 07/33)

3.1.2.2.2.3. “v” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana ağızı.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): tōbē < tevbe (Ar.) (A8.11/37)

3.1.2.2.3. Özel İsimlerde

3.1.2.2.3.1. “h” Ünsüzünün Erimesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

“zerā < zehra” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Uşak ağızı.

zerā < zehra: (I-9/119) UİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

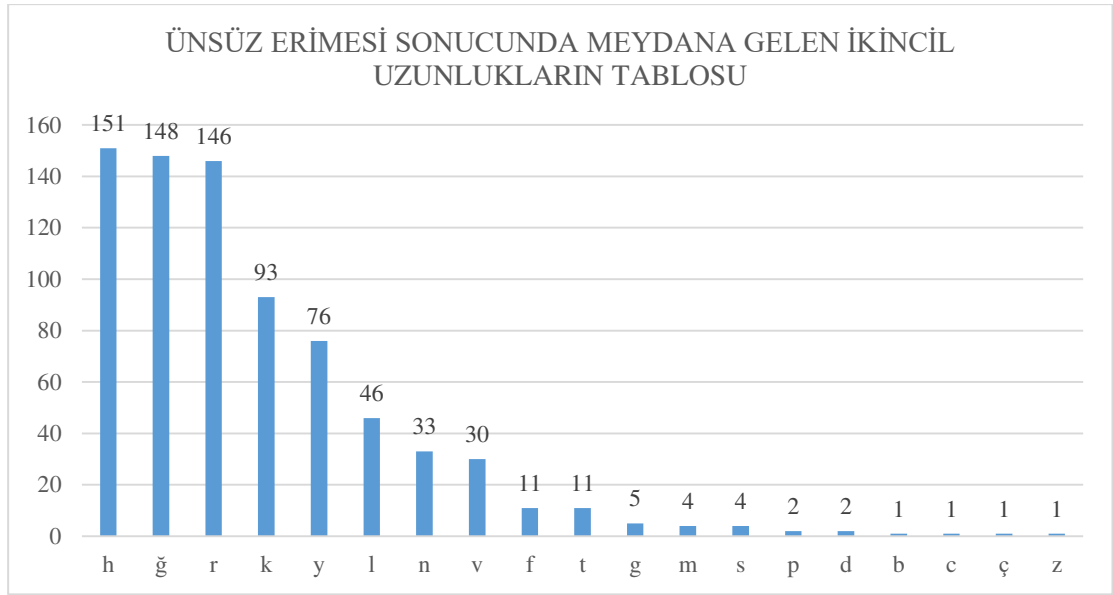
zērā < zehra: (6/25) EİA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

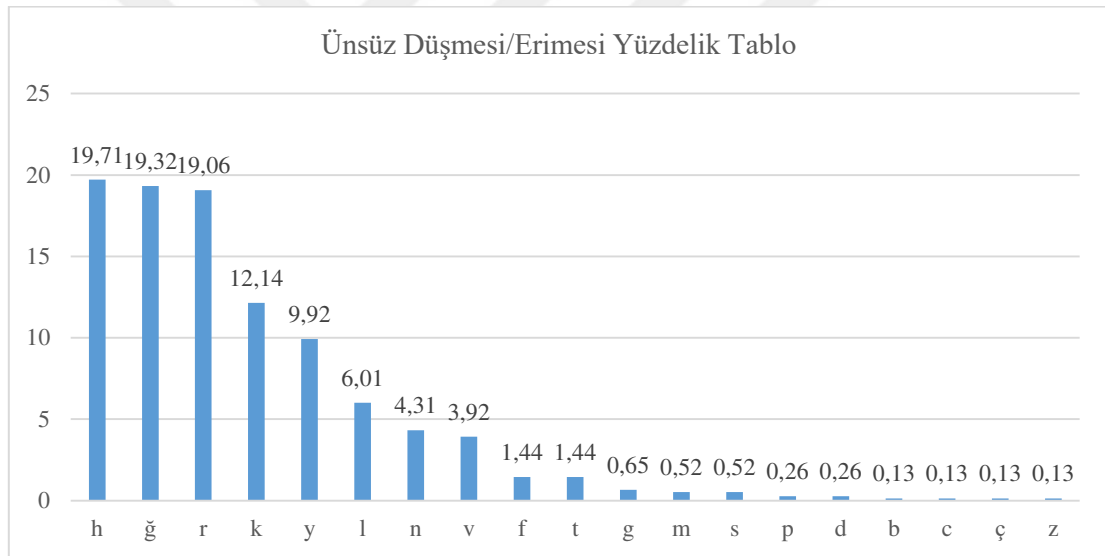
1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Antalya ağızları.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): memēdgil < mehmetgil (s.265)

Antalya Yöresi (AYA): üsēyin < Hüseyin (Ar.) (2/1)

Şekil 7. Ünsüz Erimesi / Düşmesinde Eriyerek / Düşerek Uzunluk Meydana Getiren Ünsüzlerin Tablosu

Şekil 8. Ünsüz Erimesi / Düşmesinde Eriyerek / Düşerek Uzunluk Meydana Getiren Ünsüzlerin Yüzdelik Oran Tablosu

3.1.3. Eklerde Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

3.1.3.1. Fiil Çekim Eklerinde

3.1.3.1.1. Şimdiki Zaman Ekinde

Şimdiki zaman; eylemin bildirdiği oluş ve kılışın şu an içinde gerçekleştiğini ve sürmeye devam ettiğini ifade eden zamandır.

Şimdiki zaman eki Türkçenin tarihi seyri içerisinde bakıldığında bir çok ek ile karşılanmıştır. Eski Türkçede geniş zaman eki şimdiki zaman şeklinde kullanılmış ve şimdiki zaman için özel bir ek kullanılmamıştır. Eski Türkçede; “-ur, -ür; nadiren –ar, -är; tek tük de –ır, -ir; fiil tabanının ünlü ile bitmesi halinde: -yur, -yür; nadiren -r” (Gabain, 2007: 80), geniş zaman eki olarak kullanılan bu eklerin şimdiki zamanı ifade etmek için de kullanıldığından bahsetmiştir.

İlk olarak Eski Anadolu Türkçesinde “-yorır” biçimi Ahmet Fakih tarafından yazılmış olan Çarhname adlı eserde görülmüştür (Türk, 1999: 305). Bu eserden sonra giderek yaygınlaşmıştır. 15. yüzyıldan itibaren de “-yor” biçimi kullanılmıştır.

Eski Türkçeden itibaren ve Harezm, Kıpçak sahalarında da kullanılan “-yur / -yür, -yar / -yer, -yır / -yir” şekilleri aynı işlev ve kullanımla Azerbaycan sahasında da görülmektedir (Türk, 1999: 312). Türk (1999) bu eklerin Azerbaycan sahasındaki kullanımını; “...-yar / -yer’li geniş ünlülü şekiller geniş zaman, -yır / -yir’li dar ünlülü şekiller ise şimdiki zaman anlamı taşımaktadır.” biçiminde açıklamıştır. Bu ekler TT ağızlarında da şimdiki zamanı ifade etmek için kullanılmaktadır.

TT ağızlarında şimdiki zaman eki olarak; “-yorur, -yor, -yAr, -yIr, -yUr, -Ar, -Ir” şekilleri kullanılmaktadır. Bu eklerde meydana gelen erime ve düşme sonucunda da ikincil uzunluklar meydana gelmektedir. TT ağızlarında şimdiki zaman eki olarak kullanılan eklerin yöre ağızlarına göre genel dağılımı Harita 9’da gösterilmektedir.

3.1.3.1.1.1. - yorū < -yorur

Şimdiki zaman ekinin tarihte bilinen ilk şekli “yori-” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Fiillere eklenirken “-yorır” şeklinde eklenmiştir. Bu ek için K. Foy, R. R. Arat, A. Caferoğlu, M. Ergin, Z. Korkmaz vb. Türkologlar yori- / yoru- “yürümek” fiilinin yori-r geniş zaman şeklinden ortaya çıktığını belirtmişlerdir (Gülensoy, 1985: 283).

Ağızlarda bazı yörelerde bu şekil korunmuştur ve -yorır fiilinin “-r” sesinin yitimiyle ikincil uzunluk meydana gelmiştir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, İzmir, Muğla ağızları.

Aydın Yöresi (AYYA): yapıyorū < yapıyorur (I-A/2-24)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): çalışıyorū < çalışıyorur (I.6/23), geziyorū < geziyorur (I.6/24), dövüyorū < dövüyorur (I.99/12), alıyorū < alıyorur (I.108/19)

Muğla Yöresi (MYA): yıkanıyōru < yıkanıyor (I/84-41)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

Karaman Yöresi (KAİA): dēyorū < diyorur (M007/43), geliyorū < geleyorur (M008/34), yapleyorū < yapıyorur (M051/4), çekiyorū < çekiyorur (M075/61), kesiyorū < kesiyorur (M100/33)

Yukarıda verilen örneklerden Muğla Yöresinde diğer yörelerden farklı olarak “-yorur” fiilinin sonundaki “-r” sesinin düşmesiyle “yōru” şeklinde bir uzama yönü oluşmuştur. Muğla yöresinde bu ekin kullanıldığı Ali Akar (2013) tarafından şöyle açıklanmıştır; “Anadolu Oğuzcasının kuruluşu döneminde yori- fiilinin 3.teklik şahıs geniş zaman çekiminden kalıplaşarak gramer unsuru haline bu ek, I. ve II. bölgede sıkça kullanılır.” Yine Akar (2001) Muğla yöresinde kullanılan şimdiki zaman eki için “Muğla ağızında yazı dilimizdeki şimdiki zaman ekiyle aynı zamanda gelişen yoru biçimi de kullanılır. Tarihi Türkiye Türkçesi metinlerinde gördüğümüz –A yori-r şimdiki zaman biçimi, Muğla bölgesi ağızlarında sonraki akıcı ünsüz –r’yi düşürmüş ve

kelime dudak uyumuna girerek tek şekilli -yoru biçiminde 3.tekil şahıslar için kullanılır olmuştur.” demektedir. Muğla yöresinde kalıplaşmış –yoru şekli kullanılsa da “yıkanyōru” kelimesinde meydana gelen uzamanın –yorur şeklinden gelişen –yoru nun “-r” düşmesiyle uzunluk oluşturduğu söylenebilir.

3.1.3.1.1.2. - yō < -yor

Yazı dilinde ve yazı dilinin etkisiyle ağızlarda da kullanımı yaygın olan şimdiki zaman eki “-yor”; Türkiye Türkçesi ağızlarının bazılarında sonundaki “-r” ünsüzünü yitirerek ikincil bir uzunluk meydana getirmiştir. -yor şimdiki zaman eki Türkiye Türkçesi ağızlarının hepsinde görülmektedir. Şimdiki zaman ekleri ağızlarda çeşitli şekillerde görülmektedir. Bu eklerden bazıları kullanıldıkları bölge ağızlarında aslı şimdiki zaman ekidir, bazıları ise standart dilin de etkili olması dolayısıyla ağızlara yerleşmiş şekillerdir. Doğu grubu ağızlarında görülen –yor eki ve –yor ekinden gelişmiş şimdiki zaman ekleri aslı zaman eki değildir bu ekler standart dilin etkisiyle şehir ve ilçe merkezlerinde kullanılan ektir denilebilir (Özek, 2012: 1753).

“r” düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Tunceli ağızları.

Elazığ Yöresi (KBAYA): geliyōlar < geliyorlar (XI/49)

Kemaliye Yöresi (KA): duruyō < duruyor (1/110), götürüyōlar < götürüyorlar (22/38), kâliyō < kalıyor (26/83), olmiyō < olmuyor (31/86), kesiyōsa < kesiyorsa (42/13), çekiyō < çekiyor (55/55), gâyniyō < kaynıyor (55/55), yâiyō < yağıyor (64/32), oluyō < oluyor (64/32)

Tunceli Yöresi (TİA): Kullanemiyōz < kullanamıyoruz (XXVI/19)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Trabzon Yöresi (TYA): ediyōlarmış < ediyorlarmış (1/23), oluyō < oluyor (2/6), dutuyō < tutuyor (2/30), geçiyō < geçiyor (7/5), beeniyō < beğeniyor (11/6), diyōz < diyoruz (17/18), bulamiyō < bulamıyor (28/37), satıhyō < satılıyor (37/1), çıkarıyōsun < çıkarıyorsun (77/27), biliyōsüz < biliyorsunuz (178/88)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): yihiniyō < yıkanyor (A6.06/73)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): gapatıyō < kapatıyor (1/13), giriō < giriyor (1/63), biliyōsun < biliyorsun (1/107), geliyō < geliyor (4/15), bakıyō < bakıyor (10/64), âriyō < ağrıyor (14/25), sanıyōdu < sanıyordu (25/3), bişiyō < pişiyor (27/145), isteyōlar < istiyorlar (30/82), yanıyō < yanıyor (30/153)

Amasya Yöresi (AMMA): ediyō < ediyor (14/72), bişiyō < pişiyor (15/64), diyō < diyor (71/57), gidıyō < gidiyor (71/74), olımyō < olmuyor (2/91), yetişımyō < yetişıyor (2/91), kēsiliyō < kesiliyor (15/94), soruyō < soruyor (27/69), çeviriyō < çeviriyor (22/96)

Anamur Yöresi (ANYA): dutuluyō < tutuluyor (18/30)

Ankara Yöresi (AİA): unuduyōm < unutuyorum (I-1/72), yātamiyōm < yatamıyorum (I-15/39), atamiyōm < atamıyorum (I-15/55), ğapıyō < kapıyor (I-41/35), çalışıyō < çalışıyor (I-43/18), ğılıyōz < kılıyoruz (I-22/113), biçiyōz < biçiyoruz (I-25/13), doluyō < doluyor (I-48/228), gidıyō < gidiyor (I-51/3)

Ankara Yöresi (AÖAB): okunuyo: < okunuyor (s.115), geçiyo:du < geçiyordu (s.125), sarıyo: < sarıyor (s.135), görüyo: < görüyor (s.136), diyo:duk < diyorduk (s.145), giyiyor:lar < giyiyorlar (s.149), idiyo:lar < itiyorlar (s.156), büyüyo:lar < büyüyorlar (s.157)

Antalya Yöresi (AYA): gidiyōsū < gidiyordun (8/67), gēlōr < geliyor (35/61), alōr < alıyor (68/58), veriyō < veriyor (87/49), oturōdu < oturuyordu (112/16), durōr < duruyor (116/62), asōdu < asıyordu (132/71), getirōmuş < getiriyormuş (149/24), gediyo < gidiyoruz (160/69)

Aydın Yöresi (AYYA): yapıyōz < yapıyoruz (I-A/2-22), gidiyō < gidiyor (I-A/5-2), veriyō < veriyor (I-A/9/7), ekiyōmuş < ekiyormuş (I-A/21-9), ölüyōmuş < ölüyorömuş (I-A/21/77), oluyō < oluyor (I-A/26-22), çalışmayōdum < çalışamıyordum (I-A/29-56), çalışmeyō < çalışmıyor (I-A/52-108), bilmeyōdun < bilmiyordun (I-A/61-11), dutmuyō < tutmuyor (I-A/4-44)

Aydın Yöresi (GBAA): bānzeyōmuş < benziyormuş (60/39), sōlāyō < söylüyor (71/45)

Bilecik Yöresi (BİAİ): sökölüyō < sökölüyor (1/15), uçamıyō < uçamıyor (1/72), geçiyō < geçiyor (2/9), çıkıyō < çıkıyor (20/68), veriyō < veriyor (39/78), guruyō < kuruyor (46/52), deyō < diyor (56/20), gaçıyōmuş < kaçıyormuş (68/17), içmeyō < içmiyor (68/19), oturuyōmuş < oturuyormuş (68/20), ālāyōn < āğlıyorsun (32/42)

Bolu Yöresi (BOİA): yapıyō < yapıyoruz (4/1), ekiyōz < ekiyoruz (4/2), yazıyōsuñuz < yazıyorsunuz (13/1), eşitmeyō < işitmiyor (13/4), seviyō < seviyor (23/3), ediyō < ediyor (23/12), oluyō < oluyor (23/12), dikiliyō < dikiliyor (29/8), olmuyō < olmuyor (46/78), bağırıyōlar < bağırıyorlar (46/80)

Bursa Yöresi (BUIYA): geçiyō < geçiyor (36/39), çıkmıyō < çıkmıyor (38/3), yīkayō < yıkıyor (38/3) geliyō < geliyor (38/3), iniyō < iniyor (38/11), gidiyō < gidiyor (88/26) oturyōduK < oturuyorduk (88/31), ölmayō < olmuyor (93/12), òynōsun < oynuyorsun (94/37), oluyōdu < oluyordu (97/40), soruyō < soruyor (97/41)

Cankırı Yöresi (ÇİYA): yapıyōsañ < yapıyorsak (1/29), sürüyōdu < sürüyordu (1/39), oluyōdu < oluyordu (1/44), basiyō < basıyor (5/32), veriyōsa < veriyorsa (6/16), içiyō < içiyor (11/7), sürüyō < sürüyor (20/71), geliyō < geliyor (27/17), istiyōdu < istiyordu (102/19), ēşidiyō < işitiyor (105/1)

Denizli Yöresi (GBAA): işlāyōmuş < işliyormuş (40/19), varıyō < varıyor (50/20), eīlāmiyō < eğlenmiyor (58/5), areyō < arıyor (39/85)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): görmüyō < görmüyor (1/74), yaşıyōdu < yaşıyordu (5/140), diyō < diyor (7/18), yazıyō < yazıyor (25/83), sayıyōdu < sayıyordu (25/147), yattıyō < yatıyor (25/226), dikiliyō < dikiliyor (27/22), sürüyōz < sürüyoruz (43/119), sıvıyō < sıvıyor (48/38), galmıyōdu < kalmıyordu (49/54)

Giresun Yöresi (GİYA): biliyōsun < biliyorsun (1/5), oluyō < oluyordu (7/41), duruyōlar < duruyorlar (33/11), yapıyōz < yapıyoruz (61/6)

Hatay Yöresi (HA): geliyōlar < geliyorlar (2.11.2/5), biniyō < biniyor (2.16.1/33), gidiyō < gidiyor (2.16.1 /34), gēyōlar < giyiyorlar (2.16.1/32),

Isparta Yöresi (İMA): varıyōdu < varıyordu (I/31), bilmeyōz < bilmiyoruz (I/47), yapılyōka < yapılyorken (I/51), biliyōdum < biliyordum (I/53), ölüyō < ölüyor (II/4), oluyō < oluyor (V/5), taşınıyōlarmış < taşınıyorlarmış (XIII/53), gidiyōlā < gidiyorlar (XIII/56), deyōm < diyorum (XIII/62), bilmeyō < bilmiyor (XXX/6)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): işliyōduk < işliyorduk (I.4/3), gidiyōduk < gidiyorduk (I.4/32), düşüyō < düşüyor (I.5/19), etmiyōduk < etmiyorduk (I.12/5), alıyōla < alıyorlar (I.15/2), veriyōla <

veriyorlar (I.28/24), oluyō < oluyor (I.30/1), biliyōm < biliyorum (I.59/6), gidiyōm < gidiyorum (I.98/6), ediyōduk < ediyorduk (II.4/2)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): dūyō < diyor (21/28), gelmiyō < gelmiyor (44/40), yetmiyō < yetmiyor (49/42), alıyō < alıyor (57/32), göyyōk < koyuyoruz (114/57), sürüyō < sürüyor (132/40)

Kayseri Yöresi (KMİA): gōtürüyōmuş < gōtürüyormuş (s.22/12), sormuyōlar < sormuyorlar (s.55/4), diyōmuş < diyormuş (s.58/9), idiyōlar < itiyorlar (s.83/18), gidiyōlar < gidiyorlar (s.103/10)

Kırşehir Yöresi (KYA): bili'yō < biliyor (XLII/90), bili'yōñ < biliyorsun (XXIV/1), bili'yōñ < biliyorsun (XLIV/24)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): oynuyō < oynuyor (13/109), çıkmıyō < çıkmıyor (31/19)

Kütahya Yöresi (GBAA): bulunuyōdum < bulunuyordum (23/7)

Kütahya Yöresi (KÜYA): gidilyōsa < gidiliyorsa (I/58), soruyō < soruyor (II/79), oluyō < oluyor (VIII/38), verilyō < veriliyor (IX/10), deıııyō < deııııyor (IX/33), gidiyōsuñ < gidiyorsun (XIV/27), ğurtarıyōmuş < kurtarıyormuş (XLII/4), gōderiyōsuñ < gōnderiyorsun (XLIV/6), geliyōmuş < geliyormuş (XLIV/63), biliyō _musun? < biliyor musun? (L/10), daıdıyō < daııtıyor (XLVI/63)

Malatya Yöresi (MİA): durüy < duruyor (33/23), söylüyōm < söyliyorum (23/21), geliyōlar < geliyorlar (62/16), aılıyō < aılıyor (85/8), sallanıyō < sallanıyor (85/9), yapıyō < yapıyor (94/31), bıııyō < bıııyor (100/3), diyō < diyor (117/5), vermiyōdu < vermiyordu (138/7), dutuyōh < tutuyoruz (100/1), vuruyōh < vuruyoruz (100/2)

Manisa Yöresi (GBAA): giryō < giriyor (10/16), yapıhyō < yapılıyor (13/16), bilmōr < bilmiyor (14/40)

Manisa Yöresi (MA): bilmiyōn < bilmiyorsun (I-6 08/30)

Manisa Yöresi (MA): gidyōz < gidiyoruz (I-1 01/12), yapamıyō < yapamıyor (I-1 01/58), diyō < diyor (I-1 03/43), bilyō < biliyor (I-1 03/57), dōküyō < dōküyor (I-1 03/79), oluyō < oluyor (I-2 01/28), geziyō < geziyor (I-8 03/7), baıııyō < baıııyor (II-1 15/53), aTıyōZ < atıyoruz (II-8 01/46), asılıyōdu < asılıyordu (II-8 01/106)

Maraş Yöresi (GDİAT): oluyōlar < oluyorlar (s.177)

Muğla Yöresi (GBAA): aleyōsuñ < alıyorsun (74/29)

Muğla Yöresi (MYA): sulēyōmuş < söyliyormuş (I/24-32), gōtürüyō < gōtürüyorlar (I/25-23), tutuyō < tutuyor (I/30-15), bırakıyō < bırakıyor (I/31-38), karıııyō < karıııyor (I/68-20), yapıyō < yapıyor (I/68-20), gidiyō < gidiyor (I/68-49), oluyō < oluyor (I/84-9), yapıōdum < yapıyordum (II/9-183), gedyōz < gidiyoruz (II/17-33), atamāyōn < atamıyorsun (III/16-29)

Ordu Yöresi (OİYA): annatıyōdu < anlatıyordu (1/1), yapıyōsüz < yapıyorsunuz (14/5), geliyō < geliyor (22/14), yatıyō < yatıyor (22/17), görmüyō < görmüyor (34/12), toplayıyō < toplıyor (43/4), atıyōlar < atıyorlar (43/5), duruyōk < duruyoruz (48/33), bilmiyōsun < bilmiyorsun (63/46), alıyō < alıyor (132/7), yapıyōn < yapıyorsun (8/18), haıııyōñ < haıııyor (34/7), seriyōñ < seriyorsun (34/7)

Sakarya Yöresi (SİA): göTürüyōz < gōtürüyoruz (3/9), gelmiyō < gelmiyor (10/48), sorüyōdum < soruyordum (11/98), atıyō < atıyor (16/86), geıınıyōm < geıınıyorum (31/44), soruluyō < soruluyor (40/282), diyō < diyor (40/281), biliyōm < biliyorum (46/212), dikiyōz < diyoruz (64/27), bilmiyōm < bilmiyorum (67/18)

Sivas Yöresi (SİYA): ğatlanıyöz < katlanıyoruz (2/69), ayrılyō < ayrılıyor (7/18), yapıyō < yapıyorum (27/64), bakıyō < bakıyor (28/41), bekliyōm < bekliyorum (35/24), raslıyōz < rastlıyoruz (48/22), getiriyōlar < getiriyorlar (92/22), yetiyōsa < yetiyorsa (130/38), tütüyō < tütüyor (138/85), dayanımıyōlar < dayanmıyorlar (8/40), anlamıyōlar < anlamıyorlar (15/130), oluşıyō < oluşuyor (71/1), düşüyō < düşüyor (110/99), yapıyōk < yapıyoruz (128/1), çalışıyōk < çalışıyoruz (134/4), ekemiyōk < ekemiyoruz (134/9), unudamıyōm < unutamıyorum (144/5)

Tokat Yöresi (TİYA): diyō < diyor, biliyōm < biliyorum (6/43), duruyō < duruyor (9/8), iniyōdu < iniyordu (25/8), veriyōlar < veriyorlar (30/6), geliyōmuş < geliyormuş (9/47), düşünüyōm < düşünüyorum (74/74), getiriyō < getiriyor (74/105), geliyōñ < geliyorsun (105/19), ūraşıyōk < uğraşıyoruz (106/2)

Uşak Yöresi (UİA): konuşıyōduk < konuşuyorduk (I-2/11), korkuyō < korkuyor (I-2/181), bekliyōsun < bekliyorsun (I-5/37), biliyōsuñuz < biliyorsunuz (I-21/11), seviyō < seviyor (I-32/61), diyōlā < diyorlar (I-33/7), geziyōdum < geziyordum (I-54/18), oyneyōla < oynuyorlar (I-72/14), oluyōmuş < oluyormuş (I-93/13), biliyōdum < biliyordum (I-93/30)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): biçiyō'z < biçiyoruz (3/37), toplıyō'z < topluyoruz (3/37), isdiyōm < istiyorum (5/243), yapıyō'z < yapıyoruz (19/15), olıyō < oluyor (19/16)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Iğdır, Karabük, Karaman, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): benziyō < benziyor (1/95)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): olōyōdu < oluyordu (1/16)

Iğdır Yöresi (İİA): yiyō < yiyor (60/35), diyō < diyor (60/35), diyōlar < diyorlar (60/36)

Karabük Yöresi (KARYA): dēyōñ? < diyorsun? (165/54)

Karaman Yöresi (KAİA): ediyō < ediyor (M057/22), ağılyōdu < ağılıyordu (M067/41), çıkıyō < çıkıyor (M106/42), şişiyō < şişiyor (M118/12)

Yalova Yöresi (YİYA): ğōyōlar < koyuyorlar (1/36), bilmeyōn < bilmiyorsun (2/27)

3.1.3.1.1.3. -ör / -ō < -yor

“y” erimesiyle

“y” sesi iki ünlü arasında eriyip yok olarak yerini yuvarlak uzun ünlüye bırakmıştır (Gülensoy, 1985: 285). Bazı örneklerde “-r” ünsüzü korunmuştur, bazılarında ise o da düşürülmüştür.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir, Hatay, İçel (Anamur), Kırşehir, Kütahya, Manisa, Nevşehir ağızları.

Anamur Yöresi (ANYA): geçiniōruz < geçiniyoruz (1/9), yeyemōruz < yiyemiyoruz (2/8), yetiştiriyōruz < yetiştiriyoruz (2/17), ekemōruz < ekemiyoruz (2/18), yakaōruz < yakıyoruz (10/43), çekiyōruz < çekiyoruz (18/26), oluōr < oluyor (18/49), iniōruz < iniyoruz (25/3), yapıōruz < yapıyoruz (18/34), başlıōr < başlıyor (18/29), gezeliōr < geziliyor (36/21), konuşamōrun < konuşamıyorum (36/28), çalışōruz < çalışıyoruz (41/3), etmōsuñ < etmiyorsun (41/25), çıkıōruz < çıkıyoruz (41/32)

Ankara Yöresi (AİA): bilmōdum < bilmiyordum (II-56/6)

Balıkesir Yöresi (BİA): bağırō < bağırıyor (III-3/109), çıkōlā < çıkıyorlar (III-3/108), gelmō < gelmiyor (III-3/109), yazōlā < yazıyorlar (III-3/108), isdōsāñ < istiyorsan (III-6/81), sevōmuş < seviyormuş (III-6/87)

Hatay Yöresi (HA): binōduḡ < biniyorduk (1.7.1/21), gidō < gidiyor (3.1.1/4), düşünōm < düşünüyorum (3.2.2/3), öksürōm < öksürüyorum (3.6.1/1), gelōr < geliyor (8.5.1/11), oturōlar < oturuyorlar (8.11.2/11), bilmōm < bilmiyorum (8.11.2/12), sevōḡ < seviyoruz (4.7.1/11), gelōm < geliyorum (4.11.1/13), yapōñ < yapıyorsun (1.11.1/16), getirōK < getiriyoruz (2.4.2/31), bilōñuz mu? < biliyor musunuz (2.6.1/7), baḡō < bakıyor (2.7.1/10), nedōñ < ne yapıyorsun (2.13.1/21), çekōḡ < çekiyoruz (3.7.1/10)

Kırşehir Yöresi (KYA): itmōñ < itmiyorsun (LIX/83)

Kütahya Yöresi (KÜYA): bilmōn < bilmiyorsun (XII/26)

Manisa Yöresi (MA): bilmōn < bilmiyorum (I-5 02/6)

Nevşehir Yöresi (NYA): bilemō musunuz? < bilemiyor musunuz? (13/32), bilmōr < bilmiyor (13/31), yēmōñ < yemiyorsun (13/37), almōñ < almiyorsun (13/37), arōr < arıyor (14/24), isdō < istiyor (14/24), durmōr < durmuyor (14/28), bilmōruḡ < bilmiyoruz (45/170)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Kilis, Yalova ağızları.

Doğu İlleri Ağızları (DİAT): oturōrdu < oturuyordu (s.42), durmōr < durmuyor (s.47), söylōr < söylüyor (s.71)

Edirne Yöresi (EİA): vēmōrsün < vermiyorsun (25/183), dayanōrum < dayanıyorum (27/145), güvenōrüm < güveniyorum (27/145)

Kilis Yöresi (KİLİA): oturōr < oturuyor (I/9-17), söylōr < söylüyor (I/42-6), yanōr < yanıyor (I/61-6), alōr < alıyor (I/61-15), gelōr < geliyor (I/61-15), harcōr < harcıyor (I/61-15), gidōr < gidiyor (I/61-16), ḡandırōr < kandırıyor (I/61-20), dōr < diyor (I/61-19), gelōn < geliyorsun (I/42-5), bilōñ mu? < biliyor musun (I/45-61)

Yalova Yöresi (YİYA): alamōz < alamıyoruz (9/192)

3.1.3.1.1.4. –yū / -yū < -yur / -yür

“r” erimesiyle

Şimdiki zaman ekinin TT ağızlarında “-yur /-yür” biçimi de mevcuttur. Ses uyumlarına uyması bakımından bazı kelimelerde –yur bazı kelimelerde –yür şeklinde kullanılmıştır. Kalın ünlülü seslerle “-yur” şekli ince ünlülü seslerle “-yür” şekli kullanılmıştır. Bu şeklin son sesindeki –r ünsüzünün düşmesiyle ikincil uzunluk meydana gelmiştir. Özek, bu ekin yor(ı)- fiilinden gelişen –yor ekinden gelişmediğini yur(ı)-, yür(i)- fiillerinden geliştiğini söylemiştir (Özek, 2012: 1762). Gülensoy da (1985) bu konuyu; “-yor’daki geniş yuvarlak o ünlüsünün dar yuvarlak u’ya ve y ünlüsünün etkisi altında incelmış ü’ye dönüşmesiyle ortaya –yur ve yür’lü şekilleri çıkmıştır.” şeklinde ifade etmiştir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Kahramanmaraş, Malatya, Sivas ağızları.

Amasya Yöresi (AMMA): gēliyū < geliyor (17/7)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): bilmiyūm < bilmiyorum (34/49)

Malatya Yöresi (MİA): oluyū < oluyor (20/16), göyyūz < koyuyoruz (91/13), gızardıyūz < kızartıyoruz (91/13), vuruyūz < vuruyoruz (91/17)

Sivas Yöresi (SİYA): olyūdu < oluyordu (1/18), olūyū < oluyor (26/29)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce ağızı.

Düzce Yöresi (DİKİYAA): oluyūdu < oluyordu (5/51), yanaşmıyūlar < yanaşmıyorlar (5/57), toPluyūduh < topluyorduk (8/113)

“y” erimesiyle

Şimdiki zamanın ağızlarda kullanılan -yur / -yür şeklindeki “y” erimesi ile ekte ikincil uzunluk meydana gelmiştir. İki ünlü arasında kalan “y” sesi eriyip yerini yuvarlak ünlüye bırakmıştır. Eriyen “y” sesi dolayısıyla da karşılaşan iki ünlü de ikincil uzunluk meydana getirmiştir. “y” ünsüzün erimesi sonucunda ikincil uzunluk oluştuğu için bu başlık altında değerlendirilmiştir. Bazı örneklerde “r” sesinin de düştüğü görülmektedir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Balıkesir, Hatay, Kahramanmaraş ağızları.

Amasya Yöresi (AMMA): büşürmüm < pişirmiyorum (7/144), bülüm < bilmiyorum (21/18), yürüyēmüm < yürüyemiyorum (55/22)

Balıkesir Yöresi (BİA): yakū < yakıyor (III-4/45), alūs < alıyoruz (IV-7/16), verūs < veriyoruz (IV-7/16), yapū < yapıyor (IV-7/19)

Hatay Yöresi (HA): biliūr < biliyūr < biliyor (11.5.1/4), duzlūrler < tuzluyorlar (8.3.1/6)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ohū < okuyor (1/16), olū < oluyor (4/43)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

Edirne Yöresi (EİA): bilmūm < bilmiyorum (2/8), bozūr < bozüyūr < bozuyor (2/16), gidū < gidiyor (2/16), çökū < çöküyor (2/10), çıkū < çıkıyor (2/11), vermūler < vermiyorlar (2/19), sevūsa < seviyorsa (17/14)

3.1.3.1.1.5. -yā / -yē < -yar / -yer

Şimdiki zaman ekinin ünlü düzleşmesine uğramış biçimi “-yar / -yer” olarak kullanılmıştır. Bu ekin sonundaki “-r” sesinin erimesi/ düşmesi sonucu “-yā / -yē” şeklini alarak ikincil uzunluk meydana getirmiştir. -yar / -yer şekli Türkmen Türkçesinde uzun ünlülü biçimde kullanılmaktadır. Özek (2012), “Türkmen Türkçesindeki -yaar / -yeer ve /r/ ünsüzü düşmüş -yaa / -yee şimdiki zaman ekleriyle şekil ve işlev olarak paralellik göstermektedir.” şeklinde ifade etmiştir.

Şimdiki zaman için kullanılan ek türü, ünlü düzleşmesine uğramış -yar /-yer ile bu şeklin son sesteki -r ünsüzü düşmüş olan -ya / -ye; -yā / -yē şekilleridir (Gülensoy, 1985: 287).

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bartın, Bilecik, Bolu, İzmir, Kahramanmaraş, Tokat, Zonguldak ağızları.

Bartın Yöresi (BA): yapuşduryā < yapıştırıyor (I/25), şaşuryā < şaşıyor (I/59), sokuyā < sokuyor (I/60)

Bilecik Yöresi (BİAİ): düzelmeyā < düzelmiyor (56/3), bitmeyā < bitmiyor (56/20)

Bolu Yöresi (BOİA): oluyā < oluyor (46/55), başlıyā < başlıyor (46/56), söyleyā < söylüyor (46/57), oliyā < oluyor (72/22), ediyā < ediyor (73/53), yatiyē < yatıyor (79/15), çözemeyē < çözemiyor (88/4), yapıyā < yapıyor (88/19)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): gömülüyā < gömülüyor (IV.1/30)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): biliyā < biliyor (48/38)

Sakarya Yöresi (SİA): oliyā < oluyor (45/45)

Tokat Yöresi (TİYA): yapıyā < yapıyor (29/29)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): durêyâ < duruyor (1/7), baķıyâ < bakıyor (1/102), yıkıyâlamış < yıkıyorlarmış (1/180), olıyâ < oluyor (3/48), verıyâ' < veriyor (3/37), bayılıyâ < bayılıyor (11/77), yatıyâ < yatıyor (6/16), gelıyâ' < geliyor (5/221)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): édıyâ < ediyor (25/21)

3.1.3.1.1.6. -yī / -yĭ < -yır / -yir

Şimdiki zaman eki olarak kullanılan bir diğer şekil ise –yır / -yir ekleridir. Ek sonunda bulunan “-r” ünsüzünün düşmesiyle de ikincil uzunluk meydana gelmiştir. Bu ek yine şimdiki zaman eki olarak kullanılan –yUr ekinden gelişmiştir diyebiliriz. “U” ünsüzünün daralıp “I” şeklinde dönüşmesiyle meydana gelmiştir. Özek (2012), bu ekin şimdiki zaman eki olarak –yUr ekinden geliştiğini ve ayrıca ekin farklı şekilde ekleşmeyle meydana geldiğini ifade ederek; “Doğu grubu ağızlarında kullanılan -yUr aslı şimdiki zaman eki ve –yUr’dan gelişmiş –yır / -yir; –yı/ -yi şekillerini de bu açıdan bugün TT’de kullanılıyor –yor ekinden gelişmiş bir şekil olarak değil; ilk yazılı belgelerimizden itibaren yorı- fiilinden ayrı olarak gelişmiş yür(i)-, yür(ü)- fiillerinin ekleşmesiyle meydana gelen bir şekil olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.” şeklinde değerlendirmiştir.

r düşmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Van ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): bahiyīm < bakıyorum (1-1/21), baķıyĭ < bakıyor (1-18/74), geçiyĭ < geçiyor (1-18/76), ediyĭ < ediyor (2-14/47)

Erzurum Yöresi (DİAT): deyĭsen < diyorsan (s.186)

Kemaliye Yöresi (KA): bişirüyĭ < pişiriyor (1/137)

Van Yöresi (VMKA): bekliyĭse < bekliyorsan (24/30), behliyĭ < bekliyor (444/52)

2. Batı Grubu Ağızları: Bursa ağızı.

Bursa Yöresi (BUIYA): bekliyīm < bekliyorum (11/17)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Kilis ağızları.

Düzce Yöresi (DİKİYAA): biraķıyĭsuñ < bırakıyorsun (1/11), Kōnuşamıyĭ < konuşamıyor (5/33), duriyĭler < duruyorlar (5/40)

Kilis Yöresi (KİLİA): deyĭ < diyor (I/9-17)

3.1.3.1.1.7. -Ar < -yar / -yer

Şimdiki zaman eki olarak TT ağızlarında –Ar eki de kullanılmaktadır. Ağızlarda şimdiki zaman eki olarak kullanılan “-yAr” şeklinin daha sonra “y” nin erimesi ile “-Ar” şekini alması sonucu ikincil uzunluk meydana gelmiştir. Gülensoy (1985), bu ek için; “-yar / -yer ekindeki y’nin erimesiyle ortaya çıkan –ēr şekli Kars (-ēr), Tokat (-ēr) ve Sivas (-ēr, - ērsen) yörelerinin bir özelliğidir.” demektedir.

TT ağızlarında kullanılan –Ar şekli Eski Türkçede de şimdiki zamanı ve geniş zamanı karşılamak amaçlı kullanılmıştır. Özek (2012), bu ekin Azerbaycan sahasındaki kullanımını da ifade ederek doğu grubu ağızlarındaki kullanımı üzerinde durmuştur; “Azerbaycan Türkçesinde –Ir eki şimdiki zamanı ifade ederken, -Ar şekli geniş zamanı ifade etmektedir. Türkiye Türkçesinde

böyle bir ayırım olmaksızın daha ziyade tek heceli fiil kök veya gövdelerine getirilen geniş zaman ekidir. Doğu grubu ağızlarında kimi örneklerinde ek ünlüsü kapalı é olarak, yaygın bir şekilde şimdiki zaman işleviyle kullanılmaktadır.”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

Erzurum Yöresi (ERİA): bahe·yrlar < bakıyorlar (02 000 02/61), yate·rmeş < yatıyormuş (06 008 01/10), diye·ler < diyorlar (06 008 01/19), büle·rem < biliyorum (06 008 03/15), bahe·r < bakıyor (06 008 03/23), ate·r < atıyor (07 000 01/78), benzeme·r < benzemiyor (07 015 03/111), böle·ruğ < bölüyoruz (07 015 03/51), yate·r < yatıyor (06 008 03/21), sore·r < soruyor (06 008 03/17)

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Kastamonu, Muğla ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): bilmēr < bilmiyor (44/19)

Aydın Yöresi (AYYA): dutmērız < tutmuyoruz (I-B1/6-168), bilmērın < bilmiyorum (I-B1/6-166)

Kastamonu Yöresi (KMIKA): bilmērüz < bilmiyoruz (59/8)

Muğla Yöresi (MYA): geçilmēr < geçilmiyor (II/740), bilmērdi < bilmiyordu (II/9-42), görmēr < görmüyor (II/14-4), bilmēn < bilmiyorum (II/9-42)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

Doğu İlleri Ağızları (DİAT): gedē·rdi < gidiyordu (s.20), bahe·rdin < bakıyordun (s.23), damlē·r < damlıyordu (s.38), galmē·r < kalmıyordu (s.38), dolanēr < dolanıyor (s.48)

Edirne Yöresi (EİA): konuşēriz < konuşuyoruz (31/24), tanımērız < tanımıyoruz (31/22), bırakmāylar < bırakmıyorlar (6/15)

3.1.3.1.2. Geniş Zaman Ekinde

Geniş zaman geçmiş, şimdi, gelecek gibi bütün zaman dilimlerini geniş çerçevede içine alabilen bu döngüde gerçekleşen oluş ve kılışı belirtmek için kullanılan zamandır. Korkmaz (2017b), “Ekte esas itibarıyla ‘her zamanı’ içine alan bir süreklilik işlevi vardır. Bu işlev dolayısıyla, sık sık yapılan, alışkanlık ya da âdet haline gelen veya her zamanı kapsayan ve genellik taşıyan oluş ve kılışlar hep bu kiple anlatılır.” şeklinde tanımlar.

Geniş zaman eki; -r, -(I)r /-(U)r ve- (A)r olmak üzere sıfat-fiil kökenli iki farklı ek türü ile belirtilebilir. (Korkmaz, 2017b: 569).

Geniş zaman eki “-r” ağızlarda sıklıkla düşürülmüş ve ikincil uzunluk meydana gelmiştir. “r” sesinin söyleniş zorluğu akıcı bir ünsüz olması sebebiyle de düşme eğilimi içerisinde.

3.1.3.1.2.1. -r / -Ar / -Ur/ -Ir

“r” düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Kars, Van ağızları.

Diyarbakır Yöresi (DA): ‘alākan < ağlarken (XXXVI/58)

Elazığ Yöresi (KBAYA): durūsaz < durursanız (XXXVIII/43)

Erzincan Yöresi (EYA): olūsa < olursa (5-14/8), söylēse < söylerse (2-44/15), ısınīsa < ısınır (4-4/7), ısınū < ısınır (4-4/9)

Kars Yöresi (KİA): verēdi < verirdi (49/5), yedirēdi < yedirirdi (49/5)

Kemaliye Yöresi (KA): edē < eder (53/25), ārāsa < ararsa (60/9), vērūsūn < verirsin (21/179), gelūdī < gelirdi (34/8), dālūdī < dağılırdı (34/8)

Van Yöresi (VMKA): verīsen < verirsin (7/111), gelīsen < gelirsin (47/1)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Trabzon Yöresi (TYA): olūdu < olurdu (17/25), vurūdun < vururdun (27/2), doldūdī < doldurdu (114/7), görūdūn < görürdün (179/23), oturūduḡ < otururduk (86/2)

evlenūsūn < evlenirsin (14/1), çevirīsun < çevirirsin (153/18)

olūsa < olursa (12/13), bulūsan < bulursan (86/7), alūsanz < alırsanız (111/38), bırakūsanz < bırakırsanız (111/39), ıslanūsa < ıslanırsa (117/5)

oturūmuş < otururmuş (31/31), durūmuş < dururmuş (31/34)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Konya, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağzıları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): dutabilī miyim? < tutabilir miyim? (A2.10/40)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): yapādīK < yapardık (4/2), edēdi < ederdi (13/21), satādīK < satardık (25/144), sürēdiK < sürerdik (29/22), gidēdiK < giderdik (28/21)

yarā < yarar (1/5), çekē < çeker (1/35), girē < girer (1/45), olū < olur (3/16), yapılı < yapılır (3/24), öpē < öper (14/12)

idēse < ederse (3/27), ekēsen < ekersen (7/96), sorāsañ < sorarsan (7/27)

girēmiş < girermiş (25/30)

goşāken < koşarken (1/43), çekēken < çekerken (4/27), kesēken < keserken (4/72), açākan < açarken (17/173)

Afyon Yöresi (GBAA): göndāmiş < göndermiş (28/33), gidākānā < giderken (37/32)

Amasya Yöresi (AMMA): gēlīdi < gelirdi (23/49)

bilī < bilir (1/16), gelī < gelir (1/20), sarulū < sarılır (10/77), oturū < oturur (55/19)

gaçāmış < kaçarmış (79/19)

Anamur Yöresi (ANYA): olūdu < olurdu (1/10), yapādīK < yapardık (15/12)

Ankara Yöresi (AİA): başlādık < başlardık (I-36/44), gidēdik < giderdik (II-73/10)

yapā < yapar (II-58/5), goşā < koşar (II-58/5), getirīler < getirirler (III-111/49)

yapākan < yaparken (II-61/36), atlākan < atlarken (II-66/32), düşēkene < düşerken (II-97/6)

Ankara Yöresi (AÖAB): taha:duk < takardık (s.109), gide:dük < giderdik (s.109)

afēde:sin < afedersin (s.109), ēde:le < ederler (s.109), ara:sın < ararsın (s.134), saça: < saçar (s.144)

saklanı:miş < saklanırmış (s.144)

geli:ken < gelirken (s.104)

Antalya Yöresi (AYA): otuTdurūdū < oturttururdu (14/74), olūdun < olurdun (67/47), şēdēdim < şey ederdim (88/7), oturūduḡ < otururduk (170/91), yāpdīdīḡ < yaptırdık (172/53), çıkarīdīḡ < çıkarırdık (146/27)

durū < durur (4/56), yābāla < yaparlar (23/56), dayāla < dayarlar (34/28), inēle < inerler (37/34), bişirī < pişirir (151/10)

bakāsa < bakarsa (118/86)

Aydın Yöresi (AYYA): bulünüdü < bulunurdu (I-A/5-9), duyādık < duyardık (I-A/11-7), yapādık < yapardık (I-A/17-5), gāçādık < kaçardık (I-A/17-5), otūdu < oturduk (I-A/19-9), doğūdū < doğurduğū (I-A/51-54)

gidā < gider (I-A/1-5), gelī < gelir (I-A/1-5), oturū < oturur (I-A/1-30), düşünüle < düşünürler (I-A/1-46)

olūmuş < olurmuş (I-A/14-327)

olūsa < olursa (I-A/1-35), çoşāsa < çoşarsa (I-A/3-39)

gidēkene < giderken (I-A/6-90), bişirīken < pişirirken (I-A/7-25), olūkana < olurken (I-A/10-25), gurūkan < kururken (I-A/43-98)

Aydın Yöresi (GBAA): otūdu < oturdu (59/23), gidā < gider (59/4)

gāçāsā < geçerse (59/5), gırılısa < kırılırsa (59/44)

doldūmuş < doldurmuş (59/41), atamış < atarmış (60/14)

vurāka < vururken (62/17), gidākān < giderken (65/71)

Balıkesir Yöresi (BİA): bilīdi < bilirdi (II-4/112), sürēdik < sürerdik (III-1/18), sümürūdū < sömürürdū (III-1/92), çıkādı < çıkardı (III-3/102)

gelī < gelir (II-3/58), çekē < çeker (II-3/60), bişirī < pişirir (II-3/100), sorā < sorar (III-4/76), girē < girer (IV-1/3)

edēmiş < edermiş (IV-27/117)

çekēse < çekerse (IV-3/73), gelīse < gelirse (IV-12/57)

gidēken < giderken (III-3/74), gāynākāna < kaynarken (III-10/77), çaKākān < çakarken (IV-1/28)

Bartın Yöresi (BA): süpūdū < süpürdū (s.36/11)

ğovā < kovar (I/34), olū < olur (I/91), dönē < döner (I/112), durū < durur (I/143), yaraşū < yaraşır (s.38/17), dayanū < dayanır (s.38/11), uyanū < uyanır (s.38/11), boyanū < boyanır (s.38/11), bilū < bilir (s.37/8), oturū < oturur (s.37/27)

gezēken < gezerken (I/55), çıkākān < çıkarken (I/58), oynākān < oynarken (I/60), geçēken < geçerken (I/99), beklēken < beklerken (I/127), durūken < dururken (II/57), bakākān < bakarken (II/67)

vurāsiy < vurursun (I/52), isdēsey < istersen (I/53), gidēsiy < gidersin (I/53), çıkāsiy < çıkarsın (I/97), geçēsiy < geçersin (II/19), görēsiy < görürsün (s.37/22)

Bilecik Yöresi (BİAİ): goşādık < koşardık (6/7), gidēdik < giderdik (6/7), binēdik < binerdik (6/7), gorkādı < korkardı (2/41), çizēdi < çizirdi (56/15)

başlā < başlar (1/82), istē < ister (1/83), yapāsın < yaparsın (1/88), yetē < yeter (5/56), çekē < çeker (7/268)

ölçēmiş < ölçermiş (2/20)

gülēken < gülerken (7/248), yapākān < yaparken (29/34), gılākān < kılarken (40/107), girēken < girerken (54/110), gāynākān < kaynarken (1/84)

Bolu Yöresi (AİAD): geçēken < geçerken (s.158), çekēken < çekerken (s.158), içēken < içerken (s.158), nistēsiz < ne istersiniz (s.159)

Bolu Yöresi (BOİA): dakādım < takardım (1/10), yapādı < yapardı (18/21), sürēdik < sürerdik (57/1), saçādık < saçardık (57/24), dökēdik < dökerdik (57/23), akādı < akardı (88/8)

gopāsañ < koparsan (7/30), binē < biner (11/4), edē < eder (18/3), olū < olur (21/3), gidē < gider (83/4)

dakāsam < takarsam (8/17), sevēsen < seversen (52/25)

biçēken < biçerken (41/45), yakākan < yakarken (58/4), yıkākan < yıkarken (67/21), gidēken < giderken (73/8)

Bursa Yöresi (BUIYA): oynādık < oynardık (1/15), kesēdi < keserdi (1/20), geçēdik < geçerdik (2/11), yapādık < yapardık (4/8), annadīdı < anlatırdı (51/1)

gidēler < giderler (3/25)

edēse < ederse (1/3), yapāsam < yaparsam (1/5), arāsın < ararsın (1/38), bulunūsa < bulunursa (18/26)

gidēken < giderken (3/52), çıkākan < çıkarken (18/2), yatāka < yatarken (106/41), biçēken < biçerken (125/37)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): oturūduḡ < otururduk (4/11), verūdün < verirdin (25/4)

oturūsuñ < oturursun (13/18), verū < verir (27/20), olū < olur (63/33), çoalū < çoğalır (55/16)

Denizli Yöresi (GBAA): otūdum < oturdum (58/29)

boşā < boşar (46/6), baḡāsın < bakarsın (58/13)

çıkāmış < çıkarmış (39/50), göndāmiş < göndermiş (39/21)

çıkākan < çıkarken (39/49), verikān < verirken (39/58), dolaşıkan < dolaşırken (40/6)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): bellēdik < bellerdik (1/27), yapādık < yapardık (1/41), başlādın < başlardın (4/295), inēdim < inerdim (5/166), olūdu < olurdu (39/109),

gidē < gider (11/5), vurū < vurur (28/8), çıkā < çıkar (33/95), örē < örer (39/67), geçē < geçer (39/201), sırtlā < sırtlar (1/27)

sorāsañ < sorarsan (25/6)

çıkāmışlā < çıkarmışlar (10/45)

gidēken < giderken (9/26), gezēken < gezerken (25/14), pişēken < pişerken (39/252), atāken < atarken (47/94)

Giresun Yöresi (GİYA): verūse < verirse (4/39), gelūse < gelirse (92/2)

yazılī < yazılı (5/1), içilī < içilir (5/1), gelū < gelir (5/11),

geçikene < geçerken (14/33)

Hatay Yöresi (HA): görūdük < görürdük (4.4.1/16), bilīsiñiz < bilirsiniz (7.10.1/12)

Isparta Yöresi (IMA): yollādık < yollardık (I/32), çıkādım < çıkardım (V/24), bozādı < bozardı (VI/49), binēdi < binerdi (XXVI/4),

isdēsın < istersin (I/13), istēn < istersin (XXI/28)

beklē < bekler (I/101), atā < atar (I/224), sürē < sürer (XXX/14)

gopāsa < koparsa (VI/72)

dökēken < dökerken (XII/50)

İzmir Yöresi (GBAA): göndādi < gönderdi (17/1), bānzādi < benzerdi (19/12)

çıkā < çıkar (15/8)

yanāmış < yanarmış (18/32)

āşākān < aşarken (15/19), gidākānā < giderken (17/13), gāçinīkān < geçinirken (18/3)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): olūduk < olurduk (I.16/4), yapādı < yapardı (I.24/10), uyūduK < uyurduk (I.31/8), okūdum < okurdum (I.107/45)

durū < durur (I.1/4), alī < alır (I.4/34), oturū mu < oturur mu (I.42/37), olū < olur (I.91/7), bulū < bulur (I.104/22)

çıkāsa < çıkarsa (I.3/7), olūsa < olursa (I.18/21), başlāsa < başlarsa (I.48/2)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): bilādi < bilirdi (5/26)

gelī < gelir (8/42), yönetū < yönetir (13/21), geçē < geçer (23/36), bulunu < bulunur (32/18), pişirīler < pişirirler (72/43)

bilūse < bilirse (5/25)

oynāhan < oynarken (84/25)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): gidēduḡ < giderdik (1/10), ġazāduḡ < kazardık (4/98), gelūdū < gelirdi (8/9), yapādı < yapardı (16/75)

gezēle < gezerler (1/137), yapuṣū < yapışır (3/12), olū < olur (3/16), gelū < gelir (4/12), yaā < yağar (1/72)

“yaā < yağar” örneğinde kelime kökündeki “ğ” sesi de düşmüştür; fakat uzunluğun “r” nin düşmesiyle oluşması daha kuvvetlidir. Çümkü hemen yanındaki ses uzadığı için “r” düşmesi sonucu oluştuğu daha kuvvetli bir ihtimaldir.

toplāsa < toplarsa (36/61), kesēseñ < kesersen (1/28), edēse < ederse (1/44), beklesem < beklersem (1/87)

ğaçēke < geçerken (3/172), gidēken < giderken (6/36), edēken < ederken (16/48), sürēken < sürerken (24/103), yolāke < yollarken (41/44)

Kırşehir Yöresi (KYA): olūdu < olurdu (II/100)

gelīler < gelirler (II/50), yatā < yatar (XXXVII/51), bilīsınız < bilirsiniz (LI/15)

vurūsa < vurursa (XXXIII/41), gelīse < gelirse (XV/10)

gelēkene < gelirken (XIII/26), durūhana < dururken (XIII/25), olūhana < olurken (XV/23), dönēken < dönerken (XLIX/142), idēkēn < ederken (XLIX/142)

Kütahya Yöresi (GBAA): çıkādıḡ < çıkardık (25/14), ġaldīdıla < kaldırdılar (25/18)

düşāsā < düşerse (22/44), olūsa < olursa (25/18)

düşünūkānā < düşünürken (24/25)

Kütahya Yöresi (KÜYA): geçēdi < geçerci (XLIX/15), atādı < atardı (XLIX/15)

gidēsīñ < gidersin (I/3), edē < eder (I/23), yapā < yapar (II/35), yağā < yağar (XXVI/17)

sorāsa < sorarsa (XIV/86)

gidēken < giderken (I/269), edēken < ederken (V/67), yapāken < yaparken (VIII/41), gidēkene < giderken (XXXIV/13), yazākan < yazarken (XV/42)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): durūka < dururken (2/67), melēdi < melerdi (10/119)

Malatya Yöresi (MİA): vurūdu < vururdu (144/6), olūsa < olursa (144/7)

Manisa Yöresi (GBAA): idā < eder (1/6), yapāla < yaparlar (1/39), çıkā < çıkar (4/9), yörū < yürür (11/8), yapā –mı < yapar mı (14/8), gidāsīñ < gidersin (8/16)

çākākān < çekerken (9/44), gidākānā < giderken (14/31)

Manisa Yöresi (MA): durūduḲ < dururduk (I-1 03/10), atādıK < atardık (II-6 01/6), oynādık < oynardık (II-7 01/4), bilī miyin < bilir miyim (I-1 05/37)

görū < görür (I-1 01/75), gelī < gelir (I-1 01/16), verī < verir (I-1 04/56), bulunū < bulunur (I-1 06/19)

olūsa < olursa (I-5 01/48), ekēsen < ekersen (I-2 04/24)

gılīken < kılarken (I-1 05/9), gelīkene < gelirken (I-1 05/27), akāken < akarken (I-3 02/6), atāken < atarken (I-10 02/10), çıkākan < çıkarken (II-1 21/79), edēkene < ederken (II-6 04/18)

Maraş Yöresi (GDİAT): baḡālar < bakarlar (s.172)

Muğla Yöresi (MYA): yapādım < yapardım (I/2-2), çalışīdım < çalışırdım (I/2-2), sarādım < sarardım (I/2-4), ġonuṣūduḡ < konuşırdık (I/45-2), ūreṣīdiK < uğraşırdık (I/2-3)

yanā < yanar (I/2-10), yakāla < yakarlar (I/11-7), yetē < yeter (I/16-22), kesē < keser (I/44-4), kātālar < katarlar (I/67-38), bakāsın < bakarsın (I/67-6)

batımiş < batırmış (I/3-40), gāçımişlā < kaçırımışlar (I/79/113), oturūmuş < otururmuş (II/3-26)

gelīse < gelirse (I/3-43), olūsa < olursa (I/5-16), beyenīse < beğenirse (I/75-13)

gidēkene < giderken (I/10-4), kesēke < keserken (I/16-3), gelīken < gelirken (I/43-25), gāynākana < kaynarken (I/73-43), yapākana < yaparken (I/79-91), oturūkan < otururken (I/78-5), durāka < dururken (III/15-140)

Muğla Yöresi (GBAA): yazā < yazar (72/23), okū < okur (72/23), dokūlā < dokurlar (73/27), edālā < ederler (73/27), olū < olur (77/26)

batımiş < batırmış (72/2), gātīmiş < getirmiş (72/4), yedirīmiş < yedirirmiş (72/12)

olūsa < olursa (72/9), gālīsā < gelirse (72/6), verīseñ < verirsen (75/26)

enākān < inerken (72/29), gidākān < giderken (73/18)

Nevşehir Yöresi (NYA): değışīdik < değışirdik (27/28)

Ordu Yöresi (OİYA): gelūdūn < gelirdin (6/15), getūdū < getirdi (73/77), götūdū < götürdü (125/5)

ğaldurū < kaldırır (26/57), yapdurū < yaptırır (26/58), bırakū < bırakır (32/10), alū < alır (34/1), verū < verir (38/7)

geçūmūş < geçirmiş (7/10), indūmūş < indirmiş (32/6), gelūmūş < gelirmiş (31/18)

vurūsa < vurursa (26/41), ölūse < ölürse (58/9), ğalūsa < kalırsa (63/8)

ğılāka < kılarken (56/57)

Sakarya Yöresi (SİA): ölçēdik < ölçerdik (7/12), dayanīdik < dayanırdık (22/36), sürēdi < sürerdi (45/19)

oynālar < oynarlar (3/9), gidēlē < giderler (3/13), verī < verir (3/102), dövesin < döversin (13/4)

gidēken < giderken (6/15), oynākan < oynarken (25/91), yollākan < yollarken (64/61)

Sivas Yöresi (SİYA): getirī < getirir (4/17), gerekī < gerekir (2/86)

Tokat Yöresi (TİYA): olūdu < olurdu (58/12), çalunūdu < çalınırdı (87/47)

yenū < yenir (6/6), denī < denir (6/11), yapdurūlar < yaptırırlar (6/72), bitī < bitir (61/5), olū < olur (69/17)

gavuşūsa < kavuşursa (18/10), olūsa < olursa (32/102), gelūse < gelirse (67/11), geçīse < geçirse (74/25)

Uşak Yöresi (UİA): gidēdi < giderdi (I-2/59), serēdik < sererdik (I-17/55), yakādık < yakardık (I-17/55), edēdik < ederdik (I-17/58), yapādık < yapardık (I-32/6)

keyē < giyer (I-2/59), gidē < gider (I-2/60), yıkā < yıkar (I-7/50), öpē < öper (I-12/11), edē < eder (I-53/12)

çıkāmiş < çıkarmış (I-15/66)

yolākana < yolarken (I-7/40), gidēnen < giderken (I-7/82), yatāken < yatarken (I-44/62), gāçākana < kaçarken (I-7/114)

Yozgat Yöresi (OAAD): durūhan < dururken (s.139), yanāmiş < yanarmış (s.176)

Zonguldak Yöresi (AİAD): gidēken < giderken (s.177), ārāken < ağırırken (s.180)

sorāsan < sorarsan (s.199)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): édēdük < ederdik (1/16), gidēdük < giderdik (1/38), sürēdi < sürerdi (1/136), beklēdik < beklerdik (2/6)

alī < alır (1/214), dutāla < tutarlar (9/16)

duyāsa < duyarsa (10/8), çıḥāsa < çıkarsa (19/107)

gidēken < giderken (1/71), toplākan < toplarken (3/32), édēken < ederken (18/37)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Karabük, Karaman, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): verīmişler < verirlermiş (5/28), oḥyabilīmişem < okuyabilirmişim (16/8)

gelebilīse < gelebilirse (14/71)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): alıṣıdım < alıṣırdım (5/154), bilūsüñ < bilirsin (8/60)

Edirne Yöresi (EİA): üzülūdüm < üzülürdüm (21/79), başlādı < başlardı (4/18)

doldurū < doldurur (2/5), bilī < bilir (3/19), yapālar < yaparlar (8/2), olū < olur (19/18)

yatāmıṣ < yatarmıṣ (4/157), kopāmıṣlar < koparmıṣlar (6/33), durūmuṣ < dururmuṣ (28/63)

ḳopāsa < koparsa (8/26)

uçāka < uçarken (24/94), ḳaçāka < ḳaçarken (24/94), yıḳākan < yıḳarken (25/312), toplākan < toplarken (25/360)

Karabük Yöresi (KARYA): otulūdu < atılırdı (47/27), olūsa < olursa (52/69)

Karaman Yöresi (KAİA): durū < durur (M002/43), düzülū < düzülür (M077/18), ḡalī < kalır (M064/31)

atāsañ < atarsan (M028/47)

Kilis Yöresi (KİLİA): gelīsin < gelirsin (II/16-3)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): ekēdik < ekerdik (s.176/36), bitīdik < bitirdik (s.183/290), yapādık < yapardık (s.193/54), bitīdim < bitirdim (s.327/180)

alīlar < alırlar (s.177/69), yetē < yeter (s.223/262), öpē < öper (s.246/14), ḳaçā < ḳaçar (s.350/908)

çıḳāsa < çıkarsa (s.177/71), istēseniz < isterseniz (s.186/403)

gidēmıṣ < gidermiṣ (s.180/144), yaṣāmıṣ < yaṣarmıṣ (s.182/237), gezēmıṣ < gezermiṣ (s.218/128)

gidēken < giderken (s.182/256), geḳēke < geḳerken (s.184/331), inēke < inerken (s.218/149)

Yalova Yöresi (YİYA): görūdūK < görürdük (2/38), olūdu < olurdu (8/11), ḳalıṣıdıK < ḳalıṣırdık (12/113), üfūdū < üfürdū (30/17), atlādıK < atlardık (32/161)

geḳē < geḳer (2/56), istē < ister (1/109), toplanīlā < toplanırlar (7/160)

vurūkan < vururken (5/24), toplākan < toplarken (17/150), geḳēken < geḳerken (1/24)

istese < isterse (1/69)

3.1.3.1.2.2. Geniş Zamanın Olumsuzu (-mAz)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Isparta, Kırşehir, Malatya Sakarya ağızları.

Bilecik Yöresi (BİAİ): baḳmāsan < baḳmazsan (7/438)

Isparya Yöresi (IMA): sallamā mıydı? < sallamaz mıydı? (XXIII/10), bulunmā mıydı < bulunmaz mıydı (XXIII/11)

Kırşehir Yöresi (KYA): deymē mi < deḡmez mi (LIX/118), eymē mi < eḡmez mi (LIX/117)

Malatya Yöresi (MİA): górmēsiz < görmezsiniz (57/36)

Sakarya Yöresi (SİA): yapmāsañ o'mayo < yapmazsan olmuyor (45/71)

3.1.3.1.3. Gelecek Zaman (-AcAk) Ekinde

Henüz gerçekleşmemiş ancak ilerleyen zaman diliminde gerçekleşmesi mümkün olabilen oluş ve kılışı ifade etmek için kullanılan zamandır.

Korkmaz (2017b) gelecek zaman eki için, “-AcAk eki yapısı bakımında sıfat-fiil kökenlidir. Eski Anadolu Türkçesinin sonlarına doğru ortaya çıkan bu ek önce sıfat-fiil olarak kullanılmış, daha sonraki dönemde şahıs ekleri ile genişletilerek gelecek zaman kipini oluşturmuştur.” demektedir.

Gelecek zaman ekinin ekinin sonunda bulunan “-k” sesi tonlulararak yarı ünlü olan “ğ” sesine dönüşmüştür ve ünlüleşerek uzun ünlü meydana getirmiştir. k < ğ şeklinde bir değişimle erimiştir ve bazen yanındaki geniş ünlüyü yuvarlaklaştırdığı ya da darlaştırdığı da görülür. Hatay yöresinde gidicîmiş < gidecekmiş (8.2.3/7), Kars yöresinde öldürecîsin < öldürecekisin (96/87) geniş ünlü daralırken; Erzincan yöresinde temizleycödük < temizleyecektik (1-15/10) yuvarlaklaşmıştır. Ahmet Günşen (2006) “ Anadolu Ağızlarında Farklı Bir Gelecek Zaman Eki ve Çekimi: -ıcı/ -ici; -ucu/ -ücü” adlı makalesinde gelecek zamanın -AcAk ekinden farklı olarak -ıcı, -ici; -ucu, -ücü şekillerinin de olduğunu dile getirerek; “Bizce bu ek -ıcı/ -ici; -ucu/ -ücü şeklindedir ve aslı -ğuç / -güci isim-fiil ekine dayanmaktadır. Bilindiği gibi, bilinen geçmiş zaman ve emir kipi dışında kalan fiil çekim eklerinin aslı isim fiil eklerine dayanmaktadır.” ifade etmiştir.

Bazı örneklerde de -AcAk ekinin sonundaki “k” düşmesi ile şahıs eki olarak fiile eklenen II.teklik ekindeki ve II.çokluk şahıs ekinde -sI ekinde de düşme yaşanmıştır. Ancak ilk olarak “k” düşmesine bağlı uzunluk meydana geldiği için ünsüz düşmesi bağlılığı altında değerlendirilmiştir. Örneğin; Erzincan yöresinde gidecên < gidecekisin (2-14/252), Kırşehir yöresinde söylemeciñiz < söylemeyeceksiniz (LXVIII/19) vb.

“k” düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Kars ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): temizleycödük < temizleyecektik (1-15/10), edecēsın < edeceksin (2-30/7), ğalḥacāsın < kalkacaksın (2-33/52), deġşecēdin < deġşecektin (2-45/13), bulacādın < bulacaktın (2-45/80), yapduracādılar < yaptıracaklardı (5-14/9), n _olıcāmıṣ < ne olacaktı (2-44/1), gidecên < gidecekisin (2-14/252), gidecîn < gidecekisin (2-31/1), nēydıcēn < ne edeceksin (2-34/5), yapacān < yapacaksın (4-6/104), nēdecēn < ne edeceksin (4-5/5)

Kars Yöresi (KĠA): öldürecîsin < öldürecekisin (96/87)

Kemaliye Yöresi (KA): yüklüyēsın < yükleyecekisin (58/45), dolduracāsın < dolduracaksın (63/17)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Trabzon Yöresi (TYA): alacāsın < alacaksın (9/42), yapacāsak < yapacaksak (32/3), başlıcāsın < başlayacaksın (39/13), öyrenecēsın < öğrenecekisin (77/53), işlīycāsın < işleyecekisin (185/49), netcēsın < ne edeceksin (187/35), kesecē < kesecekisin (30/54)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): gidecēdiK < gidecektik (A4.04/108), yaḥacāmıñ < yakacakmıñ (A5.05/6), olacādım < olacaktım (A7.08/19), yaḥacāmıñ < yakacakmıñ (A8.01/89), çalınacāmıñ < çalınacakmıñ (B4.08/72), oturacāmıñ < oturacakmıñ (A1.11/49), yapıcıñ < yapacaksın (A1.05/17), neydecēñiz < ne edeceksiniz (A1.07/25), ne idecēñ < ne edeceksin (A7.04/13), bulacāñ < bulacaksın (A8.16/7), olacāñız < olacaksınız (B2.02/67)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): boyancēse < boyanacaksa (30/24), kescēsem < keseceksem (1/113), néTcēsen < ne edeceksen (10/99), alıncısa < alınacaksa (9/17), éTcēñiz < edeceksiniz (4/36)

Afyonkarahisar Yöresi (GBAA): ākēcēñiz < ekeceksiniz (34/7)

Amasya Yöresi (AMMA): ḡalacāmıñ < kalacakmıñ (2/50), olacāmıñ < olacakmıñ (29/104), şeydicāmıñ < şey edecekmiñ (59/1), ḡıracāmıñ < kıracakmıñ (4/71), alacāsañ < alacaksan (41/50), alacāñ < alacaksın (1/7), sōrcāñ < soracaksın (69/115)

Anamur Yöresi (ANYA): n _ olacā < ne olacak (1/1), yeyecāmıñ < yiyecekmiñ (13/23), örtēcēmıñ < örtecekmiñ (22/106), gedecādıK < gidecektik (29/32), edecēsen < edeceksen (43/28), yatacāsan < yatacaksan (43/28), ḡalmayacāñ < kalmayacaksın (10/20)

Ankara Yöresi (AİA): sācāsak < saḡacaksak (I-4/76), dövecēdi < dövecekti (I-9/39), yapacādıñ < yapacaktık (I-25/2), gidecēmıñ < gidecekmiñ (I-28/65), gelecēdim < gelecektim (I-55/47), diyicēdim < diyecektim (III-105/1), nōlacāca < ne olacaksa (III-110/59), ḡoycāñ < koyacaksın (I-34/99)

Ankara Yöresi (AÖAB): ḡaçıraca:mıñ < kaçıracakmıñ (s.102)

Antalya Yöresi (AYA): olmacāmıñ < olmayacakmıñ (16/59), yēcēdim < yiyecektim (19/61), baḡacādız bakacaktınız (32/45), doḡuncāmıñ < dokunacakmıñ (37/29), getÇēmıñ < gidecekmiñ (42/8), döneçēdim < dönecektim (42/35), ḡezēcēmıñ < gezecekmiñ (42/60), ḡelcēseñ < geleceksen (45/68), étÇēmıñ < edecekmiñ (65/12), olacādı < olacaktı (72/12), alcāmıñ < alacakmıñ (79/26), soracāsañ < soracaksan (82/26), ḡılacāsañ < kılacaksın (92/28), annatÇāsañ < anlatacaksın (95/117), yörümēcēdi < yürümeyecekti (120/67), ḡedecēdiñ < gidecektin (181/103), ḡōnuşcāñ < konuşacaksın (7/50), vērcēñ < vereceksin (11/26), vērmēcēñ < vermeyeceksin (80/38), ḡelivcēñ < geleceksin (140/28), ḡörücēñ < göreceksin (140/50), yapacāñ < yapacaksın (163/1)

Aydın Yöresi (AYYA): decēsiñ < diyeceksin (I-A/10-42), alcāsiñ < alacaksın (I-A/10-107), ölcēmıñ < ölecekmiñ (I-A/21-87), bozulcāmıñ < bozulacakmıñ (I-A/25-120), olcādıñ < olacaktık (I-A/28/26)

Aydın Yöresi (GBAA): ḡiTcāsiñ < gideceksin (59/5)

Aydın Yöresi (GBAA): öldürcāmıñ? < öldürecek misin? (62/18)

Balıkesir Yöresi (BİA): getirecēse < getirecekse (I-1/6), edecēse < edecekse (I-1/32), yapacāsaK < yapacaksak (I-2/29), bişirecēseñ < pişireceksen (II-11/21), bulunacāmıñ < bulunacakmıñ (IV-16/49), olcāmıñ < olacakmıñ (IV-27/120), barınacāñ ki < barınacaksın ki (II-8/57)

Bartın Yöresi (BA): doḡucādın < dokuyacaktın (I/32), ḡitcēñ < gideceksin (II/12)

Bilecik Yöresi (BİAİ): çekeçēsen < çekeceksen (25/38), ḡuycāsan < koyacaksan (56/41)

Bolu Yöresi (BOİA): evlenecēdin < evlenecektin (17/7), ölecēmıñ < ölecekmiñ (17/27), vērecēñ < vereceksin (4/27), napacāñ < ne yapacaksın (12/9), dökeçēñ < dökeceksin (14/1), diyecēñ < diyeceksin (24/1), yapacāñ < yapacaksın (62/13)

Bursa Yöresi (BUIYA): yatçāsa < yatacaksa (25/16)

Cankırı Yöresi (ÇİYA): yapacāsaḡ < yapacaksak (1/30), yihīyacādım < yıkayacaktım (43/15), giyecēse < giyecekse (66/7), olacāmiş < olacakmış (126/45), beslicēñiz < besleyeceksiniz (129/50)

Denizli Yöresi (GBAA): bāKcīmiş < bakacakmış (43/2)

Eskişehir Yöresi (AİAD): dīverecēñ < diyivereceksin (s.113), bulcān < bulacaksın (s.147)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): gitcēmiş < gidecekmiş (4/132), alcāsan < alacaksın (9/87), atıcādı < atacaktı (17/15), annadacāsaḡ < anlatacaksak (31/1), yapacādım < yapacaktım (40/112), olacādı < olacaktı (40/139)

Giresun Yöresi (GİYA): gelicēken < gelecekken (3/5), öldürecēmiş < öldürecekmiş (13/14), gelecedin < gelecektin (47/44), olıcādı < olacaktı (53/77), yācāsa < yaḡacaksa (58/73), olacāmiş < olacakmış (87/121), alacādın < alacaktın (87/118), yapacān < yapacaksın (6/59), verecēn < vereceksin (6/59)

Hatay Yöresi (HA): yapıcīsaḡ < yapacaksın (7.8.1/2), gidicīmiş < gidecekmiş (8.2.3/7), olacāsaḡ < olacaksın (8.7.1/3), yapıcīdik < yapacaktık (10.7.2/28), yiyeceñ < yiyeceksin (8.6.1/1)

Isparta Yöresi (IMA): alcēsin < alacaksın (I/256), verilmēcēse < verilmeyecekse (VI/18), olcēse < olacaksa (XI/17), òmēcēse < olmayacaksa (XI/17), saTcēmiş < satacakmış (XII/74), gelcēmiş < gelecekmiş (XXX/4)

İzmir Yöresi (GBAA): gāçirācāsīñ < geçireceksin (20/7), goicāsīñ < koyacaksın (20/8), doḡuicāsīñ < dokuyacaksın (20/8), başlaicāsīñ < bailayacaksın (20/21)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): ḡonuşecēsīñiz < konuşacaksınız (I.7/3), olacāsa < olacaksa (I.46/32), òcādım < olacaktım (I.97/2), alcāsīñ < alacaksın (I.106/27), okucādım < okuyacaktım (I.109/2), naapeāsīñ? < ne yapacaksın (III.2/14), ıslacāsīn < ıslayacaksın (IV.2/13), haşlacāsīñ < haşlayacaksın (IV.2/14), olcaamış < olacakmış (III.1/31), olcāmiş < olacakmış (III.1/32), neetcēñ < ne edeceksin (I.6/7), yicēn < yiyeceksin (II.2/9), etdircēek < et-tir-ecek-ik (III.1/21), durcēek < duracak-ık (III.1/24)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ḡılacādım < kılacaktım (6/1), ḡonuşacāsak < konuşacaksak (14/3), alacāmiş < alacakmış (82/64), dókūnecādım < dökünecektim (5/15), yapıdırıcān < yaptıracaksın (8/1), vericī < vereceksin (8/3), içcēñ < içeceksin (17/41), ariyecēñ < arıyacaksın (22/36), annatacāñ < anlatacaksın (20/91), yiğcāñ < yiyeceksin (22/55), nāpicīn? < ne yapacaksın (63/41)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): beklēcēsīñ < bekleyeceksin (1/87), edecēsīñ < edeceksin (4/10), dönecēsīn < döneceksin (6/35), olacēmiş < olacakmış (29/22), yapecēsīñ < yapacaksın (9/63)

Kayseri Yöresi (KMİA): gelicēmiş < gelecekmiş (s.17/4), daḡılacādı < takılacaktı (s.24/8), idicēse < edecekse (s.32/10), alacādı < olacaktı (s.93/9), gidicēdiñiz < gidecektiniz (s60/3), ḡaḡacāñ < kalkacaksın (s.18/23), çalacāñ < çalacaksın (s.19/10), varacāñ < varacaksın (s.19/15), çıḡacāñ < çıkacaksın (s.49/9)

Kayseri Yöresi (OAAAD): çıḡacādı < çıkacaktı (s.48), öldürecā’dım < öldürecektim (s.63)

Kırşehir Yöresi (KYA): söyleyecā’dım < söyleyecektim (IV/80), yiyeecā’mış < yiyecekmiş (XX/15), atacādım < atacaktım (XLII/47), içecāmiş < içecekmiş (XLIV/116), öldürecā’dın < öldürecektin (XLVII/25), gidecā’ñ? < gideceksin (IV/26), sōlemicāñiz < söylemeyeceksiniz (LXVIII/19), everecā’ñ < evlendireceksin (LXVIII/25), n _ apacān < ne yapacaksın (LXVIII/27), alacāñ < alacaksın (LXVIII/31), diyecā’ñ < diyeceksin (LXVIII/43), çıldırācīn < çıldıracaksın (LVII/64)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): çıkamayacādı < çıkamayacaktı (2/80), alacāsan < alacaksın (6/139), olmayacāmış < olmayacakmış (14/16), bakmayacāmış < bakmayacakmış (14/16), dağılacāmış < dağılacakmış (24/10), nōrecēn < ne yapacaksın (4/383)

Kütahya Yöresi (KÜYA): n_olcāmış < ne olacaktı (I/34), gitcēse < gidecekse (VIII/21), yapıdırıcēmiş < yaptıracaktı (XLIV/1), çekçēseñ < çekeceksen (XLVII/1)

Malatya Yöresi (GDİAT): yapacādım < yapacaktım (s.15), gurtaracādım < kurtaracaktım (s.40)

Malatya Yöresi (MİA): gidecēsek < gideceksek (5/16), diyecēdim < diyecektim (26/2), örecēsēñ < öreceksen (37/25), ölecēdi < ölecekti (55/13), gidecēdi < gidecekti (121/16)

Manisa Yöresi (GBAA): vircāsiñiz < vereceksiniz (2/33)

Manisa Yöresi (MA): vercēsīñ < vereceksin (I-1 01/19), olcādı < olacaktı (I-1 01/25), sorcāsiñ < soracaksın (I-10 01/30), alcāmişñ < alacakmışsın (II-5 02/2), yapcēsēñ < yapacaksın (II-9 02/93)

Maraş Yöresi (GDİAT): deyiçēsēñ < diyeceksin (s.158)

Muğla Yöresi (GBAA): gidicā – miñ < gidecek misin (73/21), bulcāsın < bulacaksın (73/44)

Muğla Yöresi (MYA): ölcēmiş < ölecekmiş (I/5-46), gelecēsīñ < geleceksin (I/13-15), edmēcēsēK < etmeyeceksek (I/14-127), bincēsın < bineceksin (I/16-6), vēcēsīñ < vereceksin (I/31-65), diyecēdin < diyecektin (I/79-21), tutacāsīñız < tutacaksınız (II/7-62), yağalayacāsīñız < yakalayacaksınız (II/7-62), olacā < olacak (II/8-61), atcāsīñ < atacaksın (I/31-13), bilemecēn < bilemeyeceksin (I/97-37)

Nevşehir Yöresi (NYA): giyecādım < giyecektim (1/50), savacādım < savacaktım (2/28), çihılacāmış < çıkılacakmış (4/30), götürecāmış < götürecektim (11/6), harcıyacāmış < harcayacakmış (11/7), varacādılğ < varacaktık (29/30)

Niğde Yöresi (OAAAD): ğelecēñ < geleceksin (s.22)

Ordu Yöresi (OİYA): dīcēdim < diyecektim (4/14), gelicēse < gelecekse (7/7), görseticēdi < gösterecekti (57/8), gelicēdi < gelecekti (118/2), büşürecādin < pişirecektin (107/9), görecēn < göreceksin (10/18), ne apicān < ne yapacaksın (35/9)

Sakarya Yöresi (SİA): gidcēse < gidecekse (11/164), ölmiyecēse < ölmeyecekse (34/87)

Sivas Yöresi (SİYA): verēcēdi < verecekti (3/40), geçēcēmīşsin < geçecekmişsin (14/9), olacāmış < olacakmış (31/20), olacādı < olacaktı (131/49), gelecādi < gelecekti (138/52)

Tokat Yöresi (TİYA): gelecēdi < gelecekti (26/17), içecēmiş < içecekmiş (26/209), yapılıcādı < yapılacaktır (33/33), annadacāsak < anlatacağız (95/1), dicādım < diyecektim (40/19), alācāñız < alacaksınız (42/10), ekecān < ekeceksin (61/2), bulucān < bulacaksın (70/68), diyecān < diyeceksin (101/74)

Uşak Yöresi (UİA): yapcēñiz < yapacaksınız (I-11/17)

Yozgat Yöresi (OAAAD): beğliycēn < bekleyeceksin (s.153)

Zonguldak Yöresi (AİAD): gazılacāmış < kazılacakmış (s.179), bölēcēsīy < bölceceksin (s.177), soğacān < sokacaksın (s.197)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): edecēsēn < edeceksen (3/62), olacādile < olacaktılar (29/42), vuracādiler < buracaktılar (31/19), çıhacāsız < çıkacaksınız (70/34), olacādi < olacaktı (107/57), bulacān? < bulacaksın (10/10)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): Kazacāduḡ < kazacaktık (1/70), durācāñ < duracaksın (1/5), Kaçacāñ < kaçacaksın (1/6), Kōycāñ < koyacaksın (1/10), biraḡacāñ < bırakacaksın (1/12)

Edirne Yöresi (EİA): koycādim < koyacaktım (4/69), bitçēmiş < bitecekmiş (11/18), etmēcēmişim < etmeyecekmişim (12/66), alcāmiş < alacakmış (29/9), incēdi < inecekti (36/29), raslaycānız < rastlayacaksınız (24/157)

Karabük Yöresi (KARYA): diyēcēsiñ < diyeceksin (6/19), olacīdi < alacaktı (85/229), edicīlermiş < edeceklermiş (106/82), alacīmişle < alacaklarmış (106/83), getirecīdim < getirecektim (126/190), olacāmiş < olacakmış (204/50), yapacān? < yapacaksın (3/15), ekēcēn < ekeceksin (5/24), biçecēñ < biçeceksin (5/24), bildürecēn < bildireceksin (6/55), ūraşıcāñ < uğracaksın (8/47), arayācān < arayacaksın (27/8), alacāñ < alacaksın (157/27), oturacāñ < oturacaksın (158/2)), örenecēn < öğreneceksin (190/23), gidecēn < gideceksin (190/23), ānatacān < anlatacaksın (190/21)

Karaman Yöresi (KAİA): vuracā < vuracak (M003/96), nāracāmiş < ne arayacakmış (M017/11), yapacādim < yapacaktım (M047/13), geleccēsē < gelecekse (M075/61), bulacāñ? < bulacaksın (M001/9), baḡacāñ < bakacaksın (M003/91), isteyecēñ < isteyeceksin (M013/2), kalkācāñ < kalkacaksın (M050/58)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): verccēdiler < vereceklerdi (s.266/99), bulcāmiş < bulacakmış (s.296/258), araycāmiş < arayacakmış (s.296/258)

Yalova Yöresi (YİYA): sarcēmişiz < saracakmışız (8/128), olcēdim < olacaktım (9/117), olcēmiş < olacakmış (16/196), geccēñiz < geçeceksiniz (25/196)

3.1.3.1.4. Şahıs Eklerinde

3.1.3.1.4.1. II. Teklik Şahıs Ekinde

“s” ünsüzünün düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana ağızı.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): gōndermişñ < göndermişsin (A3.08/72), èTmişñ < etmişsin (A3.08/73)

“n” ünsüzünün düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Urfa ağızı.

Urfa Yöresi (UMA): aynıyacağī < anlayacağın (4/10), dērdī < derdin (6/30), hoş geldī < hoş geldin (10/1), aldī < aldın (16/10), gettī < gittin (29/15), demedī < demedin (29/15), ettī < ettin (32/3)

2. Batı Grubu Ağızları: Kırşehir ağızı.

Kırşehir Yöresi (KYA): ḡavra'dī < kavradın mı (XXXVI/172)

İyelik ikinci teklik şahıs eki nazal “ñ” “y” ye dönüşerek yarı ünlü bir hal alır ve daha sonra ikincil bir ünlü meydana getirir.

3.1.3.1.4.2. III. Çokluk Şahıs Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars ağzı.

Kars Yöresi (KİA): geldilē < geldiler (49/77), baḥdılā < baktılar (49/77)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Ordu, Sakarya, Uşak, Zonguldak ağızları.

Afyon Yöresi (GBAA): gosunā < koysunlar (28/35)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): göndēmezlē < göndermezler (13/15), yapmışlā < yapmışlar (1/13), dağıdırlā < dağıtırlar (2/14), ederlē < ederler (2/21), galdırdılā < kaldırdılar (16/43), yaşamışlā < yaşamışlar (13/2)

Amasya Yöresi (AMMA): gidiyelāmiş < gidiyorlarmış (1/52), yápmıyölādı < yapmıyorlardı (4/28), asallādı < asarlardı (11/118), gelillē < gelirler (22/79), yápiyölādı < yapıyorlardı (4/34)

Anamur Yöresi (ANYA): Tutallādı < tutarlardı (1/1), ölçellēdi < ölçerlerdi (12/41), yapallādı < yaparlardı (12/48), yatallādı < yatarlardı (43/56), dakallādı < takarlardı (43/60), dellēdi < derlerdi (43/86)

Ankara Yöresi (AİA): giryollā < giriyorlar (I-14/23), salıyollā < salıyorlar (I-14/26), yazmışlā < yazmışlar (II-58/9), yaPdılā < yaptılar (II-58/27), dikdilē < diktiler (II-72/20), bilmēyollā < bilmiyorlar (II-74/12)

Ankara Yöresi (AÖAB): bulmuşla: < bulmuşlar (s.110), almişla: < almişlar (s.110), gitmişle: < gitmişler (s.110), aldıla: < aldılar (s.112)

Antalya Yöresi (AYA): yēdilē < yediler (1/34), ētmezlē < etmezler (4/44), bişirillēdi < pişirirlerdi (5/13), aradırlā < aradılar (42/11), bulşalā < bulsalar (42/26), kırtulđulā < kurtuldular (91/69), vērilē < verirler (137/48)

Aydın Yöresi (AYYA): beyeniyolā < beğeniyorlar (I-A/1-2), atālāmiş < atarlarmış (I-A/5-12), yapıyolā < yapıyorlar (I-A/9-25), dēyolā < diyorlar (I-A/27-155), inanmazlā < inanmazlar (I-A/27-155), yapmışlā < yapmışlar (III/3-127)

Aydın Yöresi (GBAA): gömmüşlē < gömmüşler (59/12), ävlänmişlā < evlenmişler (59/54), saTdılā < sattılar (61/3), atıyorlā < atıyorlar (62/21)

Balıkesir Yöresi (BİA): çıkarmazlādı < çıkarmazlardı (I-2/144), almazdılā < almazlardı (I-3/82), sürerlēdi < sürerlerdi (I-6/1), çekerlēdi < çekerlerdi (I-6/54), yapallā < yaparlar (II-3/118), diyulā < diyorlar (II-6/95), ediyollāmiş < ediyorlarmış (IV-27/118)

Bartın Yöresi (BA): dokuyalāmiş < dokuyorlarmış (I/18), ğılıyalā < kılıyorlar (I/45), isdeyalā < istiyorlar (I/58), dēyalā < diyorlar (I/74), buldulā < buldular (I/93-94), yanaşıyalā < yanaşıyorlar (II/38)

Bilecik Yöresi (BİAİ): kesmişlē < kesmişler (1/2), dedilēmi < dediler mi (1/4), çıkTılā < çıktılar (1/62), daıdırlā < dağıtırlar (11/5), eylenmişlē < eğlenmişler (20/77), salmışlā < salmışlar (24/20), soruyolā < soruyorlar (65/1)

Bolu Yöresi (BOİA): gidelēdi < giderlerdi (1/7), diyolā < diyorlar (1/9), yapallāsa < yaparlarsa (12/12), geliyallā < geliyorlar (56/19), gaçdıılā < kaçtılar (87/12), bakalā < bakarlar (99/9), oturmuşlā < oturmuşlar (95/12)

Bursa Yöresi (BUIYA): dedilē < dediler (1/26), vermişlē < vermişler (1/36), oynuyolā < oynuyorlar (2/11), gitmişlē < gitmişler (3/6), Kāmişlā < kalmışlar (3/6), getirmişlē < getirmişler (56/4)

Cankırı Yöresi (ÇİYA): geliyolā < geliyorlar (21/19), gidellē < giderler (22/14), dellē < derler (22/15), ğıralā < kırarlar (56/31), bindürdülē < bindirdiler (58/8), āldılā < aldılar (63/29), toplandılā < toplandılar (78/19)

Denizli Yöresi (GBAA): duruyolāmıŝ < duruyorlarmış (40/25), dimişlā < demişler (43/20), giTmişlā < gitmişler (43/90)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): buluyollā < buluyorlar (1/68), edellēdi < ederlerdi (1/82), inmişlē < inmişler (2/10), ğomuŝlā < koymuŝlar (4/224), daılmışlā < dağılmışlar (39/27), yapallā < yaparlar (41/34), ekellē < ekerler (43/15)

Isparta Yöresi (IMA): aldılā < aldılar (I/7), dutdulā < tuttular (I/42), bırakıyollā < bırakıyorlar (IV/15), isdemişlē < istemişler (VII/1), çıkarmışlā < çıkarmışlar (X/11), dērlē < derler (XVII/11)

İzmir Yöresi (GBAA): gidiyolā < gidiyorlar (15/5), ahyolā < alıyorlar (15/5), dakıyolā < takıyorlar (15/6), ğaldırıyolā < kaldırıyorlar (19/7), ediyolā < ediyorlar (19/7)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): aldılā < aldılar (I.4/18), oldulā < oldular (I.24/7), gidiyolādı < gidiyorlardı (I.26/8), yararlandırıyolā yararlandırıyorlar (I.3/6)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): bişirillēdi < pişirirlerdi (37/58)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): yapıyalā < yapıyorlar (1/14), kiraladılā < kiraladılar (2/48), bozmuşlā < bozmuşlar (5/80), serellē < sererler (14/62), başlādı < başlardı (60/4), ederlē < ederler (4/46)

Kırşehir Yöresi (KYA): çekerlē < çekerler (II/250), yetişememişlē < yetişememişler (XX/11), ortalā < ortalılar (LIX/167)

Kütahya Yöresi (KÜYA): derlē < derler (I/59), başlā < başlar (I/64), yatmışlā < yatmışlar (III/27), konuŝmuşlā < konuŝmuşlar (V/11), söylēlē < söylerler (XLIII/10), diyolākı < diyorlar ki (XLVI/91)

Manisa Yöresi (GBAA): bakışır'fā < bakışırılar (1/7), ğonuŝur'fā < konuŝurlar (1/7)

Manisa Yöresi (MA): geliyolā < geliyorlar (I-1 01/36), dēdilē < dediler (I-1 02/29), aramazlā < aramazlar (I-1 06/14), çırıyolā < çığılıyorlar (II-1 21/35), öptüryolā < öptürüyorlar (II-1 21/35), öldülmüşlē < öldürmüşler (II-7 02/69), geldilē < geldiler (II-8 02/24)

Muğla Yöresi (GBAA): dokulā < dokurlar (73/27)

Muğla Yöresi (MYA): edellē < ederler (I/2-27), atıyolā < atıyorlar (I/2-28), öldülē < öldüler (I/9-5), gitmişlē < gitmişler (I/31-6), geldilē < geldiler (I/92-37), ğatallā < katarlar (III/9-14), basamamışlā < basamamışlar (III/17-37)

Ordu Yöresi (OİYA): ŝē _ dellē < şey ederler (42/18)

Sakarya Yöresi (SİA): gidēlē < giderler (3/13), yaparlā < yaparlar (3/14), duramamışlā < duramamışlar (11/51), yabmışlā < yapmışlar (11/55), sevmişlē < sevmişler (12/121), beğenmişlē < beğenmişler (19/50)

Uşak Yöresi (UİA): vemezlē < vermezler (I-2/51), ekmezlē < ekmezler (I-2/99), gitmişlē < gitmişler (I-6/13), derlēdi < derlerdi (I-32/26), girdilē < girdiler (I-33/30), uzatdılā < uzattılar (I-48/14)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): vērđilē < verdiler (1/14), yapallādı < yaparlardı (1/22), vemişlē < vermişler (1/44), vurdulā < vurdular (6/22)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Tekirdağ, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): açilē < açıyorlar (2/2)

Edirne Yöresi (EİA): dēmişlē < demişler (3/10), soĸtulā < soĸtular (4/177), yaptılā < yaptılar (5/32), açmışlē < açmışlar (6/9), girmişlē < girmişler (13/15), almışlē < almışlar (13/15)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): almışlē < almışlar (s.175/7), yapıyolā < yapıyorlar (s.176/28), gelmişlē < gelmişler (s.182/226), kalmışlē < kalmışlar (s.182/233), giderlē < giderler (s.190/15), evlenmişlē < evlenmişler (s.245/72)

Yalova Yöresi (YİYA): di yolā < diyorlar (1/12), yerleşmişlē < yerleşmişler (1/34), yolluyolā < yolluyorlar (1/58), vuruyolā < vuruyorlar (1/71), aldılā < aldılar (1/125), dikēlēdi < dikerlerdi (32/70), toplanılā < toplanırlar (7/160)

3.1.3.2. İsim Çekim Eklerinde

3.1.3.2.1. Çokluk Eki (+lAr)

Eski Türkçe döneminden itibaren kullanılan bu ek günümüzde de çokluk eki olarak kullanılmaya devam etmiştir. A. Von Gabain tarafından “Eski Türkçenin Grameri” içinde de belirtilen çokluk eki +lar’dır (Gabain, 2007: 62). Tarihte tabii ki çokluk eki için çeşitli ekler kullanılmıştır. İlhan (2009), çokluk ekinin Eski Türkçeden günümüze kullanım biçimlerini göstererek; “Eski Türkçe döneminde , sonraki dönemlerden farklı olarak +lar çokluk eki yanında +gun, +gün, +kün, +kun; +an, +en; +z; +t ve +s eklerinin de çokluk eki olarak kullanıldıkları görülmüştür. Ancak sonraki dönemlerde +lar eki dışındaki eklerden +z’nin kelime kökleriyle kaynaştığı diğer eklerin ise kullanımdan düşerek bu görevi +lAr ekine bıraktıkları görülmektedir.” şeklinde ifade etmektedir.

Ağızlarda da çokluk eki olarak +lAr kullanılmaktadır. Ancak bazen yanındaki ünsüzün etkisi ile ya da çeşitli ses olayları dolayısıyla +nAr eki de görülmektedir. Bu eklerin ses olaylarına bağlı olarak sonunda ki “r” ünsüzünü kaybetmesiyle ikincil uzunluk oluşmuştur. Ekler +lAr yerine +lā, +lē; +nAr yerine de +nā, +nē biçimlerinde kullanılmaktadır. +nAr ekinin oluşmasında eklendiği kelimenin son sesi etkili olmaktadır. Kelimenin son sesinde yer alan n sesi “l” sesini kendine benzeterek “n” olmasına neden olur. Örneğin; onnādan, zeñginnē vb.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): onnā < onlar (3/4), gazannānan < kazanlarla (3/81), köylēden < köylerden (30/34), babannelē < babaanneler (53/12)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Sivas, Uşak, Zonguldak ağızları.

Afyon Yöresi (GBAA): muraTlādan < muratlardan (28/88)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): şunnā < şunlar (1/21), onnā < onlar (1/31), bunnā < bunlar (1/39), tepsilē < tepsiler (6/6), gadınnā < kadınlar (6/16), çocuklā < çocuklar (25/14), iplē < ipler (30/46), sokaKlā < sokaklar (30/111)

Amasya Yöresi (AMMA): motōllānan < motorlarla (1/45), gānılānan < kağnılarla (1/156), mērkeplēnen < merkeplerle (2/5), önnā < onlar (22/5)

Anamur Yöresi (ANYA): bakkallādan < bakkallardan (12/77)

Ankara Yöresi (AİA): hayvannā < hayvanlar (I-11/10), yarımlā < yarımilar (I-36/50), evlē < evler (I-39/58), bebelē < bebekler (I-49/6), gadinnā < kadınlar (II-57/35), yaşıllā < yaşlılar (II-58/23), yılanā < yılanlar (II-65/11), odunnā < odunlar (II-65/14)

Ankara Yöresi (AÖAB): unna: < onlar (s.145)

Ankara Yöresi (OAAAD): ışıklā < ışıklar (s.205)

Antalya Yöresi (AYA): bunnā < bunlar (2/8), düünnē < düğünler (2/20), onnā < onlar (10/10), develē < develer (32/42), perdelēden < perdelerden (32/51), gadinnā < kadınlar (43/39), erkeklē < erkekler (43/39)

Aydın Yöresi (AYYA): önnā < onlar (I-A/1-20), bunnā < bunlar (I-A/10-4), hayvannā < hayvanlar (I-A/29-27), insannā < insanlar (I-A/28-69), gadinnā < kadınlar (I-A/31/7)

Aydın Yöresi (GBAA): munnā < bunlar (59/60), goñşulā < komşular (62/21), zamannāda < zamanlarda (60/2), onnā < onlar (63/20), nālā < neler (64/1), gızlā < kızlar (68/4), gadinnā < kadınlar (68/4)

Balıkesir Yöresi (BİA): bosdannādan < bostanlardan (I-1/139), bunnā < bunlar (I-6/150), unnā < onlar (II-6/101), sopalā < sopalar (III-4/80), geñşlē < gençler (III-7/23), arkadaşlā < arkadaşlar (IV-3/20), arabalā < arabalar (IV-12/83), ormancılādan < ormancılardan (IV-26/16)

Bartın Yöresi (BA): bunnā < bunlar (I/18), daşlādan < taşlardan (I/66), zeñginnē < zenginler (I/78), şarkılā < şarkılar (I/86), onnā < onlar (I/93), sofralā < sofralar (I/138), devlē < devler (II/9), bulutlā < bulutlar (s.37/6)

Bilecik Yöresi (BİAİ): yaşıllā < yaşlılar (1/20), erkeklē < erkekler (1/62), İngilizlē < İngilizler (2/3), çocuklā < çocuklar (6/4), keçilē < keçiler (11/1), guşlā < kuşlar (20/94), adreslē < adresler (65/1)

Bolu Yöresi (BOİA): unnā < onlar (1/7), Kópeklē < köpekler (1/15), kızlā < kızlar (12/6), şunlā < şunlar (21/5), okullā < okullar (57/35), gençlē < gençler (57/40), televizonnā < televizyonlar (74/19)

Bursa Yöresi (BUİYA): şēlē < şeyler (1/5), zamannādı < zamanlardı (1/6), būnnā < bunlar (3/5), davullā < davullar (9/18), kuşlā < kuşlar (62/59), tālālādan < tarlalardan (1/7)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): onnā < onlar (21/31), bunnā < bunlar (22/29), ineklē < inekler (83/14)

Denizli Yöresi (GBAA): goñşulādan < komşulardan (39/4), onnādan < onlardan (39/43), bizlā < bizler (49/41), bunnā < bunlar (55/17), ğapılā < kapılar (55/21), yoñlāda < yollarda (48/5)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): vakıtlā < vakitler (1/4), şēlē < şeyler (1/28), onnā < onlar (7/72), bizlē < bizler (8/35), bunnā < bunlar (15/2), ingilizlē < ingilizler (25/124), gızlā < kızlar (48/72)

Hatay Yöresi (HA): unñā < onlar (7.2.1/61)

Isparta Yöresi (IMA): adamlā < adamlar (V/25), gızlā < kızlar (V/8), onlā < onlar (I/6), düğünlē < düğünler (VI/53), öküzlē < öküzler (X/2), evlē < evler (XI/5), ötekilē < ötekiler (XVI/26)

İzmir Yöresi (GBAA): daşlādan < taşlardan (15/25), davılcılā < davulcular (17/21), adamlā < adamlar (17/56), düğünnā < düğünler (20/31)

İzmir Yöresi (İİKBİA): gadinnā < kadınlar (I.4/30), adamlānan < adamlarla (I.4/33), bullā < buralar (I.5/14), bunnā < bunlar (I.10/2), bahçılāda < bahçelerde (I.12/25), tokurlā < doktorlar (II.2/6), kitaplā < kitaplar (I.108/10)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): yērlē < yerler (6/36), kimlē < kimler (27/42), namazlā < namazlar (33/63), güvercinnā < güvercinler (42/74), işlē < işler (50/37), ētlē < etler (95/17)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): bayramlāda < bayramlarda (1/64), onnā < onlar (1/171), bunnādan < bunlardan (19/33), ellēde < ellerde (34/54), yellēde < yerlerde (38/105), deñizlēde < denizlerde (58/2)

Kayseri Yöresi (KMİA): bunnā < bunlar (s.23/17)

Kışehir Yöresi (KYA): mezerlā < mezarlar (I/26), namazlā < namazlar (LXXI/165)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): zamannādan < zamanlardan (4/54)

Kütahya Yöresi (GBAA): gūnnādā < günlerde (25/2)

Kütahya Yöresi (KÜYA): buñnā < bunlar (I/18), ğadınnā < kadınlar (I/258), ingilizlē < ingilizler (V/9), türklē < türkler (V/14), bizimkinnē < bizimkiler (XXIII/17), genşlē < gençler (XLIII/3)

Manisa Yöresi (GBAA): ğadınnā < kadınlar (1/40), yirlādā < yerlerde (2/30), köpāklā < köpekler (6/55), bunnā < bunlar (9/43), athlānan < atlılar ile (14/45)

Manisa Yöresi (MA): çadırlā < çadırlar (I-1 03/11), evlē < evler (I-2 10/20), yerlē < yerler (I-2 10/34), kişilē < kişiler (I-11 01/2), bunnā < bunlar (I-11 01/5), adamlā < adamlar (II-1 21/37), çenizlē < çeyizler (II-8 02/18)

Muğla Yöresi (GBAA): ğadınnā < kadınlar (73/26), onnādan < onlardan (73/42)

Muğla Yöresi (MYA): çamlā < çamlar (I/2-9), bunnā < bunlar (I/3-22), adamlā < adamlar (I/9-6), zurnalā < zurnalar (I/23-15), ğızlā < kızlar (I/31-6), gelinlē < gelinler (I/67-20), çavuşlā < çavuşlar (I/72-10), oynunnā < oyunlar (I/95/278), çalgılālān < çalgılarla (I/92-41)

Neveşehir Yöresi (NYA): ırgatlā < ırgatlar (30/10)

Sakarya Yöresi (SİA): adamlā < adamlar (3/6), dünürlē < dünürler (3/13), onnā < onlar (11/59), onlā < onlar (11/50), aħçılā < aşılar (45/4), bunnā < bunlar (45/4), düğünnē < düğünler (45/13), etlē < etler (45/15), ğızlā < kızlar (64/58), yaşılā < yaşlılar (64/58)

Sivas Yöresi (SİYA): arabalā < arabalar (7/3), bunnā < bunlar (140/46), çerkezlē < çerkezler (140/46)

Uşak Yöresi (UİA): şindikinnē < şimdikiler (I-2/13), havalā < havalar (I-2/13), bülbüllē < bülbüller (I-2/67), ğadınnā < kadınlar (I-7/11), misāfirlē < misafirler (I-7/32), āvcılā < avcılar (I-15/14), mermilē < mermiler (I-16/23), baklavılā < baklavalılar (I-17/125), torunnā < torunlar (I-93/34)

Zonguldak Yöresi (AİAD): gunnēde < günlerde (s.177), alaylā-da < alaylarda (s.181)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): uşahlā < uşaklar (1/49), bayramlā < bayramlar (1/49), adamnā < adamlar (1/85), elbiselē < elbiseler (1/201), ğızlā < kızlar (8/35), deliganlılā < delikanlılar (15/23)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Karabük, Tekirdağ, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): atlāini < atlarını (1/86), topraḥlāından < topraklarından (18/8), rizelilēinen < Rizelilerle (23/37), birbirlēinin < birbirlerinin (24/59), yollāımız < yollarımız (38/35), ayahḫablāını < ayakkabılarını (46/77), bayramlāında < bayramlarında (47/36), ajlıḫlāından < açıklarından (47/37), yerlēine < yerlerine (52/100), arabalāın < arabaların (70/46), osmanlılāın < Osmanlıların (89/47), yaşlāında < yaşlarında (126/11), kendilēi < kendileri (106/13)

Edirne Yöresi (EİA): komşulā < komşular (3/30), ğāvurlā < gavurlar (6/20), bunnā < bunlar (11/91), ışıklā < ışıklar (12/20), arabalā < arabalar (13/17), telefonnā < telefonlar (27/119), koyunnāımız < koyunlarımız (39/7)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): insanlā < insanlar (s.178/74), yaşlilā < yaşlılar (s.178/78), bunlā < bunlar (s.180/161), onlā < onlar (s.182/238), arkadaşlā < arkadaşlar (s.185/359), yunanlılā < yunanlılar (s.193/56)

Yalova Yöresi (YİYA): mezarlā < mezarlar (1/21), guyulā < kuyular (1/24), oralāda < oralarda (1/38), genşlē < gençler (1/72), hemşirelē < hemşilerden (31/122), onnā < onlar (1/86), gızlā < kızlar (1/87)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): unnā < onlar (25/20)

3.1.3.2.2. İyelik Ekleri

3.1.3.2.2.1. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinde

II. teklik şahıs ekinin eski/asıl biçimi -(I)ñ'dır. Urfa yöresi ağızlarında görülen bu durum ya n > Ø sonucunda ya da ñ > ng > g > y > Ø sonucunda ikincil uzunluk meydana gelmiş olabilir. -ñ sesi kendisine yakın ses olan -g sesine daha sonra akıcı hale gelerek yarı ünlü niteliği taşıyan -y sesine dönüşüp ünlüleşir. Ünlüleşen ses ikiz ünlü oluşturur ve en sonunda ikincil uzunluk meydana getirir. Urfa ağızında bu ek -Iy (<-ñ) şeklinde de kullanılmaktadır.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Urfa ağızı.

Urfa Yöresi (UMA): gördiğī < gördüğün (1/45), verdiğī < verdiğin (2/40), bildiğī < bildiğin (6/130), işī < işin (13/10), sıhhetī < sıhhatin (18/95), huzurī < huzurun (18/95), açtığī < açtığın (23/45), yediğī < yediğin (23/70), gülī < gülün (24/10), ocağī < ocağın (24/10), birī bin ola < birin bin olsun (24/25), senī meziyetlerī < senin meziyetlerin (28/5), önerilerī < önerilerin (28/5), kuşī < kuşun (28/25), sözī < sözün (28/50), senī bahşişī < senin bahşişin (33/105), kapīda < kapında (34/43)

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya ağızı.

Antalya Yöresi (AYA): ğalbīden < kalbinden (17/51)

3.1.3.2.2.2. III. Teklik Şahıs İyelik Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

Yalova Yöresi (YİYA): tavāīydı < tavasıydı (7/52)

3.1.3.2.2.3. I. Çokluk Şahıs İyelik Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): günnerimī < günlerimiz (25/29)

3.1.3.2.3. Hâl Ekleri

3.1.3.2.3.1. Ayrılma Hâli Eki (+dAn)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kütahya, Muğla ağızları.

Muğla Yöresi (MYA): ondā sāra < ondan sonra (I/46-4)

Kütahya Yöresi (GBAA): duzağındā < tuzağından (22/2)

3.1.3.2.3.2. Zamir “n/ñ” sinin Düşmesiyle Yönelme Hâli Ekinde (+A) Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“n/ñ” düşmesiyle

“bana ve sana” zamirlerindeki kök ses olan “n/ñ” ünsüzünün düşmesiyle ve ikincil uzunluk meydana gelmiştir (Buran, 1996: 147). “n/ñ” ünsüzü doğrudan düşmemiştir. Kendisine yakın ses olan “g” sesine dönüşür. Daha sonra g sesi akıcılaşarak “ğ” sesine dönüşür. Ünlüleşen ses diftong olur ve uzunluk meydana gelir. Bu durum ñ > g > ğ > Ø şeklinde bir sıralama ile gerçekleşmiştir.

“baā / saā < bana /sana”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

Erzincan Yöresi (EYA): baā < bana (1-3/15)

2. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): saā < sana (s.229)

3. Karahan Tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): beē < bana (64/25)

3.1.3.2.3.3. İlgi Hâli Eki (+nIn)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Urfa ağızı.

Urfa Yöresi (UMA): senī < senin (3/205)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Bartın, Kahramanmaraş, Konya, Sivas, Tokat ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): senīki < seninki (B2.02/36)

Antalya Yöresi (AYA): onūla < onun ile (70/46), senīle < seninle (95/118), bunūla < bununla (178/192)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): bunūnen < bunun ile (23/9), sizīnen < sizin ile (32/49), onūnan < onun ile (83/63)

Konya Yöresi (KİKİYAÖ): onūla < onun ile (2/14), bunūla < bununla (2/56), onūla < onunla (2/64)

Sivas Yöresi (SİİYA): onūnan < onunla (27/3), senīnen < seninle (82/17)

Tokat Yöresi (TİİYA): onūnan < onun ile < onunnan (80/16)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): kim _onū < kim onun (20/34)

“m” düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Balıkesir, Hatay, Kahramanmaraş, Kırşehir ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): beīnen < benim ile (B4.07/108)

Balıkesir Yöresi (BİA): bizīnen < bizim ile (I-1/86)

Hatay Yöresi (HA): benīki < benimki (8.8.1/25)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): benīnen < benim ile (32/49), bizīnendi < bizimleydi (32/69), bizīki < bizimki (51/24), bizīkiler < bizimkiler (128/38)

Kırşehir Yöresi (KYA): bizīkilerden < bizimkilerden (XXV/20)

3.1.3.2.4. İsimden İsim Yapan Ekler

3.1.3.2.4.1. +IIk Ekinde “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Bolu, Kahramanmaraş, Kastamonu ağızları.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): seferbellē < seferberlik (Ar. + T.) (s.234)

Bolu Yöresi (BOİA): ufaklī < ufaklık (19/22)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): göyunculū < koyunculuk (13/40)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): şenlī < şenlik (18/25)

Sereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): namazlā < namazlık (s.109)

3.1.3.2.5. Üleştirme Ekinde “r” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“birē < birer”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Denizli, Eskişehir, Hatay, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Muğla, Sakarya, Uşak, Zonguldak ağızları.

birē < birer: (48/103) BİAİ, (I-2 03/4) MA, (I/25-27) MYA, (19/4) EİMİYA, (I-4/2) UİA, (94/20) BUIYA, (19/46) KMİKA, (XXXIV/2) KÜYA, (9/70) AMA, (5/217) ZBKİA, (II-8/24) BİA, (51/85) SİA, (1.7.1/10) HA

birā: (I-A/22-15) AYYA, (39/48) GBAA (Denizli), (11/13) GBAA (Manisa)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağzı.

birē < birer: (1/183) YİYA

birē birē < birer birer: (9/79) YİYA

“ikişē < ikişer”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Manisa, Muğla, Uşak ağızları.

ikişē < ikişer: (I/11-36) MYA, (34/50) BİAİ, (I-6 02/61) MA, (I-A/22-15) AYYA, (II-66/15) AİA, (III-4/1) BİA, (I-7/41) UİA

“üçē < üçer”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Bursa, Kastamonu, Manisa, Muğla, Uşak ağızları.

üçē < üçer: (I/86-69) MYA, (I-6 02/61) MA, (39/3) BUIYA, (19/184) KMİKA, (I-B/5-7) (üçā) AYYA, (IV-12/149) BİA, (I-7/41) UİA

“dördē < dörder”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa, Muğla ağızları.

dördē < dörder: (I/86/69) MYA, (II-1 09/68) MA

“beşē < beşer”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Bursa, Manisa, Muğla, Uşak ağızları.

beşē < beşer: (I/11-36) MYA, (I-6 09/64) MA, (39/3) BUIYA, (I-33/35) UİA

beşē beşē < beşer beşer (7/266) BİAİ

“yarımşā < yarımşar”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: İzmir, Uşak ağızları.

yarımşā < yarımşar: (I-20/10) UİA, (I.113/17) İİÖKBİA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Uşak ağızları.

Uşak Yöresi (UİA): otuzā < otuzar (I-7/40), kırkā < kırkar (I-7/40), yüzē < yüzer (I-20/10), tekē tekē < teker teker (I-4/12)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızları.

Yalova Yöresi (YİYA): əllişē < ellişer (9/37)

3.1.3.1.6. Zarf-fiil Ekinde

3.1.3.1.6.1. +iken ekindeki “n” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Isparta, İçel (Anamur), Manisa, Sakarya ağızları.

Amasya Yöresi (AMMA): başlarkē < başlarken (7/42)

Anamur Yöresi (ANYA): ufacığ ıkā < ufacık iken (1/3)

Isparta Yöresi (IMA): ğılarkā < kılarken (XX/8)

Manisa Yöresi (MA): derkē < derken (I-12 03/97)

Sakarya Yöresi (SİA): giderkē < giderken (16/37), çocu>ā < çocukken (26/125)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Edirne, Karaman ağızları.

Düzce Yöresi (DİKİYAA): varıKā < var iken (1/22)

Edirne Yöresi (EİA): gezērkē < gezerken (9/9)

Karaman Yöresi (KAİA): alırkā < alırken (M006/43), gelirkē < gelirken (M007/2), evdeykē < evdeyken (M008/24), derkē < derken (M008/27), gederkē < giderken (M009/75), askerdeykē < askerdeyken (M010/59), varkā < varken (M048/12), yiyirkē < yerken (M057/63), dinlerkē < dinlerken (M072/52), keserkē < keserken (M089/6), ederkē < ederken (M109/38), girerkē < girerken (M119/53)

3.1.3.1.6.2. “+Ip” Zarf-fiil Ekinde “-p” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): çıkardī < çıkartıp (2/14)

3.1.3.2.7. “+DİK” Sıfat-fiil Eki “-k” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): ayıhdıdan sona < ayıktıktan sonra (A8.11/40)

3.1.3.2.9. Bildirme (+dIr) Ekinde “r” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Kars ağızları.

Kars Yöresi (KİA): kerimdū < kerimdir (35/7), kışidī < kişidir (82/12), arvatdī < avrattır (82/12)

Kemaliye Yöresi (KA): sene midū < sene midir (13/71)

2. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bartın, Kastamonu, Muğla, Sakarya, Zonguldak ağızları.

Aydın Yöresi (AYYA): biliyosuñdū < biliyorsundur (I-1/42-25), ayırdī < ayırdır (I-A/55/113)

Bartın Yöresi (BA): dorudū < doğrudur (I/10), beyazdū < beyazdır (s.37/26), siyahdū < siyahtır (s.37/26)

Kasyamonu Yöresi (KMİKA): harabdū < haraptır (3/84), senedū < senedir (4/113), neyledū < neyletir (5/44), çatmadū < çatmadır (5/93), geçmüñdū < geçmiştir (9/25), öledū < öyledir (14/4), yokdū < yoktur (8/11), vadū < vardır (4/23), boyludū < boyludur (2/73)

Muğla Yöresi (GBAA): eyidī < iyidir (73/32)

Sakarya Yöresi (SİA): diyemiyodū < diyemiyordur (14/103)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): devüldū < değildir (4/42), sendedū < sendedir (4/44)

3.1.3.2.10. “-mAk” Ekinde “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Giresun, Muğla ağızları.

Giresun Yöresi (GİYA): dimēmiş < demekmiş (87/43)

Muğla Yöresi (MYA): vēmē < vermek (I/18-18)

3.1.3.2.11. İki Ünlü Arasında Kalan Sesin Erimesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

İki ünlü arasında kalan bazı iç sesteki ünsüzlerler “y” ve “ğ” gibi yarı ünlü olarak adlandırılan ünsüzler eriyip ünlüleşerek yanındaki ünlü ile bir ikincil uzunluk meydana getirir. İki ünlü arasında kalan “k” sesinin düşüp uzun ünlü meydana getirdiği görülmektedir. “k” ünsüzü tonsuz ünsüz olduğu için tonlulaşır ve bu şekilde düşme eğilimi gösterir. Ünsüzler tonlulaşırken kendilerine en yakın ses hangisiyse ona dönüşme gayreti içerisinde olurlar. “k” sesi de kendisine en yakın ses olan ğ, g ünsüzlerine dönüşerek eriyip uzun ünlü oluşturur. Bu uzunluk durumu bazen kendisinden hemen önceki ünlü de gerçekleşirken bazen de kendisinden hemen sonraki ünlü de gerçekleşir. Bunları aşağıdaki örneklenmiş kelimelerden görmekteyiz.

3.1.3.2.11.1. “ğ” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Kars ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): geldiñ < geldiğin (51/s.188)

Erzincan Yöresi (EYA): duracāuñ < duracağız (3-38/89), gönüşecāuñ < konuşacağız (3-38/91), ğanacāımız < kanacağımız (1-14/45), suvarıcūñ < suvaracağız (2-9/24), sürecōñ < süreceğiz (3-16/13)

Kars Yöresi (KİA): kötēin < köteğın (18/53), uşāı < uşağı (18/77)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Trabzon Yöresi (TYA): geleceūm < geleceğım (70/28), ocāı < ocağı (66/5), findūmuz < findığımız (155/31), tikmeyeceūm < dikmeyeceğım (155/52), okudaceūm < okutacağım (155/62), evleneceūm < evleneceğım (155/72), bileceūñ < bileceğiz (176/64), çobanluñ < çobanlığı (185/25), ufaūm < ufağım (189/19), satacaūm < satacağım (192/3), toplīycaūñ < toplayacağız (193/9)

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Bolu, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Muğla, Sakarya, Sivas, Yozgat, Zonguldak ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): çıkılce ūı < çıkılacağı (13/59), bo ūarıs < boğarız (17/66), topū ūu < topuğu (20/79), ekmeñni < ekmeğini (20/217), çocū ūum < çocuğım (30/106), ocā ūa < ocağa (3/193)

Antalya Yöresi (AYA): çocūā < çocuğa (52/62), saapsızlīā < sahipsizliğe (73/49), girecēinden < gireceğinden (87/48), çōñnu < çoğunu (171/2), yēdirecēñs < yedireceğiz (74/45)

Bolu Yöresi (AİAD): eşşēi < eşgei (s.169)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): çōu < çoğu (69/2)

Eskişehir Yöresi (AİAD): beşīē < beşige (s.145)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): soķāā < sokağa (1/18), birliē < birliğe (7/192), zongulda’ā < Zonguldak ‘a (25/124), çōū < çoğu (7/272), bañın < bağının (13/7)

Giresun Yöresi (GİYA): adamcuāz < adamcağız (51/33), çōunnuk < çoğunluk (24/10)

Hatay Yöresi (HA): kesdiī < kestiği (2.8.1/6)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): yapdımız < yaptığımız (I.2/2), genşliimdi < gençliğimdi (I.4/3), çocuum < çocuğım (II.9/1), gördüññü < gördüğünü (III.1/26), keşkee < keşkeğe (IV.2/12), keşgei < keşkeği (IV.2/12), çoluā < çoluğa çocuğa (III.1/27), çoluññ < çoluğun çocuğun (III.1/28)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): çocūñm < çocuğım (15/13)

Kayseri Yöresi (OAAD): puçāı < bıçağı (s.47), etā’ı < eteği (s.81), kopā’ı < köpeği (s.81), yūrē’im < yüreğim (s.82)

Kırşehir Yöresi (KYA): ıışīā’ < ışığa (XX/12), tetiē < tetiğe (XX/43), sandīā < sandığa (XLI/59), topraī < toprağı (XLVI-b/42)

Kırşehir Yöresi (OAAD): garannā < karanlığa (s.103), bucāı < bucağı (s.104), ısıcāı < sıcakı (s.104) ocāı < ocağı (s.104), yanāı < yanağı (s.135)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): çōāldı < çoğaldı (3/90), tuzāı < tuzağı (4/36), ayāını < ayağını (6/91), ürēi < yüreği (6/309), inēi < ineği (6/362), sıārsan < sığarsan (6/395), çocūā < çocuğa (7/62), felēin < feleğın (21/97)

Kütahya Yöresi (KÜYA): toprāımız < toprağımız (II/14), çocūā < çocuğa (XXXVI/20)

Malatya Yöresi (MĪA): kesecēik < keseceğiz (67/6)

Maraş Yöresi (GDĪAT): gısrāi < kısrāğı (s.167)

Muğla Yöresi (MYA): döşēi < döşēğı (I/16-16), melēin < meleğın (I/33-3), barmāındaki < parmağındaki (I/34-11), pamīa < pamuğa (I/41-1), ıspanāi < ıspanağı (I/51-38), yaprāina < yaprağına (I/51-43), ekmēi < ekmeğı (I/54-32), çocūa < çocuğa (I/55-29), bucāi < bucağı (I/63-27), çocūa < çocuğa (I/88-6), işēin < eşēğın (III/2-15), ğucāina < kucağına (III/2-37), bōrēi < bōreğı (III/12-26)

Sakarya Yöresi (SĪA): yāmadi < yağmadığı (3/106), yaār < yağar (3/106), ōrtalı < ortalığı (4/2), isTedī < istediğı (6/14), yaptıım < yaptığım (6/13), doūmlū < doğumlu (6/27), isteē < isteğe (16/46), aācin < ağacın (22/30), çocuā < çocuğa (31/11), ekmeē < ekmeğe (48/2), ektiīm < ektiğim (65/149)

Sivas Yöresi (SĪYA): ayāının < ayağının (3/50), sıāmadi < sığamadık (93/10)

Yozgat Yöresi (OAAĞ): dilē'i < dileğı (s.146), ğucā'ında < kucağına (s.146)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKĪA): kēşgei' < keşkeğı (1/80)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): yēmāi < yemeğı (1/226), içecēuK < içeceğız (12/1), küçūūm < küçūğüm (13/40), mutFāa < mutfağa (29/14), yiyeceē < yiyeceğe (31/94), binecēuK < bineceğız (37/3), bardāi < bardağı (120/26), baħılmađūumuz < bakılmadığımız (121/1)

Karaman Yöresi (KAĪA): ğümrüē < ğümrüğü (M065/2)

Yalova Yöresi (YĪYA): bardāıydı < bardağıydı (7/52), ayāımıza < ayağımıza (2/64), tūfēin < tūfeğın (10/33), çōū dā < çoğu da (19/22), yelēimin < yeleğimin (21/282), ocāımız < ocağımız (34/59), göbēi < göbeğı (1/169)

3.1.3.2.11.2. “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.

Muğla Yöresi (MYA): askerdēi askerdeki (I/45-11)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kırıkkale ağızı.

Kırıkkale Yöresi (KĪĪA): ğırığāledeē < kırıkkaleddeki (7/56)

3.1.3.2.11.3. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Yusufeli ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): burā a < buraya (28/s.138), çalışmāā < çalışmaya (28/s.139), kimsē e < kimseye (28/s.139), nē e < neye (28/s.139), yaşı īmiş < yaşımıyş (50/s.185), durmā a < durmaya (51/s.188)

Erzincan Yöresi (EYA): ölmeēnner < ölmeyenler (6-1/26), orīā < oraya (2-5/1), diērkene < diyerken (2-14/86)

Yusufeli Yöresi (DĪAT): divanēi < divaneyi (s.228)

2. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Kütahya, Ordu, Sakarya ağızları.

Eskişehir Yöresi (AĪAD): seçēim < seçeyim (s.117), içēim < içeyim (s.117), geçēim < geçeyim (s.117)

Giresun Yöresi (GİYA): almaā < almaya (80/39)

Hatay Yöresi (HA): veşim < vereyim (7.1.2/23)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): böğdüm < büyüdüm (44/25)

Kütahya Yöresi (KÜYA): yinmeā < yenmeye (I/83), almaā < almaya (XXXVI/9)

Ordu Yöresi (OİYA): maķinē < makineye (111/95)

Sakarya Yöresi (SİA): istemeē < istemeye (7/69)

3. Karahan tasnifinde örnekle nememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): burāi < burayı (52/156)

3.1.3.2.12. Zamir “n/ñ” sinin Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Elazığ Yöresi (EYAD): ölar < onlar (42a/s.174)

Elazığ Yöresi (KBAYA): ölar < onlar (XXVII/14), būları < bunları (XXIX/54)

2. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Malatya ağızları.

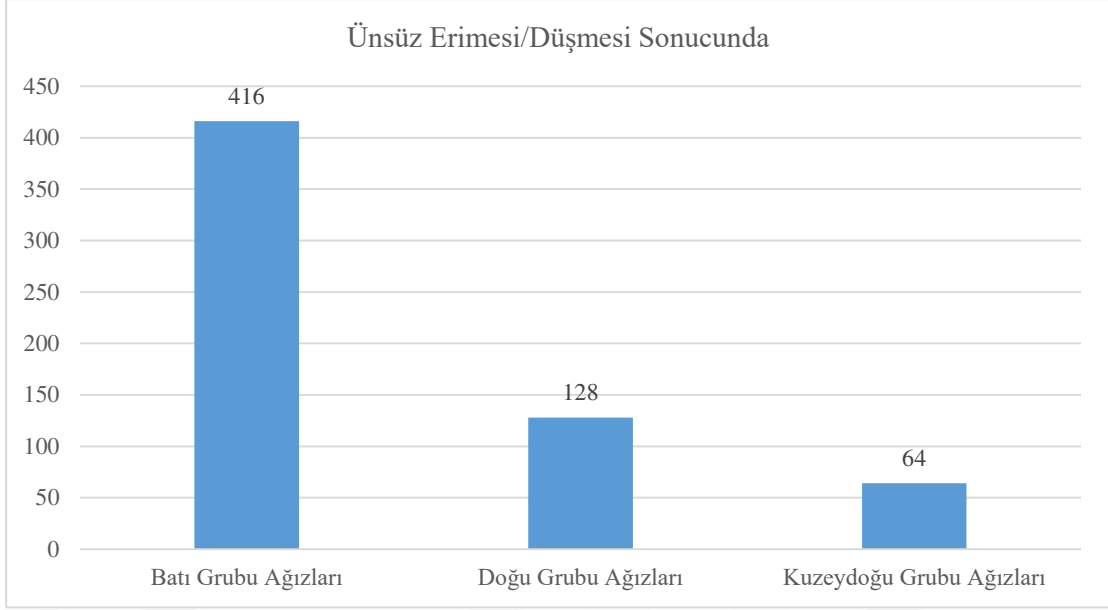
Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ödan sōra < ondan sonra (44/24)

Malatya Yöresi (MİA): oā < ona (54/19)

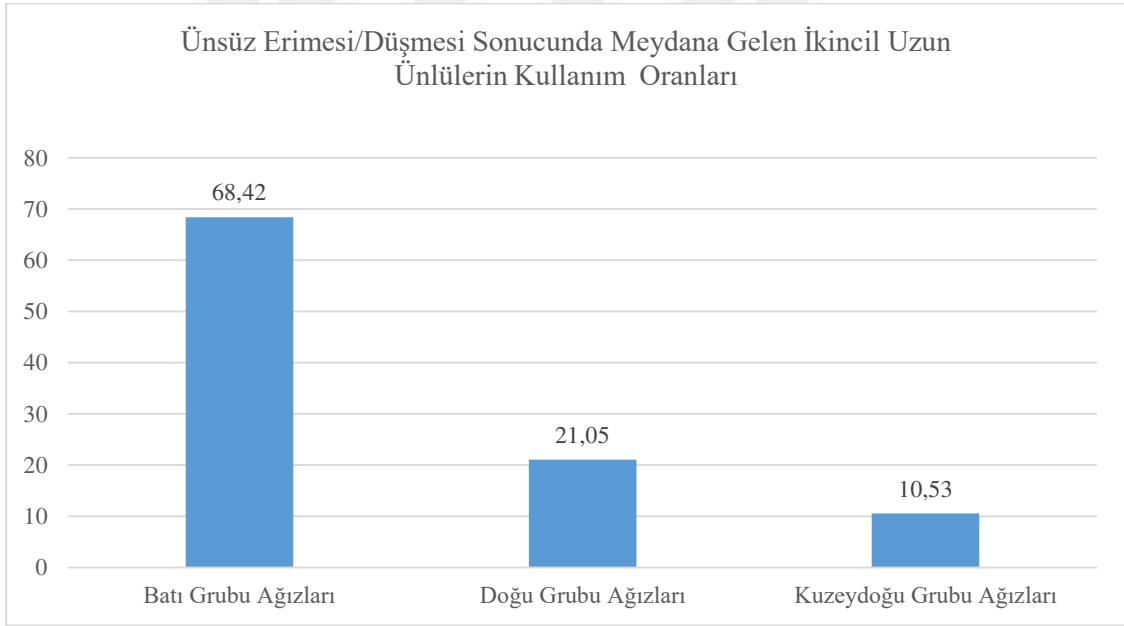
3. Karahan tasnifinde örnekle nememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): ölar < onlar (70/118), oā < ona (24/30)

Ağız gruplarına göre “sözcük kök ve tabanlarında” ve “eklerde” şeklinde iki başlık ana başlık altında değ erlendirilen kelimeler için şu çıkarım yapılmıştır; “ünsüz erimesi/düşmesi olayına bağlı oluşan ikincil uzun ünlüler” başlığında en fazla görülen grup ağızı şekil 10’da belirtilen % 68,42 oran ile “Batı Grubu Ağızları”dır. Zeynep Korkmaz (1999) bu durum için “Anadolu ve Rumeli Ağızlarının Tarihi Devirlerle Bağlantısı Üzerine” adlı makalesinde; “Batı Anadolu Ağızlarında r, l, n gibi akıcı ünsüzlerin düşmesinden, hece kaynaşmasından yahut da eski aslı uzunlukların yer yer aynen devamından kaynaklanan ünlü uzamaları veya uzun ünlüler yaygındır.” ifadeleriyle belirtmiştir. Zaten bu durum ünsüz erimesinde şekil 9 ve şekil 10’da; hece kaynaşmasında şekil 13 ve şekil 14’te; bünyesinde uzun ünlü bulunan kelimelerdeki ikincil uzunluk başlığında da ünsüz erimesi/düşmesi olayına bağlı geliş enler şekil 19 ve şekil 20’de, hece kaynaşmasına bağlı geliş enler de şekil 23 ve şekil 24’te belirtilmiştir.

Şekil 9. Ünsüz Erimesi/Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzunlukların Ağız Gruplarına Göre Değerlendirilmesi

Şekil 10. Ünsüz Erimesi/Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzunlukların Ağız Gruplarına Göre Değerlendirildiği Yüzdelik Oran Tablosu

3.2.Ünlü Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Genellikle kelimeyi oluşturan ünlü seslerden vurgusunun daha az olanının düşmesi olayına ünlü düşmesi denilmektedir. Ünlü düşmesi, türlü ses etkileri ve olayları sonucunda kelimelerin iç ve son seslerinde bulunan bazı ünlülerin düşmesi şeklinde ifade edilebilir (Korkmaz, 2010: 227). Ağızlarda çoğunlukla iç sesteki ünlü düşürülmüştür. Düşen ünlü yerini ön seste ya da son seste uzamaya bırakmıştır. Türkçe kökenli kelimelerde “a, e, ı, i, u, ü” sesleri düşürülürken; yabancı

kökenli kelimelerde “a, e, ı, i, o, u” ünlüleri düşürülmüştür. Örneklere bakıldığında Türkçe kökenli kelimelerde daha çok ince sesler düşürülmüştür. Bunun sebebi aşağıdaki örneklerde daha çok incelik uyumuna uyan kelimelerde düşmenin meydana gelmesidir. Ön sesler art seslere göre daha az hareketle, daha hızlı ve daha kolay boğumlandıkları için önsesler yani ince seslerin düşürülmesi daha kolay olmuştur (Buran, 2014: 106).

Yabancı kökenli kelimelerde ince ünlülerin yanında kalın ünlüler de çokça düşürülmüştür. Kalın ünlülerin boğumlanma noktaları daha geride teşekkül ettiği için telâffuzu daha fazla çaba istemektedir. Bu nedenle yabancı kelimelerde kalın ünlü bulunan kelimelerde düşme olayı yaşanmış ve ikincil uzunluk meydana gelmiştir. Türkçe kökenli kelimelerde ünlülerinde yanında bulunan “r, y” ünsüzlerinin yanındaki ünlüler daha çok düşürülmüştür. Ünlülerin düşmesinde r ve y seslerinin etkili olduğunu söyleyebiliriz. “y” sesi yarı ünlü niteliği ile yanındaki ince sesi düşürme eğilimi içinde olmuştur. “r” sesi titreşimli yapısı itibarıyla sesi bol ünsüz olarak ifade edilir. Titreşimli yapısı nedeniyle yanındaki ünlüyü düşürüp ikincil uzunluk meydana getirmiştir. Yabancı kökenli kelimelerde de yan yana bulunan ünlü seslerden biri azaltılarak yani düşürülerek ya da birleştirilip tek ünlü haline getirilerek uzun ünlü meydana getirilmiştir.

3.2.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında

3.2.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

3.2.1.1.1. “A” Düşmesi

“burdā < burada”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

burdā < burda: (51/s.188) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Bolu, İzmir, Kahramanmaraş, Nevşehir ağızları.

burdā < burada: (II/62-67) AİA, (I.11/12) İİÖKBİA, (76/25) AMMA, (57/18) NYA, (48/8) KAYA, (12/12) BOİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

burdā < burada: (2/5) BYA

“şürda < şurada”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Çankırı, Kırşehir, Konya ağızları.

şürda < şurada: (17/123) AMA

şörda: (4/41) KİKYAÖ, (LXII/51) KYA, (123/5) ÇİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kırıkkale ağızı.

şörda: (13/31) KIİA

“örda < orada”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

o·rda: (02 019 01/36) ERİA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Antalya, Çankırı, İçel (Anamur), Sakarya, Zonguldak ağızları.

ōrda < orada: (I-28/28) AĪA, (4/12) AMA, (112/54) ÇĪYA, (13/3) SĪA

ōrdan < oradan (2/3) ANYA

ōrdağı < oradaki (28/10) GBAA (Afyon)

ordā < orada: (1/4) ZBKĪA, (4/2) AYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Karaman, Kilis, Yalova ağızları.

ōrda < orada: (13/384) YĪYA, (25/1) BYA

ōrdan < oradan (2/26) EĪA

ordā < orada: (I/16-47) KĪLĪA, (M060/9) KAĪA, (70/23) BYA

ōrdā: (1/19) DĪKĪYAA

“nerdē < nerde”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Malatya, Zonguldak ağızları.

nērdē < nerede: (4/65) AMMA, (13/19) ZBKĪA

nerdē < nerede: (23/19) MĪA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

nērdē < nerede: (51/39) BYA

“sān < sana”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ ağızları.

sān < sana: (39/s.169) EYAD, (I/12) DA, (XLVII/15) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Denizli, Giresun ağızları.

sān < sana: (69/46) GĪYA, (49/45) GBAA (Denizli)

sān: (50/52) GBAA (Denizli)

“bān < bana”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ ağızları.

bān < bana: (I/103) DA, (XLVIII/66) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Denizli, Giresun ağızları.

bān < bana: (17/4) GĪYA

bān: (50/52) GBAA (Denizli)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

Erzincan Yöresi (EYA): babān < babana (3-8/46), vercēk < verecek (3-18/2), vērēn < verene (2-11/2)

2. Batı Grubu Ağızları: Konya, Malatya, Zonguldak ağızları.

Konya Yöresi (KĪKYAÖ): bēğnirse < beğenirse (25/12)

3.2.1.1.2. “I” Düşmesi

“ēyce < iyice”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

ēyce < iyice: (1/6) KA

ēyce: (s.103) GDĪAT (Elazığ)

İycē: (1/13) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Çankırı, Gaziantep, Kütahya ağızları.

ēyce < iyice: (23/140) AMMA

ēyce: (s.230) GDĪAT (Antep)

ēyce: (1/4) ÇİYA

İy'ce: (IX/46) KÜYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

ēyce < iyice: (38/20) BYA

“pekēy < pekiyi”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum, Kars ağızları.

peke:y < pekiyi: (09 052 01/46) ERĪA

pekēy: (s.148) DĪAT (Kars)

2. Batı Grubu Ağızları: Malatya ağzı.

pek-ēy < pekiyi: (s.3) GDĪAT (Malatya)

“epēy < epeyi”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.

epēy < epeyi: (s.102) GDĪAT (Elazığ)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağzı.

epēy < epeyi: (9/144) YİYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): yarālların < yarahlıların (3-1/16)

Kemaliye Yöresi (KA): yūhārlerde < yukarılarda (15/6)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Denizli, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Malatya, Manisa, Sakarya, Uşak ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): dērsi < derisi (29/20), yokārdan < yukarıdan (30/54)

Denizli Yöresi (GBAA): içārdān < içeriden (43/20)

Hatay Yöresi (HA): kuş ekmēğ < kuş ekmeği (2.14.2/3), ötēğlerinin < ötekilerinin (7.7.1/4)

Isparta Yöresi (IMA): İy mī < iyi mi (XXI/35)

Malatya Yöresi (GDĪAT): ēylıkde < iyilikte (s.3)

Manisa Yöresi (MA): dışārdan < dışarıdan (I-1 02/8), yokārdan < yukarıdan (I-2 07/10)

Maraş Yöresi (GDĪAT): dēğrmenin < değirmenin (s.155)

Sakarya Yöresi (SĪA): İylik < iyilik (12/10), içērde < içeride (17/35), dışārda < dışarıda

(22/13), kēndleri < kendileri (57/28)

Uşak Yöresi (UĪA): içērden < içeriden (I-60/21)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): yokārdā < yukarıda (13/70)

Edirne Yöresi (EĪA): ilērsi < ilerisi (13/21), içērsinde < içerisinde (21/69), yukārda < yukarıda (25/137), dışārda < dışarıda (4/80), içērde < içeride (4/85)

Yalova Yöresi (YİYA): ālt _ay < altı ay (7/144)

3.2.1.1.3. “U” Düşmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızları.

Kemaliye Yöresi (KA): bŷymŷS < bŷyŷmŷş (42/7)

2. Batı Grubu Ağızları: Malatya ağzı.

Malatya Yöresi (GDİAT): ōn-da < onuda (s.6)

3.2.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

3.2.1.2.1. “A” Düşmesi

“kŷfer < kuafŷr” (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Bilecik, Bolu, Konya, Manisa ağızları.

ğŷfŷr < kuafŷr: (11/26) KİKYAŖ

kŷfer: (31/74) BİAİ

kŷfŷr mŷfâr < kuafŷr muafŷr: (115/76) AYA

kŷfere < kuafŷre: (69/147) AMMA

gŷfŷrdŷ < kuafŷrdŷ: (64/17) BOİA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Trabzon Yöresi (TYA): menfâtına < menfa‘atına (Ar.) (84/24)

2. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Manisa ağızları.

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): vidŷda < videoda (İng.) (47/75)

Manisa Yöresi (MA): bŷrket < bereket (Ar.) (II-2 04/7)

3.2.1.2.2. “İ” Düşmesi

“âle < aile” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bolu, Nevşehir ağızları.

âlesi < ailesi: (62/88) NYA

âlâsi dâ < ailesi de: (31/26) GBAA (Afyon)

âlem < ailem: (13/14) BOİA

2. Karahan tasnifinde örneklelenememiş ağızlar: Karaman, Tekirdağ ağızları.

âlesi < ailesi: (M009/35) KAİA

âle < aile. (s.183/261) TMİKA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Manisa, Niğde, Zonguldak ağızları.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): gaflâ < kâfile (Ar.) (s.92)

Manisa Yöresi (MA): rŷsiydi < reisiydi (Ar. “re’îs”) (I-13 02/33), pŷrşan! < perîşân (Far.) (II-7 03/107)

Niğde Yöresi (OAAAD): şŷyni < şeyini (Ar.) (s.3)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): yŷmyē' < yevmiyye (Ar.) (11/48)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kilis ağızları.

Kilis Yöresi (KİLİA): şārat < şerī‘at (Ar.) (I/71-55)

Bayburt Yöresi (BYA): kāysi “kayısı” (Far.) [< kaysī] (7/72)

3.2.1.2.3. “o” Düşmesi

“kōperatif < kooperatif” (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu, Bursa, Çankırı, İzmir, Muğla ağızları.

ğōperatif < kooperatif: (5/22) ÇİYA

kōparatif: (I.51/29) İİÖKBİA

kōperetifinden < kooperatifinden: (151/74) BUIYA

kōparatifden < kooperatiften: (18/34) BOİA

ķōperetiften < kooperatiften: (I/65-38) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Tekirdağ ağızları.

ķōperatifi < kooperatifi: (s.251/102) TMİKA

ķōparatifi: (28/122) BYA

ğōpertifi: (63/6) KARYA

Yukarıdaki örnekte ünlü karşılaşması sonucunda uzunluk meydana gelmiş de diyebiliriz.

Karşılaşan iki ünlü birleşip tek ünlü olmuştur ya da ünlülerden biri düşerek diğerini uzatmıştır.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

Kemaliye Yöresi (KA): lōķmotif < lokomotif (Fr.) (42/2)

3.2.1.2.4. “u” Düşmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa ağzı.

Manisa Yöresi (MA): kāföre < kuaföre (Fr.) (I-6 04/74)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağzı.

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): māzzam < mu‘azzam (Ar.) (s.236/295)

3.2.1.3. Özel İsimlerde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağzı.

Erzincan Yöresi (EYA): ermēnnerin < ermenilerin (2-17/20)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Trabzon Yöresi (TYA): akçābatın < akçaabatın (88/13)

3. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Manisa ağızları.

Bursa Yöresi (BUIYA): bālbandayım < balabandayım (2/1)

Manisa Yöresi (MA): amērkan < Amerikan (I-6 12/29), mānsa < manisa (I-12 01/18)

3.2.2. Eklerde

3.2.2.1. III.Teklik Şahıs İyelik Ekinin Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Elazığ Yöresi (EYAD): evnē < evine (51/s.187), başnā < başına (50/s.185)

2. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

Maraş Yöresi (GDİAT): rayhannī < reyhanını (7/40)

3.2.2.2. Belirtme Hâli Ekinin Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Kars, Urfa ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): ekmēy < ekmeği (1-26/27-53), bulgurūn < bulgurunu (2-9/27), gafān < kafanı (3-3/65)

Kars Yöresi (KİA): bilēgne < bileğine (45/68)

Urfa Yöresi (UMA): başīn < başını (29/15)

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Giresun, Hatay, Ordu, Tokat ağızları.

Ankara Yöresi (AİA): burāy < burayı (I-27/17), çirāy < çirayı (II-75/14), oğumāy < okumayı (II-75/21), zopāy < sopayı (II-81/46)

Giresun Yöresi (GİYA): kimsī < kimisi (19/70)

Hatay Yöresi (HA): mercimēğ < mercimeği (7.6.1/3)

Ordu Yöresi (OİYA): kimsī < kimisi (55/6)

Tokat Yöresi (TİYA): mazeretīn < mazeretini (101/74)

3.2.2.3. “ile” Edatında Ünlü Düşmesi Soncunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

TT ağızlarında “ile” edatının “-ınan, -inan, -ılan, -ılan, -ına, -ina” şekillerinde kullanımları da mevcuttur. Bu edatlarında önlerinde bulunan “-ı / -i” seslerinin düşmesi ile ikincil uzunluk meydana gelmiştir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): soğan ile > soğanile > soğan ilen > soğaninen > sounnān (1/20), lira ile lirayile > liray ilen > lirayinen > lirāynān (12/5), telefonnān < telefonla (17/12), yemegiynēn < yemeği ile (21/11), egmegiynēn < ekmeğiynen (21/12), lambeynān < lamba ile (21/65), benimkiynēn < benimkiyinen (25/10), bıçañnān < bıçak ınan (55/52), çireynēn < çirayla (21/65), ğazannārnān < kazanlar ınan (21/15), düğününēn < düğünü ünen < düğününen < düğünü ile (21/11)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Trabzon Yöresi (TYA): yarmasılān < < yarması y ilen < yarması ilen (44/13), bulğurlān < bulgur ilen < bulgur ile (44/13)

3. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bartın, Kahramanmaraş ağızları.

Aydın Yöresi (AYYA): dovulnān < davul ınan (I-A/3-12), çalgıynāñ < çalgıyınan < çalgıyinen < çalgıyile < çalgı ile (II/8-86)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): diğērleri < diğerleri (27/16), yoğūrdu < yoğurdu (16/57), doğūrdu < doğurdu (16/57), sōğur < soğur (12/175)

Antep Yöresi (GDĪAT): inēsin < ineğin (s.227)

Hatay Yöresi (HA): beniīsinen < benim ile (11.2.2/12), tiḡ < tık (2.10.1/3), ıK.īḡsa < çıkıyorsa (10.3.1/19), güççüḡse < küçük ise (1.1.1/48), ekmēḡaḡ < ekmeğın (1.11.3/6), toprā ḡ < toprak (10.8.1/22) oḡlan < oğlan (10.4.1/11), pastāḡımı < pasta gibi (12.1.1/23)

Isparta Yöresi (IMA): bāğlamış < bağlamış (XXVIII/8)

Maraş Yöresi (GDĪAT): etēḡmi < eteğimi (s.161), dēḡl < değil (s.165), gōḡnümü < gönlümü (s.143), deynēḡi < deyneği (s.161), ūḡraşırdı < uğraşırdı (s.133), āḡzını < ağzını (s.158)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan, Iğdır ağızları.

Ardahan Yöresi (DĪAT): dāḡdır < dağdır (s.117), sāḡdır < sağdır (s.117)

Iğdır Yöresi (DĪAT): oḡlan < oğlan (s.132),

3.3.1.1.3. “h” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): ḡāyde < haydi (1/66)

Yalova Yöresi (YĪYA): āḡḡşamına < akşamına (6/26)

3.3.1.1.4. “l” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): gēḡdīm < geldim (12/13)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Hatay, Zonguldak ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): bēḡgem < belgem (28/24)

Ankara Yöresi (AĪA): gālḡmadı < kalmadı (II-58/22)

Hatay Yöresi (HA): doydūḡ < doyduk (9.2.1/8)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKĪA): āḡsa < alsa (1/19), gālḡkıp < kalkıp (7/37)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): gēḡḡse < gelse (125/78)

3.3.1.1.5. “n” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Isparta, Sakarya ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): ōḡdān < ondan (24/5)

Isparta Yöresi (IMA): evlēḡmiḡ < evlenmiş (XXVIII/1)

Sakarya Yöresi (SĪA): bēḡnim < benim (11/39), sēḡni < seni (66/2)

3.3.1.1.6. “r” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): ḡeylendürölḡḡ < şeylendirirler (1/15)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bartın, Eskişehir, Isparta, Sakarya, Zonguldak ağızları.
Afyon Yöresi (GBAA): goca gârnın < koca karının (37/26)
Eskişehir Yöresi (EİMİYA): bölellē < bölerler (39/151)
Isparta Yöresi (IMA): getirmiş < getirmiş (XIV/9), kār < kar (XXIV/6)
Sakarya Yöresi (SİA): tārla < tarla (3/97), ārtık < artık (6/23)
Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): Ğurtārdı < kurtardı (10/11), tōrkīleri < türkūleri (15/21), yūrdumuzdan < yurdumuzdan (3/51), ēḡkeklēnen < erkeklerle (22/52)
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağzı.
Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): ōḡmana < ormana (22/7), ḡaçīḡur < kaçırır (30/23)

3.3.1.1.7. “v” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Malatya ağzı.
Antalya Yöresi (AYA): tāyık < tavuk (19/44)
Malatya Yöresi (GDİAT): ḡō^vdesi < gövdesi (s.48)

3.3.1.1.8. “y” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars ağızları.
Erzurum Yöresi (DİAT): dē^vldi < değildi (s.196), dē^vir < diyor (s.195)
Kars Yöresi (DİAT): ḡörmē^ve < görmeye (s.163)
Kars Yöresi (KİA): ölecē^ysin < öleceksin (9/49)
Kemaliye Yöresi (KA): yūz < yüz “sayı” (11/58), ōylē < öyle (12/12), bōyle < böyle (25/11)
2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
Trabzon Yöresi (TYA): šōyle < şöyle (3/15)
3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Gaziantep, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kayseri, Malatya, Sakarya ağızları.
Afyonkarahisar Yöresi (AMA): gāymak < kaymak (23/69), hāy^vdi < haydi (18/18)
Antalya Yöresi (AYA): bēyim < beyim (21/8)
Antep Yöresi (GDİAT): gonū^vur < konuyor (s.257), ḡırmızı^vsa < kırmızıysa (s.202), ḡöstertdī^vse < gösterdiyse (s.204), bēyle < böyle (s.207), pekē^v < pekiyi (s.204), verī^vm < vereyim (s.194), ēletī^vm < eğletiyim (s.204), dē^vse < diyorsa (s.203)
Hatay Yöresi (HA): kuy^vā < kuyuya (1.10.1/27)
Isparta Yöresi (IMA): ōyle < öyle (XXVII/35), bōyle < böyle (XXIX/35), ḡōydukları < koydukları (XXV/17)
Kayseri Yöresi (KMİA): ti^vze < teyze (s.56/11)
Malatya Yöresi (GDİAT): ēyle < öyle (s.6), yēmē^ve < yemeğe (s.65), dī^vince < deyince (s.174)
Maraş Yöresi (GDİAT): bōyūk < büyük (s.175), ēyle < öyle (s.135)
Sakarya Yöresi (SİA): kişī^ydik < kişiydik (16/11), šōylē < şöyle (62/71)
4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan, Bayburt, Iğdır ağızları.
Ardahan Yöresi (DİAT): nē^vmiş < neymiş (s.106)

Bayburt Yöresi (BYA): sāyım < sayım (6/1)

Doğu İlleri Ağızları (DİAT): söylemē'in < söylemeyin (s.35), ēyle < öyle (s.40), ēyleme < eyleme (s.41), bēyle < böyle (s.62), elē'in < eyleyin (s.70)

İğdır Yöresi (DİAT): görme'ē < görmeye (s.5), yāvcının < yaycının (s.88), ī'de < iğde (s.87),

3.3.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

3.3.1.2.1. “h” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Hatay, Sakarya ağızı.

Hatay Yöresi (HA): zā^har < zahar (9.2.1/28)

Sakarya Yöresi (SİA): maḥāllesi < mahallesi (Ar.) (1/58), ḥāyır < hayır (Ar.) (3772), rāḥmetli < rahmetli (Ar. + T.) (11/96), tāḥtaları < tahtaları (Far.) (40/161), tēḥriz < terhis (Ar.) (43/8)

3.3.1.2.2. “l” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Sakarya ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): gālfa < kalfa (Ar.) (28/26)

Sakarya Yöresi (SİA): bēlki < belki (Ar.+Far.) (1/10)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): bēlki < belki (Ar. + Far.) (58/1)

3.3.1.2.3. “n” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Sakarya ağızı.

Sakarya Yöresi (SİA): īnşan < insan (Ar.) (16/14)

3.3.1.2.4. “r” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle

“pērşembe < perşembe” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Zonguldak ağızları.

pērşembe < Perşembe: (15/9) ZBKİA, (23/85) AMA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): tērşih < terhis (Ar.) (20/59)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Isparta, Sakarya, Zonguldak ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): garabibēr < karabiber (T.+Rum.) (15/8), nazārılık < nazarlık (Ar.+T.) (18/7)

Isparta Yöresi (IMA): ḡadār < kadar (Ar.) (XXX/14)

Sakarya Yöresi (SİA): dēřleri < dersleri (Ar.) (6/73), ḥābār < haber (Ar.) (25/50), mēřcimege < mercimege (Far.) (26/258)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): bibēr < biber (Rum.) (18/30)

3.3.1.2.5. “v” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Gaziantep, Sakarya ağızı.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): dēulet < devlet (Ar.) (25/63)

Antep Yöresi (GDİAT): ğā^vur < gavur (Far.) (s.207)

Sakarya Yöresi (SİA): yēymiyeli < yevmiyeli (Ar. +T.) (20/6), yāy < yav (53/69)

3.3.1.2.6. “y” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Yusufeli ağızı.

Yusufeli Yöresi (DİAT): gahveci^ı < kahveciyi (Ar. + T.) (s.227), otelci^ı < otelciyi (Fr. + T.) (s.227)

2. Batı Grubu Ağızları: Kayseri ağızı.

Kayseri Yöresi (KMİA): zī^tin < zeytin (Ar.) (s.46/19)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): pēynīr < peynir (Far.) (81/15)

3.3.1.3. Özel İsimlerde

3.3.1.3.1. “h” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Muğla, Sakarya ağızları.

Muğla Yöresi (MYA): mē^hmet < Mehmet (I/33-23)

Sakarya Yöresi (SİA): mē^hmet < Mehmet (1/42)

3.3.1.3.2. “r” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Sakarya ağızları.

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): tatā^r < tatar (39/30)

Sakarya Yöresi (SİA): ē^rzurum! < erzurum (52/32)

3.3.2. Eklerde Meydana Gelen Yarı Düşme Eğilimi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

3.3.2.1. Fiil Çekim Eklerinde

3.3.2.1.1. Şimdiki Zaman “-yor” Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): bitiyō^r < bitiyor (11/58), gelmeyler < gelmiyorlar (25/12)

2. Batı Grubu Ağızları: Hatay, Sakarya, Tokat ağızları.

Hatay Yöresi (HA): veri^İK < veriyoruz (2.7.1/11), veri^y < veriyor (2.7.1/10), geli^İise < geliyorsak (11.2.1/12)

Sakarya Yöresi (SİA): çalış^İyaz < çalışıyoruz (31/63)

Tokat Yöresi (TİYA): veriy^ör < veriyor (42/3)

3.3.2.1.2. Geniş Zaman “-r / -Ar” Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları:

Kemaliye Yöresi (KA): yedir^İrlər < yedirirler (1/3)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Trabzon Yöresi (TYA): olū^İsa < olursa (118/125)

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Isparta, Sakarya ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): dondurulur^İdu < dondurulurdu (13/105), yık^İk^İdık < yıkardık (29/1)

Ankara Yöresi (AİA): gidē^İle < giderler (II-73/9)

Isparta Yöresi (IMA): ğurulū^İ < kurulur (XVII/22), al^İğ < alır (XVII/25), gidē^İken < giderken (XXI/20), bak^İğ < bakar (XXV/19)

Sakarya Yöresi (SİA): şaşır^İrsın < şaşırırsın (3/5), gidē^İdi < giderdi (65/48)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): bişür^İğēm < pişiririm (6/60)

3.3.2.1.3. III. Çokluk Şahıs Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Eskişehir, Isparta, Sakarya ağızları.

Ankara Yöresi (AİA): yap^İla^İrdı < yaparlardı (I-57/24), alıll^İğ < alırlar (I-17/36)

Antalya Yöresi (AYA): gēlūllē^İrdı < gelirlerdi (1/56)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): yapdırmışl^İğ < yaptırmışlar (25/72)

Isparta Yöresi (IMA): gezerlē^İğ < gezerler (XIII/48), derlē^İğ < derler (XVIII/6), yemişlē^İğ < yemişler (XX/10), durmamışl^İğ < durmamışlar (XIII/38)

Sakarya Yöresi (SİA): veriyūlē^İğ < veriyorlar (17/40)

3.3.2.2. İsim Çekim Eklerinde

3.3.2.2.1. Çokluk Eki +IAr Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Isparta, Sakarya ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): gadinn^İğ < kadınlat (12/82), gazann^İğ < kazanlar (8/1), yazann^İğ < yazanlar (8/2), bozann^İğ < bozanlar (8/4), çık^İmışl^İğ < çıkmışlar (16/93), yāzmala^İğ < yazmalar (3/62)

Isparta Yöresi (IMA): orl^İğda < oralarda (XVI/5)

Sakarya Yöresi (SİA): onn^İğ < onlar (1/113), yerlē^İğda < yerlerde (2/66), bizlē^İğ < bizler (29/23)

3.3.2.2.2. Hâl Eklerinde

3.3.2.2.2.1 Ayrılma Hâli Ekinde (+ Dan)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Isparta, Sakarya ağızları.

Isparta Yöresi (IMA): ilkindēñ < ilkinden (XXVIII/2)

Sakarya Yöresi (SİA): onđān < ondan (67/37), bundān < bundan (13/19)

3.3.2.2.2.2. İlgi Hâli Eki “+nIn” Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

Maraş Yöresi (GDİAT): gözĩñ < gözünün (s.148)

3.3.2.2.2.3. Zarf Fiil Eki Olan “+iken” Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Isparta ağızı.

Aydın Yöresi (AYYA): dēkēñ < derken (I-A/9-8), yaşındēkēñ < yaşındayken (I-A/9-44),
ālākāñ < ağılarken (I-A/11-123)

Isparta Yöresi (IMA): ğaçarkāñ < kaçarken (XXVII/18)

3.3.2.2.2.4. Sıfat Fiil Eki Olan “-dİk” Ekinde

“ğ” yarı düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

Maraş Yöresi (GDİAT): aldĩğın < aldığı (s.134)

3.3.2.2.2.5. Bildirme Eki Olan “-dİr” Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): nedũğ < nedir (25/29)

3.4. Çift Ünsüz Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Çift ünsüz düşmesi sonucunda meydana gelen uzunluk TT ağızlarında görülmektedir. Sadece “sonra” kelimesinde rastlanan bir durumdur. “nr” seslerinin düşmesi sonucunda uzunluk meydana gelmiştir.

3.4.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında

3.4.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

“sōa < sonra”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Sakarya ağızı.

Sakarya Yöresi (SİA): öndan sōã < ondan sonra (22/19)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

Yalova Yöresi (YİYA): sōa < sonra (26/160)

3.5. Hece Kaybı Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Hece kaybı iki şekilde meydana gelmektedir.

1. Hece kaynaşması sonucunda oluşmalar
2. Hece düşmesi sonucunda oluşmalar

3.5.1. Hece Kaynaşması Sonucundan Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

Zeynep Korkmaz (2010) hece kaynaşmasını: “ Bir kelimedede yan yana bulunan iki veya daha çok hecedeki seslerin yahut da yan yana iki kelimededen birincinin son sesi ile ikincinin ön sesinin birleşip kaynaşması ve dolayısıyla hece sayısının azalması olayı” şeklinde tanımlamaktadır. Hece kaynaşması; iç seste yer alan ünsüzün erimesiyle iki ayrı hecedeki ünlünün birleşmesi sonucunda ikincil uzunluklar meydana gelir.

Buran (2006), Türkiye Türkçesinde hece kaynaşmasından kaynaklı meydana gelen uzunluklar hakkındaki düşüncelerini, “Türkiye Türkçesi ağızlarında iç seste bulunan **b, k g, ğ, h, n/ñ, v, y** ünsüzleri ya eriyerek ünlüye dönüştükleri ya da zaten gibi yarı ünlü oldukları için, yanlarındaki ünlülerle çeşitli nitelikte ikiz ünlü oluşturabilmektedir. Ayrıca ünsüz erimesi sonucunda, söz konusu ünsüzlerin önünde ve sonunda bulunan iki ayrı hecenin ünlüleri karşılaşmakta, genellikle önce bir ünlü ikizleşmesi süreci yaşanmakta ve daha sonra karşılaşan iki ünlü birleşerek uzun bir ünlüye dönüşmektedir.” şeklinde ifade etmektedir.

Türkçe kökenli kelimelerde ve yabancı kökenli kelimelerde hece kaynaşması görülmektedir. Türkçe kökenli kelimelerde “b, ğ, h, k, n, r, v, y” ünsüzlerinin eriyip ünlüleşmesi sonucunda, yabancı kökenli kelimelerde de “f, ğ, h, k, r, v, y” ünsüzlerinin eriyip ünlüleşmesi sonucunda ikincil uzunluklar meydana gelmektedir. Bu ünsüzlerden ğ, h, v, y ünsüzleri yarı ünlü kabul edildikleri için ünlüleşmeleri kolay olmaktadır. Ancak k, f gibi tonsuz ünsüzlerde tonlulararak ünlüleşebilmektedirler. $k > g > ğ > y$ süreçleriyle yerini ünlüye bırakır ve ikincil uzunluk meydana gelir. “f” ünsüzü de “v” tonlu sesine dönüşerek akıcı hale gelir. “b” tonlu ünsüzü de $b > w > v$ olarak yarı ünlü niteliğine bürünerek ünlüleşir ve yan yana gelen iki ünlü birleşip uzun ünlü meydana getirir.

Hece kaynaşması sonucunda meydana gelen ikincil uzun ünlüler “b, f, ğ, h, k, n, r, v, y” ünsüzlerinin erimesi düşmesi sonucunda oluşmaktadır. Bu ünsüzlerin uzunluk oluşturmalarına göre örneklenen kelime durumları Şekil 11 ve Şekil 12’de gösterilmiştir. Bu şekillere bakıldığında hece kaynaşmasına bağlı gelişen uzunluğun 85 kelime ve % 45, 21 oranla en çok “ğ” erimesi ile meydana geldiği görülmektedir.

3.5.1.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında

3.5.1.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

Türkçe kökenli kelimelerde hece kaynaşmaları; “b, ğ, h, k, n/ñ, r, v” ünsüzlerinin erimesiyle/düşmesiyle ya da bazı sesler yarı ünlü kabul edildikleri için yanlarındaki ünlülerle birleşip ikincil uzun meydana getirmişlerdir. Aşağıda verilen değil, değirmen, böğrölce örneklerinin “dē, dēmen, bōlce” şekillerinde durum birazcık daha farklı gelişmiştir. Bunlarda ünsüz düşmesine bağlı iki hecenin karşılaşması durumu olmuştur. “dē mi” örneğinde eriyen “ğ” ünsüzü iki heceyi karşılaştırmıştır ve karşılaşma sonucu düşen “l” ünsüzüyle ünlüler ikincil uzunluk meydana gelmiştir. Ya da başka bir ifade ile söyle açıklanabilir; “il” hece düşmüştür. “ğ” sesi yarı ünlü yapıda olduğu için yanındaki ünlü ile birleşerek uzunluk meydana getirmiştir. Aynı durum “dēmen” ve “bōlce” örnekleri için de geçerlidir.

3.5.1.1.1.1. “b” Ünsüzünün Düşmesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları

“b” tonlu ünsüzü akıcılaşarak çift dudak “w” sine daha sonra daha da akıcı hale getirilerek “v” ünsüzüne “v” yarı ünlü niteliği ile erir karşılaşan iki ünlü uzunluk meydana getirir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

Karaman Yöresi (KAİA): bāsı < babası (M007/25), bādan < babadan (M008/3)

baba > bawa > bava > baa > bā şeklinde ifade edilir.

3.5.1.1.1.2. “k > g /ğ ve g > ğ > w/v/y” Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları

“ğ” erimesiyle karşılaşan iki ünlü uzunluk meydana getirmiştir. “ğ” erimesi ile karşılaşan ünlülerin birleşmesi ile meydana gelen ikincil uzunluklar bütün yöre ağızlarında görülmektedir. “ğ” erimesi ile meydana gelen hece kaynaşmalarının oluşturduğu ikincil uzun ünlülerin yöre ağızlarına göre genel dağılım Harita 10’da gösterilmektedir.

“dēl < değil”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Muş ağızları.

dēl < değil: (XLIII/42) KBAYA, (43/60) KA

de:l: (s.82-I.cilt) ERİA

dēy < değil: (2-2/8) EYA

dēlim < değilim: (XXV/30) MMA

dēldi < değildi: (2/s.41) EYAD

dēlimiş < değil imiş: (2-8/23) EYA

dē _ mi < değil mi: (30/59) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Sivas, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

dēl < değil: (6/8) SİYA, (31/14) EİMİYA, (3/16) ANYA, (A8.07/13) AOİAII, (XLVI/132) KÜYA, (I-17/30) AİA, (22/5) NYA, (I-A/11-33) AYYA, (s.198) GA, (58/115) GİYA, (54/2)

BUIYA, (I-2/56) UIA, (s.115) OAAD (Kırşehir), (s.146) OAAD (Yozgat), (8/14) MIA, (7/18) ÇIYA, (173/88) AYA, (s.17/17) KMIA, (I-5/64) BIA

de:l: (s.104) AÖAB

dēl: (38/32) SIA

dēl. (13/27) AYA

dē'l: (s.101) OAAD (Kırşehir)

đāl: (I/1) KYA

đá:l: (s.44) ŞÇYAS

dāl: (46/4) NYA, (s.94) ÇAS

dāl: (21/1) GBAA (İzmir)

dēldiñiz < değıldiniz: (I-1 06/4) MA

dēlsiñiz < değılsiniz: (I/23-31) MYA

dēlmisiz < değıl misiniz: (s.197) GDİAT (Antep)

dēldi < değıldi: (s.163) GDİAT (Maraş)

dāl-mi < değıl mi: (7/10) GBAA (Manisa)

dēlsen < değılsen: (XXXIII/13) KYA

dēlim < değılim: (20/10) KAYA, (56/17) GIYA, (11/17) KMİKA

dīl < değıl: (1/9) SİYA, (24/66) BİAİ, (II/8) KYA, (12/28) SIA, (20/88) GIYA

dīlsiñ < değılsin: (24/17) GBAA (Kütahya)

dē mi < değıl mi: (I-2 06/83) MA, (XXVI/17) KYA, (I-A/21-6) AYYA, (1/13) KİKİYAÖ, (32/59) EİMİYA, (I-1/31) AİA, (s.115) AÖAB, (I-2/137) UIA, (XV/45) KÜYA, (11/46) KAYA, (I-2/15) BIA

dē _mi: (1/45) KMİKA

dēmi: (s.61/21) KMİA

dē mī: (102/8) AYA

dē mi: (I/95-1) MYA, (1/79) ZBKİA

dāmi: (67/14) GBAA (Aydın)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Karaman, Kilis, Tekirdağ ağızları.

dēl < değıl: (M012/18) KAİA, (I/7-88) KİLİA, (23/18) BYA

dēlmi < değıl mi: (s.190) GDİAT (Kilis)

dīl < değıl: (10/54) EİA, (1/81) DİKİYAA, (s.175/8) TMİKA

dē mi?: (39/100) BYA

dī mi: (27/26) EİA

“bölce < börülce / böğrülce”

“böğrülce” (Gülensoy, 2011: 217)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Isparta, Kütahya, Ordu ağızları.

bölce < böğrülce: (XXX/19) KÜYA, (I/262) IMA

böceli < böğrülceli: (103/38) OİYA

“tosbā < tosbağa” (hlk.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Ankara, Bilecik, Bursa, Kayseri, Niğde, Tokat ağızları.

tosbā < tosbağa: (21/88) BĪAĪ, (38/23) TĪYA, (28/3) GBAA (Afyon), (s.7) OAAD (Niğde), (s.78/12) KMĪA, (s.136) ŞÇYAS

toṣpā: (137/52) BUIYA

tusbā : (s.269) AĪYASV

tusbāniñ < tosbağanın: (A8.17/6) AOĪAII

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

tosbā < tosbağa: (33/51) EĪA

“ğaplumbā < kaplumbağa”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Isparta, Kütahya, Tokat ağızları.

ğaplumbā < kaplumbağa: (VII/31) KÜYA, (38/22) TĪYA

ğaplambā: (s.15) IMA

“bēnmek < beğenmek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

bēnürlerse < beğenirlerse: (1/37) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

bēnen < beğenen: (122/15) TYA

bēnmiyen < beğenmeyen: (122/15) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Giresun, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sivas ağızları.

bēnürlerse < beğenirlerse (49/23) SĪYA

bā'n < beğen (XLI/18) KYA

bēnmedimiz < beğenmediğimiz: (s.26/14) KMĪA

bēnmedi < beğenmedi (14/11) OĪYA

bēnür < beğenir: (35/1) GĪYA

bēnirse < beğenirse: (II-12/166) BĪA

bēndim < beğendim: (24/132) KMĪKA

bēnecek < beğenecek: (53/24) GĪYA

bēnirsən < beğenirsən: (4/135) KĪKYAÖ

bāniller < beğenirler: (2/8) NYA

bānmemiş < beğenmemiş: (s.30) OAAD (Niğde)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Tekirdağ ağızları.

bēndini < beğendiğini: (s.328/217) TMĪKA

bēnirsən < beğenirsən: (M003/43) KAĪA

“bayā < bayağı”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Kars ağızları.

bayā < bayağı: (91/7) KĪA, (1/s. 820) AĞĪA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

bayā < bayağı: (21/31) TYA, (22/65) RĪA

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Giresun, İçel (Anamur), İzmir, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

bayā < bayağı: (71/51) SİYA, (6/43) EİMİYA, (I-1 01/2) MA, (s.48) DİAS, (I/14-6) MYA, (21/51) BİAİ, (17/4) ANYA, (A3.01/5) AOİAII, (52/12) OİYA, (I/57) KYA, (I/28) KÜYA, (3/172) SİA, (13/117) AMA, (18/46) BOİA (I-A/43-94) AYYA, (s.35) ÇAS, (15/21) TİYA, (16/9) GİYA, (I.26/20) İİÖKBİA, (106/1) BUIYA, (I-5/16) UİA, (27/33) ÇİYA, (s.83/17) KMİA

baya: : (s.102) AÖAB

bayā: (20/94) AMMA, (14/66) AYA

beyā: (13/65) ZBKİA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Edirne, Karaman, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.

bayā < bayağı: (18/20) YİYA, (5/32) DİKİYAA, (I/38-34) KİLİA, , (M035/5) KAİA, (s.179/111) TMİKA, (4/77) EİA

beyā: (2/19) YİYA

bayāca < bayağıca: (11/82) EİA

“aşā < aşığı”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Erzincan (Kemaliye), Kars ağızları.

aşşā < aşığı: (1/151) KA

aşā: (3/47) KİA

aşşāda < aşığıda: (s.828) AĞİA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

aşşā < aşığı: (1/25) TYA, (2/85) RİA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sivas, Uşak, Zonguldak ağızları.

aşşā < aşığı: (7/2) SİYA, (s.22) ŞÇYAS, (2/5) ANYA, (s.195) GDİAT (Antep), (2/4) OİYA, (I/6) KYA, (III/37) IMA, (I/217) KÜYA, (I-3/41) AİA, (1/4) GİYA, (2/71) KİKYAÖ, (I-12/33) UİA, (26/10) GBAA (Kütahya), (s.19) OAAD (Niğde), (1/68) AMMA, (11/9) ÇİYA, (s.27/10) KMİA, (II-7/91) BİA

‘aşş’ā: (s.54) GA

aşşā: : (s.96) AÖAB

aşā: (s.190) AİAD (Zonguldak), (s.159) AİAD (Bolu), (11/143) SİA, (8/27) ZBKİA, (1/22) AMA, (I-A/1-2) AYYA, (I.21/16) İİÖKBİA, (1/14) BUIYA, (28/20) GBAA (Afyon), (5/14) GBAA (Manisa)

aşāda < aşığıda: (2/4) EİMİYA, (I-1 04/45) MA, (I/70-63) MYA

aşşāda: (8/23) NYA

aşşādan < aşığıdan: (s.178) GDİAT (Maraş), (s.121) AİAD (Eskişehir), (3/22) AYA, (I-2/6)

BİA

aşādan: (20/18) GBAA (İzmir)

aşāsınki < aşığısındaki: (I/4-42) MYA

aşāsında < aşığısında: (I.70/15) İİÖKBİA

aşāsını < aşığısını: (1/11) KMİKA

aşādaki < aşığıdaki: (20/98) BİAİ

aşşāsı < aşığısı: (A3.08/23) AOİAII, (6/27) KAYA

aşşādivan < aşāğıdivan: (10/1) BOİA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

aşā:, (1/178) YİYA, (14/16) EİA

aşşā < aşāğı: (M002/16) KAİA, (38/40) BYA

aşāda < aşāğıda: (1/16) YİYA, (s.175/5) TMİKA

aşāyā < aşāğıya: (1/5) DİKİYAA

aşāsını < aşāğısını: (29/54) KARYA

“dērmēn < değirmēn”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

dērmēnī < değirmēnci: (50/101) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

dērmēni < değirmēni: (9/55) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Balıkesir, Gaziantep, Isparta, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak ağızları.

dērmēn < değirmēn: (s.201) GDİAT (Antep), (I-7/1) AİA, (s.205) GA, (23/11) GİYA, (s.78)

OAAD (Kayseri)

dā:rmēn: (s.44) ŞÇYAS

dērmēnde < değirmēnde: (33/39) SİYA, (I-9 01/52) MA

dērmēni < değirmēni: (XVII/50) KYA, (84/16) TİYA

dērmēne < değirmēne: (7/23) NYA

dērme'nē < değirmēne: (2/112) SİA

dērmēnnerinden < değirmēnlerinden: (I-30/18) UİA

da:rmana < değirmēne: (s.97) AÖAB

dēmēn < değirmēn: (II-4/159) BİA, (XI/21) IMA

dēmānı < değirmēni: (I-A/57-10) AYYA, (I/2-43) MYA

dēmēnci < değirmēnci: (7/14) OİYA

dāmānā < değirmēne: (14/7) GBAA (Manisa)

dēmēne: (XVI/1) KÜYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Iğdır, Tekirdağ ağızları.

dērmēn < değirmēn: (s.221/207) TMİKA

dērmana < değirmēne: (36/31) İİA

dērmēnner < değirmēnler: (39/13) EİA

“buzā < buzağı”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

buzā < buzağı: (131/4) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Bolu, Çankırı, Çorum, Denizli, Gaziantep, Giresun, İzmir, Kastamonu, Manisa, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat ağızları.

buzā < buzağı: (73/19) SİYA, (II-2 03/202) MA, (A1.21/17) AOİAII, (s.53) ÇAS, (6/16)

GİYA

buz'ā: (s.121) GA

bızā: (I-4/81) AİA, (s.42) ÇAS, (28/284) KMİKA, (79/51) AYA, (s.59) ŞÇYAS, (s.56) DİAS

bıza: : (s.114) AÖAB

bızāyı < buzağıy: (18/34) ÇİYA

buzōlar < buzağılar: (97/44) OİYA

bıza:lar: (s.113) AÖAB

buzāsını < buzağısını: (3/148) KMİKA

buzasına < buzağısına: (I.4/19) İİÖKBİA

buzālara < buzağılara: (31/20) TİYA

buzālarımız < buzağılarımız: (56/17) BOİA

buzāya < buzağıya: (11/173) SİA

bızāmızı < buzağımız: (I-4/77) AİA

buzāsı < buzağısı: (I-A1/3-14) AYYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

bızāma < buzağıma: (4/82) EİA

“ētim < eġitim”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

ētimine < eġitimine: (9/s.67) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Muğla ağızları.

ētim < eġitim: (2/29) BİAİ, (II/13-4) MYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

ētim < eġitim: (s.185/359) TMİKA

“yīt < yiġit”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

yīt < yiġit: (3-32/31) EYA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Bolu, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kastamonu, Konya, Muğla, Ordu, Sivas, Zonguldak ağızları.

yīt < yiġit: (s.207) GDİAT (Antep), (s.135) GDİAT (Maraş), (36/5) OİYA, (s.159) AİAD

(Bolu)

yīd: (I/22-14) MYA

yīí (4/195) KİKYAÖ

yīdin < yiġidin: (14/17) SİYA

yītler < yiġitler: (s.178) AİAD (Zonguldak)

yītlikden < yiġitlikten: (42/39) KMİKA

yi:tl:nden < yiġitliġinden: (s.148) AÖAB

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan, Kilis ağızları.

yīdin < yiġidin: (s.191) GDİAT (Kilis)

yīt < yiġit: (s.107) DİAT (Ardahan)

“dēşik < deġşik”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Gaziantep, Kahramanmaraş, Tokat ağızları.

dēşik < deġşik: (98/7) KAYA, (s.206) GA, (24/16) AYA

dēşik: (1/111) AMA

dēşik: (57/9) TİYA

“dēšmek < deġişmek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

dēšdürür < deġiştirir (25/90) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Balıkesir, Gaziantep, Giresun, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Muğla, Ordu, Tokat ağızları.

dēşir < deġişir: (3/26) AMA, (I-32/29) AİA

dēşmiş < deġişmiş: (49/208) OİYA, (s.19/5) KMİA

dā'stiler < deġiştiriler: (XLVIII/13) KYA

dēşiyu < deġiştiriyor: (I-1/26) BİA

dēşen < deġişen: (34/79) TİYA

dā'smış < deġişmiş: (s.147) GDİAT (Maraş)

dēşdik < deġiştik: (s.162) GDİAT (Maraş)

dēşTemiş < deġiştirmiş: (I/36-31) MYA

dēşdi < deġiştirdi: (87/72) GİYA

dēşdürmüşler < deġiştirmişler: (24/52) GİYA

dēşmek < deġişmek: (s.206) GA

dēşirdik < deġiştirdik: (I.58/6) İİÖKBİA

“kaşşā < kaşağı”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Denizli, Gaziantep ağızı.

kaşşā < kaşağı (s.199) DİAS

g'aşş'ā: (s.304) GA

“bārsak < bağırsak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Gaziantep, Yozgat ağızları.

bārsık < bağırsak: (I-37/9) AİA

b'ārsık: (s.74) GA

bārsığımı < bağırsağımı: (s.140) OAAD (Yozgat)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

bārsık < bağırsak: (M005/34) KAİA

bārsā < bağırsağa: (M117/34) KAİA

“ġurbā < kurbağa”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Bartın, Gaziantep, Giresun, Niğde, Zonguldak ağızları.

ġurbā < kurbağa (A8.16/97) AOİAII, (I-26/12) AİA, (s.36/16) BA

ġurbā: (s.197) AİAD (Zonguldak), (s.38) OAAD (Niğde)

ġurb'ā: (s.367) GA

ġurbālarnan < kurbağalar ile: (14/68) GİYA

“ēr < eğer”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir, Bartın, Kayseri, Ordu, Tokat ağızları.

ēr < eğer: (21/10) ZBKĬA, (106/73) TĬYA, (s.30/1) KMĬA, (I-1/101) BĬA, (112/24) OĬYA,

(I-11/25) AĬA

á:í < eğer: (s.17) ŞÇYAS

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Tekirdağ ağızları.

ēr < eğer: (M087/9) KAĬA, (s.205/129) TMĬKA

“yēn < yeğen”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Giresun, Kayseri, Muğla ağızları.

yēn < yeğen: (II/5-61) MYA

yēnnerine < yeğenlerine: (78/102) GĬYA

yēnine < yeğenine: (s.26/14) KMĬA

“sōd < söğüt”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Kırşehir ağızları.

sōd < söğüt: (s.242) AĬYASV, (XXXIV/18) KYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızları.

sūtler < söğütler: (s.309/198) TMĬKA

“yōrt < yoğurt”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Balıkesir, Bursa, Giresun, Kayseri, Kırşehir, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sivas, Tokat, Yozgat ağızları.

yōrt < yoğurt: (I-12 05/71) MA, (10/65) SĬA, (I/88-20) MYA, (12/17) NYA, (83/56) GĬYA,

(I-5/46) BĬA

yōrd: (LVII/129) KYA, (II-93/3) AĬA, (s.141) OAAD (Yozgat)

yūrt: (61/1) SĬYA

yōrtla < yoğurtla: (147/3) SĬYA

yōrtlu < yoğurtlu: (56/24) TĬYA, (27/35) BUĬYA, (s.23/4) KMĬA

yōrtlu: (76/56) AYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karaman ağızları.

yōrt < yoğurt: (M100/15) KAĬA

yūrt: (33/328) EĬA

“ōl < oğul”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızları.

göyce _ ölları < göyce oğulları (3/21) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Çankırı, Çorum, Nevşehir, Sivas, Zonguldak ağızları.

ōl < oğul: (I-34/29) AĬA, (26/20) NYA, (s.296) ÇAS, (s.111) ŞÇYAS

ōl: (1/19) ZBKĬA

ōlları < oğulları: (9/3) SĬYA, (63/10) TĬYA, (18/14) ÇĬYA

ōllarıñ < oğulların: (1/35) NYA

“sōk < soğuk”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kayseri, Nevşehir, Sivas ağızları.

sōk < soğuk: (150/33) SİYA

sōh: (I-20/139) AİA

sōh: (3/4) NYA, (s.40/19) KMİA, (s.125) ŞÇYAS

sōkkuyu < soğukkuyu: (s.126) ŞÇYAS

“dūn < düğün”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Balıkesir, Bolu, Bursa, Çorum, Gaziantep, Giresun, Kahramanmaraş, Konya, Kütahya, Muğla, Sivas ağızları.

dūn < düğün: (s.121) ÇAS, (s.234) GA, (I-A/3-10) AYYA, (I/106) KÜYA, (I/1-5) MYA, (87/12) BOİA

’dú:n: (s.51) ŞÇYAS

dūnnēde < düğünlerde: (1/12) BUIYA

dūne < düğüne: (2/24) KİKİYAÖ, (I-1/2) BİA

dūnümde < düğünümde: (3/30) SİYA

dūnünü-de < düğününü de: (s.139) GDİAT (Maraş)

dūnde < düğünde: (4/33) GİYA

dūnüm < düğünüm: (I-3/28) AİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Iğdır, Tekirdağ, Yalova ağızları.

dūn < düğün: (4/14) EİA, (62/7) İİA

dūnner < düğünler: (1/45) YİYA

dūnler < düğünler: (s.177/48) TMİKA

“ūrsuz < uğursuz”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Giresun, Ordu, Sivas, Tokat ağızları.

ūrsuz < uğursuz: (75/10) OİYA, (79/50) GİYA, (67/11) TİYA

ūrsuzluk < uğursuzluk: (38/32) SİYA

“dērlendirmek < değerlendirmek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Sivas ağızları.

dērlendiriyoruz < değerlendiriyoruz (6/22) SİYA

dē:rlendiriya: (s.115) AÖAB

“bāşlamak < bağışlamak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Niğde ağızları.

bāşlar < bağışlar: (s.12) OAAD (Niğde)

bāşlasın < bağışlasın (I-A/54-56) AYYA

“yīmak < yığmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Sivas ağızları.

yīlsın < yığılsın: (3/17) SİYA

yīyuduk < yığıyorduk: (II/6-42) BİA

“ūrlamak < uğurlamak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Kastamonu, Muğla ağızları.

ūrlama < uğurlama (9/31) BİAİ

ūrlar < uğurlar: (23/214) KMİKA

ūrluyorulā < uğurluyorlar: (I/91-58) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağzı.

ūrlamaları < uğurlamaları: (5/6) YİYA

“ūtmeek < öğütmeek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Balıkesir, Çankırı, Kastamonu, Nevşehir, Sivas ağızları.

ūdüller < öğütürler: (155/37) SİYA

ūdüyoz < öğütüyoruz: (1/15) KMİKA

ūdürüm < öğütürüm (46/3) NYA

ūdüp < öğütüp: (IV-14/25) BİA

ūdürdük < öğütürdük (B3.01/1) AOİAII

ōtdürürük < öğüttürürüz: (1/2) ÇİYA

“yörmeek < yoğurmeek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

yūrulār < yoğururlar: (1/6) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Balıkesir, Çankırı, Eskişehir, Kayseri, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sivas ağızları.

yūruyoñ < yoğuruyorsun: (128/8) SİYA

yūrusun < yoğurursun: (15/54) AMA

yörmuş < yoğurmuş: (3/4) NYA

yördu < yoğurdu: (I-1/51) BİA

yūruruK < yoğururuz (I-1/150) BİA

yōruḥ < yoğuruyoruz: (1/2) ÇİYA

yūruḡ < yoğurur: (16/1) OİYA

yördum < yoğurdum: (s.139) AİAD (Eskişehir)

yördu < yoğurdu: (I/71-40) MYA, (s.35/1) KMİA

yūruruK < yoğururuz: (26/5) SİYA

yōruyō < yoğuruyor (I/3-65) MYA

“dōm < doğum”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir, Giresun, Kayseri, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sivas, Tokat ağızları.

dōm < doğum: (6/32) NYA (69/34) SİYA, (I/45-47) MYA, (22/9) GİYA, (s.27/10) KMİA, (100/17) OİYA, (84/29) TİYA

dōmda < doğumda: (I-1/58) BİA

dōmluyum < doğumluyum: (I-1/40) AİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ ağızları.

dūm: (33/117) EİA

dōmluyum < doğumluyum: (s.187/428) TMİKA

“bölmak < boğulmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir ağızları.

bo:luyordurlar < boğuluyorlardır: (s.153) AÖAB

bölmüş < boğulmuş (IV-27/57) BİA

“sōmak < soğumak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Muğla, Sivas ağızları.

sōsun < soğusun (17/22) KAYA

sōyor < soğuyor (100/26) SİYA

sōTdum < soğuttum (I/45-47) MYA

“dērmī < değirmi”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Gaziantep ağızları.

dērmī < değirmi: (s.205) GA

dá:řmī < değirmi (s.44) ŞÇYAS

dē:rmiden < değirmiden: (s.143) AÖAB

“dōrmak < doğurmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kırşehir, Zonguldak ağızları.

dōran < doğuran (s.199) OAAD (Zonguldak)

dōrdu < doğurdu: (s.106) OAAD (Kırşehir)

dōrmağ < doğurmak: (s.50) ŞÇYAS

“dūnān < dūneğīn”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kırşehir ağızları.

dūnānki < dūnegūnkū: (LIX/55) OAAD (Kırşehir)

dūná:ń < dūneğīn: (s.51) ŞÇYAS

“gōs < göğüs”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çorum, Ordu ağızları.

gōs < göğüs (s.172) ÇAS

gōslük < göğüslük: (97/14) OİYA

“bāz < boğaz /lamak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep ağızı.

bāz < boğaz: (s.82) GA

bāzlamak < boğazlamak: (s.83) GA

bāzlanıp < boğazlanıp (s.236) GDİAT (Antep)

“ērmek < eğirmek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Giresun ağızları.

ēirirdik < eğirirdik: (I-2/55) BİA

ēiririz < eğiririz: (67/43) GİYA

“yār < yağar”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

yār < yağar: (190/10) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Giresun, Kayseri, Muğla, Ordu, Sivas, Tokat ağızları.

yār < yağar: (I/6-86) MYA, (4/13) GİYA

yārsa < yağarsa: (99/13) OİYA, (91/16) TİYA, (142/6) SİYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağzı.

yār < yağar: (s.230/85) TMİKA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Balıkesir, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Nevşehir, Sivas, Tokat ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): buzāladı < buzağıladı (B4.01/90)

Adıyaman Yöresi (AİYASV): çarşı egmē < çarşı ekmeği (s.49), òm < oğlum (s.206)

Amasya Yöresi (AMMA): olānüstü < olağanüstü (68/47)

Ankara Yöresi (AİA): ayçekirdē < ayçekirdeği (I-12/2), yāşlı < yağışlı (I-52/51), dērli < değerli (II-80/28)

Balıkesir Yöresi (BİA): yīn < yığın (II-6/42)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): su bardā < su bardağı (43/157)

Gaziantep Yöresi (GA): ‘arm’ān < armağan (s.51), d’ārcık < dağarcık (s.191), gır’ā < kırağı (s.327), y’āş < yağış (s.294), dērme < değirme (s.204), bal çiçē < bal çiçeği (s.69)

Giresun Yöresi (GİYA): su bōrē < su böreği (48/1)

Giresun Yöresi (GYAS): ayıgūlā < ayı kulağı (s.44), bā kabā < bal kabağı (s.47), baba dirē < baba direği (s.47), çakal erū < çakal eriği (s.85), bōsak < boğasak (s.63)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): çītsiz üzüm < çiğitsiz üzüm (hlk.) (29/108)

Kırşehir Yöresi (KYA): sēriyo < seğiriyor (XII/8)

Maraş Yöresi (GDİAT): dāp < değip (s.145)

Nevşehir Yöresi (NYA): bōflerim < böğürlerim (8/7), yāyo < yağıyor (3/29)

Sivas Yöresi (SİYA): ēr < eğer (alet adı) (155/15), sīndı < sığındı (111/17)

Sereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): cīl cīl < cıgıl cıgıl (s.35), bōrsamaḥ < buğursamak (s.31), dūm < düğüm (s.83)

Tokat Yöresi (TİYA): güney _ dōda < güneydoğuda (45/20)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Edirne, Tekirdağ ağızları.

Düzce Yöresi (DİKİYAA): bōrtlen < böğürtlen (8/118)

Edirne Yöresi (EİA): sār < sağır (6/39)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): ayçiçē < ayçiçeği (s.291/29), dīşiklikler < değişiklikler (s.177/50)

3.5.1.1.1.3. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları

“h” ünsüzü yarı ünlü yapısı nedeniyle hece arasında eriyerek ünlüleşmekte ve diftong oluşturmaktadır. Karşılaşan ünlüler birleşerek ikincil uzunluk meydana getirmektedir.”h” erimesi sonucunda meydana gelen ikincil uzun ünlüler yöre ağızlarının hemen hemen hepsinde görülmektedir. Ağız yörelerine göre genel dağılımı Harita 11’de örneklenmiştir.

“dā < daha”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars ağızları.

dā < daha: (1/188) KA, (38/s.168) EYAD, (LIII/11) KBAYA, (I/128) DA, (3/20) KĪA, (1/s.821) AĠĪA

daː : (14 013 03/198) ERĪA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

dā < daha: (188/33) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, İçel (Anamur), İzmir, Kastamonu, Kayseri, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Zonguldak ağızları.

dā < daha: (2/4) SĪYA, (4/55) BĪAĪ, (4/293) EĪMĪYA, (I-15 05/20) MA, (I/42-28) MYA, (A2.02/88) AOĪAII, (s.59) GDĪAT (Malatya), (5/6) OĪYA, (I/124) KÜYA, (39/51) GBAA (Denizli), (1/19) AMA, (I-3/3) AĪA, (2/9) NYA, (I-A/16-102) AYYA, (s.93) ÇAS, (4/17) TĪYA, (4/44) GĪYA, (I.85/1) İİÖKBĪA, (4/172) KĪKYAÖ, (2/34) GBAA (Manisa), (s.37) OAAD (Niğde), (I-1/79) BĪA, (s.17/17) KMĪA, (2/42) AYA

bi _ dā: (1/40) KMĪKA

dːā: (s.178) GA

dā̃: (2/22) SĪA

dē: (29/14) MĪA

bi dāķı < bir dahaki: (63/8) OĪYA

bidāna < bir dahakine: (s.60) GYAS

da:kı < dahaki: (s.105) AÖAB

tā: (24/102) BĪAĪ, (15/23) EĪMĪYA, (I-8 13/110) MA, (19/71) ANYA, (1/1) ZBKĪA, (33/21) BOĪA, (I-A/15-207) AYYA, (13/77) AMMA, (I/46) BA, (s.104) AÖAB

tē: (7/33) ÇĪYA

Ṭē: (XIV/122) KÜYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Iğdır, Karabük, Karaman, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.

dā < daha: (1/3) YĪYA, (1/43) DĪKĪYAA, (I/13-12) KĪLĪA, (M002/22) KAĪA, (s.176/15) TMĪKA, (42/17) İĪA,

dē̃: (48/76) BYA

tā: (1/1) EĪA, (90/61) KARYA

“zār < zahar” (hlk.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Bartın, İçel (Anamur), Kayseri, Kırşehir, Muğla, Sivas ağızları.

zār < zahar: (III/2-86) MYA, (31/24) ANYA, (s.294) AĪYASV, (XXXVI/141) KYA, (II/100) BA, (s.138/20) KMĪA, (78/29) SĪYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kilis ağzı.

zār < zahar: (I/25-181) KĪLĪA

“ā < aha / ahan”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ağrı ağızı.

Ān < ahan: (1/s.819) AĞİA

2. Batı Grubu Ağızları: Çorum, Gaziantep, Kayseri, Tokat ağızları.

ā < aha: (s.17/11) KMİA, (s.1) ÇAS

‘ā: (s.25) GA

ā _bu < aha bu: (112/41) TİYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Iğdır, Kilis ağızları.

ā < aha: (I/72-192) KİLİA, (11/366) İİA

“sān < sahan < sana”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ ağızları.

sana > saa > saha + n > sahan > sān: (I/12) DA, (39/s.169) EYAD, (XLVIII/15) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Denizli, Giresun ağızları.

sana > saa > saha + n > sahan > sān: (69/46) GİYA, (49/45) GBAA (Denizli)

sān: (50/52) GBAA (Denizli)

“bān < bahan < bana”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ ağızları.

bana > baa > baha + n > bahan > bān: (I/103) DA, (XLVIII/60) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Denizli, Giresun ağızları.

bana > baa > baha + n > bahan > bān: (17/4) GİYA

bān: (50/52) GBAA (Denizli)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Bilecik ağızları.

Bilecik Yöresi (BİAİ): mällebi < muhallebi (58/38)

Sereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): sārğa < sahrğa ‘böcek türü’ (s.121)

3.5.1.1.1.4. “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları

“k” ünsüzünün düşmesiyle doğrudan hece kaynaşması meydana gelmez. Bunun için bazı süreçlerden geçmesi gereklidir. “k” sesi tonlulararak kendisine en yakın ses olan g / ğ seslerine dönüşür daha sonra ğ sesi de kendine en yakın ses olan y sesine dönüşüp daha da akıcılaşarak değişimi tamamlamış olur. Aşağıdaki örneklerde k > g > ğ > y süreçlerini takip ederek ünlüleşen ses hece kaynaşması olayını gerçekleştirip uzun ünlü oluşmasına sebep olmuştur.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Gaziantep ağızı.

Gaziantep Yöresi (GA): çērdēk < çekirdek (s.150)

Sereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): īna īna < ıkına ıkına (s.87)

3.5.1.1.1.5. “n” Ünsüzünün Düşmesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Bolu, Kahramanmaraş, Sivas ağızları.

Bolu Yöresi (BOİA): gaynāsınıñ < kaynanasının (51/14)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ēnde soñda < eninde sonunda (11/80)

Maraş Yöresi (GDİAT): yī < yeni (s.173)

Şereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): dūr < dünür (hlk.) (s.51)

3.5.1.1.1.6. “r” Ünsüzünün Düşmesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları

“r” sesinin söyleniş zorluğu yaşatması, akıcı ve bol ünlülü ünsüzlerden olması dolayısıyla kolayca düşürülüp uzunluk meydana getirmiştir. “r” ünsüzünün düşmesiyle meydana gelen hece kaynaşmaları sonucunda oluşan ikincil uzun ünlüler Harita 12’de de gösterildiği şekliyle sadece batı grubu ağızlarındadır görülmektedir.

“dışā < dışarı”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Aydın, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Eskişehir, İzmir, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Muğla, Sakarya, Zonguldak ağızları.

dışā < dışarı: (16/64) KMİKA

dışāda < dışarıda: (I-13 08/37) MA, (III/8-16) MYA, (XV/16) KÜYA, (1/262) ZBKİA, (34/8) BUİYA, (II/30) BA, (17/35) SİA, (9/22) EİMİYA

dışādan < dışarıdan (23/28) BİAİ, (I-A/44-48) AYYA

dışāları < dışarıları: (I-A/13-36) AYYA

dışālara < dışarılara: (89/5) BOİA

dışālāda < dışarılarında: (25/64) AMA, (I.98/17) İİÖKBİA

“yukā < yukarı”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Eskişehir, İzmir, Kütahya, Manisa ağızları.

yokā < yukarı: (I-5 01/58) MA, (57/17) BUİYA

yokā: (I-A/35/73) AYYA

yukādaki < yukarıdaki: (33/76) BİAİ

yokādan < yukarıdan: (XIV/52) KÜYA, (15/14) GBAA (İzmir),

yokādan: (I.5/8) İİÖKBİA

yukādan: (III-2/96) BİA

yukāki < yukarıdaki: (48/62) EİMİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ, Yalova ağızları.

yukādan: (21/285) YİYA

yukāda < yukarıda: (s.217/111) TMİKA

“ilē < ileri”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, İzmir, Kütahya, Sakarya ağızları.

ilēden < ileriden (29/11) BİAİ, (XXIII/110) KÜYA

ilēsini < ilerisini: (12/115) SİA

ilēda: (18/13) GBAA (İzmir)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Yalova ağız.

ilēde < ileride (1/145) YİYA

ilēlesin < ilerilesin: (3/38) EİA

“içē < içeri”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bursa, İzmir, Manisa ağızları.

içēde < içeride (7/15) AMA, (34/1) BUIYA

içēden < içeriden: (II-1 02/351) MA

içāsinā < içerisine: (15/2) GBAA (İzmir)

içāşindā < içerisinde: (6/1) GBAA (Manisa)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağzı.

içē < içeri: (1/191) YİYA

“sāmsak < sarımsak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa, Ordu ağızları.

sāmsak < sarımsak (I-6 07/68) MA

sāmsanı < sarımsağını (34/8) OİYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bursa, Uşak ağızları.

Aydın Yöresi (GBAA): bīsinā < birisine (59/11)

Bursa Yöresi (BUIYA): çay şekē < çay şekeri (134/48)

Uşak Yöresi (UIA): gāsı < karısı (I-32/70)

Yalova Yöresi (YİYA): sūsü < sürüsü (10/44)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağzı.

Yalova Yöresi (YİYA): üzēnin < üzerinin (7/63), kānnık < karanlık (10/65), ābaya < arabaya (4/53), kādeniz < karadeniz (10/54)

3.5.1.1.1.7. “v” Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları

“v” ünsüzü yarı ünlü yapısındaki ünsüzlerden olduğu için kolayla eriyip ikincil uzunluk oluşturabilmektedir. “v” erimesi ile meydana gelen hece kaynaşmalarının ağız yörelerine göre genel dağılımı Harita 13’te gösterilmiştir.

“oklā < oklava”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Bilecik, Çankırı, Çorum, İçel (Anamur), Kırşehir, Kütahya, Nevşehir, Sivas ağızları.

oklā < oklava: (13/65) ANYA, (s.296) ÇAS

oklā: (LXXI/169) KYA, (XVI/9) KÜYA

oḡlā: (s.111) ŞÇYAS

oḡlāynan < oklava ile (150/34) SİYA

oklāyı < oklavayı (48/119) BİAİ

oḡlāyı: (27/54) NYA

oklāsı < oklavası: (30/26) ÇİYA

oḡlāmız < oklavamız: (2/62) AYA

“ēmiz < ev”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bolu, Denizli, Kahramanmaraş, Kayseri, Nevşehir, Uşak ağızları.

ēmiz < evimiz: (6/81) AMMA, (85/24) BOĬA, (A1.22/80) AOĬAII, (I-83/8) UĬA, (s.22/2) KMĬA

ēmiz: (20/74) AYA

āmiz: (43/63) GBAA (Denizli)

ēni < evini: (3/9) NYA

ēmizin < evimizin: (57/20) KAYA

ēmizden < evimizden: (I-8/44) UĬA

ēmize < evimize: (IV-22/58) BĬA, (I-4/41) AĬA

ēmize: (32/51) KAYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

ēmiz < evimiz: (M007/20) KAĬA

“dōşmek < dövüşmek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Gaziantep, Muğla, Ordu, Tokat ağızları.

dōş < dōğüş: (18/9) OĬYA, (s.225) GA

dōşmek < dövüşmek: (s.51) ŞÇYAS

dōşmeyi < dövüşmeyi: (54/5) TĬYA

dōşdü < dōğüştü: (I/1-5) MYA

“dōlmek / dōmek < döv(ül)mek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Ordu, Muğla ağızları.

dōyōdu < dövüyordu: (73/6) OĬYA

dōyoz < dövüyoruz (73/2) GBAA (Muğla)

dōlmüş biber < dövülmüş biber: (I/44-36) MYA

dōlür < dövülür: (1/15) ÇĬYA

3.5.1.1.1.8. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları

Türkçede yarı ünlü özelliği sergileyen sesler vardır. Bunlardan en çok kabul gören yarı ünlü niteliği sergileyen ses “y” sesidir. Yarı ünlü niteliği taşıdığı için de “y” sesi kolayca ünlüleşip eriyerek hece kaynaşması yoluyla ikincil uzunluk meydana getirebilmektedir. “y” erimesi sonucunda meydana gelen uzunlukların kullanımı genel dağılım olarak Harita 14’te gösterilmiştir.

“İce < iyice”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bilecik, Bolu, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kayseri, Muğla, Nevşehir, Ordu ağızları.

İce < iyice: (I/30-6) MYA, (s.175) GDĬAT (Maraş), (1/7) NYA, (s.61/18) KMĬA

ēce < iyice: (15/35) BĬAĬ, (34/7) OĬYA, (32/22) BOĬA

ēce: (155/43) AYA

ēci < iyice: (35/15) EĬMĬYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne ağızları.

İce < iyice: (3/2) EĬA, (84/26) BYA

“güv̄e < güveyi”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Çorum, Eskişehir, Gaziantep, İzmir, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Yozgat ağızları.

güv̄e < güveyi: (15/29) EİMİYA, (I/70-25) MYA, (I/145) KÜYA, (s.378) GA, (I-A/1-12) AYYA, (121/6) MİA, (I-5/99) BİA, (I-9 03/12) MA

güv̄ā: (60/23) GBAA (Aydın), (18/2) GBAA (İzmir)

güv̄ē: (15/1) NYA

güv̄ē: (s.124) OAAD (Kırşehir), (s.182) ÇAS

güv̄ā: (s.142) OAAD (Yozgat)

güv̄ēsi < güveyisi: (72/4) GBAA (Muğla)

güv̄ēsi: (50/43) SİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Kilis ağızları.

güv̄e < güveyi: (18/35) EİA, (II/6-52) KİLİA

içgüv̄ēsi < iç güveyisi: (46/5) KARYA

“ī < iyi /iyilik”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Nevşehir, Sivas ağızları.

ī: (III/4) KYA, (I-8/9) AİA, (25/48) NYA, (20/99) KMİKA

ī < iyi: (89/49) SİYA

ēmisiñ? < iyi misin?: (16/9) KAYA

ilik < iyilik (s.77) EİMİYA

ilikler < iyilikler (s.149) AİAD (Eskişehir)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Tekirdağ ağızları.

ī: (24/33) EİA, (28/58) ZBKİA, (s.178/74) TMİKA

“ep̄e < epeyi”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır ağızı.

ep̄e < epeyi: (s.5) DA

2. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Kahramanmaraş, Kayseri, Konya, Manisa, Niğde, Ordu ağızları.

ep̄e < epeyi: (I-A/58-3) AYYA

éppī: (4/82) KİKİYAÖ

epī: (s.18/28) KMİA, (I-2 04/2) MA

épī: (17/32) KAYA

ipī: (s.38) OAAD (Niğde)

ēpī _de < epeyi de: (21/3) OİYA

“būk < büyük”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Gaziantep, Giresun, Muğla, Zonguldak ağızları.

būk < büyük: (13/1) BUIYA

bōk: (1/188) ZBKİA, (s.111) GA

bōkdü < büyüktü: (66/3) GİYA

būğleriniñ < büyüklerinin (I/97-69) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

būk < büyük: (6/43) EİA

“bōmek < büyümek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep, Kahramanmaraş ağızı.

bōyünce < büyüyünce: (s.209) GDİAT (Antep)

bōdüm < büyüdüm: (36/5) KAYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

bōyo < büyüyor: (6/26) YİYA

“ğöyoh < koyuyoruz/ koymak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Çankırı, Kahramanmaraş, Kayseri, Muğla, Zonguldak ağızları.

ğöyoh < koyuyoruz: (7/3) ÇİYA

ğöyög: (58/31) AMMA

ğöyom < koyuyorum: (s.132/3) KMİA

ğöcamız < koyacağımız: (2/76) ZBKİA

ğüyörüm < koyuyorum: (57/22) KAYA

ğöyoz < koyuyoruz: (I/24-7) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

ğöyölar < koyuyorlar: (1/36) YİYA

“gör < koyar”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, İzmir ağızları.

ğörsun < koyarsın: (72/40) AYA

go:rduk < koyardık: (s.146) AÖAB

göruz < koyarız: (I.67/9) İÖKBİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Yalova ağızları.

körsun < koyarsın: (21/276) YİYA

ğörduh < koyardık: (197/12) KARYA

Yukarıda belirtilen “ğüyörüm < koyuyorum: (57/22) KAYA” örneğinde erimenin yönüne göre uzunluk diğer kelimelerden farklı olarak gelişmiştir. Diğer örneklerin hepsinde ilk hecede uzunluk oluşurken Kahramanmaraş yöresinde ikinci hecede uzunluk meydana gelmiştir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Van ağızı.

Elazığ Yöresi (KBAYA): kūnu < koyunu (XXXIX/18)

Van Yöresi (VMKA): nāğārisen < ne kayırıyorsun (34/8)

2. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Denizli, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kastamonu, Manisa ağızları.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): sōmek < söylemek (s.242)

Amasya Yöresi (AMMA): gēyóm < giyiniyorum (36/69)

Denizli Yöresi (DİAS): gā < gayrı (s.141)

Gaziantep Yöresi (GA): bilēci < bileyici (s.100)

Kahramanmaraş Yöresi (GBAA): yē'lır < yayılır (s.171)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): bekī < pekiyi (1/1)

Manisa Yöresi (MA): būTTü < büyüttü (I-6 17/40)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

Yalova Yöresi (YİYA): üştururlādı < uyuştururlardı (2/55)

3.5.1.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

Yabancı kökenli kelimelerde hece kaynaşmaları sonucunda oluşan ikincil uzunluklar; “f, ğ, h, k, r, v, y” ünsüzlerinin erimesi ile ya da bir çoğu yarı ünlü olduğu için yanındaki ünlü ile ikiz ünlü meydana getirip sonrasında da birleşerek uzun ünlü oluşturmuştur.

3.5.1.1.2.1. “f” Ünsüzünün Düşmesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları

Tonsuz “f” ünsüzü tonlulaşarak çift dudak “w” sesine sonra daha da akıcılaşarak “v” sesine dönüşür ve ünlüleşerek hece kaynaşmasını meydana meydana getirir. Bu da f > w > v değişimi sonucunda ikincil uzunluğa neden olmuştur.

“sēr < sefer” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

sēr < sefer: (77/13) KİA

2. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Konya, Yozgat ağızları.

sēr < sefer: (s.236) AİYASV, (4/113) KİKİYAÖ

bu sērın < bu seferin: (s.193) OAAD (Yozgat)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kilis ağızı.

busēr < bu sefer: (III/6-83) KİLİ

3.5.1.1.2.2. “k>g /ğ ve g > ğ > w/v/y” Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları

“māza < magasin < mağaza” (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

māzası < mağazası: (136/30) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Bilecik, Eskişehir, Giresun, Kahramanmaraş, Kayseri, Malatya, Sakarya, Sivas ağızları.

māza < mağaza: (1/30) BİAİ, (101/64) KAYA, (s.216) GYAS, (s.3) GDİAT (Malatya)

māzalar < mağalar: (44/54) SİYA

māzasına < mağazasına: (42/38) EİMİYA

māzası < mağazası: (25/33) AMA, (s72/8) KMİA

māzanın < mağazanın: (A4.04/74) AOİAII

māzanıñ: (37/13) GBAA (Afyon)

māzālar < mağazalar: (1/82) SİA

“pōça < focaccia < poğaça” (İt.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

pōça < poğaça: (16/97) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Kastamonu, Sakarya ağızları.

pōça < poğaça: (52/78) BİAİ, (34/103) SİA, (4/44) KMİKA

“lēn < legen” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

lēne < leğene: (16/132) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Çorum, Gaziantep, Nevşehir, Tokat, Uşak ağızları.

lēn < leğen: (s.477) GA

ilēn < leğen: (I-30/1) AİA, (26/21) TİYA, (s.429) GA, (I-1/61) UİA

ilān < leğen: (s.215) ÇAS

ilā:n : (s.88) ŞÇYAS

ilānı < leğeni: (1/2) NYA

ilānī: (I-A/7-30) AYYA

ilēnde < leğende: (43/37) ÇİYA, (4/41) AYA

ile:nnere < leğenlere (s.131) AÖAB

ilenin < leğenin: (I-1/135) BİA

elilānı < el leğeni: (s.129) ÇAS

“mēr < meger” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır ağızı.

mēr < meğer: (XXVIII/22) DA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir, İçel (Anamur), Kayseri ağızları.

mēr < meğer: (s.65/18) KMİA, (I-1/91) BİA

mār: (23/6) ANYA

mārīm < meğer: (s.104) ŞÇYAS

mārīmse < meğerse: (s.104) ŞÇYAS

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

mēr < meğer: (1/7) YİYA

“māra < mağāre” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

māradan < mağaradan: (181/46) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Balıkesir, Çorum, Eskişehir, Giresun, Kütahya, Manisa, Muğla, Sivas ağızları.

māra < mağara: (I-22/139) AİA, (s.278) ÇAS, (II-7/137) BİA, (I-6 03/24) MA, (s.137) AİAD (Eskişehir), (II/17) KÜYA

mārada < mağarada: (107/29) AMMA, (10/10) SİYA

māraları < mağaraları: (26/43) GİYA

māranı < mağaranın: (II/6-13) MYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Yalova ağızları.

māra < mağara: (25/91) YİYA

māralarda < mağaralarda: (M095/49) KAİA

“lām < lağm” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Gaziantep ağızı.

l'ām < lağım (s.476) GA

lā:m-i'lā:m: (s.101) ŞÇYAS

“āstos < ağustos” (Lat.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

āsdos < ağustos: (25/94) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Gaziantep, Giresun, Ordu, Tokat ağızları.

āstos < ağustos: (36/29) GİYA

āstos: (s.53) GA

āsūs: (17/21) OİYA

āsus: (62/6) TİYA, (78/78) GİYA

āsdosda < ağustosta: (I-1/120) BİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

āstos < ağustos: (M060/55) KAİA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir ağızları.

Balıkesir Yöresi (BİA): gūmlere < gūğūmlere (Rum.) (IV-9/64)

Şereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): būz etmek < buğuz etmek (Ar.) (s.31)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

Yalova Yöresi (YİYA): feslēn < fesleğen (Rum.) (17/137)

3.5.1.1.2.3. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları

“mālle < maħalle” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Kars ağızları.

mālle < mahalle: (21/146) KA

mālesinde < mahallesinde: (36/103) KİA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

māllenin < mahallenin: (1/1) TYA

mālesinde < mahallesinde: (2/173) RİA

3. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Giresun, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Manisa, Muğla, Ordu, Sakarya, Uşak ağızları.

mālle < mahalle: (7/253) BİAİ

māllē < mahalleye: (1/169) KMİKA

māllēde < mahallede: (II-4 03/10) MA, (I/20-97) MYA, (21/27) GİYA, (20/32) BUIYA

mālleniņ < mahallenin: (I-14/18) UİA

māllesindenim < mahallesindenim: (22/1) OİYA

māllesi < mahallesi: (81/6) SİYA

mälleye < mahalleye: (I-4/9) BİA

mällesindedik < mahallesindeydik (s.22/1) KMİA

mällesindî < mahallesinde: (I-A/8-16) AYYA

mälede < mahallede: (85/16) BOİA, (II-3 01/1) MA, (57/17) BUIYA

yenimäleden < yeni mahalleden: (I-23/1) AİA

mālesini < mahallesini: (LXX/22) KYA

mālēsī: (2/4) SİA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

mällede < mahallede: (2/32) YİYA

mällesi < mahallesi: (s.202/9) TMİKA

mällelere < mahallelere: (22/43) ZBKİA

mälleye < mahalleye: (M050/7) KAİA

māle < mahalle: (16/192) YİYA

mālenin < mahallenin: (4/38) EİA

mālesi < mahallesi: (55/4) KARYA

“tāmül < taḥammul” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kütahya ağızı.

tāmüle < tahammüle: (I/271) KÜYA

tāmmül < tahammül: (54/8) GİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

tāmīl < tahammül: (12/65) EİA

“mābet < maḥabbet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kastamonu ağızı.

mābet < muhabbet: (1/139) KMİKA

“maḥāt / muḥāt < muḳayyed” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep, Kırşehir, Nevşehir ağızları.

maḥāt < mukayyet: (58/4) NYA

muḥāt: (s.100) OAAD (Kırşehir)

mīḥāt: (s.231) GDİAT (Antep)

“sān < saḥn” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağızı.

sān < sahan: (s.121) ŞÇYAS

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

sān < sahan: (1/105) YİYA

“lāna < lahana” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

lāna < lahana: (19/19) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Giresun, Kahramanmaraş, Uşak ağızları.

lāna < lahana: (61/1) GİYA

ilāna < lahana: (I-24/19) UĀA

ilānā: (23/52) AYA

ilāne: (7/37) KAYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

lāna < lahana: (9/65) YİYA

ilāna < lahana: (2/45) YİYA

ilānasını < lahanasını: (M124/2) KAĀA

karalāna < karalahana: (s.330/347) TMĪKA

“tārna < terḥāna” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Uşak ağızları.

tārna < tarhana: (I-7/57) UĀA, (6/11) BUĪYA

“vallā < vallaha” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Elazığ, Muş ağızları.

vallā < vallaha: (VI/13) KBAYA, (X/39) MMA, (2/s.822) AĞĀA

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Balıkesir, Bolu, Çankırı, Giresun, Isparta, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Kütahya, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat ağızları.

vallā < vallaha: (10/59) ÇİYA, (32/12) TİYA, (45/33) SİYA, (53/66) SĀA, (II-1/107) BĀA, (V/73) KÜYA, (7/14) BOĀA, (I.110/1) İİÖKBĀA, (I/31) IMA, (23/199) KMĪKA, (s.18/21) KMĀA, (130/15) OİYA

vallā: (33/25) AYA, (1/150) AMMA

valā: (43/12) OİYA, (6/52) GİYA

vallā': (s.58) OAAD (Kayseri)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Tekirdağ ağızları.

vallā < vallaha: 14/13) EĀA, (s.176/19) TMĪKA, (12/110) BYA

“şēr < şehir” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ ağızları.

şēr < şehir: (II/86) DA, (s.195) EYSV

şēre < şehire: (XXXVIII/29) KBAYA,

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Eskişehir, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Konya, Kütahya, Ordu, Sivas, Uşak ağızları.

şā:ř < şehir: (s.129) ŞÇYAS

şērīne < şehirine: (1/36) SĪYA

şērde < şehirde: (49/26) OİYA, (41/8) EİMİYA, (20/92) KMĪKA

şe:rde: (s.97) AÖAB

şārdā: (15/1) GBAA (İzmir)

şēre < şehire: (XXX/24) KÜYA, (X/16) KYA, (16/87) AMA, (I-4/86) AĀA, (s.78) OAAD (Kayseri)

şēre: (13/30) KAYA

şērīnde < şehirinde: (4/42) KĪKYAÖ

şerden < şehirden: (I-22/31) UİA

şerli < şehirli: (10.3.1/34) HA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kilis ağızı.

şer < şehir: (II/6-166) KİLİA

“mütāyit < müte‘ahhid” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

mütāyit < müteahit: (2/52) RİA

mutāyit: (26/7) RİA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon ağızı.

mütā jTliği < müteahhitliği (Ar. + T.): (25/94) AMA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

mütāyitlik < müte‘ahhitlik (Ar. + T.): (87/67) KARYA

“sīrbazlık < sihirbazlık” (Ar.(sihr) +Far. (bāz)+T. (+lık))

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağızı.

sīrbazlık < sihirbazlık: (III-111/191) AİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

sīrbazlık < sihirbazlık: (19/13) EİA

“tōm < tuḥm” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

tōmu < tohumu: (37/1) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Balıkesir, Bursa, Çorum, Kırşehir, Muğla, Ordu, Zonguldak ağızları.

tōm < tohum: (I-39/58) AİA, (I-A/15-110) AYYA, (s.378) ÇAS, (13/16) BUIYA, (II-4/105)

BİA

tōmu < tohumu: (113/45) OİYA , (s.99) OAAD (Kırşehir)

to:mu: (s.105) AÖAB

tōmunu < tohumunu: (II/16-8) MYA, (12/13) ZBKİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

tūmu: (13/52) EİA

“mākak < muḥaḳḳaḳ” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa, Ordu ağızları.

mākaḲ < muhakkak: (II-1 17/30) MA

māḡḡaḳ: (63/7) OİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

mākaḳ: (19/20) EİA

“mābbet < muḥabbet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Bilecik ağızları.

mābbeT < muhabbet: (27/7) BİAİ

māPbetler < muhabbetler: (IV-17/119) BİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ ağızı.

mābbeT < muhabbet: (15/23) EİA

mābbetim < muhabbetim: (s.216/ 84) TMİKA

“lōsa < lohusa” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Yalova ağızları.

lōsa < lohusa (16/130) YİYA

lūsa: (4/91) EİA

“mēndis < muhendis” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kastamonu ağızı.

mēndis < mühendis: (27/16) KMİKA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

mēndis < mühendis (12/133) YİYA

“cēndem < cehennem” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Muğla ağızları.

cēndem < cehennem: (s.33) ŞÇYAS

cēnnemlerden < cehennemlerden: (III/2-115) MYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Çorum, Kastamonu, Kayseri, Muğla ağızları.

Çorum Yöresi (ÇAS): ellām < elleham (Ar.) (s.130)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): mūmi < muhimm < mühimi (Ar.) (55/1)

Kayseri Yöresi (KMİA): zēr < zehir < zehr (Far.) (s.39/10)

Kayseri Yöresi (OAAAD): tālīmiz < talihimiz (Ar. “tālī”) (s.70)

Muğla Yöresi (MYA): mōmmedin < Muhammed’in (Ar.) (II/6-102)

Şereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): tān < taḥīn (Ar.) (s.132), ká: < kahya (Far. “ked+hudā)

(s.92)

Yukarıdaki kahya örneğinde iki durum söz konudur. Ya ünsüz erimesine bağlı gelişen hece kaynaşması oluşmuştur. “h” ünsüzünün erimesi ile karşılaşan iki hece uzunluk meydana getirmiştir. “y” ünsüzü yarı ünlü olduğu için ünlü sesler arasında eriyip, ünlüleşerek uzun ünlüyü meydana getirmiştir. Ya da “ya” hecesi düşmüştür “h” ünsüzü yarı ünlü olduğu için yanındaki ünlü ile birleşip ünlüleşmiştir ve ikincil uzunluğu meydana getirmiştir.

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

Karabük Yöresi (KARYA): tāhüdü < ta’ahhudü (Ar.) (31/7)

3.5.1.1.2.4. “k” Ünsüzünün Düşmesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları

“k” ünsüzü tonlulara g / ğ seslerinde dönüşerek hece kaynaşması meydana getirir. k > g > ğ > y şeklinde tonlulaşma eğilimi gösterir. Tonlulaşıp akıcılığı artan ünsüz iki ünlü arasında erir ve karşılaşan iki ünlü ikincil uzunluk meydana getirir.

“lāp < laḳab” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir, Eskişehir, Gaziantep, Kastamonu, Sivas ağızları.

lāp < lakap: (s.101) ŞÇYAS

l'āp: (s.476) GA

lāP: (IV-27/84) BĪA

lābıma < lakabıma: (50/1) EĪMĪYA

lāpları < lakapları: (146/34) SĪYA

lābı < lakabı: (17/46) KMĪKA, (I-6/98) BĪA

lābiynan < lakabıyla: (I-11/20) AĪA

la:pla < lakapla: (s.102) AÖAB

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

lābım < lakabım: (s.241/469) TMĪKA

“vāt < vakt” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağızı.

vāt < vakit (Ar.) (III-100/29) AĪA

o fāt < o vakit (s.111) ŞÇYAS

na fāt < ne vakit (s.109)ŞÇYAS

“şēl < şekl” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Nevşehir ağızları.

neşá:l < ne şekil (s.110) ŞÇYAS

neşāl < ne şekil: (1/1) NYA

neşēl < ne şekil: (15/6) NYA

3.5.1.1.2.5. “r” Ünsüzünün Düşmesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları

“tāruz < taarruz” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

Tāruz < ta'arruz: (2-33/25) EYA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

tāruz < ta'arruz: (20/71) RĪA

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Kastamonu, Kütahya, Uşak ağızları.

tāruz < ta'arruz: (25/35) KMĪKA, (31/28) GBAA (Afyon), (26/4) GBAA (Kütahya), (I-71/15) UĪA

tārus: (16/127) AMA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

tāruza < taarruza: (70/105) BYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Aydın, Denizli ağızları.

Adıyaman Yöresi (AĪYASV): istīdat < istirāhat (s.145) (Ar.)

Ankara Yöresi (AĪA): vetēner < veteriner (vétérinaire) (Fr.) (II-76/28)

Aydın Yöresi (AYYA): bēket < bereket (Ar.) (I-A/14-31), bākēk < bereket (I-A/51-19)

Denizli Yöresi (DĪAS): bābā < beraber (Far.) (s.38)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

Yalova Yöresi (YĪYA): tāfindan < tarafından (Ar.) (1/21), entālā < entariler (Ar.) (8/6), fīnımız < fırınımız (Rum.) (8/69)

3.5.1.1.2.6. “v” Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları

“telēzon < televizyon” (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Bolu, İçel (Anamur), Muğla ağızları.

tēlēzon < televizyon: (137/70) AYA

telēzuna < televizyona: (I/44-83) MYA

telēzyonda < televizyonda: (12/27) BOİA

telēzondā < televizyonda: (I-A/40-37) AYYA

telēzyonumuz < televizyonumuz: (3/8) ANYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

telēzon < televizyon: (M074/39) KAİA

“püskūt < bisküvi” (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Balıkesir, Bilecik, Giresun, Konya, Sivas ağızları.

püskūt < bisküvi: (31/15) BİAİ, (8/99) KİKYAÖ, (10/27) AMMA

püsKūt: (II-5/114) BİA

piskūt: (67/32) GİYA, (77/51) SİYA

buskü:tnen < bisküvi ile: (s.105) AÖAB

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): tōlet < tuvalet (Fr.) (10/110)

Amasya Yöresi (AMMA): cēzü < cevizi (Ar.) (45/84)

3.5.1.1.2.7. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları

“cēran < cereyan” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Antalya, Manisa ağızları.

cēran < cereyan: (I-8 01/16) MA, (s.42) AİYASV

cēran: (60/43) AYA

“çēz < çeyiz” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

cēzi < çeyizi: (27/15) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Çankırı ağızları.

cēzi < çeyizi: (1/35) ÇİYA

çēzi: (55/7) AYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

çīz < çeyiz: (30/1) EİA

“kēf < keyif” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Muş ağızları.

kēf < keyif : (XLVI/97) KBAYA

kēf _ edirler < keyif ediyorlar: (I/45) MMA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Eskişehir, Giresun ağızları.

kēf < keyif : (25/303) AMA

kēfli kēfli < keyifli keyifli: (Ar.+T.) (13/49) GİYA

kēfim < keyifim: (8/61) EİMİYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

kēf < keyif: (110/122) BYA

“şēmiz < şeyim(iz)” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Konya, Malatya, Nevşehir ağızları.

şēmiz < şeyimiz: (83/12) MİA

şémiz: (3/21) KİKİYAÖ

bişīm < bir şeyim: (6/3) NYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

şēmiz < şeyimiz: (57/34) BYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Balıkesir, Çorum, Kahramanmaraş, Muğla ağızları.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): tağsōn < tansiyon (Fr.) (s.255)

Balıkesir Yöresi (BİA): ezēt < eziyet (Ar.) (IV-16/165) BİA

Çorum Yöresi (ÇAS): panēr < panayır (s.309) (Rum.)

Maraş Yöresi (GDİAT): bēt < beyit (Ar.) (s.144)

Muğla Yöresi (MYA): sēd < seyit (Ar.) (I/97-53), beledīdi < belediyede (Ar.) (I/38-66)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kilis ağzı.

Kilis Yöresi (KİLİA): herşēnin < her şeyinin (I/23-3)

3.5.1.1.3. Özel İsimlerde

3.5.1.1.3.1 “f” Ünsüzünün Düşmesiyle Oluşan Hece Kaynaşmaları

“mustā < mustafa” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Muğla, Sivas, Zonguldak ağızları.

mustā < mustafa: (I/78-17) MYA, (44/52) SİYA

musTā: (13/71) ZBKİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Düzce ağızları.

mustā < mustafa: (8/82) DİKİYAA

mustāpaşa’dan < mustafapaşadan (24/142) EİA

3.5.1.1.3.2. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen Hece Kaynaşmaları

“eskişēr < Eskişehir”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Bilecik, Eskişehir, Malatya, Manisa, Uşak ağızları.

eşkişērdeydik < Eskişehirdeydik: (34/6) MİA

esKişērden < Eskişehir’den (1/51) BİAİ

eskişērden: (43/71) SİA, (II-2 03/71) MA

esgişēr'de < Eskişehir 'de: (32/110) EİMİYA

esgişēre < Eskişehir'e: (A5-17/39) AOİAII

esgişērli < Eskişehirli: (I-22/6) UİA

“akşēr < Akşehir”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Manisa ağızları.

akşērden < Akşehir 'den: (25/14) AMA

alaşērli < Alaşehirli: (I-5 09/3) MA

“nevşēr < Nevşehir”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu, Nevşehir, Niğde ağızları.

nevşēr < Nevşehir (s.32) OAAD (Niğde)

nevşēri < Nevşehirli: (s.163) AİAD (Bolu)

nevşāre < Nevşehir 'e: (6/4) NYA

3.5.1.1.3.3. “v” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen Hece Kaynaşmaları

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Gaziantep ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): çukurōya < Çukurova 'ya (B3.08/90)

Gaziantep Yöresi (GA): arnōt < arnavut (s.51)

3.5.1.1.3.4. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen Hece Kaynaşmaları

“hüsēn < hüseyin” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ ağızları.

hüsēn < hüseyin: (XXI/61) DA

hısēn: (XIX/10) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Isparta, Muğla ağızları.

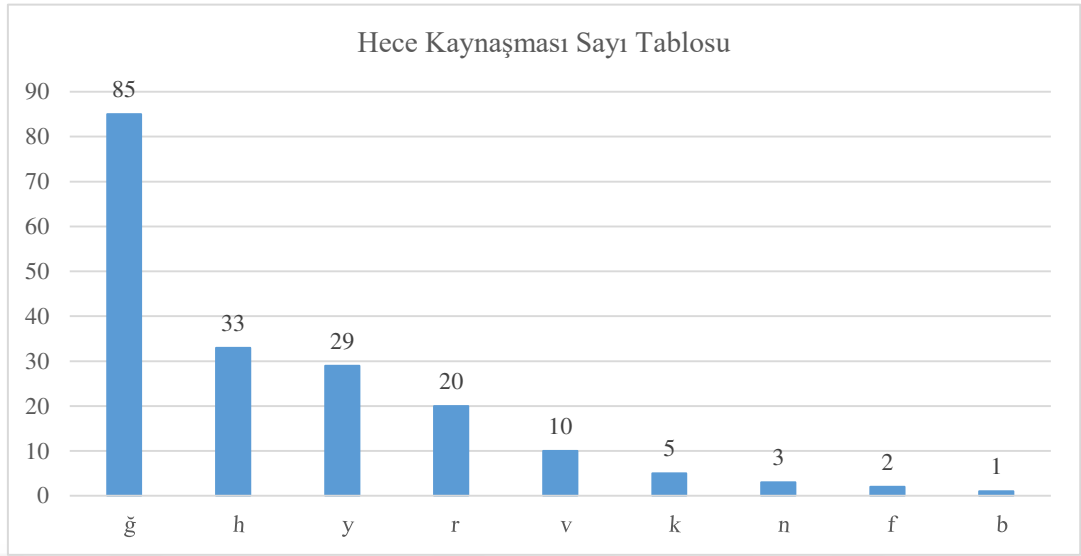
üsēn < hüseyin: (II/5-61) MYA, (I-A1/3-50) AYYA, (2/1) AYA, (XIII/28) IMA

Hüsēn: (XXV/19) IMA

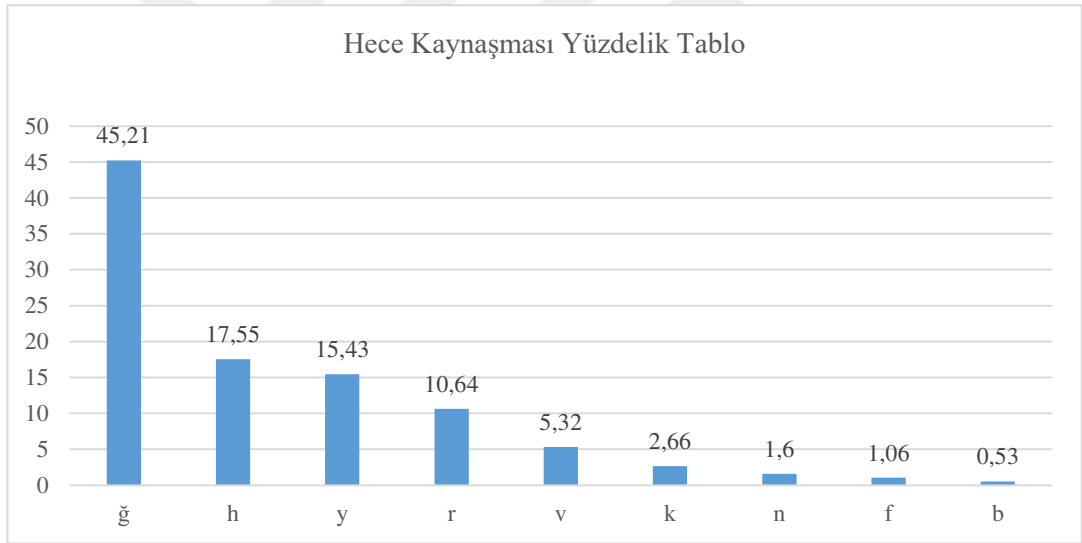
Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızları.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): osmanēden < osmaniyeden (20/10)

Şekil 11. Hece Kaynaşmasına Sebep Olan Ünsüzler Tablosu

Şekil 12. Hece Kaynaşmasına Sebep Olan Ünsüzlerin Yüzdelik Oran Tablosu

3.5.1.2. Eklerde ve Kök / Gövde-Ek Birleşmelerinde Oluşan İkincil Uzunluklar

Eklerde meydana gelen ünlü uzunlukları; kelime içinde bulunan ünsüz seslerden “d, g/ğ, h, k, n, r, y” seslerinin erimesiyle birlikte karşılaşan iki ünlünün uzun ünlü meydana getirmesinden kaynaklanmaktadır. Buran (2006) bu durumu, “Ünsüzler kimi zaman eriyip ünlüleşerek, kimi zaman düşerek, kimi zaman da eriyip yok olması sonucu ünlüleri karşılaştırarak uzamalarına sebep olmaktadır.” şeklinde ifade etmektedir.

3.5.1.2.1. Ünsüz Erimesi Sonucunda Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler

3.5.1.2.1.1. “da+ki” Ekinde Meydana Gelen “k” Düşmesi Sonucu Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Balıkesir, Denizli, Kahramanmaraş, Kırşehir, Muğla, Nevşehir, Sivas ağızları.

Ankara Yöresi (AİA): ğarşidā < karşidaki (I-21/47), burdā < buradaki (I-32/66), içindē < içindeki (I-34/75), ğanadindā < kanadındaki (I-34/100), bacaklarındā < bacaklarındaki (I-34/100), yohardā < yukarıdaki (I-35/6), ötā < öteki (III-100/81)

Ankara Yöresi (AÖAB): dışarıda:nıñ < dışarıdakinin (s.107)

Ankara Yöresi (AÖAB): dışarıda:nıñ < dışarıdakinin (s.107)

Antalya Yöresi (AYA): öndē < öndeki (1/53), arkadā < arkadaki (1/54), burdā < buradaki (2/12), yaşındā < yaşındaki (4/58), öñündē < önündeki (166/43)

Balıkesir Yöresi (BİA): üstündē < üstündeki (I-3/232), elİndē < elindeki (I-3/323)

Denizli Yöresi (GBAA): altındī < altındaki (50/7)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): yaşındā < yaşındaki (57/34)

Kırşehir Yöresi (KYA): içindā < içindeki (XX/9), or'dā < oradaki (XLII/81), içēr'dā < içerdeki (XLVII/36), ğurbed'dā' < gurbetteki (XI/68), ö'tā' < öteki (L/102)

Muğla Yöresi (GBAA): yaşındē çocuĶ < yaşındaki çocuk (72/17)

Muğla Yöresi (MYA): üzerindēni < üzerindeki (II/16-57), yaşındē < yaşındaki (I/95-45)

Nevşehir Yöresi (NYA): altındā < altındaki (9/3), kesedā < kesedeki (12/17), ötālerden < ötekilerden (4/34), ucundānı < ucundakini (10/22)

Sivas Yöresi (SİYA): daşındānı < taşındakini (152/35), başucumdā < baş ucumdaki (152/35), ayā ucumdā < ayak ucumdaki (152/35)

Sereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): ordā < oradaki (s.113), öťā:çe < öteki (s.115), şördā < şuradaki (s.131), yandā < yandaki (s.145)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Kırıkkale ağızları.

Karaman Yöresi (KAİA): içerdēni < içerdekini (M047/66)

Kırıkkale Yöresi (KİİA): ğırıĝgaledeē < kırıkkaledaki (7/50), şordaā < şuradaki (19/4), burdaā < buradaki (20/7)

3.5.1.2.1.2 “+da” Ekinde Meydana Gelen Düşme Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): ösmanıcakī < Osmanlıcadaki (58/70)

Tunceli Yöresi (TİA): Ķarşiki < karşıdaki (XLI/1)

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kastamonu ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): orā < orada (11/12)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): orēki < oradaki (21/113)

3.5.1.2.1.3. Edatlarda Meydana Gelen Erime/Düşme Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

“+e değin”

ğ erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): çıhana dēn < çıkana değin “çıkana kadar” (2/16), alşşama dīn < akşşama değin (104/62)

3.4.1.2.1.4. Çokluk Ekinde Meydana Gelen Erime/Düşme Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

+IAr

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Kars ağızları.

Kemaliye Yöresi (KA): düğünnēri < düğünleri (30/33)

Kars Yöresi (KĬA): onnān < onların (56/132)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Denizli, Eskişehir, İçel (Anamur), İzmir, Kayseri, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Uşak, Zonguldak ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): işlēmiz < işlerimiz (3/5)

Amasya Yöresi (AMMA): dişlēmīn < dişlerimin (1/1), düünnēmiz < düğünlerimiz (1/34), bildüglēnden < bildiklerinden (1/69), söyātłāmız < soyadlarımız (8/61), ellēne < ellerine (13/53), evlēñdé < evlerinde (23/87)

Anamur Yöresi (ANYA): namazlāmız < namazlarımız (15/13)

Ankara Yöresi (AĬA): gabuqlānı < kabuklarını (II-62/2)

Ankara Yöresi (AÖAB): davarlāmızın < davarlarımızın (s.145)

Antalya Yöresi (AYA): olānnān < oğlanların (52/52), dişlēmīn < dişlerimin (55/34), adamlāmız < adamlarımız (137/29), düünlēmizden < düğünlerimizden (33/67), ayāqlāmızı < ayaklarımızı (35/1), eşşeklēñ < eşeklerin (35/2)

Aydın Yöresi (AYYA): dizlēm < dizlerim (I-A/13-42), dēdiklēmēnden < dediklerimden (I-A/25-111), ellēm < ellerim (II/4-72)

Balıkesir Yöresi (BĬA): evvelkilēni < evvelkilerini (I-1/154), kendilē < kendileri (I-2/139), bunnāñ < bunların (I-4/13), şeylēmiz < şeylerimiz (I-4/102), meşe odunnā < meşe odunları (I-5/310)

Bilecik Yöresi (BĬAĬ): çocuklāñ < çocukların (1/33), tarlalāndan < tarlalarından (1/33), dizlēmē < dizlerime (3/24), ellēnizi < ellerinizi (13/81), ayāqlāmın < ayaklarımın (21/3)

Bolu Yöresi (BOĬA): hocalān < hocaların (2/15), üzerlēne < üzerlerine (33/24), amcalām < amcalarım (39/2), ineklēn < ineklerin (53/6)

Bursa Yöresi (BUĬYA): Kulaklām < kulaklarım (1/4), tarlalāmız < tarlalarımız (1/7), öküzlēmiz < öküzlerimiz (1/7), ektiklēmiz < ektiklerimiz (1/10), ónnān < onların (2/5), dedelēmizden < dedelerimizden (3/2)

Denizli Yöresi (GBAA): dağımlāna < takınlarına (39/3), yaşlāna < yaşlarına (39/4), gızlānı < kızlarını (39/15), yannāndan < yanlarından (44/28), işlān < işlerin (56/12), ʾālbīsālānā < elbiselerine (54/38)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): Ğulaklām < kulaklarım (1/11), gözlēm < gözlarım (1/11), ordulāmız < ordularımız (25/24), yannāndan < yanlarından (31/16), dedelēmiz < dedelerimiz (47/14), oynunnā < oyunları (47/75), argadaşlānķı < arkadaşları (49/86)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): ğulaklāna < kulaklarına (I.4/29), boyunnāna < boyunlarına (I.4/27), ayaklāmın < ayaklarımın (I.4/42), altlāna < altlarına (I.4/40), çocuklāmız < çocuklarımız (I.58/19), armutlāmız < armutlarımız (I.72/14)

Kayseri Yöresi (KMİA): fırinnāñ < fırınların (s.18/22), dodağlāna < dudaklarına (s.21/4), çarşılānı < çarşılarını (s.22/3), eşyalāñ < eşyaların (s.25/10), terimlēñ < terimlerin (s.33/1), gözlē < gözleri (s.61/6), büyüklēmiz < büyüklerimiz (s.61/15), evlēne < evlerine (s.120/14)

Kütahya Yöresi (KÜYA): akrabālāmız < akrabalarımız (I/9), ğadınnāñ < kadınların (I/167), dişlēni < dişlerini (I/267), dostlāñ < dostların (I/265), sözlēni < sözlerini (V/29), türkölēmiz < türkülerimiz (V/26), bildiklēm < bildiklerim (XIX/73), duyduklām < duyduklarım (XLII/6)

Malatya Yöresi (MİA): ellēni < ellerini (55/9)

Manisa Yöresi (GBAA): böyüklāñ < büyüklerin (1/45), dişlāñ < dişlerinin (4/6)

Manisa Yöresi (MA): evlēmiz < evlerimiz (I-12 01/60), dizlēm < dizlerim (II-2 07/42), onnānan < onların < onlar ilen < onlar iler (II-1 21/233)

Muğla Yöresi (GBAA): çocu'lāmız < çocuklarımız (77/5), öküzlāmızı < öküzlerimizi (77/9), erkā'lāmız < erkeklerimiz (77/12)

Muğla Yöresi (MYA): bezlēni < bezlerini (I/25-6), erkeklēmiz < erkeklerimiz (I/43-11), ine^klēmiz < ineklerimiz (I/49-28), bahçılāmız < bahçelerimiz (I/49-30), dedelēmiz < dedelerimiz (I/61-1), nenelēmiz < nenelerimiz (I/61-1), gēcelēmiz < gecelerimiz (I/77-7), sözlēmi < sözlerimi (I/94-363)

Uşak Yöresi (UİA): ayaKğabilānı < ayakkabılarını (I-2/59), canavālāñ < canavarların (I-2/78)

Zonguldak Yöresi (AİAD): gulaklāmın < kulaklarımın (s.197)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): yataqlānı < yataklarını (1/251), ciēlēni < ciğerlerini (8/3)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Tekirdağ ağızları.

Edirne Yöresi (EİA): bobalānda < babalarında (3/15), oyuncaklānı < oyuncaklarını (3/21), tellene < tellerine (4/50), arabalān < arabaların (6/18), ceplēni < ceplēlerini (6/38), keçilēmi < keçilerimiz (6/48), gözlēne < gözlerine (11/65)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): davullēn < davulların (s.177/58), āmcālāma < amcalarıma (s.214/22), babalāmız < babalarımız (s.216/79), yapraklānı < yapraklarını (s.357/22)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): yavrulānı < yavrularını (27/36)

3.5.1.2.1.5. Hâl Eklerinde

3.5.1.2.1.5.1. Yönelme Hâli Ekinde

g/ğ erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): tabā < tabağa (50/44), bebē < bebeğe (1/166)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağzı.

Rize Yöresi (RİA): yemā < yemeğe (10/83)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): köpē < köpeğe (A8.07/12), sokā < sokağa (B4.08/117)

Amasya Yöresi (AMMA): ğundā < kundağa (1/71), tabā < tabağa (2/58), topṛā < toprağa (8/186), ğetmē < gitmeye (14/60), amasyā < amasyaya (26/94)

Anamur Yöresi (ANYA): yimā < yemeğe (11/4)

Ankara Yöresi (AİA): ocā < ocağa (I-10/12), yātā < yatağa (I-3/49), ırmā < ırmağa (III-111/81)

Ankara Yöresi (AÖAB): çubū < çubuğa (s.100)

Antalya Yöresi (AYA): çoçā < çocuğa (57/75), topṛā < toprağa (82/78), çanā < çanağa (134/48)

Antep Yöresi (GDİAT): eşşē < eşeğe (s.194), ğonā < konağa (s.196), yatā < yatağa (s.208)

Balıkesir Yöresi (BİA): ocā < ocağa (I-2/35), uçā < uçağa (I-3/223)

Bartın Yöresi (BA): gerdē < gerdeğe (I/31), yimē < yemeğe (I/123), ocā < ocağa (s.37/21)

Bilecik Yöresi (BİAİ): eşē < eşeğe (28/135)

Bolu Yöresi (BOİA): dibē < dibeğe (41/6), tabā < tabağa (83/39)

Denizli Yöresi (GBAA): sālānī < Selanik 'e (41/11)

Eskişehir Yöresi (AİAD): bebē < bebeğe (s.117), beşē < beşiğe (s.117)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): töstebē < köstebeğe (48/109)

Giresun Yöresi (GİYA): topṛā < toprağa (9/7), ayā < ayağa (9/8), ğavā < kavağa (15/4), erkē < erkeğe (54/50), ğocā < kocaya (75/67)

İzmir Yöresi (GBAA): ayā < ayağa (17/5)

Kayseri Yöresi (KMİA): darā < tarağa (s.20/15), eşşē < eşeğe (s.25/3)

Kayseri Yöresi (OAAD): yatā < yatağa (s.67)

Kırşehir Yöresi (KYA): inē < ineğe (XV/4), duzā < tuzağa (XLVI-b/31), kōpā < köpeğe (XLIX/152)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): yatā < yatağa (10/53), ekmē < ekmeğe (11/47), inē < ineğe (13/49), eşşē < eşeğe (30/5)

Kütahya Yöresi (KÜYA): dırnā < tırnağa (LI/63)

Manisa Yöresi (MA): inē < ineğe (I-6 05/71), ekmē < ekmeğe (II-1 02/38), eşşē < eşeğe (II-8 04/152)

Maraş Yöresi (GDİAT): ğonā < konağa (s.135)

Muğla Yöresi (MYA): ocā < ocağa (III/12-5), yatā < yatağa (III/16-98)

Nevşehir Yöresi (NYA): yatā < yatağa (21/27), ırmā < ırmağa (37/1)

Niğde Yöresi (OAAD): ayā < ayağa (s.14)

Sivas Yöresi (SİYA): topṛā < toprağa (13/14), yapṛā < yaprağa (13/12), tabā < tabağa (33/52), serbest meslē < serbest mesleğe (63/10), tuzā < tuzağa (96/32), ocā < ocağa (62/5)

Tokat Yöresi (TİYA): topṛā < toprağa (7/17), mercümē < mercimeğe (106/8)

Uşak Yöresi (UİA): uşā < uşağa (I-2/113), uzā < uzağa (I-31/12)

Yozgat Yöresi (OAAD): uzā < uzağa (s.140)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): toprā < toprağa (1/118), eşşē < eşeğe (5/52)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman, Kilis, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): yıkamā < yıkamaya (29/15)

Karabük Yöresi (KARYA): pullū < pulluğa (211/41)

Karaman Yöresi (KAİA): ermenē < ermeneğe (M001/3), dayā < dayağa (M001/45), ocā < ocağa (M021/26), erkē < erkeğe (M115/16)

Kilis Yöresi (GDİAT): eşşē < eşeğe (s.183)

Kilis Yöresi (KİLİA): kundā < kundağa (II/6-156)

Yalova Yöresi (YİYA): uzā < uzağa (27/5)

n düşmesiyle

“sana” ve “bana” zamirlerinde aradaki “n” sesinin diğer bir tonlu ses olan “ğ” sesine dönüşmesi sonucunda erimesiyle karşılaşan iki ünlü uzunluk meydana getirmiştir. Türkçenin ses yapısı incelendiğinde “n” ünsüzü doğrudan düşmemiştir. Uzun ünlünün oluşabilmesi için bazı süreçlerden geçmesi gerekmektedir. ñ sesi kendine en yakın olan g/ğ sesine dönüşür ve daha sonra akıcı hale gelen ses ünlüleşerek uzunluğu meydana getirir. Bu durumu Demir (2006) şöyle açıklamıştır: “Şahıs zamirlerindeki uzun a sesi, kelime bünyesinde bulunan ñ sesi ile ilgili gelişmeler sonucu ortaya çıkmaktadır. ñ sesi iki sestem meydana geldiği için doğrudan düşmesi mümkün değildir. Bu ünsüz önce ikiye bölünmüştür. Ünsüz düşmesi, ñ sesinin ğ / ğ ünsüzleriyle temsil edilen kelimelerde ortaya çıkmaktadır. Düşme -ñ- > -ğ / ğ- > -Ø- aşamalarından sonra ortaya çıkmaktadır. Düşmeden sonra yan yana gelen iki a ünlüsü kaynaşmakta ve uzun ünlü durumuna gelmektedir.”

“bā < bana”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

bā < bana: (27/s.130) EYAD

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

bā < bana: (137/3) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Bartın, Bilecik, Çorum, Gaziantep, Giresun, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Malatya, Manisa, Ordu, Sivas, Tokat ağızları.

bā < bana: (2/17) SİYA, (45/71) BİAİ, (13/21) ANYA, (s.138) GDİAT (Maraş), (s.27) ÇAS, (4/4) OİYA, (55/110) GİYA, (4/15) TİYA, (I-24/39) AİA, (23/68) KMİKA, (2/19) GBAA (Manisa), (s.25) ŞÇYAS, (s.25/2) KMİA, (3/12) SİYA

b’ā: (s.64) GA

bā: (135/10) MİA

bā: (I/10) BA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

bā < bana: (M042/39) KAİA

“sā < sana”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

sā < sana: (26/s.130) EYAD

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

sā < sana: (137/15) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Çorum, Giresun, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Malatya, Manisa, Ordu, Sivas, Tokat, Zonguldak ağzları.

sā < sana: (24/19) SİYA, (42/72) BİAİ, (24/1) ANYA, (s.134) GDİAT (Maraş), (s.322) ÇAS, (X/8) KYA, (5/8) OİYA, (s.187) AİAD (Zonguldak), (4/59) GİYA, (2/11) TİYA, (I-8/20) AİA, (20/155) KMİKA, (s.120) ŞÇYAS, (II-5/207) BİA

sâ: (96/3) MİA

sā: (2/14) GBAA (Manisa), (I/69) BA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan, Karaman ağzları.

sā < sana: (M052/10) KAİA, (s.106) DİAT (Ardahan)

y Erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Muş ağzları.

Elazığ Yöresi (EYAD): nērē < nereye (2/s.40), orā < oraya (59/s.209)

Elazığ Yöresi (KBAYA): nērī < nereye (XLVI/3), nerā < nereye (II/6), orā < oraya (XXV/29)

Erzincan Yöresi (EYA): teknē < tekneye (1-8/11)

Kemaliye Yöresi (KA): orā < oraya (3/2), burā < buraya (21/35), nerā < nereye (21/168),

Muş Yöresi (MMA): nerē < nereye (XX/227)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağzı.

Rize Yöresi (RİA): yatā < yatağa (35/50)

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, İçel (Anamur), Kastamonu, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Sivas ağzları.

Afyon Yöresi (GBAA): köşā < köşeye (30/4), mahkāmā < mahkemeye (31/2), kimsā < kimseye (32/11)

Anamur Yöresi (ANYA): burā < buraya (1/6)

Ankara Yöresi (AÖAB): bura: < buraya (s.146)

Antalya Yöresi (AYA): ötē < öteye (5/6), burā < buraya (11/32), kaynān < kaynayan (72/71)

Antep Yöresi (GDİAT): yemē < yemeye (s.195), ötē < öteye (s.196), boyā < boyaya (s.196)

Aydın Yöresi (AYYA): burē < buraya (I-A/62-2)

Aydın Yöresi (GBAA): mahkimā < mahkemeye (65/40)

Balıkesir Yöresi (BİA): burē < buraya (I-4/1), şurē < şuraya (III-17/120), urē < oraya (III-17/143), sandalyē < sandalyeye (IV-6/82)

Bursa Yöresi (BUIYA): burē < buraya (2/19), órē < oraya (4/3)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): nerē < nereye (17/52)

Denizli Yöresi (GBAA): nerā < nereye (39/50), orē < oraya (39/57)

Eskişehir Yöresi (AİAD): çeşmē < çeşmeye (s.113)

Giresun Yöresi (GİYA): nerē < nereye (13/7), mahkemē < mahkemeye (14/54), şe < şeye (18/1)

Hatay Yöresi (HA): suriyē < suriyeye (7.8.3/7)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): burā < buraya (1/72), orī < oraya (3/101)

Kütahya Yöresi (GBAA): tālē < tarlaya (23/12)

Malatya Yöresi (MİA): nerē < nereye (57/24)

Manisa Yöresi (GBAA): orē < oraya (5/35)

Manisa Yöresi (MA): burā < buraya (I-1 02/93), orā < oraya (I-1 03/13), gökkayā < gökkayaya (I-2 10/15), nerē < nereye (I-3 06/10)

Muğla Yöresi (GBAA): sofrē < sofraya (72/20)

Muğla Yöresi (MYA): nerē < nereye (III/15-142), orē < oraya (I/14-85), tarlē < tarlaya (I/24-14), arībē < arabaya (I/72-27), burā < buraya (I/51-5)

Sivas Yöresi (SİYA): orā < oraya (7/1), babā < babaya (140/17)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): burā < buraya (1/28), nērē < nereye (1/48), orē < oraya (1/65), ğapī < kapıya (5/52), anğarā < ankaraya (8/5), pençirē < pencereye (5/72)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Iğdır, Karabük ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): nērē? < nereye (1/248)

Edirne Yöresi (EİA): nerē < nereye (2/6), burā < buraya (6/3)

Iğdır Yöresi (DİAT): yemē < yemeye (s.6)

Iğdır Yöresi (İİA): ifadē < ifadeye (20/139)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): arabā < arabaya (27/10)

r düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik ağızı.

Bilecik Yöresi (BİAİ): āskē < askere (5/48)

y erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Kars, Tunceli ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): gezemēyim < gezemeyeyim (1-18/1), yarācaḥ < yarayacak (2-14/68), evlenmēceḥ < evlenmeyecek (2-14/236)

Kars Yöresi (KİA): gezmē < gezmeye (90/6)

Kemaliye Yöresi (KA): görmē < görmeye (42/1), çekilmē < çekilmeye (61/7)

Tunceli Yöresi (GDİAT): beklemē < beklemeye (s.127)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

Rize Yöresi (RİA): etnā < etmeye (3/38), atılmā < atılmaya (9/21), işemā < işemeye (10/111), basturmā < bastırmaya (11/27), kesmā < kesmeye (12/39)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Sakarya, Sivas, Uşak, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): söylenmē < söylemeye (B2.11/2)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): dokumēceḥ < dokumayacaz (4/90)

Anamur Yöresi (ANYA): buzalamā < buzağılamaya (14/17), çekmē < çekmeye (31/35)

Ankara Yöresi (AİA): olmā < olmaya (I-26/19)

Antep Yöresi (GDİAT): görmēydim < görmeyeydim (s.220)

Aydın Yöresi (AYYA): çalışmā < çalışmaya (I-A/13-58), almā < almaya (I-A/25-22), bırakmā < bırakmaya (I-A/28/86), sulamā < sulamaya (III/5-121)

Aydın Yöresi (GBAA): süpürnē < süpürmeye (63/2)

Balıkesir Yöresi (BİA): kesmē < kesmeye (IV-22/159), yapmā < yapmaya (III-4/81), gariPleşmē < gariPleşmeye (III-17/106)

Bartın Yöresi (BA): almā < almaya (I/72), ğaynamā < kaynamaya (I/119)

Bilecik Yöresi (BİAİ): görmē < görmeye (31/144), sāmā < sağmaya (65/16), ğaçmā < kaçmaya (66/45)

Bolu Yöresi (AİAD): sevinmē < sevinmeye (s.164), etmē < etmeye (s.165)

Bolu Yöresi (BOİA): bakmā < bakmaya (39/11)

Bursa Yöresi (BUİYA): olmā < olmaya (1/10), gitmē < gitmeye (22/35), Koşmā < koşmaya (85/44)

Denizli Yöresi (GBAA): işmē < içmeye (42/1)

Eskişehir Yöresi (AİAD): getirmē < getirmeye (s.128), batmā < batmaya (s.130), götürmē < götürmeye (s.130), görmē < görmeye (s.142), beklemē < beklemeye (s.144)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): satmā < satmaya (45/122), süslemē < süslemeye (48/200)

İzmir Yöresi (GBAA): almā < almaya (17/8), nerī < nereye (17/15), eTmā < etmeye (17/50)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): satmē < satmaya (3/142)

Kayseri Yöresi (OAAD): dönüşmē-mi < dönüşmeye mi (s.47), konuşmā-mı < konuşmaya mı (s.47), öpmē < öpmeye (s.89)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): söylēni < söyleyeni (32/6)

Kütahya Yöresi (GBAA): yolmē < yolmaya (23/4)

Kütahya Yöresi (KÜYA): almā < almaya (I/232), gitmē < gitmeye (III/23), uyarmā < uyarmaya (XVIII/s.176)

Malatya Yöresi (GDİAT): gezmē < gezmeye (s.17), götürmē < götürmeye (s.60)

Malatya Yöresi (MİA): istemē < istemeye (57/46)

Manisa Yöresi (GBAA): oturmā < oturmaya (1/8), istāmā < istemeye (14/25)

Manisa Yöresi (MA): n_āpmā < ne yapmaya (I-3 01/35), çarpışmā < çarpışmaya (I-5 04/34), çoalmā < çoğalmaya (I-5 07/5), sirkmē < silkmeye (I-8 11/7), gezmē < gezmeye (II-1 06/16)

Maraş Yöresi (GDİAT): vermē < vermeye (s.133), ğetmē < gitmeye (s.134), isdemē < istemeye (s.134), etmē < etmeye (s.137)

Muğla Yöresi (GBAA): tanımē < tanımaya (75/17), e'mā < etmeye (75/18), almē < almaya (75/24)

Muğla Yöresi (MYA): almā < almaya (I/2-39), baKmē < bakmaya (I/83-31), yapımēcēmişim < yapamayacakmışım (I/94-305), yēTmēcek < yetmeyecek (II/3-94), binmē < binmeye (II/8-73), çıkaramācak < çıkaramayacak (II/9-180), edemēcek < edemeyecek (II/9-181), doKumē < dokumaya (I/48-4), toPlamē < toplamaya (I/46-1)

Sakarya Yöresi (SİA): şurā < şuraya (2/39), çalışmā < çalışmaya (1/81), kazmā < kazmaya (3/142)

Sivas Yöresi (SİYA): bolmā < olmaya (139/53)

Uşak Yöresi (UİA): gilmā < kılmaya (I-33/82), gezmē < gezmeye (I-45/9)

Zonguldak Yöresi (AİAD): g'itmē < gitmeye (s.192)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): gitmē < gitmeye (7/12), almā < almaya (7/58)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Iğdır, Karabük, Tekirdağ, Yalova ağızları.

Edirne Yöresi (EİA): biçmē < biçmeye (1/10), asmā < asmaya (1/19), oturmā < oturmaya (3/29), doKumā < dokumaya (4/81), sulamā < sulamaya (4/81), kırmā < kırmaya (6/3), şüpelemē

< şüphelenmeye (17/9), konuşmā < konuşmaya (33/89), tokatlamā < tokatlamaya (48/30), çakmā < çakmaya (48/30), yapmā < yapmaya (48/31)

Iğdır Yöresi (DİAT): görmē < görmeye (s.5), gelmē < gelmeye (s.6)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): almā < almaya (s.177/57), bastırmā < bastırmaya (s.184/308), oynamā < oynamaya (s.190/13), dolaşmā < dolaşmaya (s.199/282), kollarā < kollamaya (s.205/136), nāpmā < ne yapmaya (s.213/8), görmē < görmeye (s.213/9), saplamā < saplamaya (s.245/70)

Yalova Yöresi (YİYA): yapmā < yapmaya (1/105), almā < almaya (5/13), öldürmē < öldürmeye (4/42), sürmē < sürmeye (7/44), çıkarmā < çıkarmaya (12/91), kaçmā < kaçmaya (19/23), nāpmā < ne yapmaya (1/150)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): çalışmā < çalışmaya (22/226)

3.5.1.2.1.5.2. Belirtme Hâli Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

Rize Yöresi (RİA): piçā < bıçağı (12/17), toprā < toprağı (17/22)

Trabzon Yöresi (TYA): çubū < çubuğu (9/51)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Bilecik, Bolu, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Konya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Tokat, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): yaprā < yaprağı (A5.14/4)

Afyon Yöresi (GBAA): çocū < çocuğu (28/16)

Amasya Yöresi (AMMA): yāprā < yaprağı (7/162), sarımsā < sarımsağı (12/78), ğabā < kabağı (70/33), ğuşā < kuşağı (82/37)

Ankara Yöresi (AÖAB): böyü: < büyüğü (s.107), ine: < ineği (s.110)

Antalya Yöresi (AYA): örtū < örtüyü (152/51)

Aydın Yöresi (AYYA): bayrā < bayrağı (I-A/1-33), kēşgē < keşgeği (I-A/55-34)

Bilecik Yöresi (BİAİ): bayrā < bayrağı (2/31), güççū < küçüğü (13/2)

Bolu Yöresi (AİAD): ekmē < ekmeği (s.165)

Bolu Yöresi (BOİA): ekmē < ekmeği (22/19), inē < ineği (100/8)

Çorum Yöresi (ÇAS): uşā < uşağı (s.167)

Denizli Yöresi (GBAA): sandī < sandığı (39/81)

Eskişehir Yöresi (AİAD): tüvē < tüfeği (s.111)

Gaziantep Yöresi (GA): bilē < bileği (s.100), demrē < temreği (s.201)

Giresun Yöresi (GİYA): çocū < çocuğu (3/16), yüzū < yüzüğü (5/68), göbē < göbeği (53/84)

Kayseri Yöresi (KMİA): bıçā < bıçağı (s.119/25)

Kayseri Yöresi (OAAD): puçā < bıçağı (s.47)

Kırşehir Yöresi (KYA): Pıçā < bıçağı (II/240), geyī < geyiği (LII/62)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): ğabā < kabağı (6/329), güccū < küçüğü (13/147)

Manisa Yöresi (MA): bıçā < bıçağı (I-1 05/70), dayā < dayağı (I-6 01/3), yaprā < yaprağı (II-8 06/8)

Maraş Yöresi (GDİAT): çocū < çocuğu (s.149)

Muğla Yöresi (MYA): eşē < eşeği (I/70-75), döşēñ < döşeğini (I/11-3), inē < ineği (I/31-23)

Nevşehir Yöresi (NYA): yimā < yemeği (1/43), ekmā < ekmeği (5/13)
Niğde Yöresi (OAAAD): ayā < ayağı (s.5), çocū < çocuğu (s.20)
Ordu Yöresi (OİYA): göbē < göbeği (32/21), toPrā < toprağı (108/11)
Tokat Yöresi (TİYA): inā < ineği (1/1), yūrē < yüreği (3/4), bayrā < bayrağı (17/3), ırmā < ırmağı (33/20)

Zonguldak Yöresi (AİAD): kemū < kemiği (s.178)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Edirne, Karaman, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.

Düzce Yöresi (DİKİYAA): inē < ineği (1/33)

Edirne Yöresi (EİA): çocū < çocuğu (1/20), kuyrū < kuyruğu (33/43)

Karaman Yöresi (KAİA): bıçā < bıçağı (M010/91), pambī < pamuğu (Far.) (M107/40)

Kilis Yöresi (KİLİA): çocū < çocuğu (II/6-108)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): pıçā < bıçağı (s.245/70)

Yalova Yöresi (YİYA): çocū < çocuğu (1/145), böyū < büyüğü (4/19), bölū < bölüğü (41/34)

y erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Urfa ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): burā < burayı (1-1/58)

Urfa Yöresi (UMA): sinī < siniyi (33/30), baltī < baltayı (34/5), karī < karıyı (37/5)

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Denizli, Eskişehir, Kastamonu, Kütahya, Muğla, Nevşehir, Ordu, Uşak ağızları.

Ankara Yöresi (AİA): elbisī < elbiseyi (III-107/55)

Denizli Yöresi (GBAA): ğapī < kapıyı (47/5), isgāmbē < iskemleyi (59/7), makinē < makineyi (56/3)

Eskişehir Yöresi (AİAD): gazmē < kazmayı (s.114)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): zobā < sobayı (31/10)

Kütahya Yöresi (GBAA): ar'pā < arpayı (23/1)

Muğla Yöresi (GBAA): ğapī < kapıyı (78/22)

Muğla Yöresi (MYA): ebegūmecī < ebegūmeciyi (I/47-77), kapī < kapıyı (I/95-221)

Nevşehir Yöresi (NYA): ğapī < kapıyı (23/5), cāmī < camiye (25/43)

Ordu Yöresi (OİYA): dıřarī < dışarıyı (13/5), ğapī < kapıyı (49/15), takřī < taksiyi (63/2)

3.5.1.2.1.5.3. +rA Yön Gösterme Ekinde

“ō < ora”

r düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kütahya, Muğla, Uşak, Zonguldak ağızları.

ōlarda < oralarda (I/6-78) MYA

ōda < orada: (XVII/1) IMA, (1/26) KAYA

ōdan < oradan: (15/14) GBAA (İzmir), (1/243) ZBKİA, (XXIII/123) KÜYA, (59/29) GBAA (Aydın), (I-8/9) UİA

“řū < řura”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bolu, Zonguldak ağızları.

şūda < şurada: (79/17) BOĬA, (1/276) ZBKĬA

şūdan < şuradan: (I-A/52/67) AYYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağzı.

şūdaki < şuradaki: (5/33) YĬYA

şūda < şurada: (39/51) YĬYA

3.5.1.2.1.5.4. İlgi (Tamlayan) Hâli Ekinde

n düşmesiyle

“bēm < benim”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Giresun, İzmir, Kayseri, Manisa, Sakarya ağızları.

bēm < benim (II-1 21/219) MA, (19/44) GYAS, (III-4/105) BĬA, (55/35) SĬA, (s.38/9)

KMĬA

bām: (21/18) GBAA(İzmir)

bēmki < benimki (19/64) GYAS

n düşmesiyle

“sēn < senin”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Bolu, Giresun, Kayseri ağızları.

sēn < senin: (85/28) BOĬA, (s.133/9) KMĬA

sēn: (18/10) GĬYA

senīnen < senin ile (A1.03/35) AOĬAII

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Kilis ağızları.

sēn < senin: (37/13) EĬA

sēnki < seninki (I/80-16) KĬLĬA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Erzurum ağızları.

Erzurum Yöresi (ERĬA): çocu:n < çocuğun (s.82/I.cilt)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Trabzon Yöresi (TYA): dorūn < doruğun (1/9)

3. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Eskişehir, Giresun, İçel (Anamur), İzmir, Kırşehir, Kütahya, Nevşehir, Niğde, Ordu, Tokat, Zonguldak ağızları.

Amasya Yöresi (AMMA): çocūn < çocuğun (1/68)

Anamur Yöresi (ANYA): çocūn < çocuğun (2/15), dirēn < direğin (3/6)

Ankara Yöresi (AĬA): irkēn < erkeğin (I-1/10)

Ankara Yöresi (AÖAB): topra:n < toprağın (s.105), büyü:n < büyüğün (s.123), güççü:n < küçüğün (s.123)

Antalya Yöresi (AYA): boncūn < boncuğun (40/21)

Aydın Yöresi (GBAA): köpēn < köpeğin (59/25)

Balıkesir Yöresi (BİA): tomrũn < tomruğun (I-3/21), yörũn < yörüğün (I-4/21), çocũn < çocuğun (I-4/133)

Bartın Yöresi (BA): gavāy < kavağın (II/57)

“gavāy” örneğinde kelimenin son hecesinde n > y değişimi söz konusudur. Yörede Kıpçak lehçesinin etkisi hakimdir. Kapalı ses olarak kullanılan “n” sesi yerini yarı ünlü olan “y” sesine bırakmıştır. “Bartın ağzının yine kimi Kıpçak lehçelerindeki durum ile bağdaşan ortak ve önemli bir özelliği de ñ > y değişimidir.” (Korkmaz, 2017a: 1092) “Değişme muhtemelen ñ ünsüzünün kendisine en yakın ses olan ğ’ye dönüşü ile bağlamış, daha ileri bir safhada da akıcılışma ile sona ermiştir. ñ > y değişmesi, ñ > ğ > y şeklinde gerçekleşen bir akıcılışma hadisesidir.” (Karahan, 2016: 378)

Bilecik Yöresi (BİAİ): inēn < ineğin (26/6)

Bolu Yöresi (AİAD): sandũn < sandığın (s.165), çocũn < çocuğun (s.163)

Bolu Yöresi (BOİA): ocān < ocağın (2/18)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): yemēn < yemeğin (1/14), bebēn < bebeğin (1/51), çolũmuñ < çocuğun < çoluğumun çocuğumun (5/38), boşlũn < boşluğun (36/19)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): ördēn < ördeğin (26/10)

Giresun Yöresi (GİYA): beşĩn < beşiğin (9/9), tavũn < tavuğun (45/89)

İzmir Yöresi (GBAA): ğayĩn < kayığın (15/6), göbēñ < göbeğin (20/22)

Kırşehir Yöresi (KYA): çocũn < çocuğun (II/187), ğuşān < kuşağın (V/93), ocān < ocağın (LXIII/2)

Kütahya Yöresi (KÜYA): çocũn < çocuğun (I/192)

Nevşehir Yöresi (NYA): çolũñ < çocuñ < çoluğun çocuğun (2/23), toprān < toprağın (6/23)

Niğde Yöresi (OAAD): tabān < tabağın (s.20)

Ordu Yöresi (OİYA): inēn < ineğin (4/2), ırmān < ırmağın (137/3)

Şereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): erkā:n < erkeğin (s.56)

Tokat Yöresi (TİYA): çelĩn < çeliğın (1/6)

Zonguldak Yöresi (AİAD): sandũn < sandığın (s.198), çolũn < çocuñ < çoluğun çocuğun (s.198)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Edirne, Karaman, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.

Düzce Yöresi (DİKİYAA): bebēn < bebeğin (1/11), findĩn < findığın (1/70)

Edirne Yöresi (EİA): bardān < bardağın (11/34)

Karaman Yöresi (KAİA): yastĩn < yastığın (M003/63), yüklũñ < yüklüğün (M017/11), muslũn < musluğun (M034/24), gömlēn < gömleğin (M052/4)

Kilis Yöresi (KİLİA): ocān < ocağın (II/16-6)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): çocũn < çocuğun (s.182/219)

Yalova Yöresi (YİYA): yaprān < yaprağın (8/44)

m düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

Erzincan Yöresi (EYA): bēnki < benimki (4-7/44)

2. Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.

Muğla Yöresi (MYA): benĩle < benim ile (I/22-58)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Kilis ağızları.

Edirne Yöresi (EİA): bēn < benim (27/25)

Kilis Yöresi (KİLİA): bēnki < benimki (I/80-20)

y erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars ağzı.

Kars Yöresi (KİA): dēm < dayım (9/24)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Trabzon Yöresi (TYA): evlīm < evliyim (3/1), bōbasīm < babasıyım (3/1)

3. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Aydın, Bolu, Giresun, Kahramanmaraş, Kütahya, Muğla, Niğde, Tokat ağızları.

Amasya Yöresi (AMMA): buralīm < buralıyım (23/19), kıylūm < köylüyüm (13/2), üçüncūm < üçüncüyüm (59/72)

Antalya Yöresi (AYA): yāşındēn < yaşındayım (103/10)

Aydın Yöresi (AYYA): yāşındēn < yaşındayım (I-B/5-3)

Bolu Yöresi (BOİA): iyīm < iyiyim (21/24)

Giresun Yöresi (GİYA): emeklīm < emekliyim (1/33), buradīm < buradayım (91/1)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): avşinnīm < avşınliyım (6/13), doğūmlūm < doğumluyum (133/24)

Kütahya Yöresi (GBAA): yāşındēn < yaşındayım (23/1)

Muğla Yöresi (MYA): evlīm < evliyim (II/6-111)

Niğde Yöresi (OAAAD): irazīm < razıyım (s.25)

Tokat Yöresi (TİYA): dōmlīm < doğumluyum (4/1), gervelīm < gerveliyim (4/1)

3.5.1.2.1.5.5. Vasıta Hâli Ekinde

ğ erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu, Denizli, Kayseri, Muğla, Nevşehir, Tokat, Uşak ağızları.

Bolu Yöresi (BOİA): çocūnan < çocuğunan < çocuğu ile (3/16), ğaşūnan < kaşığıyla (34/5)

Bolu Yöresi (AİAD): çolū çocūnan < çoluğu çocuğuyla (s.170)

Denizli Yöresi (GBAA): bıyīnnan < bıyığıyla (39/33)

Kayseri Yöresi (KMİA): ğaşıynan < kaşığı ile < kaşığıyla < kaşığıylan < kaşığıynan (s.28/6)

Muğla Yöresi (MYA): toprānnan < toprağı ile < toprağılan < toprağınan (I/97-213)

Nevşehir Yöresi (NYA): şafānan < şafağı ile (67/20)

Tokat Yöresi (TİYA): emē _y _inen < emeğiyle (6/28), yaprāyinen < yaprağı ile < yaprağı ilen < yaprağı-y-inen (16/6)

Uşak Yöresi (UİA): ğaşşīnan < kaşığı inen < kaşığı nen < kaşığı ilen < kaşığı ile (I-88/3)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağzı.

Karaman Yöresi (KAİA): çocūyla < çocuğuyla (M021/62)

3.5.1.2.1.6. İyelik Eklerinde

3.5.1.2.1.6.1. I.Teklik Şahıs İyelik Ekinde

ğ erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Trabzon Yöresi (TYA): köpēm < köpeğim (92/65)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Bolu, Eskişehir, Giresun, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Konya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): ayāmda < ayağımda (2/6), çolūmu < çocūmu < çoluğumu çocuğumu (7/1)

Amasya Yöresi (AMMA): inēm < ineğim (5/157), ğuccūm < küçüğüm (5/14), büyüüm < büyüğüm (59/73)

Anamur Yöresi (ANYA): gómlēme < gömleğime (22/94)

Ankara Yöresi (AİA): keklīm < kecliğim (I-28/112)

Aydın Yöresi (AYYA): kemīm < kemiğim (III/8-16), çocūm < çocuğum (I-A/11-5)

Bolu Yöresi (BOİA): çocūm < çocuğum (15/35), yatāma < yatağıma (3/2)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): yimēmi < yemeğimi (1/87), etēme < eteğime (2/63), yatāmi < yatağımi (1/86), çocūmu < çocuğumu (6/27)

Giresun Yöresi (GİYA): inēm < ineğim (65/5), bacāmdan < bacağımdan (87/39), küçūm < küçüğüm (76/15)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): ayāmi < ayağımi (I.44/14), çocūm < çocuğum (I.66/6)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): kemīni < kemiğini (72/39), ēkmēñ < ekmeğin (87/60), bacām < bacağıam (21/9), yürēm < yüreğim (27/37), barnāmi < parmağımi (29/60), damām < damağıam (47/28)

Kayseri Yöresi (KMİA): ayāmi < ayağımi (s.22/4), böyūmü < büyüğümü (s.33/20), ğuccūmü < küçüğümü (s.33/20)

Kırşehir Yöresi (OAAD): yürēm < yüreğim (s.100)

Kırşehir Yöresi (KYA): böyūm < büyüğüm (II/89), ‘ğuccūm < küçüğüm (II/89), topūmu < topuğumu (XXXVI/8)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): sandīmı < sandığımi (2/25), dōşşēmi < dōşeğimi (2/25)

Malatya Yöresi (MİA): istēm < isteğim (139/15), ekmēmize < ekmeğimize (128/20)

Manisa Yöresi (GBAA): ayām < ayağıam (10/3)

Manisa Yöresi (MA): çocūm < çocuğum (I-1 05/39)

Maraş Yöresi (GDİAT): yūrā’m < yüreğim (s.180)

Muğla Yöresi (MYA): bacāmdan < bacağımdan (II/5-37)

Nevşehir Yöresi (NYA): goltūmda < koltuğumda (1/30), yüzzūmü < yüzüğümü (10/2)

Niğde Yöresi (OAAD): ēkmāmı < ekmeğimi (s.4)

Sivas Yöresi (SİYA): birlīmi < birliğımi (2/9), asgerlīmi < askerliğımi (2/9), yemēmi < yemeğimi (80/41)

Tokat Yöresi (TİYA): meslēm < mesleğim (11/2), diyalōm < diyalogum (76/1)

Uşak Yöresi (UİA): gursām < kursağıam (I-35/20), yürēm < yüreğim (I-42/24)

Manisa Yöresi (MA): ayāma < ayağıma (I-3 07/11), göbemi < göbeğimi (I-2 06/88)
Nevşehir Yöresi (NYA): gobānde < göbeğimde (4/47)
Sakarya Yöresi (SĪA): çocūm < çocuğum (18/10)
Zonguldak Yöresi (AĪAD): bilēmdeki < bileğimdeki (s.182), barmāmdaki < parmağımdaki (s.182), yürēm < yüreğim (s.188), yüzūm < yüzüğüm (s.188)
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Tekirdağ ağızları.
Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKĪA): uşām < uşağım (29/13)
Tekirdağ Yöresi (TMĪKA): ayāmdan < ayağımdan (s.230/87), yürēmi < yüreğimi (s.358/44)

3.5.1.2.1.6.2. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinde

ğ erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Eskişehir, Kahramanmaraş, Konya, Kütahya, Malatya, Niğde, Zonguldak ağızları.

Aydın Yöresi (AYYA): bacāḡ < bacağın (I-B/1-28)

Eskişehir Yöresi (AĪAD): yanāna < yanağına (s.116)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ayāñ < ayağın (15/50)

Konya Yöresi (KĪKYAÖ): yatāni < yatağını (3/51)

Kütahya Yöresi (KÜYA): dilēni < dileğini (I/6), bacāniñ < bacağının (I/172)

Malatya Yöresi (MĪA): dilēn < dileğin (146/8)

Niğde Yöresi (OAAĞ): dilēn < dileğin (s.4)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKĪA): eşşēn < eşeğin (5/28)

3.5.1.2.1.6.3. III. Teklik Şahıs İyelik Ekinde

Özek (2016), bu durumu; “Ayrıca, -Ik ile biten sözcükler III.teklik şahıs iyelik eki aldığında -k/-k-, -ğ- /-g- > -ğ-‘ye değişir. Daha sonra iki ünlü arasında kalan -ğ- ünsüzü erir ve yan yana gelen ünlü uzar. Bu durumda iyelik eki işlevini, uzun ünlü üstlenir.” şeklinde ifade etmiştir.

ğ erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Kars ağızları.

Kars Yöresi (KĪA): bilēnnen < bileğinden (22/26), bilēni < bileğini (46/80), gulāni < kulağını (56/61)

Kemaliye Yöresi (KA): ayānda < ayağında (1/53), kāynā < kaynağı (11/54), parmāna < parmağına (55/5), çocī < çocuğu (62/10), çolū _ çocū < çoluğu çocuğu (57/102), tavū < tavuğu (28/84)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

Rize Yöresi (RĪA): çakmā < çakmağı (1/3), uşā < uşağı (1/28), sanc’ā < sancağı (7/3), piçā < bıçağı (12/17), orānlen < orağıyla (17/18), yaprā < yaprağı (17/22), kabā < kabağı (17/43), pārmāne < parmağına (29/35), eyāni < ayağını (32/51)

Trabzon Yöresi (TYA): yiyecēni < yiyeceğini (2/4), çocū < çocuğu (5/1), kovūna < kovuğuna (5/3), gabūnu < kabuğunu (12/29), Ponçū < boncuğu (42/16), ğaynā < kaynağı (2/14), inē < ineği (2/17), ayānin < ayağının (7/9), ekmē < ekmeği (16/92), terlinī < terliğini (16/55)

“terlinī < terliğini” bu örnekte durum biraz daha farklıdır. “ği” hecesi kaynaşırken hemen yanındaki seste değil kendisinden sonra gelen seste uzama meydana getirmiştir.

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amsya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): ayāna < ayağına (A1.01/29), bacāndan < bacağından (A1.04/3), ocāna < ocağına (A1.04/6), yuvarlānı < yuvarlağını (A1.11/23), ğulānı < kulağını (A4.02/70), dırnānıñ < tırnağının (A6.06/16), ğabā < kabağı (B4.10/84), çocū < çocuğu (A5.02/10), ğoltūnu < koltuğunu (A6.06/29), ğuyrūna < kuyruğuna (A6.14/11), örūne < örüğüne (B1.04/62), boyundurūnu < boyunduğunu (B3.03/19)

Afyon Yöresi (GBAA): göynēni < göyneğini (28/13), ğundānı < kundağını (28/78), çocū < çocuğu (28/16), yüzūnū < yüzüğünü (28/80)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): ayānı < ayağını (14/106), sāndīna < sandığına (23/93), yatāna < yatağına (25/219), gaymānı < kaymağını (26/2)

Amasya Yöresi (AMMA): yēmā < yemeği (1/38), ğulānıñ < kulağının (1/58), barmānı < parmağını (10/73), tavū < tavuğu (1/93), buçū < buçuğu (16/136), boncū < boncuğu (23/182), ğabūñu < kabuğunu (40/51), yūzū < yüzüğü (81/73)

Anamur Yöresi (ANYA): gömlēni < gömleğini (11/7), toprānı < toprağını (35/131), erkā < erkeği (43/128)

Ankara Yöresi (AİA): dirēne < direğine (I-1/62), uçā < uçağı (I-2/20), ğucāna < kucağına (III-111/90), boyūnū < büyüğünü (I-4/64), yüzū < yüzüğü (II-73/11), çō < çoğu (III-100/201)

Ankara Yöresi (AÖAB): yüzūnū < yüzüğünü (s.112), çocu: < çocuğu (s.102), aya:ña < ayağına (s.136)

Antalya Yöresi (AYA): ğulā < kulağı (1/9), çakmā < çakmağı (1/53), mermer ocā < mermer ocağı (63/17), barmāñıñ < parmağının (145/70), ğoltūna < koltuğuna (14/76), çocūnun < çocuğunun (1/65), ğovūdūr < kovuğudur (51/60)

Antep Yöresi (GDİAT): ğöbē'nin < göbeğinin (s.195), köynēni < gömleğini (s.196), etēñi < eteğini (s.196), ğucāña < kucağına (s.198), sandī < sandığı (s.225)

Aydın Yöresi (AYYA): köpē < köpeği (I-A1/5-276)

Aydın Yöresi (GBAA): ğulāna < kulağına (59/15), çocū < çocuğu (60/35)

Balıkesir Yöresi (BİA): bayrā < bayrağı (I-1/8), yemēñi < yemeğini (I-1/35), bōrē < böreği (I-1/45), yatāndan < yatağından (III-16/132), ğoltūna < koltuğuna (I-2/84), boncū < boncuğu (II-1/56), boyundurū < boyunduruğu (III-2/4), çōcū < çocuğu (III-10/3)

Bartın Yöresi (BA): yimēni < yemeğini (I/57), ğulānı < kulağını (s.36/13), yaprā < yaprağı (s.36/18), toprā < toprağı (s.36/18)

Bilecik Yöresi (BİAİ): çocū < çocuğu (17/1), yūsūnū < yüzüğünü (22/17), topūnda < topuğunda (49/120), ocāmı < ocağını (7/27), sandīndakı < sandığındakı (26/6), ğucānda < kucağında (68/82), göz ğapāna < göz kapağına (31/80)

Bolu Yöresi (BOİA): gızānı < kızığını (1/10), ğucānda < kucağında (26/39), bölūne < bölüğüne (92/32), ğabūnu < kabuğunu (100/32)

Bursa Yöresi (BUIYA): barmānı < parmağını (11/1), göbēne < göbeğine (71/9)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): yatānı < yatağını (1/36), ğabūnu < kabuğunu (1/3), sandīndan < sandığından (32/30), ğoltūna < koltuğuna (112/34)

Denizli Yöresi (DİAS): arabarmā < arap parmağı (s.25), oduneşşē < odun eşeği (s.238), dirē < direği (s.279)

Denizli Yöresi (GBAA): tavīnı < tavuğunu (39/68), sandī < sandığı (39/81), ayāndan < ayağından (42/8)

Eskişehir Yöresi (AİAD): kōpē < köpeği (s.112), bacā < bacağı (s.137), çocū < çocuğu (s.117), küççū < küçüğü (s.144)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): baba ocānda < baba ocağında (7/526), fırın çörē < fırın çöreği (7/587), ğulānı < kulağını (33/61), yemē < yemeği (41/30)

Giresun Yöresi (GİYA): ekmēni < ekmeğini (1/19), barmāna < barmağına (5/67), ocāndan < ocağından (29/3), boncū < boncuğu (4/18), yastūnu < yastığını (9/10), çubūna < çubuğuna (78/7)

Isparta Yöresi (IMA): ayāna < ayağına (VI/79), ocānı < ocağını (XI/12)

İzmir Yöresi (GBAA): küçūnū < küçüğünü (20/27), böyūnū < büyüğünü (20/27), tokmānı < tokmağını (17/31)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): tavīnı < tavuğunu (3/62), ğabīnı < kabuğunu (7/25), ğulāna < kulağına (18/18), çekirdēni < çekirdeğini (133/30)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): toprā < toprağı (1/17), ğulānı mulānı < kulağını mulağını (38/26), ğabūnu < kabuğunu (39/94)

Kayseri Yöresi (KMİA): bıyī < bıyığı (s.20/14), ğavūnu < kavuğunu (s.19/24)

Kayseri Yöresi (OAAD): çarīnı < çarığını (s.76)

Kırşehir Yöresi (KYA): ğulāna < kulağına (II/188), yaprā < yaprağı (LXV/142), ğoltūna < koltuğuna (VIII/27), ğuyrūna < kuyruğuna (XLI/58), tavū < tavuğu (XLIX/41)

Konya Yöresi (KİKİYAÖ): ayā < ayağı (1/10), yūrē < yüreği (1/19), çocū < çocuğu (6/235), ğabīnı < kabuğunu (4/65), çībī < çubuğu (11/48), kulā < kulağı (10/16)

Kütahya Yöresi (KÜYA): toprā < toprağı (II/94), ayāna < ayağına (VII/69), bölūnū < bölüğünü (XIV/10), yemēni < yemeğini (LI/16)

Malatya Yöresi (GDİAT): çocū < çocuğu (s.25)

Manisa Yöresi (GBAA): çocūdūr < çocuğudur (5/5), ğulānı < kulağını (1/46)

Manisa Yöresi (MA): emē < emeği (I-2 06/124), yimēni < yemeğini (I-5 01/38), bölūne < bölüğüne (I-12 03/99)

Maraş Yöresi (GDİAT): sarī < sarığı (s.137), ayāna < ayağına (s.145), solūnu < soluğunu (s.171)

Muğla Yöresi (MYA): yasdī < yastığı (III/15-42), çocū < çocuğu (I/1-11), topūna < topuğuna (II/8-16)

Muğla Yöresi (GBAA): çocūna < çocuğuna (72/10), ayānı < ayağını (74/7), çanāña < çanağına (78/15), çölmēñā < çömleğine (78/15), yemēñā < yemeğine (78/20)

Nevşehir Yöresi (NYA): sıcānı < sıcağını (1/11), gabīndan < kabuğundan (1/16), çiçānı < çiçeğini (2/39), yarīna < yarığını (3/29), ayāna < ayağına (3/32), bannāna < parmağına (10/3), kopā < köpeği (12/2), bölūne < bölüğüne (29/70), sökü < söküğü (46/10)

Ordu Yöresi (OİYA): yüzūnū < yüzüğünü (49/176), çolū çocū < çoluğu çocuğu (1/4), barmānda < parmağında (49/179)

Sakarya Yöresi (SİA): ekmē < ekmeği (1/90), bacā < bacağı (23/44)

Sivas Yöresi (SİYA): çō < çoğu (9/28), tavū < tavuğu (26/28), topūnu < topuğunu (47/2), gavūna < kavuğuna (120/15), barmānı < parmağını (123/5)

Sereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): yimá:ni < yemeğini (s.151), yürá:ne < yüreğine (s.153)

Tokat Yöresi (TİYA): ğaymānı < kaymağını (70/10), lasdīnin < lastiğinin (113/28), böyüne < büyüğüne (85/6), çō < çoğu (103/51), çocū < çocuğu (26/1), tederū < tedarigi (7/8)

Uşak Yöresi (UİA): gulāndan < kulağından (I-2/117), goltūna < koltuğuna (I-33/89)

Yozgat Yöresi (OAAD): yüksēnden < yükseğinden (s.177)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): çocū < çocuğu (2/49), böyū < büyüğü (2/49), ocānda < ocağında (2/50), ğabā < kabağı (8/37)

Zonguldak Yöresi (AİAD): yürēne < yüreğine (s.178)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan, Bayburt, Düzce, Edirne, Karabük, Karaman, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.

Ardahan Yöresi (DİAT): köynānı < köyneğini (s.116), boncū < boncuğu (s.117)

Bayburt Yöresi: örnēni < örneğini (16/15), çō < çoğu (111/6), tavūnu < tavuğunu (124/163)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): bacā < bacağı (1/89), tirmī < tırmağı (17/12)

Edirne Yöresi (EİA): bardān < bardağın (11/34), örnēni < örneğini (4/51), sandī < sandığı (5/51), parmāna < parmağına (11/37), ocānda < ocağında (15/1), yüzzū < yüzüğü (11/26), bölūne < bölüğüne (22/40)

Karaman Yöresi (KAİA): azzīnı < azığını (M001/8), bölūnde < bölüğünde (M001/53), goltūna < koltuğuna (M072/39)

Kilis Yöresi (GDİAT): ekmē < ekmeğı (s.188)

Kilis Yöresi (KİLİA): yimēni < yemeğini (I/13-124), ekmē < ekmeğı (I/28-9), döşşēni < döşşegini (II/6-95), yürēne < yüreğine (II/6-133), bōrē < böreğı (II/8-4), katīnı < katığını (II/8-6)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): yemē < yemeğı (s.179/127), ekmē < ekmeğı (s.179/127), tırnānı < tırnağını (s.193/57), kütū < kütüğü (s.178/93), çubū < çubuğu (s.331/380)

Yalova Yöresi (YİYA): yüssū < yüzüğü (4/45), kabūndan < kabuğundan (4/37), kucēnde < kucağında (7/37), kaynā < kaynağı (36/82), yumā < yumağı (17/158)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): barmānı < parmağını (22/9), söz yüzū < söz yüzüğü (22/66)

s düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): nerē < neresi (21/126)

Erzincan Yöresi (EYA): yarmān < yarmasını (2-9/27)

2. Batı Grubu Ağızları: Muğla, Sivas ağızları.

Sivas Yöresi (SİYA): burā _ gibi < burası gibi (84/31)

Muğla Yöresi (GBAA): bābā < babası (72/20)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): burā < burası (36/1)

n düşmesiyle

“ōne < önüne”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Bolu, Nevşehir, Sivas, Yozgat ağızları.

ōne < önüne: (80/26) SİYA, (46/24) BOİA

ö:ne : (s.114) AÖAB

öne < önüne (s.193) OAAD (Yozgat)

ömde < önümde (1/30) NYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Konya, Muğla ağızları.

Konya Yöresi (KİKYAÖ): üçü de < üçünü de (17/36)

Muğla Yöresi (MYA): göyünö < koyun yünü (I/81/21)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar. Iğdır ağızı.

Iğdır Yöresi(DİAT): boynü < boynunu (s.12)

3.5.1.2.1.6.4. I. Çokluk Şahıs İyelik Ekinde (+I)z / (+I)mIz / (+U) mUz

I. çokluk şahıs iyelik eki kelimeye eklendiğinde bazı hece kaynaşmalarının etkisiyle uzunluklar meydana gelmektedir. III. teklik şahıs iyelik ekinde olduğu gibi burada da aynı durumdan uzunluklar görülmektedir. Özek (2016) bu durum için; “III. teklik şahıs iyelik ekinde olduğu gibi –ak/-ek- / -ık /-ik /, -uk / -ük ile biten sözcüklere geldiğinde -k- / -k- > -ğ-/-g- > -ğ- değişmesi ve ardından -ğ-‘nin düşmesi ile bağlantı ünlüsü uzar... Aynı durum -ğ- ilen sözcüklerde de görülür.” İfadelerini kullanmıştır.

ğ erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye)

Kars Yöresi (KİA): köpemiz < köpeğimiz (51/35)

Kemaliye Yöresi (KA): ocāmızı < ocağımızı (14/13), ēgmēmiz < ekmeğimiz (13/12), inēmiz < ineğimiz (18/96), yemēmizi yemeğimizi (42/5)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

Rize Yöresi (RİA): kabumuzi kac’āmuzi < kabımızı kacağımızı (47/15), yemēnuz < yemeğimiz (5/41)

Trabzon Yöresi (TYA): bayrāmızı < bayrağımızı (5/10)

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Eskişehir, İzmir, Kırşehir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Konya, Malatya, Muğla, Ordu, Sivas, Tokat, Uşak ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): yimēmiz < yemeğimiz (3/55), gulāmız < kulağımız (7/16)

Ankara Yöresi (AİA): gulāmızda < kulağımızda (I-4/112), toprāmız < toprağımız (I-21/15), çocūmuznan < çocuğumuzla (I-1/53)

Ankara Yöresi (AÖAB): giyece:miz < giyeceğimiz (s.139)

Antalya Yöresi (AYA): ekmēmiz < ekmeğimiz (2/51), tulūmuz < tuluğumuz (116/11)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): bacāmız < bacağımız (1/74), toprāmız < toprağımız (7/57)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): şēmiz < şeyimiz (I-12/1), yemēmizi < yemeğimizi (III.4/16)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): toprāmız < toprağımız (24/30), ināmıza < ineğimize (36/24), yiyecāmızı < yiyeceğimizi (7/18), çocūmuz < çocuğumuz (16/4)

Kastamonu Yöresi (KMIKA): ayāmıza < ayağımıza (4/133)

Kırşehir Yöresi (KYA): ayāmız < ayağımız (I/4)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): dilāmız < dileğimiz (2/92)

Malatya Yöresi (MİA): ekmēmize < ekmeğimize (128/20)

Muğla Yöresi (MYA): ufāz ufāz < ufağız ufağız (II/8-125)

Muğla Yöresi (GBAA): ümümüzü < ümüğümüzü (78/15)

Ordu Yöresi (OİYA): yememizi < yemeğimizi (2/8)

Sivas Yöresi (SİYA): inemiz < ineğimiz (24/18)

Tokat Yöresi (TİYA): ekāmümüzü < ekmeğimizi (1/3)

Uşak Yöresi (UİA): böyremiz < böreğimiz (I-95/17)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): inemiz < ineğimiz (12/20), gücāmıza < kucağımıza (17/11)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman, Kilis ağızları.

Bayburt Yöresi: içeceğimiz < içeceğimiz (18/8), yiyecēmiz yiyecēğimiz (18/7)

Kilis Yöresi (KİLİA): eşşēmiz < eşēğimiz (II/16-5)

Karaman Yöresi (KAİA): yatāmızı < yatağımızı (M006/16)

y erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): iyiz < iyiyiz (4/1)

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kahramanmaraş ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): eyiz < iyiyiz (7/3), buraliz < buralıyız (7/59), alabilecekmiz < alabilecek miyiz (159/40)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): köylük < köylüyüz (1/2), beşinciS < beşinci yiz (5/38)

3.5.1.2.1.6.5. II. Çokluk Şahıs İyelik Ekinde

ğ erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Giresun, Manisa ağızları.

Eskişehir Yöresi (AİAD): yatañız < yatağınız (s.113)

Giresun Yöresi (GİYA): ayānız < ayağınız (24/32),

Manisa Yöresi (GBAA): köpēniz < köpeğiniz (1/9)

3.5.12.1.7. Küçültme Ekinde (+cAk / +cİk / +cAğIz)

Küçültme eki isimlerin üzerine gelerek onlara küçüklük, sevgi ve şefkat anlamlarını katarak eklenen biçim birimlerdir. Karaağaç (2013), “Türkçede ad soylu sözlerin anlamına küçüklük, azlık, sevgi, şefkat anlamları katan ekler, küçültme ekleridir. Türkçede de küçültme, azlık, küçüklük ve sevgi bildirir.” biçiminde tanımlamıştır.

Türkiye Türkçesi ağızlarında da küçültme eki olarak kullanılan “+cak, +cağız, +cık” eklerinin k > ğ ünsüzlerinin erimesi, düşmesi ya da yok olması sonucunda karşılaşılan iki ünlü ses uzunluğa sebep olmuştur.

ğ erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Yusufeli ağızları.

Kemaliye Yöresi (KA): yavrucām < yavrucağım (3/16)

Yusufeli Yöresi (DİAT): varıncāz < varıncāğız (s.219)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Trabzon Yöresi (TYA): ğadıncāz < kadıncāğız (134/9)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çankırı, Gaziantep, Giresun, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Konya, Kütahya, Muğla, Nevşehir, Ordu, Uşak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): ğardaşcāzımın < kardeşcağızımın (B4.10/85)

Adıyaman Yöresi (AİYASV): hepici < hepiciği (s.126)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): sōnacāzım < sonracağızım (9/53)

Anamur Yöresi (ANYA): ablacīm < ablacığım (42/41), anacāzım < anacağızım (22/92), oncāzın < oncağızın (5/12)

Ankara Yöresi (AİA): sōnacīma < sonracığıma (I-8/60)

Ankara Yöresi (AÖAB): adamca:z < adamcağız (s.154), gadınca:z < kadıncağız (s.110)

Antalya Yöresi (AYA): adamcās < adamcağız (3/26), anacīm < anacığım (17/78), bubacīm < babacığım (52/2), adamcāz < adamcağız (152/16)

Antep Yöresi (GDIAT): garicīm < karıcığım (s.225)

Aydın Yöresi (AYYA): ğādeşcāzım < kardeşcağızım (I-A1/4-140), yavrūcāzım < yavrucağızım (I-A1/4-155)

Aydın Yöresi (GBAA): ğarincāzım < karıncağızım (70/9)

Balıkesir Yöresi (BİA): başcāzıma < başcağızıma (IV-27/79)

Bilecik Yöresi (BİAİ): yavrucāzım < yavrucağızım (36/2)

Bursa Yöresi (BUİYA): kadıncāz < kadıncağız (22/53)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): sonnacāzım < sonracağızım (107/34)

Giresun Yöresi (GİYA): babacāzım < babacağızım (27/12)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): anacāzım < anacağızım (1/64), annecīm < anneciğım (112/16), sōnacīm < sonracığım (90/1), şuncēz < şuncağız (92/8), dēzzecāzım < teyzecağızım (123/52), bizcāz < bizcağız (90/64), oncāzım < oncağızım (52/46), hūncēz ğadar < şuncağız kadar “küçültme maksaklı” (72/88)

Konya Yöresi (KİKİYAÖ): nenecīm < neneciğım (4/245), ğızcāz < kızcağız (6/23), yusufcūn < yusufçuğun (6/411)

Kütahya Yöresi (KÜYA): sora _ cāzım < sonracağızım (I/193), adamcāza < adamcağıza (XI/17)

Muğla Yöresi (MYA): adamcāz < adamcağız (III/16-5)

Nevşehir Yöresi (NYA): garicāz < karıcağız (20/1), adamcāz < adamcağız (29/109), ıccī < azıcığı (30/4)

Ordu Yöresi (OİYA): adamcāz < adamcağız (31/18)

Uşak Yöresi (UİA): yavrucāzım < yavrucağızım (I-60/3)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ, Yalova ağızları.

Edirne Yöresi (EİA): sōnacīma < sonracığıma (6/4)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): kışcāz < kızcağız (s.243/12), kuşcāz < kuşcağız (s.243/18)

Yalova Yöresi (YİYA): sōracāzıma < sonracağızıma (18/20)

3.5.1.2.1.8. +nIz / +nUz Ekinde

+nIz Ekinde

Ercilasun bu ekte meydana gelen hece kaynaşmasını zamir kökenli şahıs ekinin iyelik kökenli olanlara da etki ettiğini söylemiştir. Erzilasun (2002), “Anadolu ağızlarının karakteristik bir hususiyeti olan bu hece kaynaşmasında kaynaşan ünsüz n’dir. Ancak bu kaynaşma analogik bir

tesirle meydana gelmiştir. Çünkü şahıs zamiri menşeli şahıs ekleri Azeri sahasında, Osmanlı sahasında olduğu gibi değişikliğe uğramamış çoğunlukla eski şekilleri muhafaza etmiştir: geleceksen, görürsüz, tanırsız vb. işte bu şahıs zamiri menşeli ikinci çokluk şahıs ekleri, iyelik menşeli olanlarına da tesir etmiş, böylece hece kaynaşmasına sebep olmuştur.” şeklinde ifade etmiştir. Aşağıdaki örneklerde de bunu görmekteyiz.

n düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ardınuç, Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Kars, Muş, Urfa, Van ağızları.

Ardınuç Yöresi (AA): babagila getdiz? < babangile gittiniz mi? (s.53)

Elazığ Yöresi (KBAYA): görürsâz < görürseniz (XVI/4)

Erzincan Yöresi (EYA): geldiz < geldiniz (1-15/7), galdiz < kaldınız (1-19/3)

Kars Yöresi (KİA): parâz < paranız (36/18), dinizi < dininizi (36/58)

Kemaliye Yöresi (KA): yazdiz _mı < yazdınız mı (19/103), olasiz < olasınız (38/76), hêpiz < hepiniz (s.69)

Muş Yöresi (MMA): belizde < belinizde (I/58), yanize < yanınıza (VII/8)

Urfa Yöresi (UMA): kazandığiz < kazandığınız (1/35), kızizdir < kızınızdır (1/85), istediğiz < istediğiniz (3/150), etrafiz < etrafınız (3/180), dediğiz < dediğiniz (4/5), gördiz mi? < gördünüz mü (6/110), astiz < astınız (18/45), başiza < başınıza (33/25), anladiz < anladınız (33/50), yemeğiz < yemeğiniz (33/115), hanımlariz < hanımlarınız (33/175), dediz < dediniz (33/210)

Van Yöresi (AİAD): anâz < ananız (s.28), anâzam < ananızım (s.32)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Trabzon Yöresi (TYA): yabarsâz < yaparsanız (49/21), gezeysüz < gezersiniz (70/109), döneysüz < dönersiniz (70/109)

3. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Giresun, Kahramanmaraş, Konya, Malatya, Ordu, Sakarya, Sivas ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): iyi misiz < iyi misiniz (1/1), temizlemisiz < temizlemişsiniz (1/3), geldiz < geldiniz (5/6), gidiceksiz < gideceksiniz (11/63), bilir misiz < bilir misiniz (27/71), tanıştıs < tanıştınız (82/8), çıkardiz < çıkardınız (102/29), sağlğızı < sağlığını (5/7)

Giresun Yöresi (GİYA): işiz < işiniz (18/6), gışmetizi < kısmetinizi (3/12)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): geldiz < geldiniz (1/3), diğsi < diyesiniz (11/11), misiz < misiniz (15/6), gelmişiz < gelmişsiniz (36/11), yanızda < yanınızda (73/63), avratsiz < avratsınız (76/54), diğerleri < diğerlerinizi (76/82), gessöz < gezesiniz (81/11), verdiz < verdiniz (102/11), hangiz < hanginiz (115/1), işleri < işlerinizi (134/24), başiza < başınıza (134/60)

Konya Yöresi (KİKAYAÖ): gelmissiniz < gelmişsiniz (3/68), meydanaalmisiz < meydana almışsınız (3/81)

Malatya Yöresi (MİA): bulursâz < bulusanız (55/46)

Maraş Yöresi (GDİAT): babâz < babanız (s.133), löbetleri < nöbetlerinizi (s.133), diyniyemediz < dinleyemediniz (s.159), yatdiz < yattınız (s.159), galdiz < kaldınız (s.159), atları < atlarınızı (s.174)

Ordu Yöresi (OİYA): incelersöz < incelerseniz (25/14), gardaşızı < kardeşinizi (56/50), geşdiz < geçtiniz (109/3), yêdiz mi < yediniz mi (123/55), gelceksiz < geleceksiniz (124/57), olaydiz < olaydınız (73/66), dağdiz < taktınız (36/12), bırağdüz < bıraktınız (63/2)

Sakarya Yöresi (SİA): yisēz! < yiyesiniz (13/7)

Sivas Yöresi (SİYA): elīze < elinize (3/37), desēz < deseniz (15/71), yapdursā < yaptırırsanız (27/61), yabdurabülüsēz < yaptırabilirsenez (27/69), yapsāz < yapsanız (27/65), bilirsīz < bilirsiniz (33/60), gelürsūz < gelirsiniz (33/62), yaylāz < yaylanız (54/20), vereceksīz < vereceksiniz (90/19)

+nUz Ekinde

n düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

Erzincan Yöresi (EYA): gördūz < gördünüz (4-12/15)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Trabzon Yöresi (TYA): gezeysūz < geziyorsunuz (70/109), dōneysūz < dönüyorsunuz (70/109)

3. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Hatay, Kahramanmaraş, Kırşehir, Malatya, Ordu, Sakarya, Sivas ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): buldūz < buldunuz (9/14), duydūz mu < dudunuz mu (31/65), yüzūzū < yüzünüzü (89/45), dutuyōsūS < tutuyorsunuz (146/48), tanıyōrsūS < tanıyorsunuz (178/9)

Hatay Yöresi (HA): duruyōsūz < duruyorsunuz (10.8.1/4)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): gōndūz göçdūz < kondunuz göçtünüz (1/1), gēliyōsūS < geliyorsunuz (14/1), araşdırıyōsūz < araştırıyorsunuz (36/10), yanıyōrsūz < yanıyorsunuz (51/27)

Kırşehir Yöresi (KYA): viriyōsūz < veriyorsunuz (LXXI/154)

Malatya Yöresi (MİA): yoğurduğūz < yoğurduğunuz (19/20)

Maraş Yöresi (GDİAT): vermyōrsūz < vermiyorsunuz (s.139), gōnuşüyōrsūz < konuşuyorsunuz (s.160), öldürürsūz < öldürürsünüz (s.175)

Ordu Yöresi (OİYA): yüzūzden < yüzünüzden (11/12), yapıyōsūz < yapıyorsunuz (14/5)

Sakarya Yöresi (SİA): koşuyōsūz < koşuyorsunuz (61/61)

Sivas Yöresi (SİYA): istiyōsūz < istiyorsunuz (63/2), okūdūz < okudunuz (72/26), görürsūz < görürsünüz (33/62), gediysūz < gidiyorsunuz (79/58)

3.5.1.2.1.9. +nIn / +nUn Ekinde

+nIn Ekinde

n düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Erzincan (Kemaliye), Kars, Urfa ağızları.

Ağrı Yöresi (AĞİA): annēn < annenin (1/s.821)

Erzincan Yöresi (EYA): burān < buranın (2-12/4)

Kars Yöresi (KİA): başīn < başının (74/53)

Kemaliye Yöresi (KA): elazīn < elazığın (55/40)

Urfa Yöresi (UMA): ba'zılarīn < bazılarının (4/30), kapīn < kapının (29/5), başī < başının (35/110), gendilerīn < kendilerinin (32/30)

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Balıkesir, Bolu, Eskişehir, İzmir, Konya, Malatya, Manisa, Muğla, Sivas, Uşak ağızları.

Ankara Yöresi (AİA): babān < babanın (I-16/11), dedān < dedenin (I-16/11)

Antalya Yöresi (AYA): bobān < babanın (12/61), óvey anān < üvey ananın (17/78), amcān < amcanın (52/8), hocān < hocanın (67/47), bubān < babanın (170/117)

Balıkesir Yöresi (BİA): bubāñ < babanın (III-6/96)
Bolu Yöresi (BOİA): babāñkı < babaninki (92/12)
Eskişehir Yöresi (EİMİYA): Ħalāñ < halanın (2/62)
İzmir Yöresi (GBAA): ğocāñ < kocanın (18/57)
Konya Yöresi (KİKİYAÖ): ğardeşñ < kardeşinin (6/327)
Malatya Yöresi (GDİAT): babāñ < babanın (s.40)
Manisa Yöresi (MA): babāñ < babanın (I-1 01/50), dedēñ < dedenin (I-12 03/83), deyzēñ < teyzenin (II-1 24/131), taksññ < taksinin (II-8 02/24)
Muğla Yöresi (MYA): dayññ < dayının (I/1-4), babāñkı < babaninki (I/22-88), amcāñ < amcanın (I/50-1)

Sivas Yöresi (SİYA): babāñ < babanın (51/8)
Uşak Yöresi (UİA): elbisēñ < elbisenin (I-9/1), yāndan < yanından (I-17/34)
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Karaman, Yalova ağızları.
Düzce Yöresi (DİKİYAA): babasññ < babasının (1/84), dedēñ < dedenin (5/173)
Karaman Yöresi (KAİA): deyzēñ < teyzenin (M003/42), dayññ < dayının (M003/42), amcāñ < amcanın (M003/42)

Yalova Yöresi (YİYA): ācññ < ağacının (1/67)

+nUn Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Ordu ağızları.

Ankara Yöresi (OAAD): gözññ < gözünün (s.209)

Antalya Yöresi (AYA): gözññ < gözünün (140/2)

Ordu Yöresi (OİYA): gözññ < gözünün (9/16)

3.5.1.2.1.10. +nI Ekinde

n düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars, Urfa ağızları.

Kars Yöresi (KİA): senin ğızñ < senin kızını (16/74)

Urfa Yöresi (UMA): ‘askerlğıñ < askerliğini (4/30), ĥuzurñ < huzurunu (6/60), alanññ < alanını (7/30), kapısññ < kapısını (18/65), dayısññ < dayısını (21/60), babasññ < babasını (21/70), anasññ < annesini (21/70), ĥıĥbirññ < ĥıĥbirini (21/70), etññ < etini (23/40), kıznññ < kızını (24/45), kapññ < kapını (24/45), kıznlarññ < kızlarını (33/200), ĥeberññ < haberini (35/45), elññ < elini (24/25), parmağññ < parmağını (22/5), başññ < başını (29/15)

2. Batı Grubu Ağızları: Isparta ağızı.

Isparta Yöresi (IMA): Kōpek eniğññ < köpek eniğini (XXI/12)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): çorabññ < çorabını (19/12)

3.5.1.2.1.11. +Ilk / +lUk Ekinde

+Ilk Ekinde

ğ erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Kars ağızları.
Kars Yöresi (KİA): cephanalî < cephaneliği (18/6)
Kemaliye Yöresi (KA): çökelîni < çökeleğini (17/84), şehidlîn < şehitliğin (13/24), gēlinnî < gelinliği (32/57)
2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
Trabzon Yöresi (TYA): mezellî < mezarlığı (6/10)
3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Bolu, Çankırı, Denizli, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Zonguldak ağızları.
Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): iplîne < ipliğine (B1.02/36)
Amasya Yöresi (AMMA): gēşlîmde < gençliğimde (3/12), muhtaşlîm < muhtaçlığım (13/97), varlîna < varlığına (14/63)
Ankara Yöresi (AİA): asgellîmizden < askerliğimizden (II-61/1)
Ankara Yöresi (AÖAB): bezinni: < bezinliği (s.96)
Antalya Yöresi (AYA): temizlîn < temizliğin (1/1), çiftlîmiz < çiftliğinin (4/33)
Bolu Yöresi (BOİA): gelinlîm < gelinliğim (63/5)
Çankırı Yöresi (ÇİYA): benzinnîñ < benzinliğin (104/14)
Çankırı Yöresi (ÇİYA): özelli < özelliği (12/71)
Denizli Yöresi (GBAA): çiTlîn < çiftliğin (43/76)
Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): asgerlîmizi < askerliğimizi (6/30), yâzmışlîm < yazmışlığım (16/60), evlilî < evliliği (20/92), kimlîme < kimliğime (26/7), hastelîm < hastalığım (41/29), aylîni < aylığını (132/14)
Kastamonu Yöresi (KMİKA): eskerlî < askerliği (1/2), açlîni < açlığını (2/13)
Kayseri Yöresi (KMİA): gēñişlînde < genişliğinde (s.55/8), mezallîñ < mezarlığın (s.134/21)
Kırşehir Yöresi (KYA): hazırlîni < hazırlığını (XIV/7)
Konya Yöresi (KİKYAÖ): gençlîm < gençliğim (1/8), yazarlîm < yazarlığım (3/23)
Kütahya Yöresi (KÜYA): muhtarlîmız < muhtarlığımız (XLIV/1), ğalınlînda < kalınlığında (LI/48)
Manisa Yöresi (GBAA): hasdalî < hastalığı (2/38)
Manisa Yöresi (MA): fazlalî < fazlalığı (I-1 05/77), emeklilîni < emekliliğini (I-1 05/60), özelli < özelliği (I-7 02/27), genişlî < genişliği (I-13 01/9)
Muğla Yöresi (MYA): hasdalînda < hastalığında (I/11-92), avcılî < avcılığı (I/14-23)
Nevşehir Yöresi (NYA): temizlîni < temizliğini (66/85), çiftlî < çiftliği (37/2)
Ordu Yöresi (OİYA): kendilînden < kendiliğinden (11/11)
Sakarya Yöresi (SİA): çobannî < çobanlığı (32/26), esKerlî < askerliği (43/90)
Sivas Yöresi (SİYA): özelli < özelliği (21/25)
Şereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): dışlî gelmemek < dışlığı gelmemek (hlk.) (s.48)
Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): esgerlî < askerliği (8/5)
4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karaman ağızları.
Doğu İlleri Ağızları (DİAT): çiftlîñe < çiftliğine (s.54)
Edirne Yöresi (EİA): yükseklî < yüksekliliği (24/43)
Karaman Yöresi (KAİA): askerlîmi < askerliğimi (M001/47), cumhurbaşkanlî < cumhurbaşkanlığı (M005/15)

+Huk Ekinde

ğ erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas ağızları.

Bilecik Yöresi (BİAİ): büyüklünde < büyüklüğünde (54/149)

Sakarya Yöresi (SİA): küçüklümüzde < küçüklüğümüzde (58/66)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): kötülüm < kötülüğüm (10/112)

Niğde Yöresi (OAAD): bozuhluna < bozukluğuna (s.37)

Antalya Yöresi (AYA): çocuklümüz < çocukluğumuz (72/19), bozuklū < bozukluğu (73/14), eşgerlūnu < askerleğini (5/58)

Kırşehir Yöresi (KYA): bütünnümüzü < bütünlüğümüzü (V/78), oğumuşlūm < okumuşluğum (XLV/2)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): uzunlūnda < uzunluğunda (23/36)

Ankara Yöresi (AÖAB): yogsuzlu: < yoksuzluğu (s.108), çocuklu:muza < çocukluğumuzu (s.157)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): uzunlūnda < uzunluğunda (28/227)

Eskişehir Yöresi (AİAD): yoklūmu < yokluğumu (s.149)

Kütahya Yöresi (KÜYA): imparatorlūndan < imparatorluğundan (LI/6), uzunlūnda < uzunluğunda (LI/90)

Ankara Yöresi (AİA): şofurlū < şoförlüğü (I-32/24)

Ordu Yöresi (OİYA): çocuklūmda < çocukluğumda (137/12)

Manisa Yöresi (MA): imparatorlūnun < imparatorluğunun (I-2 06/91)

Balıkesir Yöresi (BİA): okumuşlūm < okumuşluğum (I-1/14), kötülū < kötülüğü (I-4/123)

Kayseri Yöresi (KMİA): çocuklūmuzda < çocukluğumuzda (s.17/1)

Giresun Yöresi (GİYA): savculū < savcılığı (1/28), müdürlū < müdürlüğü (1/43), okumuşlūm < okumuşluğum (54/82)

Sivas Yöresi (SİYA): duymuşlūm < duymuşluğum (12/3), imparatorlū < imparatorluğu (44/68)

Bursa Yöresi (BUIYA): çöçüklūm < çocukluğum (1/6)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ, Yalova ağızları.

Edirne Yöresi (EİA): uzunnū < uzunluğu (24/44)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): çocuklūmda < çocukluğumda (s.202/1)

Yalova Yöresi (YİYA): kötlū < kötülüğü (10/7)

3.5.1.2.1.12. Zarf Fiil Ekinde

3.5.1.2.1.12.1 +Ip Ekinde

y erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır ağızı.

Diyarbakır Yöresi (DA): yīp < yiyip (VIII/54)

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Kütahya, Manisa, Muğla, Ordu ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): incelēp < inceleyip (86/50), beklēp < bekleyip (157/27)

Aydın Yöresi (AYYA): yaşēp < yaşayıp (I-A/16-68), uzēp < uzayıp (I-B/5-3)

Balıkesir Yöresi (BİA): doPlāp < toplayıp (IV-10/65), özlēP özleyip (IV-24/103), beceremēP < beceremeyip (IV-24/100), işlēmēP < işlemeyip (V-15/2)

“işlemeyip” örneği diğer örneklerden biraz daha farklıdır. “yi” hecesinin düşmesiyle uzunluk kendinden önceki heceye değil de ondan bir önceki heceye kaymıştır.

Bilecik Yöresi (BİAİ): erīp < eriyip (12/30)

Kütahya Yöresi (KÜYA): tırtıklāp < tırtıklayıp (XI/20), toplēp < toplayıp (XLIX/9)

Manisa Yöresi (GBAA): diñnēp < dinleyip (5/10), durmēp < durmayıp (2/24)

Muğla Yöresi (MY): hazrlāP < hazırlayıp (I/13-40), süslēP < süsleyip (I/44-7), toplēp < toplayıp (I/73-39), köklēp < kökleyip (II/6-18), ellēP < elleyip (III/3-99)

Ordu Yöresi (OİYA): ālīp < ağlayıp (123/7), toplīp < toplayıp (69/1)

3.5.1.2.1.12.2. +IncA Ekinde

y erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağzı.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): böyūnce < büyüünce (44/25)

3.5.1.2.1.12.3. +ArAk Ekinde

r düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu ağzı.

Bolu Yöresi (BOİA): diyēkten < diyerekten (73/56)

3.5.1.2.1.13. Sıfat-fiil Ekinde

3.5.1.2.1.13.1. +dIk / +dUk Ekinde

+dIk

g/ğ erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars ağzı.

Kars Yöresi (KİA): etdīmiz < ettiğimiz (16/78)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Trabzon Yöresi (TYA): dedīn < dediğin (4/44), bilemedīm < bilemediğim (4/46), gözükdū < gözüktüğü (188/37)

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Sakarya, Sivas, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): ğaldırdīmı < kaldırdığımı (A5.06/12)

Afyon Yöresi (GBAA): ğurtaramadîni < kurtaramadığını (28/53), ğurtara-bildîni < kurtarabildiğini (28/53)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): gullandımız < kullandığımız (14/83), sıKdımız < sıkığımız (14/127), çaKdımız < çıktığımız (20/164), âldini < aldığını (25/130), yâladımız < yağladığımız (3/8), daKdımız < taktığımız (1/60)

Amasya Yöresi (AMMA): halledebildim < halledebildiğim (32/37), olmadına < olmadığına (34/25), esdî < estiği (80/44)

Ankara Yöresi (AİA): geşdımız < geçtiğimiz (I-12/31), çovaldî < çoğaldığı (I-52/38)

Ankara Yöresi (AÖAB): didi:m < dedeğim (s.98), olmadı:ndan < olmadığından (s.116), eritdi:n < erittiğin (s.116)

Antalya Yöresi (AYA): gēldimden < geldiğimden (1/29), çıkdî < çıktığı (2/12), gētdini < gittiğini (5/58), olmadî < olmadığı (93/34), bildimiz < bildiğimiz (186/2), istedî < istediği (186/3)

Antep Yöresi (GDİAT): isdedîˆnen < istediğiyle (s.203), şaşırđından < şaşırdığından (s.223)

Aydın Yöresi (AYYA): kâsdî < kestiği (I-A/1-37), bildim < bildiğim (I-A/3-11), olmadından < olmadığından (I-A/26-89), dedîğ < dediğin (I-A/27/134), silkdımız < silktiğimiz (II/1-34), çîpTımız < çırptığımız (II/1-34)

Balıkesir Yöresi (BİA): kesdî < kestiği (I-1/36), geldini < geldiğini (I-4/20), dedim < dediğim (IV-12/54)

Bartın Yöresi (BA): yapdî < yaptığı (I/34)

Bilecik Yöresi (BİAİ): kesildini < kesildiğini (1/3), bittini < bittiğini (25/141), yapdımı < yaptığımı (26/5), yıktımız < yıktığımız (12/7), geldî < geldiği (1/45)

Bolu Yöresi (BOİA): yedimiz içdımız < yediğimiz içtiğimiz (82/22), olmadî < olmadığı (100/19), pişdî < pişdiği (100/6)

Bursa Yöresi (BUİYA): olmadından < olmadığından (25/1), bildim < bildiğim (143/1)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): yapdımızdan < yaptığımızdan (4/3), başladî < başladığı (7/29)

Denizli Yöresi (GBAA): ƙalƙdî < kalkdığı (42/5)

Eskişehir Yöresi (AİAD): geydî < giydiği (s.124), dedî < dediği (s.130)

İzmir Yöresi (GBAA): olmadımı < olmadığı (16/9)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): didîñ < dediğin (1/23), ƙaldîñ < kaldığını (4/40), attımız < attığımız (12/16), çıhartdımız < çıkarttığımız (12/17), yedini < yediğini (14/68), yatırdımıza < yatırdığımız (19/54), bildimiz < bildiğimiz (20/12)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): sevdim < sevdiğim (44/141)

Kayseri Yöresi (KMİA): geldinde < geldiğinde (s.17/2), basđından < bastığından (s.37/6), gitdımız < gittiğimiz (s.65/9), didim < dediğim (s.133/9), aTdî < attığı (s.153/3), sepdî < septiği (s.153/3)

Kayseri Yöresi (OAAD): yimedini < yemediğini (s.45), yapdını < yaptığını (s.56)

Kırşehir Yöresi (KYA): yapdî < yaptığı (II/189), istedim < istediğim (V/79), didîñ < dediğin (XXXVI/14), bildim < bildiğim (LXVII/12), başladında < başladığında (LXXIII/21)

Kırşehir Yöresi (OAAD): ettîñ < ettiğin (s.136)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): bindimiz < bindiğimiz (3/37), olmadından < olmadığından (4/106), topladınan < topladığı ile (6/261), çektim < çektiğim (31/18), avuçladın < avuçladığın (31/40)

Kütahya Yöresi (GBAA): biTdîndâ < bittiğinde (24/20), vēdî < verdiği (27/2)

Kütahya Yöresi (KÜYA): vārdımız < vardığımız (I/17), dedimiz < dediğimiz (I/292), geldinden < geldiğinden (L/16), aldınan < aldığı ile (L/16)

Malatya Yöresi (GDİAT): dedīni < dediğini (s.61)

Manisa Yöresi (GBAA): ğaldımız < geldiğimiz (I/18)

Manisa Yöresi (MA): yeTTī < yettiği (II-8 01/36), işdini < içtiğini (I-2 06/68), verdine < verdiğine (I-1 01/24)

Maraş Yöresi (GDİAT): akdī < aktığı (s.144), geldī < geldiği (s.177)

Muğla Yöresi (GBAA): basdī < bastığı (75/16)

Muğla Yöresi (MYA): bildī < bildiği (I/64-4), indini < indiğini (I/64-5), geldinde < geldiğinde (II/4-35), kesdī < kestiği (I/2-14), yattī < yattığı (I/17-17), bağladımız < bağladığımız (I/67-17)

Neşehir Yöresi (NYA): bildīn < bildiğin (1/19), dolaşdını < dolaştığını (2/50), yağdī < yağdığı (7/12), durmadımızda < durmadığımızda (21/5), utandını < utandığını (66/67)

Niğde Yöresi (OAAD): yetdī < yettiği (s.19), çıhardīn < çıkardığın (s.21), yandīm < yandığım (s.32)

Sakarya Yöresi (SİA): dedimiz < dediğimiz (1/20), ektiniz < ektiğiniz (14/27), didīm < dediğim (32/71), bildīm < bildiğim (55/59)

Sivas Yöresi (SİYA): dedimiz < dediğimiz (1/10), yapdımız < yaptığımız (2/20), çıkmadīm < çıkmadığım (2/12), geldini < geldiğini (12/5)

Uşak Yöresi (UİA): boşadī < boşadığı (I-2/184), yāmadından < yağmadığından (I-32/9)

Yozgat Yöresi (OAAD): çakişdī < çekiştiği (s.194)

Zonguldak Yöresi (AİAD): şevdū < sevdiği (s.188)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan, Düzce, Edirne, Karaman, Kilis, Tekirdağ ağızları.

Ardahan Yöresi (DİAT): söyledīm < söylediğim (s.115)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): çıKTında < çıktığında (1/87)

Edirne Yöresi (EİA): dediniz < dediğiniz (2/12), aldīn < aldığın (24/79), istedīn < istediğin (5/25), dedīm < dediğim (2/7)

Karaman Yöresi (KAİA): didimiz < dediğimiz (M014/2), çalıştımız < çalıştığımız (M003/19)

Kilis Yöresi (GDİAT): yidī < yediği (s.188)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): dedīm < dediğim (s.179/124), yerleşti < yerleştiği (s.181/212), gittimizde < gittiğimizde (s.183/288), bekledīm < beklediğim (s.186/392), yaşlandī < yaşlandığı (s.203/59), bildīn < bildiğin (s.333/442)

+dUk

g/ğ erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars ağızları.

Erzurum Yöresi (ERİA): çıhartdu·muz < çıkarttığımız (04 013 01/31)

Kars Yöresi (KİA): durdūmuz < durduğumuz (95/58)

Kemaliye Yöresi (KA): etdūmuz < ettiğimiz (5/17), yedūmuz < yediğimiz (5/17), oturdum < oturduğum (17/56), öldūm < olduğum (21/201)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

Rize Yöresi (RİA): ç'alış'dumuz < çalıştığımız (10/129), kaz!dumuz < kazdığımız (10/129), bildumuz < bildiğimiz (11/127), tuttumuz < tuttuğumuz (5/31), yattumuz < yattığımız (9/38), ol'dünü < olduğunu (10/32)

Trabzon Yöresi (TYA): oldünü < olduğunu (1/8), gördün < gördüğün (2/11), duydüma < duyduğuma (4/33), bildüm < bildiğim (6/6), geldünde < geldiğinde (12/2),

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Konya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): duydüma < duyduğuma (A1.02/20), oldüna < olduğuna (A8.06/42)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): oturdumuz < oturduğumuz (25/110)

Amasya Yöresi (AMMA): oldünü < olduğunu (1/18), ètdünü < ettiğini (1/18), oħudünü < okuduğunu (1/70), buldüm < bulduğum (12/11), noıldünü < ne olduğunu (15/18), sevdüm < sevdiğim (25/98), èttüm < ettiğim (34/36), umdüm < umduğum (65/80), aldü < aldığı (69/74)

Ankara Yöresi (AİA): oldünü < olduğunu (I-1/63), ğonuşdünü < konuştuğunu (I-1/68), ğuruldü < kurulduğu (I-11/1), düşdümüz < düştüğümüz (I-12/31), sordüna < sorduğuna (II-73/2)

Ankara Yöresi (AÖAB): oldu:na < olduğuna (s.128), düşdü:m < düştüğüm (s.138), duydu:ma < duyduğuma (s.156)

Antalya Yöresi (AYA): oldündan < olduğundan (2/68), górdüñüz < gördüğünüz (6/14), ğuruTdümüz < kuruttuğumuz (18/14), oturđüm < oturduğum (43/2), büyüdümüz < büyüdüğümüz (53/2), süzdümüs < süzdüğümüz (54/56), ğurudünda < kuruduğunda (73/43), gördümü < gördüğümü (95/47)

Aydın Yöresi (AYYA): oldü < olduğu (I-A/11-205), üğütdümüz < öğüttüğümüz (I-B/2-32), ğonuşdüm < konuştuğum (I-B/3-8), ğonuşdümüz < konuştuğumuz (I-B/6-74)

Balıkesir Yöresi (BİA): oldünü < olduğunu (I-4/124), buldüñü < bulduğunu (IV-12/51)

Bilecik Yöresi (BİAİ): oldünü < olduğunu (1/13), öldürdünü < öldürdüğünü (24/72), kesildini < kesildiğini (1/3)

Bolu Yöresi (AİAD): istedü < istediği (s.163), beyendünü < beğendiğini (s.163), haykurdüm < haykırdığım (s.164), getdü < getirdiği (s.169), gördüñüz < gördüğünüz (s.172)

Bolu Yöresi (BOİA): oldüma < olduğuma (20/16), düzdünü < düzdüğünü (26/14)

Bursa Yöresi (BUIYA): oldü < olduğu (11/11), yörüdü < yürüdüğü (33/10), duyđüm < duyduğum (143/1)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): oldü < olduğu (12/38), duyđümüza < duyduğumuza (32/35), yapıdüm < yaptığım (32/79), dedüñüz < dediğiniz (41/11), yetdü < yettiği (112/52), geldü < geldiği (114/19)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): verdü < verdiği (2/5), oldü için < olduğu için (12/74)

Denizli Yöresi (GBAA): doğudümüz < dokuduğumuz (40/3), oldü < olduğu (44/27)

Eskişehir Yöresi (AİAD): gördüm < gördüğüm (s.132),

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): oldü < olduğu (7/432)

Giresun Yöresi (GİYA): dedüm < dediğim (1/14), oldü < olduğu (8/6), yaşadü < yaşadığı (11/24), ğoydümüz < koyduğumuz (43/3), dödü < doğduğu (85/4), konuştümüz < konuştuğumuz (85/16), bildü < bildiği (87/97)

İzmir Yöresi (GBAA): oldü < olduğu (16/8)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): duyđuma < duyduğuma (112/56)

Kastamonu Yörsi (KMİKA): yapdüm < yaptığım (1/2), oldüm < olduđum (1/141), dedüm < dediđim (1/142), yedümüz < yediđimiz (3/9), ğaşdū < kaçıđı (28/161), duddū < tuttuđu (40/62), yaradūnu < yaradıđını (51/33), savurdūmuz < savurduđumuz (4/101), yapdūmuz < yaptığımız (3/1), addūmuz < attığımız (11/24), ısırdū < ısırdıđı (40/39), tanudū < tanıdıđı (32/225), edemedū < edemediđi (19/119), beyendū < beğendiđi (32/120), vedünden < verdiđinden (9/62), yetüşdūm < yetiştığım (15/22)

Kayseri Yöresi (KMİA): bulundūnu < bulunduđunu (s.17/9), ğonuşdūnu < konuştūđunu (s.33/22), oldūnu < olduđunu (s.38/11), öldünde < öldüđünde (s.55/1), ğórdūm < ğördüđüm (s.61/7), oturdū < oturduđu (s.146/13)

Kırşehir Yöresi (KYA): oldüm < olduđum (I/55), durdū < durduđu (II/177), vurdūna < vurduđuna (LIV/2), ğoptūnda < koptuđunda (LXXIII/21), öldū < öldüđü (XXVII/67)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): oldūmu < olduđumu (3/25), gómdū < gömdüđü (6/409), ğonuştū < konuştūđu (7/19), oturdūmuz < oturduđumuz (10/59), ğöründūnū < ğöründüđünū (14/2), duruldūnda < durulduđunda (21/56), soruldūnda < sorulduđunda (21/57)

Kütahya Yöresi (GBAA): oldüm < olduğum (23/6)

Kütahya Yöresi (KÜYA): oldū < olduđu (I/154)

Manisa Yöresi (GBAA): oldūnu < olduđunu (14/26)

Manisa Yöresi (MA): sordūñ < sorduđun (I-1 067101), oldūnu < olduđunu (I-2 03/24), tutumda < tuttuđumda (I-2 09/29), duyđūmuz < duyduđumuz (I-8 05/7), büyüdü < büyüdüđü (I-15 07/58), ğuruldūnu < kurulduđunu (II-1 10/76)

Maraş Yöresi (GDİAT): oldū uçun < olduđu için (s.144), vurdūñ < vurduđun (s.134), dökdü < dökdüđü (s.160)

Muğla Yöresi (GBAA): yörüdū < yürüdüđü (75/16)

Muğla Yöresi (MYA): ğördūn < ğördüđün (I/14-21), oldū < olduđu (I/52-18), düşdūmde < düştüđümde (II/5-32), ğayboldū < kaybolduđu (II/5-178)

Nevşehir Yöresi (NYA): unutdūmuz < unuttuđumuz (9/11), guruldūnda < kurulduđunda (67/10), oldū < olduđu (7/24), oldūna < olduđuna (1/13)

Niğde Yöresi (OAAAD): oldūn < olduđun (s.3), oturdū < oturduđu (s.35)

Ordu Yöresi (OİYA): geldūmde < geldiđimde (2/1), atamadū < atamadıđı (2/23), yedūnū < yediđini (4/3), oldūnu < olduđunu (12/10), düşdūn < düştüđün (42/14), duyurdun < duyurduđun (42/32), ğörüşdūn < ğörüştüđün (42/22), ğaynadū < kaynadıđı (112/23), düşdūm < düştüđüm (130/11)

Sakarya Yöresi (SİA): döğdūmu < dođduđumu (40/157)

Sivas Yöresi (SİYA): oldūmdan < olduđumdan (2/10), geldūmde < geldiđimde (2/18), ğaldūnda < kaldıđında (2/19), ekdūmuz < ektiđimiz (2/27), sevdūne < sevdıđine (14/21), buyurdūn < buyurduđun (42/3)

Tokat Yöresi (TİYA): oldū < olduđu (3/24), istedū < istediđi (6/6), bitdū < bittiđi (6/8), düşdū < düştüđü (15/3), duyđūm < duyduđum (15/1), ũrāşdūm < ũğraştıđım (74/6), vurdūm < vurduđum (74/75), ğonuşdū < konuştūđu (106/58), ğalışdū < ğalıştıđı (89/9)

Uşak Yöresi (UİA): goydūmun < koyduđumun (I-2/143), oldūnu < olduđunu (I-21/6), durdūmuz < durduđumuz (I-38/1)

Zonguldak Yöresi (AİAD): ğordūm < ğördüđüm (s.187), dedūmū < dediđimi (s.193), ğonuşdūmuz < konuştūđumuz (s.195), oldūnu < olduđunu (s.198)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): sevdüm < sevdiğim (4/11), kesdüm < kestiğim (5/67)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karaman, Kilis, Yalova, Tekirdağ ağızları.

Edirne Yöresi (EİA): oldüm < olduğum (2/6), duydümüzu < duyduğumuzu (2/17)

Karaman Yöresi (KAİA): oldumuz < olduğumuz (M010/17), sürdümüz < sürdüğümüz (M006/3)

Kilis Yöresi (KİLİA): oldū < olduğu (I/11-105)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): oldūnū < olduğunu (s.176/13), konuştuğumuzda < konuştuğumuzda (s.178/81), okudumuz < okuduğumuz (s.183/275), öldünde < öldüğünde (s.183/284), duydüm < duyduğum (s.189/538), gördū < gördüğü (s.203/45)

Yalova Yöresi (YİYA): oldū < olduğu (7/151), gördümüzü < gördüğümüzü (9/126), öldünde < öldüğünde (10/6)

3.5.1.2.1.13.2 +An Sıfat-fiil Ekinde

y erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

Erzincan Yöresi (EYA): yetmēn < yetmeyen (4-13/1)

3.5.1.2.1.14. +leyin Ekinde

y erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu, Çorum, Kahramanmaraş, Kırşehir, Yozgat, Zonguldak ağızları.

Bolu Yöresi (AİAD): sabalīn < sabahleyin (s.167)

Çorum Yöresi (ÇAS): āşamlēn < akşamleyin (s.21)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): sabahlīn < sabahleyin (118/49)

Kırşehir Yöresi (KYA): sabeylēn < sabahleyin (XXIII/47)

Yozgat Yöresi (OAAD): zabalān < sabahleyin (s.190)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): zabahlīn < sabahleyin (7/39)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

Karaman Yöresi (KAİA): sabahlā < sabahleyin (M020/33)

3.5.1.2.1.15. Şimdiki Zaman Ekinde

3.5.1.2.1.15.1. - iy / İy / ī / İ < – (i) yor

Gülensoy (1985), şimdiki zamanın bu kullanımı için -yor ekinin hangi dönüşümler geçirdiğini ifade ederek açıklamıştır; “eyle, beyle, şeyle örneklerinde de görüldüğü gibi, yuvarlak ünlülerdeki düzleşme, y ünsüzünün erimesi ve hece kaynaşması olaylarının kuvvetli olması sebebiyle, şimdiki zaman eki – (i)yor, ya düzleşip diftonglaşarak –ıy / -iy ... şeklini almış, veyahut da büsbütün ünlüleşerek –ī / İ sesine dönmüştür.”

Özek (2012), “-ıy/ -iy/ -uy/ -üy ekleri -ır/ -ır/ -ur/ -ür eklerinden gelişmiştir. Gelişimi -İy > -ī/ -ī / -ū / -ū > -Ir şeklindedir. Ekin oluşumu -ēy ekinde olduğu gibi uzun ünlünün /y/ yarı ünlüsünü türeterek ikizleşmesi ile oluşmuştur.” demektedir. Bir hece kaynaşması dolayısıyla ikincil uzunluk meydana gelmiştir denilebilir.

Özçelik (1997), bu başlık altında oluşan uzunlukları Urfa Merkez Ağzı adlı kitabında “Hece Kaynaşmasında Meydana Gelen Uzun Ünlüler” başlığı altında değerlendirmiştir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars, Muş, Urfa ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): doymîmiş < doymuyormuş (50/s.185), çalışîmiş < çalışıyormuş (50/s.185), yapımiş < yapıyormuş (50/s.185), gezi < geziyor (50/s.185), gelîler < geliyorlar (50/s.186), diyîmiş < diyormuş (51/s.187), istîsen < istiyorsan (51/s.188), sevmîm < sevmiyorum (51 /s.188), bahîmiş < bakıyormuş (51a/s.191)

Erzincan Yöresi (EYA): yazîm < yazıyorum (2-29/1), sölîsin < söylüyorsun (1-3/15), alîm < alıyorum (1-3/11), çekîm < çekiyorum (1-1/20)

Erzurum Yöresi (ERİA): biçiri·h < biçiyoruz (08 047 01/39), yapı·n < yapıyorum (14 062 02/22)

Kars Yöresi (DİAT): çihîm < çıkıyorum (s.147)

Kars Yöresi (DİAT): tohîm < dokuyorum (s.164), yollîm < yolluyorum (s.165)

Kars Yöresi (KİA): gelî < gelir < geliyor (8/10), bağlîlar < bağlirlar < bağlıyorlar (10/20), ettirîsin < ettirirsin < ettiriyorsun (10/46), durîlermiş < durirlermiş < duruyorlarmış (8/10), bilîsen < bilirsən < biliyorsun (65/33), bilîsiñiz < bilirsiniz < biliyorsunuz (81/31)

Kemaliye Yöresi (KA): çihîy < çıkıyor (3/80), sepîy < serpiyor (3/80), olîy < oluyor (13/36), tanîy < tanıyor (17/4), yâpîyeler < yapıyorlar (17/37), görhîy < korkuyor (21/67), alamîm < alamıyorum (51/1), verîy < veriyor (53/22), bilîy misin < biliyor musun (58/39), sanîm < sanıyorum (17/68), ğullanîm < kullanıyorum (17/81)

Muş Yöresi (MMA): verîsez < veriyorsanız (I/34), vermîsez < vermiyorsunuz (I/34), yağdırîlerdi < yağdırıyorlardı (I/56), bağırîsin < bağırıyorsun (XIII/63), getirî < getiriyor (XIII/101), gidî < gidiyor (XIII/113)

Urfa Yöresi (UMA): kazanî < kazanıyor (1/20), yapı < yapıyor (1/95), gelî < geliyor (2/14), bilmî < bilmiyor (3/35), gezi < geziyor (3/145), alamî < alamıyor (13/15), yemî < yemiyor (18/10), vazgeçî < vazgeçiyor (27/60), pişî < pişiyor (37/45), uyanmî < uyanmıyor (37/65)

Van Yöresi (AİAD): yürümîdiler < yürümüyorlardı (s.4), gidîdiler < gidiyorlardı (s.4)

Van Yöresi (VMKA): yatîdîm < yatıyordum (1/3), gelîdîh < geliyorduk (1/35), uzanîyem < uzanıyorum (1/69), olî < oluyor (1/69), gidîdi < gidiyordu (3/91), gelîdi < geliyordu (5/21), bilmîyem < bilmiyorum (23/88), verîdi < veriyordu (31/214), getirîyem < getiriyorum (41/49), biraħmîler < bırakmıyorlar (44/87)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Trabzon Yöresi (TYA): tanımî < tanımıyor (9/13), bilmî < bilmiyor (9/22), çalışî < çalışıyor (10/60), alîy < alıyor (32/6)

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Balıkesir, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Kırşehir, Malatya, Manisa, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat ağızları.

Afyon Yöresi (GBAA): çākī < çekiyor (29/5), girī < giriyor (30/12), giri-verī < giriveriyor (30/12), yatī < yatıyor (31/26), vurīlar < vuruyorlar (32/1), aṇnadamī < anlatamıyor (32/3), bilmīK < bilmiyoruz (35/2), ermī < ermiyor (35/2)

Amasya Yöresi (AMMA): vurī < vuruyor (1/2), almī < almıyor (5/14), èdī < ediyor (15/68), gelī < geliyor (15/67), dēṣmī < deṣmiyor (46/5)

Ankara Yöresi (AĀA): ahī < akıyor (III-103/9)

Ankara Yöresi (AÖAB): oyalani:rik < oyalanıyoruz (s.152), vermi:ler < vermiyorlar (s.153), söylemi:n < söylemiyorum (s.154)

Antep Yöresi (GDĪAT): içirīyler < içiriyorlar (s.195/ edīyler < ediyorlar (s.195), geliydim < geliyordum (s.197), geliyler < geliyorlar (s.213), görūyüm < görüyorum (s.212), gaçīvīk < kaçıyoruz (s.223)

Balıkesir Yöresi (BĪA): olī < oluyor (II-1/4), isdīdim < istiyordum (II-1/2), gidīleṯ < gidiyorlar (II-3/59), söylemī < söylemiyor (II-4/16), baḥī < bakıyor (II-4/30)

Eskişehir Yöresi (AĪAD): yapmīz < yapmıyoruz (s.115)

Giresun Yöresi (GĪYA):seviyım < seviyorum (87/90), örīyler < öriyorlar (78/100), demīyk < demiyoruz (54/4), yapī < yapıyor (1/1), ekiydik < ekiyorduk (1/6), ekmīler < ekmiyorlar (1/12), bilmīm < bilmiyorum (18/32), olī < oluyor (39/19)

Hatay Yöresi (HA): gidīy < gidiyor (2.7.1/8), geçīḡik < geçiyoruz (3.3.1/17), alīm < alıyorum (5.3.2/15), bilmīseṇiz < bilmiyorsanız (7.10.1/12), gedīm < gidiyorum (8.8.2/2), olīm < oluyorum (8.8.2/2) isdemiyim < istemiyorum (2.5.2/11), verīm < veriyorum (2.5.2/15),

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): isdīsen < istiyorsan (4/3), edīsem < ediyorsam (10/11), gelmī < gelmiyor (7/1), bilmīm < bilmiyorum (12/70), konuṣī < konuşuyor (4/19), bilī < biliyor (16/68), yapī < yapıyor (19/44), sorī < soruyor (20/18), gelī < geliyor (72/67), işlīler < işliyorlar (72/67), olīmīṣ < oluyormuş (11/91)

Kırşehir Yöresi (KYA): bilīseñ < biliyorsun (I/2), gelīm < geliyorum (XX/24), yetiṣīm < yetişıyorum (XXI/22)

Malatya Yöresi (GDĪAT): gedīyin < gidiyorum (s.17), vurīysan < vuruyorsan (s.28), gidīy < gidiyor (s.31), ḡelmīler < gelmiyorlar (s.59)

Manisa Yöresi (MA): dikīdik < dikeyorduk (I-1 05/11), biçīdik < biçiyorduk (I-1 05/12), geçmī < geçmiyor (I-2 05/2), yakīn < yakıyorum (I-1 05/3), ḡatīn < katıyorum (I-1 05/1), harladīyn < harlatıyorum (I-1 05 /2), ḡatīyn < katıyorum (I-1 05/3)

Maraş Yöresi (GDĪAT): alıpvermiymīṣ < alıp vermiyormuş (s.133), düşīydik < düşüyorduk (s.160)

Nevşehir Yöresi (NYA): haṣlīñ < haşlıyorsun (6/23), olmī < olmuyor (62/8), gidī < gidiyor (62/9), vèrmī < vermiyor (62/11), getiremīler < getiremiyorlar (62/18), doğuramī < doğuramıyor (62/18), ölī < ölüyor (62/21), gelī < geliyor (62/67), ètmī < etmiyor (62/79), gelīdim < geliyordum (66/40), hırkm ʿedīñ < hırk mı ediyorsun (53/5), terkm ʿedīn < terk mi ediyorsun (53/5)

Niğde Yöresi (OAAD): geçīyi < geçiyor (s.18), geçī < geçiyor (s.19), neyapī < ne yapıyor (s.25), gezmī < gezmiyor (s.36)

Ordu Yöresi (OĪYA): gidī < gidiyor (1/2), varī < varıyor (1/2), uyanī < uyanıyor (1/4), gelī < geliyor (1/3), pişirī < pişiriyor (1/4), bakīm < bakıyorum (8/6), getürīlardı < getiriyorlardı

(124/12), yapıları < yapıyorlardı (124/12), beklilarmış < bekliyorlarmış (137/6), biliy _misin? < biliyor musun (41/1)

Sakarya Yöresi (SĠA): bilī < biliyor (43/68)

Sivas Yöresi (SĠYA): sevīyse < seviyorsa (3/18), diyī < diyor (4/12), ekīduk < ekiyorduk (2/21), sürmīy < sürmüyor (6/1), biçīyler < biçiyorlar (6/2), görīyī < görüyor (2/14), ğonuşīyler < konuşuyorlar (3/13), verilīyi < veriliyor (11/13), başlīyler < başlıyorlar (11/12), gelīy < geliyor (31/15), gedīy < gidiyor (68/45), bitīy < bitiyor (68/56), bilmīler < bilmiyorlar (7/31), annīn _mi < anlıyor musun (45/20)

Tokat Yöresi (TĠYA): bīraKīlar < bırakıyorlar (5/3), gelī < geliyor (5/4), bilemīm < bilemiyorum (33/1), girīm < giriyorum (102/1), yapīm < yapıyorum (105/13), yapdurī < yaptırıyor (105/22), akmī < akıyor (112/40), bilmīm < bilmiyorum (106/4), kesīlar < kesiyorlar (5/4), gidīlar < gidiyorlar (5/3)

4. Karahan tasnifinde örneklenemeyen ağızlar: Ardahan, Bayburt, Düzce, Edirne, Iğdır, Karabük ağızları.

Ardahan Yöresi (DĠAT): alī'm < alıyorum (s.105)

Bayburt Yöresi (BYA): dēyī < diyor (1/31), diyīler < diyorlar (1/226), gidī < gidiyor (1/196), kaçī < kaçıyor (1/196), olī < oluyor (1/228), çalī çalī çalī < çalıyor çalıyor çalıyor (1/246), götürīler < götürüyorlar (1/248), kesīler < kesiyorlar (9/170), bilīsen < biliyorsanız (30/56)

Düzce Yöresi (DĠKĠYAA): gidīler < gidiyorlar (3/33), söylīm < söylüyorum (3/29)

Edirne Yöresi (EĠA): verīler < veriyorlar (4/47), geçīler < geçiyorlar (4/42), çıkarīyler < çıkarıyorlar (4/47)

Iğdır Yöresi (DĠAT): istī'ī < istiyor (s.7)

Karabük Yöresi (KARYA): gidīdūk < gidiyorduk (47/146)

3.5.1.2.1.15.2 –İr Ekinde

TT ağızlarında şimdiki zaman eki olarak -İr eki de kullanılmaktadır. Bu ekin hece kaynaşmasına bağlı uzunluk oluşturduğu Ahmet Bican Ercilasun tarafından “Kars İli Ağızları” kitabında yer alan “Hece Kaynaşmasından Doğan Uzun Ünlüler” başlığı altında verilmiştir. (Ercilasun, 2002: 56)

Özek (2012) bu ek ile ilgili; “Doğu grubu ağızlarında kullanılan aslī şimdiki zaman eklerindendir. Bu kullanımı geniş zaman eklerinin tarihi süreç içinde şimdiki zaman işleviyle kullanılmasına ve Azerbaycan Türkçesinin Doğu grubu ağızları üzerindeki etkisinde bağlamaktayız.” ifadelerini kullanılmıştır. Bu ifadeler ile ekin –yor ekinden gelişmediği üzerinde durulmuştur.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Erzurum, Kars, Muş ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): gelmīr < gelmiyor (5-4/47), kesmīr < kesmiyor (2-16/8)

Erzurum Yöresi (ERĠA): gidī'r (09 005 02/32), düşī'r < düşüyor (10 000 01/22), yatī'r < yatıyor (10 000 01/86), vermi'r < vermiyor (12 017 01/57), bülmi-rim < bilmiyorum (03 000 01/33), gidī-rih < gidiyoruz (06 019 01/56), baħmī-ruh < bakmıyoruz (07 015 03/99)

Kars Yöresi (DĠAT): yollīrdi < yolluyordu (s.64), baħīr < bakıyor (s.160)

Kars Yöresi (KİA): ayılmır < ayılmıyor (1/78), behlir < bekliyor (1/77), yatırsın < yatıyorsun (3/8), yoklir < yokluyor (4/37), isdirse < istiyorsa (10/48), toplir < topluyor (6/11), alir < alıyor (81/157), yatir < yatıyor (94/43), atirdin < atıyordun (97/27), gonişirim < konuşuyorum (10/29)

Muş Yöresi (MMA): parlir < parlıyor (VIII/26), havlir < havlıyor (VIII/27)

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Giresun, Manisa ağızları.

Ankara Yöresi (AİA): bilmirim < bilmiyorum (III-100/131), benzir < benziyor (III-100/215), bilirdim < biliyordum (III-100/217), çalışır < çalışıyor (III-102/96), açılır < açılıyor (III-102/97), aralaşır < aralaşıyor (III-102/97), arır < arıyor (III-102/104), vermiller < vermiyorlar (III-103/92), sıhlır < sıkılıyor (III-104/44)

Yukarıda “vermiller” örneğinde –Ir ekinin III. çokluk şahıs çekiminde gerileyici benzeşme yoluyla –Il şekli meydana gelmiştir.

Giresun Yöresi (GİYA): gidirim < gidiyorum (1/10), yakirim < yakıyorum (1/20)

Manisa Yöresi (MA): dokirdik < dokuyorduk (II-8 04/246)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Iğdır ağzı.

Iğdır Yöresi (DİAT): gezir < geziyor (s.133)

3.5.1.2.1.16. “-Ar / -Ir” Geniş Zaman Ekinde

r düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağzı.

Erzincan Yöresi (EYA): getürler < getirirler (1-7/17), yuğuruh < yoğururuz (1-8/12), buluh < buluruz (1-8/12), büşüddürük < pişirtiririz (1-8/12), öldür < öldürür (2-14/151), getür < getirir (2-41/2), getürük < getiririz (2-41/2), çağırım < çağırırım (2-45/127), büşürük < pişiririz (3-20/6), getürüm < getiririm (4-16/28), geçir < geçirir (5-4/47), getirik < getiririz (5-21/10), getirler < getirirler (6-2/25), götür < götürür (6-12/6)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Bilecik, Bolu, Hatay, Isparta, Kastamonu, Kahramanmaraş, Ordu, Uşak ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): variz < varırız (23/86)

Amasya Yöresi (AMMA): getürüm < getiririm (16/5)

Ankara Yöresi (AİA): bişiriz < pişiririz (I-19/53), yalvariz < yalvarırız (I-20/29)

Ankara Yöresi (AÖAB): götü:rüz götürürüz (s.156)

Aydın Yöresi (AYYA): yapaz < yaparız (I-A/22-26)

Bilecik Yöresi (BİAİ): pişiriz < pişiririz (10/43)

Bolu Yöresi (BOİA): gavurüz < kavururuz (5/17), bişürüz < pişiririz (43/6), garişdiriz < kariştiririz (57/18), bişiriz < pişiririz (57/55), basdıriz < bastırırız (57/57)

Hatay Yöresi (HA): görüm < görürüm (1.1.1/44)

Isparta Yöresi (IMA): variz < varırız (XVII/13)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): ğaruşturuz < kariştiririz (3/6), oturuz < otururuz (3/7), öldürün < öldürürüm (3/102), vörüz < veririz (3/131), bişürüz < pişiririz (4/3), geçürüs < geçiririz (5/25), dolduruz < doldururuz (8/33)

Maraş Yöresi (GDİAT): bildirim < bildiririm (s.137)

Ordu Yöresi (OİYA): osurüm < osururum (14/19)

Uşak Yöresi (UİA): yiyöz < yiyoruz (I-2/153)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

Yalova Yöresi (YİYA): götürüm < götürürüm (21/259)

3.5.1.2.1.17. -AcAk Gelecek Zaman Ekinde

ğ/v erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Kars, Muş, Van ağızları.

Diyarbakır Yöresi (DA): gidecām < gideceğim (XXVII/11)

Elazığ Yöresi (EYAD): kaçıracām < kaçıracağım (51/s.187), alacām < alacağım (60/s.211)

Elazığ Yöresi (KBAYA): alacāz < alacağız (V/64), yapacāz < yapacağız (V/64), gidacām < gideceğim (VII/14), büyütacām < büyüteceğim (XIII/7), gidacāh < gideceğiz (XV/53)

Erzincan Yöresi (EYA): getirecēm < getireceğim (5-7/8), gelecīm < geleceğim (1-26/24), söyliyēcēm < söyleyeceğim (2-24/20), bulacīm < bulacağım (2-29/2), yapacām < yapacağım (5-7/6), suvaracām < suvaracağım (5-7/6), yolacām < yolacağım (5-7/7), sürecēm < süreceğim (5-7/9), yuğuracām < yoğuracağım (7-4/12), begenecēm < beğeneceğim (2-9/31), yayhayacōh < yayhacağız (2-9/11), gönüşecōh < konuşacağız (4-6/72), annadacōh < anlatacağız (4-7/45), getirecōk < getireceğiz (2-4/5), içecōk < içeceğız (2-4/5)

Kars yöresi (DİAT): edecēm < edeceğim (s.63)

Kars Yöresi (KİA): gelecēm < geleceğim (3/6), olacām < olacağım (16/69), evlenecēm < evleneceğim (16/66), oynayacān < oynayacaksın (16/142)

Kemaliye Yöresi (KA): sadacām < satacağız (17/78), edecōk < edeceğız (24/17), everecōk < evlendireceğız (24/44), dolaşacāz < dolaşacağız (57/16), dönecāz < döneceğız (57/16)

Muş Yöresi (MMA): yapacām < yapacağım (XLIII/5)

Van Yöresi (VMKA): yapacām < yapacağım (1/147), gidecām < gideceğim (1/146), yiyeccām < yiyeceğim (2/50), alacām < alacağım (2/80), gelecām < geleceğim (2/87), isteyecām < isteyeceğim (4/6), atacām < atacağım (11/33), tutacāz < tutacağız (11/55), gönderecām < göndereceğim (12/55), sormiyecām < sormayacağım (19/116), gelmiyecām < gelmeyeceğim (23/37), gidecāz < gideceğız (27/22), diyecām < diyeceğim (38/31), vuracām < vuracağım (50/24), atacām < atacağım (51/24)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

Rize Yöresi (RİA): bulacāz < bulacağız (10/172), yapac'ām < yapacağım (10/201), sorac'ām < soracağım (11/9), doyurac'ām < doyuracağım (11/10), vurac'ām < vuracağım (11/98), edec'ām < edeceğim (34/15)

Trabzon Yöresi (TYA): gidicēm < gideceğim (12/43), yapacāz < yapacağız (33/5), ölecēz < öleceğız (83/8), cevaplayacāz < cevaplayacağız (115/5)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Niğde, Nevşehir, Ordu, Sivas, Uşak, Tokat, Zonguldak, ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): vërecēmi < vereceğimi (A1.03/33), girdirecēniz < girdireceğiniz (A1.01/40), bulacām < bulacağım (A4.01/96), götüremicēz < götüremeyeceğız (A4.01/8)

Amasya Yöresi (AMMA): yāpacām < yapacağım (5/32), oħicām < okuyacağım (14/42), gidemicōm < gidemeyeceğim (25/100), gidicēm < gideceğim (25/99), dikecēniz < dikeceğiniz

(15/26), yāpacānıS < yapacağınız (29/10), giyecēmiz < giyeceğimiz (33/23), ğılacāmız < kılacağımız (33/22), nā _ annaducōh < ne anlatacağız (60/22)

Anamur Yöresi (ANYA): ğaynatâcâz < kaynatacağız (2/1), yaptıracâz < yaptıracağız (9/4), evlendirecēm < evlendireceğim (9/55), napcâz < ne yapacağız (9/65), alacām < alacağım (10/2), yapacâz < yapacağız (15/23), inecēz < ineceğiz (19/71), çalışacâz < çalışacağız (19/87), bitirecēz < bitireceğiz (19/83), olacâz < olacağız (24/8), evlendirecēz < evlendireceğiz (42/36)

Ankara Yöresi (AĬA): yapacâz < yapacağız (II-73/1)

Ankara Yöresi (AÖAB): dönece:ñiz < döneceğiniz (s.96), bilece:z < bileceğiz (s.136), gidece:z < gideceğiz (s.138)

Antalya Yöresi (AYA): bilecēm < bileceğim (15/28), batacās < batacağız (16/15), ğedecēs < gideceğiz (186/7)

Antep Yöresi (GDĬAT): ğedecēk < gideceğiz (s.202), öldürecēm < öldüreceğim (s.232), ğedecēz < gideceğiz (s.239), söylüyecēm < söylüyeceğim (s.242)

Aydın Yöresi (AYYA): olcā < olacağı (I-A/1-40), daşıcāmız < taşıyacağımız (II/1-32)

Balıkesir Yöresi (BĬA): çıkaracâz < çıkaracağız (IV-13/14)

Bartın Yöresi (BA): ölmēcek < ölmeyecek (I/42), kesmēcen < kesmeyecen (II/47)

Bilecik Yöresi (BĬĬĬ): ğiTcēni < gideceğini (1/14), açılmācaḵ < açılmayacak (32/113)

Bolu Yöresi (BOĬA): niypacāñ < ne yapacağın (1/43), ğonuṣacāñ < konuşacağın (2/3), anlicāñ < anlayacağın (41/34)

Çankırı Yörsi (ÇĬYA): ğonuṣacâz < konuşacağız (14/1), yapacâz < yapacağız (17/52), verecēmiz < vereceğimiz (52/22), yapacān < yapacağın (112/49)

Denizli Yöresi (GBAA): vācāmız < varacağımız (41/7), ğālicēz < geleceğiz (55/18)

Eskişehir Yöresi (AĬAD): alacān < alacağın (s.113), ğidecēz < gideceğiz (s.127)

Eskişehir Yöresi (EĬMĬYA): oḵucām < okuyacam (6/29), yapmīcan < yapmayacan (31/48), açılmēcek < açılmayacak (33/84), olmēcek < olmayacak (33/85), ğuzulūcak < kuzulayacak (33/95), patlīcaḵ < patlayacak (38/44), başlīcak < başlayacak (40/89), Ğaçamīcak < kaçamayacak (40/185), yıkīcañ < yakıyacaksın (48/230), ğetcēmiz < gideceğimiz (47/70)

Giresun Yöresi (GĬYA): alacām < alacağım (1/37), söyleyecēm < söyleyeceğim (11/1), yācānı < yağacağını (69/9), götürcēz < götüreceğiz (79/17)

Hatay Yöresi (HA): bilicīm < bileceğim (10.5.1/1)

Isparta Yöresi (IMA): veremīcēz < veremeyeceğiz (XVII/6), alcēz < alacağız (XVII/10), daḵīcēz < takacağız (XVII/10), yapīcēz < yapacağız (XVII/13), yapacâz < yapacağız (XVIII/13), doğurcān < doğuracağın (XXI/10)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): diyēcānız < diyeceğiniz (9/72), ğonuṣacâz < konuşacağız (14/1), ğedecēm < gideceğim (23/6), ğetirecēm < getireceğim (23/6), ğidecēz < gideceğiz (26/2), alacām < alacağım (28/14), soracānı < soracağın (35/14), ğonuṣūcūk < konuşacağız (56/9), verecēk < vereceğiz (12/70)

Kastamonu Yöresi (KMĬKA): ēdecūz < edeceğiz (1/36), ğelecē < geleceği (40/46), ēdecīz < edeceğiz (1/38), yaḵacāñ < yakacağım (1/28), yatīrcāñ < yatıracağım (1/43), etcāñ < edeceğim (2/75), yapacān < yapacağım (31/34), yapacāmız < yapacağımız (40/70)

Kayseri Yöresi (KMĬA): ğelecēz < geleceğiz (s.30/4), ğedecēni < gideceğini (s.36/8), annadacām < anlatacağıım (s.56/12), yācaḵ < yağacak (s.34/5) KMĬA, basacām < basacağım (s.60/25), kesicēm < keseceğim (s.65/5), ğidecēmiz < gideceğimiz (s.65/9), yapīlīcā < yapılacağı

(s.108/8), oynuyacām < oynayacağım (s.120/10), alacām < alacağım (s.139/9), ğurtaracām < kurtaracağım (s.143/18)

Kayseri Yöresi (OAAĞ): ğedecēm < ğideceğim (s.61)

Kırşehir Yöresi (KYA): oynu'cāh < oynuyacağız (I/4), alacām < alacağım (II/4), yiyecā'm < yiyeceğim (XX/24)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): çıkacā ün < çıkacağı gün (3/63), inecēz < ineceğiz (3/84), ğoyacān < koyacağım (4/78), ĞalĞacā < kalkacağı (15/17), olacāna < olacağına (32/17)

Kütahya Yöresi (GBAA): alcēñ-mi < alacağın mı (22/36)

Kütahya Yöresi (GBAA): kaçıcēm < kalkacağım (23/11)

Kütahya Yöresi (KÜYA): ğidilcā < ğidileceği (I/212)

Malatya Yöresi (GDİAT): ğidecēm < ğideceğim (s.7), çıhacām < çıkacağım (s.12), büşrecēm < pişireceğim (s.32), sıhacām < sıkacağım (s.37), yatacām < yatacağım (s.39), atacām < atacağım (s.46)

Malatya Yöresi (MİA): isteyecēk < isteyeceğiz (6/1), öldürecēm < öldüreceğim (13/17), bişirecēk < pişireceğiz (18/4), ölecēk < öleceğiz (36/16), gelebilecēn < gelebileceğin (43/16), ğideck < ğideceğiz (37/16), gelecēne < geleceğine (43/17), ğörecem < ğöreceğim (55/46), edecēz < edeceğiz (63/10), düşüncēm < düşüneceğim (74/5), diyecēm < diyeceğim (74/18), verecēm < vereceğim (115/55), diyecēz < diyeceğiz (147/1)

Manisa Yöresi (GBAA): ğörcāmiz < ğöreceğimiz (1/11)

Manisa Yöresi (MA): yapıcām < yapacağım (I-2 06/20)

Maraş Yöresi (GDİAT): olacāna < olacağına (s.136)

Muğla Yöresi (MYA): ğircēm < ğireceğim (I/36-31), olcā < olacağı (I/44-7), yatamacāz < yatamayacağız (I/62-14), uzanamacāz < uzanamayacağız (I/62-14), ğitecē < ğideceği (I/95-16)

Nevşehir Yöresi (NYA): annadacām < anlatacağım (6/2), varacāz < varacağız (29/13), bilecāh < bileceğiz (62/28), bişirecēk < pişireceğiz (23/21), ğılacāh < kılacağız (23/22)

Niğde Yöresi (OAAĞ): vuracām < vuracağım (s.24/, kesecēm < keseceğim (s.24), atacām < atacağım (s.19)

Ordu Yöresi (OİYA): yapacāz < yapacağız (14/5), ğidicēz < ğideceğiz (30/9), yapacām < yapacağım (35/10), öldürecēm < öldüreceğim (35/24), ğönderēcēm < ğöndereceğim (122/25)

Sivas Yöresi (SİYA): çıkacām < çıkacağım (108/10), annadacām < anlatacağım (109/1), gelecā < geleceği (109/63), söyliyecām < söyleyeceğim (121/66)

Tokat Yöresi (TİYA): kesecēm < keseceğim (17/14), ğidecēz < ğideceğiz (113/24), nēydecūk < ne edeceğiz (70/73), alacām < alacağım (96/142), ekecēm < ekeceğim (101/23)

Uşak Yöresi (UİA): bişircēz < pişireceğiz (I-33/26)

Uşak Yöresi (UİA): yatcēmiz < yatacağımız (I-2/153), ğidicēmiz < ğideceğimiz (I-4/29), dēcēm < diyeceğim (I-17/51), aṅnatcēm < anlatacağım (I-33/1), edecām < edeceğim (I-82/5)

Zonguldak Yöresi (AİAD): varacīm < varacağım (s.182)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): bulacūk < bulacağız (1/89), daşınacāz < taşınacağız (1/250), bilecē < bileceği (9/28)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Karaman, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): ğüvenecūk < ğüveneceğiz (23/38), edecēmiz < edeceğimiz (57/34), ğirecēm < ğireceğim (62/2), alacāma < alacağıma (66/29), ğörecēm < ğöreceğim (104/24), tanışacām < tanışacağım (104/24), alacām < alacağım (106/17), ğelcāz < geleceğiz (1/152), kescūh

< keseceğiz (1/177), bulacân < bulacağız (3/69), neye inanacūh < neye inanacağız (5/96), kılacūh < kılacığız (9/122), yapacām < yapacağım (10/35), yatacām < yatacağım (31/44), alacāz < alacağız (107/66)

Doğu İlleri Ağızları (DİAT): edejēm < edeceğim (s.29), ğedejīk < gideceğiz (s.33), götürejēm < götüreceğim (s.36)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): yapacāz < yapacağız (2/16), vuracāz < vuracağız (2/148), inecēm < ineceğim (2/153), sapacāz < sapacağız (13/25), yaPīcām < yapacağım (16/7)

Edirne Yöresi (EİA): gitçēz < gideceğiz (3/1), gelcēz < geleceğiz (3/12), üflēycēz < üfleceğiz (20/15), alcāz < alacağız (17/12), içecēz < içeceğiz (24/77), otçān < oturacağım (27/94), toparlacām < toparlayacağım (4/71), yiycēz < yiyeceğiz (24/78), gidecēz < gideceğiz (14/2), oturcāz < oturacağız (24/76)

Karaman Yöresi (KAİA): gidecēme < gideceğime (M001/21), alacām < alacağım (M003/46), ataşlayacāz < ateşleyeceğiz (M130/74), yapacā < yapacağı (M101/3)

Kilis Yöresi (KİLİA): çekecēm < çekeceğim (III/5-7)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): diyemeyecēm < diyemeyeceğim (s.184/297), gidecēniz < gideceğiniz (s.186/404), çıkacānız < çıkacağınız (s.186/405)

Yalova Yöresi (YİYA): annācān < anlayacağın (26/172)

y erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Elazığ Yöresi (EYAD): akşamlācak < akşamlayacak (26/s.130)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Trabzon Yöresi (TYA): anlīcak < anlayacak (185/16), ğonuşamīcam < konuşamayacam (9/35), saklīcaksa < saklayacaksa (33/39)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Bursa, Denizli, Giresun, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Muğla, Ordu, Uşak, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): götüremīcēz < götüremeyeceğiz (A4.01/8), inmēceñ < inmeyeceksin (A7.04/14)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): dağılmēceK < dağılmayacak (12/174), anlēcēn < anlayacağın (13/50), yuvelēcēn < yuvarlayacan (10/138), yumruKlēcēñ < yumruklayacan (10/138), üşüTmēceK < üşütmeyecek (14/107), gırılmēceK < kırılmayacak (25/100), yapmēceK < yapmayacak (29/69), yıpratmēcek < yıpratmayacak (30/20), göcez < koyacağız (12/34), göceKsen < koyacaksın (30/166)

Afyonkarahisar Yöresi (GBAA): istēcān < isteyeceksin (28/27), giTmēcān < gitmeyeceksin (28/73)

Amasya Yöresi (AMMA): oħīcām < okuyacağım (14/42)

Ankara Yöresi (AİA): oħūcaħ < okuyacak (I-7/15), doymūcaħ < doymayacak (I-48/83), düşürmīcek < düşürmeyecek (I-48/89), ğonuşmīcam < konuşmayacağım (II-56/2), okūcaħ < okuyacak (II-58/10), başlīcaz < başlayacak (II-61/1), yapmīcaħ < yapmayacak (II-69/17)

Ankara Yöresi (AÖAB): dēmi:cekler < demeyecekler (s.105)

Antalya Yöresi (AYA): sōlēceñ < söyleyecen (4/28), beklēcekseñis < bekleyeceksiniz (10/60), ētdirmēceg < ettirmeyecek (16/8), vārmēcēn < vermeyecen (47/35), gētmēcēn < gitmeyeceken (47/35), görmēcek < görmeyecek (55/38)

Aydın Yöresi (AYYA): dimēcekdim < demeyecektim (III/11-56)

Aydın Yöresi (GBAA): işlimēcen < işlemeyeceksin (63/21), gāçindīmēcez < geçindirmeyeceğiz (63/43)

Balıkesir Yöresi (BİA): gövlamācaKsiñ < kovalamayacaksın (I-4/147), kesmēceKsiñ < kesmeyeceksin (I-4/148), diñlemēceKsiñ < dinlemeyeceksin (I-4/147), bozulmācaK < bozulmayacak (I-6/52), olmācaK < olmayacak (IV-8/38)

Bolu Yöresi (AİAD): bilemēceK < bilemeyecek (s.173)

Bolu Yöresi (BOİA): başlıcan < başlayacaksın (94/1)

Bursa Yöresi (BUİYA): bilemēcem < bilemeyeceğim (93/1)

Denizli Yöresi (GBAA): ısmarlēcān-mi < ısmarlayacan mı (44/16), varmācın < varmayacan (49/12)

Giresun Yöresi (GİYA): isdēcek < isteyecek (76/93)

Isparta Yöresi (İMA): étmēcez < etmeyeceğiz (I/8), yörūcen < yürüyeceksin (I/40), veremēcen < veremeyeceksin (VI/29), veremīcēz < veremeyeceğiz (XVII/6)

İzmir Yöresi (GBAA): sölēcāK < söyleyecek (21/17)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): annēcāñ < anlayacağın (13/16)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): ğalmācaK < kalmayacak (1/38), dokunmācaK < dokunmayacak (19/78)

Kütahya Yöresi (KÜYA): ürkmēcek < ürkmeyecek (LI/131)

Manisa Yöresi (GBAA): yörēcāğ < yürüyecek (6/12)

Muğla Yöresi (GBAA): āmdirmēcān < emzirmeyeceksin (72/9)

Ordu Yöresi (OİYA): arīcam < arayacam (35/12), bilemīcem < bilemeyeceğim (37/1), hatırlıyamīcem < hatırlayamayacam (37/1), emzürmīcek < emzirmeyecek (42/35), olmīcek < olmayacak (44/6)

Uşak Yöresi (UİA): atlācaK < atlayacak (I-4/18), annēcek < anlayacak (I-64/135), yēcen < yiyeceksin (I-10/3)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): durmācaK < durmayacak (10/35)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Edirne, Karabük, Karaman ağızları.

Düzce Yöresi (DİKİYAA): sölēceKsiñ < söyleyeceksin (10/12), anlatmīceKsin < anlatmayacaksın (10/13), inmīcem < inmeyeceğim (11/12)

Edirne Yöresi (EİA): etmēcek < etmeyecek (3/41), olmācaK < olmayacak (33/89)

Karabük Yöresi (KARYA): demīcēn < demeyeceksin (67/17), hatırlayamīcam < hatırlayamayacam (115/3), gelmīcēn < gelmeyeceksin (122/92), yāpmīcağ < yapmayacak (43/11)

Karaman Yöresi (KAİA): vermēcek < vermeyecek (M003/54), ğalmācadı < kalmayacaktı (M075/109), ğoymācādık < koymayacaktık (M075/104), işlemēceñ < işlemeyeceğim (M019/25), yēceñ < yiyeceğim (M028/58), söyleēceñ < söyleyeceğim (M089/18)

3.5.1.2.1.18. Emir-İstek Kipinde

3.5.1.2.1.18.1 -AyIm / -AyIn Ekinde

y erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum, Muş, Tunceli ağızları.

Elazığ Yöresi (KBAYA): gidām < gideyim (XX/10)

Elazığ Yöresi (EYAD): gidām < gideyim (55/s.201)

Erzincan Yöresi (EYA): sepēm < serpeyim (1-1/20), nēdēm < ne edeyim (1-15/7), söyliyīm < söyleyeyim (1-15/18), bülīm < bileyim (1-18/27), ekīm < ekeyim (5-17/3) annadām < anlatayım (1-25/10), ölēm < öleyim (1-26/14), görēm < göreyim (1-26/14), getürēm < getireyim (3-6/9), içīm < içeyim (3-20/3), bulīm < bulayım (4-12/7), alīm < alayım (6-6/7)

Erzurum Yöresi (DİAT): bām < bakayım (s.201)

Kemaliye Yöresi (KA): ölēm < öleyim (18/40), bēliyēm < bekleyeyim (54/20)

Muş Yöresi (MMA): diyēm < diyeyim (I/10), olām < olayım (I/97), deyīm < diyeyim (I/19), düşēm < düşeyim (II/83), tutām < tutayım (IV/58), kesēm < keseyim (VII/4), verēm < vereyim (VIII/8), gidēm < gideyim (IX/27), görēm < göreyim (XIII/60), götürēm < götüreyim (XIII/101), gözedēm < gözeteyim (XX/78), taḥmeyēm < takmayayım (XL/17), çıkām < çıkayım (LVI/155), söylēyim < söyleyeyim (II/19)

Tunceli Yöresi (TİA): söylēyim < söyleyeyim (XCV/25), nēylēyim < neyleyeyim (XCV/24), yanām < yanayım (XCV/41), dayanām < dayanayım (XCV/56), olām < olayım (XCV/12)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Trabzon Yöresi (TYA): bilīm < bileyim (13/11), konuşamāyım < konuşamayayım (60/33)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Konya, Malatya, Manisa, Muğla, Niğde, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): bilīm < bileyim (A1.11/5), söylēyim < söyleyeyim (A3.07/36), yoḳlāyım < yoklayayım (A3.11/14), gidemēyem < gidemeyeyim (A3.11/14), alīm < alayım (A4.02/172), gılīm < kılayım (A4.02/172), dutüm < tutayım (A4.04/173), ögmēyim < övmeyeyim (A5.01/69)

Amasya Yöresi (AMMA): nēblīm < ne bileyim (3/63), annatīm < anlatayım (13/58), verīm < vereyim (13/98), baḥīn < bakayım (19/79), söylīm < söyleyeyim (22/13), olīm < olayım (42/22), gētürüm mü? < getireyim mi (41/101)

Ankara Yöresi (AİA): yollayım < yollayayım (I-17/70), baḥām < bakayım (I-14/35), beklıyēm < beklıyeyim (I-16/17), baḥlyām < baḥlyayım (II-77/43), işliyēm < işliyeyim (II-77/49), kesivirīm mi? < kesivereyim mi (II-81/12)

Ankara Yöresi (AÖAB): anlata:m < anlatayım (s.102), döve:m < döveyim (s.102), eke:m < ekeyim (s.105), baka:m < bakayım (s.110), söyle:m < söyleyeyim (s.110), baḥi:m < bakayım (s.131), sori:m < sorayım (s.139), anlatvere:n < anlatıvereyim (s.145), yapı:m < yapayım (s.154), otiri:m < oturayım (s.153)

Antalya Yöresi (AYA): bilēn < bileyim (2/49), naapīm < ne yapayım (3/40), bakān < bakayım (67/2), baḥām < bakayım (148/7), alıvırēn < alıvereyim (83/17)

Antep Yöresi (GDİAT): baḥēym < bakayım (s.232)

Aydın Yöresi (AYYA): bakēñ < bakayım (I-A/40-65)

Balıkesir Yöresi (BİA): bilīm < bileyim (III-4/11), bağam < bakayım (III-5/61), baḥām < bakayım (III-6/94), n āpīm < ne yapayım (III-11/37)

Bolu Yöresi (BOİA): bakām < bakayım (68/54)

Bursa Yöresi (BUIYA): bakām < bakayım (1/26), uzaṭmayēm < uzatmayayım (1/35), görüşürēm < görüştüreyim (11/31), bakēm < bakayım (11/36)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): nāpī < ne yapayım (35/49), bilīm < bileyim (39/41), bahīn < bakayım (61/1), sōlīn < söyleyeyim (61/5)

Eskişehir Yöresi (AİAD): dīverēm < diyivereyim (s.113), baķīm < bakayım (s.147), gelīm < geleyim (s.147)

Giresun Yöresi (GİYA): ne ḡlīm < ne bileyim (1/29), ne ḡbilīm < ne bileyim (6/3), n ‘apīm < ne yapayım (66/24)

Hatay Yöresi (HA): gonuşūm < konuşayım (2.16.1/4), bilīm < bileyim (6.4.1/1), baxīm < bakayım (7.2.2/21), olūm < olayım (7.7.2/12), baķīm < bakayım (7.13.1/20)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): getirīm < getireyim (6/8), varīm < varayım (8/31), gēlīm < geleyim (8/31), olūm < olayım (11/11), bilīm < bileyim (11/20), yapūm < yapayım (12/27), bahīm < bakayım (15/1), ney ḡdīm < ne edeyim (15/15), sorbaķīm < sor bakayım (43/7)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): söylēyin < söyleyeyim (48/24)

Kırşehir Yöresi (KYA): bilīm < bileyim (XXXII/56), ne ḡbīm < ne bileyim (XXXVI/307)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): déyīm < diyeyim (21/7)

Malatya Yöresi (MİA): görēm < göreyim (60/6), söylüyēm < söylüyeyim (79/20)

Manisa Yöresi (GBAA): añnadı-virām < anlatıvereyim (2/26)

Manisa Yöresi (MA): bakām < bakayım (I-1 03/75), gidēm < gideyim (I-12 03/83), giTmeyēm < gitmeyeyim (I-12 03/83), annadām < anlatayım (II-1 32/2), bilēm < bileyim (I-6 09/68), ni ḡşleyēm? < ne işleyeyim (II-2 04/9), örtēm < örteyim (III-8 04/62)

Muğla Yöresi (MYA): bilēm < bileyim (I/13-17), varēm < varayım (I/44-78), söylēn < söyleyeyim (II/9-1)

Neveşehir Yöresi (NYA): sürmīm < sürmeyeyim (53/6), etmīm < etmeyeyim (53/6), söylīm < söyleyeyim (62/15)

Niğde Yöresi (OAAD): yapīm < yapayım (s.23), gosderīm < göstereyim (s.36)

Ordu Yöresi (OİYA): bilīm < bileyim (32/76), baķīm < bakayım (120/9), sōlīm < söyleyeyim (121/25), biçīm < biçeyim (4/4)

Sakarya Yöresi (SİA): bīlēm < bileyim (31/21), söyleyēm < söyleyeyim (32/26)

Sivas Yöresi (SİYA): bilīm < bileyim (3/3), baķīm < bakayım (15/81), yapīm < yapayım (19/2), sōlūm < söylüyeyim (129/22)

Tokat Yöresi (TİYA): annadīm < anlatayım (55/1), getirīm < getireyim (56/12), gelīm < geleyim (64/11), alīm < alayım (9/93), söylūm < söyleyeyim (81/1)

Uşak Yöresi (UİA): göndē < göndereyim (I-2/3)

Yozgat Yöresi (OAAAD): söylēyim < söyleyeyim (s.154), çatlāyim < çatlayayım (s.154)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan, Bayburt, Düzce, Edirne, Karaman ağızları.

Ardahan Yöresi (DİAT): çīḡēm < çıkayım (s.69), ḡelēm < geleyim (s.105), ḡedēm < gideyim (s.105)

Bayburt Yöresi (BYA): başlayīm < başılayayım (110/5)

Doğu İlleri Ağızları (DİAT): söylūm < söylüyeyim (s.20), verēm < vereyim (s.22), görēm < göreyim (s.39), içēm < içeyim (s.54), gandırēm < kandırayım (s.54), gülēm < güleyim (s.77)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): inīm < ineyim (1/88), binīm < bineyim (1/88)

Edirne Yöresi (EİA): bilīm < bileyim (3/25), bıķām < bakayım (27/134)

Karaman Yöresi (KAİA): anlatmāyım < anlatmayayım (M067/1), bilēm < bileyim (M026/18)

-AyIn Ekinde:

y erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kırşehir, Muğla, Zonguldak ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): atmēn < atmayın (117/53)

Kırşehir Yöresi (KYA): almāñ < almayın (XLV/52), ğınamāñ < kınamayın (LIV/54)

Muğla Yöresi (MYA): annadıvēn < annadıvereyin (I/3-25), dōküvēn < dōküvereyin (I/40/22), gidēn < gideyin (I/44-76), vērēñ < vereyin (I/85-25), varēñ < varayın (I/10/6), yapēn < yapayın (I/24-15), bilēn < bileyin (II/9-95), bişirēn < pişireyin (II/5-103), halallaşmān < helalleşmeyin (II/8-14), bakēn < bakayın (I/93-21)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): almān < almayın (4/19)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

Yalova Yöresi (YİYA): korkmān < korkmayın (39/93)

3.5.1.2.1.18.2. -AlIm Ekinde

y erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

Erzincan Yöresi (EYA): uzatmālım < uzatmayalım (2-14/60)

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bursa ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): nişlēlim < ne işleyelim (162/67)

Bursa Yöresi (BUİYA): uzatmēlım < uzatmayalım (70/9)

3.5.1.2.1.19. Şart Kipinde

y erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağızı.

Tunceli Yöresi (TİA): geçtisē < geçtiyise (XXVI/8)

“n” düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya ağızı.

Antalya Yöresi (AYA): bakşā < baksana (166/43)

3.5.1.2.1.20. Yeterlilik Fiilinde

y erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Iğdır ağızı.

Iğdır Yöresi (İİA): yaşābilmir < yaşayabilmiyor (26/16)

3.5.1.2.1.21. “-Dİr” Ettirgenlik Ekinde

r düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bolu, Ordu ağızları.

Aydın Yöresi (GBAA): öldüdü < öldürürdü (59/31)

Bolu Yöresi (BOİA): yetişdürüz < yetiştiririz (43/3)

Ordu Yöresi (OİYA): sıkışdürüz < sıkıştırırız (19/13), ğarışdürük < karıştırırız (136/2)

3.5.1.2.1.22. “-i-mek” Fiilinde

y erimesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kastamonu ağızı.

Kastamonu Yöresi (KMİKA): demlē veyin < demleyi vereyim (1/1)

3.5.1.3. Sözcük Birleşmelerine Bağlı Ses Olayları Yoluyla Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Sözcük birleşmeleri iki sözcüğün birleşmesi sonucu meydana gelen ünsüz erimesi / düşmesi sonucunda karşılanan iki ünlünün uzamasıyla, son sesi ünlü olan kelimenin ön sesi ünlü olan kelimeyle karşılaşması veya birleşmesi sonucunda, hece kaynaşmaları sonucunda, ünlü düşmesi ile ve ulamaya bağlı gelişen uzunluklardır.

3.5.1.3.1. Ünsüz Erimesi/Düşmesi Sonrasında Ünlü Karşılaşması Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Sözcük birleşimi sebebiyle telaffuz esnasında bazı ünsüz ses düşürülür karşılanan ünlü sesler ise uzunluk meydana getirirler.

3.5.1.3.1.1. “h” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen Sözcük Birleşmelerinin Oluşturduğu İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Kahramanmaraş, Kayseri, Konya ağızları.

Balıkesir Yöresi (BİA): ğar āsanıñ < kara hasanın (II-10/55)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): hocānım < hoca hanım (12/3)

Kayseri Yöresi (KMİA): fatm ānım < Fatma hanım (s.75/22), ayş ānım < ayşe hanım (s.75/22)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): ayşānım < ayşe hanım (10/136)

3.5.1.3.1.2. “k” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen Sözcük Birleşmesinin Oluşturduğu İkincil Uzun Ünlüler

“delānnı < delikanlı”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kahramanmaraş, Kayseri, Konya, Nevşehir ağızları.

delānnı < delikanlı: (s.61) OAAD (Kayseri), (6/36) NYA, (s.176) GDIAT (Maraş)

delānlı: (2/83) KİKYAÖ

delá:nnı: (s.45) ŞÇYAS

delānnılar < delikanlılar (III-110/79) AİA

“ğocārı < kocakarı”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Balıkesir, Konya, Ordu, Sivas ağızları.

ğocārı < kocakarı: (95/6) AYA, (92/13) OİYA, (55/30) SİYA

ğocārının < kocakārının: (4/252) KİKYAÖ

ğoc _ārılā < koca karılar: (I-3/294) BİA

ğocārıcık < kocakārıcık (16/25) AYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kırıkkale ağızı.

ğocārı < kocakarı: (1/5) KIİA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

Erzincan Yöresi (EYA): çekmēy _çün < çekmek için (2-32/33)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Antalya, Denizli, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kayseri, Konya, Kütahya, Muğla, Nevşehir, Sivas, Tokat ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): varan _ādar < varana kadar (A2.05/6), zaman _ādar < zamana kadar (A3.07/39), diyen _ādar < diyene kadar (A4.02/132), sabah _ādar < sabaha kadar (B2.04/1)

Antalya Yöresi (AYA): akşāmādar < akşama kadar (4/10), çıkasıyā _ādar < çıkasıya kadar (108/75), biñ lirādar < bin lira kadar (186/38)

Denizli Yöresi (DİAS): bîcēz < bir kez (s.339)

Gaziantep Yöresi (GA): b’āder < bu kadar (s.65), g’ar’āş < karakaş (s.294)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): bāle < bak hele (42/23)

Kayseri Yöresi (KMİA): gelen _ādder < gelene kadar (s.17/7), yīm _ūruşa < yirmi kuruşa (s.49/6), āşām _āder < akşama kadar (s.49/6), ell _ūruş < elli kuruş (s.126/6), āşāmāder < akşama kadar (s.139/8), alm _ūçün < almak için (s.141/12)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): yılınādan < yılına kadar (3/97), yaşınādan < yaşına kadar (3/100), doyuncayādan < doyuncaya kadar (4/363), ğuyusunādan < kuyusuna kadar (5/51), gelenādar < gelene kadar (6/320), pişenādar < pişene kadar (8/75), çıkanādan < çıkana kadar (11/54), sabahlarādar < sabahlara kadar (22/19)

Kütahya Yöresi (KÜYA): salmā _çün < salmak için (I/155)

Muğla Yöresi (MYA): āşāmādar < akşama kadar (II/11-47)

Nevşehir Yöresi (NYA): āzınādar < ağzına kadar (4/44), āşāmādan < akşama kadar (10/37), gelincāder < gelinceye kadar (29/36), yaşınādar < yaşına kadar (63/53), öyleñāder < öğlene kadar (66/4), āşāmādar < akşama kadar (67/14), ilārşı < ele karşı (5/66)

Sivas Yöresi (SİYA): yaz _āder < yaza kadar (142/6), ayācūma < ayak ucuma (152/35)

Şereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): bāle < bak hele (s.25), çórötu < çörek otu (s.43), devrāmer < devr-i kamer (s.47), ğarāra yanmağ < kara kara düşünmek (s.63), ğassālīnan < kal sağlık ile (s.64)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

Karaman Yöresi (KAİA): sarımsā _keriz < sarımsak ekeriz (M074/51), gelinceyā _dar < gelinceye kadar (M098/19)

3.5.1.3.1.3. “l” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen Sözcük Birleşmesinin Oluşturduğu İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ordu ağızı.

Ordu Yöresi (OİYA): nasīdi < nasıl idi (4/20)

3.5.1.3.1.4. “n” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen Sözcük Birleşmesinin Oluşturduğu İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

Erzincan Yöresi (EYA): onū _cün < onun için (1-16/9)

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kastamonu, Konya ağızları.

Kastamonu Yöresi (KMİKA): ennēne < anneanne (4/175)

Konya Yöresi (KİKİYAÖ): onūcün < onun için (17/30)

Şereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): onūcun < onun için (s.112)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

Yalova Yöresi (YİYA): anāne < anneanne (19/46)

3.5.1.3.1.5. “r” Ünsüzünün Düşmesiyle Meydana Gelen Sözcük Birleşmesinin Oluşturduğu İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Zonguldak ağızı.

Zonguldak-Bartın-Krabük Yöresi (ZBKİA): öküzlēnen < öküzler inen < üküzler ilen < öküzler ile (3/2)

3.5.1.3.1.6. “y” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen Sözcük Birleşmesinin Oluşturduğu İkincil Uzun Ünlüler

“beyefendi”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Kayseri, Sivas ağızları.

bēfendi < beyefendi: (5/19) ÇİYA, (36/26) SİYA, (s.91) OAAD (Kayseri)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa, Sivas ağızları.

Manisa Yöresi (MA): hac _ūsen < hacı hüseyin (I-10 03/38)

Sivas Yöresi (SİYA): öteān < öte yan (79/97)

3.5.1.3.1.7. “iken” Zarf-fiil Ekinin Eklenmesiyle Düşen “k” Ünsüzünün Meydana Getirdiği İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Bolu, Bursa, Çankırı, Kahramanmaraş, Kastamonu, Konya, Manisa, Sivas, Tokat ağızları.

Afyon Yöresi (GBAA): ufākan < ufakken (28/4)

Amasya Yöresi (AMMA): güccükene < küçük iken (4/9), çiçekene < çiçek ikene (16/133), çocukene < çocuk ikene (29/75), günñükene < günlük iken (37/43)

Ankara Yöresi (AİA): güçükken < küçük iken (I-20/146)

Ankara Yöresi (AÖAB): günñü:ken < günlük iken (s.132), hawtalı:kan < haftalık iken (s.132)

Antalya Yöresi (AYA): çocukā < çocuk iken (1/52), çocukān < çocuk iken (73/35), güççükē < küçük iken (163/33), aylıken < aylık iken (78/24), aylıkan < aylık iken (158/14)

Aydın Yöresi (GBAA): çocukāna < çocuk ikene (I-A/21-51), ufākāñ < ufak iken (I-A/62-131)

Bolu Yöresi (BOİA): çocukān < çocukken (91/27)

Bursa Yöresi (BUIYA): çocukāndan < çocukken (8/21)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): çocukēn < çocuk iken (35/50), güççükene < küçük iken (43/58), ayliken < aylık iken (35/50)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): güccükēn < küçük iken (97/37) çocukāna < çocuk ikene (44/24), çocukān < çocuk iken (112/58), güççükene < küçük iken (62/7)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): güççükēn < küçük iken (60/12)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): çocukēn < çocukken (13/77), güccükēn < küçük iken (17/61)

Manisa Yöresi (MA): ufākan < ufak iken (I-15 09/26)

Muğla Yöresi (MYA): çocukene < çocuk iken (I/86-25)

Sivas Yöresi (SİYA): çocukene < çocuk ikene (121/30)

Tokat Yöresi (TİYA): çocukene < çocuk iken (1/6), çocukān < çocuk iken (67/9)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

Karaman Yöresi (KAİA): çocukā < çocuk iken (M009/145), günlüke < günlük iken (M009/145), aylıka < aylık iken (M014/4)

3.5.1.3.1.8. “ile” Edatının Eklenmesiyle Düşen “k” Ünsüzünün Meydana Getirdiği İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): hayvancılınan < hayvancılık ile (8/22)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çankırı, Gaziantep, Giresun, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sivas, Tokat, Uşak, Yalova, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): bıçānan < bıçak ile (A5.05/29), balīnan < balık ile (A5.09/2), sağlīnan < sağlık ile (A6.11/39), balçīnan < balçık ile (B1.02/40), cumālīnen < cumalık ile (B3.09/32)

Amasya Yöresi (AMMA): pıçānan < bıçak ile (1/76), gaşūnan < kaşık ile (13/74), boncūnan < boncuk ile (23/129)

Ankara Yöresi (AİA): tezēnen < tezek ile (I-30/28), kūrēnen < kürek ile (I-30/29), ölçēnen < ölçek ile (I-36/50), pullūnan < pulluk ile (I-39/61), uçānan < uçak ile (I-40/1), orānan < orak ile (I-44/35), tokmānan < tokmak ile (II-82/79)

Ankara Yöresi (AÖAB): ora:nan < orak ile (s.112), dēyne:nen < değnek ile (s.128), öyleli:len < öylelik ile (s.128),

Antalya Yöresi (AYA): ğaşıla < kaşık ile (2/78), orāla < orak ile (53/50), ekmēle < ekmek ile (72/57), tokmāla < tokmak ile (91/27), irezillile < rezillik ile (81/6), çıplaklila < çıplaklık ile (81/6), aşıla < aklık ile (81/6), malcılıla < malcılık ile (93/52)

Antep Yöresi (GDİAT): bıcāle < bıçak ile (s.204)

Aydın Yöresi (AYYA): bıçālan < bıçak ile (I-A/56-79)

Balıkesir Yöresi (BİA): ıspanānan < ıspanak ile (I-1/45), ğaşınan < kaşık ile (I-1/140), kūrēnen < kürek ile (I-2/22), bıçānan < bıçak ile (I-2/65), uçānan < uçak ile (I-3/222), pullūnan < pulluk ile (I-4/73), hayvancılınan < hayvancılık ile (II-1/93), deveçilinen < deveçilik ile (II-1/93)

Bilecik Yöresi (BİAİ): bıçānan < bıçak ile (50/11)

Bursa Yöresi (BUIYA): ipēnen < ipek ile (91/25)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): uçānan < uçak ile (8/56), bıçānan < bıçak ile (10/14), çocūnan < çocuk ile (13/15), ğaşışınan < kaşık ile (38/48), orānan < orak ile (110/1), hayvancılınan < hayvancılık ile (128/12)

Giresun Yöresi (GİYA): şafānan < şafak ile (3/9), bıçānan < bıçak ile (20/77), ekmēnen < ekmek ile (42/75), barmālan < parmak ile (83/53), iplinen < iplik ile (53/84)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ğaşınan < kaşık ile (74/34), orānan < orak ile (1/47)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): orānan < orak ile (24/209), dırmūnan < tırmık ile (43/2), pullūnan < pulluk ile (43/1)

Kayseri Yöresi (KMİA): çiçēnen < çiçek ile (s.30/1), toprā _nan < toprak ile (s.53/5)

Kırşehir Yöresi (KYA): ğaşışınan < kaşık ile (I/58), ırbīnan < ibrik ile (XLIV/5), sıcānan < sıcak ile (LXVIII/75), değnēnen < değnek ile (LXXI/68)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): çölmēnen < çömlək ile (7/5), orāla < orak ile (16/25)

Kütahya Yöresi (KÜYA): bıçānan < bıçak ile (XXVIII/7), çomānan < çomak ile (XXVIII/7)

Malatya Yöresi (GDİAT): beçelēnen < böylelik ile (s.8), golelīnen < kolaylık ile (s.12)

Manisa Yöresi (MA): pıçānan < bıçak ile (II-1 20/18), eşēle < eşek ile (I-5 01/11), ırāmaTlīnan < rahmetlik ile (I-2 05/30)

Muğla Yöresi (MYA): deynēnen < değnek ile (III/17-19), bubālīnan < babalık ile (I/4-31)

Nevşehir Yöresi (NYA): orānan < orak ile (61/9), tūfēnen < tüfek ile (27/33), pıçānan < bıçak ile (27/33), yannışlila < yanlışlık ile (29/19)

Ordu Yöresi (OIYA): bıçānan < bıçak ile (32/21), torpānan < toprak ile (34/12), eşşēnen < eşek ile (49/47), ğaşıūnan < kaşık ile (100/44), çanānan < çanak ile (100/44), sandūnan < sandık ile (107/15), çarūnan < çarık ile (124/105)

Sivas Yöresi (SİYA): bıçānan < bıçak ile (58/25), ğaşınen < kaşık ile (66/7), sarmīsānan < sarımsak ile (124/14), toprānan < toprak ile (143/5), tifēnen < tüfek ile (5/20), çifcılīnen < çiftçilik ile (49/3), reşberlīnen < rençberlik ile (1/15)

Tokat Yöresi (TİYA): çifcılīnen < çiftçilik ile (106/2)

Uşak Yöresi (UİA): petānen < petek ilen < petek inen < petek nen (I-82/20), çocūnan < çocuk ile (I-2/114)

Yozgat Yöresi (OAAD): bebēnen < bebek ile (s.146)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): çocūnan < çocuk ile (2/86)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Karaman ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): tezē _ ilen < tezek ile (2/47), antibiyotīnen < antibiyotik ile (Fr.) (100/94)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): deġnēle < deġnek ile (1/96)

Karaman Yöresi (KAİA): uçānan < uçak ile (M056/11) çaydanlīla < çaydanlık ile (M006/20), ġalabalīnan < kalabalık ile (M072/32)

3.5.1.3.1.9. Ek-fiilin Eklenmesiyle Düşen “k” Ünsüzünün Meydana Getirdiği İkincil Uzun Ünlüler

“-IdI”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doġu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): çocū _ idüK < çocuk idik (53/47)

2. Kuzeydoġu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Trabzon Yöresi (TYA): küçüdü < küçük idi (131/34)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Çankırı, Giresun, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Konya, Muġla, Niġde, Ordu, Sivas, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): ufādık < ufak idik (A1.13/8)

Amasya Yöresi (AMMA): ġuccüdü < küçük idi (10/109), yāsādı < yasak idi (13/56), sēyrēdi seyrek idi (21/15), ġünnüdü < günlük idi (54/5), ufādım < ufak idim (77/7)

Ankara Yöresi (AİA): ġalabalıdı < kalabalık idi (II-86/29), ġünlüdü < günlük idi (II-58/31)

Ankara Yöresi (AÖAB): çocu:dum < çocuk idim (s.100)

Antalya Yöresi (AYA): böyüdü < büyük idi (131/19), gerçēdi < gerçek idi (186/5)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): etēdi < etek idi (1/47), yoklūdu yokluk idi (48/26)

Giresun Yöresi (GİYA): alçādı < alçak idi (51/25), çocūduk < çocuk idik (58/36), ufaādım < ufak idim (66/11)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ufādıġ < ufak idik (52/53), aylıdı < aylık idi (1/15), çiçilīdi < çiftçilik idi (12/13)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): ufā idim < ufak idim (1/114), böyüdü < büyük idi (56/30)

Kırşehir Yöresi (KYA): ġuccüdü < küçük idi (XXVII/19)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): ġuccüdüm < küçük idim (8/128), ġuccücüdüm < küçücük idim (29/2), şuncacıdı < şuncacık idi (29/2), böyüdü < büyük idi (27/22)

Muġla Yöresi (MYA): ufādım < ufak idim (I/77-11)

Niġde Yöresi (OAAD): yaprādım < yaprak idim (s.17)

Ordu Yöresi (OİYA): ufāduġ < ufak idik (63/5), çocūdum < çocuk idim (121/21)

Sivas Yöresi (SİYA): çocūdum < çocuk idim (62/52), küçüdüm < küçük idim (111/21), ġaranlīdı < karanlık idi (146/29)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): ancēdim < ancak idim (13/100)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

Karaman Yöresi (KAİA): ufādım < ufak idim (M037/31)

“-imiş”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Giresun, Konya, Nevşehir, Ordu, Sivas, Tokat ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): uzāmış < uzak imiş (A6.14/67), küçümüşüm < küçük imişim (A8.02/46)

Ankara Yöresi (AİA): yasāmış < yasak imiş (I-28/112)

Giresun Yöresi (GİYA): erkēmiş < erkek imiş (13/27)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): ğısrāmış < kısarak imiş (4/64)

Nevşehir Yöresi (NYA): sıcāmış < sıcak imiş (29/138)

Ordu Yöresi (OİYA): böyümüş < büyük imiş (14/20)

Sivas Yöresi (SİYA): yasāmış < yasak imiş (95/12)

Tokat Yöresi (TİYA): ğügümüş < guguk imiş (18/7), alçāmış < alçak imiş (76/5)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağzı.

Karabük Yöresi (KARYA): ufaāmışım < ufak imişim (47/77), çanāmış < çanak imiş (197/26), çölmemiş < çömlük imiş (197/26)

“ise”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Trabzon Yöresi (TYA): erkēse < erkek ise (21/48), bozūsa < bozuk ise (37/46)

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Çankırı, Kayseri, Manisa, Sivas ağızları.

Ankara Yöresi (AİA): sıcāsa < sıcak ise (I-30/42)

Ankara Yöresi (OAAD): uzāsa < uzak ise (s.191)

Antalya Yöresi (AYA): ufāsa < ufaksa (103/27)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): ğalabalīsan < kalabalık isen (17/37)

Kayseri Yöresi (KMİA): aydinnīsa < aydınlık ise (s.34/4)

Manisa Yöresi (MA): erkēse < erkek ise (I-12 05/247)

Sivas Yöresi (SİYA): açīsa < açık ise (89/113), örtūse < örtük ise (89/113)

3.5.1.3.2. Ünlü Karşılaşması Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ünlü karşılaşmaları 3 şekilde meydana gelmektedir.

- Kelime bünyesinde iki ünlünün yan yana gelmesiyle
- Ünsüz düşmesi sonucunda kalan iki ünlünün yan yana gelmesiyle
- Ulama durumunda yani ünsüz ile biten bir kelimenin ünlü bir sesle başlayan kelimenin yan

yana gelmesiyle

“babānne < babaanne”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.

babānnesi < babaannesesi: (XXIII/71) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Kayseri, Manisa, Sivas ağızları.

babānne < babaanne: (7/140) AMMA

babānnem < babaannem: (II-3 01/19) MA

babā _nnem < babaannem: (s.57/13) KMİA

babā _nnem < babaannem: (93/37) SİYA

babānneñ < babaannen: (s.25/26) KMİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

babānne < babaanne: (13/214) YİYA

“anāne < anneanne”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu, Sakarya ağızları.

anāne < anneanne (37/16) BOİA

ānnēānnem < anneannem (1/74) SİA

“ğaracōlan < Karacaoğlan”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana ağızı.

ğaracōlan < karacaoğlan (A1.06/5) AOİAII

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan ağızı.

garacōğlan: (s.112) DİAT (Ardahan)

“ōyle < öyle”

o + eyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

ōyle < öyle: (1/102) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

ōyleymiş < öyleymiş: (109/3) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bolu, Kahramanmaraş, Nevşehir, Tokat ağızları.

ōyle < öyle: (6/50) TİYA, (2/50) AYA, (29/150) NYA, (24/50) KAYA

ōyne: (50/41) BOİA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Kırıkkale ağızı.

ōyle < öyle: (184/52) KARYA, (22/37) KIİA, (27/15) BYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Bursa, Gaziantep, Kayseri, Konya, Kütahya, Malatya, Uşak, Zonguldak ağızları.

Ankara Yöresi (AİA): yaslāç < yaşlı aş (I-20/119)

Antalya Yöresi (AYA): amcōlu < amca oğlu (186/56), şōl  eder < şöyle eder (28/40)

Antep Yöresi (GDİAT): nicēylesin < nice eylesin (s.255)

Bursa Yöresi (BUİYA):  ortāsyadan < orta asyadan (128/5)

Kayseri Yöresi (KMİA): n  ısdıyon < ne istiyorsun (s.123/26)

Konya Yöresi (KİKİYAÖ): babōcandan < baba ocağından (25/44)

Kütahya Yöresi (KÜYA): verdiğ i   in < verdiğ i i in (I/45)

Malatya Yöresi (GDİAT): aca   bō da < acaba o da (s.35), garāna < kar ı ana (s.35)

U ak Yöresi (U A): karac amet < karaca ahmet (I-74/4)

Zonguldak Yöresi (A AD): goc anam < koca anam (s.179)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Yalova ağızları.

Karaman Yöresi (KA A): i d e   kinlerimizi < i te ekinlerimizi (M124/10), yassin a   dar < yatsıya kadar (M010/11)

Yalova Yöresi (Y YA): ort okul < ortaokul (9/150)

3.5.1.3.3. Hece Kaynaşması Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

3.5.1.3.3.1. “g/ğ” Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bursa, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Konya, Kütahya, Ordu, Sivas, Uşak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): sürüşimi < sürüsü gibi (B3.06/24), delişimi < delisi gibi (B3.03/60)

Ankara Yöresi (AİA): yaslāç < yaşlı ağaç (I-20/119)

Antalya Yöresi (AYA): şindikībi < şimdiki gibi (21/19), şekilkībi < şekilki gibi (31/46), hindikībi < şimdiki gibi (32/50), yāmızdābı < yanımızda gibi (75/150), şimdikīmi < şimdiki gibi (142/55)

Balıkesir Yöresi (BİA): old ĭçin < olduğı için (III-1/58)

Bursa Yöresi (BUİYA): öldiçin < olduğı için (154/22)

Giresun Yöresi (GİYA): oldüçün < olduğı için (8/18), elmācı < elma ağacı (6/28)

Hatay Yöresi (HA): oldüğimi < olduğı gibi (8.5.2/4)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): şimdikīmi < şimdiki gibi (8/61), benimkīmi < benimki gibi (52/29), eşöleşşek < eşek oğlu eşek (78/34)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): oldü ĭün < olduğı için (5/45) KMİA

Kayseri Yöresi (KMİA): oldü ĭün < olduğı için (s.93/6), çö olur < çoğı olur (s.25/7), nē rek < ne gerek (s.116/27)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): ondördübi < on dördü gibi (4/227), şimdikībi < şimdiki gibi (5/63), evelkībi < evvelki gibi (8/82), seninkībi < seninki gibi (12/19)

Kütahya Yöresi (GBAA): hiddätlāndü ĭün < hiddetlendiğı için (24/30)

Kütahya Yöresi (KÜYA): ġaldī ĭün < kaldığı için (XXXI/6)

Ordu Yöresi (OİYA): yedü ĭün < yediğı için (49/95), sevmedü ĭün < sevmediğı için (114/8), oldü ĭün < olduğı için (122/35)

Sivas Yöresi (SİYA): şindikī bi < şimdiki gibi (147/25), gezdī ĭün < gezdığı için (160/11)

Uşak Yöresi (UİA): oldüçün < olduğı için (I-2/80)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): itöliT < it oğlu it (11/100)

Karaman Yöresi (KAİA): pençerē bi < pencere gibi (M031/33), hindikī bi < şimdiki gibi (M008/31), dedī bi < dediğı gibi (M062/33)

3.5.1.3.3.2. “k” Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kayseri ağızı.

Kayseri Yöresi (KMİA): çör otuya < çörek otuna (s.28/2), ikī ĭi < iki kişi (s.55/10)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

Karaman Yöresi (KAİA): ikī ĭi < iki kişi (M012/12)

3.5.1.3.3.3. “l” Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: İzmir ağızı.

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): nassōsa < nassı_osa < nassı olsa < nasıl olsa (III.5/66)

“nasıl olsa” sözcüğünde meydana gelen sözcük birleşmesi ile “-l” ünsüzü düşmüştür.

Karşılaşan iki ünlü de uzunluk meydana getirmiştir.

3.5.1.3.3.4. “n” Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Uşak ağızı.

Uşak Yöresi (UİA): bitēcik < bir tenecik < bir tanecik (I-32/37)

3.5.1.3.3.5. “r” Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Giresun ağızı.

Giresun Yöresi (GİYA): yarıntāsi _günü < yarın ertesi günü (42/15)

3.5.1.3.3.6. “y” Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa,Hatay ağızları.

Bursa Yöresi (BUİYA): şēpcez < şey yapamaz (127/15)

Hatay Yöresi (HA): çıblaṣāk < çıplak ayak (2.14.1/2)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

Edirne Yöresi (EİA):ötēnna < öte yanına (24/170)

3.5.1.3.4. Hece Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzunluk

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağızı.

Sereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): elú:ná:şı < ele güne karşı (s.54)

3.5.1.3.4.1. Tamlayanın Düşmesi Sonucu Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Sivas ağızı.

Sivas Yöresi (SİYA): on _uçun < onun için (79/40)

3.5.1.3.5. Ünlü Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

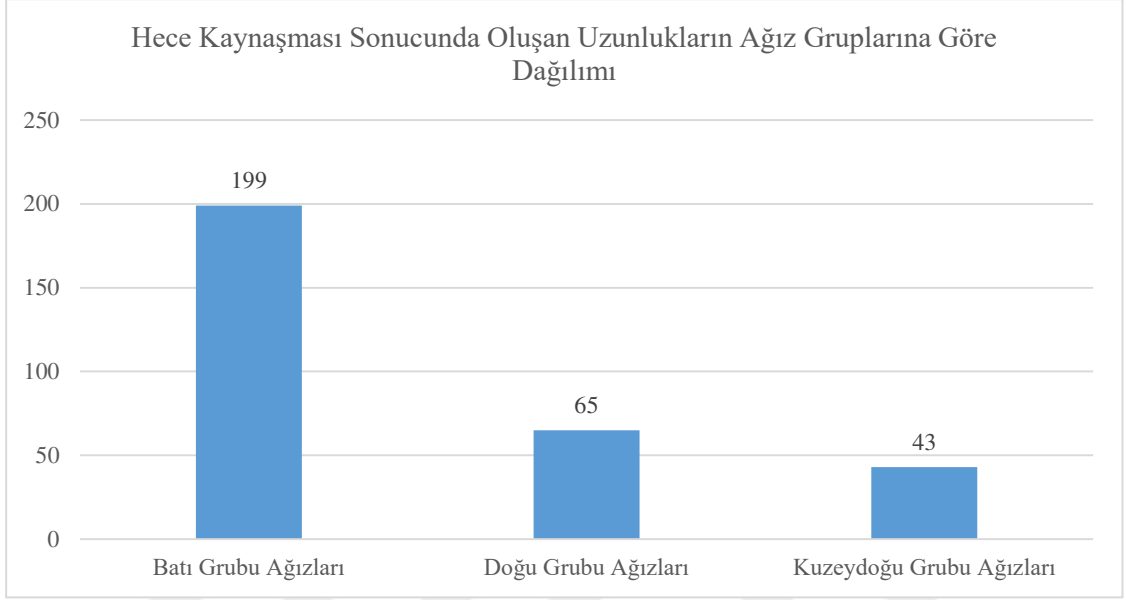
Yalova Yöresi (YİYA): muall _ābla < mualla abla (13/247)

3.5.1.3.6. Ulamaya Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

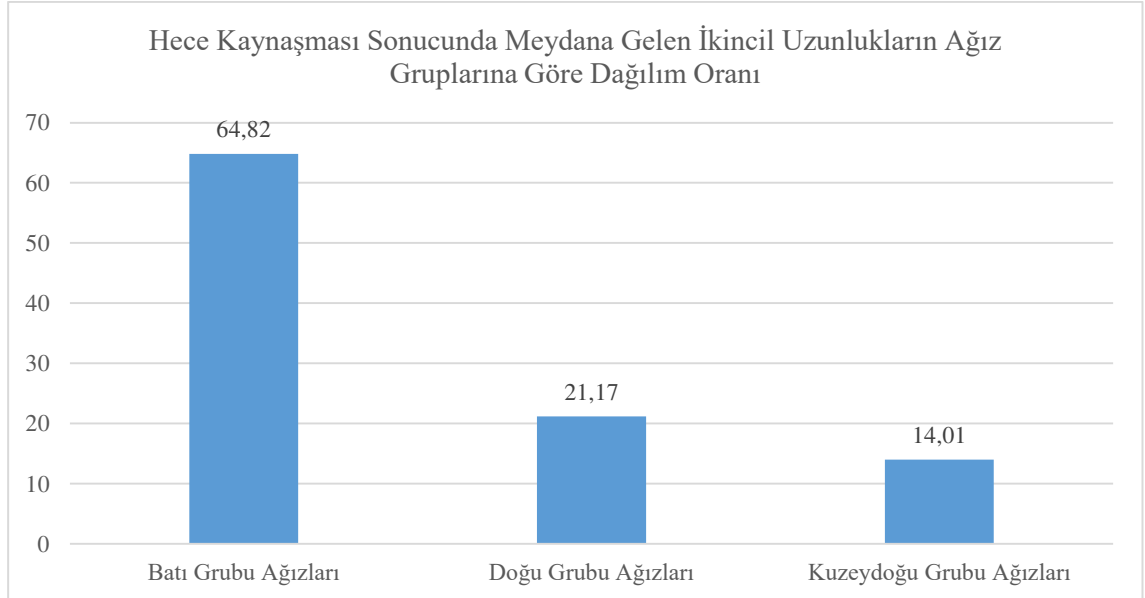
Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Elazığ Yöresi (KBAYA): baltā   alir < balta alir (XLVII/58), ortā   asyada < orta asyada (40/s.170), yerā   attım < yere attım (49/s.183), almā   atardı < elma atardı (59/s.208), bellī   eder < belli eder (35a/s.157)

Şekil 13. Hece Kaynaşması Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlülerin Ağız Gruplarına Göre Dağılım Tablosu

Şekil 14. Hece Kaynaşması Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlülerin Ağız Gruplarına Göre Yüzdelik Dağılım Tablosu

3.5.2. Hece Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

3.5.2.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında

3.5.2.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

“ācık < azıcık”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bilecik, Bolu, Kastamonu, Muğla, Niğde ağızları.

ācık < azıcık: (1/77) BİAİ

ācık: (III/9-13) MYA

āciğ: (38/58) AYA

ēcúg: (8/2) BOİA

ēcuk: (19/187) KMİKA

ecik < azıcık (s.18) OAAD (Niğde)

“sōn < sonra”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Aydın, Bilecik, Manisa ağızları.

sō < sonra: (I-6 09/52) MA, (53/120) BİAİ, (s.240) AİYASV

ondan sō: (I-A/6-17) AYYA

sōñ < sonra (5/5) AMA

Yukarıdaki örnekte “n/ñ” sesinde erimesiyle birden fazla seste düşme görülmektedir.

“hā < hangi”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep ağızı.

Gaziantep Yöresi (GA): h‘ā < hangi (s.381), h‘āmız < hangimiz (s.384), h‘āñız < hanginiz (s.389)

Yukarıdaki örneklerde “n/ñ” sesinin de eridiği görülmektedir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağızı.

Tunceli Yöresi (TİA): kanām < kanadım (XXIV/21)

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Çorum, Denizli, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kırşehir, Muğla, Zonguldak ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): nāl < nasıl (20/13)

Çorum Yöresi (ÇAS): gēnalma < gelin alma (s.159)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): besbē < besbelli (48/140)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): nāssıñ < nasılsın (63/3)

Kırşehir Yöresi (OAAD): tulūnu < tulumunu (s.101)

Muğla Yöresi (MYA): arkāşlarınñ < arkadaşlarının (I/97-21)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): gīm < giyiniyorum (11/82)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

Yalova Yöresi (YİYA): sāncak < salıncak (9/47)

3.5.2.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

“k̄ā < kadar” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır ağızı.

k̄ā < kadar: (VIII/138) DA

k̄ā^e: (I/14) DA

2. Batı Grubu Ağızları: Bolu ağızı.

gār < kadar (17/21) BOİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

ne k̄ā < ne kadar: (22/39) EİA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Bolu ağızı.

Bilecik Yöresi (BİAİ): patēz < patates (Rum.) (53/128)

Bolu Yöresi (BOİA): şālālī < şa‘şa‘alī (Ar. + T.) (87/12)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Yalova ağızı.

Karaman Yöresi (KAİA): cēmize < cebimize (ceyb) (Ar.) (M011/6)

“bi” hecesinin düşmesine bağlı uzunluk oluşabileceği gibi; ayrıca “cebimize < cevimize < cēmize” şeklinde de olmuş olabilir. “-b-” sesinin “-v-” sesine dönüşmesi ve yarı ünlü olan “-v-” sesinin de eriyerek yanındaki ünlünün uzamasına sebep olması durumu da göz önünde bulundurulabilir.

Yalova Yöresi (YİYA): parsē < pardessus (Fr.) (9/186)

3.5.2.2. Eklerde

3.5.2.2.1. İsimden İsim Yapan Ekler

3.5.2.2.1.1. “+lık” Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Çankırı ağızları.

Amasya Yöresi (AMMA): şindīg < şimdilik (42/67)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): çok ğalabā < çok kalabalık (15/13), ğalabāydı < kalabalıktı (112/34)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): ğalabāydı < kalabalıktı (129/31), ğalabā < kalabalık (66/44), şindik < şimdilik (9/54)

3.5.2.2.2. İyelik Eklerinde

3.5.2.2.2.1. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinde Meydana Gelen Hece Düşmesiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

Erzincan Yöresi (EYA): senin başā < senin başına (7-6/164)

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Konya, Ordu ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): bilir mīn < bilir misin (152/13)

Konya Yöresi (KİK YAÖ): iyi mîn < iyi misin (3/76)

Ordu Yöresi (Oİ YA): görmüyö _ mûn < görmüyor musun (34/12)

3.5.2.2.3. Zarf-Fiil Ekinde (-ArAk)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağzı.

Ankara Yöresi (AİA): çömerek < çömelerek (I-5/36)

3.5.2.2.4. Fiil Çekim Ekleri

3.5.2.2.4.1 Gelecek Zaman Eki “-AcAk”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Malatya ağzı.

Malatya Yöresi (MİA): söyleyēk < söyleyecek (36/16)

3.5.2.2.4.2. “-AlIm” Ekinin Eklenmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“bakalım”

“bakalım” orta hece olan “-ka-” hecesinin düşmesiyle uzunluk meydana gelmiştir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Antalya, Gaziantep, Konya ağızları.

bālım < bakalım: (3/5) KİK YAÖ, (s.25) ŞÇYAS, (B3.09/26) AOİAII, (5/34) NYA

b’ālım: (s.70) GA

bālım: (7/49) AYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağzı.

bālım < bakalım: (M010/49) KAİA

3.5.2.2.4.3. II. Çokluk Şahıs Ekinin Düşmesiyle Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Malatya ağzı.

Malatya Yöresi (MİA): siz bilmēz < siz bilmezsiniz (125/13)

3.6. Ses Değişmeleri Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Türkiye Türkçesi ağızlarında ikincil uzun ünlülerin oluşmasındaki bir diğer etken ses değişmeleridir. Ses değişmeleri ünsüz ve ünlü seslerde olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Dilde var olan ünlü ve ünsüz seslerdeki ses değişmelerini Korkmaz (2010), “Bir dilde kendiliğinden veya o dilin ses eğilimlerine bağlı olarak, kelime veya eklerde, bir sesin yerini genellikle kendisine yakın başka bir sese veya gelişme yolu ile kendisinden türemiş başka bir ses bırakması olayı.” biçiminde ifade etmektedir.

Ses değişmeleri ağızlarda en az çaba yasası eğiliminin bir kuralı gereği yapılmaktadır. Zorlanılan ses yerine o sese yakın ses tercih edilir ve söylem konusunda zorluk yaşanılmadan çıkarılması esas alınır. Karaağaç (2012), bu durumu “Herkesin çıkardığı sesler, farklı özelliklere sahiptir; konuşan her kişi, değişik ağız yapısına, çeşitli seslendirme alışkanlıklarına sahiptir.

Kişilere ve küçük topluluklara ait bu farklar dillerin her devrinde, kişilerin fizik özelliklerinden kaynaklandığı için, bir dilin aynı yer ve zaman dilimini paylaşan üyeleri arasında bile var olmuş; dillerin bu eş zamanlı ses çeşitliliği, art zamanlı ses değişimlerinin başlangıç noktalarını oluşturmuşlardır.” şeklinde açıklamıştır.

Karaağaç (2013), “Seslerin söyleyişlerini kolaylaştırmada, birbirinden farklı sesler yerine bunları birbirine yaklaştırarak, benzer ya da eş sesler çıkarma, daha doğrusu sözleri en az çabayla söyleme eğilimi etkili olur. en az çaba yasası, diğer değişimlerde olduğu gibi ses değişimlerinde de büyük rol oynar.” demiştir.

3.6.1. Ünsüz Seslerde Meydana Gelen Ses Değişimleri

Ünsüz değişimi; bir ünsüzün yerini başka bir ünsüze bırakması şeklinde ifade edilebilir. Bu değişimler daha çok seslerin kendilerine en yakın seslere bırakması şeklinde olmaktadır.

3.6.1.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında

3.6.1.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

3.6.1.1.1.1. y < k değişimi

Burada gerçekleşen y < k değişimi doğrudan olarak bu şekilde gerçekleşmemiştir. “k” sesi tonlulara “g /ğ” seslerinden birine dönüşmüştür. Daha sonra kendine yakın olan y sesine dönüşmüştür. k < g < ğ < y şeklinde değişim yaşamıştır.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Van ağızı.

Van Yöresi (VMKA): ehmāyli < ekmekleri (46/35)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): eşyēsiz < eşeksiz (63/41)

3.6.1.1.1.2. y < ğ/g değişimi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur), Sivas ağızları.

Anamur Yöresi (ANYA): bŷdáy < buğday (12/33)

Sivas Yöresi (SİYA): bŷyday < buğday (62/11), ğuyrŷyuan < kuyruğıyla (69/78)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Iğdır, Yalova ağızları.

Iğdır Yöresi (DİAT): dēyⁱl < değil (s.7)

Yalova Yöresi (YİYA): ēytim < eğitim (25/8)

Yukarıdaki örnekte y < ğ değişimi sonucunda bir uzunluk vardır. Fakat aynı zamanda “i” ünlüsü de düşmüştür. “y” sesi yarı ünlü bir ses olduğu için yanındaki ünlüyü de eritmiştir.

3.6.1.1.1.3. g /ğ/ ğ < k değişimi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Kars ağızları.

Elazığ Yöresi (KBAYA): ğārim < karım (I/3)

Kars Yöresi (KİA): ğāra < kara (58/16)

Kemaliye Yöresi (KA): gāynar < kaynar (1/8), çēgdüK < çektik (47/35), gēndi < kendi (64/19), bēgmezi < pekmezini (4/17), gāpıyı < kapıyı (25/2), gāvuşdü < kavuştu (1/19), gōmşular < komşular (11/12), esgīlērden < eskilerden (30/9), gālmi < kalmıyor (1/67), gāç < kaç (19/88), gītş < kış (6/49)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Ankara, Antalya, Çankırı, Balıkesir, Bartın, Denizli, Gaziantep, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Malatya, Manisa, Ordu, Sakarya ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİA): gēndini < kendini (A1.01/55), gāpaTdı < kapattı (A1.11/94), gūş < kuş (A3.03/74), gōPduK < koptuk (A6.01/51), gāz < kaz (A8.11/46), gītş < kış (B1.02/15), gārış < karış (B2.11/34), gāpışmış < kapışmış (B5.02/40)

Adıyaman Yöresi (AİYASV): gāragūş < karakuş (s.94)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): gāydırmaması < kaydırmaması (4/67), gāldı < kaldı (4/82), gōñşulā < komşular (9/35), gārınını < karnını (12/101), gāç < kaç (12/164), gārniyarık < karnıyarık (15/8), gōmşu < komşu (17/2), gārılır < karılır (6/22), gāPdan < kabdan “kase” (30/9)

Anamur Yöresi (ANYA): böyūg < büyük (1/4)

Ankara Yöresi (AİA): başgā < başka (I/18-3)

Ankara Yöresi (AİA): gārni < karnı (I-15/13), gāynayınca < kaynayınca (I-20/139)

Antalya Yöresi (AYA): gēndi < kendi (36/57), gāynadırdık < kaynatırdık (178/68), gīrdı < kirdı (184/5), gōñşuları < komşuları (108/25)

Antep Yöresi (GDİAT): çög < çok (s.239)

Balıkesir Yöresi (BİA): aṅgāra < ankara (II-12/224)

Bartın Yöresi (BA): gözügūr < gözükür (s.37/1)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): gātır < katır (16/11)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): gēndinde < kendinde (63/20),

Denizli Yöresi (GBAA): gārınını < karnını (43/5), gōy-vemiş < koyvermiş (43/82)

Hatay Yöresi (HA): çöğudu < çok idi (3.5.1/8), çög _ufağdım < çok ufaktım (8.8.1/16)

Isparta Yöresi (IMA): ırāgdan < ıraktan (XXIII/1)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): hakgāri < hakkari (I.80/17)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): hağgāriye < hakkariye (82/50), çög < çok (44/38), hoş buldūg < hoş bulduk (18/8), gāynım < kaynım (38/65), gōcam < kocam (39/5), gūyārdīg < koyardık (59/19), çocūg < çocuk (85/32), gūrułmuş < kurulmuş (78/81), gōca < koca (91/28), gīrk < kırk (107/41)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): gāyık < kayık (22/1)

Kayseri Yöresi (KMİA): hağgāri < hakkari (s.49/1)

Kırşehir Yöresi (KYA): gātılamadım < katılamadım (XII/55)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): gōcāman < kocaman (6/266)

Malatya Yöresi (GDİAT): āğşam < akşam (s.38)

Malatya Yöresi (MİA): çög < çok (26/2)

Manisa Yöresi (MA): bırāğmadı < bırakmadı (I-1 05/71),

Ordu Yöresi (OİYA): gātmiş < katmış (50/1)

Sakarya Yöresi (SİA): başgā < başka (22/11)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman, Kilis, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): pāğlava < baklava (52/112), çōğ < çok (11/111), gūymāḲ < kuymak (hlk.) (13/4)

Karabük Yöresi (KARYA): gārınını < karnını (14/45), gāybı < kaybı (52/28), gāydetdile < kaydettiler (58/74), çōğ < çok (62/24), gātlayācaḥ < katlayacak (185/89), gāzma < kazma (198/1), gālhdım < kalktım (201/25), gāvramış < kavramış (207/19), hağğāriniñ < hakkarinin (78/23), gāynardı < kaynardı (176/35)

Karaman Yöresi (KAİA): gālın < kalın (M057/38), gāşıgī < kaşığı (M077/39), gūrt < kurt (M065/50), bāğ < bak (M002/46), ayāğğabısından < ayakkabısından (M021/2)

Kilis Yöresi (KİLİA): irāgede < irak etsin (I/13-119)

Yalova Yöresi (YİYA): gāzāndı < kazandı (16/62), gōca < koca (1/92)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): gūrtuldu < kurtuldu (22/217)

3.6.1.1.1.4. k < g değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): bitgī < bitki (27/21)

3.6.1.1.1.5. b < p değişmesi

Türkiye türkçesinde “p” sesi TT ağızlarında bazen ön ses veya iç seste “b” ye dönüşebilmektedir. Bu değişme sonucun tonsuz ses tonlulaştığı sırada ikincil uzunluklar meydana gelmektedir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): tēbside < tepside (44/25), bīşer < pişer (1/13)

Erzincan Yöresi (EYA): bīşer < pişer (3-37/14)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bolu, Bursa, Çankırı, Sakarya, Uşak ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): bārmak < parmak (30/48)

Bolu Yöresi (BOİA): tabūsuz < tapusuz (31/10)

Bursa Yöresi (BUIYA): tōblamış < toplamış (152/24)

Sakarya Yöresi (SİA): bēkmēz < pekmez (33/212)

Uşak Yöresi (UİA): bēk < pek (I-17/99)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): kesīb < kesip (21/16)

3.6.1.1.1.6. p < b değişmesi

Aynı şekilde tonlu ünsüz tozsuzlaştığı zaman da değişmenin etkisi ile ikincil uzunluk meydana gelmektedir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): pāğlava < baklava (52/112)

3.6.1.1.1.7. ş < ç değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

Kemaliye Yöresi (KA): işli < içli (1/9)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Denizli, Nevşehir ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): ūşmaya < uçmaya (12/203)

Antalya Yöresi (AYA): ġāşma ġōşme < kaçma göçme (28/59), gēşdi < geçti (1/74)

Denizli Yöresi (GBAA): āşdıım < açtım (53/31)

Nevşehir Yöresi (NYA): āşmış < açmış (10/33)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): gēşdik < geçtik (47/3), gēşdi < geçti (11/2)

Karabük Yöresi (KARYA): Kāş < kaç “ soru sözcüğü” (40/117), bigāç < birkaç (59/23)

Yalova Yöresi (YİYA): āşdıK < açtık (16/206)

3.6.1.1.1.8. h < k değişmesi

“çōh < çok”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Kars ağızları.

çōh < çok: (4-15/3) EYA

çōh: (1/103) KA

çōh: (s.149) DİAT (Kars)

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Çankırı, Malatya, Sivas ağızları.

çōh < çok: (129/10) ÇİYA, (I-41/33) AİA, (109/9) MİA, (62/50) SİYA

çōhÇa < çokça: (17/63) AMMA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Iğdır, Kırıkkale ağızları.

çōh < çok: (9/59) İİA (1/278) BYA

çōh: (11/110) BYA

çōh: (13/42) KIİA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars, Tunceli ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): arhādaşlarından < arkadaşlarından (2a/s.43), torpāh < toprak (18/s.110)

Elazığ Yöresi (KBAYA): yoōh < yok (XVI/108)

Erzincan Yöresi (EYA): ġorhārsın? < korkarsın (2-15/3)

Erzurum Yöresi (DİAT): yırtīh < yırtık (s.186)

Kars Yöresi (DİAT): bāh < bak (s.161)

Kemaliye Yöresi (KA): ufāh < ufak (1/5), ihdiyarladūh < ihtiyarladık (1/67), ġuşāh < kuşak (5/63), ōhurdum < okurdum (41/52), bāhdi < baktı (58/71), siccāh < sıcak (1/16), yāhmazdı < yakmazdı (1/74), yūhārı < yukarı (17/6)

Tunceli Yöresi (TİA): kavāh < kavak (LXXXVII/87)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Antalya, Bolu, Çankırı, Kahramanmaraş, Kırşehir, Malatya, Sivas ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): bozūh < bozuk (A1.13/21), dōradīh < doğradık (A5.14/4), şımarīh < şımarık (A8.02/73)

Adıyaman Yöresi (AİYASV): ġısrāh < kısarak (s.104)

Adıyaman Yöresi (AİYASV): oġlāh < oġlak (s.205)

Ankara Yöresi (AİA): āḥār < akar (I-15/29), ḡonuşurdūḥ < konuşurduk (I-17/22), yapardīḥ < yapardık (I-17/22)

Antalya Yöresi (AYA): arḥādaşı < arkadaşı (13/66)

Bolu Yöresi (BOİA): yaḥārsın < yakarsın (46/28)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): ōḥula < okula (98/50)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): yāḥīn < yakın (34/30), ḡaldīḥ < kaldık (32/55), oḥūmaya < okumaya (62/14), oḥūla < okula (131/53), yāḥāriḥ < yakarız (116/27), doḥūzumda < dokuzumda (21/77)

Malatya Yöresi (MİA): oḥūyu < okuyor (25/8), sōḡūḥ < soğuk (26/15)

Nevşehir Yöresi (NYA): oturdūḥ < oturduk (29/51)

Sivas Yöresi (SİYA): uzālḥ < uzak (97/106)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): ḥalışırdūḥ < ḥalışırdık (117/69), bāḥ bāḥ < bak bak (108/62), ifāḥ < ufak (52/145), yoḥuş < yokuş (23/46), sēhsēn < seksen (90/1), kabāḥ < kabak (20/34), bāḥ < bak (39/26)

3.6.1.1.1.9. f < v değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Sakarya ağızı.

Sakarya Yöresi (SİA): baḥlāfā < baklava (13/7)

3.6.1.1.1.10. w < v değişmesi

“yāw < yav”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

yāw < yav: (4-6/54) EYA

2. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir ağızı.

yāw < yav: (31/34) EİMİYA

3. Karahan tasnifinde örneklememiş ağızlar: Bayburt, Yalova ağızları.

yāw < yav: (3/20) BYA, (1/208) YİYA

“yāwrum < yavrum”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon ağızı.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): yāwrum < yavrum (9/18)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): yāwrūm < yavrum (8/2)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): kāwāḥ < kavak (27/23)

3.6.1.1.1.11. ḡ < n değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Hatay ağızı.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): ēğsemizde < ensemizde (18/14)

Hatay Yöresi (HA): sōğra < sonra (7.2.2/26)

3.6.1.1.1.12. ğ < h değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): aşşāhı < aşāğı (62/42)

3.6.1.1.1.13. yn < nl değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

Erzurum Yöresi (DİAT): ğöynüme < gönlüme (s.201)

3.6.1.1.1.14. v < y değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu ağızı.

Bolu Yöresi (BOİA): toplanıvōruz < toplanıyoruz (80/20)

3.6.1.1.1.15. v < ğ değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Muğla ağızları.

Bursa Yöresi (BUİYA): sōvūt < sōğūt (36/17)

Muğla Yöresi (MYA): sovān < soğan (I/39-41)

3.6.1.1.1.16. y < v değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): tāyūh < tavuk (27/23)

3.6.1.1.1.17. d < t değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Antalya, Bolu, Bursa, Denizli, Manisa ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİA): dāşırdık < taşırdık (A7.02/10), dāşıyıllar < taşıyorlar (A8.16/89), isdīyordūn < istiyordun (A5.02/33)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): dēyze < teyze (2/27), dāşlarıñ < taşların (16/150)

Antalya Yöresi (AYA): isdērsen < istersen (92/15)

Bolu Yöresi (BOİA): gaynādısuñ < kaynatırsın (23/8)

Bursa Yöresi (BUİYA): dāvşan < tavşan (3/58)

Denizli Yöresi (GBAA): gösdār < göster (52/24)

Manisa Yöresi (MA): dāşıyon < taşıyorsun (I-2 05/18)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Yalova ağızları.

Karaman Yöresi (KAİA): dāvşān < tavşan (M065/50)

Yalova Yöresi (YİYA): dāşları < taşları (1/71)

3.6.1.1.18. t < d değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu ağızı.

Bolu Yöresi (BOİA): tāhā < daha (30/7)

3.6.1.1.19. t < k değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklelenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): kīrT < kırk (63/50)

3.6.1.1.20. s < z değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): yaparīS < yaparız (1/20), dikerīS < dikeriz (2/3)

2. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Nevşehir, Sakarya ağızları.

Kahramanmarař Yöresi (KAYA): yūsūkċū < yüzükċü (56/44)

Nevřehir Yöresi (NYA): yūsūk < yüzük (50/34)

Sakarya Yöresi (SİA): yapa'rīS < yaparız (5/25), eke'rīs < ekeriz (66/22)

3. Karahan tasnifinde örneklelenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): biċiyorūs < biċiyoruz (13/62), köümūs < köyümüz (13/73), lās < laz (27/26)

Karaman Yöresi (KAİA): yūsūk < yüzük (M011/33), ôkūs < öküz (M037/39)

3.6.1.1.21. c < ċ değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Zonguldak ağızları.

Kahramanmarař Yöresi (KAYA): yūsūkċū < yüzükċü (56/44)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): sūtīlāc < sūtlaċ (1/50)

2. Karahan tasnifinde örneklelenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): cīplak < çıplak (22/11)

3.6.1.1.22. ċ < c değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): göremċā < görümce (s.109)

3.6.1.1.23. n < l değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu ağızı.

Bolu Yöresi (BOİA): böynē böynē < böyle böyle (31/60)

3.6.1.1.1.24. n < m değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon ağızı.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): barnāK < parmak (23/70)

3.6.1.1.1.25. n < y değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

Kahramanmarař Yöresi (KAYA): nūsūk < yüzük (90/3)

3.6.1.1.1.26. m < b değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Van ağızı.

Van Yöresi (VMKA): mānim < benim (34/27)

3.6.1.1.1.27. b < v değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa ağızı.

Bursa Yöresi (BUİYA): yūvka < yubka “yufka” (112/31)

3.6.1.1.1.28. g < v değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örnekenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): dōgme < dövme (15/35)

3.6.1.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

3.6.1.1.2.1. f < hv değişmesi

“mahv” (Ar.) + yardımcı fiil (T.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Aydın, Bursa, Çankırı, Kütahya, Malatya, Sakarya, Uşak ağızları.

māf _olacaK < mahvolacak: (A6.08/9) AOİAII

māfoldu < mahvoldu: (134/51) BUİYA

māf _oldu: (30/53) ÇİYA

māfolur < mahvolur: (I/236) KÜYA

māf < mahv: (s.11) GDİAT (Malatya)

māf olmeyorū < mahvolmuyor (I-A/17-68) AYYA

māfetti < mahvetti: (I-48/14) UİA

māf _etmişler < mahvetmişler: (93/25) SİYA

2. Karahan tasnifinde örnekenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

māfēder < mahveder: (73/26) KARYA

3.6.1.1.2.2. y < c değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağzı.

Maraş Yöresi (GDİAT): mēylisde < mecliste (Ar.) (s.134)

3.6.1.1.2.3. y < ğ değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon ağzı.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): iliyēni < leğeni (Far.) (29/38)

3.6.1.1.2.4. y < h değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağzı.

şereflikoğhisar Yöresi (şÇYAS): yērif < herif (Ar.) (s.149)

3.6.1.1.2.5. y < n değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Zonguldak ağzı.

Zonguldak Yöresi (AİAD): İysan < insan (Ar.) (s.197)

3.6.1.1.2.6. s < y değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örnekenememiş ağızlar: Yalova ağzı.

Yalova Yöresi (YİYA): řēsini < şeyini (Ar.) (7/67)

3.6.1.1.2.7. j < c değişmesi

“mējbur < mecbur” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik ağzı.

mējbur < mecbur : (51/72) BİAİ

2. Karahan tasnifinde örnekenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

mējbur < mecbur : (38/8) BYA

3.6.1.1.2.8. f < h değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik ağzı.

Bilecik Yöresi (BİAİ): sāfurda < sahurda (Ar.) (53/197)

3.6.1.1.2.9. ğ < h değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağzı.

Rize Yöresi (RİA): kāęve < kahve (Ar.) (2/177)

3.6.1.1.2.10. h < k değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): fisdūḥ < fıstık (Ar.) (100/52)

3.6.1.1.2.11. ç < ş değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): çānşlı < şanslı (Fr. + T.) (24/7)

3.6.1.1.2.12. p < h değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): pōş gēldiñ < hoş geldin (Far. + T.) (16/9)

3.6.1.1.2.13. b < h değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): sebēl < seher (Ar.) (s.233)

Yukarıdaki örnek b < h değişimi olabileceği gibi l < r değişiminden dolayı da ikincil uzunluk oluşturmuş olabilir.

3.6.1.1.2.14. g/ğ < k değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Elazığ Yöresi (EYAD): gāpudimi < kaputumu (Fr.) (16/s.103)

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya ağızı.

Antalya Yöresi (AYA): gāfēreñgi < kahverengi (Ar. + Far.) (182/138)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): mānyāğ < manyak (Fr.) (11/109)

3.6.1.1.2.15. f < v değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağızı.

Şereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): tūfālet < tuvalet (Fr.) (s.138)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): şēFket < şevket (Ar.) (58/14)

3.6.1.1.2.16. v < f değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa ağızı.

Bursa Yöresi (BUİYA): şēvtāli < şeftali (Far.) (33/3)

3.6.1.1.2.17. v < h değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): zēhkli < zevkli (Ar.) (106/27)

3.6.1.1.2.18. m < v değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): mēfāt < vefat (Ar.) (105/11)

3.6.1.1.2.19. n < l değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik ağızı.

Bilecik Yöresi (BİAİ): nōr < lor (Far.) (25/217)

3.6.1.1.2.20. h < ğ değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ordu ağızı.

Ordu Yöresi (OİYA): pōhaça < poğaçā (İt.) (79/49)

3.6.1.1.2.21. d < t değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): müddēd < müddet (Ar.) (44/6)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): hasdā < hasta (Far.) (81/16)

“kesdāne < kestane” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

kesdāne < kestane: (8/33) RİA

2. Batı Grubu Ağızları: Zonguldak ağızı.

kesdāneci < kestaneci (Rum. + T.): (s.190) AİAD (Zonguldak)

3.6.1.1.2.22. n < r değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): kādēn < kadar (Ar.) (76/165)

Edirne Yöresi (EİA): kādān < kadar (Ar.) (12/68)

3.6.1.1.2.23. p < b değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): otopüşcu < otobüşcü (Fr.) (17/4)

3.6.1.1.2.24. b < p değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı ağızı.

Çankırı Yöresi (ÇİYA): hēbsi < hepsi (Far. + T.) (80/19)

3.6.1.1.2.25. k < g değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): Kāz < gaz (Fr.) (34/6)

3.6.1.1.2.26. z < s değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): herkeṣ < herkes (Far.) (65/95)

3.6.1.1.2.27. w < v değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): dawūl < davul (Ar.) (79/48)

3.6.1.1.2.28. ṣ < s değişmesi

Bu değişme için, boğumlanma yerleri ve biçimleri birbirine yakın olan ünsüzlerden birinin diğerine dönüşmesi, ya da benzeşmesidir denilebilir. (Buran, 2007b:123-124).

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Malatya ağızı

Malatya Yöresi (MİA): herkeṣ < herkes (Far.) (111/10)

3.6.1.2. Eklerde

3.6.1.2.1. h < k değişmesi

3.6.1.2.1.1. Gelecek Zaman Eki (-AcAk)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): nolıcāḥ < nolacak (1-15/7), çıḥacāḥ < çıkacak (3-20/1), uğraşacāḥ < uğraşacak (4-7/45)

Erzurum Yöresi (ERİA): geṣmeyecaḥ < geçmeyecek (08 029 01/42), dinnenacaḥ < dinlenecek (14 062 02/80)

Kars Yöresi (KİA): ḡalacāḥ < kalacak (16/99), bulamıyacāḥ < bulamayacak (22/52)

Kemaliye Yöresi (KA): nolacāḥ < nolacak (31/64), olmicāḥ < olmayacak (1/127)

2. Batı Grubu Ağızları: Nevşehir ağzı.

Nevşehir Yöresi (NYA): gidecāḥ < gidecek (4/31), diyecāḥ < diyecek (8/1), götürecāḥ < götürececek (10/37), yıḥıyacāḥ < yıkayacak (11/1), bilecāḥ < bilecek (12/45), yapacāḥ < yapacak (19/2)

3.6.1.2.1.2. Görülen Geçmiş Zaman Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

Bayburt Yöresi (BYA): şāşdūḥ < şaşdık (1/28), oynadūḥ < oynadık (2/57), yapdūḥ < yaptık (6/8), atlardūḥ < atlardık (19/46), oynardūḥ < oynardık (19/46), yapardūḥ < yapardık (22/60), dolandūḥ < dolandık (38/12)

3.6.1.2.1.3. I. Çokluk Şahıs Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.

Erzurum Yöresi (ERİA): çalışırıḥ < çalışırık (13 008 01/18)

2. Batı Grubu Ağızları: Malatya ağzı.

Malatya Yöresi (MİA): yuvalârūḥ < yuvalarık (70/14), yaparūḥ < yaparık (74/22)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

Bayburt Yöresi (BYA): unutmışūḥ < unutmuşuk (37/10)

3.6.1.2.2. g < ğ değişmesi

3.6.1.2.2.1. Gelecek Zaman Eki (-AcAk)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Yozgat ağzı.

Yozgat Yöresi (OAAD): söyliyecēğīm < söyleyeceğim (s.187)

3.6.1.2.3. l < n değişmesi

3.6.1.2.3.1. “ile” Edatında Meydana Gelen Ses Değişmesi Sonucundan

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa ağzı.

Manisa Yöresi (MA): gúcūnnē < gücünle (I-2 06/121), sopaynā < sopayla (I-2 06/121)

3.6.1.2.4. d < t değişmesi

Türkiye Türkçesi ağızlarında eklerde t sesinin tonlulaşıp d olmasıyla tonlulaşmaya bağlı ikincil uzunluklar da görülmektedir. Zeynep Korkmaz (2010) tonlulaşmayı; “ünsüzlerin boğumlanması sırasında, ciğerlerden gelen havaya ses tellerinin titreşerek ton vermesi, ünsüzlerin tonluluk niteliği kazanması” şeklinde tanımlamıştır.

3.6.1.2.4.1 Bulunma Hali Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Nevşehir ağızları.

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): işdē < işte (s.79)

Nevşehir Yöresi (NYA): işdā < işte (23/5)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): yaTaḥdā < yatakta (2/72), konaḥdā < konakta (23/4), bayburtdā < bayburтта (130/18), işdē < işte (6/138)

3.6.1.2.4.2. Bildirme Ekinde (+dır)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

Erzincan Yöresi (EYA): çoḥdūr < çoktur (1-18/27)

2. Batı Grubu Ağızları: Manisa ağızı.

Manisa Yöresi (GBAA): añnadūr < anlatır (2/23)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): pekmezdir < pekmezdir (14/56), baldır < baldır (14/56), paltosudūr < paltosudur (127/58), dabançasıdır < tabancasıdır (127/58), vārdır < vardır (109/46)

Karaman Yöresi (KAİA): hoşafdır < hoşaftır (M048/3), kebadır < kebaptır (M048/3), çocukdūr < çokuktur (M050/41), yumşadır < yumuşatır (M115/9)

3.6.1.2.4.3. Görülen Geçmiş Zaman Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): bişdīn < piştin (2-1/3), ğawuşdū < kavuştu (7-6/25)

Erzurum Yöresi (ERİA): çıḥdē < çıktı (09 000 01/42)

Kars Yöresi (KİA): gētdī < gitti (82/100)

Kemaliye Yöresi (KA): ğāvuşdū < kavuştu (1/19) eTdī < etti (25/10), yoḥdū < yoktu (1/40)

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Bilecik, Bolu, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kütahya, Niğde, Zonguldak ağızları.

Amasya Yöresi (AMMA): bitdī < bitti (33/22)

Ankara Yöresi (AİA): çıkdīlār < çıktılar (III-103/30)

Antalya Yöresi (AYA): gētdī < gitti (4/30), çıkdī < çıktı (4/30), yōdū < yoktu (177/88)

Aydın Yöresi (AYYA): yoḥdūḡ < yoktun (I-A/52-57), vāmışdī < varmıştı (I-A/11-3)

Bilecik Yöresi (BİAİ): giTdī < gitti (51/1)

Bolu Yöresi (BOİA): unutdūk < unuttuk (23/20), bırakdūk < bıraktık (23/21), yapıdūm < yaptım (37/2)

Gaziantep Yöresi (GDİAT): baḥdī < baktı (s.231)

Hatay Yöresi (HA): çıkdīm < çıktım (8.2.1/19)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): bitdī < bitti (29/26), daḥaḷḷardī < takarlardı (61/23), èverdīm < evlendirdim (118/29)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): górmüşdū < görmüştü (1/171)

Kayseri Yöresi (KMİA): gitdī < gitti (s.64/7)

Kütahya Yöresi (KÜYA): gitdik < gittik (XVI-2/80)

Niğde Yöresi (OAAĞ): yetdi < yetti (s.19)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): gitdi < gitti (1/3), etdi < etti (1/4)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): öldü < oldu (14/33), vërdim < verdim (21/10), etdi < etti (87/50), dedı < dedi (126/10), vürdüm < vurdum (113/3), yätdim < yattım (11/2)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): yokdü < yoktu (22/191)

3.6.2. Ünlü Seslerde Meydana Gelen Ses Değişmeleri

Ünlü değişmesi; ünlülerin ünlülere veya ünsüzlerin ünlülere yaptığı etki sonucunda bir ünlünün nitelik değiştirmesi olayı denebilmektedir (Korkmaz, 2010: 226).

3.6.2.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında

3.6.2.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

3.6.2.1.1.1. O /U < U /O değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Kars ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): şöralardan < şuralardan (2-16/18)

Kemaliye Yöresi (KA): yügürurlar < yoğururlar (1/7)

2. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Bursa, Çankırı, İçel (Anamur), Malatya, Manisa ağızları.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): şöra < şura (s.253)

Anamur Yöresi (ANYA): yōkarda < yukarda (5/7), şöra < şura (16/5)

Ankara Yöresi (AİA): yōnus < yunus (II-65/6)

Bursa Yöresi (BUİYA): yōnan < yunan (40/1)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): yōnana < yunana (32/75), yōharda < yukarıda (61/30)

Malatya Yöresi (MİA): şōraya < şuraya (126/14)

Manisa Yöresi (MA): yōnan < yunan (I-1 03/41), yōkarı < yukarı (I-8 09/33), istanbōlda < istanbulda (II-1 15/36)

Sereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): yōnis < yunus (s.152)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kırıkkale ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): ōfa < ufağı (9/148), yōğört < yoğurt (81/57), ūğlannar < oğlanlar (35/26)

Kırıkkale Yöresi (KİİA): şōraya < şuraya (6/10), şō < şu (13/5)

3.6.2.1.1.2. U < Ü değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

Rize Yöresi (RİA): sūzdi < sūzdü (5/40), buyūk < büyük (11/63)

2. Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur) ağızı.

Anamur Yöresi (ANYA): yüksek < yüksek (19/46), yük jilen < yük ile (19/71)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
Bayburt Yöresi (BYA): erzürüm < Erzurum (66/4)

3.6.2.1.1.3. ö < ü değişmesi

“böyük < büyük”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

- Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Tunceli ağızları.
böyük < büyük: (1/48) KA
böyük: (XXXVII/24) TİA
- Batı Grubu Ağızları: Adana, Bursa, Çankırı, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Muğla ağızları.
böyük < büyük: (III/4-108) MYA, (1/53) ÇİYA
böyük: (2/15) ANYA, (A6.01/20) AOİAII
böyüdü < büyüdü: (1/4) BUIYA
böyüdüg < büyüdü: (21/42) KAYA
- Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kilis ağızları.
böyük < büyük: (I/11-71) KİLİA
böyüg: (119/7) BYA
böyök < büyük: (97/38) BYA

3.6.2.1.1.4. o < ö değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

- Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.
Kars Yöresi (DİAT): göñul < gönül (s.58)
- Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur), Yozgat ağızı.
Anamur Yöresi (ANYA): kōrdu < kördü (13/73)
Yozgat Yöresi (OAAAD): gövdeyi < gövdeyi (s.185)

3.6.2.1.1.5. A < I değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

- Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağızı.
Tunceli Yöresi (GDİAT): ēyi < iyi (s.130)
- Batı Grubu Ağızları: Hatay, Gaziantep, Kahramanmaraş, Malatya Manisa, Zonguldak ağızları.
Antep Yöresi (GDİAT): atēp < atıp (s.217)
Hatay Yöresi (HA): ēyi < iyi (4.2.3/4)
Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): içseñēz < içseniz (12/24)
Malatya Yöresi (MİA): gēyimlerimiz < giyimlerimiz (26/13)
Manisa Yöresi (MA): kimāsı < kimisi (II-1 02/5)
Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): ēyice < iyice (8/4)
- Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
Bayburt Yöresi (BYA): ēyi < iyi (1/183), ēndürdüler < indirdiler (91/6), tēmür < timur (87/1)

3.6.2.1.1.6. U < I değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Trabzon Yöresi (TYA): dēřūkdūr < deęiřiktir (137/43)

2. Batı Grubu Ağızları: Bartın, Bolu, Kahramanmaraş, Nevşehir ağızları.

Bartın Yöresi (BA): yıldūz < yıldız (s.36/1)

Kahramanmarař Yöresi (KAYA): onuñ ūçun < onun için (97/67)

Bolu Yöresi (BOİA): gadūñ < kadın (32/33)

Nevřehir Yöresi (NYA): ūçun < için (7/2)

3. Karahan tasnifinde örneklelenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): bilezūk < bilezik (127/58), būzim < bizim (100/50)

3.6.2.1.1.7. a < u değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): māhallebi < muhallebi (32/26)

3.6.2.1.1.8. I < U değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Kırşehir ağızları.

Bilecik Yöresi (BİAİ): kavīřırīz < kavuşuruz (13/63)

Kırşehir Yöresi (KYA): çavīř < çavuş (XXXVI/272)

2. Karahan tasnifinde örneklelenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

Karaman Yöresi (KAİA): tavīk < tavuk (M124/49)

3.6.2.1.1.9. o < a değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Sivas ağızları.

Çankırı Yöresi (ÇİYA): bōbam < babam (53/16)

Sivas Yöresi (SİYA): bōbası < babası (15/70)

3.6.2.1.1.10. u < a değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklelenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

Karaman Yöresi (KAİA): būbā < baba (XIV/4)

3.6.2.1.1.11. A < E değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Van ağızları.

Elazığ Yöresi (KBAYA): erkān < erken (XVI/55)

Kemaliye Yöresi (KA): birēz < biraz (10/11)

Van Yöresi (VMKA): hāmī < hemi (51/162)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Muğla, Yozgat ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): iştā < işte (A7.05/9)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): dehē < daha (25/6)

Ankara Yöresi (AİA): āzgi < ezgi (III/101-29)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ēyaḲlarımın < ayaklarımın (8/28)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): sēli < salı (20/79)

Kütahya Yöresi (KÜYA): selēnik < Selanik (XIV/15)

Manisa Yöresi (MA): midāsında < midesinde (I-1 06/53), arebē < araba (I-12 03/58)

Muğla Yöresi (MYA): yımirtē < yumurta (I/69-13), bilāzig < bilezik (III/3-45)

Yozgat Yöresi (OAAD): āḡel < eğil (s.172), dāḡmedik < değmedik (s.173)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): ēzerbeycandan < Azerbaycandan (94/58), ālma < elma (35/21), kardāş < kardeş (35/27)

3.6.2.1.1.12. e/ē < ö değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep, Giresun, Malatya, Sivas ağızları.

Antep Yöresi (GDİAT): ēyle < öyle (s.237)

Giresun Yöresi (GİYA): bēyle < böyle (9/15), şēyle < şöyle (9/8)

Malatya Yöresi (GDİAT): bēyle < böyle (s.5)

Malatya Yöresi (MİA): bēyle < böyle (26/12), ēyle < öyle (94/24)

Sivas Yöresi (SİYA): ēylece < öylece (150/38)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kırıkkale ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): ēyle < öyle (1/104), bēyle < böyle (1/143)

Kırıkkale Yöresi (KİİA): bēyle < böyle (5/9)

3.6.2.1.1.13. I < A değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kayseri ağızı.

Kayseri Yöresi (KMİA): İylesin < eylesin (s.63/5)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): burīya < buraya (60/42)

3.6.2.1.1.14. i < ı değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Urfa ağızları.

Kemaliye Yöresi (KA): īsladurlar < ıslatırlar (1/6)

Urfa Yöresi (UMA): aynī < aynı (8/15)

2. Batı Grubu Ağızları: Bartın, Denizli, Ordu ağızları.

Bartın Yöresi (BA): ḡayīş < kayış “kemer” (s.36/2)

Denizli Yöresi (GBAA): yoḡarī < yukarı (54/6)

Ordu Yöresi (OİYA): aynīsī < aynısı (56/2)

3.6.2.1.1.15. ı < i değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: İzmir, Konya ağızları.

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): hanī < hanı (IV.1/16)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): emmī < emmi (4/371), erīdi < eridi (29/36)

3.6.2.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

3.6.2.1.2.1 A < E değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Tunceli ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): haybā < heybe (Ar.) (27/s.135)

Tunceli Yöresi (TİA): gedēr < kadar (Ar.) (XXVIII/21), kārbelā < kerbelā (Ar.) (Parlatır, 2009: 883) (VII/30)

2. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): çekātını < ceketini (Fr.) (s.50)

3.6.2.1.2.2. a < ö değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağızı.

Şereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): āşer < öşür (Ar.) (s.22)

3.6.2.1.2.3. ö < o değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): sōhpeT < sohbet (Ar.) (37/54)

3.6.2.2. Eklerde

3.6.2.2.1. Şahıs Eklerinde

3.6.2.2.1.1. A < I değişmesi

3.6.2.2.1.1.1. I. Teklik Şahıs Eki

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): kızardirām < kızartırım (117/121)

3.6.2.2.1.2. U < I değişmesi

3.6.2.2.1.2.1. I. Çokluk şahıs Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağzı.

Rize Yöresi (RİA): başladük < başladık (10/205)

2. Batı Grubu Ağızları: Bartın, Bolu ağızları.

Bolu Yöresi (BOİA): toplarüz < toparız (5/17), yaparüz < yaparız (43/7), bırakdük < bıraktık (23/1), yazdük < yazdık (23/21)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): yapa 'rüz < yaparız (17/4)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): ezerüz < ezeriz (133/7), sürerdük < sürerdik (8/28), ekerdük < ekerdik (8/28)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): daķarüz < takarız (24/4), vëmeyüz < vermeyiz (24/7), çavurüz < çağırırız (24/19)

3.6.2.2.1.2.2. I. Teklik şahıs Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Trabzon Yöresi (TYA): yaptüm < yaptım (115/1)

3.6.2.2.1.3. I < U değişmesi

3.6.2.2.1.3.1. Görülen Geçmiş Zaman Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.

Erzurum Yöresi (ERİA): düşdi: < düştü (09 000 03/10)

3.6.2.2.1.3.2. I. Çokluk şahıs Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik ağzı.

Bilecik Yöresi (BİAİ): ķavīřırüz < kavuşuruz (13/63)

3.6.2.2.1.3.3. (I)p Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.

Erzurum Yöresi (ERİA): oli:p < olup (09 052 01/49)

3.6.2.2.1.3.4. -IncA Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ordu ağızı.

Ordu Yöresi (OİYA): sokıncı < sokunca (112/24)

3.6.2.2.1.3.5. Belirtme Hali Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

Erzincan Yöresi (EYA): bunī < bunu (1-18/27)

2. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): bunī < bunu (15/47)

3.6.2.2.1.4. U < I değişmesi

3.6.2.2.1.4.1. -sIz / -sUz Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): ēTsūz < etsiz (1/11)

2. Batı Grubu Ağızları: Sivas ağızı.

Sivas Yöresi (SİYA): heyırsüzudu < hayırsız idi (28/8)

3.6.2.2.1.4.2. -dİk Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Zonguldak ağızları.

Zonguldak Yöresi (AİAD): gazdüğü < kazdığı (s.179)

3.6.2.2.1.4.3. + İlk Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Zonguldak ağızları.

Zonguldak Yöresi (AİAD):şelbaslūğuna < serbestliğine (s.183)

3.6.2.2.1.4.4. Görülen Geçmiş Zaman Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): çalışırdūh < çalışırdık (117/69), yêrdūk < yerdik (117/69)

3.6.2.2.1.5. ü < e Değişmesi

3.6.2.2.1.5.1. Geniş Zaman Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

Bayburt Yöresi (BYA): görēr < görür (67/13)

3.6.2.2.1.5.2. II. Teklik Şahıs Ekinde

Bayburt Yöresi (BYA): götürürsēn < götürürsün (66/77)

3.6.2.2.1.6. A < E Değişmesi

3.6.2.2.1.6.1. Yönelme Hâli Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.
Elazığ Yöresi (EYAD): kimsayā < kimseye (54/s.200)
Elazığ Yöresi (KBAYA): şeyā < şeye (XL/39)
2. Batı Grubu Ağızları: Kastamonu, Kayseri ağızları.
Kayseri Yöresi (OAAD): derdā < derde (s.91)
Konya Yöresi (KİKYAÖ): memedā < memede (5/50)

3.6.2.2.1.6.2. Emir-İstek Kipinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan ağızları.
Elazığ Yöresi (KBAYA): gelā ki < gele ki (XLV/21)
Erzincan Yöresi (EYA): ayırmayē < ayırmaya (1-18/28)

3.6.2.2.1.7. i < ı Değişmesi

3.6.2.2.1.7.1. Görülen Geçmiş Zaman Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.
Erzurum Yöresi (ERİA): yağdı: < yağdı (14 013 03/129), basdırdı: < bastırdı (14 013 03/139)

3.6.2.2.1.7.2. “-II” İsimden İsim Yapan Ekte

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
Trabzon Yöresi (TYA): ahlaklī < ahlaklı (146/1)

3.6.2.2.1.7.3. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.
Erzincan Yöresi (EYA): nasılsīn < nasılsın (3-22/1)

3.6.2.2.1.7.4. II. Teklik Şahıs Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağızı.
Tunceli Yöresi (TİA): seçmezsīn < seçmezsın (LXXXI/30)

3.7.2.2.1.8. o < u değişmesi

3.6.2.2.1.8.1. I. Teklik Şahıs İyelik Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızları.

Trabzon Yöresi (TYA): yavrōm < yavrum (55/29)

3.7. Ekleşme Durumunda Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler

Türkçe sondan eklemeli bir dil olduğu için eklerle yeni kelimeler üretmektedir. Kelime, bünyesine bazı ekleri alarak yeni anlamlar yüklenmektedir. Buran (1999), Türkçedeki ekleşme durumunu, “Türkçede son çekim edatları, birer kelime olmakla birlikte, morfolojik unsur gibi, kullanılabilme özelliklerinden dolayı ekleşmeye, ek olmaya çok müsait şekillerdir. Türk dili ekleştireceği herhangi bir unsuru, önce son çekim edatı durumuna getirmekte, bu ara süreçten geçirdiği kelimeyi daha sonra kolayca ekleştirebilmektedir. Bu durum, Türkçenin sondan eklemeli bir yapıya sahip olmasıyla da yakından ilgilidir.” şeklinde ifade etmiştir.

TT ağızlarında bazı ekler ekleşme sırasında çeşitli etkilerle ikincil uzunluk meydana getirebilmektedir.

Osman Nedim Tuna “Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller” adlı makalesinde Köktürk yazılı metinleri ve Uygur dönemi metinlerindeki uzunlukları incelemiştir. Bu makalede bazı uzun ünlülü ekler üzerinde de durmuştur. +lā / +lē isimden fiil yapma ekinin, -mā (z) olumsuzluk ekinin (Tuna, 1960: 230-231 ve 258-259), +lī / +lī (Tuna, 1960: 238) ve +çī / +çī (Tuna, 1960: 235) isimden isim yapma ekleri ile +dā / +dē / +tā / +tē (Tuna, 1960: 256) ekinin uzun ünlülü kullanıldığı üzerinde durmuştur. Ancak, Türkiye Türkçesinde uzun ünlüler normal süreli ünlülere döndüğü için Türkiye Türkçesi ağızlarını da Türkiye Türkçesi çerçevesinde değerlendirdiğimiz için biz bunları ekleşmeye bağlı uzunluklar olarak değerlendirdik. Çünkü başka uzunluk bulundurmeyen bazı eklerde de ünlü uzamaları görülmektedir.

3.7.1. “da+ki” Ekinde Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Elazığ Yöresi (EYAD): kōdēki < köydeki (52a/s.194)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Trabzon Yöresi (TYA): mikdardāki < miktardaki (7/17), dışındāki < dışındaki (7/59)

3. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çankırı, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Sivas, Uşak ağızları.

Anamur Yöresi (ANYA): ğaFamdāki < kafamdaki (36/2)

Ankara Yöresi (AİA): yanındā>ı < yanındaki (I-22/89), yanındāhı < yanındaki (I-22/89), yabandāki < yabandaki (I-45/47), yāTdāki < yattaki (I-45/47), evindēki < evindeki (II/98-4)

Ankara Yöresi (AÖAB): evde:ki < evdeki (s.133)

Antalya Yöresi (AYA): airdāki < ahırdaki (31/56), kapıdākībisi < kapıdaki (32/52), kēnarindēki < kenarındaki (138/15)

Aydın Yöresi (AYYA): beridāki < berideki (III/3-97)

Balıkesir Yöresi (BİA): memleketdēki < memleketteki (IV-9/14), içindēki < içindeki (IV-9/45), singirgıdēki < singirgıdaki (IV-7/107)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): tarafdāhı < taraftaki (104/22), yaşındāhı < yaşındaki (105/22)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): golundāki < kolundaki (I.43/22)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ğarşıdāki < karşıdaki (2/3), ğarşıdāhı < karşıdaki (3/35), ordāki < ordaki (6/45), kooperatifindāki < kooperatifindeki (12/39), şurdāki < şurdaki (13/17), aTdāhı < alttaki (39/1), burdāhı < buradaki (46/13), otobüsdēki < otobüsteki (72/8), oradāhı < oradaki (81/66), lisedēhideler < lisedekiler (90/62)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): adanadāki < adanadaki (21/30)

Kütahya Yöresi (KÜYA): içindēki < içindeki (II/26)

Manisa Yöresi (MA): köşedēki < köşedeki (II-1 11/150), burdakı < buradaki (I-1 01/3)

Muğla Yöresi (MYA): sendēki < sendeki (I/86-92), andākı < andaki (II/6-20), tarafdākı < taraftaki (II/6-127), arķamızdāki < arkamızdaki (II/6-129), bordākı < buradaki (III/4-69)

Sivas Yöresi (SİYA): ucundāhımı < ucundakini (152/21)

Uşak Yöresi (UİA): dışardāki < dışarıdaki (I-89/20), senetdēki < senetteki (I-20/7), inaydā < inaydaki (I-87/141)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Karaman ağızları.

Düzce Yöresi (DİKİYAA): içindēKiñi < içindekini (1/10)

Karaman Yöresi (KAİA): ğarşısındāki < karşıdaki (M001/19), mutfaħdākı < mutfaktaki (M001/51)

Yukarıdaki örneklerde “da” ekinde uzama mevcuttur. Sadece Karaman yöresinde “ki” ekinde uzama gözlenmektedir.

3.7.2. “+IA- ” İsimden Fiil Yapma Ekinde Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. DoĒu Grubu Ağızları: Tunceli ağızı.

Tunceli Yöresi (TİA): işlēye < işleye (işlesin manasında kullanılmıştır.) (XVIII/18)

2. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bolu, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Manisa, Sakarya ağızları.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): loĒlāmak < loĒlamak (s.182)

Ankara Yöresi (AİA): başlār < başlar (I-15/11)

Aydın Yöresi (AYYA): hazılārız < hazırlarız (I-A/2-2), haşlārız < haşlarız (I-A/15-75)

Balıkesir Yöresi (BİA): toPlārıĒ < toplarız (II-1 1/20), haşlārıĒ < haşlarız (II-1 1/20), yellēris < yelleriz (IV-14/100)

Bolu Yöresi (BOİA): üflērin < üflerim (16/26)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): haşlārı < haşlarım (I.87/15)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): Ēinalār < kınalar (122/62), toPlārıĒ < toplarız (63/64), haşlārıĒ < haşlarız (68/29), zaāflādım < zayıfladım (39/7)

Manisa Yöresi (MA): toPlērız < toplarız (I-11 02/35)

Muğla Yöresi (MYA): beslērin < beslerim (I/58-32), ıslārız < ıslarız (I/48/10), işlēriz < işleriz (III/4-63), köklērdik < köklerden (II/6-72), toPlārız < toplarız (I/43/7), ūrlārız < uğurlarız (I/2-39), yoĒur⁺lārız < yoĒurtlarız (II/1-5)

Sakarya Yöresi (SİA): başlār < başlar (29/64), aĒlārım < aĒlarım (62/71)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızları: Edirne, Yalova ağızları.

Edirne Yöresi (EİA): işlêrdik < işlerdik (4/33), beslêrdik < beslerdik (4/55)

Yalova Yöresi (YİYA): toplâriz < toplanız (3/13), derlêriz < derleriz (3/13), söylêrim < söylerim (16/3), düzlêriz < düzleriz (17/113), beklêriz < bekleriz (17/112), söylêriz < söyleriz (25/40)

Ankara, Aydın, Edirne, Balıkesir, İzmir, Manisa, Muğla, Bolu, Yalova, Sakarya ve Kahramanmaraş yöresi ağızlarında isimden fiil eki olan “+IA” ekine geniş zaman eki “-Ar” gelince ikincil uzun ünlü meydana gelmektedir. Türkmen Türkçesinde geniş zaman eki tek şekillidir ve “-Ar” kullanılır. Bu ekte meydana gelen uzunluk için; geniş zaman eki olarak kullanılan “-ar / -er” ekleri, ünlü ile biten fiillere eklendiğinde iki ünlü karşılaşır ve karşılaşan iki ünlü kaynaşır uzun ünlü oluştururlar denebilir (Buran- Alkaya- Yalçın, 2014: 176), (Kara, 2012: 129).

Ali Akar (2013), “Muğla ve Yöresi Ağızları” kitabında; “Muğla bölgesi ağızlarında isimlerden fiil yapan +IA- ekinin üzerine geniş zaman –r getirilince birincil teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde ünlü uzunluğu oluşmaktadır.” demiştir. Bu durum için vurguya bağlı değilse art zamanlı bağlantı ile Türkmen Türkçesindeki durum üzerinde durulabileceğini söylemiştir.

3.7.3. “-mA (z)” Olumsuzluk Ekinin Kelimeye Eklenmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağızı.

Tunceli Yöresi (TİA): delēmē < deleme (delemeyesin manasında kullanılmıştır.) (XXIV/4)

2. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Isparta, Muğla ağızları.

Balıkesir Yöresi (BİA): işlēmēP < işlemeyip (V-15/2) (iş+ le- (u) ma / (e) me +y + ip)

Isparta Yöresi (IMA): eylēmēz < eylemez (XV/11) (eyle- (u) ma –z)

Muğla Yöresi (GBAA): dökülēmāz < dökülemez (75/36)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

Yalova Yöresi (YİYA): hatırlayāmam < hatırlayamam (9/131)

“-mA” olumsuzluk ekinde ekleşme durumunda diğer eklerden farklı olarak kendisinden önce uzunluk meydana gelmiştir.

Tunceli, Balıkesir, Isparta, Muğla ve Yalova yörelerinde “-mA” olumsuzluk ekinin önce uzama mevcuttur. Buran (2007a), “mA” ekinin kökeni için, “Türkçenin eklerinin çok önemli bir bölümünün kelimelerden eklediği bilinmektedir. –mA eki de böyle bir ektir. W. Bang, olumsuzluk ekinin ma-, ama- ya da uma- biçiminde “ihmal etmek” anlamına gelen bir yardımcı fiilden eklediği, G. J. Ramstedt, “-m fiilden isim yapma eki ile Altay dillerinde kullanılan e- “olmamak” olumsuzluk yardımcı fiilinin birleşmesinden” (bolmañ < bolum-añ < bolum-a-ñ) oluştuğu kanaatindedir.” demiştir.

Bir diğer makalesinde Buran (1999) Şinasi Tekin’in görüşlerine yer vererek; “Prof. Dr. Şinasi Tekin, Türkçede kullanılan –mA- olumsuzluk ekinin Toharca olumsuzluk edatı ma’dan geldiğini iddia etmektedir. Bu tespite bağlı olarak Prof. Dr. Şinasi Tekin, W. Bang Kaup’da –mA- ekinin müstakil bir kelimeden eklediğini kabul ettiğini, ancak bunun bir edattan değil de, ma/ama/uma şeklindeki bir fiilden türemiş olabileceğine inandığını ifade etmektedir.” şeklinde ifade etmiştir.

Erdoğan Boz da bu konuyla ilgili -mA olumsuzluk ekinin kökenine “Türkiye Türkçesi Biçimsel ve Anlamsal İşlevli Biçimbilgisi” adlı eserinde değinerek –mA ekinin yanında “a-(ulaç)-u (yeterlik fiili) –ma” yapısından gelen olumsuz yeterlik –AmA ekini de göstererek açıklamaya çalışmıştır (İlhan, Kabadayı, 2017: 61). “-mA” olumsuzluk ekinde kendisinde önce yeterlik fiili olan umak “muktedir olmak” fiilinin olduğunu yani –uma biçiminden getirilip kelimelere eklenerek zaman içerisinde bu özelliğini yitirip sadece –mA biçiminde kullanılmış olabileceği de varsayımlar arasındadır.

Eraslan (2012), “-mA” ekinin kökeni için çeşitli bilim insanlarının görüşlerine yer vermiştir; “Ekin yapısını ilk defa W. Bang durmuştur. W. Bang –ma- / -me- olumsuzluk ekinin aslında ek olmadığı, yapısında ama-, uma-, amı-, emi- “yapmamak, ihmal etmek” gibi fiilin varlığını görmüştür. G. J. Ramstedt ise, -m ile teşkil edilen isimlere Ural dillerindeki e-, Tunguzcada a-/e- olumsuzluk fiilinin çekimli şekillerinin getirilmesiyle oluştuğu görüşündedir: bol-u-me-di > bol-ma-dı gibi. A. N. Kononov –ma- /-me- olumsuzluk ekinin yapısını, fiillerin –a-/e veya –ı/i ekli zarf-fiil şekillerinden sonra, a- /e- olumsuzluk fiilinin –ma(n) / -me(n) ekli zarf-fiil şeklinin getirilmesiyle oluştuğunu ileri sürmüştür: al-a a-ma > alama orta hece düşmesi ile alma olmuş ve buradan -ma- / -me- eki ortaya çıkmıştır.”

Bu açıklamalardan hareketle geniş zaman ekinde olduğu gibi “-mA” olumsuzluk ekinde de kendisinden önce bir ünlü sesin olduğunu ve kelimelere eklenince ikincil uzunluğun meydana geldiği söylenebilir.

3.7.4. “+IU / +II” İsimden İsim Yapan Ekte Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“+IU / +II” eki ekleşme durumunda bünyesinde ikincil uzunluk meydana getirmiştir. Ergin (2009), “Bu ek işleklik derecesi çekim eklerine yakın olan isimden isim yapma eklerinden biridir. Esas fonksiyonu sıfat olarak kullanılan vasıf isimleri yapmaktadır.” ifadelerini kullanmaktadır.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

Erzurum Yöresi (ERİA): köylü·ce < köylüce (09 049 01/28)

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bilecik, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): kóylü < köylü (9/33)

Bilecik Yöresi (BİAİ): cevizlî < cevizli (11/13)

Hatay Yöresi (HA): süslü < süslü (7.7.2/14)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): buzlu < buzlu (11/57), antepî < antepî (1/8)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): ğıdemlî < kıdemli (57/9)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

Karaman Yöresi (KAİA): avrupalî < avrupalı (M068/32)

3.7.5. “+cI / + çI” İsimden İsim Yapan Ekte Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“+cI / + çI” eki meslek isimlere eklenerek kişilerin mesleğinin ne olduğunu anlatmak için kullanılan ektir. Ekleşme durumunda ise bazı etkilerle uzunluk meydana gelmiştir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

Erzincan Yöresi (EYA): tamircî < tamirci (1-21/61), odincî < oduncu (1-21/16)

2. Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur), Sakarya ağızları.

Anamur Yöresi (ANYA): ormancī < ormancı (18/65)

Sakarya Yöresi (SĀA): işçī < işçi (11/26)

3.8. Ünlü Karşılaşmaları Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ekleşme sırasında ortaya çıkan ünlü seslerin karşılaşması sonucunda oluşan uzunluklardır. Kelime tabanının son sesi ile ek başının ön sesi karşılaşır ve birleşerek uzun ünlüye dönüşmektedir. Yabancı kökenli kelimelerde ise; kelime bünyesinde bulunan iki ünlünün tek ünlü şeklinde kullanılmasıyla meydana gelen uzunluk söz konusudur. Alıntı kelimelerde yan yana bulunan iki ünlü karşılaşır ve telâffuz esnasında da tek ünlü gibi çıkarılarak uzunluk meydana getirilir.

Korkmaz (2010), “Türkçe yan yana çift ünlülere elverişli bir dil olmadığından ünlü çarpışmasını önlemek için ya araya bağlama görevi yüklenen bir koruyucu y ünsüzü getirilir, yahut da ünlülerden biri düşer.” Türkiye Türkçesi ağzlarında ise ünlü karşılaşmaları ikincil uzunluk meydana getirmiştir. Buran (2006), ünlü karşılaşmasından dolayı meydana gelen ünlü uzunlukları; “Bu durum, ya karşılaşan ünlülerin arasında bağlayıcı y ünsüzünün ortaya çıkmaması ya da yarı ünlü niteliğindeki y ünsüzünün eriyerek diğer ünlüler ile birleşmesinden kaynaklanmaktadır.” şeklinde ifade etmiştir.

3.8.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

3.8.1.1. Ek-Fiilin Sözcüğe Eklenmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

3.8.1.1.1. “-Idi”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): gibīdi < gibi idi (13/s.87)

Erzincan Yöresi (EYA): gelmeyēdi < gelmeye idi (2-13/58)

Diyarbakır Yöresi (DA): eyīdi < iyi idi (VIII/11), hacīdi < hacı idi (XXIV/28), şeyīdi < şeyi idi (XXV/12), hanımīdi < hanımı idi (XXXVI/91), nesīdi < nesi idi (XLIII/19), günīdi < günü idi (XLVIII/5)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Trabzon Yöresi (TYA): birīdi < biri idi (4/4), mīdi < mi idi (25/54)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bursa, Denizli, Eskişehir, Giresun, Isparta, Kahramanmaraş, Kırşehir, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sivas, Tokat, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): alicīdim < alıcı idim (B2.08/60), mīdi < mı idi (B2.03/5)

Afyonkarahisar Yöresi (GBAA): savrıldı-mīdi < savruldu mu idi (34/11)

Amasya Yöresi (AMMA): elli mīdi < elli mi idi (74/107), yüz mūdū < yüz mü idi, (74/107) gāybetdimīdi < kaybettimi idi (28/68)

Ankara Yöresi (AĀA): mūdū < mu idi (I-9/12), yaaşlīdi < yaşlı idi (III-107/79)

Ankara Yöresi (AÖAB): aşdı mı:dı < aştı mı idi (s.96)

Antalya Yöresi (AYA): dēdīdig < dedi idik (4/67), gēldīdi < geldi idi (6/15), boralīdık < buralı idik (11/3), bōlēdi < böyle idi (15/53), ēyīdi < iyi idi (17/3), olma mīdım < olma mı idim

(42/27), gördük mīdi < gördük mi idi (124/64), durdu mūdu < durdu mu idi (126/9), ğonyalı mīdin < konyalı mı idin (140/31), geldi mīdin < geldi mi idin (146/27), hurdum mūdu < vurdum mu idim (170/38)

Aydın Yöresi (AYYA): yaşındēdin < yaşında idin (I-A/39-92), gitdīdim < gitti idim (I-A/46-31), ölēdi < öyle idi (II/6-67), aķıllīdi < akıllı idi (III/76-90)

Balıkesir Yöresi (BİA): saķala'landīdı < sakatlandı idi (I-5/3), ekilīdi < ekili idi (II-2/1), zorlūdu < zorlu idi (IV-10/15)

Bartın Yöresi (BA): gitmesēdim < gitmese idim (II/71)

Bilecik Yöresi (BİAİ): iyīdi < iyi idi (8/42)

Bursa Yöresi (BUIYA): köyūdū < köyü idi (17/1), jandarmēdim < jandarma idim (1/24), gelmesēdi < gelmese idi (157/43), Ķurumasēdi < kurumasa idi (157/56)

Denizli Yöresi (GBAA): gızīdim < kızı idim (52/39)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): burdādım < burada idim (32/2), mīdı < mı idi (45/62), asgerdēdim < askerde idim (49/28)

Giresun Yöresi (GİYA): nöbetçīdim < nöbetçi idim (42/29), mīdi < mi idi (43/8), nerdīdi < nerede idi (54/50)

Isparta Yöresi (IMA): geldīdim < geldi idim (I/52), mūdu < mu idi (I/191), ğumandanīdı < kumandanı idi (I/233), doğrūdū < doğru idi (I/242),

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): geldīdim < geldi idim (1/15), mīdi < mi idi (11/93), ebesīdim < ebesi idim (77/78), vanlīdı < Vanlı idi (120/23), oturdīdi < oturdu idi (11/27), mērkēzdēdi < merkezde idi (18/41), verdīdi < verdi idi (8/36)

Ķırşehir Yöresi (OAAĞ): böylemīdi < böyle mi idi (s.128)

Manisa Yöresi (MA): hastēdi < hasta idi (II-1 22/43), geşdīdim < geçti idim (II-5 03/49)

Maraş Yöresi (GDİAT): etdīdi < etti idi (s.175)

Muğla Yöresi (GBAA): nēdi < ne idi (73/44)

Muğla Yöresi (MYA): avcīsīdim < avcısı idim (I/14-2), başladım mīdım < başladım mı idim (I/25-50), baktīdim < baktı idim (I/25-53), iyīdiK < iyi idik (I/53-101), askerdēdi < askerde idi (I/65-2), ĳayfādı < kehve idi (I/79-62), olsēdi < olsa idi (I/95-238), var mīdı < var mı idi (II/17-14)

Nevşehir Yöresi (NYA): mīdi < mi idi (6/17), mīdı < mı idi (8/42), evlendīdim < evlendi idim (27/7), geldīdim < geldi idim (27/8), buldīdı < buldu idi (51/17), itdīdi < itti idi (54/13)

Ordu Yöresi (OIYA): başındīdim < başında idim (11/1), önce _mīdi < önce mi idi (12/2), yaşındīdi < yaşında idi (121/19), yaşlīdi < yaşlı idi (121/21), meydannīdı < meydanı idi (51/1), ğurudu mīdi < kurudu mu idi (103/11)

Sivas Yöresi (SİYA): örtülūdū < örtülü idi (62/33), arpādı < arpa idi (141/34), ğētdi _ mīdi < gitti mi idi (144/52)

Tokat Yöresi (TİYA): mīdi < mi idi (9/92), picamesīdi < pijaması idi (72/5), atletīdi < atleti idi (72/5), ğırvatīdi < kırvatı idi (72/6), geldīdi < geldi idi (109/6)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): sıvadīdim < sıvadı idim (1/266), ēlindēdi < elinde idi (1/389), ğibīdi < gibi idi (s.22)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Karabük, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): ēyīdi < iyi idi (37/51)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): ēyidī < iyi idi (1/17)

Edirne Yöresi (EİA): etmedīdi < etmedi idi (36/28), aldīdim < aldı idim (4/77), doḡudūdum < dokudu idim (4/77)

Karabük Yöresi (KARYA): iyīdi < iyi idi (46/62), kişīdūḡ < kişi idik (53/8), evlīdim < evli idim (58/61), mīdi < mi idi (58/152), gibīdi < gibi idi (188/25)

Yalova Yöresi (YİYA): nerdēdi < nerede idi (8/114), ōlēdi < öyle idi (8/32), yaPsēdim < yapsa idim (12/238), mūdū < mi idi (15/92)

3.8.1.1.2. “ise”

Aḡız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doḡu Grubu Aḡızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Muş, Van aḡızları.

Diyarbakır Yöresi (DA): eleşe < öyle ise (s.5)

Elazığ Yöresi (EYAD): gövüllūsek < gönüllü isek (16/s.102)

Erzincan Yöresi (EYA): gētdīse < gitti ise (6-2/7), bıldīse < bildi ise (7-6/324), nerdēsen < nerede isen (1-26/27-46)

Erzurum Yöresi (DİAT): sordīyse < sordu ise (s.185)

Malatya Yöresi (GDİAT): şindīse < şimdi ise (s.3), girdīse < girdi ise (s.4), ḡēttīse < gitti ise (s.10), galdīse < kaldı ise (s.48), ḡeldīse < geldi ise (s.69)

Muş Yöresi (MMA): geldīse < geldi ise (VII/29)

Van Yöresi (VMKA): üzerīdi < üzeri idi (1/20), renglīdi < renkli idi (19/84), irīdi < iri idi (3/155)

2. Kuzeydoḡu Grubu Aḡızları: Trabzon aḡzı.

Trabzon Yöresi (TYA): dedīse < dedi ise (94/6)

3. Batı Grubu Aḡızları: Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Bursa, Denizli, Gaziantep, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Kütahya, Malatya, Manisa, Muḡla, Nevşehir, Ordu, Sivas, Uşak, Zonguldak, aḡızları.

Amasya Yöresi (AMMA): olabildīseg < olabildi isek (17/121), yātdīsam < yattı isem (41/144)

Ankara Yöresi (AÖAB): yazdı:sa < yazdı ise (s.136)

Antalya Yöresi (AYA): olēse < öyle ise (22/16), buldīsek < buldu isek (34/5), ḡörmedīse < görmedi ise (77/69), nerdīse < nerede ise (132/12)

Antep Yöresi (GDİAT): şindīse < şimdi ise (s.226)

Aydın Yöresi (AYYA): olēse < öyle ise (I-A/46-30)

Balıkesir Yöresi (BİA): çalabildīse < çalabildi ise (IV-6/96), aldīsa < aldı ise (IV-14/45)

Bolu Yöresi (AİAD): şindīse < şimdi ise (s.170)

Bursa Yöresi (BUİYA): köpdūsa < koptu ise (33/32)

Denizli Yöresi (GBAA): dedīsa < dedi ise (39/6)

Hatay Yöresi (HA): halbīse < halbu ise (7.1.2/2), vurdūsam < vurdu isem (2.9.1/3), vurdūsam < vurdu isem (2.9.1/3)

İzmir Yöresi (GBAA): buldīsa < buldu ise (18/54), didīsāK < dedi isek (18/66)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): oldīse < oldu ise (9/55), girdīse < girdi ise (20/86), bildīsem < bildi isem (22/40), verdīse < verdi ise (81/74), gibīse < gibi ise (82/23)

Kütahya Yöresi (KÜYA): geldīse < geldi ise (XIV/130), bōlēdi < böyle idi (XLIX/14), gitdīse < gitti ise (LI/74)

Manisa Yöresi (MA): gittise < gitti ise (I-8 06/52), oldusa < oldu ise (I-8 12/6), iyiseñ < iyi isen (I-2 01/45), geldiseK < geldi isek (I-2 03/71), dedise < dedi ise (II-1 05/52), geçtise < geçti ise (II-1 11/122)

Muğla Yöresi (MYA): aldise < aldı ise (I/2-54), öldise < öldü ise (I/13-37), neredise < nerede ise (I/14-40), geçdise < geçti ise (I/26-45)

Nevşehir Yöresi (NYA): hayırlisa < hayırlı ise (44/23)

Ordu Yöresi (OİYA): metrise < metre ise (28/2), vèrdise < verdi ise (109/25), uşdise < uçtu ise (22/14), yapıdise < yaptı isen (32/1), ğaynadise < kaydadı ise (3/2), dedise < dedi ise (100/25)

Sivas Yöresi (SİYA): girdise < girdi isen (152/29)

Uşak Yöresi (UİA): ölise < öyle ise (I-95/29)

Zonguldak Yöresi (AİAD): şindise < şimdi ise (s.203)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Karabük, Karaman, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): dedise < dedi ise (118/48)

Edirne Yöresi (EİA): yaptısa < yaptı ise (25/424), dedise < dedi ise (33/43), kaptısam < kaptı isem (33/98)

Karabük Yöresi (KARYA): oldise < oldu ise (43/148), içsıdıh < içse idik (43/157), söyledise < söyledi ise (56/80), dedise < dedi ise (70/35), gitdise < gitti ise (85/145)

Karaman Yöresi (KAİA): baktısa < baktı ise (M009/86)

Yalova Yöresi (YİYA): gördise < gördü ise (1/90)

3.8.1.1.3. “ımiş”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Muş, Van ağızları.

Diyarbakır Yöresi (DA): kumasımiş < kuması imiş (VIII/16), sütlümiş < sütlü imiş (VIII/61), nesımiş < nesi imiş (VIII/20)

Muş Yöresi (MMA): emrindemiş < emrinde imiş (X/3)

Van Yöresi (VMKA): mavımiş < mavi imiş (33/6)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Trabzon Yöresi (TYA): şebekesımiş < şebekesi imiş (115/13)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Antalya, Aydın, Bursa, Denizli, Kahramanmaraş, Manisa, Muğla, Ordu, Sivas, Tokat, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): mımiş < mi imiş (B3.09/33)

Amasya Yöresi (AMMA): yáylasımiş < yaylası imiş (3/3), şeyımiş < şeyi imiş (59/52)

Antalya Yöresi (AYA): ölëmiş < öyle imiş (13/13), eyımiş < iyi imiş (52/63), mahallëmiş < mahalle imiş (160/40)

Aydın Yöresi (AYYA): bölëmiş < böyle imiş (I-A/26-38), şölëmiş < şöyle imiş (I-A/46-29), gardeşımiş < kardeşi imiş (I-B1/6-51)

Bursa Yöresi (BUİYA): içindemiş < içinde imiş (71/35)

Denizli Yöresi (GBAA): avcımişmiş < avcı imiş (39/2)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): sahibımiş < sahibi imiş (2/48)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): olümüş < oğlu imiş (1/7), dedesımiş < dedesi imiş (5/55), maraşlımiş < maraşlı imiş (32/35)

Manisa Yöresi (MA): radyõmuş < radyo imiş (I-15 04/9)

Muğla Yöresi (GBAA): gõşusũmuş < komşusu imiş (75/45)

Muğla Yöresi (MYA): içindemiş < içinde imiş (I/3-69), hatcemiş < hatice imiş (I/10-3), akıllımiş < akıllı imiş (I/36-33), evlîmiş < evli imiş (I/40-38), başındemiş < başında imiş (I/79-6), hastanedemiş < hastanede imiş (I/79-88), incemiş < ince imiş (I/86-26)

Ordu Yöresi (OİYA): avcîmiş < avcı imiş (7/17), boyasîmiş < boyası imiş (109/28), talladîmiş < tarlada imiş (4/7), ğardaşîmiş < kardeşi imiş (38/16)

Sivas Yöresi (SİYA): evelîmiş < evveli imiş (142/3)

Tokat Yöresi (TİYA): bayramîmiş < bayramı imiş (28/15)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): kôylîmiş < köylü imiş (7/83)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

Karabük Yöresi (KARYA): öylîmiş < öyle imiş (47/145)

3.8.1.2. “-Ar” Geniş Zaman Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bartın, Bolu ağızları.

Bartın Yöresi (BA): yimêrüz < yi-me-er-üz < yemeyiz (s.39/23), gelmêrüz < gel- me- er- üz < gelmeyiz (s.39/23)

Bolu Yöresi (BOİA): gitmêrüz < < git-me-er-üz < gitmeyiz (94/29)

3.8.1.3. “ile” Edatında

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Bitlis, Muş ağızları.

Bitlis Yöresi (AİAD): ateşînen < ateşi ile (s.59)

Muş Yöresi (AİAD): sufatîle < sıfatı ile (s.102), gemetîle < gemeti ile (s.102)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bartın, Bursa, Denizli, Eskişehir, Hatay, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sivas, Tokat, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): babasîla < babası ile (B2.07/36)

Amasya Yöresi (AMMA): arabaînan < arabası ile (1/44), gişînen < kişi ile (18/49), iznînen < izni ile (32/37), parasînan < parası ile (44/52)

Ankara Yöresi (AÖAB): işî:nen < işi ile (s.157)

Antalya Yöresi (AYA): êlîlen < eli ile (4/66)

Antep Yöresi (GDİAT): elçînen < elçi ile (s.214), gücîle < gücü ile (s.232)

Balıkesir Yöresi (BİA): yabālan < yaba ile (IV-13/14)

Bartın Yöresi (BA): çalgîlan < çalgı ile (I/70)

Bursa Yöresi (BUİYA): çalgînan < çalgı ile (126/28)

Denizli Yöresi (GBAA): ğarînan < karı ile (47/34)

Eskişehir Yöresi (AİAD): gazînen < gazi ile (s.137), vaqtînen < vakti ile (s.137)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): aġnatmānan < anlatma inan (45/126), ğaynanānan < kaynana inan (48/150)

Hatay Yöresi (HA): anānan < ana ile (2.11.2/5), babānan < baba ile (2.11.2/5)

Isparta Yöresi (IMA): şeşile < şeysi ile (XIII/64), parasıla < parası ile (s.16), suy ūla < suyu ile (XI/26)

İzmir Yöresi (GBAA): ayılān < ayı ile (17/34), qarılān < karı ile (18/3),

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): duzūnen < tuzu ile (7/64), taqsīnen < taksi ile (11/31), arabasīnen < arabası ile (12/12), ayağgabīnen < ayakkabı ile (18/1), babasīnen < babası ile (18/32), almānan < elma ile (38/24), maaşīnen < maaşı ile (46/59), ğavlīnen < kavli ile (49/61), ğadarīna < kadarı ile (50/49), süyūnen < suyu ile (77/61), babanan anānan < baba ile anne ile (91/51), goñşularīnen < komşuları ile (91/66)

Kırşehir Yöresi (KYA): vāsītānan < vasıta ile (II/21)

Kütahya Yöresi (GBAA): amalēnen < amele ile (23/5)

Kütahya Yöresi (KÜYA): mānaşile < manası ile (XIV/17), sevgīlen < sevgi ile (LI/58)

Kütahya Yöresi (KÜYA): süngūnen < süngü ile (XXXIX/15)

Malatya Yöresi (GDİAT): guvvetile < kuvveti ile (s.50), babasile < babası ile (s.73)

Manisa Yöresi (MA): keçilen < keçi ile (II-2 02/9), tepsilen < tepsi ile (II-9 02/89)

Maraş Yöresi (GDİAT): arħadaşlarıñnen < arkadaşları ile (s.135)

Muğla Yöresi (MYA): sırānan < sıra inen < sırayinen < sıra ile (I/53-22), arabīnen < arabayile < arabayilen < arabayinen < araba ile (I/92-49), devēnen < deve ile (I/61-19), yumurtānan < yumurta ile (II/4-24), dolāsile < dolayısı ile (I/38-78)

Nevşehir Yöresi (NYA): dadīnan < tadı ile (1/28), çavışīnan < çavuşu ile (6/38), ğışīnen < kişi ile (15/6), ğızīnan < kızı ile (50/29),

Niğde Yöresi (OAAAD): elīle < eli ile (s.45)

Ordu Yöresi (OİYA): gelinīnen < gelini ile (14/7), arabīnen < araba ile (21/8), baltīnen < balta ile (32/16), düşdise < düştü ise (32/21), salçīnen < salça ile (3/2), parasīnen < parası ile (49/46)

Sivas Yöresi (SİYA): güzel _ īnen < güzel ile (13/9), suyīnen < suyu ile (2/85)

Tokat Yöresi (TİYA): çalgīnen < çalgıyile < çalgıyilen < çalgıyinen < çalgı ile (7/22), bobasīnen < babasıyle < babası ile (34/64)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): lirāle < lirayla < lira ile (13/31), sedyēnen < sedye ile (11/76), beşīnen < beşi ile (13/73), lirēnen < lira inen < lira ile (11/57)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Kilis, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): çakuzīnen < çakuzi ile (1/207), gemīnen < gemi ile (3/83), yardımīle < yardımı ile (124/62)

Karabük Yöresi (KARYA): ailesīnen < ailesi ile (45/17), mūdūrīnen < mūdürü ile (100/69), maişīnen < maaşı ile (174/10), ğayıntasīnan < kaynatası ile (197/57), ğocasīnan < kocası ile (197/76), kēpçīnen < kepçe ile (200/12)

Kilis Yöresi (GDİAT): yarīle < yârı ile (s.190), dolayīsile < dolayısı ile (s.184)

Yalova Yöresi (YİYA): aracīlan < aracı ile (1/56), kelepçēlen < kelepçe ile (26/130)

3.8.1.4. “iken” Zarf-fiil Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kırşehir, Kütahya, Muğla ağızları.

Kırşehir Yöresi (KYA): bölēken < böyle iken (XLVI-b/65)

Kütahya Yöresi (KÜYA): ğırklīkan < kırklı iken (I/224)

Muğla Yöresi (MYA): gibikene < gibi iken (I/94-105)

3.8.1.5. “dA + iken”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.

Erzurum Yöresi (ERİA): devriyetde'ke < devriyette iken (06 008 03)

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Bartın, Bolu, Denizli, Eskişehir, Kahramanmaraş, Muğla ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): okuldēken < okulda iken (73/77), uykudāka < uykuda iken (148/77), yāşındāha < yaşımda iken (173/116), ordēke < orada iken (102/76)

Aydın Yöresi (AYYA): yaşındēkēn < yaşımda iken (I-A/9-44), günündākā < gününde iken (I-A1/4-461)

Bartın Yöresi (BA): eşikdēken < eşikte iken (I/3), bēşikdēken < beşikte iken (I/3), yaşımdēken < yaşımda iken (I/3)

Bolu Yöresi (BOİA): askerdēken < askerde iken (63/8)

Denizli Yöresi (GBAA): yaşındākan < yaşımda iken (52/1)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): asgerdēken < askerde iken (49/29)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): mēkteddikene < mektepde iken (76/27)

Muğla Yöresi (MYA): yaşındēkene < yaşımda iken (I/92-55), yaşındēken < yaşımda iken (I/30-1)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce ağzı.

Düzce Yöresi (DİKİYAA): burdīKen < burada iken (8/141)

3.8.1.6. Bir Ünlü Ses ile Yarı Ünlünün Birleşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Sivas ağzı.

Sivas Yöresi (SİYA): ekliūk < ek - le- yi- k < ekliyoruz (17/8)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

Bayburt Yöresi (BYA): geçiriūk < geç- ir-i- yi-k < geçiriyoruz (19/26)

Yukarıdaki örneklerdeki durum şöyle açıklanabilir; “ek - le - yi - k” sözcüğünde “le-“ fiilden fiil yapan ek “y” yarı ünlü sesinin inceltici etkisiyle “li-” olmuştur. “yi-” de yarı ünlü olan “y” sesinin etkisi ile uzun bir ünlü meydana getirerek yuvarlaklaşıp “ū” olmuştur. Yine aynı şekilde “geç- ir - i - yi - k” fiilinde de “-ir” ettirgenlik üzerinde yardımcı ses olan “-i” eklenmiştir “-yi-“ yarı ünlü olan “y” etkisi ile uzun ünlü meydana getirmiş ve o etki ile düz-dar ünlü olan “-i-” yi yuvarlaktırp “ū” yapmıştır.

3.8.1.7. Bazı Seslerde Yer Değiştirmeye Bağlı Ünlü Karşılaşması Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum, Diyarbakır, Kars ağızları.

“cebine > cebien > cebēn” şeklinde bir oluşum sonucunda meydana gelen bir durumdur.

Diyarbakır Yöresi (DA): sãn < saan < sana (I/12), bãn < baan < bana (I/103)

Elazığ Yöresi (GDİAT): derdēn < derdien < derdine (s.86)

Erzincan Yöresi (EYA): ciğerēn < ciğerien < ciğerine (3-36/48), yüzēn < yüzüen < yüzüne (7-6/303), başān < başıan < başına (1-25/15), yerēn < yerien < yerine (5-5/1), ceddēn < ceddien < ceddine (3-8/46), ğaşān < kaşıan < kaşına (2-45/26), dişēn < dişien < dişine (2-45/28), eşēn < eşien < eşine (2-45/30)

Erzurum Yöresi (ERİA): cebe·n < cebine (08 007 01/96)

Kars Yöresi (DİAT): nişannān < nişanlan < nişanlıan < nişanlına (s.163)

2. Batı Grubu Ağızları: Denizli ağzı.

Denizli Yöresi (GBAA): niyīdim > ne y idim > ne yi edem > ne edeyim (52/26)

3.8.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

“kōfer < kuaför” (Fr. “coiffeur”)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Bilecik, Bolu, Konya, Manisa ağızları.

ğōfōr < kuaför: (11/26) KİKYAÖ

kōfer: (31/74) BİAİ

kōfōr mōfār < kuaför muaför: (115/76) AYA

kōfere < kuaföre: (69/147) AMMA

gōfördü < kuafördü: (64/17) BOİA

kāföre < kuaföre: (I-6 04/74) MA

“kōparatif < kooperatif” (Fr. “coopérative”)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu, Bursa, Çankırı, İzmir, Muğla ağızları.

kōparatifden < kooperatiften: (18/34) BOİA

ğōparatif < kooperatif: (5/22) ÇİYA

kōparatif: (I.51/29) İİÖKBİA

kōperetifinden < kooperatifinden: (151/74) BUIYA

kōperetiften < kooperatiften: (I/65-38) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Tekirdağ ağızları.

kōperatifi < kooperatifi: (s.251/102) TMİKA

kōparatifi: (28/122) BYA

ğōpertifi: (63/6) KARYA

“āle < ‘a’ile” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bolu, Nevşehir ağızları.

ālesi < ailesi: (62/88) NYA

ālāsi dā < ailesi de: (31/26) GBAA (Afyon)

ālem < ailem: (13/14) BOİA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Tekirdağ ağızları.

ālesi < ailesi: (M009/35) KAİA

āle < aile. (s.183/261) TMİKA

“müracāt < mürāca‘at” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Erzurum ağızları.

müracāt < müracaat: (1-5/1) EYA

müraca‘at: (14 062 08/31) ERİA

2. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bolu, Bursa, Kırşehir, Kütahya, Tokat ağızları.

müracāt < müracaat: (23/10) GBAA (Kütahya)

müracāt: (XXXV/41) KYA, (30/10) TİYA

müracāt: (II/3-118) AYYA

müracāt: (54/3) BUIYA

müracād: (66/20) BOİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Yalova ağızları.

müracāt < müracaat: (1/121) YİYA

müracāt: (135/2) BYA

“münazā < münazaa” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

münazāsi < münazaası: (1-1/43) EYA

2. Batı Grubu Ağızları: Kütahya ağızı.

münazā < münazaa: (22/1) GBAA (Kütahya)

“mālesef < ma‘a’le-sef” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

mālesef < maalesef: (4/27) RİA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Sivas ağızları.

mālesef < maalesef: (14/56) AMA, (45/58) SİYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Iğdır, Kilis ağızları.

mālesef < maalesef: (I/39-2) KİLİA, (11/289) İİA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Erzurum ağızları.

Ardanuç Yöresi (AA): tācip < ta‘accup (Ar.) (s.53)

Erzurum Yöresi (ERİA): te‘rrüz < ta‘arruz (Ar.) (07 015 03/57)

Erzurum Yöresi (DİAT): şerşerētnen < şeriatla (Ar. “şerī‘at”) (s.187)

Yukarıdaki örnekte yer alan “şerşerētnen” kelimesi “şeriat” anlamına gelen kelimenin başında yer alan “şer” ifadesi söylem etkisiyle pekiştirme amaçlı türetilmiş olabileceği düşünülmektedir. Hece tekrarıyla anlam kuvvetlendirilmek istenmiş olabilir. Ayrıca uzunluğa etki etmeyerek uzunlukla da bir ilgisi yoktur. “şeriat” kelimesinde karşılaştığımız iki ünlü birleşerek ikincil uzunluk meydana getirmiştir ve başındaki “şer” kelimesini görmezsek “şerētnen” olmuştur. “i” ve “a” sesinin birleşmesiyle ses değişmiştir ve düz geniş ünlü “ē” oluşmuştur.

2. Batı Grubu Ağızlar: Bolu, Giresun ağızları.

Giresun Yöresi (GİYA): mütēsir < müteessir (Ar. “mute‘essir”) (55/170)

Bolu Yöresi (BOİA): mālim < mu‘allim (Ar.) (45/21)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kilis ağızı.

Kilis Yöresi (KİLİA): māyen < mu‘ayyen (Ar.) (I/54-241)

İğdır Yöresi (İİA): tebāsı < teba‘ası (Ar.) (69/92)

3.8.3. Ayınlı Kelimelerde İkincil Uzun Ünlüler

Arapça kelimelerde kullanılan ayın (‘) işareti ağızlarda yerini ünlü uzunluğuna bırakmıştır. Ayın yarı ünlü niteliğine sahip olması nedeniyle yanındaki ünlü birleşip ikincil uzunluk meydana getirmiştir. Ayın, en derin boğaz sesi olması sebebiyle ve gırtlığın derinliğinden çıkarılırken seslendirilmesi zor bir ses olduğu için ağızlarda ünlü ile birleşerek ikincil uzunluk oluşturmuştur. (Tekin, 2013: 69)

dāvet < da‘vet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Bitlis, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

dāvet < davet: (1/40) KA, (4-8/1) EYA

dā‘vet: (s.67) AİAD (Bitlis)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

dāvet < davet: (136/16) TYA, (10/306) RİA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

dāvet < davet: (s.196) AİAD (Zonguldak), (II-1 02/206) MA, (17/1) TİYA, (5/58) GİYA, (18/3) BOİA, (71/34) SİYA, (I/128) BA, (XLIX/73) KYA, (I/58) KÜYA, (37/7) NYA, (I-39/40) AİA, (174/43) AYA, (I-1/4) BİA, (s.83/9) KMİA, (2/37) AMMA, (I.68/18) İİÖKBİA, (I-A/6-20) AYYA, (54/52) ÇİYA, (I-87/43) UİA

dēvet: (1/53) KMİKA

dāvet: (75/47) KAYA

da:vet: (s.103) AÖAB

dāvāt: (44/24) GBAA (Denizli)

dāveT: (25/68) BİAİ, (2/16) AMA, (1/40) SİA

dāved: (10/48) ÇİYA

dāvetlerden < davetlerden: (7/675) EİMİYA

dāvetlōde < davetlerde: (XII/2) IMA

dāvetli < davetli: (10/4) BİAİ

dāveTlidiler < davetliyidler: (I/91-31) MYA

dāvetsiz < davetsiz: (A3.06/18) AOİAII

dāvetiye < davetiye: (6/38) SİA

dāvatiyē: (60/35) AYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman, Kırıkkale, Yalova ağızları.

dāvet < davet: (26/50) YİYA, (6/14) KİİA, (M047/94) KAİA, (58/153) KARYA

dāveT: (23/43) BYA

dāvetiye < davetiye: (M003/86) KAİA, (109/75) KARYA

dāveTiye: (30/58) BYA

nāne < na‘na” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

nāne < nane(1/83) KA, (3-33/63) EYA

nānē: (24/41) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

nāne < nane: (48/22) TYA,

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bolu, Çankırı, Eskişehir, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu, Sivas, Uşak, Zonguldak ağızları.

nāne < nane (s.149) AİAD (Eskişehir), (s.206) AİAD (Zonguldak), (A5.02/40) AOİAII, (57/51) BOİA, (69/69) SİYA, (II-84/13) AİA, (121/69) AYA, (60/57) AMMA, (10.7.2/35) HA, (114/38) ÇİYA, (I-66/51) UİA

na:ne : (s.156) AÖAB

nēne: (24/269) KMİKA

nānesi < nanesi: (23/49) KAYA

nānesini < nanesini: (43/61) AYA, (II-2/49) BİA, (39/11) ÇİYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Kilis, Yalova ağızları.

nāne < nane: (M051/16) KAİA, (I/14-8) KİLİA, (25/308) YİYA

“yāni < ya‘nī” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Erzincan (Kemaliye), Kars, Van ağızları.

yāni < yani: (s.30) AİAD (Van), (1/4) KA, (s.5) DA, (s.123) DİAT (Kars)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

yāni < yani: (1/23) TYA, (2/79) RİA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

yāni < yani: (2/32) BİAİ, (2/38) EİMİYA, (I-2 06/122) MA, (I/2-7) MYA, (I/7) IMA, (6/205) KİKİYAÖ, (4/5) GİYA, (A1.01/27) AOİAII, (2/17) BOİA, (8/15) SİYA, (I/2) KYA, (V/32) KÜYA, (17/19) NYA, (13/13) GBAA (Manisa), (I-1/13) AİA, (4/16) AMA, (I-4/37) BİA, (s.32/12) KMİA, (2/57) SİA, (3/25) BUIYA, (I.2/5) İİÖKBİA, (19/2) KMİKA, (II/3-40) AYYA, (2/10) ÇİYA, (I-2/77) UİA, (5/7) ZBKİA, (12.2/1) HAA

yāni: (2/20) KAYA, (8/50) AMMA

yānī: (2/13) AYA

ya:ni : (s.97) AÖAB

yānī: (6/29) TİYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ ağızları.

yāni < yani: (2/32) DİKİYAA, (21/35) EİA, (M001/52) KAİA, (s.177/39) TMİKA, (1/86) BYA

yāni: (1/15) KARYA

yānī: (7/81) BYA

“cumā < cum‘a” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

cumā < cuma: (1/43) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Gaziantep, Isparta, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Uşak ağızları.

cumā < cuma: (38/1) BİAİ, (II-1 08/35) MA, (39/78) EİMİYA, (I/2-26) MYA, (VI/108) IMA, (A2.03/24) AOİAII, (I-19/34) AİA, (11/37) AYA, (II-1/252) BİA, (s.18/26) KMİA, (5/142) AMMA, (26/172) SİA, (I-A/7-5) AYYA, (3/15) ÇİYA, (I-17/66) UİA, (15/12) ZBKİA

cumā: (24/48) KAYA

cūmā': (XLVI-a/49) KYA

cūmē: (69/7) GBAA (Aydın), (16/36) BOİA

cūmē': (s.160) GDİAT (Maraş)

cūm'ā: (s.139) GA

cumādan < cumadan: (XXVII/1) KÜYA

cumāyi < cumayı: (36/31) NYA

cumāsı < cuması: (3/59) AMA

cumādan cumāya < cumadan cumaya: (1/18) BUIYA

cūmēde < cumada: (12/12) BOİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Karabük, Yalova ağızları.

cumā < cuma: (4/19) EİA, (13/91) KARYA, (2/58) YİYA

cumāluḥ < cumalık: (2/37) BYA

cumāertesi: (38/12) KARYA

“defā < def'a” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

defā < defa: (52/1) KA,

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

defā < defa: (22/12) RİA

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Bilecik, Bursa, Çankırı, Isparta, Kahramanmaraş, Nevşehir, Sakarya, Uşak ağızları.

defā < defa: (25/66) BİAİ, (34/23) NYA, (49/69) KAYA, (12/77) AMA, (15/146) AMMA, (60/9) SİA, (43/12) BUIYA, (60/43) ÇİYA

dāfā: (67/14) NYA

dafā: (I-94/2) UİA

deFā: (I-13/3) AİA

dēfā: (71772) AYA

defē: (I-A/35-74) AYYA

dāfā: (I-A/52-87) AYYA

defālāca < defalarca: (VII/3) IMA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

defā < defa: (s.292/71) TMİKA, (2/38) YİYA

dāfā: (M114/3) KAİA

tefā: (1/192) YİYA

“dāva < da'vā” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağzı.

dāvāsi: (6/1) RĪA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Balıkesir, Bursa, İzmir, Kahramanmaraş, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Ordu, Sakarya, Sivas ağızları.

dāva < dava: (II-1 11/142) MA, (V/23) KÜYA

dāvā: (1/30) SĪYA, (25/19) GBAA (Kütahya), (186/116) AYA, (6/13) SĪA

dāvāsi < davası: (LXIV/43) KYA, (13/46) KAYA, (15/23) BUIYA

devası: (II.8/17) İİÖKBĪA

dāvasında < davasında: (A6.16/58) AOĪAII

dāvāları < davaları: (III/17-124) BĪA

dāvamız < davamız: (10/48) OĪYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Karabük, Karaman, Yalova ağızları.

dāva < dava: (29/8) ZBKĪA, (16/120) YĪYA

dāvā: (23/73) EĪA, (M003/28) KAĪA, (89/90) KARYA

dāvācı < davacı: (14/12) BYA

“bāzi < ba‘z” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Bitlis, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

bāzi < bazı: (1/46) KA

bēzi bēzi < bazı bazı: (s.53) AĪAD (Bitlis)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

bāzi < bazı: (1/14) TYA

bāzi: (2/43) RĪA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Uşak ağızları.

bāzi < bazı: (I-2 01/6) MA, (I/2-26) MYA, (III/24) IMA, (5/28) GĪYA, (45/43) OĪYA, (7/7) SĪYA, (V/9) KYA, (2/35) NYA, (LI/74) KÜYA, (I-18/79) AĪA, (1/70) AMA, (2/9) AYA, (III/17-64) BĪA, (s.59/2) KMĪA, (10/87) AMMA, (2/66) SĪA, (3/59) BUIYA, (I.4/20) İİÖKBĪA, (I-A/5-16) AYYA, (I-65/17) UĪA

ba:zı : (s.96) AÖAB

bāzi: (A1.19/61) AOĪAII, (13/25) KAYA, (34/17) KMĪKA

bāzi': (18/51) ZBKĪA

b‘āzi: (s.82) GA

bāzi: (2.4.2/14) HA

bāzıları < bazıları: (43/77) EĪMĪYA, (16/8) ÇĪYA

bāzılarında < bazıları: (II/61) KÜYA

bēzisi: (28/98) KMĪKA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Karabük, Kırıkkale, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.

bāzi < bazı: (9/55) DĪKĪYAA, (12/4) KARYA, (s.177/40) TMĪKA, (1/196) YĪYA, (I/57-21)

KĪLĪA

bāzi: (7/3) KARYA, (29/11) BYA

bā'zi: (I/50-63) KİLĪA

bāzıñki < bāzısınñki: (I/72-7) KİLĪA

bāzısı < bāzısı: (15/18) KİĪA

“bāzen < ba'zen” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Yusufeli ağızı.

bāzen: (s.225) DĪAT (Yusufeli)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

bāzen < bazen: (32/15) TYA,

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Çankırı, Bursa, Eskişehir, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sivas, Tokat ağızları.

bāzan < bazen: (49/182) BĪAĪ, (III/3-96) MYA, (LXVI/12) KYA, (28/14) NYA, (I-9/9) AĪA, (III-16/103) BĪA, (s.104/7) KMĪA, (21/27) AMMA, (90/38) BUĪYA, (I-A/29-48) AYYA

bāzen: (7/473) EĪMĪYA, (II-1 21/254) MA, (A8.04/9) AOĪAII, (135/19) SĪYA, (5/48) KAYA, (5/11) AYA, (s.119/21) KMĪA, (3/3) AMMA, (I.67/4) İİÖKBĪA, (I-A/31-5) AYYA, (2/6) ÇĪYA, (12.1/19) HAA

bāzán: (20/157) AMA, (19/85) ZBKĪA

bāzan: (60/11) ÇĪYA

ba:zen : (s.101) AÖAB

bēzen: (4/85) KMĪKA

bēzi < bazen: (19/209) KMĪKA

ba:zan : (s.152) AÖAB

bāzanı < bazen: (A3.04/1) AOĪAII

bāzannarı < bazenleri: (63/5) TĪYA

bāzanı < bazen: (A3.04/1) AOĪAII

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Karabük, Karaman, Yalova ağızları.

bāzan < bazen: (20/22) BYA

bāzen: (2/83) DĪKĪYAA, (M006/7) KAĪA, (13/62) KARYA, (20/12) YĪYA, (129/32) BYA

bāzēn: (60/63) BYA

bāzeni < bazen: (19/36) BYA

“mēmur < me'mūr” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Erzincan ağızları.

māmur < memur: (2-1/8) EYA

mā'mur: (XXV/1) DA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

mēmur < memur: (62/28) TYA, (20/16) RĪA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Yozgat ağızları.

mēm̃ur < memur: (51/270) BĪĀĪ, (I-3 04/22) MA, (70/50) GĪYA, (B2.12/9) AOĪAII, (9/16) SĪYA, (I-21/29) AĪA, (6/53) AMA, (42/37) AYA, (IV-13/24) BĪA, (59/17) BUIYA, (I.72/32) ĪĪÖKBĪA, (2/22) ÇĪYA

mēm̃ur: (20/6) SĪA

mēm̃ür: (1/51) KMĪKA

mām̃ur: (4/26) BOĪA

mām̃ur: (III/14-32) AYYA

mām̃uru < memuru: (12/58) NYA

mām̃ırı: (A2.02/65) AOĪAII

mēm̃uru < memuru: (III-1/65) BĪA, (s.111/7) KMĪA

mēm̃iri: (1/28) KMĪKA

mēm̃uru: (14/8) AMMA

mām̃urunu < memurunu: (56/8) GBAA (Denizli)

mēm̃ur̃luḡdan < memurluktan: (12/10) KAYA

mēm̃urla < memurla: (II/3-37) MYA

mēm̃uruz < memuruz: (55/9) BOĪA

mēm̃urumu < memurumu: (s.151) OAAD (Yozgat)

mēm̃urlā < memurlar: (47/92) EĪMĪYA, (12/7) BUIYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

mēm̃ur < memur: (M003/23) KAĪA, (106/18) BYA

mēm̃ül < memur: (126/39) BYA

mēm̃uru < memuru: (1/120) YĪYA

mēm̃urlar < memurlar: (s.184/322) TMĪKA

“mēzun < me‘zūn” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

mēzunu < mezunu: (29/57) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

mēzunsun < mezunsun: (26/94) RĪA

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Bilecik, Bolu, Eskişehir, Kastamonu, Sakarya ağızları.

mēzun < mezun: (25/9) EĪMĪYA, (16/1) BOĪA

me:zun : (s.155) AÖAB

mām̃zun: (A/28-93) AYYA

mēzunu < mezunu: (65/37) BĪĀĪ, (80/26) AYA

mēzuñnarına < mezunlarına: (7/135) AMA

mēzuñnarı < mezunları: (6/64) SĪA

mēzunları: (9/23) KMĪKA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Yalova ağızları.

mēzunu < mezunu: (17/1) YĪYA, (129/1) BYA, (32/37) KARYA

“tākip < ta‘kīb” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

tēgīb: (6-11/224) EYA

tāgiPde < takipte: (4-24/4) EYA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Balıkesir, Bolu, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kırşehir, Manisa, Muğla, Sivas, Uşak ağızları.

tākip < takip: (49/109) EİMİYA, (160/12) SİYA, (XXV/14) KYA, (I-3/240) BİA, (22/68)

BUIYA

tākīb: (153/53) SİYA

tākīb: (I/14-120) MYA, (I-2/25) AİA, (40/81) AYA, (I-56/40) UİA

tāhīb: (110/34) ÇİYA

tāgīb: (74/5) KAYA

tākiP: (II-1 21/236) MA, (II/18-16) MYA, (136/21) AYA

tāgiplü < takipli: (85/25) BOİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman, Tekirdağ ağızları.

tākip: (s.238/381) TMİKA

tākīb: (M123/73) KAİA

tāhīb: (100/110) KARYA

tāgīb: (129/89) BYA

“tāyin < ta‘yīn” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

tāyin < tayin: (33/112) RİA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Balıkesir, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kayseri, Muğla, Uşak ağızları.

tāyin < tayin: (32/27) EİMİYA, (LI/72) KÜYA, (19/41) KAYA, (7/1) AYA, (III-17/53) BİA, (s.57/5) KMİA, (I-54/5) UİA

tāyinda < tayinde: (II/6-117) MYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman, Kırıkkale, Yalova ağızları.

tāyin < tayin: (M011/42) KAİA, (1/148) YİYA, (129/68) BYA

tāyininim < tayininim: (32/26) KARYA

tāyininini < tayininini: (3/8) KIİA

“tābir < ta‘bīr” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

tābir < tabir: (33/38) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Antalya, Eskişehir, Kayseri, Kütahya ağızları.

tābir < tabir: (49/107) EİMİYA, (XIX/16) KÜYA, (17/126) AMA

tābirī < tabiri: (59/77) AYA

ta:birinen < tabiriyle: (s.110) AÖAB

tābiriynen: (s.73/1) KMİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Karaman ağızları.

tābir < tabir: (M011/72) KAİA, (83/57) KARYA

tābirinen: (23/6) KARYA

“tārif < ta‘rif” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

tārif < tarif: (32/57) KA

tērif: (3-32/33) EYA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

tārifi < tarifi: (11/4) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Antalya, Balıkesir, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kütahya, Malatya, Nevşehir, Sivas, Zonguldak ağızları.

tārif < tarif: (A3.05/7) AOİAII, (V/67) KÜYA, (I-22/144) AİA, (71/16) AYA, (s.31) GDİAT

(Malatya)

tā‘rif: (s.148) GDİAT (Maraş)

tērif: (28/94) KMİKA

tārife < tarife: (5/17) NYA

tārifi < tarifi: (I.51/5) İİÖKBİA

tārifini < tarifi: (140/47) SİYA, (7/35) KAYA

tāriflerde < tariflerde: (27/6) AYA

tārifte < tarifte: (III-15/15) BİA

tāriflediğ < tariflediği: (5/163) ZBKİA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Yalova ağızları.

tārif < tarif: (2/87) DİKİYAA, (51/111) KARYA, (1/27) YİYA

tērif: (95/35) BYA

“tātil < ta‘tīl” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

tātil < tatil: (38/69) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Çankırı, İzmir, Kahramanmaraş, Kırşehir, Sivas, Uşak ağızları.

tātil < tatil: (16/61) ÇİYA

tādil: (I.46/20) İİÖKBİA, (III-4/32) BİA

ṯā‘dīl: (LXVI/27) KYA

Tādil: (31/6) BOİA

tādiliğ < tatilin: (I-A/26-26) AYYA

tātilinde < tatilinde: (139/7) SİYA

tātilde < tatilde: (9/15) KAYA, (I-33/1) UİA

tādilde: (22/22) AYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

tātil < tatil: (43/110) KARYA

“āile < ‘a’ile” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağzı.

āyilesi < ailesi: (18/4) RĪA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Nevşehir, Sakarya, ağızları.

āile < aile: (XXI/8) KYA

āile: (83/5) BUĪYA

āileler < aileler: (I/31) KÜYA

āilem < ailem: (5/52) KAYA

āyla: (LIX/40) KYA

āyle: (LI/134) KÜYA

āyilem < ailem: (28/7) NYA, (7/53) AYA

āyilen < ailen: (29/60) BĪĀĪ

āylen < ailen: (67/87) SĪA

āyile < aile: (45/275) EĪMĪYA, (I-4/169) BĪA

āyileden < aileden: (s.110/23) KMĪA

āylesi: (I-A/37-23) AYYA, (104/31) ÇĪYA

āileleri < aileleri: (I-1 03/25) MA

ālāsi < ailesi: (31/26) GBAA (Afyon)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Karabük, Karaman ağızları.

āile: (M009/62) KAĪA

āylem < ailem: (9/7) KARYA, (124/54) BYA

āylēm: (13/76) BYA

āyilesi < ailesi: (20/4) EĪA

“ġtibar < i‘tibār” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep, Muğla, Sakarya ağızları.

ġtibar < itibar: (I/91-17) MYA

ġtibārīyle < itibarıyla: (29/17) SĪA

ētibar: (s.262) GA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağzı.

ġtibār: (s.178/78) TMĪKA

“ġtiraz < i‘tirāz” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Gaziantep, Giresun ağızları.

ġtiraz < itiraz: (8/57) GĪYA

ētiraz: (s.263) GA

ġtirazıñ < itirazın: (92/28) AYA

“nīmet < ni‘met” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Aydın, Balıkesir, Giresun, Kahramanmaraş, Kırşehir ağızları.

nāmet < nimet: (3/20) GİYA

nīmāt: (I-A/52-1) AYYA

nīmetine < nimetine: (B3.07/5) AOİAII

nīmetde < nimette: (87/50) KAYA

nīmetimize < nimetimize: (I-5/261) BİA

inīmetinden < nimetinden: (s.105) OAAD (Kırşehir)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük ağızları.

nīmeT: (86/4) BYA

nīmet’in < nimetin: (195/37) KARYA

“mevkī < mevķi” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Giresun, Kayseri, Sivas, Tokat ağızları.

mevkī < mevki: (76/17) TİYA, (48/39) SİYA

mevkīden < mevkiden: (8/6) GİYA

mevgīsi: (s.96/29) KMİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karaman, Tekirdağ ağızları.

mevkīlere < mevkilere: (3/36) EİA

mevkīsi < mevkisi: (M094/6) KAİA

mevkīleri < mevkileri: (s.228/17) TMİKA

“mūcize < mu‘cize” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara ağızları.

mūcizetiñ < mucizetin: (III-111/194) AİA

mūcizeydi < mucizeydi: (41/149) AMMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Karaman ağızları.

mūcize < mucize: (13/92) KARYA, (22/214) ZBKİA

mūcizeler < mucizeler: (M075/101) KAİA

“tālīm < ta‘līm” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

dālīm < talim: (70/74) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Bartın, Kırşehir, Sivas ağızları.

tālīm < talim: (72/14) SİYA, (LII/22) KYA, (II-4/96) BİA, (19/22) ZBKİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Karaman ağızları.

tālīm < talim: (25/73) EİA, (M096/46) KAİA, (32/28) KARYA

“şīr < şī‘r” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır ağzı.

şīr < şīir: (XXXVII/5) DA

2. Batı Grubu Ağızları: Giresun, Kütahya ağızları.

şîri < şî'ri: (7/49) GİYA

şîre < şîire: (I/184) KÜYA

“şāban < şa' bān” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Muğla, Sivas ağızları.

şāban < şaban: (I/22-90) MYA, (35/55) SİYA, (41/1) ÇİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

şāban < şaban: (64/35) KARYA

“tēmin < te' mīn” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

tēmin < temin: (1-1/10) EYA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

tēmin < temin: (2/175) RİA

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Kastamonu, Kayseri, Kütahya, Sivas ağızları.

tēmin < temin: (154/21) SİYA, (LI/28) KÜYA, (I-32/68) AİA, (20/59) AMA, (s.115/22)

KMİA, (1/98) KMİKA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

tēmin < temin: (56/84) KARYA

“vāde < va' de” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

vāden < vaden: (18/19) RİA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Balıkesir, Kahramanmaraş, Kırşehir, Manisa, Sakarya, Sivas, Uşak ağızları.

vādemiz < vademiz: (II-5 03/43) MA

vādem < vadem: (95/64) SİYA, (XLV/43) KYA, (I-8/51) AİA

vādeleriye < vadeleriye: (85/53) AYA

vādesi < vadesi: (40/189) SİA

vādenizin < vadenizin: (s.214) OAAD (Ankara)

vādemiz < vademiz: (I-36/34) UİA

vādeli < vadeli: (2/44) KAYA

vādeli: (II-7/149) BİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Iğdır ağızı.

vāde < vade: (s.14) DİAT (Iğdır)

“mālum < ma' lūm” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Erzurum ağızları.

mālum < malum: (2-11/18) EYA, (s.200) DİAT (Erzurum)

mēlūm: (1-1/17) EYA

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Kırşehir, Nevşehir, Uşak ağızları.

mālum < malum: (L/305) KYA, (I-62/1) UİA

mālūm: (7/37) AMMA

mālūm: (91/38) AYA

mālīm: (42/15) NYA, (118/25) AYA

mālūm: (IV/76) KYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

mālūm < malum: (M014/10) KAĬA

“māden < ma‘den” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Bartın, Bursa, Çankırı, İzmir, Kahramanmaraş, Sivas, Uşak ağızları.

māden < maden: (I.11/2) İİÖKBĬA, (9/53) KAYA, (79/20) BUIYA, (I-20/9) UĬA

mādene < madene: (I-1/94) BĬA, (70/31) ÇĬYA

mādenci < madenci: (I/2) BA

mādende < ma‘dende: (64/8) SĬYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman, Tekirdağ ağızları.

māden < maden: (M115/20) KAĬA, (194/3) KARYA, (29/65) BYA

mādeni < madeni: (s.219/172) TMĬKA

“tāmīr < ta‘mīr” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

tāmīr < tamir: (185/73) TYA, (34/18) RĬA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Kahramanmaraş, Kayseri, Uşak, Zonguldak ağızları.

tāmīr < tamir: (1/42) KAYA

t‘āmīr: (s.136/24) KMĬA

tāmīrātı < tamiratı: (20/83) AMA

tāmīle < tamire: (1/304) ZBKĬA

tāmīrini < tamirini: (s.352/257) KMĬA

tāmīri < tamiri: (I-49/73) UĬA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Yalova ağızları.

tāmīr < tamir: (28/18) KARYA, (4/71) YĬYA

tāmīratını < tamiratını: (37/46) KARYA

“tēsis < te‘sīs” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Kütahya, Manisa ağızları.

tēsislē < tesisler: (VII/3) KÜYA

tēsisimiz < tesisimiz: (21/3) AMA

tēsisini < tesisini: (I-1 04/35) MA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük ağızları.

tēsis < tesis: (13/63) KARYA

tesis mēsis: (47/28) BYA

“mālūlen < ma‘lūlen” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Kahramanmaraş ağızları.

mālīlen: (1/31) KAYA

mālūlen: (54/69) AYA

mālulen: (8/9) AMMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

mālūlen < malulen: (153/67) KARYA

“māmūl < ma‘mūl” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Kahramanmaraş ağızları.

māmūlüm < mamulüm: (23/33) KAYA

māmüller < mamuller: (II-90/24) AİA

māmüllüyöla < mamullüyorlar: (51/93) AMMA

“āsker < ‘asker” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Bolu, Bursa, Çankırı, İzmir, Kahramanmaraş ağızları.

āsker < asker: (1/24) BUIYA

āsgär: (I.12/38) İİÖKBİA

āskere < askere: (79/4) BOİA, (5/11) ÇİYA

āsgerden < askerden: (90/40) KAYA

‘āsgelleri < askerleri: (I-7/7) AİA

āskerleri < askerleri: (6/42) AMA

“āynen < ‘aynen” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon ağızı.

āynen < aynen: (16/174) AMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Yalova ağızları.

āynen < aynen: (100/19) KARYA

āynen āynen: (19/27) YİYA

“ītibaren < i‘tibāren” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

ētibaren < itibaren: (s.83) GDİAT (Elazığ)

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kastamonu ağızları.

ītibāren < itibaren: (1/29) AYA

ītibaren: (57/60) KMİKA

“tādilat < ta‘dīlāt” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kayseri ağızı.

tādilat: (s.38/9) KMİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

tādīlāt < tadilat: (7/76) KARYA

“tābī < ṭabī‘ī” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Ordu, Tokat ağızları.

tābī < tabii: (38/11) TİYA, (I-40/19) AİA, (32/22) OİYA,

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kırıkkale, Tekirdağ ağızları.

tābī < tabii: (15/10) KIİA

tābi: (s.191/43) TMİKA, (36/45) BYA

“mūmūn < mu‘min” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir ağızı.

mūmūn < mümin: (II-10/91) BİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

mūmine < mümine: (112/84) KARYA

“mūteber < mu‘teber” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Balıkesir, Isparta ağızları.

mūteber < muteber: (III/43) IMA, (II-10/75) BİA, (74/5) AMMA

“mārifet < ma‘rifet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

mārifetli < marifetli: (s.194) DİAT (Erzurum)

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Kahramanmaraş, Kayseri, Uşak ağızları.

mārifet < marifet: (116/29) KAYA

mārifetiyle < marifetiyle: (s.92/11) KMİA

mārīFetimiz < marifetimiz: (II-73/60) AİA

mārifetleri < marifetleri: (I-61/180) UİA

mārifetli < marifetli: (13/83) AMMA

“lānet < la‘net” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

nālet: (4/54) RİA

2. Batı Grubu Ağızları: Kastamonu ağızı.

nēlet: (62/18) KMİKA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Yalova ağızları.

lānet < lanet: (132/74) BYA

nāletlen < lanetle: (38/14) YİYA

“īmar < i‘mār” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Gaziantep ağızı.

īmar < i‘mar: (II/3-40) AYYA

ēmar: (s.252) GA

“şūbe < şu‘be” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

şūbe < şube: (41/1) RİA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Antalya, Kastamonu, Kütahya ağızları.

şūbe < şube: (21/7) AMA

şūbe: (XXXV/3) KÜYA

şūbede < şubede: (40/2) KMĪKA,(90/33) AYA

şūbesinden < şubesinden: (s.201) OAAD (Ankara)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Karabük, Kırıkkale, Kilis ağızları.

şūbe < şube: (86/106) KARYA

şūbe: (22/10) EĪA

şōbe: (135/15) BYA

şōbeye < şubeye: (I/49-132) KĪLĪA

şūbeye: (23/2) KĪĪA, (1/211) BYA

“tēsir < te ‘sir” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Kütahya ağızları.

tēsir < tesir: (61/46) ÇĪYA

tēsirleri < te ‘sirleri (V/84) KŪYA

“tālimgah < ta ‘limgāh” (“ta ‘lim” Ar. + “gah”Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Uşak ağızları.

tālimgah < ta ‘limgah: (I-22/12) UĪA

tālimgāh: (88/50) ÇĪYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

tālimgāh: (117/69) KARYA

“pekālā < peka ‘lā” (“pek” T.+ “a ‘la”Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

pekālā < pekala: (18/50) RĪA

2. Batı Grubu Ağızları: Uşak ağızı.

pekālā < pekala: (I-64/48) UĪA

“ādet < ‘aded” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

ādet < adet: (2-16/4) EYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Uşak ağızları.

ādet < adet: (s.5) AĪYASV

ādetlē < ‘adetler: (I-53/10) UĪA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kırıkkale, Yalova ağızları.

ādet < adet: (1/78) YĪYA, (2/102) BYA

ēdet: (45/13) BYA

ādetimiş < adet imiş (6/12) KĪĪA

“cāfer < ca ‘fer” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

cāferinan < cafer ile: (48/87) KĪA

2. Batı Grubu Ağızları: Sivas ağızı.

cāfer < ca ‘fer: (1/11) SĪYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

cāfer < ca'fer: (135/13) BYA

“ālem < 'alem” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Yusufeli ağızı.

ālemde < alemde: (s.220) DİAT (Yusufeli)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

ālem < alem (31/82) YİYA

“āmī < 'amm” “amca” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Van ağızı.

āmī < emmi: (s.11) VMKA

2. Batı Grubu Ağızları: Nevşehir ağızı.

āmınlī < 'amm “amca” (4/35) NYA

“āzā < a'zā” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

āzası < 'azası: (42/22) KİA

2. Batı Grubu Ağızları: Uşak ağızı.

āzālara < a'zalara: (I-20/7) UİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

āzā < a'za: (126/22) KARYA

“āciz < 'acz” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır ağızı.

'āciz: (XXXIX/10) DA

2. Batı Grubu Ağızları: Uşak ağızı.

āciz < 'acz: (I-24/3) UİA

“āsa < 'aşā” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

āsası < 'asası: (19/13) KİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

āsāsıñı < 'asasını: (70/13) KARYA

“vād < va'd” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Sivas ağızı.

vād < va'd: (95/74) SİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

vād < va'd: (1/50) YİYA

“māzur < ma'zūr” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kastamonu, Manisa ağızları.

mēzūr < ma'zur (Ar.) (17/61) KMİKA

māzur < ma'zur (Ar.) (120/1) AYA, (I-8 13/84) MA

“māsum < ma'šūm” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Manisa ağızları.

māsūm < ma'sum: (I-15 02/49) MA

māsum māsum < ma'sum ma'sum: (III-17/79) BİA

“mewzū < mevzi” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Erzurum

mewzū < mevzi': (4-7/16) EYA

mewze': (07 015 03/89) ERİA

“mālūmāt < ma'lūmāt” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Sivas ağızları.

mālūmāt < malumat: (16/2) BUIYA

mālimet: (36/38) SİYA

“mānāsı < ma'nā” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Uşak ağızları.

mānasıñ < manasını: (9/75) KAYA

mānāsı < manası: (I-74/41) UİA

“īdam < i'dām” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Kayseri ağızları.

īdām < idam: (A1.17/8) AOİAII

īdamına < idamına: (s.84) OAAD (Kayseri)

“ītimat < i'timād” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep ağızı.

ētimat < itimat: (s.263) GA

2. Karahan tasnifinde örnekenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

ītimat < itimat: (112/84) KARYA

“tālīmat < ta'līmāt” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Sivas ağızı.

tālīmatlar < talimatlar: (72/19) SİYA

2. Karahan tasnifinde örnekenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

tālīmat < talimat: (138/20) KARYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Kars ağızları.

Elazığ Yöresi (GDİAT): rüyamı < rü'yamı (Ar. “ru'yā”) (s.95)

Erzincan Yöresi (EYA): tāzim < ta'zīm (Ar.) (1-1/8)

Kars Yöresi (KİA): mīraca < mi'racı (Ar. “mi'rāc”) (23/58)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

Rize Yöresi (RİA): mütāyit < müteahit (2/52), āyiptır < ‘ayiptır (Ar. “‘ayb”) (26/51), nāra < na‘re (Ar.) (33/31), ādem < ‘adem (Ar.) (26/38)

Trabzon Yöresi (TYA): anānesi < ‘an‘anesi (Ar.) (136/23)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Ankara, Bursa, Çankırı, Gaziantep, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Ordu, Sivas, Uşak ağızları.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): nāra urmak < na‘re atmak (Ar. + T.) (s.198)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): saāt < sā‘at (Ar.) (27/62), şanāT < san‘at (Ar.) (28/21)

Ankara Yöresi (AİA): İvazlar < ‘ivazlar (Ar.) (I-22/31), İtikaT < i‘tikād (Ar.) (II-63/69)

Antep Yöresi (GDİAT): ā‘şiret < ‘aşiret (Ar.) (s.238), dē‘f < def (Ar.) (s.245)

Bursa Yöresi (BUIYA): āklımda < ‘aklımda (Ar. “‘aql”) (51/2)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): māruf < ma‘rūf (Ar.) (28/1)

Gaziantep Yöresi (GA): ėlam < i‘lām (Ar.) (s.247), ėtidaĭ < i‘tidāl (Ar.) (s.262), ėtigat < i‘tikād (Ar.) (s.263), gur‘ā < kur‘a (Ar.) (s.367), istēdat < isti‘dād (Ar.) (s.435), istēfa < isti‘fā (Ar.) (s.435)

Giresun Yöresi (GİYA): mākul < ma‘kūl (Ar.) (15/12), mütēsir < mute‘essir (Ar.) (55/170)

Hatay Yöresi (HA): ālevi < ‘alevī (Ar.) (4.6.1/3)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): āydatlıyī < ‘a‘idātliyī (Ar.) (72/6), lahmācunun < lahm‘acīn (Ar.) (87/53)

Kayseri Yöresi (KMİA): mānen < ma‘nen (Ar.) (s.100/18), İtiyatlandırır < i‘tiyatlandırır (Ar. “‘i‘tiyād”) (s.101/24)

Kırşehir Yöresi (KYA): şāī‘ri < šā‘iri (Ar.) (XXXII/57)

Ordu yöresi (OİYA): camīnin < cāmī‘nin (Ar.) (29/4)

Sivas Yöresi (SİYA): şeriātciynan < şerī‘atçıyla (Ar. +T.) (127/37), tāziyeye < ta‘ziyeye (Ar.) (157/62)

Uşak Yöresi (UİA): ātif < ‘atf (Ar.) (I-54/1)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Karaman, Yalova ağızları.

Karabük Yöresi (KARYA): mütāyitlik < mute‘ahhitlik (Ar. + T.) (87/67), āmā < a‘mā (Ar.) (100/17), mānevi < ma‘nevī (Ar.) (218/47)

Karaman Yöresi (KAİA): ġalā < kal‘a “kale” (Ar.) (M104/104), nāl < na‘l (Ar.) (M111/19), mācun < ma‘cūn (Ar.) (M119/39)

Yalova Yöresi (YİYA): mūtemeT < mu‘temed (Ar.) (1/110), muāzzam < mu‘azzam (Ar.) (1/183)

3.9. Ünsüz Benzeşmesi ve İkizleşmesi Yoluyla Meydana İkincil Uzun Ünlüler

İkincil uzunluğa sebep olan bir diğer ses olayı da ünsüz benzeşmesi etkisi ile ya da tek ünsüzün ikizleşmesi ile oluşmaktadır. Korkmaz (2010), ünsüz ikizleşmesi için; “İç seste iki ünlü arasında bulunan ve vurguyu üzerinde bulunduran ikinci hece başındaki ünsüzlerin, açık ve zayıf boğumlanmalı ilk hece ünlülerinin etkisi altında, kendi hece sınırlarını aşacak bir yoğunlukla boğumlanmaları sonucunda, söz konusu ünsüzdeki tekrarlanmayı gösteren ses olayı.” demektedir. Ünsüz benzeşmesi ya da tek ünsüzün ikizleşmesiyle oluşan çift ünsüzlü durumlarda ünlü uzunlukları meydana gelebilir.

3.9.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında

3.9.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

Ünsüz ikizleşmesi Türkçe kökenli kelimelerde “nr < nn, nl < nn, nc < nn” şeklinde ünsüz benzeşmesi ile ve tonsuz ünsüz olan “c (tonlu), k, p, s, ş” seslerinin çift ünsüz haline gelmesiyle oluşmuştur. Vurgu-tonlamaya bağlı şekilde gelişen durum ile anlam kuvvetlenirken yanlarındaki ünlüler de bundan etkilenecek ikincil uzunluk oluşturmıştır. “n” sesi palatal ses olduğu için kendisinden önce veya kendisinden sonra l, n, c gibi tonlu ünsüzleri kendine benzetmiştir. Demircan (1979), “l” ünsüzü için, “l” ünsüzü; “/n/ ‘den sonra gelince /n/ ‘ye dönüşebilir.” demiştir. “n” ünsüzünden önce gelince de “n” ye dönüştüğü görülmüştür. “yānnüz < yalnız (35/44) KA” örneğinde görüldüğü gibi.

“sōnna < sonra”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ordu ağızları.

sōnna < sonra (22/11) AMA

sōnnadan < sonradan: (60/1) OİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kilis ağzı.

sōḡna < sonra: (s.188) GDİAT (Kilis)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): annāTır < anlatır (51/s.188)

Elazığ Yöresi (KBAYA): zoppā < sopa (XVIII/18)

Kemaliye Yöresi (KA): yānnüz < yalnız (35/44), yānniz < yalnız (35/45)

2. Batı Grubu Ağızları. Bilecik, Hatay, Kahramanmaraş, Nevşehir, Ordu, Tokat ağızları.

Bilecik Yöresi (BİAİ): ḡocca < koca (48/5)

Hatay Yöresi (HA): dukḡūz < dokuz (7.4.2/18)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): nennē < nene (5/6), dezzē < teyze (7/2), aṣṣāḡı < aşağı (62/42)

Nevşehir Yöresi (NYA): yānnımda < yanımda (8/6)

Ordu Yöresi (OİYA): nassīl < nasıl (124/54)

Tokat Yöresi (TİYA): āṣṣa < aşağı (22/44)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kilis, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): ūccūz < üç yüz (86/24), ḡıssāltmıṣı < kısaltmış (125/10)

Kilis Yöresi (KİLİA): eṣṣēk < eşek (I/29-103)

Yalova Yöresi (YİYA): önnēden < önceden (16/8)

3.9.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

“fasillē < fasulye” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Bilecik, Manisa, Ordu, Sakarya ağızları.

fasillē < fasulye: (II-6 01/5) MA, (26/258) SİA, (34/2) BİAİ, (I-45/24) AİA, (158/40) AYA

fasillī: (111/12) OİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağzı.

fasüllā: (M001/52) KAĬA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.

Erzurum Yöresi (ERĬA): ğedde·r < kadar (Ar.) (08 007 01/98)

2. Batı Grubu Ağızları: Bursa ağzı.

Bursa Yöresi (BUĬYA): tāttanın < tahtanın (Far.) (94/38), söbbet < sohbet (Ar.) (147/41)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağzı.

Karabük Yöresi (KARYA): többe < tövbe (Ar.) (74/127)

3.9.2. Eklerde Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

3.9.2.1. +lık Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağzı.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): çobannĭk < çobanlık (57/5)

3.9.2.2. +lAr Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Van ağızları.

Kemaliye Yöresi (KA): būnnār < bunlar (5/74), düğünnēr < düğünler (37/1), yetennēr < yetenler (38/68), ğidennēr < gidenler (55/42), ĩnsannār < insanlar (57/13)

Van Yöresi (VMKA): onnēri < onları (34/78), onnārnen < onlar ile (37/141), onnārın < onların (37/142), onnāri < onları (s.11)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Antalya, Kahramanmaraş, Sakarya ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOĬAII): şūnnar < şunlar (A6.17/86)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): ğadinnār < kadınlat (12/82), ğazannār < kazanlar (8/1), yazannār < yazanlar (8/2), bozannār < bozanlar (8/4)

Amasya Yöresi (AMMA): bunnārınan < bunlar ile (35/131)

Antalya Yöresi (AYA): onnārdan < onlardan (3/66), şimdikinnēr < şimdikiler (154/50)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): bunnāl < bunla (14/38)

Sakarya Yöresi (SĬA): italyannār < İtalyanlar (55/50), bunnār < bunlar (62/18), onnār < onlar (14/50)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

Bayburt Yöresi (BYA): önnār < onlar (81/23), ataminnēr < etaminler (Fr.) (14/12)

3.9.2.3. +dAn Ayrılma Hali Eki

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kilis ağzı.

Kilis Yöresi (KĬLĬA): onnān < ondan (I/76-16)

3.9.2.4. +ile Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bilecik ağızları.
Antalya Yöresi (AYA): samannā < samanla (117/31)
Bilecik Yöresi (BİAİ): kerpetennē < kerpetenle (51/323)
2. Karahan tasnifinde örnekenememiş ağızlar: Yalova ağzı.
Yalova Yöresi (YİYA): donnān < donla (32/56)

3.9.2.5. +IU Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı grubu ağızları: Antalya ağzı.
Antalya Yöresi (AYA): limonnū < limonlu (Rum. + T.) (72/73)

3.9.2.6. Fiilden Fiil Yapan Yapım Ekinde

3.9.2.6.1. Ettirgenlik Eki (-tİr / -tUr)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağzı.
Erzincan Yöresi (EYA): göttür < götür (2-12/9)

3.9.2.7. -mAz Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya ağızları.
Afyon Yöresi (GBAA): yapamāssıñ < yapamazsın (37/9)
Antalya Yöresi (AYA): istemessē < istemezse (78/69)

Yukarıda örneklenen “istemessē” kelimesindeki uzunluk biraz daha farklıdır. –maz ekinin sonundaki –z sesinin –s olmasıyla hemen yanındaki ünlüde değil kendisinden sonraki ünlüde uzunluk meydana gelmiştir.

3.9.2.8. -sIn /-sUn Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Sakarya ağızları.
Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): hamdossūñ < hamd olsun (108/18)
Sakarya Yöresi (SİA): össuñ < olsun (34/81)
2. Karahan tasnifinde örnekenememiş ağızlar: Bayburt, Kilis, ağızları.
Bayburt Yöresi (BYA): össun < olsun (34/16)
Kilis Yöresi (KİLİA): ossūn < olsun (I/38-87)

3.9.2.9. Anlatılan Geçmiş Zaman Eki (-mİş)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kırşehir ağzı.

Kırşehir Yöresi (KYA): edmissīm < etmişim (LVII/45)

3.9.2.10. III. Çokluk Şahıs Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

Erzincan Yöresi (EYA): vursunnār < vursunlar (3-11/16), gidēller < giderler (1-5/8), gülsünnār < gülsünler (1-15/12)

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Kahramanmaraş, Ordu ağızları.

Ankara Yöresi (AİA): gurmasiñnār < kurmasınlar (II-59/14), vermēsiñnār < vermesinler (II-59/16)

Antalya Yöresi (AYA): oynāllar < oynarlar (9/86), bulāmāyīllār < bulamıyorlar (100/54), sabınnārsın < sabunlarsın (55/53)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): anlaşıyōllār < anlaşıyorlar (21/83), dohūllār < dokurlar (108/65)

Ordu Yöresi (OİYA): atdurūllardı < attırırıldardı (32/12)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): ētsinnēr < etsinler (108/48)

3.10. Ses Türemesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ses türemesi ünlü ve ünsüz seslerin başta, ortada ve sonda türemesi sonucunda oluşan ses olayıdır. Korkmaz (2010), “Seslerin özelliklerine veya birbirleriyle birleşme şartlarına bağlı bazı nedenlerle, Türkçe ve dilimize girmiş yabancı kelimelerin ön, iç, son seslerinde ünlü veya ünsüz türemesi biçiminde kendini gösteren ses olayı.” Ünsüz türemesi sonucunda meydana gelen uzunluklar ve ünlü türemesi sonucunda oluşan uzunluklar şeklinde iki başlık altında değerlendirilmiştir.

3.10.1. Ünsüz Türemesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ünsüz türemesi, kelimenin ön, iç ve son seslerinde daha önceden var olmayan sesin türemesi olayıdır.

Türkiye Türkçesi ağızlarında sonda türemeye bağlı uzunluk görülmemektedir. Türkçe kökenli kelimelerde başta ve ortada “h” türemesine bağlı, ortada “ğ” türemesine bağlı uzunluk mevcuttur. Yabancı kökenli kelimelerde ise; başta “h, n, y” türemesine bağlı “b, h” türemesi sonucunda oluşan uzunluklar mevcuttur.

Ahmet Bican Ercilasun (2002) “Kars İli Ağızları” adlı kitabında; “Ön türemelerin daha çok vurgu sebebiyle meydana geldiğini sanıyoruz” şeklindeki çıkarımı ile ön ses türemelerini vurguya bağlamıştır. Yine aynı şekil Nadir İlhan’ da (2008) makalesinde bu konuyu işleyerek; “Kelime başında ünsüz türemelerinin sebebi daha çok vurgu dolayısıyla meydana gelmektedir.” şeklinde söylemiştir. Ses türemesi de bir ses olayı olduğu için ve kelimelerde buna bağlı uzunluk meydana geldiği için bu örnekler vurgu-tonlama içinde değil de ses olayına bağlı gerçekleşen durum şeklinde düşünülerek değerlendirilmiştir. Kelime ortasında meydana gelen türemeler için de Ercilasun (2002); “Kelime ortasındaki türemeler ikiz ünlüden korunmak içindir.” şeklindeki çıkarımı ile ikiz ünlü oluşturmamak için meydana geldiğini söylemiştir.

3.10.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

3.10.1.1.1. Başta “h” türemesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Isparta, Uşak ağızları.

Isparya Yöresi (IMA): hõle < öyle (I/114)

Uşak Yöresi (UİA): hõrdan < oradan (I-9/4), hēvde < evde (I-32/4)

3.10.1.1.2. Ortada “h” türemesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Kars ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): sahān < sana (11/s.72)

Doğu İlleri Ağızları (DİAT): behēn < behe + n < bee < bene (s.64)

Kars Yöresi (DİAT): behēn < behe + n < bee < bene (s.174)

3.10.1.1.3. Ortada “ğ” türemesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Sakarya ağızı.

Sakarya Yöresi (SİA): bõğrek < börek (3/20)

3.10.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

3.10.1.2.1. Başta “h” türemesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Isparta, Kahramanmaraş, Uşak ağızları.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): hēlbet < elbet (Ar.) (49/70)

3.10.1.2.2. Başta “n” türemesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

Edirne Yöresi (EİA): nāteş < ateş (Far.) (29/8)

3.10.1.2.3. Başta “y” türemesi

TT ağızlarında Türkçe kökenli kelimelerde başta “y” türemesi örneği mevcut değildir. Alıntı kelimelerde görülen bu durum Sibirya Tatar Türkçesinde de görülen bir durumdur. Alkaya (2008), bu durumu; “Uzun ünlüyle başlayan kelimelerin ön seste y- türettiği bilinmektedir. Ana Çuvaşçadan itibaren tarihî ve çağdaş ön seste y- türemesinin birçok örneği görülmektedir. Sibirya Tatar Türkçesinde uzun ünlülü kelimelerin sistemli olmasa da kelime başında çeşitli örneklerde y- türettiği görülmektedir.” şeklinde ifade etmiştir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

Yalova Yöresi (YİYA): yāşap < ahşap (Ar.) (21/270)

3.10.1.2.4. Ortada “b” türemesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Sivas ağızları.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): dēpbō < depo (Fr.) (23/40)

Sivas Yöresi (SİYA): depböya < depoya (27/2)

3.10.1.2.5. Ortada “h” türemesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

Erzincan Yöresi (EYA): saḫātçı < saatçi (Ar. +T.) (1-3/23)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): saḫāt < saat (Ar.) (7/47)

3.10.2. Ünlü Türemesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Türkiye Türkçesi ağızlarında başta, ortada ve sonda ünlü türemesine bağlı uzunluklar görülmektedir. Korkmaz (2010), ünlü türemesi için; “Ses özelliklerine veya birbirleri ile birleşme şartlarına bağlı bazı nedenlerle kelimenin ön, iç, sonuna ünlü getirilmesi olayı.” olduğunu belirtmiştir.

Türkçe kökenli kelimelerde başta ve sonda ünlü türemesi görülürken, yabancı kökenli kelimelerde sadece ortada ünlü türemesi görülmektedir. Yabancı kökenli kelimelerde yalnızca Arapça kökenli kelimelerde görülen olaydır.

Türkçe kökenli kelimelerde başta ve sonra sadece “i” ünlüsü türetilmiştir. Yabancı kökenli kelimelerde ise ortada “u” ve “i” ünlüsü türetilmiştir.

3.10.2.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

3.10.2.1.1. Başta “i” türemesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızlarında: Uşak ağızı.

Uşak Yöresi (UİA): iēt < et (I-18/69)

3.10.2.1.2. Sonda “i” Türemesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Denizli ağızı.

Denizli Yöresi (DİAS): telī < tel (s.281)

3.10.2.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

3.10.2.2.1. Ortada “i” türemesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): merîyem < Meryem (Ar.) (4/9)

3.10.2.2.2. Ortada “u” türemesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): katüi “katı” [< kat’i] (Ar.) (s.154)

Yukarıdaki örnekte kelime aslî kullanımında uzun ünlüdür. Ancak ses türemesi yoluyla uzunluk kendisinden önceki sese kaydığı için ünlü türemesine bağlı uzunluk içerisinde değerlendirilmiştir.

3.11. Yarı Ünlü Seslerin Etkisiyle Oluşan İkincil Uzunluklar

Genel olarak dünya dillerinde ünlüler ağız ünlüleri, geniz ünlüleri, kayan ünlüler ve yarı ünlüler olarak sınıflanıp ayrılmışlardır. Türkçede de yarı ünlü kabul edilen sesler vardır. Bunlar; ğ, h, v, y sesleridir. En çok kabul gören yarı ünlü niteliği sergileyen ses “y” sesidir. TT ağızlarında bazı nedeni açıklanamayan yarı ünlü seslerin sebep olduğu düşünülebilir uzunluklar mevcuttur. Bu açıdan yarı ünlü niteliğine sahip sesin etkisine bağlı şekilde ortaya çıkan uzunluklar bir araya getirilip bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Karaağaç (2012), yarı ünlüleri şöyle tanımlamıştır: “Yarı ünlüler, ünlülerin hece oluşturamayan biçimleri olarak kabul edilirler ve ses tellerinde olşan hafif büzüşmeleri ile ünlülerden ayrılırlar. İşte hece oluşturacak sürekliliğe sahip olmayışları ve çıkışları sırasında ses tellerinde ortaya çıkan hafif titreşim, onları ünlülerden ayıran iki temel özelliktir. Hece oluşturamayıp, onları ünlü kökenli yarı ünlüler, çıkarılışlarında az da olsa görülen ses titreşimi de ünsüz kökenli yarı ünlüler olarak değerlendirmemize yol açar. Dillerdeki belli başlı yarı ünlüler şöyledir: l, r, v, ğ, h vb.”

3.11.1. “y” Sesinin Etkisiyle Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

“y”sesi yarı ünlü bir yapıya sahip olduğu için yanındaki ünlünün de etkisiyle uzun ünlü meydana getirebilmektedir.

Turgut Günay (2003) tarafından hazırlanmış olan “Rize İli Ağızları” kitabında “y ünsüzünün tesiriyle doğan uzun ünlüler” şeklinde bir başlık altında değerlendirilmiş kelimeler mevcuttur. “Normal süreli ünlülerin uzaması konusu çerçevesinde; bölgeye öz, ilgi çekici ve yaygın bir eğilime bağlı olan hadise, düz-geniş ünlü + y ünsüzü + düz-dar ünlü sırası barındıran bütün kuruluşlarda, düz-geniş ünlülerin uzaması esasına dayanır.”

Günay (2003), “Adı geçen sırayı barındıran kuruluşlar içerisinde, düz-geniş ünlülerin uzamasına yol açan y ünsüzünün, öbür yandan, düz-dar ünlülerin iyice süreksizleşip kısalmasına veya yer yer eriyip yitmesine sebep olduğunu da görürüz.”

Yazar bu durumun yöreye has olduğunu söylese de diğer yöre ağızlarında da aynı durumun mevcut olduğunu aşağıdaki örneklerde görmekteyiz.

Leyla Karahan da (2014), “Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması” adlı kitabında “I. ve II. Grup (Trabzon, Rize) ağızlarında y ünsüzünün önündeki geniş ünlüde görülen ünlü uzunluğu bölgenin karakteristik özelliğini teşkil eder. ‘düz geniş ünlü + y + düz dar ünlü’ lü bir yapıda, düz geniş ünlü uzar. Bu uzunluk, düz-dar ünlünün düştüğü örneklerde de devam eder” şeklindeki ifadesi ile bunun kuzeydoğu ağızlarına has bir özellik olduğu üzerinde durmuştur. Ancak bu tür örneklerin diğer yöre ağızlarında görüldüğü aşağıda verilen örneklerde görülmektedir.

Muharrrem Özden tarafından hazırlanmış olan “Bilecik İli Ağız İncelemesi” kitabında “y” ünsüzünün tesiri ile oluşan uzunluklar şeklinde özel bir başlık açılmamıştır. Fakat bu örnekleri “vurgu ve tonlamaya bağlı olarak meydana gelen ikincil uzun ünlüler” (Özden, 2016: 58) başlığı altında değerlendirmiştir. Aynı şekilde Ergün Acar tarafından hazırlanan “Kastamonu Merkez İlçe ve Köyleri Ağızı” adlı yüksek lisans tez çalışmasında da “vurgu ve tonlamaya bağlı olarak meydana gelen ikincil uzun ünlüler” (Acar, 2008: 28) başlığı altında değerlendirilmiştir.

Tuncer Gülensoy (1987), “Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme” adlı makalesinde bu tür uzamalar için; “esas ünlü ile biten fiillerin –yo’lu şimdiki zaman takısı ile çekiminde bu ünlü uzundur: başlāyom, işlāyom; aynı zamanın olumsuz şeklinde de -ma- / -me- ekindeki ünlü uzundur: almāyom, bilmāyom” demektedir. Düz geniş ünlü + y + yuvarlak ünlü örneklerinde de düz geniş ünlünün uzadığı görülmektedir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Van ağızları.

Elazığ Yöresi (GDİAT): devrīydi < devriydi (s.81), aylesīyən < ailesiyle (s.100)

Erzincan Yöresi (EYA): elēyik < eliyoruz (2-34/29), ölçēyik < ölçüyoruz (2-34/29), gomecēydiz < gömecektiniz (2-45/55), çeşmēymiş < çeşmeymiş (1-20/7), yapāyım < yapayım (2-32/33), dinnemēyi < dinlemeyi (2-5/11), olāyım < olayım (2-9/6)

Kemaliye Yöresi (KA): bindirīyler < bindiriyorlar (3/64), kötīydi < kötüydü (3/52), yaşındāyım < yaşındaydım (11/1)

Van Yöresi (AİAD): nēyse < neyse (s.28)

Van Yöresi (VMKA): ināyi < ineği (39/33), çörāyi < çöreği (40/72), ehmāyi < ekmeği (41/144)

Yukarıda Van yöresi ağızında örneklenen kelimelerde k > ğ > y değişimine bağlı uzunluktan da söz edilebilir. İki ünlü arasında k ünsüzü tonlularak ğ sesine dönüşür, ğ sesi de akıcılaşarak kendisine yakın ses olan y sesine dönüşmüştür. Yarı ünlü yapıdaki y sesi de kendisinden önceki düz-geniş ünlüyü uzatma eğilimi gösterip ikincil uzunluğun oluşmasına sebep olmuştur.

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

Rize Yöresi (RİA): olāyım < olayım (1/16), gidēyi < gidiyor (1/29), yapāyi < yapıyor (1/29), eneyim < ineyim (2/13), olmāyi < olmuyor (4/39), bakāyım < bakayım (4/50), yağāyi < yağıyor (8/21), tutāyi < tutuyor (10/265), ç’antāyi < çantayı (12/31), so’pāyi < sopayı (11/199), tar’lāyi < tarlayı (12/44), iç’ēyim < içeyim (18/7), elmāyi < elmayı (18/129), koniṣīy < konuşuyor (35/48), yatīy < yatıyor (35/50), sizmāyi < sızıyor (35/50), tapan’āyi < tabancayı (39/23), arāyrem < arıyorum (31/25), altindāyīdi < altındaydı (7/3), bakāyīruk < bakıyoruz (5/2), baltāyi < baltayı (11/77), o’vāyi < ovayı (11/27), agāyi < ağayı (3/13), yapāyım < yapayım (3/17), alamāyi < alamıyor (1/35), başināyım < başınayım (3/18)

Trabzon Yöresi (TYA): iyİysa < iyi ise < iyiye (37/44), yaşındāyım < yaşında idim < yaşındayım (56/3), verēyim < vereyim (56/13), ne _ pilēyim < ne bileyim (56/15), beklēyİler < beklıyorlar (58/2), miydiler < mi idiler < miydiler (61/70), anladāyım < anlatayım (62/20), baķāyım < bakayım (77/11), kişİydiler < kişİ idiler < kişİydiler (115/26), ğurūysa < kuru ise < kuruysa (117/3), yırtılmāyi < yırtılmıyor (186/27), olmāyır < olmuyor (191/33), ne _yabāyım < ne yapayım (193/25), hazırılayāyım < hazırılayayım (72/17), jandarmāydım < jandarma idim < jandarmaydım (77/10), anlatāyım < anlatayım (126/6), arabāyi < arabayı (131/24), olİyir < oluyor (118/14), parāyi < parayı (55/56)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Sakarya, Sivas, Uşak, Yozgat ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): büzülmēyor < büzülmüyor (A2.05/28), toplāyollar < topluyorlar (A2.02/48), durmāyor < durmuyor (A2.10/23), yapamāyor < yapamıyor (A2.10/31), benzēyon < benziyorsun (A2.10/40), bilmēyor < bilmiyor (A3.01/17), gelmēyor < gelmiyor (A3.01/18), vermēyor < vermiyor (A3.01/19), düşūyor < düşüyor (A3.03/17), olūyor < oluyor (A3.05/5), bilmēyo < bilmiyor (A3.07/16), çıhamāyollar < çıkamıyorlar (A3.07/24), yörüyollar < yürüyorlar (A3.07/47), ğurūyor < kuruyor (A3.07/47), başlāyor < başlıyor (A3.07/83), beklēyordum < beklüyordum (A3.08/22), gelēyim < geleyim (A5.01/79), çıkmūyu < çıkmıyor (B4.03/32), beklİyir < bekliyor (A6.06/180), yumşİyır < yumuşuyor (A6.06/201), tanİyor < tanıyor (A5.04/1), eşİyollar < eşiyorlar (A5.04/3), sorūyollar < soruyorlar (A3.10/2), yapmāyor < yapmıyor (A3.10/36), arāyor < arıyor (A3.11/20), göçūyōr < göçüyor (A5.04/48), oħūyor < okuyor (A2.01/74), baĝlāyor < baĝlıyor (A3.13/7), duymāyor < duymuyor (A3.11/3), isdēyoñ < istiyorsun (A7.06/7)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): çıKmēyo < çıkmıyor (1/25), édemēyon < edemiyorsun (4/77)

Ankara Yöresi (AİA): bilmēyom < bilmiyorum (I-4/46), ğoşamāyo < koşamıyor (I-9/30), arāyom < arıyorum (I-9/47), inanmāyom < inanmıyorum (I-9/45), bulamāyoz < bulamıyoruz (I-11/14), süremēyoz < süremiyoruz (I-11/14), yollāyo < yolluyor (I-14/17), arāyo < arıyor (I-14/47), almāyor < almıyor (I-26/22), yaşāyolar < yaşıyorlar (II-82/71), isdēyolla < istiyorlar (II-86/40), bōylu < boylu (I-15/14)

Ankara Yöresi (AÖAB): vērme:yo < vermiyor (s.99), oyna:yo < oynuyor (s.104), erime:yoru < erimiyor (s.105), etme:yorduk < etmiyorduk (s.112), bulama:yolla < bulamıyorlar (s.114), oku:yo < okuyor (s.128)

Ankara Yöresi (OAAD): evlİydi < evliydi (s.207), ğaşdİysa < kaçtıysa (s.202)

Antalya Yöresi (AYA): birleşdirmēyōllar < birleştirmiyorlar (4/54), bilmēyōn < bilmiyorsun (14/5), almāyōrū < almıyor (18/16), ètmēyōr < etmiyor (30/69), yapmāyēller < yapmıyorlar (52/59), söylemēyir < söylemiyor (67/61), tokmaklİyōrū < tokmaklıyor (69/49), yāşāyōrūs < yaşıyoruz (82/22), deerlendiremēyōr < değerlendiremiyor (87/19), saklāyō < saklıyor (95/103), başlēyō < başlıyor (137/45), yūmuşēyō < yumuşuyor (132/53), kirlenmēyō < kirlenmiyor (142/59), ğazmāyīlā mazmāyīlā < kazmayla mazmayla (19/37), bilmiyōrus < bilmiyoruz (9/2), vērmeYiller < vermiyorlar (92/15), ēylediler < eğlediler (1/72), parāylā < parayla (115/22), burdāyıs < buradayız (2/18), yābāyla < yabayla (48/66), okūyōr < okuyor (49/29), yaşındāyİdım <

yaşındaydım (77/26), hudūdundāyTım < hududundaydım (88/8), gúnümüzdeymiş < günümüzdeymiş (19/38)

Yukarıdaki “ēylediler” örneğinde “-y-” < “-ğ-” değişimi de söz konusudur; fakat uzama “y” sesinin etkisiyle meydana gelmektedir.

Antep Yöresi (GDİAT): etdiyse < ettiyse (s.233)

Antep Yöresi (GDİAT): şertfynen < şartıyla (s.214), sinīyle < siniyle (s.214), elfynen < eliyle (s.230), devēynen < deveyle (s.235), atlıynan < atlıyla (s.240), götürīyim < götüreyim (s.195), verīyim < vereyim (s.195), pekēyi < pekiyi (s.208), bahīyim < bakayım (s.217), ediyīm < edeyim (s.224), be’ḥēyim < bakayım (s.233), dēyilmiş < değilmiş (s.234), yanīyr < yanıyor (s.257), dönūyūr < dönüyor (s.257), nērdēydin < neredeydin (s.195), epēyi < epeyi (s.196), nēyse < neyse (s.235)

Aydın Yöresi (AYYA): olūyóru < oluyor (I-A/1-3), okūyóru < okuyor (I-A/27/13), yapımēyoruz < yapamıyoruz (I-B/1-63), yapmēyoruz < yapmıyoruz (I-B/1-64), bilmēyorum < bilmiyorum (I-B/1-108), başgılēyóru < baskılıyor (I-B/3-44), işlēyoz < işliyoruz (II/10-28), yaşāyóllar < yaşıyorlar (III/11-41), bilmāyóz < bilmiyoruz (III/13-81), okūyo < okuyor (I-A/52-35)

Aydın Yöresi (GBAA): istemēyon < istemiyorsun (60/26), yollēyóru < yolluyor (63/41), tāmbehlēyóru < tembihliyor (65/74), yurumēyo < yürümüyor (70/18), tāmbihlēyoñ < tembihliyorsun (65/72)

Balıkesir Yöresi (BİA): bilmēyorum < bilmiyorum (IV-12/1), oynāyóru < oynuyor (IV-12/100), oynāyor < oynuyor (IV-12/100), baḲmāyu < bakmıyor (IV-18/44), ödeyememēyuz < ödemiyoruz (IV-18/48), alamāyus < alamıyoruz (IV-18/49), ekemēyusun < ekemiyorsun (IV-18/49), saTdırmāyor < sattırmıyor (IV-23/27), edemēyor < edemiyor (IV-23/47), geçmēyor < geçmiyor (IV-23/68), gazlāyor < gazlıyor (IV-25/133), yālāyor < yağlıyor (IV-25/133), sallāyor < sallıyor (IV-25/133)

Bartın Yöresi (BA): ocāydan < ocaktan (s.38/16)

Bilecik Yöresi (BİAİ): bilmēyoñ < bilmiyorsun (8/3), beklēyómuş < beklüyormuş (30/70), ālāyōn? < ağlıyorsun (32/42), ālamāyon < ağlamıyorsun (32/43), arāyómuş < arıyormuş (32/105), temizlēyoz < temizliyoruz (49/167), almāyómuş < almiyormuş (68/37), gēlīyor gēlīyor < geliyor geliyor (27/54)

Bolu Yöresi (AİAD): söyliyin < söyleyin (s.162)

Bolu Yöresi (BOİA): gızıynan < kızıyla < kızıyla (20/18)

Bursa Yöresi (BUIYA): bilmēyon < bilmiyorsun (6/1), yaşāmāyo < yaşamıyor (41/38), olmāyo < olmuyor (41/38), ödeyemēyöz < ödeyemiyoruz (73/21), bilmēyöz < bilmiyoruz (73/83)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): olmāyo < olmuyor (84/22)

Denizli Yöresi (GBAA): isdimēyon < istemiyorsun (47/14), añnımēyoz < anlamıyoruz (49/41), bilmāyor < bilmiyor (52/29), sölümēyon < söylemiyorsun (49/44)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): ğarşılamāyo < karşılamıyor (7/254), bilmēyoñ < bilmiyorsun (7/345), çekilmēyo < çekilmiyor (7/365), toplēyo < topluyor (7/454), almāyo < almiyor (7/529), inmēyorun < inmiyorum (9/172), almāyóru < almiyor (35/20), uyumēyoruuu! < uyumuyor (36/38), süslemēyoruduk < süslemiyorduk (45/42), yapmāyoruz < yapmıyoruz (45/156), barışmēyóru < barışmıyor (48/293), toplīyos < topluyoruz (7/220)

Giresun Yöresi (GİYA): alīyız < alıyoruz (1/10), verīylardı < veriyorlardı (17/27), olīyodu < oluyordu (71/17)

Hatay Yöresi (HA): yapmāyilerdi (8.3.1/13), melēyor < meliyor (12.7.1/12), haşlāyız < haşlıyoruz (12.7.2/35), yarāyı < yarıyor (12.7.2/36), olmēyik < olmuyoruz (8.2.1/26), yaşındāyım < yaşındayım (1.1.1/10), getmīyir < gitmiyor (5.3.2/16), alāyım < alayım (12.7.1/8), gēyilmiş < giyilmiş (8.2.1/38)

Isparta Yöresi (IMA): etmēyo < etmiyor (I/21), bilmēyon < bilmiyorsun (I/32), bilmēyoz < bilmiyoruz (I/71), beklēyon < bekliyorsun (I/114), atlēyon < atlıyorsun (I/156), çalışmēyo < çalışmıyor (I/208), unutmēyon < unutmuyorsun (VI/125), aḡlēyo < aḡlıyor (VII/13), zızlēyo < sızlıyor (VII/13), ḡonuşmēyosa < konuşmuyorsa (VIII/16), yanmēyo < yanmıyor (XXV/14), bōyaz < böylece (XXI/17)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): gelēmēyon < gelemiyorsun (I.76/8)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): sirkēyinen < sirkeyilen < sirke ilen < sirke ile (7/45), emāyinen < emeḡiyinen < emeḡiyilen < emeḡi ilen < emeḡi ile (71/5)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): tamamlāyāz < tamamlıyoruz (1/35), beslēyon < besliyorsun (1/163), ḡımlıdayamāyon < kımlıdayamıyorsun (2/35), yetmēya < yetmiyor (2/41), bilmēyos < bilmiyoruz (4/146), bilemēyan < bilemiyorsun (5/14), yapmāyoz < yapmıyoruz (8/17), bilmēyon < bilmiyorsun (8/38), yaqmāyoz < yalmıyoruz (13/24), beklēyoz < bekliyoruz (14/7), yıkāyomuş < yıkıyormuş (39/118), yörümēyodu < yürümüyordu (48/30), içmēyon < içmiyorsun (59/1), çıkmāya < çıkmaya (44/229), etmēye < etmeye (27/2), okūyon < okuyorsun (2/47)

Kayseri Yöresi (OAAD): nēyse < neyse (s.46), dedīyse < dediyise < dediyse (s.48), ḡetirīyim < getireyim (s.47), devēyi < deveyi (s.82)

Kırşehir Yöresi (OAAD): evīymış < eviyimış < eviymiş (s.108), temāmīyle < tamamıyile < tamamıyla (s.118), çiftçiydim < çiftçiyidim < çiftçiydim (s.126), verdīyseniz < verdiyseniz (s.128), vermedīyseniz < vermediyseniz (s.129)

Kırşehir Yöresi (OAAD): isdedīyin < istediḡin (s.99), bildīyi < bildiḡi (s.103)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): arāyı < arıyor (29/42), yarāyı < yarıyor (29/44), yarāyı < yarayı (29/44)

Kütahya Yöresi (KÜYA): olmēyo < olmuyor (I/202), boyēyo < boyuyor (II/52), getirīyo < getiriyor (II/91) oynēyo < oynuyor (XIX/79), oynēyola < oynuyorlar (XXXIX/10), başlēyo < başlıyor (s.218/25), demēyon < demiyorsun (XLVI/44), arēyo < arıyor (XVI-2/64), okūyo < okuyor (s.219/48)

Malatya Yöresi (GDİAT): edīyim < edeyim (s.3), verīym < vereyim (s.3), bişirīyim < pişireyim (s.35), verīyim < vereyim (s.27), dēyilmi < deḡil mi (s.19), verēyim < vereyim (s.31)

Malatya Yöresi (MİA): mādanosūymuş < maydonozuymuş (5/25), vurdūydu < vurduydu (33/16)

Manisa Yöresi (MA): ḡormēyi < ḡörmüyor (I-1 05/7), firçalāyō < firçalıyor (I-15 08/60), bōydan < boydan (II-1 01/85)

Manisa Yöresi (MA): yaşındāyın < yaşındayım (I-1 06/2), yaşındāydım < yaşındaydım (II-1 10/62), bilmīyin < bilmiyorsun (I-1 05/36)

Maraş Yöresi (GDİAT): cebindīymış < cebindeymiş (s.160), baḡīyim < bakayım (s.165), ölūyon < ölüyorsun (s.140)

Muḡla Yöresi (MYA): hazırlēyoz < hazırlıyoruz (I/24-5), sulēyōmuş < suluyormuş (I/24-32), bilmēyon < bilmiyorsun (I/81-13), köklēyo < köklüyor (II/6-31), arāyom < arıyorum (II/8-148), anlamāyı < anlamıyor (III/1-35), bilmeyi < bilmiyor (III/3-80), ḡonuşamāyor < konuşamıyor

(III/15-105), istēyor < istiyor (III/15-123), atamāyor < atamıyor (III/16-29), atamāyōn < atamıyorsun (III/16-29), lirēya < liraya (III/4-91), çapāyı < çapayı (II/17-80)

Nevşehir Yöresi (NYA): yanmāyor < yanmıyor (11/4), yaḥmāyor < yakmıyor (11/4), çıḥmāyor < çıkmıyor (12/47), almāyor < almıyor (12/49), saḥlāyon < saklıyorsun (12/54), annāyor < anlıyor (45/100)

Niğde Yöresi (OAAAD): emredīyim < emredeyim (s.9), kesīyim < keseyim (s.18), vērīyim < vereyim (s.37), gelmişīydi < gelmişi idi (s.3), yoḥmīydi < yok mu idi (s.15), dedīyse < dedi ise (s.22), ipīyden < epeyden (s.24), isdedīyiḡ < istediḡin (s.19)

Sakarya Yöresi (SĪA): bilmēyoḡın < bilmiyorum (57/5), yaşındayīm < yaşındayım (66/8)

Sivas Yöresi (SĪYA): ordīyken < oradayken (352), delūsīydi < delisiydi (3/15), köyīymiş < köyüymüş (3/35), çobanīymiş < çobanıymış (3/45), kimisīynen < kimisiyle (3/38), istīyisin < istiyorsun (11/11)

Uşak Yöresi (UĪA): güvēye < güveye (I-17/62)

Yozgat Yöresi (OAAAD): yediīyim < yediḡim (s.158), sevdīyim < sevdiḡim (s.159), düşdūyü < düştüḡü (s.163), gozūynen < gözüyle (s.176), gidīyim < gideyim (s.139), öylēyse < öyleyse (s.139), binēydim < bineydim (s.146), inēydim < ineydim (s.146)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan, Bayburt, Düzce, Edirne, Karaman, Kilis, Tekirdaḡ, Yalova ağızları.

Ardahan Yöresi (DĪAT): aḡrıyēr < aḡrıyor (s.69)

Bayburt Yöresi (BYA): nēyse < neyse (1/177), ēyīydi < iyiydi (88/77), parāynan < parayla (121/25), usulūydi < usuluydu (79/2), yollāydi < yolluyordu (29/60)

Doḡu İlleri Ağızları (DĪAT): eḡdiyinen < ettiḡiyle (s.71), ḡelmiyēydin < gelmeyeydin (s.34),

Düzce Yöresi (DĪKĪYAA): baḡamāyīḡ < bakamıyoruz (1/55)

Edirne Yöresi (EĪA): süslēycekler < süsleyecekler (4/26), gitmēycem < gitmeyecem (4/30), yapamāycam < yapamayacam (4/71), istēycekler < isteyecekler (32/7), olmāycaḡ < olmayacak (33/109), evlenmēycem < evlenmeyecem (36/67)

Karaman Yöresi (KAĪA): yaşındāyım < yaşındayım (M036/6)

Kilis Yöresi (KĪLĪA): toplamāyna < toplamayla (II/6-4)

Tekirdaḡ Yöresi (TMĪKA): olmāyo < olmuyor (s.193/45), patlāyo < pathıyor (s.216/81), yollāyo < yolluyor (s.216/90), gizlēyoz < gizliyoruz (s.219/162), saḡlāyoz < saklıyoruz (s.219/161), bulamāyoz < bulamıyoruz (s.240/437), oḡumāyoz < okumuyoruz (s.240/437), getirmēyi < getirmiyor (s.267/112), gelmēyi < gelmiyor (s.267/112), etmēyi < etmiyor (s.268/150), olūyu < oluyor (s.176/19), bilmēyim < bilmiyorum (s.284/22), oynāyo < oynuyor (s.303/74), vermēyiler < vermiyorlar (s.321/19), gelemeyiz < gelemeyiz (s.214/23), gidemēyiz < gidemeyiz (s.231/23), bilmēyiz < bilmeyiz (s.296/252)

Yalova Yöresi (YĪYA): yımışāyodu < yumuşuyordu (21/222), tarāyoduḲ < tarıyorduk (21/224), bēlmēyom < bilmiyorum (32/126), okūyo < okuyor (33/20), yabmāyız < yapmayız (8/45), oldūy iḡin < olduḡu iḡin (9/95), yatāyın < yataḡın (7/54), tabāyımız < tabaḡımız (9/93), duvāya < duvaḡa (8/11)

3.11.2. “ḡ” Sesinin Etkisiyle Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doḡu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan ağızı.

Elazığ Yöresi (EYAD): kapatacāğız < kapatacağız (63/s.219)

Erzincan Yöresi (EYA): gidecēğse < gidecekse (1-29/50), yapacāğlar < yapacaklar (2-10/5), alacāğsın < alacaksın (2-27/20), gēdecēğsin < gideceksin (2-27/20)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağzı.

Rize Yöresi (RİA): yapac‘āğuk < yapacağız (10/163), bulac‘āğuk < bulacağız (10/163), yapac‘āğun < yapacağın (10/31)

3. Batı Grubu Ağızları: Bolu, Hatay, Kırşehir, Malatya, Niğde, Yozgat ağızları.

Bolu Yöresi (BOİA): ekmēğimi < ekmeğimi (12/34)

Hatay Yöresi (HA): olacağām < olacağım (2.5.2/9), toprağāmızdan < toprağımızdan (2.12.2/3), yemeğēmi < yemeğimi (5.5.1/5), ufağām < ufağım (7.11.1/2), sefilliği < sefilliği (10.8.1/25), gözüğūñ < gözünün (12.6.1/5)

Yukarıda örneklenen “gözüğūñ < gözünün” kelimesinde meydana gelen durum için Karahan (2016), “Değişme, muhtemelen ñ ünsüzünün kendisine en yakın olan ğ’ye dönüşü ile başlamış, daha ileri bir safhada da akıcılaşma ile sona ermiştir.” şeklinde ifade etmiştir. Bu örnekte y şekline dönüşmeden n < ğ değişimi olarak kalmıştır ve n sesi kenine en yakın ses olan ğ sesine dönüşmüştür. Yarı ünlü niteliğine sahip ğ ünsüzü de kendisinden sonraki ünlünün uzamasına sebep olmuştur.

Kırşehir Yöresi (OAAD): ayāğımdan < ayağımdan (s.124)

Malatya Yöresi (MİA): inēği < ineği (55/20)

Niğde Yöresi (OAAD): verecēğem < vereceğim (s.24), sevdīği < sevdiği (s.30), eksiği < eksigi (s.57)

Yozgat Yöresi (OAAD): gaşıği < kaşıği (s.142), gadıncīğım < kadıncığım (s.149), toprāğını < toprağımı (s.157), Kōpēğın < köpeğın (s.166), melāğın < meleğın (s.186), felāğın < feleğın (s.186)

Ekleşme durumunda “k” sesinin tonlulaşıp “ğ” şeklini almasıyla bazı ünlülerde uzama meydana gelmiştir. Hatay yöresinde görülen durum diğer yörelerden biraz daha farklıdır. Bazı kelimelerde “olacağām < olacağım, ufağām < ufağım” vb. iyelik ve şahıs eklerinde geniş olan “a” sesi daraltılmamış ve “ğ” ünsüzünden sonra uzunluk meydana gelmiştir.

Rize yöresinde de gelecek zaman ekine eklenen I.çokluk şahıs eki karakteristik olarak yuvarlak ünlü şeklinde kullanılmıştır. “yapac‘āğuk < yapacağız (10/163), bulac‘āğuk < bulacağız (10/163)” örneklerinde de görüldüğü gibi “k” sesi tonlulaşarak “ğ” olmuştur ve kendisinden önce uzama meydana getirmiştir. “ğ” ünsüzünün kendisinden önce uzunluk getirme durumu diğer yöre örneklerinde de aynı şekilde olmuştur.

3.12. Göçüşme Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Türkiye Türkçesi ağızlarında göçüşmeye bağlı ikincil uzunluklar da görülmektedir. Göçüşme; Korkmaz (2010) “Kelime içindeki komşu veya uzak seslerin yer değiştirmesi olayı” şeklinde tanımlamıştır. Karaağaç (2013), “Düzensiz ses olayları arasında sayılan göçüşme, dillerin canlı yapılarından kaynaklanan diğer değişikliklerden uzakta, onlardan daha mekanik bir özelliğe sahiptir.” şeklindeki ifadesi ile göçüşmenin özelliği üzerinde durmuştur.

Korkmaz (2010) “Ünsüzlerin birbiri ile karşılaşmasından doğan telâffuz zorluklarını gidermek amacına dayanan bu olay, daha çok r ve l akıcı ünsüzlerinin bulunduğu kelimelerde görülür.” ifadesi ile göçüşmenin hangi ünsüzlerin etkisiyle oluştuğunu belirtmiştir. Aşağıdaki örneklerde Korkmaz’ında dediği gibi r ve l ünsüzlerinin bulunduğu kelimelerde göçüşme meydana

gelmiştir. İstisna olarak kelimeler arasında “hēpis < hepsi” sözcüğü bulunmaktadır. Göçüşmeye sırasında olarak vurgu tonlamaya bağlı olarak ikincil uzunluklar da meydana gelmiştir.

Leyla Karahan (2014), “Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması” adlı kitabında doğu grubu için; ““g-r, p-r ünsüzleri arasındaki yer değiştirme hadisesi, bu ağızlarda yaygındır.” demektedir. Örneklere bakıldığında da Türkçe kökenli kelimeler için bu kurala uyulduğu görülmektedir.

Ercilasun (2002), göçüşme durumunda “r” ünsüzünün etkisi için şunları söylemiştir; “Boğumlanması zayıf, titrek ve düşmeye çok elverişli olan, kelimelerin her yerinde aynı rahatlıkla kullanılmayan r ünsüzünün birçok ses hadisesinde rol oynaması gibi yer değiştirmede de amil olması gayet tabiidir.” Yine Ercilasun (2002), g, ğ, p seslerinin r ile yer değiştirmesi durumu için; “Bu tür yer değiştirmelerindeki sebep kelime başında bulunmayan, hece başında da bilhassa kapalı heceden sonra güçlkle bulunabilen r ünsüzünün telaffuzunu kolaylaştırmaktır.” şeklinde dile getirmiştir.

3.12.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında

3.12.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzurum, Tunceli ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): torpāh < toprak (18/s.110)

Erzurum Yöresi (DİAT): orğādi < uğradı (s.211)

Tunceli Yöresi (TİA): dōrğu < doğru (XIII/46)

2. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

Malatya Yöresi (GDİAT): dīyne < dinle (s.3)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): çılbāK < çıplak (66/15), ēşgisini < ekşisini (114/57)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): dōrği < doğru (57/52), dōrğu < doğru (65/13), ēKsi < eski (92/29)

3.12.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): mēlmekeṭē < memlekete (Ar.) (35/50)

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kahramanmaraş ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): tāhranayı < tarhanayı (Far.) (29/20)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): mēyrem < meryem (Ar.) (67/61), hēpis < hepsi (Far. + T.)(15/16)

3.13. Vurgu, Tonlama ve Sorudan Kaynaklanan İkincil Uzun Ünlüler

Konuşma sırasında cümle içerisindeki bazı kelimeler anlamı pekiştirmek, kuvvetlendirmek için daha vurgulu ve tonlu şekilde söylenebilir. Bu şekilde söylenirken bazı kelimelerde söylem etkisiyle ikincil uzunluk meydana gelebilir. Buran (2006), bu konuyu “Ancak bu vurgu ve tonlama sesi daha belirgin duyulur bir ses durumuna getirdiği için kısmî bir uzunluk da yaratır. Bu daha çok konulma dilinde görülen bir durumdur.” şeklinde ifade etmiştir.

Üstüner (2003), “Konuşma esnasında anlamı belirginleştirmek, kuvvetlendirmek istenen kelimelerde vurgu arttırılmakta, normal vurgunun üzerinde bir vurguyla söylenen bu hecelerde ünlüler uzatılmaktadır.”

Erdoğan Boz (2002) “Türkiye Türkçesinde Uzun Ünlülerde Vurgu” makalesinde N. Selen’in vurgu için yaptığı yorumları da içine alarak şöyle bir çıkarım yapmıştır: “... N. Selen’in vurgu çeşitleri için yaptığı şu tespitler oldukça önemlidir: “İki çeşit vurgu vardır: “perde vurgusu”, “baskı vurgusu”: dinamik vurgu ya da baskı vurgusu kelimenin belirli bir hecesinin vurgulanması demektir ve bu sabittir değişmez, kelimede hep o hece vurgulanır (Hint-Avrupa dilleri-Almanca). Musikal ya da perde vurgusu, kelimenin ayrı ayrı hecelerinde olabilir, yani sabit değil değişkendir. (Ural-Altay dilleri-Türkçe). Bu bilgilerden şöyle bir sonuca ulaşabiliriz: Vurgu kelimedeki bir hecenin en belirgin şekilde söylenmesidir, bu belirgenlik; şiddet, yükseklik ve süre ile alışıldığı gibi vurgulama yeri değişkenlik gösterir.”

TT ağızlarındaki uzunluklar da her zaman için aynı hecede vurguya bağlı uzunluğu göstermez vurgu-tonlama etkisi ile uzunluk bazen yer değiştirmiştir. Aynı kelimede uzunluk vurgu ve tonlama etkisiyle ilk hecede olabildiği gibi bazen de son hecede olabilmektedir.

Efrasiyap Gemalmaz “Erzurum İli Ağızları-I” kitabında nedenini açıklayamadığı bazı uzunluklar için “belirli nedenlere bağlanamayan veya hissi nedenlerle uzamış ünlüler” (Gemalmaz, 1995: 83) şeklinde sınıflayarak belirtmiştir. Cemil Gülseren de “Malatya İli Ağızları” adlı kitabında nedenini açıklayamadığı uzunluklar için Gemalmaz gibi bir başlık açmıştır fakat buraya birincil uzun ünlülerle ilgili olan örnekleri almıştır (Gülseren, 2000: 46). Gülseren vurgu tonlamaya bağlı örnekleri de ayrı şekilde sınıflamıştır (Gülseren, 2000: 48).

Erdoğan Boz (2002) yukarıda bahsedilen makalesinde “Psikolojik Sebeplere Bağlı Uzun Ünlüler” başlığı altında Efrasiyap Gemalmaz ve Gülseren’in görüşlerine yer vererek; “Araştırmacıların bu madde için; vurgu ve tonlamaya bağlı uzunluklar belli bir nedene bağlanamayan uzunluklar ve hissi (duygusal-psikolojik) uzunluklar olmak üzere üç farklı başlık kullanmaları, önemli bir soruna işaret ediyor. Öncelikle şunu belirlememiz gerekiyor: Bir cümlede bir kelime önemle belirtilmek isteniyorsa, kelimeyi oluşturan hecelerden biri üzerinde sesin şiddeti artar, tonu yükselir ve süresi uzar. Buna göre ünlünün oluşum sebebi vurgu, vurgunun çıkış sebebi ise insanın psikolojisi, yani bir nevi kişinin kendi tercihidir de diyebiliriz.” şeklindeki ifadesi ile bazı uzamaların psikolojik nedenlere bağlanabilir olmasını açıklamıştır.

Çalışmada; vurgu, tonlama ve sorudan kaynaklı başlığı altında ikincil uzunluk bulunan kelimeler kendi içerisinde sınıflandırılarak gösterilmeye çalışılmıştır.

3.13.1. Yansıma Sözcüklerde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Diyarbakır, Erzincan, Erzurum, Kars, Urfa ağızları.

Ardanuç Yöresi (AA): dēd ōho “inekler için” (s.247), dūda “inekler için” (s.247), hula hula hulāāāv “köpekler için” (s.249)

Diyarbakır Yöresi (DA): ‘āi ‘āi ‘āi (III/171), šīr šīr šīr (VI/56)

Erzincan Yöresi (EYA): çāt (1-1/20), hō hō (2-27/25)

Erzurum Yöresi (DİAT): cū cū cū “civeiv için” (s.216), ōhā “öküz için” (s.216)

Kars Yöresi (KİA): dūt dūt (97/24), hōt hōt (87/15)

Urfa Yöresi (UMA): vē vē “bebek ağlama sesi” (37/50)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

Rize Yöresi (RİA): öğ (40/28), hōv (51/73), hēv (51/71), dān! dān! (51/100), göy! göy! göy (51/81), haydūr haydūr haydūr haydūr (11/61)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Adıyaman, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Gaziantep, Giresun, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): cazîr cazîr (A7.11/39)

Adıyaman Yöresi (AİYASV): hāāv (s.122)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): hōp (16/92), gıcır gıcır (25/196), lāngır lungur (25/222), lîrk (10/153)

Amasya Yöresi (AMMA): lōp lōp (7/177)

Anamur Yöresi (ANYA): gugūk (13/8)

Ankara Yöresi (AÖAB): cı:kcı:cı:k (kuş sesi) (s.110)

Antalya Yöresi (AYA): çāt çāt çāt çāt (1/54), cīncık (16/61), dāmbıdı (101/4), çüş (148/2)

Aydın Yöresi (AYYA): çāt pāt (I-A/15-138), hōp (I-A1/2-24), hūū (III/14-109), hī hī hī hī (III/14-146)

Balıkesir Yöresi (BİA): tāk (I-4/116), tāk tāk (III-3/72), hō (IV-21/12), cart (II-4/166)

Bilecik Yöresi (BİAİ): şāpır şāpır şāpır (1/42), dūt (21/71), tōk tōk (21/90), pās pās (59/4)

Bolu Yöresi (BOİA): nēnni (1/21)

Bursa Yöresi (BUİYA): cōbur cōbur (19/28), oōöp (58/16), hōp (88/25), hoppala hōplā (108/29), hūū hūū (58/16)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): cozūr cozūr (61/43)

Gaziantep Yöresi (GA): çō (s.171)

Giresun Yöresi (GİYA): gā, gā, gā (13/47), lō lō (14/77), çī çī (83/49)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): vıtdırı vızō (19/68), hō hō (25/27)

Kayseri Yöresi (KMİA): çatır çatır (s.79/16), çāt (s.126/10), hoppa zıppā (s.129/17)

Kırşehir Yöresi (KYA): çōş (XIII/8), çüş (XIII/8), mō (XX/30), hō (XXIX/55), şth şth (XXXVI/18), pāt (LVIII/128)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): mō (6/357), mō mō (6/352)

Kütahya Yöresi (KÜYA): hārīl hārīl (VI/14), pāt pāt! (XV/62), tāñ tāñ (XXIII/136)

Malatya Yöresi (MİA): hōfundan (36/27)

Manisa Yöresi (GBAA): hār har (10/36)

Manisa Yöresi (MA): tāñ! tāñ! (II-8 04/61), pāt pāt (II-8 04/322), hārt hārt (II-1 19/68), nānināy (II-1 19/82)

Muğla Yöresi (MYA): çāt çāt (I/2-39), çüh (I/13-25), çād çād (I/99/146), gīl gīl gīl (III/2-106)

Sakarya Yöresi (SİA): gümbür (5/118), hāh hāh hāh “kahkaha” (33/89)

Sivas Yöresi (SİYA): dūt (60/38), çāt (22/38), ūrū “horoz” (119/22)

Tokat Yöresi (TİYA): hō hō (40/34)

Uşak Yöresi (UİA): çāt pāt (I-2/135), çāt çāt (I-12/29), kīgır kīgır (I-61/20)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): dūt dūt (1/287)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman, Kilis, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): hō hō hō (10/51)

Karabük Yöresi (KARYA): pāt, pāt! (190/100), çatır çatır (9/51)

Karaman Yöresi (KAİA): hış hış hış (M074/65), kūt (M106/48), tāk tāk tāk (M109/39)

Kilis Yöresi (KİLİA): yōh yōhlar (I/3-23), dūd (I/16-47), azarā duzarā (I/23-102), tāk (I/31-54), tıngır mıngır (I/55-5), çinçini çinçinī (II/15-34), vūū vūū (III/6-43)

Yalova Yöresi (YİYA): būr būr (1/70), pāt pāt (4/65), dūt dūt (7/159), çır çır çır (15/104), şāp şāp (13/378), fişır fişır (18/50), hōro hōro (33/97), hōp (10/18), fişır fişır (18/50), ūrū “horoz” (23/100)

3.13.2. Şaşırtma-Hayret-Sevinme-Acı gibi Psikolojik Duyguları Yansıtan İfadelerde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler

Söylemin etkisine göre vurgu- tonlama bakımından bazen ilk hece bazen de ikinci hecede uzunluk meydana gelmektedir. Örneğin; āna (28/91) KMİKA, anā (s.5) EYSV vb. şekillerde olmaktadır.

Bu başlık için insanın psikolojik durumunu ifade etmesi bakımından kullandığı sözcüklerde denilebilir. O andaki psikolojik durumuna göre kişi bazı ünlüleri daha baskın şekilde söyleyerek uzamalarına neden olmuştur. Bu durum için Boz (2002), “Psikolojik sebeplere bağlı uzunluklar, kelimenin Türkçe asıllı ya da alıntı olmasıyla ilişkili değildir. Bu tür uzunluklar ...konulan kişinin psikolojisine bağlıdır.” şeklinde dile getirmiştir.

“anā < ana”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Elazığ, Kars ağızları.

anā: (s.5) EYSV, (s.362) AA

āna: (s.152) DİAT (Kars)

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Bilecik, Denizli, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Ordu, Uşak ağızları.

anā: (39/14) GBAA (Denizli), (s.21) DİAS, (48/98) BİAİ, (4/19) OİYA, (XXIV/115) KYA, (43/13) KAYA

enē: (I-17/40) UİA

ana: (s.110) AÖAB

ānā: (51/8) AMMA

āna: (28/91) KMİKA, (s.232) GDİAT (Antep)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük ağızları.

anā: (190/94) KARYA

anā!: (105/144) BYA

“anām < anam”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Balıkesir, Bilecik, Giresun, Isparta, Kahramanmaraş, Kayseri, Muğla, Yozgat ağızları.

anām: (7/2) GİYA, (21/51) AMMA, (III-10/1) BİA, (XXIII/13) IMA, (s.70/3) KMİA, (III-103/33) AİA, (II/8-64) MYA, (A6.17/114) AOİAII, (96/31) KAYA

anām!: (58/74) BİAİ

ānam: (15/13) KAYA

anēm: (s.160) OAAD (Yozgat)

ānem: (s.34) GYAS

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

anām: (3/79) BYA

“āh < ah”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars, Muş, Van ağızları.

āh: (74/108) KĪA, (s.90) AĪAD (Muş)

āḥ: (s.8) AĪAD (Van), (26/58) KA

aḥ: (01 000 01/14) ERĪA

āh āh: (VIII/43) DA

aāh, āh!: (XIII/1) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Antalya, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Isparta, Kahramanmaraş, Kütahya, Manisa, Muğla, Sakarya, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

āh: (I/26) BA, (I/40-58) MYA, (s.135) AĪAD (Eskişehir), (XXI/3) IMA, (12/138) AMA, (113/59) KAYA, (58/18) ÇĪYA, (I-2/168) UĪA, (87/3) TĪYA, (13/50) GĪYA, (I-8 04/42) MA, (13/7) SĪA

āḥ: (XLIV/10) KÜYA, (s.204) GDĪAT (Antep)

Āh: (30/35) BOĪA

Āḥ: (5/20) ZBKĪA

āh āh!: (2/34) AYA, (20/3) BĪAĪ,

āḥ āḥ: (107/24) ÇĪYA

āh āh āh: (105/77) BUĪYA

āhı: (I-9/50) AĪA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Iğdır, Karabük, Karaman, Kilis, Yalova ağızları.

āh: (12/116) KARYA, (9/163) YĪYA, (s.189) GDĪAT (Kilis), (9/90) BYA

āḥ: (56/48) İĪA

āh āh āh: (M068/11) KAĪA

āḥ āḥ: (I/61-16) KĪLĪA

“bē < be”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Aydın, Bolu, Eskişehir, Gaziantep, Isparta, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Muğla, Sakarya, Zonguldak ağızları.

bē: (A6.01/42) AOĪAII, (9/1) BOĪA, (s.56/4) KMĪA, (s.108) OAAD (Kırşehir), (32/141) EİMĪYA, (16/92) KMĪKA, (I-A/46-50) AYYA, (26/150) SĪA, (XXVII/10) IMA, (2/14) AYA

bē': (1/226) ZBKĪA

bē: (20/95) KAYA

bē!: (III/4-35) MYA

bē: (s.83) GA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Iğdır, Karabük, Karaman, Kilis, Yalova ağızları.

bē: (M001/50) KAĪA, (17/52) KARYA, (8/86) YĪYA, (15/147) İĪA, (11/102) BYA

bē': (I/20-157) KĪLĪA

bā: (26/292) YĪYA

bē! (83/92) KARYA

“ā < aaa”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kars ağızları.

ā: (1-1/24) EYA, (s.5) DA, (11/s.80) EYAD, (16/112) KĪA

a'!: (01 000 01/63) ERĪA

aa': (03 009 03/21) ERĪA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağzı.

ā: (6/3) RĪA,

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Bilecik, Bursa, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kayseri, Muğla, Sakarya, Zonguldak ağızları.

ā: (s.177) AĪAD (Zonguldak), (4/131) EĪMĪYA, (13/6) AMA, (I-A/15-198) AYYA, (4/38)

KAYA

āl: (115/49) AYA, (s.17/18) KMĪA, (1/112) SĪA

Ā: (6/31) ZBKĪA

Aāa: (7/132) ZBKĪA

amā < a a: (s.20) ŞÇYAS

ā! ā!: (24/118) BĪAĪ

āā: (I/79-133) MYA, (1/12) BUĪYA

āā!: (36/6) SĪA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Karabük, Kilis, Yalova ağızları.

ā: (1/32) KARYA, (1/80) DĪKĪYAA, (9/176) YĪYA, (I/13-113) KĪLĪA

“yāv < yav”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır ağzı.

yāv < yav: (I/91) DA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağzı.

yāv < yav: (3/39) RĪA

3. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bursa, Eskişehir, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Muğla, Sakarya, Zonguldak ağızları.

yāv < yav: (18/37) GBAA (İzmir), (5/74) ZBKĪA, (120/20) BUĪYA, (142/16) SĪYA, (XXVII/47) KYA, (8/54) AYA, (s.34/5) KMĪA, (7/88) EĪMĪYA, (II/11-58) MYA

yāv: (50/75) KAYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce ağızları.

yāv < yav: (10/18) DĪKĪYAA, (10/2) BYA

“vāy < vay”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars ağzı.

vāy < vay: (72/171) KĪA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bilecik, Malatya, Niğde ağızları.

vāy < vay: (48/2) BĪAĪ, (s.27) GDĪAT (Malatya), (20/40) AMA, (s.35) OAAD (Niğde)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağzı.

vāy < vay: (84/75) KARYA

“yā < yā” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

4. Doğu Grubu Ağızları: Kars, Tunceli ağızları.

yā < ya: (1/46) KĪA, (s.64) DĪAT (Kars), (XXXIV/30) TĪA

5. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Eskişehir, Hatay, Isparta, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Konya, Manisa, Sakarya, Sivas, Tokat, Zonguldak ağızları.

yā “ya” [< yā]: (I-A/28-1) AYYA, (s.163) AĪAD (Bolu), (I.82/1) İİÖKBĪA, (VII/16) IMA, (3/12) BOĪA, (1/11) ZBKĪA, (I-1/70) BĪA, (11/22) SĪA, (82/79) SĪYA, (69/2) TĪYA, (2/10) AYA, (2/30) GBAA (Manisa), (s.143/4) KMĪA, (6/305) KĪKYAÖ, (7/97) EĪMĪYA, (2.2.1/ 20) HA, (I-8/47) AĪA

yā!: (6/1) KMĪKA

yā: (52/65) AMMA, (1/3) AYA

6. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Iğdır, Karabük, Kırıkkale, Kilis, Yalova, Tekirdağ ağızları.

yā < ya: (1/88) DĪKĪYAA, (s.200/331) TMĪKA, (I/19-75) KĪLĪA, (1/30) BYA, (21/202) İĪA, (3/5) KĪĪA, (2/28) YĪYA

yā: (102/36) KARYA

“yāhū < yā + hū” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

4. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır ağızı.

yāvu “yahu” [< yā + hū]: (I/128) DA

5. Batı Grubu Ağızları: Hatay, İzmir ağızı.

yāhū “yahu” [< yā + hū]: (18/42) GBAA (İzmir)

yoxū < yahu (1.7.1/1) HA

6. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce ağızı.

yāhu “yahu” [< yā + hū]: (22/16) DĪKĪYAA

“eyvāh < eyvāh” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

4. Doğu Grubu Ağızları: Kars, Muş ağızları.

eyvāh “eyvah” [< eyvāh]: (72/29) KĪA, (I/101) MMA

5. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

ēyvāh “eyvah” [< eyvāh]: (10/30) RĪA

6. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Bilecik, Sakarya ağızları.

ēyvāh “eyvah” [< eyvāh]: (149/24) AYA

eyvah: (22/51) BĪAĪ, (II-80/86) AĪA

eyvāh: (15/98) SĪA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ardanoç, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars, Tunceli, Urfa ağızları.

Ardanoç Yöresi (AA): ōhō (s.251), ohōōō (s.251), pūhūūū (s.252), ūūūū (253), ūūūū ha haha (s.253), tō “şaşıрма”(s.253), tōğba hatasına “sıkıntı” (s.253), anōv (anūv) (s.246), pē (ss.53)

Diyarbakır Yöresi (DA): vū (XXVIII/7), ōh (s.5), v’āv (XXIV/83)

Elazığ Yöresi (EYAD): ahā (6/s.57), ahān (11/s.74), ē (11/s.75), ō (27/s.136), ōf (46/s.180), vēy (60/s.211), ē! (60/s.210)

Elazığ Yöresi (KBAYA): vēy (XI/43), ööf (XXXV/1)

Erzincan Yöresi (EYA): vīy (3-20/5), enā (7-6/333), tō! (3-18/3), neē (2-45/43)

Erzurum Yöresi (ERİA): o·ho· (05 106 01/17), aha·n (06 008 01/15), tü· (07 000 01/98), u· (09 052 01/6), o· (09 052 01/40)

Kars Yöresi (DİAT): hō _ hō

Kars Yöresi (KİA): hōo (45/92), bō (86/14), Allahu ekber mā! (86/54), ōh (97/16), amān amān (84/45)

Kemaliye Yöresi (KA): ē (3/91), ōh (21/125), ōhó (29/34), tū! (32/90), tēōv! (35/83), hēy ānām hey (47/45), āmma (1/57)

Tunceli Yöresi (TİA): hallla hallā (XIII/48), ōy (XCV/5)

Urfa Yöresi (UMA): ūy (33/120), hadē (37/50)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

Rize Yöresi (RİA): ōv (1/98), ohōv (3/41), ōha (11/62)

Trabzon Yöresi (TYA): āu (1/14), ē (9/3), ohō (96/7), pō (176/66)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAI): hoū (A6.18/30), ō (A1.13/9), ōh (A4.03/29), abō (A4.11/1), abōu (A6.06/21), ohō (A6.14/32), hoū (A6.18/30) abbāu! (B2.07/4), abarī (B2.12/71)

Adıyaman Yöresi (AİYASV): ahān < aha (s.8), alā (s.10), alahā “hayret ünlemi” (s.10), bēy “hayret,şaşkınlık ifade eden ünlem” (s.28), biī “şaşıрма ünlemi” (s.30), ōov (ss.206)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): hēy (6/22), ninnāyī ninnāyī (9/105), āy (13/24)

Amasya Yöresi (AMMA): anām anām (46/106), abō (65/52)

Ankara Yöresi (AİA): ōy (I-13/23), ohō (II-98/73), abō (III-106/47), allahīm (III-103/48)

Antalya Yöresi (AYA): ōhō (12/33), ohō (13/46), āy (26/59), abō (44/1), ōh (56/20), ōy (74/29), ōo! (92/84), ihī (92/86), vōy! (102/5), ēh! (100/15), abbō! (112/23), hadēy (117/40), ōhōo (166/17), ōf (177/24), ōf _ōf (183/112), Tē! tēle tēle ah! (92/77)

Antep Yöresi (GDİAT): hēy (s.222), leppēyk (s.229)

Balıkesir Yöresi (BİA): ōhō (II-1/25), ay allahīm (III-11/133)

Bilecik Yöresi (BİAİ): hēy (1/14), ahā (10/57), ū (11/8), ōf! ōf! (17/3), āy (37/20), ū (45/54), hū (45/98), ēh (62/38)

Bolu Yöresi (AİAD): heyamō heyāmo (s.157), nināna (s.159), heyamo yāmo yāmo (s.160)

Bolu Yöresi (BOİA): bag helē... (4/4), āy (30/17), vāy (32/41), āy! (7/5)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): ēhēy (60/15), ohō (73/27), hēy hēy (99/5)

Çorum Yöresi (ÇAS): aha anān babān (s.8) “şaşma ünlemi olarak kullanılıyor.”

Denizli Yöresi (DİAS): abō (s.2), alū (ünlem ifadesi) (s.20), annā (s.24), anū (s.24), ayō (s.36), zā (ünlem ifadesi) (s.315), dā “şaşıрма ünlemi olarak kullanılıyor” (s.97)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): Āy (2/50), Āh āh (4/1), nēy... nēy... nēy... nēy... nēy... nēy... ne!... (3/110)

Gaziantep Yöresi (GA): abō (s.26), abōh (s.26), binō “şaşıрма ünlemi” (s.101), d‘ah‘ā “ünlem” (s.180), hahō “ünlem” (s.383), inō~inē “şaşıрма ünlemi” (s.432)

- Giresun Yöresi (GİYA): hēy (82/2)
- Giresun Yöresi (GYAS): eyhē! (s.102), ūheym (s.272), ūşheym (s.273)
- Hatay Yöresi (HA): ōv (2.7.1/5), ama _ anīn < amanın (9.2.1/42)
- Isparta Yöresi (IMA): ahā ahā (XX/4)
- İzmir Yöresi (İİÖKBİA): ōf (I.26/28)
- Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ōy (14/8), ahā (15/7), bāv (28/10), abāv (28/17), ōhō (28/65), ōv ōv (30/66), tēv (50/75), hōō (87/7), ēh (103/62), nāh _ ište (113/20), ōh (114/1), bahalē (130/55), ābō (1/52), hō (1/71)
- Kastamonu Yöresi (KMİKA): ūy (3/209), ōhō (17/19)
- Kayseri Yöresi (KMİA): vō! (s.27/5), vū! (s.57/14), bōō! (s.68/21), bō! (s.69/1), amōv! (s.78/12), bōv! (s.82/9), hadī (s.85/18), vōv! (s.88/9)
- Kırşehir Yöresi (KYA): āhā (XXIX/42), vīy (XXXVI/160), abō (XXXVI/167), vā (XXXVI/274), ōy, ōy (LIV/16), ohō (LXI/101)
- Konya Yöresi (KİKYAÖ): haydī (18/50), abō (25/4)
- Kütahya Yöresi (KÜYA): abō! abō! (XXX/17)
- Malatya Yöresi (GDİAT): alma-hā alma-hā (s.12)
- Malatya Yöresi (MİA): ōo (11/9), ōy (12/9), hū (115/74)
- Manisa Yöresi (MA): abō (I-5 02/29), abō bō bō! (I-5 09/29-30), ohō (I-6 18/31), lē! (II-2 03/6), takunyā! (II-2 02/31)
- Maraş Yöresi (GDİAT): hēy (s.159)
- Muğla Yöresi (MYA): anō (I/16-21), ayōl (II/6-145),
- Nevşehir Yöresi (NYA): hāydı (49/9)
- Ordu Yöresi (OİYA): ā “aha” (10/16)
- Sakarya Yöresi (SİA): ōlē! (4/1), ōh! (10/64), ohō! (41/57), hēyy hēy (52/4), ūh (52/32), ōō (52/58), hēōp (53/18), ēh (15/68), haydī (3/3)
- Sivas Yöresi (SİYA): ahā (77/22), ōh (97/28), vāyh (97/43), aboōv (88/17), ā _ bunun (3/5)
- Şereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): amōv~ abōv (s.20), vidīy (s.103), eōv < heey! (s.55)
- Tokat Yöresi (TİYA): var _ ā (9/10), ā _ su < aha şu (56/27), abū (87/15), abōō (95/19)
- Uşak Yöresi (UİA): vāh (I-49/29)
- Zonguldak-Bartın- Karabük Yöresi (ZBKİA): ūh (18/6)
4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan, Bayburt, Düzce, Edirne, Iğdır, Karabük, Karaman, Kırıkkale, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.
- Ardahan Yöresi (DİAT): ahān (s.63), ōf (s.107)
- Bayburt Yöresi (BYA): vāy (7/21), ōf (72/12), ōf (114/60), ūf (95/93), ōy (8/116), abū (11/12), ohō (46/27), aō (52/26), ūy ūy (64/108), ahā (66/25), ōy _ ōy (105/63), Tēy (9/114)
- Düzce Yöresi (DİKİYAA): ahā (1/14)
- Edirne Yöresi (EİA): beyāv (19/67)
- Iğdır Yöresi (İİA): ōwww (8/34), ōhō (20/52)
- Karabük Yöresi (KARYA): ōhō (25/66), bo bō (29/30), ōh (35/29), ō (36/1), hō! (55/19), anō! (83/12), helē! (94/4), ū (99/127), hēy (116/24), hū (135/12)
- Karaman Yöresi (KAİA): ōhō (M001/12), ō (M003/10), İy İy (M009/25), hāy (M067/54), heyē < he ya (M035/1)
- Kırıkkale Yöresi (KİİA): vāyh (7/62), hāy (24/60), ohō (3/13), amanī (1/12)
- Kilis Yöresi (KİLİA): ēdi (I/13-103), bī’ “ünlem” (I/20-159), ōf ōf (I/28-13), ōf (I/75-4)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): hēy (s.292/297), pū! (s.329/284)

Yalova Yöresi (YİYA): ohō (7/162), vāō (8/46), ūş (9/140), āy (10/170), ōf (17/181), ūv (20/46), ōw (26/44), bōhō (26/216), ēh (15/151), beyā (32/75)

3.13.3. Uzaklık Belirtmek İçin Kullanılan İfadelerde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler

“tā < taaa”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars, Tunceli ağızları.

tā < taaa: (11/36) KĪA, (2-4/38) EYA, (XXVII/5) TĪA

tā ki: (IV/10) DA

ta: (06 008 04/3) ERĪA

tē: (3/66) KA, (94/7) KĪA

tē: (1-21/1) EYA

dē: (63/39) KĪA

tō: (35/15) KA

tāh: (2/s.40) EYAD

tāh: (s.53) AA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

tā < taaa: (3/29) TYA, (2/197) RĪA

3. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Hatay, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Konya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas ağızları.

tā < taaa: (I/2-42) MYA, (12/36) ANYA, (s.259) GYAS, (39/19) SĪYA, (10/18) OĪYA, (XXIV/96) KYA, (36/19) NYA, (2/32) AMA, (1/42) KAYA, (26/17) BOĪA, (I-1/56) AĪA, (1/59) AYA, (II-1/40) BĪA, (30/19) ÇĪYA, (1/56) AMMA, (11/80) SĪA, (1/11) BUĪYA, (2/19) KĪKYAÖ, (1.11.2/2) HA, (63/8) GĪYA, (48/27) EĪMĪYA, (2/60) BĪAĪ

tā ki: (s.107/2) KMĪA

tē: (XVI/47) KYA, (117/1) ÇĪYA, (108/24) BUĪYA, (66/38) GĪYA, (I-1 05/14) MA

dā: (s.104) GYAS

dē: (I/10-2) AĪA

teē: (46/65) SĪA

tēē: (51/77) SĪA

dēy: (s.66) AĪYASV

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Iğdır, Karabük, Karaman, Kırıkkale, Kilis, Yalova ağızları.

tā < taaa: (M053/1) KAĪA, (2/22) YĪYA, (12/122) KARYA, (I/13-15) KĪLĪA, (7/22) KĪĪA, (5/40) İĪA, (7/10) BYA

tē: (155/4) KARYA, (23/113) YĪYA, (7/45) KĪĪA

tāğ: (29/83) BYA

3.13.4. Pekiştirme İfadelerinde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler

3.13.4.1. “- +A” Pekiştirme İfadesinde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler

Üstüner (2000b), pekiştirme eki için “Türkçede pekiştirme eki göreviyle eskiden beri kullanılan bir +A ekinin varlığı bilinmektedir. Tarihî Türk yazı dillerinde ve bir kısım çağdaş Türk lehçelerinde kelime bünyesinde yalnız başına veya bir kısım eklerle birleşmiş olarak kullanılan -+ A pekiştirme (te'kid) ekinin kullanımı, Türkiye Türkçesi ağızlarında da yaygın şekilde devam etmektedir.” demiştir.

Muğla yöresinde “+A pekiştirme eki kullanılmaktadır. Şimdiki zaman eki olan “-yor” ekinden sonra getirilen +A vurgu şeklinde kullanılarak ikincil bir uzunluk oluşturulmuştur.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum, Tunceli ağızları.

Erzurum Yöresi (DİAT): ağılsan ā < ağıyorsun (s.201)

Tunceli Yöresi (TİA): ē bizim (V/22), ā sonra (VI/7), emeklidirā (XXXVI/2) , vardımā (XXXII/38), ēyi ā (XXVIII/9)

2. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Antalya, Bartın, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Konya, Kütahya, Muğla, Nevşehir, Sivas ağızları.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): ē demek (s.75)

Amasya Yöresi (AMMA): ā böyle (19/50)

Antalya Yöresi (AYA): baksanā (3/20)

Bartın Yöresi (BA): ēgidi-vérya < gidiveriyor (I/38), evine ēgidiya < evine gidiyor (I/50)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): sañakinē (28/56), zamankinē (78/11)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): ēgitseñiz < gitseniz (22/54)

Kırşehir Yöresi (OAAAD): efendimā < efendime (s.116)

Kütahya Yöresi (GBAA): ē şimdi (23/6)

Kütahya Yöresi (KÜYA): ē, böyle (II/62)

Muğla Yöresi (MYA): diyorē (I/40-16), ğıyardıyorē (I/40-19), yatıyorē (I/40-82), varıyorē (I/40-77), gidiyorē (I/40-81), çııyorē (I/40-84)

Nevşehir Yöresi (NYA): efendimē (29/28)

Sivas Yöresi (SİYA): temizcenē < temizcene (68/2)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Iğdır ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): éleyem ā (8/57), ē anne (8/58), ē tabi (34/105), ē işdi < e içti (1/244)

Iğdır Yöresi (İİA): ē, ben (1/70), ā, ben (32/41)

3.13.4.2. Diğer Pekiştirme İfadelerinde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler

Aşağıda örneklenmiş pekiştirme ifadeleri için Korkmaz (2017b), “Pekiştirme sıfatları anlamı güçlendirilmiş olan sıfatlardır. Bu sıfatları türetmek için, ünlü ile biten niteleme sıfatının ilk hecesinin sonuna m, p, r, s ünsüzlerinden biri getirilerek oluşturulan hece, sıfatın başına eklenir.”

şeklinde belirtmiştir. Örneğin, sapsarı, tertemiz gibi. Anlam güçlendirilirken vurgu-tonlama etkisiyle uzunluklar meydana gelir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Balıkesir, Kahramanmaraş, Kayseri, Konya, Kütahya, Sivas ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): sâpsarı (A3.05/26), ğîpğîrmızı < kıpkırmızı (B5.01/145)

Balıkesir Yöresi (BİA): tērtemiz < tertemiz (IV-7/95)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): tērtemiz < tertemiz (51/65), ğîpğîrmızı < kıpkırmızı (103/81), çōr çocuk (15/16)

Kayseri Yöresi (KMİA): pūr diğğat (s.115/26)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): sâpsarı < sapsarı (6/45), ğâpğara < kapkara (6/76)

Kütahya Yöresi (KÜYA): tērtemiz (XVI-2/24)

Sivas Yöresi (SİYA): pēr _ perişan (93/29)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Kırıkkale, Kilis ağızları.

Karabük Yöresi (KARYA): KōsKoca < koskoca (3/9)

Kırıkkale Yöresi (KİİA): sâPsarı < sapsarı (24/55)

Kilis Yöresi (KİLİA): İpisiz < ıpissız (I/72-201)

3.13.5. Kabul-Onaylama, Ret-Onaylamama-Uyarı, Kesinlik Katmak İfadelerinde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler

“pekî < peki”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Van ağızları.

pekî < peki: (s.29) AİAD (Van), (1-16/11) EYA

pekē: (7-5/20) EYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Çankırı, Denizli, Eskişehir, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Malatya, Manisa, Nevşehir, Ordu ağızları.

pekî < peki: (s.134) GDİAT (Maraş), (B5.01/16) AOİAII, (s.19) GDİAT (Malatya), (35/7)

OİYA, (s.129) AİAD (Eskişehir), (XXX/10) KYA, (45/9) NYA, (7/56) ÇİYA, (21/84) KAYA

bekî: (1/1) KMİKA

pēki: (A1.01/42) AOİAII, (I-3 09/35) MA

pēkî: (A1.03/71) AOİAII, (I-55/10) AİA

pākē < peki: (28/28) GBAA (Afyon), (51/12) GBAA (Denizli)

pākî: (18/62) GBAA (İzmir), (14/8) GBAA (Manisa)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Kilis ağızları.

pekî < peki: (17/37) EİA, (s.184) GDİAT (Kilis), (34/37) BYA

“evēt < evet”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Erzurum ağızları.

ēvēt < evet: (4/20) KA

ēvēT: (64/1) KA

eve:t: (08 007 01/100) ERİA

ēvāT ēvāT: (31/1) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Antalya, Aydın, Bilecik, Kahramanmaraş, Kayseri, Sakarya ağızları.

evēt < evet: (51/33) BĪAĪ, (66/47) SĪA, (I-A/6-93) AYYA

ēvet: (85/29) KAYA

ēvet: (2/16) KAYA

ēvēt: (51/66) BĪAĪ

evēT!: (s.111/7) KMĪA

ēvēt: (72/65) AYA, (3/56) AMMA

ēvet ēvet: (66/20) AYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman ağızları.

evēt < evet: (85/129) KARYA

ēvēT: (34/42) BYA

evēt evēt: (M012/1) KAĪA

“hā < ha”

Türkiye Türkçesi ağızlarında hA ifadesi cümlede vurgu tonlama etkisi ile uzunluk meydana getirerek cümleye kesinlik anlamı, bazen uyarı bazen de anlamı destekleyip pekiştirmek amacıyla onaylama anlamında kullanılmıştır.

Üstüner (2003), bu ifade için; “Türkçede cümle başında ve sonunda, ifadeye kesinlik katmak, anlamı kuvvetlendirmek, ikaz ve ihtar etmek, dikkat çekmek gibi görevlerle ses, yapı ve kullanım bakımından a, e, ya, ye edatlarına çok benzeyen hA edatı yaygın olarak yer alır.” demektedir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kars, Tunceli ağızları.

hā < ha: (5-3/41) EYA, (6/s.57) EYAD, (X/20) DA, (XXVII/54) KBAYA, (10/26) KĪA, (XXXII/30) TĪA

ha: ha: (06 008 01/51) ERĪA

ha: (01 000 01/14) ERĪA

haā: (XII/21) KBAYA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

hā < ha: (1/2) RĪA

hā _u: (30/62) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Denizli, Giresun, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Uşak, Zonguldak ağızları.

hā < ha: (1.13.1/7) HA, (33/69) BĪAĪ, (III/4-10) MYA, (A1.11/56) AOĪAII, (79/1) SĪYA, (XXIV/26) KYA, (6/15) KAYA, (12/6) BOĪA, (I-1/23) AĪA, (1/8) ZBKĪA, (2/39) AYA, (s.19/5) KMĪA, (I-2/150) UĪA, (1/6) SĪA, (3/20) KĪKYAÖ, (I.44/23) ĪĪÖKBĪA, (1/2) KMĪKA, (I-A/15-116) AYYA, (6/20) GĪYA, (I-1 06/56) MA, (XLIX/1) KÜYA

hā: (66/15) OĪYA

hā: (44/9) GBAA (Denizli), (27/72) NYA, (1/28) GBAA (Manisa)

hā!: (61/10) BOĪA

hā: (15/3) GBAA (İzmir)

hāā!: (37/2) SĪA

hāá: (31/67) KAYA

hāa: (12/33) AYA

hā hā: (I-21/26) AĪA, (IV-16/77) BĪA

hā hā: (61/24) SĪA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Iğdır, Karabük, Karaman, Kırıkkale, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.

hā < ha: (3/35) EĪA, (M003/49) KAĪA, (2/50) KARYA, (1/46) DĪKĪYAA, (6/17) KĪĪA, (1/115) BYA, (24/86) ĪĪA, (s.33) DĪAT

hā: (I/8-2) KĪĪA

hā!: (s.196/181) TMĪKA

hā: (2/17) YĪYA

hāā: (23/30) KĪĪA

“hē < he”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars ağızları.

hē < he: (1-15/2) EYA, (1/4) KA, 35/42) KĪA, (VI/4) KBAYA

he!: (04 000 01/62) ERĪA

heē: (VI/44) KBAYA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

hē < he: (2/8) TYA, (1/77) RĪA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Kahramanmaraş, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak ağızları.

hē < he: (s.81) ŞÇYAS, (1/13) BĪAĪ, (7/204) EĪMĪYA, (s.123) AĪYASV, (A1.06/5) AOĪAII, (1/80) SĪYA, (14/2) OĪYA, (XXIV/12) KYA, (1/11) KAYA, (s.398) GA, (1/5) ÇĪYA, (I-9/4) AĪA, (I-1/133) BĪA, (s.17/14) KMĪA, (I-2/110) UĪA, (1/20) SĪA, (I-A/18-1) AYYA, (18/5) TĪYA, (4/36) GĪYA, (I-2 02/2) MA

hē: (13/2) NYA

hē!: (V/56) KŪYA

eḥē: (61/25) SĪA

hē hē: (99/38) BUĪYA, (40/1) TĪYA

'hē 'hē 'hē 'hē: (45/84) SĪA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Karabük, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.

hē < he: (s.219/176) TMĪKA, (2/40) KARYA, (4/41) DĪKĪYAA, (I/20-174) KĪĪA, (2/57) YĪYA, ((1/1) BYA

hē hē hē: (1/86) BYA

“hī < hi”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Çankırı, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Manisa, Muğla ağızları.

hī < hi: (48/127) EĪMĪYA, (A7.08/8) AOĪAII, (23/1) ÇĪYA, (I-20/51) AĪA, (I-7 03/39) MA, (1/5) AYA

hī?: (1/1) KAYA

hī!: (s.70/21) KMĪA

hī: (XXXVI/28) KYA, (I-48/111) AĪA

hī hī: (III/15-100) MYA

hī hī: (II-94/39) AĬA, (I-A/43-76) AYYA

hī: (12/48) AYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Iğdır, Yalova ağızları.

hī < hī: (16/158) YĬYA, (32/41) İĬA

hī hī: (15/93) BYA

“hāy hāy < hay hay”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

hay hāy < hay hay: (16/197) KĬA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

hayhay < hay hay: (3/36) RĬA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Iğdır, Yalova ağızları.

hāy hāy < hay hay: (s.98) DĬAT (Iğdır)

hāy: (25/84) YĬYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Gaziantep, Kahramanmaraş, Manisa ağızları.

Gaziantep Yöresi (GA): Ĭ (s.426)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): Ĭ (7/28), hīm (8/40), ĩh (73/65)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOĬAII): Ĭ (A5.05/28)

Manisa Yöresi (MA): ĩhhī! (I-8 04/116)

Bilecik Yöresi (BĬAĬ): ēy! “evet anlamında” (45/148)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

Karaman Yöresi (KAĬA): ĩh (M011/35)

Bayburt Yöresi (BYA): Ĭ (14/2), hīm (39/12)

“ēh < eh”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları:Antalya ağızı.

ēh < eh: (19/4) AYA

“hah”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Bolu, Çankırı, Kahramanmaraş, Sakarya ağızları.

hāh: (14/4) AYA, (II-94/105) AĬA, (25/57) KAYA

hāh!: (99/55) AYA, (4/24) BOĬA

hēh: (7/71) SĬA

hāh hāh: (67/16) ÇĬYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

hāh: (39/40) BYA

“hāyır < hayır”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.

hāyır hāyır: (III/4-73) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük ağızları.

hayır: (85/122) KARYA

hāyīr: (34/39) BYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Sakarya ağzı.

Sakarya Yöresi (SĀA): ĩh! (22/68)

3.13.6. Hitap-Seslenme-Cevaplama İfadelerinde Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“ēy < ey”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Tunceli ağızları.

ēy < ey: (3/45) KA, (s.248) AA

ēy: (6-11/35) EYA, (LXXXVI/21) TĪA

eēy!: (XII/67) KBAYA

ēēēy: (s.248) AA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağzı.

ēy < ey: (1/128) RĪA

3. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Bilecik, Bolu, Gaziantep, Giresun, Kastamonu, Kırşehir, Malatya, Muğla, Sakarya, Uşak ağızları.

ēy < ey: (I/81-4) MYA, (LVI/96) KYA, (76/23) BOĪA, (132/23) MĪA, (I-17/5) UĪA, (18/32)

KMĪKA, (I-20/2) AĪA, (45/148) BĪAĪ

ēy: (21/3) AYA

ēy: (s.31) GDĪAT (Malatya), (s.139) GDĪAT (Maraş), (s.232) GDĪAT (Antep)

ēy!: (s.131) GYAS, (51/130) SĪA

ēēy: (52/1) SĪA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman, Kilis, Tekirdağ ağızları.

ēy < ey: (M009/25) KAĪA, (I/72-247) KĪLĪA, (s.309/199) TMĪKA

ēy!: (83/92) KARYA

ēy!: (35/13) BYA

ēy: (194/35) KARYA

“ġī < kız”

“kız” sözcüğü birincil / aslı uzunluğu ifade etse de; bazı yöre ağızlarında sözlük anlamının dışında bir kullanımla vurgu-tonlamaya bağlı bir seslenme ünlemi olarak kullanıldığı görülmektedir.

Zeynep Korkmaz “Nevşehir ve Yöresi Ağızları” kitabında bu sözcük için son ses –z düşmesi olarak ifade etmiştir. “kız! > ġī!” (Korkmaz, 1994: 104) Mehmet Vefa Nalbant (2007), “Eski Türkçede kī Ünlemi ve Bunun Anadolu Ağızlarındaki kī/gī Ünlemiyle Karşılaştırılması” adlı makalesinde Zeynep Korkmaz’ ın bu görüşüne katılmadığını beyan ederek; “İddia edildiği gibi eğer ġī ünlemi kız sözcüğündeki –z sesinin düşmesi sonucu oluşmuş olsaydı bu düşme sadece kız sözcüğünde görülmez, bunun yanında aynı sesli-sessiz dizilimini gösteren yaz, güz, buz, göz, diz vb. sözcüklerden biri veya birkaçında daha görülebilirdi” şeklindeki çıkarımı ile bu kelimenin –z düşmesiyle meydana gelmediğini Eski Türkçeden itibaren kullanılan bir ünlem olduğunu dile getirmiştir.

Nalbant (2007), “Ağızlarda kız sözcüğünün sonundaki –z sesinin sadece seslenme için kullanılan ğı/kı ünleminin dışında düşmemesi bu ünlemin kız sözcüğünden gelişmediğine, aksine ilk olarak Besim Atalay’ın DLT tercümesinde işaret ettiği kı ünleminden geliştiğine delil olmaktadır.” şeklinde ifade etmektedir.

Nalbant makalesinde Eski Türkçeden itibaren kullanılan bu ünlemin ağızlarda da aynı şekilde anlamı ifade etmek için kullanılan ünlem olduğu üzerinde durarak bu sözcüğün “kız” sözcüğü le karıştırıldığını ifade etmiştir.

Arkaik özellikleri bünyesinde bulundurması konusunda zengin olan TT ağızları eski Türkçeden itibaren kullanılan bu ünlemi de koruyarak yaşatmaya çalışmaktadır. Vurgu ve tonlama etkisiyle de ikincil uzunluk meydana getirmektedir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

ğī: (1/10) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Aydın, Bolu, Isparta, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Manisa, Nevşehir, Sakarya, Sivas ağızları.

ğī: (s.71) ŞÇYAS, (4/27) NYA, (26/4) KAYA, (s.23/21) KMİA, (XV/45) KÜYA, (24/1)

BOİA

ğī: (33/239) SİA, (II-1 13/1) MA, (A7.12/21) AOİAII, (XXX/4) IMA, (61/21) GBAA (Aydın), (38/7) SİYA, (s.1961) ARMA

ğī: (XXXVI/15) KYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

ğī: (2/14) YİYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars, Tunceli ağızları.

Ardanuç Yöresi (AA): āğ “eşlerin kocalara seslenme şekli” (s.245), ulōōv (s.251), olā (ulā) (s.251)

Elazığ Yöresi (EYAD): lā (62/s.215)

Elazığ Yöresi (GDİAT): oğlum < oğlum (s.99)

Elazığ Yöresi (KBAYA): ġārdaşlar! (VII/33)

Erzincan Yöresi (EYA): hū (1-26/27-28), dayī (1-2/3)

Erzurum Yöresi (ERİA): ula: (07 015 02/24)

Kars Yöresi (KİA): ulā (16/282)

Kemaliye Yöresi (KA): yāvrum < yavrum (5/2), Tēyze < teyze (48/79), hānım (14/1), ġīzīm < kızım (32/89)

Tunceli Yöresi (GDİAT): oğlum < oğlum (s.121)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

Rize Yöresi (RİA): dedē! (35/1), anā! (1/126), hēy (1/1), olā (1/71), olān (27/4), ulā (33/154)

Trabzon Yöresi (TYA): ūlō (77/45), ulā (77/50)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): dezzē(B4.01/134), olēēēn (A3.13/17), lān (A4.10/4), ēfendīm (B2.13/27), efendī (A2.05/61)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): lēn (25/121), dedē (6/37), annē (29/5), ābla (30/42)

Amasya Yöresi (AMMA): dēdē (15/87)

Ankara Yöresi (AİA): ēfendime (I/5-54)

Ankara Yöresi (AİA): lān (I-16/27), hacī (I-17/17), ulān (I-48/132), hēyt (II-91/29)

Antalya Yöresi (AYA): alō (6/63), ūlāyn (16/32), ānā! (29/33), ulā (128/21), ūlkū! (132/68), ēminē (4/13), ōsman (92/20), hacī! (180/61), āPıam (66/69), ōğlum < oğlum (153/84), kızīm (6/47), gızīm (82/23)

Antep Yöresi (GDİAT): ōğlum < oğlum (s.210)

Aydın Yöresi (AYYA): ablā (I-A/10-74)

Balıkesir Yöresi (BİA): dayzā < teyze (II-7/41), hū (I-4/154), anāv (I-3/98)

Bilecik Yöresi (BİAİ): deyzē! (40/17), bobā! (42/58), fātī! (45/148), āblacım (49/18)

Bolu Yöresi (BOİA): lā anā! (6/23)

Gaziantep Yöresi (GA): hērif hērifli (s.400), hıdō (s.402), émō (s.253), ibō (s.427)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): alō (12/56), hēy (14/10), ulān (31/62), Kızīm (11/7), guzūm (22/57), cannarīm < canlarım (42/6),

Kastamonu Yöresi (KMİKA): lā (30/11)

Kayseri Yöresi (KMİA): lān (s.61/3), annē (s.62/18), pembē! (s.67/26), uşāh! (s.76/29), goñşū! (s.84/4)

Kırşehir Yöresi (KYA): turşucū , turşucū (XIII/2), elmacī , elmacī (XIII/2), bacīm (XXXVI/36)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): babā babā (6/335)

Kütahya Yöresi (KÜYA): hēy! (II/38), ūlan (XXXIX/90), olūm < oğlum (II/67)

Malatya Yöresi (GDİAT): ulān (s.77), ēfendim (s.56)

Malatya Yöresi (MİA): nēn nen (57/6)

Manisa Yöresi (MA): ulā (I-2 03/30)

Maraş Yöresi (GDİAT): ōğlum < oğlum (s.133)

Muğla Yöresi (MYA): bubā < baba (III/1-31), anā anā (I/81-4)

Nevşehir Yöresi (NYA): e'dī! (3/2), būdū! (3/2)

Sakarya Yöresi (SİA): hūsnū āmca (26/79), dayī (11/76), 'āblası (32/97)

Sivas Yöresi (SİYA): ulā (88/9), lā (142/11)

Tokat Yöresi (TİYA): bacī bacī (24/21)

Uşak Yöresi (UİA): lē (I-25/9), amcā (II-87/212)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): lā (1/392), lān (5/171), ulā (18/25)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Karabük, Karaman, Kilis, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): tuğarā (3/69), hēy! (35/2), alō (11/159), lān (11/159), hāyden (12/89), dedē (13/82), hāydin (103/131), ūlā (10/48), lā (31/129), bābā (11/99), ūlan (11/99), yāvrum (6/6), ānnē (87/36)

Edirne Yöresi (EİA): hū (36/69)

Karabük Yöresi (KARYA): lān (6/37), ūlan (190/53), abī (193/80)

Karaman Yöresi (KAİA): babā (M099/10)

Kilis Yöresi (KİLİA): lāḥ (I/61-1), emō (II/3-45), hēyt (II/5-73), nenē (III/5-12), deyzā (I/13-41), ḥānım (I/56-48)

Yalova Yöresi (YİYA): rızā dedē (15/162), hēy (32/219), ulān (27/136), ḡadı efēndi (16/124), ēvlādım (Ar.) (2/27), ēfendim (40/6), bubā bubā < baba baba (25/172)

3.13.7. Açıklama Gerektiren İfadelerde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler

“ē < eee”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kars, Tunceli ağızları.

ē < eee: (XXIV/7) KBAYA, (16/99) KİA

ē: (6-11/15) EYA, (LI/1) TİA

e: (03 000 01/9) ERİA

ēē: (XI/39) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Bartın, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Hatay, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Konya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

ē < eee: (II/7) KYA, (2/13) ANYA, (1/1) BİAİ, (I/77-2) MYA, (I/73) BA, (1.10.1/1) HA, (A1.03/40) AOİAII, (1/11) AMA, (18/50) GBAA (İzmir), (2/10) KAYA, (I-1/8) AİA, (33/14) MİA, (1/23) ÇİYA, (I-16/5) UİA, (31/36) SİA, (2/25) KİKİYAÖ, (I-A/46-88) AYYA, (106/37) TİYA, (6/14) GİYA, (I-15 10/16) MA

ē: (39/23) NYA, (7/43) ZBKİA, (4/36) AYA, (1/1) KMİKA

Ē: (46/41) EİMİYA

ēē: (10/66) SİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Iğdır, Karabük, Karaman, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.

ē < eee: (s.200/319) TMİKA, (5/135) DİKİYAA, (M004/2) KAİA, (2/57) YİYA, (I/7-31) KİLİA, (3/52) BYA, (15/6) İİA

ē: (1/2) KARYA, (1/215) BYA

ē işte: (1/41) YİYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara

Ankara Yöresi (AİA): efendīm (I-52/116)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Iğdır, Karaman ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): ēy “ eee anlamında kullanılmış” (6/109)

Iğdır Yöresi (İİA): ī (60/22)

Karaman Yöresi (KAİA): ēh (M011/39)

3.13.8. Beddua İfadelerinde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağzı.

Erzincan Yöresi (EYA): bābā çıhsın (7-6/302)

3.13.9. Ünlem İfade Eden Sözcüklerde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler

Konuşma sırasında söylemin etkisiyle kullanılan kelimelerde ünlem ile ifade edilen kelimeler bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize

Rize Yöresi (RİA): dedē! (35/1), anā! (1/126)

2. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Bolu, Denizli, Eskişehir, Kütahya, Nevşehir, Sakarya ağızları.

Bilecik Yöresi (BİAİ): deyzē! (40/17), bobā! (42/58), fātī! (45/148)

Bolu Yöresi (BOİA): gızīm! (19/4), lā anā! (6/23)

Denizli Yöresi (GBAA): hamamcī! (47/29)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): yavrīm! (51/4), Ĥadē! (4/285)

Kütahya Yöresi (KÜYA): hēy! (II/38)

Nevşehir Yöresi (NYA): dahā! (58/6), e'dī! (3/2), būdū! (3/2)

Sakarya Yöresi (SİA): hanīm! (33/129), yasāk! (53/121), kişī! (59/106), teyzē! (51/22), etmē! (65/121)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Kilis ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): annēm! < annem (16/12)

Karabük Yöresi (KARYA): éferīm! (97/127), nêrdē! (132/12), bēn! (18/80), molla! (194/35)

Kilis Yöresi (KİLİA): anā! (I/16-23)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): Turşucū! Turşucū! (22/44)

3.13.10. Soru İfadelerinden Kaynaklanan İkincil Uzun Ünlüler

Soru ifadelerinden kaynaklı uzunluklar daha çok soru kelimesi üzerinde olmaktadır. Boz (2002), "...soru eki kullanılmadan vurgu ile yapılan soru cümlelerinde, doğal olarak vurgu son heceye kaymakta ve son hece ünlüsünü uzatmaktadır." şeklinde ifade etmiştir. Soru ifadesi olduğunda da vurgu-tonlama etkisiyle vurgu, soru kelimesi üzerinde toplanarak soru kelimesinin ünlüsünü uzatmaktadır.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Erzincan (Kemaliye), Kars, Tunceli ağızları.

Ardanuç yöresi (AA): na diyacaydıīm? (s.325), suyi veriyēr? < suyu veriyor musun? (s.53)

Erzincan Yöresi (EYA): èyi misīn < iyi misin (3.22/1), nerden geldīn? (3-22/2), su var miydī? (3-22/3), onu da mī ? (1-18/33), qor misān < kör müsün (1-26/27-15), get mīsin < gitmiyor musun (3-22/1)

Kars Yöresi (KİA): delīsin < deli misin (1/16), serserisīn < serseri misin (1/16), tenedi mī (82/80)

Kemaliye Yöresi (KA): görmey _misīn? < görmüyor musun (13/19), göri mīsin? < görüyor msun (13/53), bıldı mī? < buldu mu (13/65), isdemez mī (23/2), ēsgīy _mī < esiyor mu (53/1), bilīysīn (17/3)

Tunceli Yöresi (TİA): yohtu mū < yok muydu (XXIV/12)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

Rize Yöresi (RİA): ‘niyē? (35/62), ‘niçün? (35/64), edēr? (35/66), neşdayıdun? < neredeydin (47/27)

3. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Denizli, Gaziantep, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Nevşehir, Sakarya, Sivas, Zonguldak ağızları.

Amasya Yöresi (AMMA): annátmam mī (3/49), asmazlar mī (51/52), niyē? (43/81)

Antalya Yöresi (AYA): bulunur mū (3/3), çocukları mī? (18/2), oldu mū? (29/76), ğardaş mīsıñs? (52/14), sen nasılsıñ? (85/1), hanı (4/25), kım? (42/5), nāpalık yávrım? (29/44)

Antep Yöresi (GDİAT): geldimi < geldi mi (s.212)

Balıkesir Yöresi (BİA): ünnemisiñ (II-4/9)

Bilecik Yöresi (BİAİ): emī (37/48)

Bolu Yöresi (BOİA): niyē? (29/16)

Denizli Yöresi (GBAA): gödüñüzümü < gördünüz mü (39/36)

Gaziantep Yöresi (GA): h ‘āra “nereye” (s.389)

Hatay Yöresi (HA): neriyē? < nereye (12.6.1/14)

Isparta Yöresi (IMA): bulunmaz mī (XV/4), İy mī (XXI/35)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): durdu muydū (IV.1/35)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): durdu müydü < durdu muydu (6/62), öldü mū (8/52), neyi? (14/1), bildik mī (16/18), oynamadı? (22/30), sorūn? (32/28), duydū, anladı? (43/34), yoldaşıñ? (110/24), niredā < nerede (12/53), neyē (42/21), bilemā? < bilmem mi? (27/16), siziñ midir? (1/36), kım (15/16), nirdē? < nerede (3/7), hāni < hani (21/52), oynamadı? < oynamadı mı (22/30), nēdi < neydi (24/41), kimī? < kimi (28/15), sorüyökinē? (31/51), hāmı? (48/6), ētdi? (51/9)

Kayseri Yöresi (KMİA): ğorĥacāk? < korkacak (s.50/27)

Kırşehir Yöresi (KYA): ğavra’di < kavradın mı (XXXVI/172)

Kütahya Yöresi (KÜYA): adına mī? (XXX/6)

Manisa Yöresi (MA): ben mī? (I-1 05/25)

Nevşehir Yöresi (NYA): nirdesiniz? < neredesiniz? (18/21), hırķm ğēdiñ < hırk mı ediyorsun (53/5), terk m ğēdin < terk mi ediyorsun (53/5)

Sakarya Yöresi (SİA): askerliimī mī (10/22), sıkıldı mī (10/55), hani tarlā? (16/68), bayramlāmız mī? (46/9), keşkek mī (45/85), işime gelmedi mī (53/19), yaşıyacāz _ mī? < yaşayacağız mı (3/2), yaptın _mydı (41/57), sen eyisiñ? < sen iyisin (64/4), nereli’siñ (64/4), nereyē attım? (67/106), hānķı < hangi (12/86)

Sivas Yöresi (SİYA): ī _mī < iyi mi (89/49), baendī _mi < beğendi mi (125/25)

Şereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): aldı < aldın mı? (s.19), bilī < biliyor musun (s.29)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): parā? (1/370)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): neydi? (1/128), bülmem mī? (8/114), hanı (6/23), kım kım? (113/17), kım ne bilir (118/88), benīm? (87/7), kaç? (100/61), kaç yaşındā? (93/1), tarla mī? (35/39), nērdē? (34/55), oĥuyo mū? (43/11), var mī? (43/11), kim uygulār? (39/79), nērdēsen? (63/14), yazdın? (99/75), öĝül? (59/39), kimdēnsen? (41/9)

Karabük Yöresi (KARYA): öyle mī? (8/26), buyrūn? (2/25), geldi mī (74/211), buyūr? (135/50), oĥu mū < olur mu (151/9)

Karaman Yöresi (KAİA): anadıñ mī (M002/3), yaş mī? (M032/34), olur mū (M042/13), başkā? (M054/3), yaşında ĵūr? < yaşında olur mu? (M069/2)

Kilis Yöresi (KİLİA): nerdē? (I/46-43)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): türkiyā mı? < Türkiye mi? (s.217/122)

Yalova Yöresi (YİYA): yoK mū (23/61), biliyon mū < biliyor musun (8/112)

3.13.11. İkilemelerde Vurgu-Tonlamaya Bağlı İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Tunceli ağızları.

Erzurum Yöresi (DİAT): böyük böyük < büyük büyük (s.186)

Erzurum Yöresi (ERİA): yava:ş yava:ş < yavaş yavaş (04 000 01/44)

Kemaliye Yöresi (KA): bōl bōl (46/43), ēv, ēv (1/27), çōk çabūk < çok çabuk (57/96)

Tunceli Yöresi (TİA): Kātar Kātar < katar katar (XLI/1), doyā doyā < doya doya (XCV/14)

2. Kuzey Doğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

Rize Yöresi (RİA): ç ‘alā ç ‘ala < çala çala (11/108)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Bilecik, Bolu, Bursa, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kayseri, Sivas, Uşak, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): şū şū şū (A1.01/25), bēKlediK bēKlediK bēKlediK (B4.03/32), daTsīz dussūz < tatsız tuzsuz (A1.03/2), sarmāş dolāş (A6.06/166)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): tēl tēl (23/89), çevirē çevirē (13/177)

Ankara Yöresi (AİA): gōrdüm gōrdüm < gördüm gördüm (I-2/12), ēt, ēt (I-45/58)

Antalya Yöresi (AYA): gēzdi gēzdi gēzdiler (1/44), bilēzik milēzik (101/20)

Bilecik Yöresi (BİAİ): gēliyor gēliyor (27/54), göbēkli < göbēkli (59/51)

Bolu Yöresi (BOİA): cog çōg! (16/33), böynē böynē < böyle böyle (31/60)

Bursa Yöresi (BUİYA): gēldi gēldi (1/9)

Hatay Yöresi (HA): yavrīm yavrīm (4.4.1/14)

Isparta Yöresi (IMA): böyle böyle (XXI/27)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): dikē dikē dikē dike (15/63), ġazī ġazī (30/59)

Kayseri Yöresi (KMİA): sāf sāf (s.79/2)

Kayseri Yöresi (OAAD): bōdi bōdi (s.83), devē devē (s.82)

Sivas Yöresi (SİYA): çolūk çocuk < çoluk (93/43)

Uşak Yöresi (UİA): hēle hēle (I-83/4)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): çalār çalār çalār (5/121-122)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman, Kilis, Tekirdağ ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): ānyā Kōnyā (34/15), güzēl güzēl (12/92), dōner dōner (13/7), ēt mēt (72/12), ōl ōl (35/2), çārçūr (35/21), çevürürsēn çevürürsēn (36/20), gētmēg gēlmēK < gitmek gelmek (104/53), gēl gēl (65/46), çōluḡ çōcuḡ (67/16), ōf ōf (35/69), bül bül (35/30), gēzmek tōzmaḡ < gezmek tozmaḡ (129/41)

Karabük Yöresi (KARYA): çōḡ çōḡ (9/45)

Karaman Yöresi (KAİA): tēk tēk (M022/19), şakā şakā (M071/39)

Kilis Yöresi (KİLİA): tūrp tūrp tūrp (III/6-49), dolān dolān dolān (III/6-60), yavrīm yavrīm (I/13-119)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): yavāş yavāş (s.302/64)

3.13.12. İsim Çekim Eklerinde Vurgu-Tonlamaya Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

3.13.12.1. Hâl Ekleri

3.13.12.1.1. Bulunma Hâli Eki (+dA)

Bulunma hâli eki işin, hareketin, kişinin ve nesnenin yerini zamanını belirtmek için kullanılır. Buran (1996), “Bulunma hâli iş, hareket, şahıs ve eşyanın yerini bildirir. Bu, bulunma halinin temel fonksiyonudur. Bunun yanında bulunma hali ekinin daha değişik fonksiyonları da vardır. Bunların başında, zaman, iş, şekil-tarz, durum, karşılaştırma, kesir, miktar, kısım, vasıf, parça...vs. gelir.”demektedir. Aşağıdaki örneklerde vurgu ve tonlamaya bağlı olarak bulunma hâli eki üzerinde ikincil uzunluk meydana gelmiştir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Tunceli ağızları.

Elazığ Yöresi (KBAYA): rüyasındā < rüyasında (XVI/200), damdā < damda (XXIII/54), şekildā < şekilde (XLI/46), yoldā < yolda (XIV/3)

Erzurum Yöresi (ERİA): şekilde: şekilde (09 000 03/95), meydanda: < meydanda (09 028 02/21)

Kemaliye Yöresi (KA): dışārdā < dışarıda (1/110), dāğdā < dağda (1/155), pazardā < pazarda (2/5), ūkuldā < okulda (8/21), işTē < işte (11/8), hayātdā < hayatta (14/2), isdāmbuldā < istanbulda (21/28), yandā < yanda (27/20), ārhadā < arkada (27/20), yanımdā < yanımda (39/5), adanadā < adanada (51/36), arabīsdandā < arabistanda (51/37), kâfkâslardā < Kafkaslarda (51/44), buradā < burada (52/4), kapıdā < kapıda (57/9)

Tunceli Yöresi (TİA): beşlerdē < beşlerde (XI/2), deresindē < deresinde (XXIV/19), başındā < başında (XXVII/32), soydā < soyda (XCV/13), bendē < bende (XCV/22), önündē < önünde (XCV/19), muhalledē < mahallede (XCV/17)

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Çankırı, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas ağızları.

Ankara Yöresi (AİA): mahallesindē < mahallesinde (I-18/86), ğanadındā < kanadında (I-34/100), bacaklarındā < bacaklarında (I-34/100), ğarnındā < karnında (I-48/39), başımızdā < başımızda (I-48/92), üstündē < üstünde (I-50/7), sahurda < sahurda (III-103/39), ğarşısındā < karşısında (II-56/1)

Antalya Yöresi (AYA): mērkeplerdē < merkeplerde (4/21), burdā < burada (4/23), zāmānındā < zamanında (19/15), sonundā < sonunda (66/57), şeydē < şeyde (11/14)

Antep Yöresi (GDİAT): buradēyim < buradayım (s.223)

Aydın Yöresi (AYYA): kınalıkdā < kınalıkta (I-A/16-74), ğalınlıkdā < kalınlıkta (III/14-77)

Balıkesir Yöresi (BİA): omuzdā < omuzda (I-3/213)

Bilecik Yöresi (BİAİ): tepsidē < tepside (53/196)

Bolu Yöresi (BOİA): sēkizdē < sekizde (4/5), sırtımızdā < sırtımızda (32/39), türbelerdē < türbelerde (88/17)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): çocukluumuzdā < çocukluğumuzda (116/40)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): gözandā < kozanda (11/57), evdē < evde (52/45), köydē < köyde (65/9), anğaradālar < ankaradalar (101/4)

Kırşehir Yöresi (KYA): yir'dē < yerde (III/4), hasTaneler'dē < hastanelerde (II/184), iş'dā < işte (XXXVI/271), döşün'dā' < döşünde (LVI/68)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): mahalledē < mahallede (21/79), yaşındā < yaşında (22/66)

Kütahya Yöresi (GBAA): sändā < sende (22/32)

Malatya Yöresi (MİA): üstündē < üstünde (42/5), işte < işte (110/25)

Manisa Yöresi (MA): gündē < günde (I-3 01/6)

Muğla Yöresi (MYA): gabirliKdē < kabirlikte (I/83-27), mezēliKdē < mezarlıkta (I/83-27), kapıdē < kapıda (I/95-20), gayfedē < kahvede (I/4-59), arkasındā < arkasında (I/12-17), ordā < orada (I/12-22), yanıbaşındā < yanıbaşında (I/22-8)

Nevşehir Yöresi (NYA): ayāmızdā < ayağımızda (3/32), altındā < altında (9/3), tandırdā < tandırda (12/18), yaḥındā < yakında (25/3), sırtındā < sıtında (46/22), aḥlındā < aklında (14/25)

Ordu Yöresi (OİYA): ormandā < ormanda (49/50)

Sakarya Yöresi (SİA): arasındā < arasında (3/62), yassıveren'dē < yassıveren'de (6/71), edirnēdē < edirne'de (20/54), oradā < orada (32/129), evdē < evde (33/48), ıstambıl'dā < istanbulda (56/62), geneldē < genelde (52/1), ḥeraldē < herhalde (43/87)

Sivas Yöresi (SİYA): bendē < bende (80/77), içindē < içinde (96/1), ḥazirandā < haziranda (1/29)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman, Kilis ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): bohçalardā < bohçalarda (32/51), sekizdē < sekizde (34/29), köwdē < köyde (34/59), camıdē < camide (53/51), diyarbaḳırdā < diyarbakırda (123/16), bingöldē < bingölde (123/16), ḳardā < karda (130/10), işdē < işte (6/138)

Karaman Yöresi (KAİA): cāmısiindē < camisinde (M001/19), yoldā < yolda (M001/9), yaştā < yaşta (M001/43), ḡolundā < kolunda (M001/49), askerdē < askerde (M001/51), ḡafasındā < kafasında (M072/34), üzerindē < üzerinde (M094/3), boynundā < boynunda (M028/43), içiñizdē < içinizde (M043/7), burūdā < burada (23/35)

Kilis Yöresi (KİLİA): kilisdē < kiliste (I/26-162)

3.13.12.1.2. Ayrılma (Çıkma) Hâli Eki (+dAn)

Ayrılma (çıkma) hâli eki; fiilin etkilendiği işin, hareketin kendisinden uzaklaştığını ifade etmek için kullanılır. Ayrılma hâli eki iş, durum ve hareketin ortaya çıkma, başlama noktasını belirtirken bunu ismi fiile bağlayarak ifade eder.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): ikidēn _ beri < ikiden beri (12/12)

Tunceli Yöresi (TİA): bahçesindēn < bahçesinden (XVIII/15), bendēn < benden (XVIII/17), ikrarındān < ikrarından (LXXXI/4), dilindēn < dilinden (LXXXI/22)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Bilecik, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Konya, Muğla, Niğde, Sakarya, Sivas ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): sābahtān < sabahıtan (6/53)

Anamur Yöresi (ANYA): Kardān < kardan (13/2)

Ankara Yöresi (AİA): yenedēn < yeniden (II-72/10), gózündēn < gözünden (I-15/29)

Antalya Yöresi (AYA): búydáydān < buğdaydan (22/8), èsgidēn < eskiden (22/69), büberindēn < biberinden (62/51), darısındān < darısından (62/51), derisindēn < derisinden (75/69)

Aydın Yöresi (AYYA): esgidēñ < eskiden (I-A/4-9), yoldāñ < yoldan (I-A/16-89), bundāñ < bundan (I-A/26-40), bizdēñ < bizden (II/8-34), bendēñ < benden (II/8-81)

Bilecik Yöresi (BİAİ): yōncadān < yoncadan (13/57), āradān < aradan (13/59)

Isparta Yöresi (IMA): ğızındān < kızından (XXIII/13)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): dıřdān < dıştan (I.99/12)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): mısırdāñ < mısırdan (62/19)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): merdindēn < merdinden mardinden (13/1)

Muğla Yöresi (MYA): biřēdēn < birşeyden (I/93-65)

Niğde Yöresi (OAAĞ): řudān < şuradan (s.40)

Sakarya Yöresi (SİA): kurulduktān sora < kurulduktan sonra (2/17), bendēn < benden (32/130), olduğTān < olduktan (50/12)

Sivas Yöresi (SİYA): müceverdēn < mücevherden (66/86)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman, Kilis ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): yatağındān < yatağından (13/22), ōndān < ondan (81/10)

Karaman Yöresi (KAİA): köyündēn < köyünden (M012/1), almanyadān < almanyadan (M005/3)

Kilis Yöresi (KİLİA): ilmedēn < ilmeden (I/56-225), delmedēn < delmeden (I/56-226)

3.13.12.1.3. Yönelme Hâli Eki (+A)

Yönelme hâli eki, eylemin, nesnenin etkilenme yönünü belirtmek amacıyla kullanılır. İş, oluş, durum, hareket ve nesnenin yönünü, varacağı son noktayı belirtmek için kullanılan yönelme eki, fiilin hareketinin yöneldiği ve kendisine yaklaşılan nesneyi ifade eder (Buran, 1996: 134).

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars, Tunceli ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): sarayınā < sarayına (5/s.55), arħasınā < arkasına (27/s.136), havayā < havaya (27/s.137), ağzınā < ağzına (36b/s.164), sırtımā < sırtıma (61/s.219)

Elazığ Yöresi (KBAYA): boynumā < boynuma (I/17), mamurā < memura (I/18), ambarā < ambara (XII/42), banā < bana (XII/58), sanā < sana (XII/60), yanların < yanlarına (XIII/3), atā < ata (XVI/33), önünā < önüne (XVI/110), kimsayā < kimseye (XVI/201), ortayā < ortaya (XL/28), ağzınā < ağzına (LIV/16), havayā < havaya (XLVI/169)

Erzincan Yöresi (EYA): neyē < neye (2-1/3), řeyē < şeye (2-13/89), sanā < sana (2-45/29), zamanā < zamana (3-1/26, evē < eve (2-14/59)

Erzurum Yöresi (ERİA): bize: < bize (09 000 01/46), gıza: < kıza (09 005 02/7), buna: < buna (14 013 03/69)

Kars Yöresi (KİA): yarasınā < yarasına (69/43)

Kemaliye Yöresi (KA): ğadinnarē < kadınlara (1/3), içërisinē < içërisine (51/77), eniřdesinē < eniştesine (48/118), burayā < buraya (52/4), ōğlanā < oğlana (53/5), süpürgeyē < süpürgeye (31/35), annesinē < annesine (48/119)

Tunceli Yöresi (TİA): banā < bana (XXIV/5), yarayā < yaraya (XXIV/26), fidanā < fidana (XXIV/24), işlerē < işlere (LXXXI/19), görmeyē < görmeye (XXXIV/5), soyā < soya (XCV/12),

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Aydın, Bartın, Bilecik, Bolu, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kütahya, Malatya, Nevşehir, Sakarya, Sivas, Zonguldak ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): şurlarā < şuralara (1/35), görümcemē < görümceme (2/3), eşiğē < eşiğe (15/70), köşeyē < köşeye (15/71), dostā < dosta (23/18)

Antalya Yöresi (AYA): şeyenē < şeyine (2/22), sırtımızā < sırtımıza (4/10), ayaklarınā < ayaklarına (79/70), sizē < size (21/3), üsdünē < üstüne (21/19), elinē < eline (78/69)

Aydın Yöresi (AYYA): bībirīnē < birbirine (I-A/29-12), bizā < bize (I-A1/3-4), bureyē < buraya (I-A1/5-125), ğuruşā < kuruşa (III/3-86), bizē < bize (I-A/52-67)

Bilecik Yöresi (BİAİ): hateşē < ateşe (1/104), bizē < bize (10/57), bırakmayā < bırakmaya (44/74)

Bolu Yöresi (BOİA): birbirinē < birbirine (21/23), evē < eve (32/4), sañā < sana (64/23), sağā < sağa (48/17)

Isparta Yöresi (IMA): boynumā < boynuma (XV/7), dağlarınā < dağlarına (XV/8), yollarınā < yollarına (XXIV/6), ğollarınā < kollarına (XXIV/6), dallarınā < dallarına (XXIV/5), ayā < aya (XXIV/2)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): kemalpaşıyā < kemalpaşaya (IV.1/44), tarafınā < tarafına (IV.1/47)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): sizē < size (4/7), ardınā < ardına (11/38), añā < ona (14/71), ğózē < göze (42/42), bañā < bana (66/4), bunnarā < bunlara (75/57), şuñā < şuna (73/75), hókûmütémizē < hükûmetimize (63/20), birbirinē < birbirine (70/21)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): yerē < yere (3/99)

Kütahya Yöresi (KÜYA): āmedā < ahmete (XVII/6), mēmedā < mehmete (XVII/6)

Malatya Yöresi (MİA): evinē < evine (117/3), kimē < kime (112/16), gendimē < kendime (83/12), öğünē < öğüne (26/14)

Maraş Yöresi (GDİAT): oriyē < oraya (s.175)

Nevşehir Yöresi (NYA): cānımızā < canımıza (62/15), suyumuzā < suyumuza (62/15), gendimizē < kendimize (62/15)

Sakarya Yöresi (SİA): çócuqlarā < çocuklara (54/33), sırtınā < sırtına (22/65), yerīnē < yerine (65/10), burayā < buraya (60/9), yerlerē < yerlere (43/43), doṽülçiyā < davulcuya (25/96)

Sivas Yöresi (SİYA): hepsinē < hepsine (1/12), iranā < irana (91/14)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): bizē' < bize (12/11), şabanā < şabana (20/33)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzcce, Karaman, Kilis, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): tarlayā < tarlaya (68/17), buriyā < buraya (70/31), gelinnerē < gelinlere (50/114), rizeyē < rizeye (1/189), bursiyā < bursaya (9/83), ƙaTā < kata (1/96), dosluğunā < dostluğuna (110/39), arħadaşlığınā < arkadaşlığına (110/39), polisimizē < polisimize (34/54), kızā < kıza (42/42), tāyā < taya (Far.) (31/81)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): burāyā < buraya (1/18)

Karaman Yöresi (KAİA): dünyayā < dünyaya (M060/70), bezē < beze (M067/73), çocuklarā < çocuklara (M094/26), akrabalarā < akrabalara (M103/3), evē < eve (M103/7)

Kilis Yöresi (KİLİA): içinē < içine (I/56-229)

Yalova Yöresi (YİYA): dibinā < dibine (16/46)

3.13.12.1.4. Belirtme Hâli Eki (+I)

Belirtme hâli eki, eylemin, hareketin etkileyen nesneyi belirtmek için kullanılır. Buran (1996), “Cümle içinde fiilin doğrudan tesir ettiği isim belirtme (accuzative) hâlinde bulunur. Karşıladığı harekete doğrudan bir isme tesir eden fiillerdir. Belirtme hâli, ismi kendisine tesir eden geçişli fiile bağlayan hâldir.”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars, Tunceli, Urfa ağızları.

Erzurum Yöresi (ERİA): etrafı < etrafı (08 041 01/30)

Kars Yöresi (KİA): kimî < kimi (82/83)

Kemaliye Yöresi (KA): yemeğleri < yemekleri (1/3), içini < içini (1/7), yarmeyî < yarmayı (1/13), ahrabaları < akrabaları (1/37), esKileri < eskileri (30/2)

Tunceli Yöresi (TİA): kelamınî < kelamını (LXXXI/22), sözü < sözü (LXXXI/25), varlığını < varlığını (LXXXI/34), dünyayî < dünyayı (LXXXI/35), Kapıları < kapıları (LXXXI/8)

Urfa Yöresi (UMA): altınî < altını (21/110), ucî < ucu (34/5)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Bilecik, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kütahya, Malatya, Sakarya ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): benî < beni (A3.07/1), babamızı < babamızı (B4.11/8)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): bunū < bunu (1/120)

Ankara Yöresi (AİA): işinî < işini (I-15/17), peşinî < peşini (I-15/17), bizî < bizi (I-24/2), daşinî < taşını (III-103/30), aşinî < aşını (III-103/32), onū < onu (I/39-88), bunū < bunu (II/60-8)

Antalya Yöresi (AYA): birî < biri (5/62), ölüsünū < ölüsünü (16/61), hapî < hapı (21/28), dedemî < dedemi (11/12)

Bilecik Yöresi (BİAİ): salçayî < salçayı (58/23), şeyî < şeyi (66/85),

Isparta Yöresi (IMA): ekmeğî < ekmeği (XXIII/3), herifî < herifi (XXII/1), dumanî < dumanı (XXIII/2), benî < beni (XV/7), suyū < suyu (XXIV/10), dağlarî < dağları (XV/1)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): ğızî < kızı (I.5/22), onnarî < onları (III.1/37)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): patlıcanî < patlıcanı (72/53), bibêrî < biberi (72/53), mālzemesinî < malzemesini (115/34), birinî < birini (41/28), gözlerimî < gözlerimi (131/32), etleri < etleri (128/33), ğardaşı < kardeşi (96/40), biberinî < biberini (7/40), benî < beni (14/38), çayî < çayı (52/45)

Kütahya Yöresi (KÜYA): bunū < bunu (XLVI/35)

Malatya Yöresi (MİA): çocuğū < çocuğu (97/2)

Sakarya Yöresi (SİA): yeğenî < yeğeni (1/39), ğaynaqlarî < kaynakları (15/12), báyúğū < büyüğü (43/51)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman, Kilis ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): başörtüyî < başörtüyü (13/57), isimlerinî < isimlerini (5/20), onnarî < onları (6/139), çorabınî < çorabını (79/131), çerezinî < çerezini (79/131)

Karaman Yöresi (KAİA): fasillayî < fasulyeyi (M051/1), kaynağî < kaynağı (M073/57), içî < içi (M095/42), yatāmızî < yatağımızı (M102/12), pamığî < pamuğu (M107/43), çadırımızî < çadırımızı (M101/3), onū < onu (M075/63),

Kilis Yöresi (KİLİA): onū < onu (I/26-84), içinî < içini (II/15-35), göverçinî < güvercini (II/15-37)

3.13.12.1.5. İlgi (Tamlayan) Hâli Eki

TT ağızlarında ilgi halinde vurgu tonlama etkisiyle uzunluklar mevcuttur. Buran (1996), “Hâl eklerinin temel fonksiyonu, ismi içinde bulunduğu duruma göre fiile bağlamaktır. Ancak tamlama (genitive) hâlinin böyle bir özelliği yoktur. Bu hâl ismi isme bağlayarak tamlama kurar.” şeklinde ifade ederek ilgi hâlinin diğer hâl eklerinden ayrılan yönü üzerinde durmuştur.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Kars, Tunceli ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): ğızın < kızın (2-42/18)

Kars Yöresi (KİA): menēm < benim (84/108)

Tunceli Yöresi (TİA): zālīmın < zalimin (XCV/22), yolün < yolun (XCV/5)

3.13.12.2. Çokluk Eki +IAr

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Tunceli ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): işlēr < işler (2-9/10), ğaralārın < karaların (2-13/29), ayılār < ayılar (2-45/72), mallār < mallar (3-19/16)

Kemaliye Yöresi (KA): esgīlērden < eskilerden (30/9), perdēlēr < perdeler (33/17), radyolār < radyolar (41/70), bademlēr < bademler (55/42), buralārda < buralarda (64/8), şeylēr < şeyler (64/23)

Tunceli Yöresi (TİA): avcılār < avcılar (XXIV/7)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Antalya, Bilecik, Bolu, Eskişehir, İzmir, Kahramanmaraş, Konya, Kütahya ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): taşlārımız < taşlarımız (12/11)

Ankara Yöresi (AİA): atlı'lār < atlılar (I-8/26), datlı'lār < tatlılar (I-8/27), yarımılār < yarımilar (I-36/50)

Ankara Yöresi (AÖAB): gızla:rını < kızlarını (s.105)

Antalya Yöresi (AYA): türklēr < türkler (11/10)

Bilecik Yöresi (BİAİ): zaptiyelēr < zaptiyeler (27/40)

Bolu Yöresi (BOİA): beyúglēr < büyükler (4/23), māmullār < mamüller (4/28), gızlār < kızlar (12/32), şeylēr < şeyler (20/9), sulār < sular (32/33)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): kellērini < kellerini (2/5), işlērimiziñ < işlerimizin (7/214)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): yıllārca < yıllarca (I.64/5)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): barnaqlārım < parmaklarım (2/46), aylārca < aylarca (73/101), turnalār < turnalar (122/61), analār < analar (122/63), patoslār < patoslar (48/65), şeylēr < şeyler (48/65), işlēr < işler (46/38)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): bunlār < bunlar (6/313), çiçeklēr < çiçekler (6/409), dağlārda < dağlarda (29/47), yollārda < yollarda (29/48), éllērde < ellerde (29/49)

Kütahya Yöresi (KÜYA): atlılār < atlılar (II/34), kimlēr < kimler (V/10), nümünelērdēn < numunelerden (V/65)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Karaman ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): çorbalār < çorbalar (14/28), eskilēr < eskiler (34/11), yèmehlēr < yemekler (86/5)

Edirne Yöresi (EİA): kilimlêrle < kilimlerle (5/43), hasırlârla < hasırlarla (5/43), sopalârlana < soplarla (5/43)

Karaman Yöresi (KAİA): gelinlêr < gelinler (M045/17), işlêr < işler (M047/12), hökûmetlêr < hükümetler (M047/14), ğavuğlâr < kavuklar (M104/104), çocuklâr < çocuklar (M001/25), ikilêr < ikiler (M001/71)

3.13.12.3. İyelik Ekleri

3.13.12.3.1. I. Teklik Şahıs İyelik Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

2. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

Erzincan Yöresi (EYA): yegeniyîm < yeğeniyim (1-14/12), yavrîm < yavrum (1-18/28), canîm (2-42/5), toprağîmda (2-45/36)

Kemaliye Yöresi (KA): yavrûm < yavrum (1/24), canîm < canım (57/70)

Tunceli Yöresi (TİA): babâm < babam (XXIV/26), sultanîm < sultanım (XLI/6)

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bolu, Giresun, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Nevşehir, Sakarya ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): babâmi < babamı (16/99)

Amasya Yöresi (AMMA): ğızîm (51/55), gelinîm (2/2), yavrûm (27/56), tabi canîm (42/64) tēyzēm (51/11)

Ankara Yöresi (AİA): ğuzûm (I-20/169), yavrîm (I-48/217)

Balıkesir Yöresi (BİA): ğuzûm (IV-24/31)

Bolu Yöresi (BOİA): yâvrûm (73/38)

Giresun Yöresi (GİYA): yerîme < yerime (7/9), amcâmda < amcamda (43/83)

Hatay Yöresi (HA): canîm (7.3.3/2), anâm (12.4.2/4)

Isparta Yöresi (IMA): bacîm (XXIII/12), bûbâma < babama (XXIII/15), saçıımı < saçımı (XXIII/16)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): gelinîm (4/38), canîm (20/66), yienîm (17/29), soy _adîm (107/32), ğaFâma < kafama (27/25), ağlîma < aklıma (44/40)

Kayseri Yöresi (KMİA): mısdafâm (s.17/1)

Kırşehir Yöresi (KYA): bacîm (XXXVI/36)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): adîm < adım (10/1), ğulûm < gülüm (10/117)

Manisa Yöresi (MA): ğızîm (II-8 04/54)

Nevşehir Yöresi (NYA): ğızîm (3/16), torunûm (4/13)

Sakarya Yöresi (SİA): ğızîm (13/2), canîm (59/43)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman, Kilis ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): Kızûm < kızım (2/132), bâbâm < babam (3/73), yâwrûm < yavrum (8/2), amcâm < amcam (127/65), Kûzûm < kuzum (40/1), ömrûm < ömrüm (59/32), mîdēm < midem (59/30),

Karaman Yöresi (KAİA): yolûm (M009/129), gözûm (M009/126)

Kilis Yöresi (KİLİA): oğlûm < oğlum (I/16-37)

3.13.12.3.2. II. Teklik Şahıs İyelik Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan

Erzincan Yöresi (EYA): nêdasîn < nedesin (1-18/1), annên < annen (7-6/193)

3.13.12.3.3. III. Teklik Şahıs İyelik Eki

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Tunceli ağızları.

Kemaliye Yöresi (KA): çorbasî < çorbası (30/5), birisî < birisi (43/87), un kavurmasî < un kavurması (44/20)

Tunceli Yöresi (TİA): başqanî < başkan (LII/ 17), yarasî < yarası (XXIV/2), gölünden < gölünden (XCV/27)

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Bilecik, Bartın, Kahramanmaraş, Sakarya, Sivas ağızları.

Ankara Yöresi (AİA): başgasî < başkası (I-4/5), banyosû < banyosu (I-43/40)

Aydın Yöresi (AYYA): kendisî < kendisi (I-A1/1-23)

Bilecik Yöresi (BİAİ): danasî < danası (56/7), sübürKesî < süpürkesi (13/57), göküsû < korkusu (27/54)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): birî < biri (4/67)

Sakarya Yöresi (SİA): bâbasî < babası (43/163), annesî < annesi (43/163), bilim adamî < bilim adamı (65/143), urasî < orası (60/25), çorbasî < çorbası (65/41)

Sivas Yöresi (SİYA): alevisî < alevisi (9/38),

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): pazar günû < pazar günü (15/3), dolmasî' < dolması (15/30), sarmasî' < sarması (15/31), onuñ evî' < onun evi (20/7)

3.13.12.3.4. I. Çokluk Şahıs İyelik Eki

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye)

Kemaliye Yöresi (KA): bahçemîz < bahçemiz (64/10)

Tunceli Yöresi (TİA): damımîz < damımız (LXXXVII/ 17)

2. Batı Grubu Ağızları: Isparta, Kahramanmaraş ağızları.

Isparta Yöresi (İMA): peygamberîmiz < peygamberimiz (XXV/2)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): hocamîz < hocamız (21/39), günümûz < günümüz (31/19)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): Kôyümûz < köyümüz (22/152)

3.13.12.3.5. III. Çokluk İyelik Eki

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağızı.

Tunceli Yöresi (TİA): aclêr < açlar (XX/8), susuzlêr < susuzlar (XX/8)

2. Batı Grubu Ağızları: Isparta ağızı.

Isparta Yöresi (IMA): evleriniñ < evlerinin (XXIV/1)

3.13.12.4. Ek-fil Ekinde Vurgu-Tonlamaya Bağlı Uzunluklar

3.13.12.4.1. “-Idi”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Kars ağızları.

Kars Yöresi (KİA): benîdim < ben idim (80/1), hetemîdi < hetem idi (80/1), hütēmîdi < hütēm idi (80/1)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Eskişehir, Gaziantep, Kastamonu, Kütahya, Malatya, Zonguldak ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): varıdî < var idi (12/47)

Amasya Yöresi (AMMA): varıdî < var idi (43/43)

Aydın Yöresi (AYYA): bayramîdi < bayram idi (I-A/21-4), varıdî < var idi (I-A/26/83)

Bilecik Yöresi (BİAİ): çok ğdi < çok idi (3/56)

Bolu Yöresi (BOİA): yoğudū < yok idi (23/7)

Eskişehir Yöresi (AİAD): yağîdi < yağ idi (s.149), bağîdi < bağ idi (s.149), dağîdi < dağ idi (s.149)

Malatya Yöresi (MİA): çoğūdu < çok idi (121/20)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): var ğdî < var idi (8/28)

Karaman Yöresi (KAİA): arkadaşımıdî < arkadaşım idi (M073/6), varıdî < var idi (M003/10)

3.13.12.4.2. “-imiş”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): var ğmiş < var imiş (51/s.187), yoh ğmiş < yok imiş (51/s.187)

Erzincan Yöresi (EYA): babasiymiş < babasıymış (1-19/5), anasiymiş < anasıymış (1-19/5), yohmiş < yok imiş (1-26/27-27), varmış < var imiş (1-26/27-27), varımış < var imiş (7-6/145)

Kemaliye Yöresi (KA): çalarlār ğmiş < çalarlar imiş (1/17), ğorlarımış < koyarlar imiş (1/18)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızları.

Trabzon Yöresi (TYA): hane ğy ğmiş (12/3)

3. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Bursa, Kahramanmaraş, Muğla ağızları.

Ankara Yöresi (OAAAD): açîmiş < aç imiş (s.187)

Aydın Yöresi (AYYA): yōğūmuş < yok imiş (I-A1/5-219)

Bursa Yöresi (BUİYA): ge vurîmiş < gavur imiş (2/4)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): kimîmiş < kim imiş (11/7)

Muğla Yöresi (GBAA): ğız ğmiş < kız imiş (74/3)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızları.

Edirne Yöresi (EİA): İmiş u zaman İmiş (27/69)

3.13.12.4.3. “ise”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Gaziantep, Kütahya, Malatya, Niğde, Uşak ağızları.

Antep Yöresi (GDİAT): garı İse < karı ise (s.232)

Eskişehir Yöresi (AİAD): gız İse < kız ise (s.126)

Gaziantep Yöresi (GDİAT): sormuşsa < sormuş ise (s.226), varİse < var ise (s.233)

Kütahya Yöresi (KÜYA): doumüsa < doğum ise (I/188)

Malatya Yöresi (GDİAT): devrüş İse < derviş ise (s.30)

Malatya Yöresi (MİA): neyisē < ne ise (75/32)

Niğde Yöresi (OAAAD): büyüğİse < büyük ise (s.8), varİsa < var ise (s.48)

Uşak Yöresi (UİA): varİsa < var ise (I-7/26)

3.13.12.4.4. Ek-Fiilin Geniş Zamanı (Bildirme Ekleri)

3.13.12.4.4.1. I.Teklik Şahıs Eki (-n)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya ağzı.

Antalya Yöresi (AYA): kööndenİN < köyündenim (1/14), buralıyİN < buralıyım (5/2)

3.13.13. Fiil Çekim Eklerinde Vurgu-Tonlamaya Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

3.13.13.1. Şimdiki Zaman Ekinde (-yor)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağzı.

Erzincan Yöresi (EYA): dèyörsun < diyorsun (1-1/46)

Tunceli Yöresi (TİA): kazıyör < kazıyor (XXIV/22), töküyör < döküyor (XXIV/23)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Trabzon Yöresi (TYA): bilmiyörüm < bilmiyorum (28/9), ediyör < ediyor (112/45), giriör < giriyor (114/56)

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Eskişehir, Kahramanmaraş, Konya, Malatya, Sivas ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): atıyörüz < atıyoruz (4/75), gapatıyörün < kapatıyorum (4/74)

Ankara Yöresi (AİA): bitiyör < bitiyor (I-15/35), atılmıyör < atılmıyor (I-15/45), satılmıyör < satılmıyor (I-15/46), yatılmıyör < yatılmıyor (I-15/47), yaşıyörüm < yaşıyorum (I-15/49)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): götürüyör < götürüyor (39/293), deyörudük < diyorduk (48/93)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): āriyör < arıyor (14/10), bişiyör < pişiyor (16/67), ahıyör < akıyor (55/62), yıhıyör < yıkıyor (55/68), olüyör < oluyor (64/36)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): ğurtulamıyör < kurtulamıyor (4/329), varıyör < varıyor (4/156)

Malatya Yöresi (MİA): koyıyör < koyuyor (87/8), toplıyör < topluyor (87/7), yıkıyör < yıkıyor (87/7), yapıyör < yapıyor (87/8), oluyör < oluyor (128/16)

Sivas Yöresi (SİYA): biniyör < biniyor (95/38), diyör < diyor (125/26), çalışıyör < çalışıyor (144/44)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

Karaman Yöresi (KAİA): yapıyör < yapıyor (M015/8), diyör < diyor (M075/103), yüklüyör < yüklüyor (M114/6), açıveriyör < açıveriyor (M114/9), yapmıyör < yapmıyor (M118/30), bitiriyör < bitiriyor (M001/25)

-yir

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Sivas ağızı.

Sivas Yöresi (SİYA): oħdurıyır < okutuyor (45/138), getmiyır < gitmiyor (45/139), istiyır < istiyor (45/139), gidiyır < gidiyor (45/140), oliyır < oluyor (45/146), geçiyır < geçiyor (45/151)

3.13.13.2. Görülen Geçmiş Zaman Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars, Tunceli, Urfa ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): geldim < geldim (1-15/20), vuruldı < vuruldu (1-29/10), ğırıldı < kırıldı (1-29/10), geldin < geldin (3-22/2)

Erzurum Yöresi (ERİA): goydu:n < koydun (08 007 01/96), geldi: < geldi (13 002 01/18), aşmadı: < aşmadı (14 062 05/13)

Kars Yöresi (KİA): vermiyeydın < vermeseydin (4/32), sürdđ < sürdü (7/4), oldü < oldu (82/114), ğaldđ < kaldı (83/46)

Kemaliye Yöresi (KA): oldü < oldu (8/20), giderlerdđ < giderlerdi (16/3), ediylerdđ < ediyorlardı (17/19), bëleydđ < böyleydi (1/43), eyleydđ < öyleydi (16/15), ğelirlerdđ < gelirlerdi (55/1)

Tunceli Yöresi (TİA): dövüyorlardđ < dövüyorlardı (XIV/13), ediyorlardđ < ediyorlardı (XIV/13), yapirdđ < yapardı (XIX/7), ğopardđn < kopardın (XXIV/ 13), aldđ < aldı (XXIV/18), kurdđlar < kurdular (XCV/32), oldüm < oldum (XCV/20)

Urfa Yöresi (UMA): baħmayaydđ < bakmasaydı (34/30), degıldđ < değildi (34/30)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, İzmir, Kahramanmaraş, Konya, Kütahya, Malatya, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): göçerdđK < göçerdik (A6.11/9), gelmedđ < gelmedi (B2.08/52), geldđ < geldi (B3.14/44)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): vardđn < vardın (3/99)

Amasya Yöresi (AMMA): geldđ < geldi (6/9), yedđ < yedi (23/17)

Ankara Yöresi (AİA): canlandđm < canlandım (I-20/167), olurdü < olurdu (I-36/60), yapılırdđ < yapılırdı (I-39/46), bişerdđ < pişerdı (I-39/46)

Ankara Yöresi (AÖAB): öldü: < öldü (s.152)

Antalya Yöresi (AYYA): fakirdđ < fakirdi (3/68), olđü < oldu (3/68), ğeldđ < geldi (4/30), duydđk < duyduk (4/84), yápardđk < yapardık (21/14), getirirdđk < getirirdik (21/14), öldđ < öldü (75/13), ğalmadđ ki < kalmadı ki (108/4),

Balıkesir Yöresi (BİA): toPlanıyudü < toplanıyordu (I-1/34), yedirdđ < yedirdi (I-1/72)

Bartın Yöresi (BA): geldđ < geldi (s.37/28), dedđ < dedi (s.37/28)

Bilecik Yöresi (BİAİ): yörüdü < yürüdü (27/40), géyiyodük < giyiyorduk (47/141), gördüm < gördüm (13/80)

Bolu Yöresi (BOİA): kakdī < kalktı (4/58), bırakdük < bıraktık (23/21), yazdük < yazdık (23/21), bızlardī < buzağıldardı (32/9)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): gayboldü < kayboldu (I.14/11), ğazandī < kazandı (IV.1/39), oldü < oldu (I.78/4)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): dedīm < dedim (1/32), oıdū < oldu (9/1), boyamadīm < boyamadım (11/105), getirdī < getirdi (16/47), buldük < bulduk (17/28), sevdīm < sevdim (30/20), evlendī < evlendi (123/59), keserdī < keserdi (128/28), patladī < patladı (2/51), yaşadīk < yaşadık (24/27), gitmedī < gitmedi (29/17), vèrmedī < vermedi (29/17)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): oynardīk < oynardık (17/62)

Kütahya Yöresi (KÜYA): öldü < öldü (s.204), deydī < değdi (s.204), gitdīk < gittik (XVI-2/80)

Malatya Yöresi (MİA): soyundü < soyundu (33/27)

Muğla Yöresi (MYA): dönerdī < dönerdi (III/15-51)

Nevşehir Yöresi (NYA): oldü < oldu (2/42), vardī < vardı (21/26)

Sakarya Yöresi (SİA): yetmedī < yetmedi (44/19), olmazdī < olmazdı (19/19), gittīm < gittim (62/22), verildī < verildi (62/45), kapandī < kapandı (64/93), dikilirdī < dikilirdi (65/5)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): girdī < girdi (1/4), kesildī < kesildi (1/15), yapallādī < yaparlardı (1/22), ğayboldü' < kayboldu (11/18)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Iğdır, Karaman, Kilis, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): kaldī < kaldı (1/111), kapandī < kapandı (1/152), aldī < aldı (9/78), geldī < geldi (13/37), yapıdurmadī < yaptırmadı (87/43), öldī < öldü (40/36)

Iğdır Yöresi (DİAT): gördüm < gördüm (s.131)

Karaman Yöresi (KAİA): götürürdū < götürürdü (M072/3), düşerdī < düşerdi (M001/72), geldīm < geldim (M002/8), çıġdī < çıktı (M005/2), aldī < aldı (M005/3), vurdū < vurdu (M005/9), neydī < neysi (M047/2)

Kilis Yöresi (KİLİA): geldīk < geldik (I/13-144), geldī < geldi (II/15-26), geşTī < geçti (II/15-47), saçaklardīk < saçaklardık (I/34-105)

Yalova Yöresi (YİYA): yabmadī < yapmadı (8/63), gördüm < gördüm (3/28)

3.13.13.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Tunceli, Urfa ağızları.

Erzurum Yöresi (ERİA): olmu:ş < olmuş (09 028 02/23), püsgürtmü:ş < püskürtmüş (14 013 03/170), enmC:ş < inmiş (14 062 05/8)

Kemaliye Yöresi (KA): çālmīş < çalmış (18/80), olmīş < olmuş (5/23), bıraħmamīş < bırakmamış (62/45), dēmīş < demiş (62/45), gēdmīş < gitmiş (62/52), bitmīş < bitmiş (62/51), ālmīşlar < almışlar (62/58)

Tunceli Yöresi (TİA): görmūş < görmüş (LII/29), varmīş < varmış (LXVII/1)

Urfa Yöresi (UMA): kalmīş < kalmış (33/5)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Denizli, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kayseri, Muğla, Nevşehir, Sivas ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): çıkmış < çıkmış (B4.07/23), gömüş < koymuş (B3.13/21), gelmiş < gelmiş (A3.15/1), birikmiş < birikmiş (A2.02/41), gışatmış < kuşatmış (B3.13/21)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): olmüş < olmuş (16/166)

Ankara Yöresi (AİA): almış < almış (I-48/132)

Antalya Yöresi (AYA): gelmiş < gelmiş (75/39), düşmüş < düşmüş (183/110)

Denizli Yöresi (GBAA): yuvarlamış < yuvarlamış (43/31)

Hatay Yöresi (HA): azmış < az imiş (10.3.1/25)

Isparta Yöresi (IMA): görölmemiş < görölmemiş (XXIV/3), demiş < demiş (XXV/3)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): basdırmış < bastırmış (35/20), olmış < olmuş (32/26), gēlmış < gelmiş (3/11)

Kayseri Yöresi (KMİA): yutmüş < yutmuş (s.76/28)

Muğla Yöresi (MYA): ölmüş < ölmüş (I/26-90), çekilmiş < çekilmiş (I/26-90), gelmiş < gelmiş (I/40-49), vamişmış < varmış imiş (III/15-94)

Nevşehir Yöresi (NYA): dahmış < takmış (18/17)

Sakarya Yöresi (SİA): tutul'müş < tutulmuş (9/35), ölmüş < ölmüş (26/181), yazmış < yazmış (32/99), etmiş < etmiş (62/58)

Sivas Yöresi (SİYA): çıkmış < çıkmış (77/30), yokmuş < yokmuş (104/1)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman, Kilis ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): tutulmuş < tutulmuş (101/92), yānmış < yanmış (81/30)

Karaman Yöresi (KAİA): ölmüş < ölmüş (M007/13), üzölmüş < üzölmüş (M009/35), ısınmış < ısınmış (M047/3)

Kilis Yöresi (KİLİA): varmış < varmış (I/16-19), yokmuş < yokmuş (I/15-1)

3.13.13.4. Gelecek Zaman Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

Erzincan Yöresi (EYA): götürmeyecek < götürmeyecek (1-19/6), verecek < verecek (2-3/13)

2. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Bolu, Giresun, Isparta, Kayseri, Kırşehir, Sakarya, Sivas ağızları.

Balıkesir Yöresi (BİA): olacāk < olacak (II-1/238)

Bolu Yöresi (BOİA): bakıcāk < bakacak (14/1)

Giresun Yöresi (GİYA): alacāksın < alacaksın (4/58)

Isparta Yöresi (IMA): getirtecek < getirtecek (XVI/14)

Kayseri Yöresi (KMİA): virecek < verecek (s.59/24), gelicek < gelecek (s.92/9)

Kırşehir Yöresi (OAAD): edecāk < edecek (s.117)

Sakarya Yöresi (SİA): bakacāk < bakacak (25/86)

Sivas Yöresi (SİYA): yapmayacāk < yapmayacak (72/32), olacāk < olacak (79/60), bulundurmayacāk < bulundurmayacak (72/33)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): görecēK < görececek (38/45), gezecek < gezecek (38/45)

3.13.13.5. Geniş Zamanın Olumsuzu (-mAz)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Kars, Tunceli ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): dögmēz < dövmez (3-18/2)

Kars Yöresi (DİAT): çılmāzdı < çıkmazdı (s.160)

Kemaliye Yöresi (KA): olmāS < olmaz (1/43)

Tunceli Yöresi (TİA): geçilmēz < geçilmez (XCV19), gelmēz < gelmez (XCV/21)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

Rize Yöresi (RİA): bitmēz < bitmez (11/150)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Bilecik, Bolu, Bursa, Kahramanmaraş, Sakarya ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): gelmēz < gelmez (A6.16/42)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): olmāzdı < olmazdı (13/198), bilmēz < bilmez (14/133), gullanılmāzdı < kullanılmazdı (29/41), bilmēzdiK < bilmezdiK (30/56), gapatmāzdıK < kapatmazdıK (30/66)

Ankara Yöresi (AİA): sormāz sormaz (I-15/25), vermēz < vermez (I-15/26), duymāz < duymaz (I-15/27)

Antalya Yöresi (AYA): yapılmāzdı < yapılmazdı (2/20), dikmēz < dikmez (33/51), yāpmāzdıK < yapmazdıK (21/23)

Bilecik Yöresi (BİAİ): olmāz < olmaz (36/35)

Bolu Yöresi (BOİA): yaşamāz < yaşamaz (31/19)

Bursa Yöresi (BUİYA): gidemēzdik < gidemezdik (97/33)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): oynatmāz < oynatmaz (51/37)

Sakarya Yöresi (SİA): öynamāz < oynamaz (25/86), ètmēz < etmez (31/38), gör'mēzdi < görmezdi (55/31), ğonuşmāzdı < konuşmazdı (43/115)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Iğdır, Karaman, Kilis ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): koymāz < koymaz (6/105), ölmāz < olmaz (16/13), yemēz < yemez (34/99)

Iğdır Yöresi (İİA): olmāz < olmaz (48/25)

Karaman Yöresi (KAİA): virēmēz < vermez (M001/14), çıkmāz < çıkmaz (M102/29), bilmēz < bilmez (M007/27), dutmāz < tutmaz (M009/112), tütēmēz < tütmez (M009/113), yetmēz < yetmez (M009/114)

Kilis Yöresi (KİLİA): bilmēz < bilmez (I/13-395)

3.13.13.6. Emir-İstek Kipinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Kars ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): buriyē gēl (1-15/20), buyīr (1-15/20), gelē (2-34/6), beklē (1-2/3), āl (3-25/31), bağışlayālīm < bağışlayalım (2-14/152), diyēk (1-13/4), baāh (7-6/150)

Kars Yöresi (DİAT): ğēl (s.179)

Tunceli Yöresi (TİA): gülēyim < güleyim (XCV/23)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Denizli, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Konya, Kütahya, Malatya, Nevşehir, Sakarya, Uşak, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): āl (A3.02/7), gelsīñ (A5.01/15), īñ īñ (A5.09/117), dūr (B4.07/120)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): bāk (12/204), gullān < kullan (13/62), āl (7/41)

Antalya Yöresi (AYA): bāk (4/20), dūr! (29/16)

Balıkesir Yöresi (BİA): çīK (IV-23/131)

Bartın Yöresi (BA): yāt (s.36/7), āt (s.36/7)

Bilecik Yöresi (BİAI): yē (36/46)

Bolu Yöresi (BOİA): dūrun < durun (13/9), gēl (50/26)

Bursa Yöresi (BUIYA): ēk (3/4), alūn < alın (68/11), verūn < verin (68/13)

Denizli Yöresi (GBAA): kās < kes (51/9), dūr (43/32)

Isparta Yöresi (IMA): sızlamasīn (XXIV/13), gidēlim < gidelim (XV/8)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): bāk (I.5/20)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): çīK (132/21), gēl (3/4), saūlasīñ < sağ olasin (20/3), buyūrūn (21/5), gonusdurāK (90/69)

Kayseri Yöresi (KMİA): bāḥ (s.23/27)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): yazsīn < yazsın (22/115), āl < al (6/310)

Kütahya Yöresi (KÜYA): dūr! (L/137)

Malatya Yöresi (MİA): gēl (110/14)

Sakarya Yöresi (SİA): olsūñ < olsun (16/56)

Uşak Yöresi (UİA): dūr (I-9/14), sūs (II-87/115), ēksin (I-6/3)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): sāt (5/97)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Iğdır, Karabük, Karaman, Kilis, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): görersēn < görürsen (42/40), vērürsēn < verürsen (42/40), gēydürürsēn < giydürürsen (42/40), taḥarsān < takarsan (42/41), boşalā < boşala (1/110), olsūn < olsun (5/68), āl < al (10/31), gēz < gez (5/80), yē (6/52), sūr (58/6), yāt (83/44)

Doğu İlleri Ağızları (DİAT): danışēḥ (s.36)

Iğdır Yöresi (DİAT): yēyēk (s.131)

Karabük Yöresi (KARYA): Kōy (3/15), bāḡ! < bak (165/91)

Karaman Yöresi (KAİA): ḡōv (M075/104), dūr (M009/82), gēl (M042/42)

Kilis Yöresi (KİLİA): bakīñ (II/15-15), kaḫīñ (II/15-16), atīñ (II/15-19), dūr (I/20-180), gēl (I/10-43)

Yalova Yöresi (YİYA): āl (32/279)

3.13.13.7. Şart Kipinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzurum, Tunceli ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): lazımsā < lazımsa (36/s.159)

Elazığ Yöresi (KBAYA): gelırsā < gelirse (XLI/27), lazımsā < lazımsa (XLVII/71)

Erzurum Yöresi (ERİA): söylense: < söylense (08 029 01/26)

Tunceli Yöresi (TİA): soracaḥsān < soracaksan (XXIV/6), geḥsē < geḥse (LXXX/20), olsa < olsa (LXXXVII/99)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Trabzon Yöresi (TYA): yösām < yoksam (33/2)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Çankırı, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Konya, Malatya, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): baksāna (A7.12/20)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): duysā < duysa (14/31)

Ankara Yöresi (AİA): gelsē < gelse (II-59/18), ölsā < olsa (II-59/18), binsē < binse (II-59/18)

Antalya Yöresi (AYA): olṣā < olsa (2/24)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): gidersē < giderse (96/23), iyiysē < iyiye (102/33)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): isdemāzlārsē < istemezlerse (III.1/24)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): olursā < olursa (3/59), gētmesē < gitmese (78/89)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): baksā (7/5)

Kayseri Yöresi (OAAD): virsēne < versene (s.109)

Konya Yöresi (KİKİYAÖ): sorsām < sorsam (13/18)

Malatya Yöresi (MİA): istiysē < istiyorsa (94/8)vermezse < vermezse (94/21), ölürse < ölürse (128/29)

Muğla Yöresi (MYA): ğırıyorsām < kırıyorsam (II/15-20)

Nevşehir Yöresi (NYA): baḥsāne! (6/7), otursāne! (58/62), söylesāne (1/41), söylesāniz _e (13/32)

Sakarya Yöresi (SİA): öyleysē < öyleyse (43/148)

Sereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): desāne < desene (s.46)

Zonguldak Yöresi (AİAD): olsāda < olsada (s.194)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Karaman ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): olursā < olursa (66/77), ḳalsā < kalsa (131/81), bilsēm < bilsem (110/112), vēürsēn < verirsēn (117/59), yoḳsā < yoksa (14/73), durirsā < durursa (51/25), çevürsēn < çeviririsen (36/16)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): yıkulsā < yıkılsa (1/10)

Karaman Yöresi (KAİA): ğalıyorsā < kalıyorsa (M102/6), ğalıllarsā < kalırlarsa (M131/1), ğoparsā < koparsa (M072/51), deilsē < deġilse (M001/41), gitmesēm < gitmesem (M009/12), geḥersē < geḥerse (M030/32), olursā < olursa (M027/68), idersē < ederse (M027/74), olsā < olsa (M027/78), geldiysē < geldiye (M009/62)

3.13.13.8. Gereklilik Kipinde (-mAll)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon ağzı.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): napmalī < ne yapmalı (3/102), atmalī < atmalı (3/103), soḳmalī < sokmalı (3/105)

3.13.14. Şahıs Eklerinde Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Şahıs eklerinde herhangi bir düşme erime söz konusu olmadan vurgu tonlama bağlı olarak ve ünlü seslerinde yanlarında bulunan akıcı, sızıcı seslerin etkisi ile uzunluklar görülmektedir. “l, m, n/ñ, r, z” gibi ünsüz etkisi ile ikincil uzunluk meydana gelmektedir.

3.13.14.1. I. Teklik Şahıs Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağzı.

Tunceli Yöresi (TİA): attīm < attım (XVIII/15), yanayīm < yanayım (XXIV/1), dayanayīm < dayanayım (XXIV/26)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Bartın, Bilecik, Isparta, Kahramanmaraş, Konya ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): yapalīm (A5.01/10), ğalmışīm < kalmışım (A5.02/63), topalīm (A6.07/19), gelmişīm (A8.08/7)

Ankara Yöresi (AİA): atāmadīm < atamadım (I-15/53), satāmadīm < satamadım (I-15/54) düşüyörüm < düşüyorum (I-15/50), üşüyörüm < üşüyorum (I-15/51)

Bartın Yöresi (BA): yumurtladīm (s.36/6), ğoydūm < koydum (s.36/8), dedīm < dedim (s.36/7)

Bilecik Yöresi (BİAİ): satalīm! (27/43), yatalīm! (27/44), batalīm (27/42)

Isparta Yöresi (IMA): satarīm < satarım (XII/61)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ölürüm < ölürüm (11/68), alırım < alırım (11/69)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): bahalīm < bakalım (4/261)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

Bayburt Yöresi (BYA): annadacağīm < anlatacağım (48/59)

3.13.14.2. II. Teklik Şahıs Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Tunceli ağızları.

Kemaliye Yöresi (KA): alıyosūn < alıyorsun (55/24), biliysīn < bilirsin (16/51)

Tunceli Yöresi (TİA): olacaḡsīn < olacaksın (XXIV/11), ölürsūn < ölürsün (LXXXI/17), olursūn < olursun (LXXXI/19), çırparsīn < çırparsın (LXXXI/26), saḡmazsīn < saḡmazsın (LXXXI/29)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Kahramanmaraş ağızları.

Afyon Yöresi (GBAA): ākēcāsāñ < ekeceksen (34/4)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): sen yaḡadīñ < sen yaḡadın (22/41), sa ḡlasīñ < saḡ olasın (89/56)

3.13.14.3. III. Teklik Şahıs Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağzı.

Karaman Yörsi (KAİA): uyusūn < uyusun (M082/46), büyüsūñ < büyüsün (M082/47)

3.13.14.4. I. Çokluk Şahıs Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Kars ağızları.

Kars Yöresi (KİA): yiyeceğiz içeceğiz < yiyeceğiz içeceğiz (16/144)

Kemaliye Yöresi (KA): veririz < veririz (42/13), gideriz < gideriz (64/23)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Muğla ağızları.

Afyonkarhisar Yöresi (AMA): hazırlarız < hazırlarız (9/22)

Ankara Yöresi (AİA): açarız < açarız (I-19/49), bozarız < bozarız (II-72/5), guyarız < koyarız (II-72/7)

Muğla Yöresi (MYA): alırız < alırız (I/46-1)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): biçeriz < biçeriz (133/6), toplarız < toplarız (133/6), yaparız < yaparız (6/56)

Karaman Yöresi (KAİA): yoğurrüz < yoğururuz (M071/44), açarız < açarız (M071/44)

3.13.14.5. II. Çokluk Şahıs Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Kahramanmaraş ağızları.

Amasya Yöresi (AMMA): saolün < sağ olun (71/121)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): sorün < sorun (78/99), geldiniz < geldiniz (25/13)

3.13.14.6. III. Çokluk Şahıs Ekinde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars, Tunceli, Urfa ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): alıflr < alırlar (1-15/17), isdeylr < istiyorlar (1-15/16), nedyillr < ne ediyorlar (2-9/2), nasıllr < nasıllar (2-9/3), yapacehlr < yapacaklar (2-34/25), edecklör < edecekler (2-34/26), taplenecahlr < toplanacaklar (2-34/26), çığırullr < çağırırılar (3-33/28), getirüllr < getirirler (1-29/57)

Erzurum Yöresi (ERİA): ceyhdile:r < çektiler (01 111 01/140), bozmişle:r < bozmuşlar (14 062 05/17)

Kars Yöresi (KİA): eritdilr < erittiler (69/42), işdilr < içtiler (82/99), tuttulr < tuttular (69/42)

Kemaliye Yöresi (KA): tökerlör < dökerler (1/11), ğarışdırırlr < karıştırırılar (1/14), ğızārdırlr < kızartırılar (1/21), sarārlr < sararlar (1/26), çalağlār < çalarlar (11/20), çalışıyolār < çalışıyorlar (14/17), verürlērdi < verirlerdi (53/2), ēvlenüglār < evlenirler (53/8), isderlār < isterler (64/24)

Tunceli Yöresi (TİA): geldiler < geldiler (XIV/1), deldilr < deldiler (XXIV/7)

Urfa Yöresi (UMA): olıllr < olurlar (33/175), kahallr < kalkarlar (33/175)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Hatay, Kahramanmaraş, Konya, Kütahya, Malatya, Sakarya, Tokat ağızları.

Amasya Yöresi (AMMA): içiyölār < içiyorlar (27/11), yiyölār < yiyorlar (27/10), atmışlār < atmışlar (35/118)

Ankara Yöresi (AİA): gurdulār < kudular (I-17/43), keserlēr < keserler (I-19/8), çıkdılār < çıktılar (III-103/30)

Antalya Yöresi (AYA): yápdılār < yaptılar (11/52), ğodułār < koydular (16/61), vèrilèrdin < (97/31), bişirilèrdi < pişirirlerdi (173/29)

Hatay Yöresi (HA): verdilēr < verdiler (11.1.1/4)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ğèldilēr < geldiler (35/23), sormazlār < sormazlar (43/34), vardılār < vardılar (63/46), yapallār < yaparlar (131/20), yášamışlār < yaşamışlar (112/69), aldılār < aldılar (112/38), ğetmişlēr < gitmişler (71/15)

Konya Yöresi (KİKİYAÖ): varıyollār < varıyorlar (4/238), édiyollār < ediyorlar (4/89), baĝlıyollār < baĝlıyorlar (4/329), almışlār < almışlar (6/310), ğitmişlēr < gitmişler (6/316), yemişlēr < yemişler (6/403), içmişlēr < içmişler (6/403), varmışlār < varmışlar (16/39), bakallār < bakarlar (22/36), çekellēr < çekerler (22/36), ğörüllēr < görürler (22/36)

Kütahya Yöresi (KÜYA): ğuyvıceklèrse < koyuvereceklerse (I/147)

Malatya Yöresi (MİA): öfeliylēr < üfeliyorlar (63/17), geliylēr < geliyorlar (88/7), verirlēr < verirler (94/22), veriylēr < veriyorlar (95/1), ederlēr < ederler (103/7), öperlēr < öperler (103/19), derlēr < derler (127/27), endirirlēr < indirirler (130/50), bişirirlēr < pişirirler (130/68), verillēr < verirler (147/18), girerlēr < girerler (28/17), ettilēr < ettiler (72/4), yerlēr < yerler (29/19)

Sakarya Yöresi (SİA): severlēr < severler (30/25), bekleyolār < bekliyorlar (33/202)

Tokat Yöresi (TİYA): isdilār < istiyorlar (70/73)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Iğdır, Karaman, Tekirdağ ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): vururdılār < vururdular (13/99), işdilēr < içtiler (21/18), kırarlār < kırarlar (22/49), içellēr < içerler (44/69), бүkerlēr < бүkerler (50/22), oynirlār < oynuyorlar (52/41), èdillēr < ediyorlar (68/24), satillēr < satıyorlar (68/24), taĝurlār < dokurlar (102/83)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): Ķurdulār < kurdular (1/47), biçellèrdi < biçerlerdi (1/57)

Iğdır Yöresi (DİAT): tüştülēr < düştüler (s.131)

Karaman Yöresi (KAİA): ğurdulār < kurdular (M005/12), yaptılār < yaptılar (M005/13), alıllār < alırlar (M012/12), dolār < dolar (M012/9), yakallār < yakarlar (M012/11), yapallār < yaparlar (M013/6), düşmüşlēr < düşmüşler (M047/39), itmişlēr < itmişler (M060/3), yükledirlēr < yükletirler (M077/35), getirenlēr < getirenler (M105/42)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): yedilēr < yediler (s.183/266), aldılār < aldılar (s.185/337), zayıflēr < zayırlar (s.231/104), aTmişlār < atmışlar (s.249/31)

3.13.15. Olumsuzluk Ekinde (-mA)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doĝu Grubu Ağızları: Erzincan, Kars, Tunceli, Van ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): bülēm < bilmem (1-16/14), ğörmèsem < görmesem (2-45/35)

Kars Yöresi (DİAT): ğelmèsin < gelmesin (s.149)

Tunceli Yöresi (TİA): melemè < meleme (XXIV/3), etmè < etme (XCV/9), ayrılamām < ayrılamam (XCV/55), olmā < olma (LXXXVII/98)

Van Yöresi (VMKA): bilmādín < bilmedin (38/32)

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Hatay, Isparta, Nevşehir, Konya, Sakarya ağızları.

Amasya Yöresi (AMMA): bilmēm < bilmem (1/16), dēmāsiñ < deġmesin (23/186)

Ankara Yöresi (AĪA): vermēsiñēr < vermesinler (II-59/16), unutmā < unutma (II-75/26)

Hatay Yöresi (HA): doymādī < doymadık (9.2.1/8), duramām < duramam (1.1.1/33)

Isparta Yöresi (IMA): onmāmış < onmamış (XXIII/21)

Konya Yöresi (KĪKYAÖ): olmādi < olmadı (29/38), gelmēdi < gelmedi (29/40)

Nevşehir Yöresi (NYA): gopmāyınca < kopmayınca (17/49)

Sakarya Yöresi (SĪA): isTemē < isteme (55/26)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): incitmēm < incitmem (6/151), kesilmēmüş < kesilmemiş (125/39)

Karaman Yöresi (KAĪA): baķmā < bakma (M001/42), oķumā < okuma (M009/59), üzülme < üzülme (M048/20)

3.13.16. Bağlaç Olan +dA Eki

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doġu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars ağızları.

Diyarbakır Yöresi (DA): diyi dā < diyor da (I/128), var dā < var da (II/17)

Elazığ Yöresi (KBAYA): ġızını dā < kızını da (XVI/115), bunu dā < bunu da (XVIII/9), hēc dā < hiç de (XLI/27), onlar dā < onlar da (XLVIII/43)

Erzincan Yöresi (EYA): beni dē (1-18/1)

Erzurum Yöresi (ERĪA): urusta da: (01 121 01/17), söylememüş da: < söylememiş de (02 000 01/16)

Kars Yöresi (KĪA): arħadaşımız dā (16/7)

Kemaliye Yöresi (KA): taraf dā < taraf da (1/44), önnar dā < onlar da (12/4)

2. Kuzeydoġu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Trabzon Yöresi (TYA): çuval dā (2/56), evde dā < evde de (31/37)

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Denizli, Giresun, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Konya, Manisa, Sakarya, Sivas ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): āskisi gibi dē (4/93)

Amasya Yöresi (AMMA): önnar dā < onlar da (77/13)

Ankara Yöresi (AĪA): o dā < o da (I-18/81), bi dē < bir de (III-111/211), binsē dē gelsē < binse de gelse (II-59/18)

Antalya Yöresi (AYA): ayranı dā < ayranı da (4/37)

Aydın Yöresi (GBAA): ġiTdi dē < gitti de (70/16)

Balıkesir Yöresi (BĪA): bunnar dē < bunlar da (I-1/21)

Denizli Yöresi (GBAA): märkâP dā (57/11)

Giresun Yöresi (GĪYA): beş altı dā < beş altı da (1/46)

Hatay Yöresi (HA): dükkenden dē < dükkandan da (4.5.1/3)

Isparta Yöresi (IMA): ġettik dā < gittik de (I/187)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ismini dē < ismini de (6/37), daşına dā < taşına da (6/46), şuralarına dā < şuralarına da (61/23), dedi dē < dedi de (62/11)

Konya Yöresi (KĪKYAÖ): étmesinler dē < etmesinler de (6/9), ipini dē < ipini de (6/10)

Manisa Yöresi (MA): bundan dā < bundan da (I-8 02/17)

Sakarya Yöresi (SĪA): ben'dē < ben de (3/62)

Sivas Yöresi (SĪYA): çıkacām dā çıkacām < çıkacaġım da çıkacaġım (108/10)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Karabük, Karaman, Kırıkkale, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): yemeKde dē < yemekte de (23/43), eKmeK dā < ekmek de (1/296)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): özlem dē < özlem de (1/24)

Karabük Yöresi (KARYA): benden dē < benden de (217/1)

Karaman Yöresi (KAİA): deil dē < değil de (M001/43), onuñ dā < onun da (M002/52)

Kırıkkale Yöresi (KİİA): düğünler dē < düğünler de (15/3)

Yalova Yöresi (YİYA): düKkanı dā < dükkkanı da (1/43)

Bağlaç olarak kullanılan de / da ekinin başka br kullanım alanı daha vardır. Vurguya bağlı şekilde tamamlanmamış cümlelerin arkasında anlamı kuvvetlendirmek için kullanılan bir ögedir. “Bir özüe gösterme, bir açıklama verme bildiren vesilelerde cümle bazen de bağlacından sonra askıya alınır.” (Deny, 2012: 601)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Elazığ Yöresi (EYAD): gız dē, gel (8/s.62)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

Rize Yöresi (RİA): pay edelum dā? (6/3)

3. Batı Grubu Ağızları: Bilecik ağızı.

Bilecik Yöresi (BİAİ): çıkıyodā (1/14)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Iğdır ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): sarılcağ dā (1/195-196), ölmüşdü dā (1/232), dedim dā (1/244), oynar dā (8/16)

Iğdır Yöresi (İİA): çıhardır dā (15/189), allahdır dā (29/76), çoğ dā (40/10), dèyirem dā (48/130), annadır dā (53/64)

3.13.17. +ki Ekinde

“+ki” eki vurgu ve tonlamaya bağlı olarak bazı yöre ağızlarında ikincil uzun ünlülü olarak kullanılmıştır. genel olarak “+ki” ekinde uzunluk mevcutken bazen de “+ki” ekinden hemen önce uzunluk görülebilmektedir. Muğla yöresinde “ötēki < öteki (I/81-23), soñrēki < sonraki (I/10-1)” ve Antalya yöresinde “ötāka < öteki (178/157), kendikini < kendikini (136/92)” görülen uzamalar buna örnek olarak gösterilebilir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Kars ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): bağırırım kī < bağırırım ki (1-15/8), otır kī < otur ki (1-15/20)

Kars Yöresi (KİA): bilērem kī < bilirim ki (83/39)

Kemaliye Yöresi (KA): ğalmaz ğkī < kalmaz ki (5/73), nē ğvār ğkī < ne var ki (6/3)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Bilecik, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Konya, Muğla, Sakarya, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): mādēmki < mademki (A6.16/50), gün kī < güm ki (A8.01/94)

Amasya Yöresi (AMMA): şindikī < şimdiki (19/35)

Ankara Yöresi (AİA): osmankō < osman ki (II-62/20)

Antalya Yöresi (AYA): şindikī < şimdiki (4/25), belkī < belki (4/65), ondaķī < ondaki (87/21), böünkū < bugünkü (170/2), ötäka < öteki (178/157), kendikini < kendikini (136/92)

Aydın Yöresi (AYYA): ötekī < öteki (I-A1/3-153)

Bilecik Yöresi (BİAİ): bizimkī < bizimki (47/118)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): bilmem kī < bilmem ki (21/30), istedi kī < istedi ki (97/42), şimdikī < şimdiki (61/20)

Kayseri Yöresi (KMİA): geldi kī < geldi ki (s.24/2), şimdikī < şimdiki (s.75/25)

Kırşehir Yöresi (KYA): ötä'ki < öteki (XXXIII/48)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): ūramış kī < uğramış ki (6/379), yōdukī < yoktu ki (10/131)

Malatya Yöresi (GDİAT): yatiy kī < yatıyor ki (s.4)

Muğla Yöresi (MYA): ötekī < öteki (I/81-23), sonrēki < sonraki (I/10-1), şimdikī < şimdiki (II/6-24)

Sakarya Yöresi (SİA): diyo>ū < diyo ki (1/32) inan kī < inan ki (5/6), sankī < sanki (5/27), zımanķī < zamanki (32/123), kiminkī < kiminki (35/43), ordaķī < oradaki (38/141), èvelkī < evvelki (58/66), demek ķkī < demek ki (56/25)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): yok kī' < yok ki (1/73), görmedük kī' < görmedik ki (12/19)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): zāTēn kī < zaten ki (19/63), tā kī < ta ki (7/74)

Karaman Yöresi (KAİA): şindikī < şimdiki (M001/25), zamankī < zamanki (M012/19), bö ünkū < bugünkü (M083/41), çünkü < çünkü (M088/19), burdakī < buradaki (M114/3)

3.13.18. +ken Zarf-fiil Eki

Türkiye Türkçesi ağızlarında “+ken” eki için “+ken, +kan, +kene, +kana, +ke, +ka” gibi eklerde kullanılmaktadır. Bu ek Türkiye Türkçesinde ise tek şekillidir.

Vurgu ve tonlamaya bağlı olarak söylem etkisi ile “+ken” ekinde uzamalar görülebilmektedir. Bu uzunluk “+ke” ekinin kendi bünyesinde olabilirken bazen de eklendiği sözcüğün bir önceki hecesinde uzunluk görülebilir. Edirne yöresinde çıkārķa < çıkarken (2/16), geçērke < geçerken (3/6) gibi sözcükler buna örnek verilebilir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): dēr ķkān < der iken (54/s.196), çıķar ķkān < çıkar iken (54/s.198), geçerkān < geçerken (54/s.199), bir ķkān < bir iken (54/s.199), genc ķkān < genç iken (57/s.204), giderkān < giderken (60/s.211), derkān < derken (60/s.211)

Elazığ Yöresi (KBAYA): üfaķ ķkān < ufak iken (VI/3), vērır ķkān < verir iken (XVI/4), baķmaķTaykān < bakmaktayken (XVI/49), yollanırkān < yollanırken (XVI/142), yaşında ķkān < yaşında iken (XXII/1), çıķarkān < çıkarken (XXXV/53), yaparkān < yaparken (XLV/49)

Kemaliye Yöresi (KA): derkēn < derken (11/48), dērkenē < derken (19/25)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Antalya, Bilecik, Çankırı, İzmir, Kahramanmaraş, Konya, Sakarya ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): yakılırkān < yakılırken (9/109)

Ankara Yöresi (AİA): giderkenē < giderken (II-80/51)

Antalya Yöresi (AYA): ğata||arķanā < katarlarken (43/43), ğāvır||rķān < kavrulurken (74/62)
Bilecik Yöresi (BİAİ): arārķān < ararken (13/78)
Çankırı Yöresi (ÇİYA): gelirkenē < gelirken (1/55)
İzmir Yöresi (İİÖKBİA): savakanā < sağarken (I.31/1)
Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): dēRkēn < derken (89/84), nēderkenē < ne ederken (62/7)
Konya Yöresi (KİKYAÖ): ğaÇarkēn < kaçarken (6/155), keserkenē < keserken (6/317), oynarkēn < oynarken (24/40)

Sakarya Yöresi (SİA): yētişīkēn < yetişirken (19/82), daṽulduķān (34/116)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karaman ağızları.

Edirne Yöresi (EİA): çıkārķa < çıkarken (2/16), kaçārķān < kaçarken (1/9), geĉērke < geĉerken (3/6), gidērke < giderken (4/148), gezērken < gezerken (9/9), kuvārķān < kovarken (14/10), çıkārķana < çıkarken (18/15), çıkārķān < çıkarken (20/10)

Karaman Yöresi (KAİA): yokkēn < yokken (M027/11), varķanā < varken (M048/11), giderkenē < giderken (M062/27), derkenē < derken (M104/101), otururkanā < otururken (M123/18), ĉalışīrkēn < ĉalışırken (M123/2)

3.13.19. “ile” Edatında

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doĝu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Elazığ Yöresi (EYAD): ğılıĉlā < kılıĉla (55/s.202)

Elazığ Yöresi (KBAYA): ğılıĉlā < kılıĉla (XX/66), itibāriylā < itibarıyla (XLIII/39)

Kemaliye Yöresi (KA): āt inān < at ile (27/1)

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Isparta, Eskişehir, Kahramanmaraş, Muĝla ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): benimilē < benim ile (71/20)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): sıır ūlē < sığır ile (40/162)

Isparta Yöresi (IMA): yaĝ ūla < yaĝ ile (I/20), ğoyun ūla < koyun ile (II/3)

Maraş Yöresi (GDİAT): pabiĉlā < papuĉla (s.135)

Muĝla Yöresi (MYA): daşīnan < taş ile (I/98-62)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

Karaman Yöresi (KAİA): şiyiylē < şeyiyle (M002/13), baskısıylā < baskısıyla (M002/13), emriylē < emriyle (M013/2), sovanlā < soĝanla (M021/7), böyleliklē < böylelikle (M022/21), soĝanılā < soĝan ile (M025/8)

3.13.20. “+e dek” Edatında

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): evlenmeyedēk < evlenmeyedek (81/56)

3.13.21. Zarf-fil Ekinde (-IncA)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doĝu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): ĝararīncā < kararınca (50/18), koyulaşīncā < koyulaşınca (57/46)

Tunceli Yöresi (TİA): güclenincā < güçlenince (III/5)

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Bilecik, Kahramanmaraş, Konya, Malatya, Ordu, Sivas, Tokat ağızları.

Ankara Yöresi (AİA): dōyūncā < doyunca (I-15/13), bōyuncā < boyunca (I-15/14), uyūyuncā < uyuyunca (I-15/15), varīncā < varınca (I-41/21)

Bilecik Yöresi (BİAİ): yenīncē < yenince (46/91), yapīncā < yapınca (56/11)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): bitīncē < bitince (73/41), baḥīncā < bakınca (93/66)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): görūncē < görünce (4/99)

Malatya Yöresi (MİA): süzülūncē < süzülünce (7/2)

Ordu Yöresi (OİYA): inīnce < inince (49/134), esīnce < esince (53/78). çıkīnci < çıkınca (133/1), gelīnce < gelince (137/4)

Sivas Yöresi (SİYA): gedīnce < gidince (139/53), çıkīkīncā < çıkınca (139/52)

Tokat Yöresi (TİYA): bitīnci < bitince (19/8), verīnci < verince (18/8), gelīnci < gelince (105/1)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağzı.

Karaman Yöresi (KAİA): olmayīncā < olmayınca (M006/5)

3.13.22. Bazı Tonlu Ünsüzlerin Etkisiyle Vurgu-Tonlamaya Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Tahsin Banguoğlu “Türkçenin Grameri” adlı kitabında ünsüzleri ünlü sesdeşler ve ünsüz sesdeşler olarak kategorize ederek sınıflandırmıştır. Tonlu seslere ünlü sesdeş, tozsuz seslere de ünsüz sesdeş demiştir. Banguoğlu (2015), “Gırtlaktan gelen ünlü bir soluk akımı ile birlikte ses yolunun kapanmış, veya daralmış bir noktasından çıkan sesdeşlere ünlü sesdeşler (consonne sonore) adını veriyoruz. Dilimizdeki ünlü sesdeşler şunlardır: b c d g ğ j l m n r v y z. Ünlü sesdeşlerin sesleri oldukça boldur.” Yani ağızlarda meydana gelen bu uzunlukların etkisi tonlu ünsüzlerin konuşma esnasında vurgu tonlamaya bağlı olarak daha fazla akıcı hale gelmesi ile uzunluğa sebep olarak sesleri fazlalaştırmasıdır. Banguoğlu da bu etkiden dolayı tonluları ünlü şeklinde sınıflamış ve diğer tonsuz olanları ünsüz olarak nitelendirmiştir. Tonsuz ünsüzler arasında yer alan “h” ünsüzü için de Banguoğlu (2015); “Ünsüz seseşlerden h boğumlanması gırtlakta olan bir sestir. Bazen ünlü olarak da işitilir” şeklindeki yorumu “h” ünsüzünün yarı ünlü niteliğindeki yapısını ifade etmek için bazen ünlü olarak işitildiği üzerinde durmuştur.

Necip Üçok “Genel Fonetik” adlı kitabında “l, r, m, n” fonemlerinin akıcı olduklarını teşekkülleri sırasında da nefes yolunda daralmanın olduğunu ve ihtizaz (titreşim) meydana getirdiklerini ifade ederek bunların sürtünücü ünsüzler değil akıcı ünsüzler oldukları üzerinde durmuştur (Üçok, 2007: 58). Bu nedenle de ağızlarda vurgu tonlamanın etkisiyle l, r, m, n ünsüzlerinden hemen önce veya hemen sonraki ünlü üzerinde ikincil uzunluk meydana gelmiştir. Bu uzunluklar kalıcı ve devamlılığı olan uzunluklar olmasa da TT ağızlarında yaygın olarak görülmektedir.

“ğ, h, v, y” ünsüzlerinden önce veya sonra kelime kök ve tabanlarında meydana gelen uzunluğun sebebini de bu ünsüzlerin yarı ünlü karakterine bağlayabiliriz. Bu ünsüzler yanlarındaki ünlü seslerinde etkisiyle uzunluk meydana getirebilmektedirler.

3.13.22.1. “ğ/g” Ünsüzünün Etkisiyle

“dōğru < doğru”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars ağzı.

dōğru < doğru: (1/53) KĬA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Malatya, Sakarya ağızları.

dōğru < doğru: (3/11) SĬA, (s.204) OAAD (Ankara), (1/13) MĬA, (s.5) GDĬAT (Malatya),

dōğru: (67/24) SĬA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kilis ağzı.

dosdōğru < dosdoğru: (I/13-4) KĬLĬA

“oğlan < oğlan / oğlum”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu, İçel (Anamur), Malatya, Sakarya ağızları.

oğlan < oğlan (1/8) ANYA, (s.9) GDĬAT (Malatya)

oğlum < oğlum (1/36) SĬA

oğlü < oğlu: (43/43) SĬA

oğlanān < oğlan ile (14/10) BOĬA

oğul < oğul (145/15): MĬA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

Elazığ Yöresi (GDĬAT): ūğraşdıñ < uğraştın (s.101)

Erzincan Yöresi (EYA): dēğül < değil (2-45/29)

Kemaliye Yöresi (KA): yōğurt < yoğurt (17/96)

2. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Ankara, Bursa, Gaziantep, Giresun, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kırşehir, Malatya, Manisa, Nevşehir, Niğde, Sakarya, Yozgat ağızları.

Adıyaman Yöresi (AĬYASV): ēgirmek < eğirmek (s.76), lōğ < loğ (s.182)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): çōğundan < çoğundan (13/68), gēziyoñ < geziyon (15/30)

Anamur Yöresi (ANYA): yeğēnim < yeğenim (8/21)

Ankara Yöresi (OAAD): ēğlendi < eğlendi (s.204), dēğīrmen < değirmen (s.210)

Bursa Yöresi (BUIYA): çōğalmış < çoğalmış (3/7)

Gaziantep Yöresi (GA): ēğēlemek < eğelemek (s.241)

Hatay Yöresi (HA): sefillīgi < sefilliği (10.8.1/25)

Isparta Yöresi (IMA): dēğnek < değnek (XXVI/3), yigīt < yiğit (XXIV/7)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): gōzünden < gözünden (23/17), gēziyom < geziyorum (39/19)

Kırşehir Yöresi (OAAD): ūgrundakı < uğrundaki (s.119)

Manisa Yöresi (MA): yōğurdum < yoğurdum (I-6 06/37), būğdeden < buğdaydan (I-15 02/44), gēçmez < geçmez (II-1 11/169), gēzgin < gezgin (II-8 01/1), gēzmedim < gezmedim (II-8 01/1)

Nevşehir Yöresi (NYA): ēğlesiñ < eğlesin (54/2)

Niğde Yöresi (OAAD): bir çōğu < bir çoğu (s.24)

Sakarya Yöresi (SĬA): ōğretmen < öğretmen (66/49), ōğrendin < öğrendin (12/56), yāğmır < yağmur (59/83), dōğdum < doğdum (1/18)

Yozgat Yöresi (OAAD): yāğmur < yağmur (s.174), bāğrımı < bağrımı (s.176)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Kilis ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): yāğmurdan < yağmurdan (14/61)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): dōğup < doğup (2/2)

Kilis Yöresi (GDİAT): dēğnek < değnek (s.183)

3.13.22.2. “h” Ünsüzünün Etkisiyle

“dāhi < dahi”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Aydın, Bolu, Çankırı, İzmir, Kayseri, Manisa, Yozgat ağızları.

dāhi < dahi (s.192) OAAD (Yozgat), (30/72) AMA, (38/21) BOİA, (I-2 06/28) MA, (111/16) ÇİYA, (I.4/44) İİÖKBİA, (s.116/2) KMİA, (III/14-48) AYYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova

dāhi < dahi: (1/83) YİYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Van ağızları.

Kemaliye Yöresi (KA): bōhca < bohça (5/56), mēhmēT < Mehmet (27/16), hānī < hani (1/19)

Van Yöresi (VMKA): hāmīsı < hepsi (51/137)

2. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Balıkesir, Çankırı, İzmir, Konya ağızları.

Adıyaman Yöresi (AİYASV): elhās “sözün kısası anlamında” (s.78)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): hāşlarız < haşlarız (16/50), dahā < daha (17/20)

Balıkesir Yöresi (BİA): hōş < hoş (III-2/62)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): dāhā < daha (I.22/3)

Konya Yöresi (KİKİYAÖ): hīzlı < hızlı (18/69)

3.13.22.3. “l” Ünsüzünün Etkisiyle

“güzēl < güzel”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Tunceli ağızları.

gözēlce < güzelce: (2-13/90) EYA

güzēl < güzel: (XCV/15) TİA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

güzēlce < güzelce: (19/8) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Kütahya, Ordu, Sakarya, Sivas ağızları.

güzēl < güzel: (119/16) BUIYA, (8/26) AYA, (III-4/75) BİA, (5/2) OİYA, (3/106) AMA,

güzēl: (46/41) AMMA

güzēl: (69/69) SİYA

güzēlce < güzelce (3/22) SİA, (68/8) SİYA, (21/25) BİAİ

gözēlce: (I-45/65) AİA

gözēlce: (XV/64) KÜYA

gözēlcē < güzelce: (23/9) BOİA

gözēlcene < güzelcene: (23/1) BOİA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kilis ağızları.

güzēl < güzel: (6/85) BYA, (I/34-7) KİLĀ

“bōl < bol”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

bōlcā < bolca: (57/45) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, İzmir ağızları.

bōl < bol (II-80/62) AĀA, (I.105/20) İİÖKBĀ

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

bōl < bol: (M109/50)

“ellī / ēlli < elli”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

ellī < elli (11/7) KA

ellī < elli (XXXII/7) KBAYA

ēllili < ellili (11/58) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Bursa, İçel (Anamur) ağızları.

ēlli < elli: (6/31) ANYA, (II-58/1) AĀA, (3/1) BUIYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

ālli < elli: (11/80) YĪYA

“āltın < altın”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Balıkesir, Bursa, İzmir, Nevşehir ağızları.

āltın < altın: (18/4) GBAA (İzmir), (10/29) BUIYA, (IV-14/52) BĀA, (49/11) NYA, (6/40)

AMA

āltun: (II-86/43) AĀA

“ēlma < elma”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

ēlması < elması (1/81) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağızı.

ēlma < elma (18/37) BUIYA

ēlması < elması (II-73/41) AĀA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

ēlmā < elma: (7/72) BYA

“gēlin < gelin”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

gēlinnī < gelinliği: (32/57)KA

2. Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur), Manisa, Muğla ağızları.

gēlin < gelin: (I-1 06/74) MA,

gēlini < gelini: (1/1) ANYA, (III/3-5) MYA

“nasıl < nasıl”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Ordu ağızları.

nasıl < nasıl: (124/43) OİYA, (12/205) AMA

nasıl < nasıl: (4/23) AYA

“yeşil < yeşil”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Isparta ağızı.

yeşil < yeşil: (XXV/2) IMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

yeşil < yeşil (M045/18) KAİA

“sālī < salı”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kütahya, Tokat, Uşak ağızları.

sālī < salı: (I-74/35) UİA, (113/35) TİYA

sālī: (XLV/16) KÜYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

sālī < Salı (39/6) YİYA

“altı” ‘sayı’

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Bilecik, Bursa, Kahramanmaraş ağızları.

altı < altı: (58/36) AYA (1/25) BUIYA, (10/86) AMA, (10/62) BİAİ

altı < altı: (23/71) KAYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

altı < altı: (31/11) YİYA

“hāley < halay”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Çankırı ağızları.

hāley < halay: (79/114)AMMA

hālay: (2/67) ÇİYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Tunceli ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): helē < hele (1-18/19)

Kemaliye Yöresi (KA): bülğur < bulgur (1/78)

Tunceli Yöresi (TİA): yaylāda < yaylada (XLI/1)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Trabzon Yöresi (TYA): kēlēk < kelek (25/33)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Bolu, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kütahya, Malatya, Nevşehir, Sakarya, Tokat, Uşak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): tēlli < telli (B3.08/9), tolū < dolu (B4.03/9)

Afyon Yöresi (GBAA): sancılānmiş < sancılanmış (28/7)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): ālTda < altta (1/60), dōlma < dolma (15/10), dāldırdıñ < daldırdın (10/27), yelēK < yelek (15/28), bülduñ < buldun (18/12), çālgısıynan < çalgısıyla (6/28)

- Amasya Yöresi (AMMA): bóylē < böyle (65/92)
- Ankara Yöresi (AİA): ēlediler <elediler (I-22/71), ihtiyarlĭk < ihtiyarlık (I-15/34), bālçığ < balçık (II-69/26), yēlkēni < yelkeni (II-59/20)
- Bolu Yöresi (BOİA): būlunur < bulunur (22/22)
- Bursa Yöresi (BUİYA): çēlik < çelik (2/10), āltmıř < altmış (56/3), yālnız < yalnız (3/12)
- Çankırı Yöresi (ÇİYA): ēlti < elti (66/24), ēldivanda < eldivende (42/54),
- Eskişehir Yöresi (AİAD): dēldiriz < deldiririz (s.115)
- Eskişehir Yöresi (EİMİYA): ġālik < gayrı (51/21)
- Hatay Yöresi (HA): alāyı < alayı (1.1.1/25), sefillĭġi < sefilliġi (10.8.1/25)
- Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): dēlĭ < deli (5/26), çālardıġ < çalardık (34/39), bile < bile (6/39)
- Kastamonu Yöresi (KMİKA): řōylē < şöyle (17/65)
- Kütahya Yöresi (KÜYA): bilēzik < bilezik (XXXIII/19)
- Malatya Yöresi (MİA): beylē < böyle (26/18), kömlēk < gömlek (130/55)
- Nevşehir Yöresi (NYA): řōylē < şöyle (27/45)
- Sakarya Yöresi (SİA): āltĭda < altĭda (2/10), yālnız < yalnız (27/78), çiftetēlli < çiftetelli (34/137), bilē < bile (65/48), ġolāy < kolay (46/39)
- Tokat Yöresi (TİYA): yōksūl < yoksul (12/2)
- Uşak Yöresi (UİA): ġōġdelēne < gökdelene (I-4/40)
4. Karahan tasnifinde örneklenememiş aġızlar: Bayburt, Edirne, Karaman, Kilis, Yalova aġızları.
- Bayburt Yöresi (BYA): bālĭh < balık (22/83), ēlti < elti (2/60), ēl < el “yabancı” (2/25), lāzūt < lazut (hlk.) “mısır” (105/124), taTlĭ < tatlı (26/10), tērlĭK < terlik (19/21), ēlde < elde (8/77), beřlĭk < beşlik (42/5)
- Edirne Yöresi (EİA): bellĭ < belli (2/8)
- Karaman Yöresi (KAİA): keklĭk < keklik (M065/50), ıslāk < ıslak (M047/61), sēl < sel (M076/2), tarlā < tarla (M073/82), yelēk < yelek (M065/12), aġbulūt < akbulut (M101/1)
- Kilis Yöresi (KİLİA): demēlĭ < demeli (II/15-8), yémelĭ < yemeli (II/15-10), atlĭ < atlı (III/6-30), ablāk < ablak (III/6-3), yepelēk < yepelek (hlk. “ince, zarif”) (I/56-227), deġnēk < deġnek (I/52-4), topalāk < topalak (I/56-228)
- Yalova Yöresi (YİYA): sūtlācın < sūtlacın (19/40), çiftetēlli < çiftetelli (8/115), ēl < el (4/49)

3.13.22.4. “m” Ünsüzünün Etkisiyle

“elmā < elma”

Aġız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doġu Grubu Aġızları: Elazıġ, Muş aġızları.

almā < elma: (XXIII/54) KBAYA

almāmı < elmamı: (s.96) AİAD (Muş)

2. Batı Grubu Aġızları: Afyon, Aydın, İzmir, Kahramanmaraş, Manisa, Uşak aġızları.

elmā < elma: (I-4/3) UİA, (I-6 04/20) MA, (I-A/31-21) AYYA, (7/94) AMA

ēlma: (38/10) KAYA

elmāsiymiř < elmasıymiş: (III.1/152) İİÖKBİA

“mīde < mide”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

mīdē < mide (117/93) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bilecik, Çankırı, Giresun, Kayseri, Manisa ağızı.

mīdesi < midesi: (36/67) ÇİYA

mīdem < midem (s.57/5) KMİA, (II-1 01/53) MA,

mīdeyi < mideyi: (66/19) BİAİ

mīdemde < midemde: (39/64) GİYA

mīdēnen < mide ilen (I-A/38-57) AYYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

mīdeyē < mideye: (58/172) KARYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Muş, Urfa ağızları.

Kemaliye Yöresi (KA): şīmdī < şimdi (53/1)

Muş Yöresi (MMA): temīz < temiz (I/91)

Urfa Yöresi (UMA): tūmī < tümü (1/25)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Bursa, Kahramanmaraş, Ordu, Sakarya, Sivas, Yozgat ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): umūT < umut (B2.08/25), çām < çam (A6.06/101)

Antalya Yöresi (AYA): burmā < burma (4/71)

Bursa Yöresi (BUIYA): dōmuz < domuz (3/58)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): kōmşusuyuz < komşusuyuz (8/46)

Ordu Yöresi (OİYA): mēmede < memede (42/37)

Sakarya Yöresi (SİA): yirmī < yirmi (1/16), ēmeklisiyim < emeklisiyim (11/26), bēkmēz < pekmez (33/212)

Sivas Yöresi (SİYA): tūm < tüm (152/19)

Yozgat Yöresi (OAAD): dūmanni < dumanlı (s.182)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): ūzūm < üzüm (19/27), aḥṣāma < akşama (37/15), ēmēKliyem < emekliyim (23/2)

Karaman Yöresi (KAİA): ūzūm < üzüm (M047/122), bekmēz < pekmez (M057/51)

3.13.22.5. “n/ñ” Ünsüzünün Etkisiyle

“sōnra < sonra /soñra”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Aydın, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Malatya, Manisa, Sivas ağızları.

sōnra < sonra: (1/7) ANYA, (2/48) SİYA, (s.49) GDİAT (Malatya), (I.39/12) İİÖKBİA, (103/22) KAYA

sōñra: (I-1 03/40) MA, (I-A/53-5) AYYA

sōñraki < sonraki: (12/8) AMA

2. Karahanlı tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

sōnra < sonra: (127/18) BYA

“bēn < ben”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Van ağızları.

bēn < ben: (1-18/69) EYA, (1/163) KA

bāne < bana: (45/15) VMKA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Aydın, Bilecik, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Konya, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Uşak ağızları.

bēn < ben: (A6.01/14) AOİAII, (II-69/7) AİA, (16/53) SİA, (74/18) ÇİYA, (s.130/27) KMİA, (III/3-21) MYA, (1/33) BUIYA, (17/2) KİKYAÖ, (s.246) GDİAT (Antep), (I-17/77) UİA, (7/34)AMA

bēñ: (I-A/21-77) AYYA, (A6.01/13) AOİAII

bēn: (27/26) KAYA

bēnimde < benimde: (4/94) EİMİYA

bēnimi < benimi: (12/17) NYA

bēñīm < benim: (53/8) GİYA

bāndān < benden: (62/1) GBAA (Aydın)

bāna < bana: (1/47) AMA, (65/1) BİAİ, (XVI/94) KYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman, Yalova ağızları.

bēn < ben: (M002/46) KAİA, (3/34) BYA, (16/215) YİYA,

“sēn < sen”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Van ağızları.

sānín < senin (46/108) VMKA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Bolu, Isparta, Kahramanmaraş, Uşak, Zonguldak ağızları.

sēn < sen: (81/28) KAYA, (I-17/76)UİA, (I-17/39) AİA

sēñ: (21/12) BOİA

sēñī < seni: (XV/6) IMA

sēnce < sence: (14/53) AMA

sāna < sana: (s.119) AİAD (Zonguldak)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne ağızları.

sēn < sen: (61/61) BYA, (21/5) EİA

“bütūn < bütün”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızları.

bütūn < bütün: (55/6) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Aydın, Bilecik, Kayseri, Manisa, Ordu, Sivas, Tokat ağızları.

bütūn < bütün: (13/35) AMMA, (s.74/12) KMİA, (161/13) SİYA, (54/118) BİAİ, (40/1) TİYA, (9/13) OİYA

pütūn: (II-4 04/9) MA

bütūñ: (I-A/54/25) AYYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük ağızları.

bütün < bütün: (21/18) BYA, (102/100) KARYA

“kēndi < kendi”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

kēndi < kendi: (1/28) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Denizli, Manisa, Sakarya ağızları.

kēndi < kendi: (I-15/19) AĬA, (57/28) SĬA

kēndim < kendim: (II-1 01/63) MA

kāndinā < kendine: (44/22) GBAA (Denizli)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

kēndi < kendi: (8/14) YĬYA

“samān < saman”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

samān < saman (45/s.179) EYAD, samān < saman (XXV/2) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Antalya ağızları.

samān < saman: (4/71) AYA, (s.231) AĬYASV

samānı < samanı: (I-52/126) AĬA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Elazığ, Kars, Muş, Tunceli ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): degirmāncıyı < değirmenciyi (25/s.126)

Elazığ Yöresi (KBAYA): ōndan < ondan (V/10)

Erzincan Yöresi (EYA): fīncān < fincan (7-6/33), nennī < nenni (1-18/36)

Erzurum Yöresi (ERĬA): di·nniyen < dinleyen (08 007 01/16)

Kars Yöresi (KĬA): yānı < yanı (93/6)

Kemaliye Yöresi (KA): çūnki < çünkü (41/35), hānī < hani (1/19)

Muş Yöresi (MMA): yamān < yaman (XX/2)

Urfa Yöresi (UMA): aynī < aynı (8/15)

Tunceli Yöresi (TĬA): yalanīzdir < yalnızdır (XXIV/26), Țurşūn < kurşun (XVIII/18),
öretmēn < öğretmen (XXVIII/9), yorgānımız < yorganımız (LXXXVII/19)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

Rize Yöresi (RĬA): yazāne < yazana (14/6), kazāne < kazana (14/7)

Trabzon Yöresi (TYA): ānında < anında (146/4) erkēn < erken (10/60), çān < çan (25/33)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Gaziantep, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), Kayseri, Kırşehir, Konya, Manisa, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOĬAII): yēnilik < yenilik (A1.16/21), erhān < erhan (A7.08/7)

Afyon Yöresi (GBAA): sancılānmış < sancılanmış (28/7)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): sōñ < son (3/42), yalānçı < yalancı (30/173), uyānmaz < uyanmaz (30/66), genē < gene (30/92), basāni < basanı (16/98), aslāni < aslanı (16/96), özēnti < özenti (20/18)

Anamur Yöresi (ANYA): gēne < gene (26/32)

Ankara Yöresi (AİA): erkēn < erken (II-89/19), altīn < altın (III-105/57), ōndan < ondan (I/14-5)

Antalya Yöresi (AYA): ōnce < önce (2/7), bēnzer < benzer (2/23), nēdēn < neden (92/15)

Balıkesir Yöresi (BİA): uzūn < uzun (II-5/135)

Bartın Yöresi (BA): ōnūnde < önünde (I/95), āni < ani (15/23), sigārān < sigaran (18/8), çayīn < çayın (18/8), šeKerīn < şekerin (18/8), şīndī < şimdi (20/34), inēK < inek (65/38), hanīmīnda < hanımında (23/12), yorgān < yorgan (13/16), yılān < yılan (s.36/2), dumān < duman (s.36/3), ōnūnē < önüne (s.36/14)

Bilecik Yöresi (BİAİ): kēndimiz < kendimiz (5/36), ōnce < önce (24/100), dūmān < duman (27/39), inēK < inek (49/181)

Bolu Yöresi (AİAD): kapunīng < kapının (s.160), dosdīngi < dostunu (s.160), gardaşımīng < kardeşimin (s.160)

Bolu Yöresi (BOİA): senē < sene (29/9), kadīn < kadın (64/7)

Bursa Yöresi (BUIYA): hānkımız < hangimiz (51/15), dēñiz < deniz (130/1), ōncesine < öncesine (15/14), mānda < manda (33/38)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): dānışman < danışman (112/2)

Gaziantep Yöresi (GA): bāni “kadın adı” (s.71)

Hatay Yöresi (HA): dēñedim < denedim (1.5.2/49)

Isparta Yöresi (IMA): ōñmamış (XXIII/14), burān < boran (XV/1), dolūnayā < dolunaya (XXIV/3), nennī < nenni (XXIV/5)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ōnce < önce (14/17)

Kayseri Yöresi (KMİA): kesīñ < kesin (s.76/21), gēñiş < geniş (s.100/29)

Kayseri Yöresi (OAAD): nēnni < nenni (s.82), derdīñi < derdini (s.92)

Kırşehir Yöresi (KYA): ānında < anında (V/31)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): yēni < yeni (17/56)

Manisa Yöresi (MA): ēniştesi < eniştesi (II-1 21/14), bīn < bin ‘sayı’ (II-7 02/2),

Nevşehir Yöresi (NYA): nīneñ < ninen (4/34)

Ordu Yöresi (OİYA): ōñū < önü (59/11), ğocamān < kocaman (58/2)

Sakarya Yöresi (SİA): doḡsān < doksan (14/51), ormān < orman (59/67), filcān < fincan (62/81), dēnge < denge (59/91), oyūn < oyun (62/81), ḡanī < hani (43/55), şīndī < şimdi (16/35)

Sivas Yöresi (SİYA): baba _annē < babaanne (56/55)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan, Bayburt, Iğdır, Karabük, Kilis, Yalova ağızı.

Ardahan Yöresi (DİAT): arslāni < arslanı (s.141)

Bayburt Yöresi (BYA): tānrı < tanrı (57/15), ānnem < annem (106/10), seKsēn < seksen (135/5), mīnder < minder (13/16), üçūncū < üçüncü (72/17), kırkīncī < kırkınıcı (100/7)

Iğdır Yöresi (DİAT): arāni < aranı (s.9)

Karabük Yöresi (KARYA): āncaḡ < ancak (177/30), ānında < anında (195/8), ānca < anca (206/84)

Karaman Yöresi (KAİA): tümēn < tümen (M042/3), inēk < inek (M124/43), bīn < bin ‘sayı’ (M107/57) ḡazān < kazan (M092/46), doḡsān < doksan (M068/4)

Kilis Yöresi (KİLİA): bulān < bulan (I/29-103)

Yalova Yöresi (YİYA): ḡāzāndı < kazandı (16/62), ōndan sora < ondan sonra (12/52)

3.13.22.5.1. Sıfat-fiil Ekinde (-An)

Sıfat-fiil eki olan “-An” ekinde de vurgu tonlamaya bağlı uzunluklar görülmektedir. “-An” sıfat-fiil eki bütün Anadolu ağızlarında sıkça kullanılır. Ek, en çok sıfat olarak kullanılan kelimeler türetir. Sıfat ismi, daha çok geçmiş zaman ve şimdiki zamanı kapsayan geniş zaman kavramıyla yaptığı hareketle nitelendirir” (Üstüner, 2000a: 53). “n” sesinin konuşma sırasında titreşimli ve palatal özelliği etkisiyle de uzunluklar görülmektedir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Tunceli ağızları.
gelēn < gelen: (2-4/1) EYA, (XXXIV/33) TİA
2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Gaziantep, Sakarya, Sivas ağızları.
geçēn < geçen: (47/13) AYA, (12/33) SİA, (s.314) GA
art ‘ān < artan: (s.51) GA
bolmān _uçun < olman için: (140/10) SİYA
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce ağızı.
evlenēnden sōra < evlendikten sonra: (1/38) DİKİYAA

Yukarıdaki örnekte sıfat-fiil eki olarak kullanılan “+dlk” eki yine aynı şekil sıfat-fiil eki olan “+An” eki şeklinde kullanılmıştır. Uzunluk “+An” sıfat-fiil ekinin etkisiyle meydana geldiği için bu başlık altında değerlendirilmiştir.

3.13.22.6 “r” Ünsüzünün Etkisiyle

“r” ünsüzü titreşimli ses yapısına sahip olduğu için konuşma esnasında vurgu ve tonlama bağlı olarak yanındaki ünlüleri uzatabilmektedir. Vurgu ve tonlamanın etkisine göre kendinden önce veya kendisinden sonraki heceler de ikincil uzunluklar meydana getirmektedir.

Buran (2006), “...r ünsüzünün söyleyiş zorluğu ve dolayısıyla düşürülme eğilimi dolayısıyla yanındaki ünlünün onun boğumlanma süresinin bir kısmını üzerine almasıyla ilgili olabilir. Vurgu ve tonu güçlenen ünlü göreceli bir uzunluğa da sahip olmaktadır.” ifadesi ile “r” ünsüzünün vurgu-tonlamaya bağlı uzunluğun sebebini açıklamıştır. “r” ünsüzü de bazen kendisinden hemen önceki ünlü de uzamaya sebebiyet verirken bazen de kendisinden sonraki ünlüyü etkileyip uzatmaktadır. Örneğin; bōreK (33/38) YİYA, bōrēk (12/128) BYA vb. şekillerde olabilmektedir.

“tārla < tarla”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Bilecik, Sakarya ağızları.
tārla < tarla: (4/19) BİAİ, (96/53) AYA
tārlayı < tarlayı: (3/98) SİA
tārlasını < tarlasını: (I-B1/6-70) AYYA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
tārla < tarla: (7/9) BYA

“yīrmi < yirmi”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Muş ağızı.
yīrmi < yirmi: (s.105) AİAD (Muş)
2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Gaziantep, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kütahya, Malatya, Muğla, Nevşehir, Niğde ağızları.

yirmi < yirmi: (I/63-24) MYA, (V/121) KÜYA, (s.10) GDİAT (Malatya), (s.150) GDİAT (Maraş), (s.255) GDİAT (Antep), (4/8) KAYA, (s.35) OAAD (Niğde), (I-32/3) AİA, (1/5) ANYA, (B3.14/36) AOİAII

yirm jiki < yirmi iki: (16/12) NYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan, Karaman, Kilis ağızları.

yirmi < yirmi: (s.193) GDİAT (Kilis), (s.106) DİAT (Ardahan), (M061/3) KAİA

“böreK < börek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

böreK < börek: (16/99) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Gaziantep, Giresun, Kahramanmaraş, Kütahya, Manisa, Muğla ağızları.

böreK < börek: (I/25-38) MYA, (II/6-180) KİLİA, (57/21) BUIYA, (s.112) GA, (98/86) KAYA, (s.66) GYAS, (II/2-16) AYYA, (6/18) AMA, (51/3) GİYA

böreK: (I-12 05/219) MA, (II-3/134) BİA

böreg: (4/60) AMMA

böregleri < börekleri: (VIII/50) KÜYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman, Kilis, Yalova ağızları.

böreK < börek: (14/28) BYA

böreK: (33/38) YİYA

börēK çörek < börek çörek: (M097/13) KAİA

börēK: (12/128) BYA

“ērik < erik”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Bilecik, Bursa ağızları.

ērik < erik: (3/12) BUIYA, (24/52) AYA, (12/37) BİAİ

ērüg: (3/72) AMMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

ērīk < erik: (19/27) BYA

erūk < erik: (40/43) BYA

“ārpa < arpa”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

ārpa < arpa: (1/53) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Çankırı, Eskişehir ağızları.

ārpa < arpa: (5/7) ÇİYA, (3/11) BUIYA, (7/28) EİMİYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

ārpā: (20/43) BYA

“biraz”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

bırāz < biraz: (21/64) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bartın, Manisa, Muğla, Ordu, Sakarya, Tokat ağızları.

bırāz < biraz: (31/36) SİA, (II/16-38) MYA, (16/7) TİYA, (8/18) OİYA, (16/142) AMA

birā'z: (16/16) ZBKĪA

birāz: (I-2 03/68) MA

“**ārtık < artık**”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.

a·rtuḥ < artık: (06 019 01/29) ERĪA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Malatya, Sakarya ağızları.

ārtık < artık: (1/38) AMA,

ārtık: (60/27) SĪA

ārtıḥ: (s.31) GDĪAT (Malatya)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Kars, Tunceli ağızları.

Diyarbakır Yöresi (DA): yāra < yara (LI/11)

Elazığ Yöresi (EYAD): o sırā < o sıra (55/s.201)

Erzincan Yöresi (EYA): ġatır < katır (1-7/16)

Erzurum Yöresi (DĪAT): ayrān ġidi < ayran idi (s.215)

Kars Yöresi (DĪAT): ōraya < oraya (s.163)

Kars Yöresi (KĪA): sevīrim < severim (8/4), alır < alır (8/5), gelır < gelir (8/6), ġalır < kalır (8/6), yapılrımış < yapılrımış (8/14), ōri < orayı (62/16)

Kemaliye Yöresi (KA): ěrkeK < erkek (11/14), ōrTmüŝ < örtmüŝ (25/1), sārmsaḥlū < sarmısaklı (59/49)

Tunceli Yöresi (TĪA): sonrā < sonra (VI/5), ayrī < ayrı (XVIII/16), yarīn < yarın (LXXXVII/67), yūrēk < yürek (XXIV/2)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Trabzon Yöresi (TYA): ırāḥ < ırak (36/4)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Gaziantep, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Sakarya, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOĪAII): ōrtada < ortada (A2.05/4), ġürtulunca < kurtulunca (A3.16/43), tārım < tarım (A6.16/30), sārđıḥ < sardık (A5.14/4), āra < ara (A6.15/80), birbirīne < birbirine (A6.10/2), sayār < sayar (A4.02/137), ōrdu < ordu (B5.01/38)

Adıyaman Yöresi (AĪYASV): tamār < damar (s.256), soñırā < sonra (s.241), baḥrāḥ < bakraḥ (s.22), heŝbirī < hiç biri (s.128)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): ayārladım < ayarladım (4/81), sārđı < sardı (10/17), yōrgan < yorgan (12/126), yuvārlaK < yuvarlak (15/68), tērlē < terle (17/256), ūzērliK < üzerlik (18/5), garā < kara (23/57)

Ankara Yöresi (AĪA): ūḥēr < üçer (I-15/21), beŝēr < beşer (I-15/21)

Antalya Yöresi (AYA): otūrduḥ < oturduk (5/19)

Aydın Yöresi (AYYA): tuġrūl < tuġrul (I-A/62-150), ḥōrek < çörek (I-A/20-36)

Bilecik Yöresi (BĪAĪ): ḥōrek < çörek (11/11), serīn < serin (3/57), sürē < süre (49/171)

Bolu Yöresi (BOĪA): ḥāmūr < çamur (4/7), dērin < derin (16/27)

Bursa Yöresi (BUĪYA): sārma < sarma (7/23), ōrümcek < örümcek (11/1), tērk < terk (16/6)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): sārımsaḥ < sarımsak (1/15), çōreg < çörek (107/47), ērkekler < erkekler (11/14)

Denizli Yöresi (GBAA): ōrta < orta (43/32)

Eskişehir Yöresi (AİAD): çērçiden < çerçiden (s.121)

Hatay Yöresi (HA): götūrdū < götūrdū (2.7.1/12)

Isparta Yöresi (IMA): bayrām < bayram (XX/3)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): davār < davar (11/97), soñrā < sonra (30/40), kīrveler < kirveler (128/13), çōreknen < çörekle (80/65), bēri < beri (98<31), mōr < mor (60/20), olārağ < olarak (81/47) bayrāmı < bayramı (128/19), görē < göre (9/2), torūñ < torun (47/59), yīrāk < ırak (17/15)

Kırşehir Yöresi (KYA): ārabayna < arabayla (LVIII/50)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): onnansoñrā < ondan sonra (6/372), sarīnēK < sarı inek (6/368), arāmaya < aramaya (29/39), çūrūdū < çürüdū (29/35)

Kütahya Yöresi (KÜYA): bārışır̄la < barışır̄lar (I/156), tōrbayla < torbayla (XXVII/24)

Malatya Yöresi (GDİAT): tesir̄ne < tesirine (s.39)

Malatya Yöresi (MİA): ōrada < orada (143/7)

Manisa Yöresi (MA): ōrak < orak (I-1 05/74), āraba < araba (I-2 03/50), çitārī “kumaş” (I-12 04/69), gōrev < görev (I-1 02/9), yōrulmadım < yorulmadım (I-5 03/61), bārışdıK < barıştık (II-1 06/8), ērkek < erkek (II-4 04/23), ūr < ur (II-1 21/225), birbir̄ne < birbirine (I-5 08/24), dērē < dere (II-1 21/109)

Maraş Yöresi (GDİAT): ōriye < oraya (s.135)

Muğla Yöresi (MYA): ōrmanda < ormanda (I/2-18), şārkiyī < şarkıyī (III/3-14), ġayrī < gayrı (III/16-5)

Sakarya Yöresi (SİA): bōrcu < borcu (20/41), pāncār < pancar (30/3), tōrbayı < torbayı (3/3), başārdım < başardım (12/35), ōrtū < örtü (34/4), yukārī < yukarı (44/26), 'ōr'nek < örnek (62/31)

Sereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): yā:reden < yaratan (s.144)

Tokat Yöresi (TİYA): sārduḥ < sardık (1/1)

Uşak Yöresi (UİA): bārışmam < barışmam (II-87/328), ārdıç < ardıç (I-54/25)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): duḡdūramazdıkin < durduramazdın ki (1/305)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Iğdır, Karaman, Kilis, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): pāncār < pancar (86/9), çāvdār < çavdar (91/78), çāmūr < çamur (10/25), yāmūr < yağmur (10/25), dūri < duruyor (2/133), davār < davar (65/38), āyrān < ayran (26/10), aḡīr < ağır (43/23), dıṣārī < dışarı (110/25), sārmā < sarma (14/29), tērlīK < terlik (19/21)

Edirne Yöresi (EİA): ōraya < oraya (41/2)

Iğdır Yöresi (İİA): tārdır < tardır “çalgi türü” (46/15)

Karaman Yöresi (KAİA): demīr < demir (M111/3), kōmūr < kömür (M111/3), bakīr < bakır (M023/7), sırā < sıra (M085/13), ayrān < ayran (M097/8)

Kilis Yöresi (KİLİA): pīrpīrīm < pırpırım (II/15-22), birīm < birim (II/15-23), çılparīm < çıparım (I/34-10)

Yalova Yöresi (YİYA): ērkek < erkek (7/30), tērs < ters (8/36), gövēcīn < güvercin (25/23)

3.13.22.6.1. Geniş Zaman Ekinde –(I)r / -(A)r

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Erzurum (Kemaliye), Kars, Van ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): yapār < yapar (1-2/7), gidēr < gider (2-42/17), gidērsin < gidersin (1-29/41), edēr < eder (2-16/13), temizlettirdim < temizlettirdim (2-27/3)

Erzurum Yöresi (ERİA): gide·r < gider (06 008 03/24), geçe·rseen < geçersen (09 027 02/32), biçe·rseen < biçersen (09 028 02/33), gide·rsin? < gidersin (14 062 02/59)

Kars Yöresi (DİAT): ğidērken < giderken (s.67)

Kars Yöresi (KİA): gelİR < gelir (4/21), ulaşİR < ulaşır (94/14), sevİRim < severim (8/4), alİR < alır (8/5), ğalİR < kalır (8/6), yapıİRmiş < yapılmış (8/14)

Kemaliye Yöresi (KA): bişērdĭ < pişerdi (1/1), bişēr < pişer (1/9), gelİrlerdi < gelirlerdi (43/78), yapıİR < yapılır (44/20), bilİrsİz < bilirsiniz (5/32)

Tunceli Yöresi (TİA): gidēr < gider (XXXIV/33), konār < konar (XCV/3), akār < akar (XCV/6), deĝēr < deĝer (XCV/6)

Van Yöresi (VMKA): açārdi < açardı (46/34)

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Denizli, Eskişehir, Giresun, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Uşak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): gelİR < gelir (B3.08/21)

Afyon Yöresi (GBAA): ākāsın < ekersin (34/4), bulİrsuĝ < bulursun (37/27)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): asılİR < asılır (1/38), dōkēr < döker (4/41), alİR < alır (6/62), gayār < kayar (14/126), olūr < olur (23/20), açārdık < açardık (27/77)

Amasya Yöresi (AMMA): öpēr < öper (41/72)

Ankara Yöresi (AİA): olūr < olur (I-15/10), gelİR < gelir (I-15/10), ğulēr < güler (I-15/16), bülūr < bulur (I-15/20), geçēr < geçer (I-15/21), yaşār < yaşar (I-15/23), gidēr < gider (I-15/29)

Antalya Yöresi (AYA): binērdi < binerdi (1/53), çıkārdım < çıkardım (3/31), ĝedērdi < giderdi (5/9), ĝonuşūr < konuşur (11/8), kesērdik < keserdik (97/10), sarārdık < sarardık (97/10), ēlērsiñ < elersin (123/61)

Aydın Yöresi (AYYA): yapārız yaparız (I-A/1-18), ğatārız < katarız (I-A/2-4), kēsārız < keseriz (I-A/6-11), ēdārız < ederiz (I-A/6-12), serērız < sereriz (I-A/6-87), atārız < atarız (I-A/20-36), yaşār < yaşar (I-B/1-30)

Bartın Yöresi (BA): minēr < biner (I/53)

Bilecik Yöresi (BİAİ): atārız < atarız (1/84), ekērız < ekeriz (10/44), sūrērız < süreriz (10/50), sarārız < sararız (10/52), dūtēr < tüter (27/48), akār < akar (32/100), yakārız < yakarız (33/18), serērız < sereriz (53/11), olūr < olur (62/28)

Bolu Yöresi (BOİA): yapār < yapar (4/27), gidēr < gider (6/19), alİR < alır (9/11), goyārız < koyarız (30/5), yazārdım < yazardım (44/1), satārdık < satardık (32/25), ĝızārduruz < kızartırız (93/20), gaynār < kaynar (93/20), okūrun < okurum (16/26), arārın < ararım (77/12)

Bursa Yöresi (BUIYA): çıkārsa < çıkarsa (1/16), olūrdu < olurdu (33/40), gidērken < giderken (142/34)

Denizli Yöresi (GBAA): bişİR < pişir (51/9)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): olūr < olur (39/337)

Giresun Yöresi (GİYA): çevİrdim < çevirdim (7/7), verūr < verir (15/18)

Isparta Yöresi (IMA): olūr < olur (XIV/7), savūrūr < savurur (XXIV/7)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): yıkārım < yıkarım (I.87/14), ğatārım < katarım (I.87/16), yakārım < yakarım (I.87/18), yapārız < yaparız (II.3/18), ğatārız < katarız (II.3/17)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): yatār < yatar (11/69), yetēr < yeter (11/64), olūr < olur (11/73), satārdıĝ < satardık (55/53), yapārdım < yapardım (55/53), ğuyārdıĝ < koyardık (59/19), gidēriĶ < gideriz (59/39), atārıĶ < atarız (116/26), çekēriĶ < çekeriz (63/64), açārım < açarım (68/24), kesērim < keserim (68/24), ğoyārım < koyarım (68/25), êkērdik < ekerdik (120/65), ğedērdim < giderdim (66/14), atārıĶ < atarız (68/28)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): dōşērüz < dōşeriz (4/6)

Kayseri Yöresi (KMİA): ğonūr < konur (s.25/19), ğurudulūr! < kurutulur (s.118/10)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): yapılūr < yapılır (15/27)

Kütahya Yöresi (GBAA): dolaşırām < dolaşırım (23/3)

Kütahya Yöresi (KÜYA): yapārıla < yaparlar (I/327)

Malatya Yöresi (MİA): olūr < olur (26/24), sürēr < sürer (29/6), ezēr < ezer (42/6), gidēr < gider (75/37), edērim < ederim (130/7), çekēr < çeker (130/60), ğüdēr < güder (130/74), ğurudūr < kurutur (22/2)

Manisa Yöresi (MA): ğurārız < kurarız (II-8 04/247), dōşērız < dōşeriz (II-8 05/25), okūruz < okuruz (II-8 05/66), bakārsıñ < bakarsın (I-8 08/21)

Muĝla Yöresi (MYA): içērız < içeriz (I/39-2), daĝārız < takarız (I/39-1), dikērız < dikeriz (I/39-3), gidērız < gideriz (I/46-1), gelīrız < geliriz (I/46/2), ğatārız < katarız (I/47-80), yıkārız < yıkarız (II/1-5), edērız < ederiz (II/1-5), bulūrmuş < bulurmuş (III/15-114), ğaçārmış < kaçarmış (III/15-139), göçērdiĶ < göçerdik (I/44-58)

Neşehir Yöresi (NYA): ğezīrız < gezeriz (67/2)

Sakarya Yöresi (SİA): gidērler < giderler (30/3), olūr < olur (43/39), uzār < uzar (43/60), giderīz < gideriz (66/20), ğeyērīz < giyeriz (66/24)

Uşak Yöresi (UİA): gidērız < gideriz (I-45/9), oynārlar < oynarlar (I-45/9)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): yapārdıĶ < yapardık (15/2)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Karaman, Kilis, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): gelūr < gelir (4/5), kāynār < kaynar (13/5), tāĶār < takar (13/23), ğōyār < koyar (13/24), sāyār < sayar (20/48), olūr < olur (20/48), sēvēr < sever (20/48), azār azār < azar azar (35/29), yēdūrūr < yedirir (35/34), taĥılūr < takılır (74/8), gidērler < giderler (73/33)

Edirne Yöresi (EİA): Ķalkārsa < kalkarsa (2/27), boyārdık < boyardık (4/61), gidērdi < giderdi (5/3), atārdın < atardın (5/25), silērmış < silermiş (11/4), istērsen < istersen (12/35), kopārmış < koparmış (21/3)

Doĝu İlleri Ağızları (DİAT): istēr < ister (s.24), baĥērsen < bakarsın (s.40)

Karaman Yöresi (KAİA): bōzār < bozar (M057/24), olūr < olur (M077/10), ğaçār < kaçar (M131/19), biçēr < biçer (M001/72), otlanūr < otlanır (M009/106), sūtlenūr < sütlenir (M009/107), ğatlanūr < katlanır (M009/108)

Kilis Yöresi (KİLİA): kāynār < kaynar (I/51-15), düzēr < düzer (I/56-72), ğezēr < gezer (I/56-231)

Yalova Yöresi (YİYA): yıkārız < yıkarız (3/14), oynārız < oynarız (3/16), kapārız < kaparız (17/112), istērim < isterim (31/41), tarārız < tararız (33/66)

3.13.22.6.2. Geniş Zamanın I.Teklik Şahıs Ekinde (-n)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu, Manisa ağızları.

Bolu Yöresi (BOİA): söylerîn < söylerim (20/13)

Manisa Yöresi (MA): bilmēn < bilmem (I-1 05/37)

Standart (ölçünlü) dilde “-m” olarak kullanılan şahıs eki bazı yöre ağızlarında seyrek de olsa “-n” biçiminde kullanılmıştır.

3.13.22.6.3. Bildirme Eki (+dİr)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Tunceli ağızları.

Kemaliye Yöresi (KA): senedūr < senedir (16/52), ēydūr < iyidir (18/32), tācidūr < tacıdır (53/26), aydūr < aydır (54/8), bubenimdūr < bu benimdir (64/33), vardūr < vardır (1/13), meşurdūr < meşurdur (1/58), yohdūr < yoktur (1/67), fasulyesidūr < fasulyesidir (2/2)

Tunceli Yöresi (TİA): çoktūr < çoktur (XXIV/1), yalanızdūr < yalnızdır (XXIV/25), ortadūr < ortadır (XCV/15), dumandūr < dumandır (XCV/39), yildūr < yıldır (LXXXVII/104)

2. Batı Grubu Ağızları: Sivas ağızları.

Sivas Yöresi (SİYA): vardūr < vardır (69/69)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızları.

Karaman Yöresi (KAİA): çorbadūr < çorbadır (M048/3), pilavdūr < pilavdır (M048/3)

3.13.22.6.4. Edatlarda

“ondan keri < ondan kēri”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur) ağızları.

Anamur Yöresi (ANYA): oñdan kēri “dan/den sonra” (19/8)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kırıkkale ağızları.

Kırıkkale Yöresi (KİİA): ondan kēri “dan/den sonra” (14/28)

Necmettin Hacıeminoğlu “Türk Dilinde Edatlar” kitabında bu edatın Eski Türkçede, Karahanlı sahasında ve az da olsa Kıpçak sahasında kullanıldığına değinmiştir (Hacıeminoğlu, 2015: 59). TT ağızlarında da Anamur yöresi ve Kırıkkale yöresinde o dönemlerde kullanılan anlamıyla kullanılmıştır. Vurgu ve tonlama etkisiyle de uzunluk meydana gelmiştir.

3.13.22.7. “v” Ünsüzünün Etkisiyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Erzurum ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): gūveşler < güveçler (7-2/11)

Erzurum Yöresi (ERİA): e·verdim < everdim (02 025 01/9)

Kemaliye Yöresi (KA): kāvururlar < kavururlar (1/20)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize

Rize Yöresi (RİA): tāvuk < tavuk (22/50)

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kayseri, Konya, Manisa, Ordu, Sakarya, Uşak, Zonguldak ağızları.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): hāvlı < havlu (3/71), yāvrum < yavrum (12/151), baklavānīñ < baklavanın (12/161), āyvā < ayva (16/47), govā < kova (13/138)

Amasya Yöresi (AMMA): ēvimiz < evimiz (3/99)

Ankara Yöresi (AĪA): yavāş < yavaş (I-20/129), yāvrum < yavrum (I-53/56)

Antalya Yöresi (AYA): yāvrim < yavrum (5/5)

Bilecik Yöresi (BĪAĪ): ayvā < ayva (43/18), dōvdüm < dövüm (58/12)

Bolu Yöresi (BOĪA): ēvde < evde (79/15)

Bursa Yöresi (BUĪYA): yāvrum < yavrum (40/5)

Çankırı Yöresi (ÇĪYA): ēvlerde < evlerde (12/18)

Eskişehir Yöresi (EĪMĪYA): sēvmiş < sevmiş (7/27)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ēvlendiğ < evlendik (33/52)

Kayseri Yöresi (KMĪA): yavāş < yavaş (s.88/21)

Konya Yöresi (KĪKYAÖ): ēvimden < evimden (6/304)

Manisa Yöresi (MA): çavūş < çavuş (I-8 04/67)

Ordu Yöresi (OĪYA): yavāş < yavaş (104/11)

Sakarya Yöresi (SĪA): çevre < çevre (34/3), tāvşān < tavşan (39/25), āvīç < avuç (33/70)

Uşak Yöresi (UĪA): dēve < deve (I-23/9), ēvlilik < evlilik (I-7/16), güvēye < güveye (I-17/62), sēvdi < sevdi (I-18/18), ēv < ev (I-8/9)

Zonguldak Yöresi (AĪAD): ōvanın < ovanın (s.203)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kilis, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): baklavā < baklava (13/4), ēvde < evde (19/35), hāvlı < havlu (14/10)

Kilis Yöresi (KĪLĪA): yavāşTan < yavaştan (III/6-163), ēv < ev (III/6-183)

Yalova Yöresi (YĪYA): ēvli < evli (3/12), ēv < ev (8/102), ēvleri < evleri (1/69)

3.13.22.8. “y” Ünsüzünün Etkisiyle

“büyük”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye)

bōyūk < büyük: (1/48) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Kütahya, Ordu ağızları.

büyūk < büyük: (I/36) KÜYA,

bōyūk: (49/1) BĪAĪ,

bōyūk: (132/16) OĪYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Kilis ağızları.

büyūk < büyük: (M098/15) KAĪA

büyūk: (M026/2) KAĪA

bōyūk: (I/56-57) KĪLĪA

“bāyram < bayram”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bursa ağızları.

bāyram < bayram: (7/22) BUĪYA, (2/72) AYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars ağızları.

Erzincan Yöresi (EYA): tiyēze < teyze (2-28/32)

Erzurum Yöresi (ERİA): deye: < diye (09 049 01/30)

Kars Yöresi (KİA): pāyı < payı (61/102), tāyı < tayı (62/22)

Kemaliye Yöresi (KA): āyrı < ayrı (172), hāydi < haydi (1/102), yāşlıyız < yaşlıyız “ıslak” (64/33)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

Rize Yöresi (RİA): yūmdi < yumdu (5/40), yāy < yay (13/2), āyiramazuk < ayıramayız (26/42), 'āyin < ayın (22/10)

Trabzon Yöresi (TYA): sōyleyeyim < söyleyeyim (33/54)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Gaziantep, Giresun, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Konya, Manisa, Niğde, Sakarya, Sivas, Uşak, Yozgat ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): yātaḥ < yatak (A4.01/118), yūzūp < yüzüp (A7.09/35)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): āynı < aynı (1/18), āylık < aylık (10/62), āyrılığı < ayrılığı (13/26), diyē < diye (13/124), ayriyēten < ayriyeten (17/139)

Amasya Yöresi (AMMA): iyī < iyi (1/16), āynı < aynı (19/25), şōyle < şöyle (73/14)

Anamur Yöresi (ANYA): yūkses < yüksek (5/23),

Ankara Yöresi (AİA): şōyle < şöyle (I-8/35), İyidi < iyiydi (I-12/1), āyrı < ayrı (II-95/21), āynı < aynı (I-26/21)

Antalya Yöresi (AYA): ġāyrı < gayrı (12/67), āynı < aynı (178/108), yētmeyēn < yetmeyen (153/4)

Antep Yöresi (GDİAT): dīye < diye (s.226), sōyle < söyle (s.232)

Bilecik Yöresi (BİAİ): iyī < iyi (45/43)

Bolu Yöresi (BOİA): iyīce < iyice (9/7), yīlı < yılı (84/13), şōyle < şöyle (50/42), yāş < yaş “ıslak” (79/34)

Bursa Yöresi (BUIYA): dūymadık < duymadık (3/2), būydāy < buğday (3/11), āyçiçek < ayçiçek (3/11)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): āyrı < ayrı (5/33), yūfka < yufka (30/26), yāvru < yavru (110/27), şōyle < şöyle (36/18) āyva < ayva (21/54)

Denizli Yöresi (GBAA): güvēyā < güveye (40/34)

Giresun Yöresi (GİYA): sōylüyorlar < söylüyorlar (66/41)

Isparta Yöresi (IMA): ġuyūdan < kuyudan (XXIV/10), Kāya < kaya (XXIV/1)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): eyīyim < iyiyim (5/10), ūye < üye (14/38), sōyledim < söyledim (44/40)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): şōylē < şöyle (17/65)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): şōyle < şöyle (2/17), būyūmüş < büyümüş (6/323)

Manisa Yöresi (MA): āynısı < aynı (II-1 21/187)

Maraş Yöresi (GDİAT): sēyređim < seyrediyorum (s.162)

Niğde Yöresi (OAAD): āyana < ayağına (s.50)

Sakarya Yöresi (SİA): 'yāvrim < yavrum (5/51), āynı < aynı (38/130)

Sivas Yöresi (SİYA): ayāk < ayak (152/49)

Uşak Yöresi (UİA): ōysa < oysa (I-9/63)

Yozgat Yöresi (OAAAD): İyisi-de < iyisi de (s.144),

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Karabük, Karaman, Kilis, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): āyinen < aynen (13/89), āyni < aynı (21/31), āyrī < ayrı (8/57), bāyıldı < bayıldı (6/38)

Edirne Yöresi (EİA): yūkseklī < yüksekliği (24/43)

Karabük Yöresi (KARYA): Kōyma < koyma (7/35), Kāybolmuş < kaybolmuş (9/33), şöyle < şöyle (160/5), gāyri < gayri (47/46)

Karaman Yöresi (KAİA): buydāy < buğday (M058/1), albāy < albay (M069/8)

Kilis Yöresi (KİLİA): dāyak < dayak (I/56-234)

Yalova Yöresi (YİYA): yūk < yük (9/33), āyni < aynı (2/39), āyrī < ayrı (4/85)

3.13.23. İşaret Zamirinde Vurgu-Tonlamaya Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Erzincan, Kars, Tunceli, Urfa ağızları.

ō: (56/118) KİA, (3-18/3) EYA, (XL/51) TİA

ū: (33/30) UMA, (V/12) DA

şüū: (2-33/70) EYA

şūsu < şusu: (4-20/2) EYA

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bolu, Çankırı, Isparta, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Nevşehir, Sakarya, Tokat, Zonguldak ağızları.

ō: (4/7) SİA, (70/29) AMMA, (40/38) TİYA, (s.100/24) KMİA, (56/4) MİA, (60/17) NYA , (2/13) AYA

ō!: (I/61) BA

ū: (III-4/30) BİA, (4/67) KAYA, (10/15) MİA, (31/19) BOİA, (s.180) AİAD (Zonguldak)

şō: (4/36) NYA, (I/21) KYA, (1/66) ÇİYA

şū < şu: (V/103) KÜYA, (10/48) AYA, (39/104) AMMA, (29/7) BOİA, (81/32) KAYA

hō: (I-A/15-116) AYYA

ḥō: (XXI/2) IMA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Iğdır, Karabük, Karaman, Yalova ağızları.

ō: (202/17) KARYA, (4/82) İİA, (3/79) BYA

ū: (13/289) YİYA, (99/127) KARYA, (35/22) BYA

şū < şu: (5/57) BYA, (M026/21) KAİA

3.13.24. Tek Heceli Kelimelerde Vurgu-Tonlamaya Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Tek heceli kelimelerde vurgu tonlamanın etkisiyle meydana gelen ikincil uzun ünlü olan kelimelere bakıldığında daha tonsuz, patlamalı ünsüzlerden meydana gelen seslerde uzunluğu

meydana geldiği görülmektedir. Patlamalı seslerin etkisi ile vurgu tonlama baskın olunca ünlü seslerde de uzama meydana gelmektedir.

“çök < çok”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

çök < çok: (85/12) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Antalya, Aydın, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Kahramanmaraş, Kastamonu, Konya, Manisa, Muğla, Ordu, Sakarya, Sivas, Uşak, Zonguldak ağızları.

çök < çok: (59/55) SİA, (72/6) SİYA, (1/166) ZBKİA, (29/61) BİAİ, (3/177) KMİKA, (s.36/3) BA, (23/42) OİYA

çok: (29/6) BOİA, (I-7/38) UİA, (III/4-4) MYA, (82/22) AYA, (3/82) KİKİYAÖ, (II-04/3) MA, (15/69) KAYA, (9/19) SİA

çök: (3/76) AMA

çök: (A3.07/35) AOİAII, (III/14-32) AYYA

çökdür < çoktur: (51/24) BUİYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kilis ağızları.

çök < çok: (II/2-17) KİLİA

çök: (1/69) BYA

Yukarıdaki çök < çöh örneği Azerbaycan Türkçesinde de kullanılmaktadır. Yalçın (2013), Azerbaycan ve Türkiye Türkçesinde seslerin genelde kısaldığını ifade ederek; “Azerbaycan çök > çöh” uzun ünlülü kullanımının görüldüğünü ifade etmiştir.

“et < et”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bilecik, Çankırı, Uşak ağızları.

et < et: (54/42) ÇİYA, (56/41) BİAİ (I-67/9) UİA

et: (34/39) AYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

Diyarbakır Yöresi (DA): kât < kat (XXXII/16)

Erzincan Yöresi (EYA): ât < at (1-7/16)

Kemaliye Yöresi (KA): fēs < fes (11/18), pēK < pek (53/3)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Bartın, Bolu, Kastamonu, Nevşehir ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): sâç < saç (A1.17/29), tōz < toz (A8.09/8), , pīs < pis (A8.02/73)

Antalya Yöresi (AYA): kēz < kez (132/68), ôt < ot (4/71)

Bartın Yöresi (BA): sâç < saç (s.36/8)

Bolu Yöresi (AİAD): ît < it (s.163)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): kât < kat (1/27)

Nevşehir Yöresi (NYA): kât < kat (2/50)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kilis, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): ôt < ot (27/21), kış < kış (38/59)

Kilis Yöresi (KİLİA): tēk < tek (III/6-9)

Yalova Yöresi (YİYA): kât < kat (16/155)

3.13.25. Bazı Kelimelerde Vurgu-Tonlamaya Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars, Muş, Tunceli, Urfa, Yusufeli ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): āta < ata (14/s.89), baltā < balta (36/s.159), elā < ela (36a/s.163)

Elazığ Yöresi (KBAYA): şımdī < şimdi (XLV/4)

Erzincan Yöresi (EYA): gardāş < kardeş (2-17/15), incē < ince (2-45/32), döşēdim < döşedim (2-45/46)

Erzurum Yöresi (ERİA): gece: < gece (01 038 02/7), sö:kmedeḥ < sökmedik (09 049 01/27), ta:pC < tapu (13 002 03/31), Cşı:kḥ < ışık (13 017 01/5), ö:küzüm < öküzüm (14 062 03/8), sö:züne < sözüne (08 007 01/10)

Kars Yöresi (DİAT): çekdiler < çektiler (s.150)

Kemaliye Yöresi (KA): pēsdil < pestil (1/59), bāsdıḥ < bastık (1/59), ēsgiden < eskiden (1/78), sūcuK < sucuk (4/19), sizler < sizler (5/1), sēKsen < seksen (8/20), çeKdi < çekti (21/32), āçamayım < açamıyorum (25/1), köpēK < köpek (25/4), dokūz < dokuz (45/47)

Tunceli Yöresi (TİA): yipēk < ipek (LXXXVII/60), nancā < nanca (hlk.) (LXXXVII/106)

Yusufeli Yöresi (DİAT): tāpu < tapu (s.227)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

Rize Yöresi (RİA): bāşlar < başlar (5/40)

Trabzon Yöresi (TYA): ḡuşāk < kuşak (118/82)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, Hatay, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): kē harfini (A3.01/6), bāşımız < başımız (A5.13/12), bītirdiK < bitirdik (A5.13/10), kēsiyollar < kesiyorlar (A1.01/51), āçılmış < açılmış (B2.14/24), ēsi:ür < esiyor (B4.10/78), İçinde < içinde (B5.01/119), ḡaracā < karaca (A8.17/1), bātıyor < batıyor (A6.06/111), ēsgiden < eskiden (A7.11/15), ikī < iki (A6.12/10)

Adıyaman Yöresi (AİYASV): sindī < şimdi (s.239)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): bātmeK üzere < batmak üzere (4/76), açıKlārı < açıkları (9/26), sarımsāK < sarımsak (10/140), ā'dan z'ye (12/107), tenekē < teneke (13/109), āmca < amca (25/2), yāzdım < yazdım (27/66), kēsmeK < kesmek (20/167), ēzmiyceK < ezmeyecek (14/106)

Amasya Yöresi (AMMA): kēndī < kendi (15/66), yāzācamış < yazacakmış (41/11)

Anamur Yöresi (ANYA): ēskiden < eskiden (1/1), ḡeçindik < geçindik (1/9), ēkinleri < ekinleri (10/14)

Ankara Yöresi (AİA): çocūk < çocuk (I-15/10), bāsdılar < bastılar (I-21/10), ḡarşı < karşı (I-25/55), çatıları < çatıları (I-35/2), şındī < şimdi (I-36/41), yüksēk < yüksek (II-59/14), ipēk < ipek (II-81/9), ḡuşāk < kuşak (II-92/24), ēsgi < eski (II-94/159), ocāk < ocak (III-103/30), ikī < iki (III-111/18), acī < acı (III/101-30)

Ankara Yöresi (AÖAB): boba:sı < babası (s.110)

Antalya Yöresi (AYA): ēsgī < eski (1/28), dēprem < deprem (1/38), topāk < topak (2/62), guzū < kuzu (4/23), šimdī < şimdi (9/32), çiçek < çiçek (23/53), sēksen < seksen (45/1), bākırı < bakırı (62/26), çocūk < çocuk (97/29), tēpsiye < tepsiye (168/129)

Aydın Yöresi (AYYA): āsgidān < eskiden (I-B/3-17)

Aydın Yöresi (AYYA): šincī < şimdi (I-A/1-2), çocūk < çocuk (I-A/27-2), ikī < iki (I-A/52-1), kekīk < kekik (III/6-26)

Balıkesir Yöresi (BİA): šindī < şimdi (II-5/160), bāşladīn < başladın (IV-22/16)

Bartın Yöresi (BA): bāktım < baktım (s.36/3), ğabāk < kabak (s.36/6)

Bilecik Yöresi (BİAİ): senelercē < senelerce (13/70), öncē < önce (59/89), sēKsendörT < seksen dört (13/81), gecesī < gecesi (16/4), çalgī < çalgı (21/112), incēcik < incecik (27/48), evlerīnīn _ önū < evlerinin önü (27/53), ikī < iki (38/32), bābā < baba (49/26), ākıo < akıyor (51/127), šimdī < şimdi (21/95), šindī < şimdi (8/31)

Bolu Yöresi (BOİA): yımirtā < yumurta (23/1), yemēk < yemek (30/14), ādan zēsi (37/32), keşkē < keşke (46/31), gardēş < kardeş (63/13), ēbēşden < ebeşten (79/18)

Bursa Yöresi (BUIYA): kōçek < köçek (1/13), ōkulda < okulda (1/12), çekdig < çektik (1/23), ēskiden < eskiden (2/7), ēkiyodum < ekiyordum (2/7), ōküz < öküz (2/7), ōturuduk < otururduk (2/18), kēklik < keklik (3/58), bāška < başka (6/5), ēkmek < ekmek (7/22), īsırdı < ısırdı (11/1), tōprak < toprak (14/11), sēkiz < sekiz (19/5), pāslı < paslı (19/14), ōtuz < otuz (96/1)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): dōkerik < dokeriz (1/11), ğētirdim < getirdim (1/49), ēkinler < ekinler (4/10), ēskiden < eskiden (5/15), kēsdig < kestik (7/7), ēkmek < ekmek (10/1), āçıyoz < açıyoruz (21/4), dōverdüg < döverdük (86/6), ēşim < eşim (112/38)

Denizli Yöresi (GBAA): yāzmiş < yazmış (39/34)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): ōkuyo < okuyor (s.79), šincī < şimdi (s.79)

Giresun Yöresi (GİYA): ēteimi < eteğimi (7/7)

Hatay Yöresi (HA): šuncācıKdı < şuncacıktı (2.7.1/5)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): bāşladı < başladı (I.5/11), āKlıma < aklıma (I.72/1)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): šindī < şimdi (9/45), paşā < paşa (16/58), yazīk < yazık (20/39), ēsgiden < eskiden (23/52), ortā < orta (24/30), bāşımıza < başımıza (35/7), ōtus < otuz (42/47), çūnkū < çünkü (97/41), yemēk < yemek (132/60), dimēk < demek (112/25)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): ikī < iki (32/181)

Kayseri Yöresi (KMİA): šimdī < şimdi (s.52/23),

Kırşehir Yöresi (KYA): bāşinī < başını (X/1)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): neysē < neyse (6/289)

Kütahya Yöresi (GBAA): bāsdīdik < bastırdık (25/19)

Kütahya Yöresi (KÜYA): pāzārtēsī < pazartesi (XXXVII/1)

Manisa Yöresi (MA): sākın < sakın (I-1 01/26), öncē < önce (I-2 03/19), ēskiden < eskiden (I-2 07/9), ōküzümü < öküzümü (I-13 01/40), sebebī < sebebi (II-1 14/135), benzētiyor < benzetiyor (II-2 02/37)

Muğla Yöresi (MYA): ğocā < koca (I/6-41), dōkuz < dokuz (I/65-13), ādan zēye (I/92-15)

Neveşehir Yöresi (NYA): bāşlasīn < başlasın (4/24), ōdasında < odasında (14/33), ğocā < koca (27/44)

Ordu Yöresi (OİYA): ikī < iki (80/15)

Sakarya Yöresi (SİA): şimdî < şimdi (2/17), 'ēkmek < ekmek (3/5), yasāk < yasak (25/91), 'İşTe < işte (54/30), kâzmasını < kazmasını (59/64), ökuduñ < okudun (67/91)

Sivas Yöresi (SİYA): göcālari < kocalari (24/3), başlarlar < başlarlar (78/31)

Tokat Yöresi (TİYA): gārdāşim < kardeşim (13/36), sekiz < sekiz (22/1), keşkē < keşke (90/2)

Uşak Yöresi (UİA): tāpu < tapu (I-20/25)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Iğdır, Karabük, Karaman, Kilis, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): lahana sarmasī < lahana sarması (13/4), fasilye çorbasī < fasülye çorbası (13/4), ayran çorbasī < ayran çorbası (13/4), et dolmasī < et dolması (32/87), şimdî < şimdi (5/20), başkā < başka (22/39), koşkōca < koskoca (24/10), susūz < susuz (35/40), bilezīk < bilezik (42/5), sekiz < sekiz (42/38), gēcē < gece (8/105), tēzēk < tezek (53/104), dönūp < dönüp (6/171), Kēçī < keçi (7/90), ēsgileri < eskileri (9/53), bītmez < bitmez (9/153)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): gibī < gibi (1/61), şindī < şimdi (8/141)

Iğdır Yöresi (DİAT): bēkçi < bekçi (s.101)

Karabük Yöresi (KARYA ā'dan z'ye) (26/78)

Karaman Yöresi (KAİA): gōlunda vē şekli (M001/49), milletvekilī < milletvekili (M050/11), ayakkabī < ayakkabı (M050/21), doķūz < dokuz (M058/1), ğarşı < karşı (M060/1), kōpēk < köpek (M075/26), ğuzū < kuzu (M075/61), altī < altı (M085/11), arpā < arpa (M087/2), borçāk < burçak (M091/22), arasī < arası (M094/2), sık mā < sıkma (M097/14), çekīç < çekiç (M111/5), körūk < körük (M111/5), kâzmā < kazma (M111/17), baltā < balta (M111/17), gecē < gece (M114/8), sarımsāk < sarımsak (M117/32), gārdāş < kardeş (M125/60), ğorkū < korku (M034/35)

Kilis Yöresi (KİLİA): incē < ince (I/13-135), kötū < kötü (I/16-3), uzāk < uzak (I/13-20)

Yalova Yöresi (YİYA): arķā < arka (2/17), āskiden < eskiden (8/58)

3.13.26. Yabancı Kökenli Kelimelerde İkincil Uzunlukların Durumu

Vurgu-tonlama etkisiyle yabancı kökenli kelimelerde ikincil uzunlukların durumu iki başlık altında değerlendirilmiştir.

- Yabancı Kökenli Kelimelere Mahsus Uzunluğun Yer Değiştirmesi
- Yabancı Kökenli Kelimelerde Aslında Uzun Olmayan Bazı Kelimelerin Uzun Telâffuz Edilmesi

şeklinde değerlendirilmiştir. Vurgu-tonlamaya bağlı gelişmiş olan bu uzunlukların her iki başlığı altında yer alan kelimeler köken durumu bakımından Şekil 16'da değerlendirilmiştir.

3.13.26.1. Yabancı Kökenli Kelimelere Mahsus Uzunluğun Yer Değiştirmesi

Yabancı kökenli kelimelerde bazı uzunluklar ağızlarda yer değiştirerek ikincil bir uzunluğa sebep olmuştur. Uzunluk genellikle ikinci heceden birinci heceye doğru kaydırılmıştır.

“hākīm “hakim” [< ħakīm]” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan ağızları.

hākīm “hakim” [< ħakīm] : (1-1/40) EYA, (XXXVI/49) KBAYA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

hākīm “hakim” [< ħakīm] : (33/87) RİA,

3. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Çankırı, Denizli, Hatay, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sivas, Uşak, Zonguldak ağızları.

hâkim “hakim” [< hâkīm] : (I-3/6) BİA, (s.43/12) KMİA, (I-17/23) UİA, (1/23) KAYA, (14/32) NYA, (XXXIX/3) KYA, (32/63) KMİKA, (10/40) ZBKİA, (18/60) GBAA (İzmir), (65/66) GBAA (Aydın), (33/9) GBAA (Denizli)

hâkim: (XI/20) KÜYA, (I-15 02/34) MA

hâkīm: (2.4.2/22) HA

hâkim: (71/34) SİYA

hâkimlâñ < hakimlerin: (II.3/31) İİÖKBİA

hâkimleriñ: (63/26) ÇİYA

hâkimiñ < hakimini: (6/3) BOİA

hâkimini < hakimini: (161/22) AYA

hâkimler < hakimler: (21/14) BİAİ

hâkimle < hakimle: (I/27) IMA

hâkimimiz < hakimimiz: (I/91-23) MYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Karabük, Yalova ağızları.

hâkim “hakim” [< hâkīm] : (7/78) DİKİYAA, (20/36) EİA, (16/118) YİYA, (1/236) BYA

hâkime < hakime: (126/27) KARYA

“tâbi “tabii” [< tabī]” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Erzurum ağızları.

tâbi “tabii” [< tabī]: (1/70) KA

te·bi : (09 052 01/21) ERİA

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bolu, Çankırı, Giresun, Kahramanmaraş, Kırşehir, Kütahya, Nevşehir, Sivas ağızları.

tâbi “tabii” [< tabī] : (30/19) AMMA, (LI/75) KÜYA, (5/62) GİYA, (II-10/65) BİA, (1/4) AYA, (39/32) ÇİYA, (III-111/1) AİA, (2/19) KAYA, (I/7) KYA, (9/28) SİYA

tâbi: (46/44) BOİA, (s.140) GDİAT (Maraş)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan, Bayburt, Edirne, Kırıkkale, Tekirdağ ağızları.

tâbi “tabii” [< tabī]: (36/45) BYA, (s.267/123) TMİKA, (15/10) KIİA, (s.115) DİAT (Ardahan)

tâbi: (8/18) NYA, (36/16) EİA

“nâsip “nasip” [< nasīb]” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Çankırı, İçel (Anamur), İzmir, Kırşehir, Sakarya, Sivas, Uşak ağızları.

nâsip “nasip” [< nasīb] : (36/38) ANYA, (I.26/8) İİÖKBİA

nâsib: (I-1/61) BİA, (3/34) AYA, (35/34) ÇİYA, (I-91/15) UİA, (40/168) SİA, (I/4-115) AİA, (68/25) BOİA, (XIV/149) KYA, (55/25) SİYA

nâsiP: (25/47) AYA, (I-A/3-47) AYYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Yalova ağızları.

nāsib“nasip” [< nasīb]: (58/216) KARYA, (13/408) YİYA

“lisan “ lisan” [< lisān]” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

lisanı “lisanı” [<lisān]: (s.81) GDİAT (Elazığ)

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Balıkesir, Nevşehir, Niğde ağızları.

lisan “ lisan” [< lisān] : (III-13/90) BİA, (54/45) AYA

līsana < lisana: (51/17) NYA

līsandan < lisandan: (s.34) OAAD (Niğde)

“zēytin “zeytin” [< zeytūn]” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

zēytūn“zeytin” [< zeytūn]: (59/18) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bursa ağızları.

zēytin “zeytin” [< zeytūn] : (14/77) BUIYA, (6/49) AMA

“mēyvē “meyve” [< mīve]” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Nevşehir ağızları.

miy'vā “meyve” [< mīve] : (24/2) NYA

mēyvē: (131/44) AYA

meyvāları < meyveleri: (6/65) AMA

“ğūrbān ‘kurban’ [< kurbān]” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kahramanmaraş ağızları.

ğūrbān “kurban” [< kurbān] : (I-1/16) AİA, (45/26) KAYA

“ākraba ‘akraba’ [< akribā]” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

ekrāba “akraba” [< akribā]: (104/13) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Antalya, Nevşehir, Ordu ağızları.

aḥrāba “akraba” [< akribā] : (1/64) NYA

aḥrāba: (A2.09/1) AOİAII

aḤrāba: (A8.01/1) AOİAII

aḥrāba:larım < akrabalarım: (3/26) AYA

aḥrābāya < akrabaya: (114/1) OİYA

aḥra:ba:larını < akrabalarını: (s.156) AÖAB

agra:ba:larını : (s.156) AÖAB

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kırıkkale, Yalova ağızları.

ākra:ba: “akrabası” [< akribā]: (2/25) YİYA

aḥrābana < akrabana: (12/6) KIİA

“zēngin ‘zengin’ [< sengīn]” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya ağızları.

zēngin “zengin” [< sengīn] : (25/187) AMA

zēngin: (1/44) AYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük ağızları.

zēngin “zengin” [< sengīn] : (84/63) KARYA, (51/58) BYA

“ğārpuz < harbūz” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana ağızı.

ğārpız “karpuz” [< harbūz] : (A2.02/82) AOİAII

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

ğārpuzu < karpuzu: (107/24) KARYA

“ārmūt < emrūd” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

ārmuda “armuda” [< emrūd] : (1/81) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bursa, Çankırı, Kahramanmaraş ağızları.

ārmūt “armut” [< emrūd] : (21/55) ÇİYA

ārmıt: (32/47) AYA

ārmıt: (18/37) BUIYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

ārmūt “armut” [< emrūd] : (35/21) BYA

ārmıt: (38/6) KAYA

“hāmūr < hamīr” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye), Van ağızları.

hāmūr “hamur” [< hamīr] : (17/42) KA

hāmīri < hamuru: (42/1) VMKA

2. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Çankırı ağızları.

hāmūr “hamur” [< hamīr] : (35/22) ÇİYA

hāmır: (7/20) BUIYA

“pēynir < penīr” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Bursa ağızları.

pēynir peynir [< penīr]: (45/66) BUIYA, (6/49) AMA

pēyniri < peyniri: (23/19) AYA

“hōkūmet < hukūmet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Giresun ağızı.

hōkūmetce “hükümetçe” [< hukūmet] : (78/77) GİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

hōkūmāt “hükümet” [< hukūmet]: (2/3) EİA

“bērabēr / berabēr < berāber” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

berābēr “beraber” [< berāber]: (25/10) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.

bērabar “beraber” [< berāber]: (I/34-90) MYA

3. Karahan tasnifinde örneklenenemiş ağızlar: Bayburt ağızı.

bērāber “beraber” [< berāber]: (84/180) BYA

“ēvlad < evlād” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu, Malatya ağızları.

ēvladım “evladım” [< evlād]: (s.9) GDĪAT (Malatya), (s.163) AĪAD (Bolu)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

Ēvlādım “evladım” [< evlād]: (2/27) YĪYA

“hēmen < hemān” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Nevşehir ağızları.

hēmen “hemen” [< hemān]: (29/43) NYA

hāman: (I-A1/5-251) AYYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

hēmēn “hemen” [< hemān]: (53/75) BYA

hāman: (23/49) BYA

“parā < pāre” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

parā “para” [< pāre]: (XIX/48) KBAYA, (58/s.206) EYAD

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

parāyi “parayı” [< pāre]: (12/24) RĪA

3. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağızı.

parā “para” [< pāre]: (III-105/57) AĪA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

parā “para” [< pāre]: (M072/40) KAĪA, (79/71) BYA

“nōhut < nohūd” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Kahramanmaraş, Manisa ağızları.

nōhuT “nohut” [< nohūd]: (31/34) KAYA

nōhut: (II-1 19/67) MA, (3/11) BUIYA

“atēš < āteš” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Manisa ağızları.

atēš “ateş” [< āteš]: (16/32) AYA

atāš!: (I-1 03/72) MA

hata:ş : (s.144) AÖAB

“zūrna < surnāy” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

zūrna “zurna” [< surnāy]: (11/15) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Bursa ağızı.

zūrna “zurna” [< surnāy]: (10/28) BUIYA

“hāyvan < hayvān” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bursa ağızları.

hāyvan “hayvan” [< hayvān]: (98/30) AYA, (52/1) BUIYA

“tūccar < tuccār” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

tūccardılar “tüccardılar” [< tuccār]: (11/28) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Bursa ağızı.

tūccar “tüccar” [< tuccār]: (93/34) BUIYA

“hēlva < halvā” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

hēlva “helva” [< halvā]: (26/28) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Bursa ağızı.

hēlva “helva” [< halvā]: (7/14) BUIYA

“mēcbur < mecbūr” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

mēcbur “mecbur” [< mecbūr]: (47/24) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Bursa ağızı.

mēcbur “mecbur” [< mecbūr]: (142/31) BUIYA

“tūrşu < turşī” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bursa ağızları.

tūrşusu “turşusu” [< turşī]: (58/57) BUIYA

tūrşu < turşu: (15/39) AMA

“tavā < tāve” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon ağızı.

tavāda “tavada” [< tāve]: (16/68) AMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

tavā “tava” [< tāve]: (M092/47) KAİA

“bamyā < bāmiya” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon ağızı.

bamyā “bamyā” [< bāmiya]: (12/69) AMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

bamyā “bamyā” [< bāmiya]: (M094/25) KAİA

“hērif < harīf” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Sakarya ağızları.

hērif “herif” [< harīf]: (75/4) AYA

hērif: (54/49) SİA

“köftē < küfte” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Kahramanmaraş ağızları.

köfTē “köfte” [< küfte]: (68/22) KAYA

köftē: (s.146) AİYASV

“fākīr < fakīr” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Hatay, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Konya, Tokat ağızları.

fākīr “fakir” [< fakīr]: (78/22) TİYA, (81/4) KAYA

fākirsin < fakirsin: (31/81) ANYA

fāKīrin < fakirin: (4/46) KİKYAÖ

fāKırliKdi < fakirlikti: (2.16.1/2) HA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kırıkkale ağızları.

fākīr “fakir” [< fakīr]: (109/16) BYA

fākīrlikleri < fakirlikleri: (7/19) KIİA

“bēli < belī” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep ağızı.

bēli “beli” (evet) [< belī]: (s.88) GA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Iğdır ağızı.

bēli “beli” (evet) [< belī]: (s.7) DİAT (Iğdır)

“dünya < dunyā” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Yozgat ağızları.

dünya “dünya” [< dunyā]: (I-15/17) AİA

dūyna: (s.171) OAAD (Yozgat)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan, Bayburt ağızları.

dünya “dünya” [< dunyā]: (2/111) BYA

dūyne: (s.116) DİAT (Ardahan)

“tēmiz < temyīz” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Van ağızı.

tāmiz “temiz” [< temyīz]: (44/108) VMKA

2. Batı Grubu Ağızları: Bursa ağızı.

tēmiz “temiz” [< temyīz]: (19/14) BUIYA

“pēlīt < bellūt” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

pēlīt “pelit” [< bellūt]: (M029/16) KAİA

pēliT: (34/78) BYA

“tēkrar < tekrār” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Nevşehir ağızı.

tēkrar “tekrar” [< tekrār]: (25/26) NYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

tēKrar “tekrar” [< tekrār]: (67/7) BYA

“zāman < zamān” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Sakarya

zāman “zaman” [< zamān]: (1/33) SĪA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

zāman “zaman” [< zamān]: (19/49) BYA

“pēygamber < peygāmbēr” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Kayseri ağızları.

pīygamber “peygamber” [< peygāmbēr]: (s.19/26) KMĪA

pēýgamberin < peygamberin: (23/2) AMA

“tanē < dāne” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya ağızları.

dēnē “tane” [< dāne] (136/142) AYA

tenē: (23/16) AMA

“tērzi < derzī” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kahramanmaraş ağızları.

tērzi “terzi” [< derzī]: (1/19) AYA

tērzi: (88/9) KAYA

“mērhāba < merhabā” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kahramanmaraş ağızları.

mērhāba “merhaba” [< merhabā]: (73/1) AYA

mārhāba < merhaba: (15/3) KAYA

“tarhanā < terhāne” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya ağızları.

taranā “tarhana” [< terhāne]: (19/25) AMMA

tahranā: (s.255) AĪYASV

“mēsul < mes’ül” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir ağızı.

mēsul “mesul” [< mes’ül]: (II-6/8) BĪA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

mēsul “mesul” [< mes’ül]: (209/33) KARYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Kars, Tunceli ağızları.

Diyarbakır Yöresi (DA): tā’rık < tarık [< ta’rık] (Ar.) (XLII/3)

Elazığ Yöresi (EYAD): dēvriş “derviş” [< dervīş] (Far.) (48/s.182)

Elazığ Yöresi (KBAYA): ĩnsan insan [< insān] (Ar.) (VII/97), digārları “diğerleri” [< diğer] (Far.) (XXIV/2)

Elazığ Yöresi (GDİAT): akıbet “akıbet” [< ‘akıbet] (Ar.) (s.85), haķıbet < akıbet (Ar.) (s.110), rēsul resul [< resūl] (Ar.) (s.104)

Erzincan Yöresi (EYA): nāzım “nazım” [< nazīm] (Ar.) (2-28/32)

Kars Yöresi (KİA): vāzifem “vazifem” [< vazīfe] (Ar.) (16/114), āsası “asası” [< ‘asā] (Ar.) (19/13), mīraca “miraca” [< mi‘rāc] (Ar.) (23/58), āzası “azası” [< ‘azā] (Ar.) (42/22), tazēlenir “tazelenir” [< tāze] (Far. + T.) (93/4), matēmini “matemini” [< mātem] (Ar.) (89/63), hūlēseyi “hūlasayı” [< hūlāsa] (Ar.) (45/24)

Kemaliye Yöresi (KA): yāhnisi “yahnisi” [< yahnī] (Far.) (1/2), ēgseri “ekseri” [< ekserī] (Ar.) (1/2), ġāysī “kayısı” [< kaysī] (Far.) (1/81), tāhmin “tahmin” [< tahmīn] (Ar.) (11/7), tērciēn “tercihen” [< tercihen] (Ar.) (27/35), tēmsil “temsil” [< temsīl] (Ar.) (30/27), māfāzā “muhafaza” [< muhāfaza] (Ar.) (38/16), tāndır “tandır” [< tennūr] (Ar.) (55/12), māhrumiyeT “mahrumiyet” [< mahrūmiyyet] (Ar.) (55/19), fēрманları “fermanları” [< fermān] (Far.) (20/29), āmma “amma” [< ammā] (Ar.) (1/57), ĩncir “incir” [< encīr] (Far.) (4/19), yaķūt “yahut” [< yā + hod] (Far.) (1/42)

Tunceli Yöresi (TİA): bēçarā “biçare” [< biçāre] (Far.) (XXIV/26), faydā “fayda” [< fā’ide] (Ar.) (LXXXI/24), ḥanē “hane” [< ḥāne] (Far.) (LXXXVII/25)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Bursa, Çankırı, Çorum, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Ordu, Sakarya, Uşak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): tābibīn “tabibin” [< tabīb] (Ar.) (A1.01/33), padīşah “padişah” [< pādşāh] (Far.) (A2.07/1), basit “basit” [< basīt] (Ar.) (A2.10/34), rākibīn “rakibin” [< rakīb] (Ar.) (A5.18/29), hakirmiş “hakirmiş” [< hakīr] (Ar.) (A8.16/1), fītil “fitil” [< fetīl] (Ar.) (B2.05/21), kērime “kerime” [< kerīm] (Ar.) (A8.08/16)

Adıyaman Yöresi (AİYASV): cahāl “cahil” [< cāhil] (Ar.) (s.39), halān “halen” [< hālen] (Ar.) (s.116)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): vazifēsi “vazifesi” [< vazīfe] (Ar.) (1/50), tālis “telis” [< tillīs] (Ar.) (1/142), mukāvemēTli “mukavemetli” [< mukāvemet] (Ar.+T.) (13/221), āmbar ambar [< anbār] (Far.) (15/81), tēzġah “tezgah” [< destġāh] (Far.) (17/75), ēczānenin “eczänenin” [< Ar. “eczā” + Far. “hāne”] (25/77), şālvar “şalvar” [< şelvār] (Far.) (30/92)

Ankara Yöresi (AİA): sābāh “sabah” [< sabāh] (Ar.) (I-15/15), zērdeli “zerdali” [< zerd + ālū] (Far.) (I-26/20), vāzīfe vazife [< vazīfe] (Ar.) (I-40/16)

Antalya Yöresi (AYA): hōşaf “hoşaf” [< hoş + āb] (Far.) (19/13), sāndık “sandık” [< sandūk] (Ar.) (24/8), lēPlebi “leblebi” [< leblebī] (Far.) (57/51), ġālbur “kalbur” [< girbāl] (Ar.) (141/26)

Aydın Yöresi (AYYA): mēnşur “meşhur” [< meşhūr] (Ar.) (II/12-32)

Bursa Yöresi (BUIYA): tēslim “teslim” [< teslīm] (Ar.) (34/3), mēşkul “meşgul” [< meşġul] (Ar.) (19/9), tēkfur “tekfur” [< tekfūr] (Ar.) (36/27), sōkaklarda “sokaklarda” [< zukāk] (Ar.) (61/1), mēsuliyeti “mesuliyeti” [< mes’ūliyyet] (Ar.) (86/16), çākal “çakal” [< şaġāl] (Far.) (3/58)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): tērhis “terhis” [< terhīs] (Ar.) (25/36), tāhin “tahin” [< tahīn] (Ar.) (129/10)

Çorum Yöresi (ÇAS): fihāre “fukara” [< fukarā] (Ar.) (s.143)

Hatay Yöresi (HA): kaġādı “kağıdı” [< kāġaz] (Far.) (8.8.2/5)

İzmir Yöresi (GBAA): kūlçāsini “külçesini” [< kulīçe] (Far.) (18/10)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): sādē “sade” [< sāde] (Far.) (61/39), mīsāfir “misafir” [< musāfir] (Ar.) (111/4)

Kayseri Yöresi (KMİA): tābib < ta‘bip (Ar.) (s.58/10)

Kırşehir Yöresi (OAAD): āman “aman” [< amān] (Ar.) (s.119)

Kütahya Yöresi (KÜYA): tēhmini “tahmini” [< tahmīn] (Ar.) (XIV/92), ēṣaret “işaret” [< iṣāret] (Ar.) (XLVI/122), yāsir , yēsir “esir” [< esīr] (Ar.) (XXXIX/15)

Manisa Yöresi (MA): niṣan niṣan [< niṣān] (Far.) (I-2 01/37), pērız perhız [< perhīz] (Far.) (II-1 02/190), bahçē bahçe [< bāgçe] (Far.) (II-8 03/13)

Ordu Yöresi (OİYA): cāneze “cenaze” [< cenāze] (Ar.) (131/1)

Sakarya Yöresi (SİA): zēmbil “zembil” [< zinbīl] (Ar.) (7/45), yassī ēzeni “yatsı ezanı” [< ezān] (Ar.) (59/60), māhsülümüz “mahsulümüz” [< mahsūl] (Ar.) (27/10)

Uşak Yöresi (UİA): veyahūt < “veyahut” [ve + yāhod] (Ar.+Far.) (I-43/46), māpıza “mapusa” [< mabhūs] (Ar.) (I-61/128), nāzif “nazif” [< nazīf] (Ar.) (I-71/50)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): āllah “allah” [< allāh] (Ar.) (6/25)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan, Bayburt, Karabük, Karaman, Yalova ağızları.

Ardahan Yöresi (DİAT): şīda “şeyda” [< şeydā] (Far.) (s.111)

Bayburt Yöresi (BYA): dēsTūr “destur” [< destūr] (Far.) (34/41), pārça “parça” [< pārçe] (Far.) (40/48), zātēn “zaten” [< zāten] (Ar.) (81/33), rahāt “rahat” [< rāhat] (Ar.) (81/47), şeytān “şeytan” [< şeytān] (Ar.) (84/88), bāyaz “beyaz” [< beyāz] (Ar.) (45/37), illāki “illaki” [< illā] (Ar.) (60/64), ilaÇ “ilaç” [< ilāc] (Ar.) (93/45), pīlāF “pilav” [< pelāv] (Far.) (19/4), hūrmā “hurma” [< hurmā] (Far.) (19/4), ihāle “ihale” [< ihāle] (Ar.) (24/28), māhğümleri “mahkumları” [< mahkūm] (Ar.) (84/7), mǎnşūr “menşur” [< menşūr] (Ar.) (64/95), zāfrā “safra” [< safrā] (Ar.) (11/43), yunūs “yunus” [< yūnus] (Ar.) (70/41), lūTfī “lütüf” [< lütüf] (Ar.) (86/26), fātmā “fatma” [< fātma] (Ar.) (Parlatır, 2009: 442) (122/18), ibrahīm “ibrahim” [< ibrahīm] (İbr.) (5/54), ārāzimiz “arazimiz” [< arāzī] (Ar.) (109/14)

Doğu İlleri Ağızları (DİAT): lētif “latif” [< latīf] (Ar.) (s.19)

Karabük Yöresi (KARYA): bedāva “bedava” [< Far. “bād” + Ar. “havā”] (6/22), Kābulüdü kabulüydü [< kabūl] (Ar.) (18/24), Kālbur “kalbur” [< girbāl] (Ar.) (19/51), gālbur < kalbur (Ar.) (197/124), Kālfa “kalfa” [< halīfe] (Ar.) (36/13), mālimātımız “malumatımız” [< ma‘lūmāt] (Ar.) (104/2), vāhşıdır “vahşidir” [< vahşī] (Ar.) (196/27), tāhkimat “tahkimat” [< tahkīmāt] (Ar.) (210/17)

Karaman Yöresi (KAİA): iprik “ibrik” [< ibrik] (Ar.) (M064/10), ırābiyē “rabiya” [< rābi’a] (Ar.) (M024/1), hasān “hasan” [< hāsān] (Ar.) (M024 /3)

Yalova Yöresi (YİYA): entāri “entari” [< ‘anterī] (Ar.) (33/5)

3.13.26.2. Yabancı Kelimelerde Ashında Uzun Olmayan Bazı Kelimelerin Uzun Telâffuz Edilmesi

“şey < şey” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

şey < şey : (1/13) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

şîy: (2/1) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Kahramanmaraş, Konya, Sakarya ağızları.

şēy < şey : (30/126) AMA

şēy: (14/5) AMMA

şēye < şeye: (3/44) KİKİYAÖ

şēyi < şeyi: (3/44) KAYA

şēysi < şeyi: (13/27) SİA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman, Yalova ağızları.

şēy < şey : (13/225) YİYA

şēy: (2/107) BYA

şîy: (55/43) KARYA, (M002/3) KAİA

şēynin < şeyinin: (8/48) YİYA

“hāyır < hayır” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Erzurum, Kars ağızları.

hāyır < hayır: (XXXII/10) DA

ha·ye·r : (07 015 01/24) ERİA

hēyir: (s.160) DİAT (Kars)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

hāyır < hayır: (47/5) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Balıkesir, Çankırı, Gaziantep, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Uşak ağızları.

hāyır < hayır: (II-4/47) BİA, (10.3.1/2) HA, (14/8) ÇİYA, (I-33/33) UİA, (I.99/6) İİÖKBİA

hāyır: (2/18) AYA

hayır : (16/87) AMA

hēyr _ ossun < hayır olsun: (s.229) GDİAT (Antep)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce ağızı.

hāyır < hayır: (90/59) KAYA, (2/188) DİKİYAA

“elbise < elbise” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Aydın, Çankırı, Denizli, Kayseri, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Tokat ağızları.

elbise < elbise: (49/4) NYA, (113/32) TİYA, (1/49) ÇİYA, (131/11) OİYA

ālīsā: (63/15) GBAA (Aydın)

elbīseleri < elbiseleri: (s.71/12) KMİA

ēlbīseyi < elbiseyi: (51/33) SİA

elbīsisini < elbisesini: (I/83-1) MYA

ālīsāñā < elbisene: (71/37) GBAA (Aydın)

ālīsāsi < elbisesi: (43/13) GBAA (Denizli)

ālīsālār < elbiseler (28/30) GBAA (Afyon)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Karaman, Yalova ağızları.

elbise < elbise: (183/14) KARYA

elbisē: (M056/21) KAİA

ēlbiseleri < elbiseleri: (32/80) YİYA

“kurābiye < kurabiye” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Kayseri, Kütahya ağızları.

ğurābiye < kurabiye: (XXXII/2) KÜYA, (s.39/21) KMİA

gurābiye: (29/38) AMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

kurabiyē: (42/11) BYA

“çingō < çinko” (İt.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Isparta, Uşak ağızları.

çingōya < çinkoya (XII/23) IMA

çingōdan < çinkodan: (I-66/38) UİA

“kilō < kilo” (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Bolu, Çankırı, Kahramanmaraş, Manisa, Sakarya, Uşak ağızları.

kilō < kilo: (I-A/3-45) AYYA, (I-30/1) AİA, (19/34) KAYA

kilō: (5/19) AYA

kīlō: (62/45) SİA

külō: (A5.11/40) AOİAII

gilō: (83/6) BOİA

kilōdan < kilodan: (I-14/3) UİA, (I-1 01/ 04) MA

kilōsu < kilosı: (25/207) AMA

kilōluk < kiloluk (Fr.+T.): (51/10) ÇİYA

“haftā < hafta” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, İzmir, Kahramanmaraş ağızları.

hāfda < hafta: (I.12/19) İİÖKBİA

haftā: (120/38) KAYA,

hafTā: (124/4) AYA

hāftada < haftada: (17/27) AMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

haftā < hafta: (M047/158) KAİA

hafdā: (46/26) BYA

“mahallē < mahalle” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya ağzı.

mahallēyi < mahalleyi: (86/29) AYA

“tōn < ton” (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Sakarya ağızları.

tōn < ton: (12/54) AYA, (63/4) SİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağzı.

tön < ton: (M098/15) KAİA

“askēr < asker” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

askārılığını < askerliğini: (XXIX/8) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bilecik, Sakarya ağızları.

äsgār < asker: (I-B/5-28) AYYA

'askērde < askerde: (6/61) SİA

asgērleri < askerleri: (2/4) BİAİ

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

askēr < asker: (M114/8) KAİA

“āḥmet < Ahmet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Konya, Sakarya ağızları.

āḥmed < Ahmet: (9/89) KİKYAÖ

āḥmet: (31/29) SİA

“hēr < her” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Bilecik, Çankırı, İçel (Anamur), İzmir, Malatya, Sakarya, Uşak ağızları.

hēr < her: (7/34) AYA, (12/107) AMA, (I-7/23) UİA, (I.26/23) İİÖKBİA, (10/9) ÇİYA, (81/2) MİA, (I-17/22) AİA, (12/72) ANYA

ḥēr: (18/92) SİA

hēr: (A3.13/17) AOİAII

hār: (37/24) GBAA (Afyon)

hērkişinin < her kişinin: (6/9) BİAİ

hār şeyi < her şeyi: (III.3/38) İİÖKBİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Yalova ağızları.

hēr < her: (15/90) YİYA, (66/52) KARYA, (5/65) BYA

hēr: (8/67) BYA

“hārman < harman” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Aydın, Bursa, Isparta, Manisa, Sakarya ağızları.

hārman < harman: (II-2 08/2) MA, (5279) BUİYA

ḥārman: (18/119) SİA

ḥarmān: (XXIV/7) IMA

hārmannā < harmanlar: (I-B!/15-68) AYYA

hārmānda < harmanda: (18/33) AMA

“çāy < çay” (Çin.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

ç'āyín < çayın: (22/13) RİA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kütahya, Sakarya ağızları.

çāy < çay: (16/40) SİA, (XVI-2/22) KÜYA

çēy: (28/40) AYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

çāy < çay: (81/14) BYA

“mēvlit < mevlit” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Aydın, Manisa, Sakarya ağızları.

māvliT < mevlit: (I-A1/5-73) AYYA

māvlīd: (63/60) SĪA

mēvlid: (58/35) AYA

mēvlüT: (I-12 05/136) MA

mēvlidli < mevlitli (Ar.+T.): (II-57/9) AĪA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

māvlidini < mevlidini: (8/58) YĪYA

“līse < lise” (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bolu, Sakarya ağızları.

līse < lise: (69/53) AYA

līseden < liseden: (78/19) BOĪA

līseden: (12/42) SĪA

“elbēt < elbet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

helbe:t < elbet: (02 000 01/58) ERĪA

2. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Zonguldak ağızları.

elbēt < elbet: (106/34) KAYA

helbēt: (1/93) ZBKĪA

“sālça < salça” (İt.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

şālçasıydı < salçasıydı: (1/12) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bursa, Çankırı, Kahramanmaraş ağızları.

sālça < salça: (10/140) AMA, (7/20) BUIYA

salçā: (114/51) KAYA

sālçasını < salçasını: (67/34) ÇİYA

“gāvur < gâvur” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

gāvurudu < gâvur idi: (62/2) KĪA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

gāvūr < gâvur: (178/156) KARYA

“tuvālet < tuvalet” (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Bilecik, Eskişehir, Kırşehir, Uşak ağızları.

tuvālet < tuvalet: (49/54) EİMİYA

tüvālet: (XXXVI/271) KYA

tuvāleTden < tuvaletten: (I-18/92) AĪA

tūvaletlerden < tuvaletlerden: (I-87/2) UĪA

tuvāleTde < tuvalette: (43/22) BĪAĪ

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

tuvāletini < tuvaletini: (45/74) KARYA

“hedīye < hediye” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Bursa, Kahramanmaraş, Kırşehir, Malatya, Sakarya ağızları.

hedīye < hediye: (s.49) GDĪAT (Malatya)

hedāye: (LXI/9) KYA, (s.82) ŞÇYAS

hēdēye: (9/74) KAYA

hēdiye: (81/52) BUĪYA

ḥediyē: (63/21) SĪA

hediiyēlē < hediyele: (9/22) AMA

“ḡādār < kadar” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

ḡādār < kadar: (25/4) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Konya ağızları.

ḡadār < kadar (6/401) KĪKYAÖ, (18/14) KAYA

“ḡolonyā < kolonya” (İt.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Bilecik, Tokat ağızları.

ḡolonyā < kolonya: (s.106) AĪYASV, (14/32) BĪAĪ

ḡolanyāsını < kolonyasını: (34/81) TĪYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

ḡolonyā < kolonya: (3/15) YĪYA

“māydonos < maydanoz” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

māydonos < maydanoz: (5/6) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Sivas ağızları.

māydonez < maydanoz: (15/66) AMA

maydānozlu < maydanozlu (Rum. + T.): (39/29) SĪYA

“mekīne / mākine / makinē < makine” (İt.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

mākinesi < makinesi: (1/94) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Muğla ağızları.

mekīne < makine: (I/25-6) MYA

makinēle < makineler: (I-B/3-16) AYYA

“dōmates / domatēs / domātis < domates” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

dōmatesler < domatesler: (5/6) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Muğla ağızları.

Tomatēs < domates: (28/41) AYA

dōmadis: (131/44) AYA

domātis: (I/84-16) MYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

domatēs: (35/8) BYA

“dōktor < doktor “ (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye)

dōğdör < doktor: (19/2) KA

dohdör: (2-14/199) EYA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bursa, Tokat ağızları.

dōktor < doktor: (147/45) BUIYA

dōkdur: (99/53) AYA

doctör: (26/57) TIYA

“zēbze / zebzē < sebze” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Çankırı, Sakarya ağızları.

zēPze < sebze: (II-91/3) AİA

zebzē: (15/21) AYA

zePzē: (21/40) AYA

zēbzeliye < sebzeliğe (Far. + T.): (27/14) SİA

zēbzelig < sebzelik (Far.+T.): (56/22) ÇİYA

“māntı < mantı” (Çin.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Sakarya ağızları.

māntı < mantı: (III-108/9) AİA, (37/108) SİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

māntı < mantı: (13/4) BYA

“višnē < vişne” (Bulg.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya ağızları.

fišnē < vişne: (s.90) AİYASV, (58/21) AMMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

višnē < vişne: (11/123) BYA

“ğabīne < kabine” (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kahramanmaraş ağızları.

ğabīne < kabine: (I-26/9) AİA, (33/14) KAYA

“ğāhve / ğayfē < kahve” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

ğāḥve < kahve: (11/49) KA

ḳāḥve: (11/49) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Yozgat ağızları.

ğayfā < kahve: (52/45) KAYA

ğayfenin < kahvenin: (s.194) OAAD (Yozgat)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman ağızları.

ğāḥve < kahve: (133/93) KARYA

ğayfē: (M030/27) KAİA

ḳáyfē: (119/1) BYA

“tānsiyōn < tansiyon” (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

tānsiyon < tansiyon: (48/79) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Manisa ağızları.

tānsiyōn < tansiyon: (I-8 01/13) MA

tānsiyán: (104/26) AYA

“karyōlā < karyola” (İt.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa, Sakarya ağızları.

karyōlā < karyola: (II-1 13/83) MA

karyōla: (I-6 04/15) MA

ğāryōla: (67/36) SİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağzı.

ğāryōlası < karyolası: (5/13) KARYA

“bēz < bez” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

bēzleri < bezleri: (28/72) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Manisa ağızları.

bēz < bez: (II-1 21/55) MA

bēzi < bezi: (23/47) KAYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Yalova ağızları.

bēz < bez: (10/43) YİYA

bēzden < bezden: (102/58) BYA

“balō / bālo < balo” (İt.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Manisa, Uşak ağızları.

balō < balo: (A1.11/15) AOİAII

bālo: (I-7/19) UİA

balōlā < balolar (II-7 01/14) MA

“depō < depo” (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın ağızları.

depōları < depoları: (42/78) AYA

depōlānda < depolarında: (II/7-124) AYYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağzı.

depō < depo: (45/75) KARYA

“kamyōn / Kāmyōn < kamyon” (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa, Sakarya ağızları.

kamyōn < kamyon: (59/71) SİA

kamyōn: (I-15 08/30) MA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağzı.

Kāmyōn < kamyon: (157/22) KARYA

“hocā / ḥōcā < hoca” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Çankırı ağızları.

hocā < hoca: (66/15) ÇİYA, (27/51) AYA, (II-62/45) AİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

hocā < hoca: (M001/20) KAİA

ḥōcā: (109/25) BYA

“hērkez < herkes” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Antakya, Çankırı, Kahramanmaraş, Malatya, Muğla ağızları.

hērkez < herkes: (42/74) AYA, (2/53) ÇİYA, (I/25-54) MYA, (I-1/30) AİA

hērkes: (12/108) AMA

hērkeş: (76/4) MİA

hērkeste herkeste: (20/38) KAYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

hērkež < herkes: (40/29) BYA

“kēşgek / keşkek < keşkek” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

kēşgeK < keşkek: (1/17) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bilecik, Bursa, Çankırı, Giresun ağızları.

kēşgek < keşkek: (19/15) ÇİYA, (32/17) AYA

kēşkek: (10/51) BUIYA

keşkek: (5/41) GİYA

keşgēk: (59/47) BİAİ

“mīsīr < mısır” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bursa, Çankırı ağızları.

mīsīr < mısır: (23/67) AYA

mîsir: (26/9) ÇİYA, (3/11) BUIYA

“şērbet < şerbet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı ağızı.

şērbet < şerbet: (110/18) ÇİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

çārbet < şerbet: (8/48) YİYA

şērbet: (8/49) YİYA

“mērcimek < mercimek” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bilecik ağızları.

mērcimek < mercimek: (12/193) AMA

mērcimekli < mercimekli (Far.+T.): (5/32) BİAİ

mērcimekdir < mercimektir: (30/120) AMA

“lambā < lamba” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bilecik, Muğla ağızları.

lambā < lamba: (62/29) BİAİ

lambālā < lambalar: (25/142) AMA

lambāla: (I/23-26) MYA

“cēviz /cevīz < ceviz” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Kahramanmaraş ağızları.

cēviz < ceviz: (3/12) BUIYA

cēviznen < cevizle: (72/90) KAYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

cēvīz: (M122/4) KAİA

cevīz: (M105/7) KAİA

“māntar / mantār < mantar” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

māntar < mantar: (119/31) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bartın, Bursa ağızları.

māntar < mantar: (33/45) BUIYA

mantār: (s.36/9) BA

māntarı < mantarı: (14/25) AYA

“būber / bībēr < biber” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Aydın, Bursa ağızları.

būber < biber: (143/8) BUIYA

bōbēr: (I-B/2-35) AYYA

bībēr: (I-26/21) AİA

bübērdən < biberden: (30/175) AMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

bibēr: (M040/18) KAĬA

bībēr: (M122/4) KAĬA, (105/45) BYA

“cennēt / cēnned < cennet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bursa, Kahramanmaraş ağızları.

cennēt < cennet: (8/3) AMA

cēnnāt: (104/4) KAYA

cēnned: (75/19) BUIYA

“şekēr < şeker” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman, Kilis ağızları.

şekēr < şeker: (M105/7) KAĬA, (II/15-9) KİLĬA

şēkēr: (81/14) BYA

“mētre / metirē < mētre” (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağızı.

metrē < metre: (LXXXI/27) TĬA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Bursa, İçel (Anamur) ağızları.

mētre < metre: (32/65) ANYA

mētire < metre: (12/7) BUIYA

mētrede < metreden: (30/92) AMA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

metirē: (M011/71) KAĬA

“paltō < palto” (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

paltō < palto: (XIV/5) KBAYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

paltū < palto: (M064/43) KAĬA

“şapgā < şapka” (Rus.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

şap‘kāyi < şapkayı: (10/312) RĬA

2. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir ağızı.

şapgē < şapka: (IV-22/24) BĬA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

şapgā < şapka: (M106/73) KAĬA

şāPKā: (34/42) BYA

“hēp < hep” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

hēPsi < hepsi: (1/98) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Aydın, Bilecik, Bolu, İçel (Anamur), Sakarya ağızları.

hēp < hep: (32/15) BOĬA, (1/22) AMA

hāp: (68/4) GBAA (Aydın)

hēpten < hepten: (5/7) ANYA

hēpsini < hepsini: (7/144) BĪĀĪ, (4/92) AMA

hēpsi: (12/128) AMA, (11c/4) ÇİYA

hēpsi: (33/57) SĪA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kilis ağızları.

hēp < hep: (72/48) BYA

hēpsi < hepsi: (III/6-12) KĪLĪA

“bēlki / belkī < belki” (Ar. + Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bilecik ağızları.

bēlki < belki: (153/84) AYA, (48/136) BĪĀĪ

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

belkī < belki: (16/13) BYA

“fasūlye / fasulyā / fāsille < fasulye” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

fasūlye < fasulye: (11/9) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

fasulyāsını < fasulyesini: (145/9) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Bursa ağızı.

fāsilledir < fasulyedir: (10/34) BUĪYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman ağızları.

fasulyē' < fasulye: (22/102) ZBKĪA

fasulyā: (40/10) BYA

fasūlyā: (M094/11) KAĪA

fasulyē: (14/28) BYA

“efēndi / efendī < efendi” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağızı.

ēfendi < efendi (XXIV/ 22) TĪA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Yalova ağızları.

efēndi < efendi: (16/124) YĪYA

efendī: (112/4) BYA

“kirāz < kiraz” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Manisa ağızları.

kirās < kiraz: (40/40) AMMA

kirāz: (15/87) AMA

kirāz: (I-1 03/16) MA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

kīrāz < kiraz: (7/72) BYA

“yūlaf < yulaf” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa ağızı

yūlaf < yulaf: (22/8) BUİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

yūlāf < yulaf: (20/43) BYA

“vallahā / vallāha / vallahī < vallaha- vallahī” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Antalya, Çankırı, Kütahya, Zonguldak ağızları.

vallāha < vallaha: (7/20) ÇİYA

vallāhi: (43/75) AMMA, (16/19) AYA

vallāhi: (VII/45) KÜYA, (32/80) ÇİYA

valla:hi : (s.120) AÖAB

vallahī: (1/171) ZBKİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük ağızları.

vallahā < vallaha: (32/86) BYA

vallāha: (136/122) KARYA

vallāhi: (6/49) KARYA

“vē < ve” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce ağızları.

vē < ve “bağlaç”: (2/101) DİKİYAA, (34/6) BYA

“davūl / dāwol < tabl” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

davūl < davul: (1/58) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

dāvil < davul: (25/57) KAYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

dāwol < davul: (79/31) BYA

“perşembē < Perşembe” (Far. “penc + şenbe”)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Manisa ağızları.

perşembē < Perşembe: (11/39) AYA, (I-15 10/6) MA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

perşembē < Perşembe: (M077/36) KAİA

“şēhir < şehīr” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

şēhir < şehīr: (20/15) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Muğla, Sivas ağızları.

şēhrinin < şehrinin: (24/7) SİYA

şēhire < şehire: (I/16-20) MYA

“lirā / lirā < lira” (İt.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

lirā < lira: (5/26) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Denizli, Kütahya ağızları.

lirā < lira: (22/4) GBAA (Kütahya)

liri: (39/10) GBAA (Denizli)

“salatā < salata” (İt.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya ağzı.

salatā < salata: (28/20) AYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Zonguldak ağzı.

salatā': (22/102) ZBKİA

“cāndarma < jandarma”(İt. “gendarme”)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa ağzı.

cāndarma < jandarma: (I-1 03/53) MA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağzı.

cāndarmayı < jandarmayı: (39/44) YİYA

“numarā < numara” (İt.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa ağzı.

numarē < numara: (II-5 03/49) MA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağzı.

numarā < numara: (M102/25) KAİA

“patatēs < patates” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağzı.

patatēs < patates: (I-45/24) AİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.

pataTēS < patates:(35/8) BYA

patatīs: (M013/9) KAİA

“rāhmetlik / rahmātlık < rahmetlik” (Ar. + T.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Hatay ağızları.

rāhmetlik < rahmetlik: (II-77/55) AİA

rahmātlık: (1.11.1/4) HA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

rāhmeTdik < rahmetlik: (84/168) BYA

“rāhmetli < rahmetli” (Ar.+T.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Sivas ağzı.

rāhmetli < rahmetli: (159/4) SİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağzı.

rāhmetli < rahmetli: (9/83) YİYA

“māyıs < mayıs” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağzı.
māyıs < mayıs: (4/18) RİA
2. Batı Grubu Ağızları: Antalya ağzı.
māyısıñ < mayısın: (13/1) AYA
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt
māyıs < mayıs: (86/58) BYA

“mārul < marul” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
marul < marul: (72/27) TYA
2. Batı Grubu Ağızları: Amasya ağzı.
mārul < marul: (2/96) AMMA
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Kırıkkale ağızları.
marul < marul: (M029/19) KAİA
mārıl: (21/24) KIİA

“lāḥana / dehana / lihāna < lahana” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
lāḥana < lahana: (21/68) TYA
2. Batı Grubu Ağızları: Afyon ağzı.
lihāna < lahana: (30/174) AMA
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağzı.
dehanā < lahana: (M029/19) KAİA

“ēfendim < efendim” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Kahramanmaraş, Sakarya ağızları.
ēfendim < efendim: (B2.13/27) AOİAII
ēfendim: (2/15) KAYA
ēfendīm: (42/16) SİA

“pīrasā < pīrasa” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.
pīrasā < pīrasa: (M029/14) KAİA
burasā: (26/79) BYA

“gūprē / gūbre < gūbre” (Rum.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa ağzı.
gūbreler < gūbreler: (55/69) BUIYA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağzı.
gūprē < gūbre: (M073/48) KAİA

“kilōmetre < kilometre” (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu, Kahramanmaraş ağızları.

kilōmetre < kilometre (55/13) KAYA, (5/20) BOİA

“tāksi / taḥsī < taksi” (Fr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Bursa ağızları.

tāksi < taksi: (14/80) BUIYA

taḥsī: (A8.07/14) AOİAII

“beledīye < belediye” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.

belēde < belediye: (I/30-22) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

beledīye < belediye: (6/28) BYA

“felēk < felek” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağızı.

felēk < felek: (XXIV/21) TİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

felēk < felek: (M107/55) KAİA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars, Urfa ağızları.

Ağrı Yöresi (AĞİA): tirpān < tırpan (Rum.) (2/s.821)

Elazığ Yöresi (EYAD): adrēsım < adresim (Fr.) (46/s.180)

Elazığ Yöresi (KBAYA): harakāt < hareket (Ar.) (V/69), āsıl < asıl (Ar.) (XL/12)

Erzincan Yöresi (EYA): başefēndi < başefendi (T. + Rum.) (1-1/4), aynēn < aynen (Ar.) (2-15/16), hākem < hakem (Ar.) (2-43/85), sahāpları < sahipleri (Ar.) (3-1/36), dāḥıl < dahil (Ar.) (7-7/29)

Erzincan Yöresi (EYA): hemīt < hamit (Ar.) (3-4/1)

Erzurum Yöresi (ERİA): sene: < sene (Ar.) (02 022 01/7)

Kars Yöresi (KİA): fenēr < fener (Rum.) (97/11), dāfe < defa (Ar.) (44/82), arvāt < avrat (Ar.) (84/78), kedērin < kederin (Ar.) (89/49), hıdīr < hıdır (Ar.) (82/190)

Kemaliye Yöresi (KA): tālebe < talebe (Ar.) (1/179), mēhkemenin < mahkemenin (Ar.) (4/8), fīrīncının < firincının (Rum. + T.) (4/12), kılārnet < kılarnet (Fr.) (11/16), ısgārtaya < ıskartaya (İt.) (11/33), rēhmed < rahmet (Ar.) (16/51), zāḥmet < zahmet (Ar.) (18/67), bārbūnyā < barbunya (Rum.) (28/99), sōhbeti < sohbeti (Ar.) (40/21), fārz _eT < farz et (Ar. + T.) (57/9), tāḥdadan < tahtadan (Far.) (7/4), cūmórtesi < cumartesi (Ar. + T.) (43/79)

Tunceli Yöresi (TİA): zülüm < zulüm (Ar. “zulm”) (XXVII/29)

Urfa Yöresi (UMA): ‘azīm < ‘azm (Ar.) (6/60)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

Rize Yöresi (RİA): tah'tâyİdi < tahtayidi (Far.) (3/23), sof'āyi < sofrayı (Ar.) (10/81), hāyir için < hayır için (Ar.) (10/195), dāhilim < dahilim (Ar.) (11/118), sandā'leyi < sandalyeyi (Ar.) (11/205), kāyİb olur < kayıp olur (Ar.) (18/131), hāc'erden < hacerden (Ar.) (32/25)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Manisa, Manisa, Muğla, Niğde, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): ırāhimde < rahimde (Ar.) (A2.10/31), hōş bēş < hoş beş (Far.) (A6.06/50), ġazinōya < gazinoya (İt.) (A7.08/84), pīġaPnan < pikapla (İng.) (A8.06/40), tırahdōr < traktör (Fr.) (A8.07/14), vārisleriñ < varislerin (Fr.) (A8.14/26), adnān < adnan (Ar.) (A4.11/2)

Adıyaman Yöresi (AİYASV): panginōt < banknot (Fr.) (s.210), pētirol < petrol (Fr.) (s.219), sāmīya < somya (Fr.) (s.232), meyhōş < mayhoş (Far.) (s.191),

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): hālka < halka (Ar.) (1/81), semēr < semer (Rum.) (1/141), ġīymetimi < kıymetimi (Ar.) (6/49), şampu ānı < şampuanı (Fr.) (8/39), bavūl < bavul (İt.) (8/39), fāytunnā < faytonlar (Fr.) (10/14), tarāf < taraf (Ar.) (12/107), nāylon < naylon (Fr.) (12/122), dāntel < dantel (Fr.) (12/150), hēm < hem (Far.) (12/153), bezē < beze (Rum.) (12/191), dēvresi < devresi (Ar.) (13/5), fāzla < fazla (Ar.) (13/76), ünivērsite < üniversite (Fr.) (13/79), hāsta < hasta (Far.) (14/25), pēnse < pense (Fr.) (14/49), bulūz < bluz (Fr.) (15/28), pāntolōn < pantolon (Fr.) (15/28), çerēz < çerez (Far.) (15/47), dērT < dert (Far.) (16/166), fakāt < fakat (Ar.) (16/176), marāngoz < marangoz (Rum.) (17/20), mēslekde < meslekte (Ar.) (20/56), pēnçe < pençe (Far.) (20/75), bānKacilē < bankacılar (İt.+T.) (25/129), mārketiñ < marketin (İng.) (25/289), rēsmi < resmi (Ar.) (25/311), vaziyētinde < vaziyetinde (Ar.) (27/33), bankōsu < bankosu (İt.) (28/35), āntire < antre (Fr.) (28/36), mārka < marka (İt.) (28/46), gāzyaġı < gaz yağı (Fr.+T.) (29/61), rēngini < rengini (Far.) (30/37), lāstiKli < lastikli (Fr.+T.) (30/57), muhāḡkaK < muhakkak (Ar.) (30/64), teflōn < teflon (Fr.) (30/168), izzēT < izzet (Ar.) (25/81)

Amasya Yöresi (AMMA): semāveller < semaverler (Rus.) (10/26), mēhlēb < mahlep (Ar.) (40/40), mutfāh < mutfak (Ar.) (56/116)

Ankara Yöresi (AİA): şāhıs < şahıs (Ar.) (I-22/31), ġābile < kabile (Ar.) (I-53/5), fāzla < fazla (Ar.) (II-58/10), otobūsne < otobüsle (Fr.) (II-63/17), levhā < levha (Ar.) (II-80/1), patōsunu < patozunu (Fr.) (II-92/18)

Antalya Yöresi (AYA): mutFāk < mutfak (Ar.) (6/76), kāhverengi < kahverengi (Ar.+ Far.) (8/42), māhmūt < mahmut (Ar.) (13/5), modāydı < modaydı (İt.) (20/13), sāndālyemiz < sandalyemiz (Ar.) (33/4), mēmleket < memleket (Ar.) (38/4), nōrmaļ < normal (Fr.) (54/53), nēFsini < nefsi (Ar.) (64/69), bürókrāsi < bürokrasi (Fr.) (66/20), şūkūr < şükür (Ar.) (92/9), zērde < zerde (Far.) (130/24), māndelin < mandalina (İt.) (139/57), fisdīḡ < fıstık (Ar.) (153/43)

Bilecik Yöresi (BİAİ): lóḡāntaları < lokantaları (İt.) (3/39), tābla < tabla (Ar.) (7/116), habēr < haber (Ar.) (25/198), penyē < penye (Fr.) (31/106), hērbe < harbe (Ar.) (36/28), firçā < fırça (Rum.) (46/20), mertebē < mertebe (Ar.) (46/45), hākem < hakem (Ar.) (46/84), heybē < heybe (Ar.) (47/84), patīk < patik (Rum.) (58/1)

Bolu Yöresi (BOİA): makarnā < makarna (İt.) (23/25), lākabları < lakapları (Ar.) (58/28), nazār < nazar (Ar.) (90/23)

Bursa Yöresi (BUİYA): mōtorculuk < motorculuk (Fr.+T.) (12/8), pīlot < pilot (Fr.) (8/62), kāptān < kaptan (İt.) (16/25), dēvlet < devlet (Ar.) (22/46), lōjman < lojman (Fr.) (73/2), māhkemeye < mahkemeye (Ar.) (92/6), tırākdör < traktör (Fr.) (100/16), cīgara < sigara (İsp.) (19/46), ērište < erište (Far.) (6/11)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): dēsdek < destek (Far.) (12/73), ērište < erište (Far.) (21/4), ēllette < elbette (Ar.) (27/22), dēfder < defter (Ar.) (88/47)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): kellēñiz < kelleniz (Far.) (2/7)

Gaziantep Yöresi (GDİAT): dē‘fa < defa (Ar.) (s.230)

Giresun Yöresi (GİYA): kurdāle < kurdele (İt.) (5/65)

Hatay Yöresi (HA): pirēkitden < briketden (Fr.) (1.5.2/4), pudrā < pudra (Fr.) (12.7.1/17)

Isparta Yöresi (IMA): radyō < radyo (Fr.) (XII/71), Kırālī < kralı (Srp.) (XIV/9), emmī < emmi (Ar.) (XX/22)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): fārklıdır < farklıdır (Ar. +T.) (I.17/7), kestāne < kestane (Rum.) (I.99/1)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): āzelden < ezelden (Ar.) (14/67), çānşlı < şanslı (Fr. + T.) (24/7), rēşit < reşit (Ar.) (25/24), çimentō mimentō < çimento mimento (İt.) (35/56), küsbē < küspe (Far.) (69/46), āslım < aslım (Ar.) (71/21), lāğābımız < lakabımız (Ar.) (82/7), līmōn duzū < limon tuzu (Rum.) (103/20), mēfāt < vefat (Ar.) (105/11)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): zēhi < zehi (Far.) (19/128), ġadırāsu < kadrosu (İt.) (40/2)

Kayseri Yöresi (KMİA): ayīb < ayıp (Ar.) (s.105/16), pāzen < pazen (Fr.) (s.109/27)

Kırşehir Yöresi (KYA): ġāleden ġāliye < kaleden kaleye (Ar.) (XII/54), ġādir < kadir (Ar.) (XLV/11), āsār < eser (Ar.) (LXVI/69)

Kırşehir Yöresi (OAAD): şēvketlim < şevketlim (Ar.+T.) (s.120)

Malatya Yöresi (GDİAT): bēnzine < benzine (Fr.) (s.7)

Manisa Yöresi (GBAA): tācrübā < tecrübe (Ar.)

Manisa Yöresi (MA): virājdan < virajdan (Fr.) (I-1 01/28 hibe < hibe (Ar.) (I-1 04/40), sobā < soba (Mac.) (I-1 05/1), hāvız < havuz (Ar.) (I-1 06/112), fīkrā < fıkra (Ar.) (I-2 09/32), alfābe < alfabe (Fr.) (I-5 04/70), iradyō < radyo (Fr.) (I-5 06/19), ískārpın < iskarpin (Fr.) (I-6 04/57), diPlōma < diploma (İt.) (I-6 16/13), milyōn < milyon (Fr.) (I-8 06/33), pāsīF < pasif (Fr.) (I-15 03/39), televizyōnmuş < televizyonmuş (Fr.) (I-1504/9), rāhimden < rahimden (Ar.) (II-1 21/223), mārTta < martta (Lat.) (II-1 25/56), kamerā < kamera (Fr.) (II-8 01/9), randımān < randıman (Fr.) (II-9 01/69)

Maraş Yöresi (GDİAT): nā^smesini < nağmesini (Ar.) (s.135), biyēt < beyit (Ar.) (s.142), dā‘fe < defa‘ (Ar.) (s.174)

Muğla Yöresi (MYA): balāmıT < palamut (Rum.) (I/15-3), kaporē < kaparo (İt.) (I/94-239), seyīd < seyit (Ar.) (I/97-51), mōladaydık < moladaydık (İt.) (III/4-2)

Niğde Yöresi (OAAD): sūrya < sofrā (Ar.) (s.36)

Sakarya Yöresi (SİA): motōrcu < motorcu (Fr.) (3/39), paydōs < paydos (Rum.) (5/39), çembēr < çember (Far.) (7/84), mantō < manto (Fr.) (13/22), āğusTosun < ağustosun (Lat.) (14/12), sālçalık < salçalık (İt. + T.) (27/10), nāylon < nylon (Fr.) (40/304), mermēr < mermer (Ar.) (40/305), portākāl < portakal (Fr.) (54/55), vāpīr < vapur (Fr.) (59/60), motōrla < motorla (Fr.) (59/97), ārşivlērđēñ < arşivlerden (Fr.) (60/34), seFēr < sefer (Ar.) (62/16), mūhūr < mühür (Far.) (62/81), fabrikā < fabrika (İt.) (65/146), manāv < manav (Rum.) (59/19)

Sivas Yöresi (SİYA): hāziran < haziran (Ar.) (1/29), merhāmēti < merhameti (Ar.) (92/5),

Sereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): üfūnet < ufunet (Ar.) (s.141)

Tokat Yöresi (TİYA): usdūra < ustura (Far.) (107/16)

Uşak Yöresi (UİA): mēwliḍ < mevlit (Ar.) (I-7/51), heybā < hibe (Ar.) (I-20/5), hāline < haline (Ar.) (I-28/2), bürō < büro (Fr.) (I-34/14)

Yozgat Yöresi (OAAAD): sēherin < seherin (Ar.) (s.187)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): ġātīyen < katiyen (Ar.) (1/307)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Iğdır, Karabük, Karaman, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): pārdōn < pardon (Fr.) (3/33), vetāna < vatana (Ar.) (118/89), lōr < lor (Far.) (32/137), Kāz < gaz (Fr.) (34/6), kūr̄s < kurs (Ar.) (81/16), ħizmēt < hizmet (Ar.) (84/168), gūl < gül (Far.) (86/10), mēnūler < menüler (Fr.) (71/22), zāfer < zafer (Ar.) (80/8), ālūç < alıç (Far.) (11/125), yüz mülüyōn < yüz milyon (Fr.) (15/16), fīskē < fiske (Rum.) (133/14), āytēn < Ayten (T. + Far.) (9/90), şāhsıma < şahsıma (Ar.) (13/87), ōnūr < onur (Fr.) (13/78)

Doğu İlleri Ağızları (DİAT): şēvketlim < şevketlim (Ar. + T.) (s.21)

Edirne Yöresi (EİA): ġarāş'dan < garajdan (Fr.) (25/131), kāl̄p < kalp (Ar.) (36/89)

Iğdır Yöresi (DİAT): mēvgiye < mevkiye (Ar.) (s.101)

Karabük Yöresi (KARYA): mēmleketē < memlekete (Ar.) (70/3), tēncirem < tencerem (Ar.) (85/240), fārḡ < etmemişim < fark etmemişim (Ar. + T.) (223/51)

Karaman Yöresi (KAİA): sosyetē < sosyete (Fr.) (M002/20), seFēr < sefer (Ar.) (M017/12), halkā < halka (Ar.) (M028/43), şifōn < şifon (Fr.) (M066/12), tencerē < tencere (Ar.) (M092/46), madalyā < madalya (İt.) (M104/29), çēkēt < ceket (Fr.) (M1106/73), mengēnē mengēnē < mengene mengene (Rum.) (M118/19), limōn < limon (Rum.) (M118/19), pāzen < pazen (Fr.) (M121/21), pōlis < polis (Fr.) (M062/7), pençerē < pencere (Far.) (M031/33), māsraf < masraf (Ar.) (M057/52), tahrā < tavra (Far.) (M111/19), satīr < satır (Ar.) (M111/19), müddēd < müddet (Ar.) (M125/55), menderēs < menderes (Rum.) (M104/13)

Kilis Yöresi (KİLİA): pakēt < paket (Fr.) (II/15-19), teştī < teştī (Far.) (II/15-46)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): atrā < hatıra (Ar.) (s.191/49)

Yalova Yöresi (YİYA): firambūāza < frambuaza (Fr.) (4/79), fantāziye < fantaziye (Fr.) (6/2), ġalēm < kalem (Ar.) (8/79), zānnediyo < zannediyor (Ar. + T.) (9/103), rādīyo < radyo (Fr.) (16/105), ālo < alo (Fr.) (16/143), tūlbēnde < tūlbente (Far.) (16/211), dābrıka < darbuka (Ar.) (19/5), ıhlām̄ur < ıhlamur (Rum.) (21/163), berekēt < bereket (Ar.) (32/33), hālim < halim (Ar.) (32/95), sēpet < sepet (Far.) (15/160), tāblam̄ız < tablamız (Ar.) (8/14), ūlfēt < ülfet (Ar.) (16/139), sābriye < sabriye (Ar.) (16/163)

3.13.27. Özel İsimlerde Vurgu-Tonlamaya Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzunluklar

“İran < İran”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Bilecik, Çankırı, Sivas, Uşak ağızları.

i:ran < iran : (s.149) AÖAB

İranla < iranla: (95/3) ÇİYA

İranın < iranın: (2/1) BİAİ

irāndan < irandan: (I-49/62) UĪA

Īrandan: (72/8) SĪYA

Īranlılar < Īranlılar: (III-111/55) AĪA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük ağızları.

Īran'a < iran'a: (95/1) KARYA

Īranlılar < Īranlılar: (7/5) EĪA

“sūriye < suriye”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Kastamonu, Sivas ağızları.

sūriye < suriye: (91/14) SĪYA, (43/19) KMĪKA

sūriye: (182/54) AYA

sūriyeye < suriyeye: (I-32/160) AĪA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Erzurum, Kars, Yusufeli ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): ěreb _ati < arap atı (32/s.145)

Kemaliye Yöresi (KA): būsada < bursada (1/23), ĩsdambĭlda < istanbulda (11/25), ělazĭğın < elazığın (19/48), ānķıradan < ankaradan (19/68), ĩsdāmbŭla < istanbula (49/1), arābgŭr < arapgir (40/10), tārsusda < tarsusta (50/3), ěrmenĭ < ermeni (51/19), ķārsa < karsa (60/12), elazĭğ < elazığ (64/4), ānķarada < ankarada (4/8), tŭrkce < türkçe (48/86), çāy < çay “köy adı” (18/87)

Elazığ Yöresi (KBAYA): kābayı < kabeyi (V/56)

Kars Yöresi (DĪAT): kābeyi < kabeyi (s.60)

Yusufeli Yöresi (DĪAT): yāreb < yarab (Ar.) (s.226)

Erzurum Yöresi (ERĪA): le·nen < lenin (08 041 01/39)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Trabzon Yöresi (TYA): elāzı < elazığ (185/123), ōf < of “ilçe” (176/23)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Bursa, Çankırı, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Nevşehir, Sakarya, Uşak ağızları.

Çankırı Yöresi (ÇĪYA): mārđinde < mardinde (62/22), ĩrak < irak (95/3)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): afıyōna < afyona (2/2), gāzlıgŭlde (25/226), cingēn < çingen (25/233)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ālimpınara < alimpınara (2/12), yāĥandere < yakandere (58/34), çōķaķ < çokak “kasaba” (19/1), ārab < arap (82/77), licēyđi < liceydi “ilçe” (18/45)

Bursa Yöresi (BUĪYA): hānçerli < hançerli “köy” (95/1)

Manisa Yöresi (MA): ĩlātin < latin (I-5 04/71), ūşaķ < uşak (II-1 21/90), ĩstambŭlda < istanbulda (II-6 02/14), tārişe < tarişe (I-2 10/54)

Sakarya Yöresi (SĪA): ortā āsyadan < orta asyadan (59/24), mārđin < mardin (60/32), bāyburt'Ta < bayburt'ta (67/79), sāmsun < samsun (38/47), ĩstambol < istanbul (51/54)

Ankara Yöresi (AĪA): medĭne < medine (I-40/8), mērsinde < mersinde (II-99/37), fārsça < farsça (III-111/54)

Kastamonu Yöresi (KMĪKA): alpŭd “köy adı” (45/9)

Nevşehir Yöresi (NYA): kābeden < kabeden (60/38), gaysēri < kayseri (62/19)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOĪAII): medĭneden < medineden (A2.02/11)

Kütahya Yöresi (KÜYA): adāna < adana (I/327), ősmanlı < osmanlı (LI/5), selēnik < selanik (XIV/15)

Uşak Yöresi (UİA): pārise < parise (I-2/124)

Ankara Yöresi (AÖAB): i:rak < ırak (s.149)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Iğdır, Karabük, Karaman, Kilis, Yalova ağızları.

Karabük Yöresi (KARYA): kāstamonu < Kastamonu (2/50)

Bayburt Yöresi (BYA): erzürüm < erzurum (66/4), isTanbül < İstanbul (66/4), izmīt < izmit (66/4), bursā < bursa (66/4) vānşēn < vanşen “köy adı” (109/1), lāz < laz (16/106), ķöre < kore (118/87), bērlin < berlin (65/40), pārise < parise (65/39)

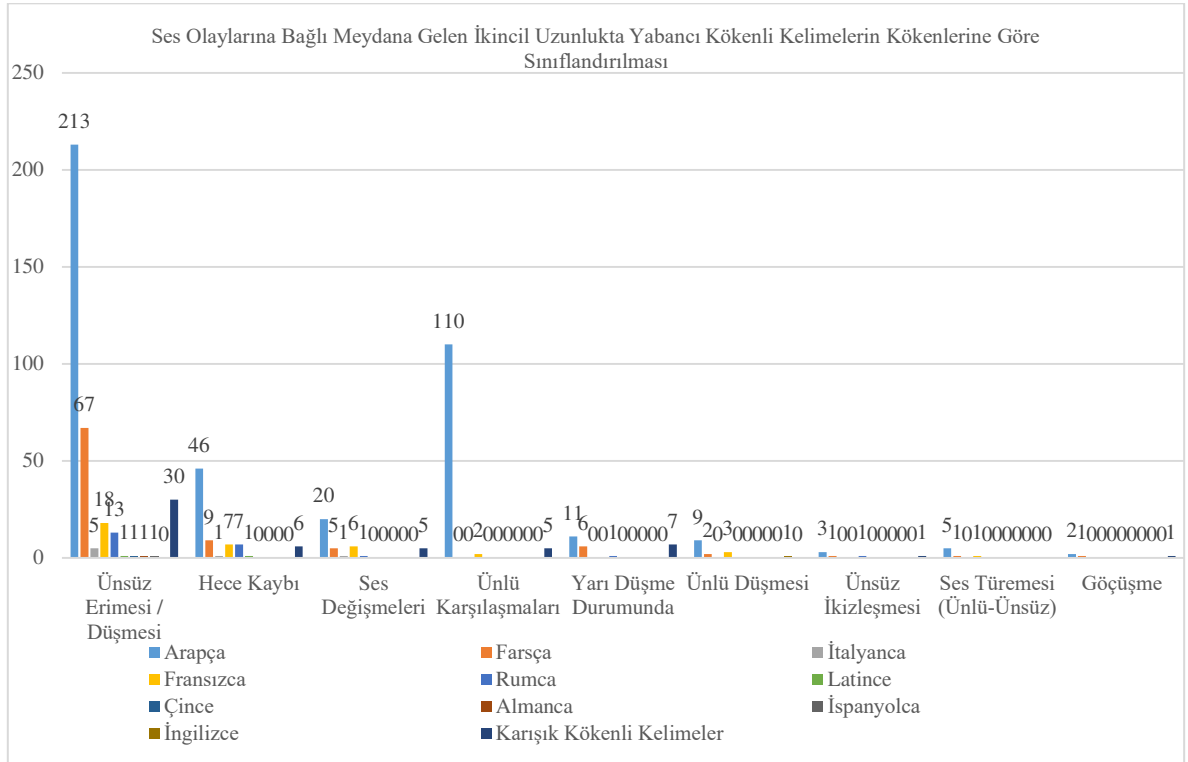
Iğdır Yöresi (İİA): kābeden < kabeden (66/74),

Karaman Yöresi (KAİA): ēzircandā < erzincanda (M123/15)

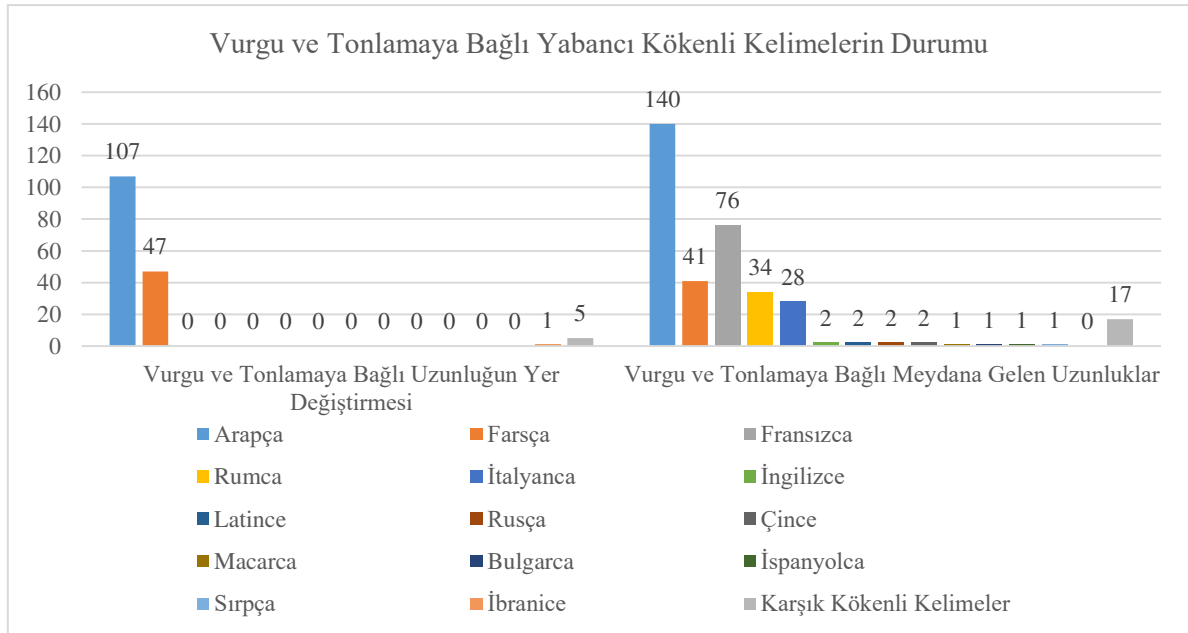
Kilis Yöresi (KİLİA): hāleP kākhesi < halep kahvesi (I/57-16)

Yalova Yöresi (YİYA): gāziāntep < gaziantep (20/10)

Şekil 15. Ses Olaylarına Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzunlukların Yabancı Kökenli Kelimelerde Kökenlerine Göre Sınıflandırılması

Şekil 16. Vurgu ve Tonlamaya Bağlı Yabancı Kökenli Kelimelerin Sınıflandırılması

3.14. Bünyesinde Birincil Uzun Ünlü Barındıran Kelimelerde Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Türkiye Türkçesi ağızlarında kimi kelimeler bünyesinde birincil uzunluk olmasına rağmen çeşitli ses olayları sonucunda ikincil uzunluk halini kazanmıştır. Bu durum Türkçe kökenli kelimelerde ve yabancı kökenli alıntı kelimelerde gerçekleşmiştir. İkincil uzun ünlüler genellikle “f, g, t, ğ, h, k, l, n, p, r, v, y, z” ünsüzlerinin erimesi/düşmesi, ünlü düşmesi, yarı düşme durumları, hece kaynaşması, sözcük birleşmeleri, ünlü karşılaşmaları vb. ses olayları neticesinde meydana gelmektedir.

Türkiye Türkçesinde ünlüler normal süreli ünlülerdir. Bu nedenle de; birincil uzunluklar kısalarak normal süreli ünlüye dönüşür. Bu kelimelerdeki durumlar da ses olaylarına bağlı geliştiği için ikincil uzun ünlü olarak değerlendirilmiştir.

Bu başlık altında değerlendirilen kelimeler Türkçe kökenli kelimeler ve yabancı kökenli kelimeler olmak üzere iki başlık altında değerlendirilerek gösterilmeye çalışılmıştır. Yabancı kökenli kelimelerin köken durumu ile ilgili çıkarımlar Şekil 25’te gösterilmiştir. Şekil 25’te de ifade edildiği gibi ikincil uzunluk en fazla Arapça ve Farsça kelimelerdedir.

3.14.1. Ünsüz Erimesi/Düşmesine Bağlı Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

Bazı kelimeler Ana Türkçede uzun ünlü olarak kullanılırlar. Bunlar birincil uzun ünlüler olarak adlandırılırlar. Standart Türkçede bu kelimeler normal süreli ünlü şeklinde kullanılırlar. Ancak ağızlarda çeşitli şekillerde ses olaylarına maruz kalarak ikincil bir uzunluk meydana getirmişlerdir. Ana Türkçede birincil uzun ünlü olup standart Türkçede normal süreli ünlüye dönüşen bazı kelimeler ağızlarda ses düşmesine bağlı ikincil uzunluk meydana getirmiştir.

Ünsüz erimesi / düşmesi sonucunda meydana gelen ikincil uzunluklar “g, ğ, k, l, n, p, r, t, v, y, z” ünsüzlerinin Türkçe kökenli kelimelerde düşmesi/erimesi sonucunda; “f, g, ğ, h, l, n, r, t, v, y” ünsüzlerinin de yabancı kökenli kelimelerde düşmesi/erimesi sonucunda oluşmaktadır.

Ünsüz erimesi/düşmesi sonucunda meydana gelen ikincil uzun ünlüler “f, g, ğ, h, k, l, n, p, r, t, v, y, z” ünsüzlerinin erimesi/düşmesi ile oluşmuştur. Bu ünsüzlerin genel uzunluk oluşturma durumları Şekil 17 ve Şekil 18’de gösterilmiştir. Örneklenen kelimeler şu şekildedir:

3.14.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

3.14.1.1.1. “g” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“**ün < gün**”

“**kün**” (Tekin, 1995:185)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Balıkesir, Kahramanmaraş, Kırşehir, Sivas ağızları.

evêlkü ün < evvelki gün: (40/26) KAYA

on _iki _ün < on iki gün: (79/103) SİYA

ertesi ün < ertesi gün: (I-5/87) BİA

êrtesî unde < ertesi günde: (5/50) AMMA

üçüncüsü _u’ñ < üçüncü gün (II/75) KYA

“**ece < gece**”

“kēçe” (Tekin, 1995: 182)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Sivas ağzı.

ēce < gece: (152/55) SİYA

“İbi < gibi”

“kēp” (Tekin, 1995: 182) “kip + i~ki:p-i” (Gülensoy, 2011: 371)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağzı.

Ankara Yöresi (AİA): hamuru _ İbi < hamuru gibi (II-30/19), senek _ İbi < sinek gibi (III-107/22)

“böön / böün < bugün”

“bu + gün” (bū “Tekin, 1995: 110”, kūn “Tekin, 1995: 185)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Ordu ağızları.

böön: (32/51) OİYA

böünkü < bugünkü: (151/74) BUIYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağzı.

böün: (41/8) BYA

3.14.1.1.2. “ğ” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ana Türkçede birincil uzun ünlülü olup standart Türkçede normal süreli ünlüye dönüşen bazı kelimeler TT ağızlarında “ğ” erimesine bağlı ikincil uzunluk meydana getirmiştir. Bu örnekler aşağıdaki gibidir:

“dā < dağ”

“tāg” (Tekin, 1995:102)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

dālarımızı < dağlarımızı: (1/171) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

dā < dağ: (3/19) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Tokat, Sivas, Uşak, Zonguldak ağızları.

dā < dağ: (4/20) BİAİ, (s.93) DİAS, (2/49) NYA, (s.44) ŞÇYAS

dādan < dağdan: (1/27) EİMİYA, (68/43) BİAİ, (9/43) TİYA

dāñ < dağın: (s.143/5) KMİA

dān: (s.203) GDİAT (Antep)

dāda < dağda: (I-3/18) BİA, (9/5) KİKYAÖ, (18/50) KMİKA, (13/28) KAYA

dālara < dağlara: (I-1 06/53) MA, (V/10) KYA, (s.160) AİAD (Bolu)

dālari < dağları: (I.4/16) İİÖKBİA, (7/28) GİYA, (s.144) GDİAT (Maraş), (A1.15/45)

AOİAII,

dālar < dağlar: (I-2/6) UİA, (s.53) OAAD (Kayseri), (s.9) OAAD (Niğde)

dālar: (1/53) AMMA

dālardan < dağlardan: (18/29) BOĬA

dālarda < dağlarda: (78/9) ÇİYA, (I-39/21) AĬA, (I/2-50) MYA, (s.195) AĬAD (Zonguldak)

dālık < dağlık: (5/6) BUIYA

dādağı < dağdaki: (s.136) AĬAD (Eskişehir)

dādağı: (28/22) NYA

dālarına < dağlarına: (4/35) AYA

dālarına: (1/107) ZBKĬA

dāların < dağların: (67/9) OİYA

dāmızdan < dağımızdan: (10/43) SİYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Edirne, Karabük, Karaman, Yalova ağızları.

dādan < dağdan: (6/65) DĬKİYAA, (M006/12) KAĬA

dāları'ndan < dağlarından: (8/6) KARYA

dāın < dağın: (1/31) YİYA

dālāna < dağlarına: (25/349) EĬA

“yā < yağ”

“yāg” (Tekin,1995:103)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

yāle < yağlı: (29/29) RĬA

yālan < yağlan: (73/11) TYA

iç yāi < iç yağı: (10/5) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Adıyaman, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bolu, Bursa, Bilecik, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

yā < yağ: (7/596) EĬMİYA, (I-67/16) UĬA, (3/39) KĬKYAÖ, (3/17) GİYA, (s.400) DĬAS, (s.281) AĬYASV, (72/18) BOĬA, (3/14) KMĬA

yā: (4/50) AMMA

yādır < yağdır: (1/19) BUIYA

yālāsıñ < yağlarsın: (1/104) BĬAĬ

yālıdı < yağlıydı: (I-1 01/6) MA

yālı < yağlı: (s.31/10) KMĬA, (I-5/69) BĬA, (s.36/2) BA, (10/40) BUIYA, (I-16/26) AĬA, (27/60) NYA, (I/2-55) MYA

yāle < yağlı: (s.201) AĬAD (Zonguldak)

yāli: (I-A/15-30) AYYA

yālar < yağlar: (s.81) OAAD (Kayseri), (16/2) OİYA

yālıh < yağlık: (s.145) ŞÇYAS

yāın < yağın: (1/4) ÇİYA

yāyınan < yağ ile: (24/63) KAYA

yālısını < yağlısını: (6/97) TİYA

ya:ları < yağları: (s.99) AÖAB

yācılar < yağızlar: (I.18/10) İİÖKBĬA

yālardı < yağlardı: (XVII/63) KYA
yālarsın < yağlarsın: (26/12) SİYA
yālasın < yağlasın: (A6.10/85) AOİAII
yāladıkdan < yağladıkdan: (XVI/10) KÜYA
yālaTdık < yağlattık: (83/64) AYA
yālıca < yağlıca: (7/558) EİMİYA
yāsuz < yağsız: (s.409) DİAS
yāladımız < yağladığımız: (3/8) AMA
yām < yağım: (LV/243) KYA
şırlan yā < susam yağı: (I-1/87) UİA
zeydinyānı < zeytin yağını: (1/39) ZBKİA
terey'ā < tereyağı: (s.449) GA
tereyā: (II-5/77) BİA, (72/17) BOİA
tereyānı < tereyağını: (s.160) AİYASV

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Tekirdağ, Yalova ağızları.

yā < yağ: (1/199) YİYA
yā: (5/18) KARYA
yālı < yağlı: (3/29) EİA
yācı < yağcı: (s.185/348) TMİKA
“āzı < ağzı / ağız”

“ağız” (Tekin, 1995:171)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

āzını < ağzını: (1/8) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

āzına < ağzına: (12/30) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Denizli, Eskişehir, Giresun, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

āzına < ağzına: (31/61) EİMİYA, (5/176) AMMA, (s.119/28) KMİA, (IV-8/74) BİA, (26/37) TİYA, (XIX/38) KYA, (s.135) GDİAT (Maraş), (1/18) AMA, (29/4) GBAA (Afyon)

āzınā: (I/260) KÜYA

āzımız < ağzımız: (9/38) GBAA (Manisa), (1/37) SİYA

āzında < ağzında: (I/129) BA, (s.183) AİAD (Zonguldak), (16/64) AYA

āzı < ağzı: (7/206) BİAİ, (I-19/51) AİA, (s.37) DİAS

āız < ağız: (I/6-41) MYA

āzımdan < ağzımdan: (I-1 05/72) MA

āzımda < ağzımda: (3/87) KMİKA

āzıma < ağzıma: (13/46) BUIYA, (30/23) GİYA

āzını < ağzını: (s.3) OAAD (Niğde), (76/4) GBAA (Muğla), (6/91) KİKİYAÖ, (1/66) ZBKİA, (1/27) NYA, (s.159) AİAD (Bolu), (s.23) ŞÇYAS, (I-7/79) UİA

āzıı: (I.4/24) İİÖKBİA

āzı māzı < ağzı mağı: (A1.04/6) AOİAII

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Karabük, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

āzına < ağzına: (M010/51) KAĬA

āzından < ağzından: (12/69) YĬYA

āzını < ağzını: (13/38) DĬKĬYAA, (56/7) KARYA, (s.224/271) TMĬKA

“ĉĬ < ĉiğ”

“yĭg” (Tekin, 1995:183)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

ĉĭden < ĉiğden: (1/26) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

ĉĬ < ĉiğ: (6/15) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Bolu, Çankırı, Kahramanmaraş, Manisa, Sivas ağızları.

ĉĬ < ĉiğ: (72/50) KAYA, (12/59) ĆĬYA, (39/30) SĬYA

ĉĬ: (5/5) SĬYA

ĉĭden < ĉiğden: (72/18) BOĬA

ĉĭden < ĉiğden: (I-6 15/35) MA

“ārı < ağrı”

“hāgrı” (Tekin, 1995:172)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

ārĭ < ağrıyor: (26/93) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

ārı < ağrı: (26/2) TYA

ārısından < ağrısından: (176/64) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çorum, Giresun, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Tokat, Uşak ağızları.

ārı < ağrı: (I.8/2) ĬĬÖKBĬA, (I-4/82) BĬA, (9/9) BĬAĬ, (s.18) ĆAS

ārĭr < ağrır: (1/50) AYA

ārır: (8/7) NYA

ārısına < ağrısına: (184/13) AYA

ārısını < ağrısını: (V/34) KYA

ārısından < ağrısından: (A4.02/155) AOĬAĬ

ārısına < ağrısına: (5/1) TĬYA, (90/2) GĬYA

ārısı < ağrısı: (I-35/20) UĬA, (17/15) GĬYA

ārısı: (12/9) OĬYA

ārıtmak < ağrıtmak: (s.19) ĆAS

ārıdı < ağrıdı: (s.27/26) KMĬA

ārınca < ağrıyınca: (I/95-357) MYA

ārĭ < ağrıyor: (10/63) AMMA

ārı: (4/2) KAYA

ārıya: (2/35) KMĬKA

ārıyo < ağrıyor: (I-A/13/42) AYYA

āreyo: (1/4) BUIYA

āryō: (I-6 18/28) MA

āryō: (14/25) AMA

āryordu < ağrıyordu: (s.45) OAAD (Kayseri)

ārıma < ağrıma: (2/52) KAYA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Edirne, Karabük, Yalova ağızları.

ārı < ağrı: (11/145) YİYA

ārımyıdı < ağrımyıyordu: (9/52) DİKİYAA

ārısı < ağrısı: (33/39) EİA

āriyyá < ağrıyor: (10/12) KARYA

“çā < çağ”

“çāğ” “gürültü” (Tekin, 1995:100)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

çālar < çağlar: (29/2) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kırşehir ağızları.

cālar < çağlar: (s.126) OAAD (Kırşehir)

çāladı < çağladı: (s.213) OAAD (Ankara)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

çā < çağ: (98/11) KARYA

“çā < çağ”

“çāğ / çāk” “zaman” (Gülensoy, 2011:210)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

çālarında < çağlarında: (9/13) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Giresun, Kayseri, Konya, Manisa, Sivas ağızları.

çādaş < çağdaş: (s.33/2) KMİA, (I-2 06/89) MA

çālarda < çağlarda: (153/23) SİYA

çāsına < çağına: (53/11) GİYA

çāına < çağına: (4/83) KİKİYAÖ

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Tekirdağ ağızları.

çādaşlaşıyor < çağdaşlaşıyor: (M015/22) KAİA

çā < çağ: (s.202/7) TMİKA

“sōan < soğan”

“sōgun” (Tekin, 1995:178)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Konya ağızları.

sōan < soğan: (8/117) KİKİYAÖ

sōān: (66/4) BUIYA

sūanını < soğanını: (9.3/20) HAA

“sā < sağ”

“sāg” (Tekin, 1995:102)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

sālġı < saġlıġı: (13/44) KA

2. Kuzeydoġu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

sālġ < saġlık: (21/1) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Eskişehir, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Zonguldak ağızları.

sā < saġ: (IV/14) KYA, (83/14) BOİA, (s.168) GDİAT (Maraş), (14/22) OİYA

sām < saġ mı: (s.14) OAAD (Niğde)

sādır < saġdır: (5/58) KAYA

sāol < saġ ol: (109/40) AYA

sālġ < saġlık: (A4.03/29) AOİAII, (VII/47) KÜYA, (I-A/18-16) AYYA, (I-13 01/20) MA

sālġ < saġlık: (21/84) KİKYAÖ, (I.5/7) İİÖKBİA, (51/13) BUIYA

sālġ: (35/61) KMİKA, (s.19/12) KMİA

sālġ: (5/176) AMMA

sālġ: (1/81) ÇİYA

sālam < saġlam: (I/5-40) MYA, (54/8) NYA, (II-3/35) BİA, (I-24/12) UİA, (21/51) BİAİ,

(1/37) EİMİYA, (1/111) AMA

sa:lam: (s.101) AÖAB

sālġıñı < saġlıġını: (s.112) AİAD (Eskişehir)

sālġıñızı < saġlıġınızı: (5/7) AYA

sa:lġlġ < saġlġlġ: (s.133) AÖAB

sālġımda < saġlıġımda: (s.141) GDİAT (Maraş), (1/347) ZBKİA

sālarız < saġlarız: (I-11/10) AİA

sālamak < saġlamak: (II.2/41) İİÖKBİA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Iğdır, Karabük, Karaman, Kırıkkale, Yalova ağızları.

sā < saġ: (9/70) KARYA, (12/117) YİYA

sāol < saġ ol: (2/7) YİYA

sāol: (11/102) BYA

sāolsunnar < saġ olsunlar: (209/53) KARYA

sāolun < saġ olun: (36/34) İİA

sālġ < saġlık: (17/14) DİKİYAA

sālġ: (M130/38) KAİA

sālġ: (29/8) BYA

sālġında < saġlıġında: (8/6) KIİA

sā sālim < saġsalim: (7/12) EİA

sālamaġ < saġlamak: (3/10) KARYA

“sā < saġ” ‘yön’

“sāġ” (Gülensoy, 2011:711)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Bilecik, Çankırı, Çorum, Kastamonu, Kayseri, Konya, Muğla, Tokat, Uşak ağızları.

sā < saġ: (9/10) TİYA, (I/61-177) UİA, (12/3) KİKYAÖ, (s.322) ÇAS, (s.60/3) KMİA, (7/297) BİAİ

sa: < sağ : (s.96) AÖAB

sādan < sağdan: (20/55) ÇİYA

sāda < sağda: (6/22) KMİKA

sādaki < sağdaki: (s.47) OAAD (Kayseri)

sā < sağa: (1/8) AMA

sāını < sağını: (I/34-7) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Tekirdağ ağızları.

sā < sağ: (s.177/55) TMİKA

sādan < sağdan: (56/40) KARYA

“bör- < böğürmek”

“börkir-” (Tekin,1995:184)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Giresun ağızı.

bör- < böğürmek: (s.66) GYAS

“bağlamak”

“bā-” (Tekin, 1995:100)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

bāladi < bağladı: (11/77) RİA

bālı < bağlı: (3/8) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Bartın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Eskişehir, Denizli, Gaziantep, Giresun, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

bā < bağ: (I-54/11) UİA, (s.27) DİAS, (s.47) GYAS

bālansın < bağlansın: (3/38) EİMİYA

bāladılar < bağladılar: (I/1-10) MYA

bāla < bağla: (I-26/19) UİA

bālar < bağlar: (s.148) GDİAT (Maraş), (A1.22/45) AOİAII

bālayan < bağlayan: (1/42) BİAİ, (II/42) KÜYA

bālasala < bağlasalar: (s.202) AİAD (Zonguldak)

bāladım < bağladım: (I-3 01/43) MA, (18/51) GBAA (İzmir)

bālarınız < bağlarınız: (63/31) GBAA (Aydın)

bālay-voruy < bağlayıveriyor: (I/151) BA

bāladi < bağladı: (13/11) GBAA (Manisa)

b ‘ālama ‘ak < bağlamak: (s.69) GA

bālamak: (s.31) DİAS

bālı < bağlı: (s.29/9) KMİA, (4/3) GİYA, (7/21) TİYA, (48/1) BOİA, (21/13) SİYA, (11/1)

ÇİYA, (21/95) BİAİ

bāli: (I-2/114) BİA

ba:lı : (s.97) AÖAB

bālıyor < bağlıyor: (s.48) OAAD (Kayseri)

bāleyo: (39/47) GBAA (Denizli)

bālıyán < bağlayan: (5/65) AMMA

bālallardı < bağlarlardı: (I/39) KYA
bālarlar < bağlarlar: (I-4/135) BİA
bālayıp < bağlayıp: (s.129) AİAD (Eskişehir)
bālāriz < bağlarız: (II-1/5) AYYA
bālarız < bağlarız: (I-4/61) AİA
bālarıh: (1/27) NYA
bālīdi < bağlıydı: (3/47) KAYA
bāların < bağlarım: (2/19) KMİKA
bālardı < bağlardı: (18/1) OİYA
bālıymış < bağlıymış: (2/6) AYA
bālamış < bağlamış: (6/91) KİKAYAÖ
bālanır < bağlanır: (1/37) AMA
bālāla < bağlarlar: (I.4/29) İİÖKBİA
ba:lardım < bağlardım: (s.144) AÖAB

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Edirne, Karabük, Tekirdağ, Yalova ağızları.

bāla < bağla: (1/26) DİKİYAA
bālayan < bağlayan: (s.177/43) TMİKA
bālı: (17/73) KARYA
bālarlar < bağlarlar: (s.196/164) TMİKA
bālamış < bağlamış: (2/11) EİA
bālallar < bağlarlar: (M003/98) KAİA
bālarlāmış < bağlarlarmış: (2/23) YİYA

“ālamak < aġlamak”

“İgla-” (Tekin, 1995: 175)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doġu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

ālar < aġlar: (66/1) KİA

2. Kuzeydoġu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

ālarım < aġlarım: (4/24) RİA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muġla, Nevşehir, Niġde, Ordu, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

ālasın < aġlasın: (3/13) EİMİYA

ālaşırdık < aġlaşırdık: (I-2 06/60) MA

ālaşıcaġ < aġlaşacak: (42/35) OİYA

āların < aġlarım: (2/17) KMİKA

ālarım: (III-105/15) AİA

a:lıyolarmış < aġlıyorlarmış: (s.119) AÖAB

ālarsın < aġlarsın: (8/28) ÇİYA

ālıyor < aġlıyor: (4/158) KİKAYAÖ

ālar < aġlar: (s.28) OAAD (Niġde), (15/44) SİYA, (s.158) AİAD (Bolu)

āla < aġla: (IV/56) KYA

ālaşmışlar < ağlaşmışlar: (4/5) NYA
 ālama < ağlama: (s.142) OAAD (Yozgat)
 ālamak < ağlamak: (s.141) GDİAT (Maraş), (s.12) ÇAS, (7/268) BİAİ
 ‘ālam ‘ak: (s.37) GA
 ālıyo < ağlıyor: (s.27/7) KMİA
 ālaşıP < ağlaşıp: (52/3) GBAA (Denizli)
 ālıyr < ağlıyor: (A1.15/36) AOİAII
 ālıyu: (I-1/91) BİA
 ālıyı: (5/69) GİYA
 āladım < ağladım: (10/22) AMA
 ālayaraK < ağlayarak: (35/15) BUIYA
 ālayarak: (4/11) TİYA
 āların < ağlarım: (2/17) KMİKA
 āleyosuñuz < ağlıyorsunuz: (59/48) GBAA (Aydın)
 ālākāñ < ağlarken: (I-A/11-123) AYYA
 ālamaya < ağlamaya: (XI/21) KÜYA
 ālaya ālaya < ağlaya ağlaya: (s.178) AİAD (Zonguldak)
 ālıyosun < ağlıyorsun: (s.128) AİAD (Eskişehir)
 ālaşdık < ağlaştık: (I/1-10) MYA
 ālaşırız < ağlaşıyoruz: (4/52) AYA
 ālaş- < ağlaşmak: (s.30) GYAS
 āleyem < ağlayayım: (I-2/2) UİA
 āleyōsuñ? < ağlıyorsun: (74/29) GBAA (Muğla)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

ālasın < ağlasın: (s.246/24) TMİKA
 ālar < ağlar: (M009/47) KAİA
 ālaşmā < ağlaşmak: (7/31) EİA
 āladım < ağladım: (31/76) KARYA
 āladım < ağladım: (5/153) DİKİYAA
 ālayarak: (M013/49) KAİA
 ālıya ālıya < ağlaya ağlaya: (9/167) YİYA

“ēri < eğri”

“ēg-” (Tekin, 1995:180)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
ērisine dōrusuna < eğrisine doğrusuna: (16/104) TYA
2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Çorum, Kahramanmaraş, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Sivas, Tokat ağızları.
ēri < eğri: (1/29) AMA
āri: (s.19) ÇAS
ēri būrū < eğri būğrū: (V/43) KÜYA
ērisinden < eğrisinden: (84/13) TİYA
ā:mek < eğmek: (s.17) ŞÇYAS

ādirmiş < eġdirmiş: (s.136) GDĪAT (Maraş)

ēmişler < eġmişler: (15/158) SĪYA

ē‘ribozun < eġribozun: (s.126) OAAD (Kırşehir)

ēriburun < eġriburun: (II-8 05/14) MA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Tekirdaġ ağızları.

Īri: (24/33) EĪA

ēriboz < eġriboz: (s.205/108) TMĪKA

“sīmak < sığmak”

“sīk-” (Gülensoy, 2011:764)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Bilecik, Edirne, Kahramanmaraş, Kastamonu, Konya ağızları.

sīdırmadı < sığdırmadı: (39/66) AYA

sīmış < sığmış: (6/394) KĪKYAÖ

sīmaz < sığmaz: (28/66) KMĪKA, (15/58) KAYA

sīmam < sığmam: (23/69) AMMA

sīmayyo < sıġmıyor: (63/63) BĪAĪ

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

sīmadı mı < sığmadı mı: (25/136) EĪA

“dāılmak / dāınık < daġılmak / daġınık”

“tāġı-” (Tekin, 1995:174)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: İzmir, Konya ağızları.

dāılmasın < daġılmasın: (18/64) KĪKYAÖ

dāınık < daġınık: (I.12/38) ĪĪÖKBĪA

“dāıtmak < daġıtmak”

“tār” (Tekin, 1995: 174)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Konya ağızları.

dāıdıllar < daġıtırlar: (150/52) AYA

dāıtıyor < daġıtıyor: (4/155) KĪKYAÖ

“bāırmak < baġırmak”

“bāqır-” (Tekin, 1995:100)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Giresun, Konya, Sivas, Zonguldak ağızları.

bāırmış < baġırmış: (13/16) GĪYA, (6/69) KĪKYAÖ

bāırmış: (3/73) SĪYA

bōurdu < baġırdı: (s.184) AĪAD (Zonguldak)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

bāırış < baġırış: (31/120) YĪYA

“çāırmak < çaġırmak”

“çīkır-” (Tekin, 1995:176)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Konya ağızı.

çāirdı < çağırdı: (10/88) KİKYAÖ

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

çāirdılā < çağırdılar: (1/121) YİYA

“öle < ögle”

“övlēn” (Gülensoy, 1988: 26)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

öle < ögle: (XXV/10) KBAYA

öleyi < ögleyi: (30/2) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Çankırı, Giresun, Isparta, Kastamonu, Kayseri, Kilis, Kütahya, Manisa, Muğla, Sivas, Tokat ağızları.

öle < ögle: (4/14) TİYA

ö:len < öğlen : (s.104) AÖAB

ölen: (25/10) BUIYA, (A7.10/38) AOİAII, (15/18) GİYA, (I/17-10) MYA, (I-1 01/42) MA, (7/23) ÇİYA, (16/20) KMİKA, (VIII/5) KÜYA

ölân: (27/1) GBAA (Kütahya)

öleden < öglenden: (132/30) OİYA

ölenč < öglene: (1/2) AYA

ölerden < öglenden: (132/22) SİYA, (I/24-52) MYA

ölenden: (s.18/26) KMİA

ölden < öğleden: (VI/111) IMA

öleneyin: (s.114) ŞÇYAS

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ ağızları.

öle < ögle: (22/107) ZBKİA

ölen < öğlen: (II/6-155) KİLİA, (M001/20) KAİA

öleden < öglenden: (150/90) KARYA, (7/46) BYA

ölerden < öglenden: (s.183/280) TMİKA

ölende < öglende: (53/51) BYA

öleneyin < öğleneyin: (6/11) EİA

ölenüstü < öğlen üstü: (s.350/900) TMİKA

“ātmak < artmak”

“ārt-” (Tekin, 1995: 172)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu ağızı.

ātarsa < artarsa: (40/24) BOİA

“āır < ağır”

“āgır” (Tekin, 1995: 171)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Giresun, Konya ağızları.

āır < ağır: (10/16) KİKYAÖ

āırayak < ağırak: (s.27) GYAS

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

āırlık < ağırlık: (M063/12) KAİA

“āa < ağa”

“ākā” (Gülensoy, 2011: 51)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa ağzı.

āa < ağa: (I-2 02/7) MA

“ağıl”

“āıl < āgıl” (Tekin, 1995: 171)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Sivas ağzı.

āılın < ağılın: (37/22) SİYA

“āt < ağıt”

“āgı” (Tekin, 1995: 171)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Giresun ağzı.

āt < ağıt: (7/11) GİYA

3.14.1.1.3. “k” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“āşam < akşam”

“āk+şam” (Gülensoy, 2011: 60)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

āşam < akşam: (34/6) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

āşam < akşam: (20/2) OİYA, (I-19/34) AİA, (A1.20/48) AOİAII, (I/89) BA, (s.180) AİAD (Zonguldak), (s.166) AİAD (Bolu), (60/18) GBAA (Aydın), (s.30) DİAS, (3/102) KMİKA, (s.20) ÇAS, (54/5) GBAA (Denizli), (73/1) GBAA (Muğla), (1/41) BİAİ, (I-2/86) BİA, (I-7/41) UİA, (I-8 05/58) MA, (1/27) ZBKİA, (1/43) ÇİYA, (I-A/12-7) AYYA, (74/28) TİYA, (s.45) OAAD (Niğde), (s.100) OAAD (Kırşehir), (s.171) OAAD (Yozgat), (28/33) GBAA (Afyon), (s.117) AİAD (Eskişehir), (17/4) GBAA (İzmir), (11/101) AMMA, (s.27/3) KMİA, (I.12/14) İİÖKBİA, (22/13) AMA, (4/91) KİKİYAÖ, (46/66) BOİA, (II/72) KYA, (s.175) GDİAT (Maraş), (I/3-18) MYA, (VIII/11) KÜYA

āşām: (87/52) GİYA

‘āşam: (s.53) GA

āşām: (s.30) DİAS

āşama < akşama: (1/39) GBAA (Manisa), (15/30) AYA, (I/256) IMA, (s.241) GDİAT (Antep)

āşāmdan: (25/96) SİA

āşamları < akşamları: (79/73) SİYA

āşamkı < akşamki: (6/8) BUIYA

a:şamlı < akşamlı: (s.107) AÖAB

āşamağadar < akşama kadar: (1.6/52) HAA

āşamıñ < akşamın: (2/3) NYA

āşamneyin < akşamleyin: (7/221) EİMİYA

āşamınan < akşamleyin: (s.22) ŞÇYAS

āşamaca < akşama kadar: (s.39) GYAS

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Edirne, Karabük, Karaman, Kilis, Yalova ağızları.

āşam < akşam: (9/21) EİA, (1/8) KARYA, II/16-6) KİLİA, (M001/12) KAİA, (5/153)

DİKİYAA

āşama < akşama: (21/118) YİYA

“ösürük < öksürük”

“ö:s ‘yansıma’+kür-(ü)k” (Gülensoy, 2011:657)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Yozgat ağızları.

ōsuruğ < öksürük: (76/16) AMMA

ō ‘sürük: (s.156) OAAD (Yozgat)

ōsürüP < öksürüp: (A1.04/14) AOİAII

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

ōsürük < öksürük: (2/53) YİYA

“yō < yok”

“yök” (Tekin, 1995:178)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Van ağızları.

yō < yok: (46/143) VMKA, (19/s.114) EYAD, (I/18) DA

yō _usa < yok ise: (1/15) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

yō < yok: (3/53) RİA

yömuş < yokmuş: (18/2) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Çankırı, Balıkesir, Bolu, Bursa, Denizli, Eskişehir, Giresun, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Malatya, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

yō < yok: (I-17/1) UİA, (8/154) AMMA, (1/6) ÇİYA, (4/1) BUIYA, (41/86) SİA, (I.18/12)

İİÖKBİA, (16/14) BOİA, (I-4/81) AİA, (I-A/24-68) AYYA, (2/36) NYA, (1/284) ZBKİA, (10/131) AMA

yİ: (s.188) AİYASV

yōsa < yoksa: (s.169) AİAD (Bolu), (73/21) GBAA (Muğla), (3/45) GİYA, (s.152) ŞÇYAS, (s.179) GDİAT (Maraş)

yōsa: (3/60) AMMA

yōsam < yoksam: (s.423) DİAS, (1/14) EİMİYA

yōdu < yoktu: (s.25/25) KMİA, (64/4) GBAA (Aydın), (XXIII/53) KYA, (1/6) SİYA, (s.151) ŞÇYAS, (1/35) KAYA, (I-1/64) BİA, (2/59) KİKİYAÖ, (11/2) OİYA, (11/15) TİYA, (41/5) GBAA (Denizli), (11/6) MİA

yo:du : (s.130) AÖAB

yōmuş < yokmuş: (s.152) ŞÇYAS

yōmuş: (1/66) AYA

yō _umuş < yok imiş: (7/5) KMİKA

yōum < yokum: (3/15) GİYA

yōhan < yokken: (s.7) OAAD (Niğde)

yōka: (XXVII/16) IMA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Iğdır, Karabük, Kilis, Yalova ağızları.

yō < yok: (I/80-11) KİLİA, (13/2) DİKİYAA, (6/27) YİYA, (2/49) BYA, (48/56) İİA

yō: (2/40) KARYA

yōsa < yoksa: (37/30) EİA

yōsā: (3/62) BYA

“ā < ak”

“āk” (Tekin, 1995:171)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Denizli, Gaziantep, Kahramanmaraş, Malatya ağızları.

ā < ak: (s.1) DİAS, (s.55) GDİAT (Malatya), (B1.04/16) AOİAII, (s.136) GDİAT(Maraş)

āca < akça: (A4.02/3) AOİAII

‘ācıl < akçıl: (s.27) GA

“gō < gök”

“kōk” (Tekin, 1995:184)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Niğde, Sivas, Yozgat ağızları.

gō < gök: (s.155/1) KMİA

gō: (66/55) SİYA

gō: (s.181) OAAD (Yozgat)

gōde < gökde: (B2.12/29) AOİAII

gōden < gökten: (s.168) GDİAT (Maraş)

gōden: (s.7) OAAD (Niğde)

gō'yüzünü < gökyüzünü: (LXV/98) KYA

3.14.1.1.4. “I” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“ōmak < olmak”

“bōl-” (Tekin, 1995:177)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

ōsun < olsun: (11/137) RİA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Denizli, Isparta, İzmir, Eskişehir, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Muğla, Zonguldak ağızları.

ō < ol: (1/1) AMA

ōsun < olsun: (s.196) AİAD (Zonguldak), (I/17) IMA, (1/10) BİAİ, (I-1 01/2) MA, (4/7)

KMİKA, (3/75) AYA, (I-A/3-23) AYYA, (1/117) AMA

ōmuş < olmuş: (I/59-14) MYA, (49/12) GBAA (Denizli), (72/3) GBAA (Muğla)

ōmaz < olmaz: (III-4/49) BĪA
ōmasañ < olmasan: (63/42) GBAA (Aydın)
ōmazsa < olmazsa: (1/3) BUİYA
ōmamıştı < olmamıştı: (XXI/8) KÜYA
ōsan < olsan: (4/265) EİMİYA
ōdu < oldu: (44/4) BOĪA
ōcāk < olacak: (2/7) GBAA (Manisa)
ōcak < olacak: (I.3/4) İİÖKBĪA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Yalova ağızları.

ōsun < olsun: (1/69) YİYA, (6/39) BYA

ōmaz < olmaz: (23/58) YİYA

“kāmak < kalmak”

“kāl-” (Tekin, 1995:173)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Isparta, İzmir, Kütahya, Manisa ağızları.

gādım < kaldım: (12/3) AMA

kāma < kalma: (4/1) BUİYA

ğāmaz < kalmaz: (I-5 06/7) MA

ğāmadı < kalmadı: (XXIII/29) KÜYA

gāmadı: (I.4/23) İİÖKBĪA

ğāmiş < kalmış: (IX/34) IMA, (I-A1/5-117) AYYA, (III-4/27) BĪA

gāmiş: (II-57/56) AĪA

gādı < kaldı: (1/66) BĪAĪ

“āmak < almak”

“āl-” (Korkmaz, 1994: 11)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Bilecik, Manisa, Sakarya ağızları.

āmış < almış: (24/10) BĪAĪ, (III-4/118) BĪA, (I-1 02/17) MA, (I-A/31/43) AYYA, (XIV/118)

KÜYA

āmiyo < almıyor: (2/11) GBAA (Manisa)

ā'maS < almaz: (25/48) SĪA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızları.

āmışlar < almışlar: (12/22) YİYA

“gēmek < gelmek”

“gēl-” (Korkmaz, 1994: 11)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Kars, Muş ağızları.

gē < gel: (X/7) MMA, (14/s.90) EYAD

gēdiñiz < geldiniz: (81/34) KĪA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Isparta, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Sakarya, Uşak ağızları.

gē < gel: (III-4/14) BĪA

gēmiş < gelmiş: (III-16/1) BĪA, (I-A/9-58) AYYA, (11/58) SĪA, (I-2/140) UĪA, (I/50) IMA,
(1/46) BĪĀĪ, (II-63/1) AĪA, (I/34-5) MYA

gāmiş: (72/1) GBAA (Muğla), (59/24) GBAA (Aydın)

gēmez < gelmez: (13/72) AMA

gēse < gelse: (s.38/17) BA

gādi < geldi: (18/23) GBAA (İzmir)

gēdi: (1/10) BUIYA

gēmeyo < gelmiyor: (XXI/11) KÜYA

gēsin < gelsin: (31/60) BOĪA

hoş gādiñ < hoş geldin: (1/10) GBAA (Manisa)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

gē < gel: (8/128) YĪYA

gēmiş < gelmiş: (9/129) YĪYA

“kākmak < kalkmak”

“gālķ-” (Korkmaz, 1994: 11)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Kars ağızları.

gāhīr < kalkıyor: (81/66) KĪA

gāhiler < kalkıyorlar: (2/s.40) EYAD

gāķ < kalk: (III/103) DA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

ķāķdi < kalktı: (99/2) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Aydın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Malatya, Manisa, Muğla, Sakarya ağızları.

gāğamıyom < kalkamıyorum: (2.6.2/5) HA

ķāķdıķ < kalktık: (65/28) AYA

kākış < kalkış: (s.193) DĪAS

ķāķdım < kalktım: (I/8-1) MYA

kākarīz < kalkarız: (5/34) SĪA

kāKmaz < kalkmaz: (I.23/9) İİÖKBĪA

ķāķdı < kalktı: (II/7-25) AYYA

gāķasıya < kalkarsa: (5/14) KMĪKA

ķāktılā < kalktılar: (3/7) BUIYA

kāh < kalk: (32/3) KAYA

gāhđın < kalktın: (83/1) ÇĪYA

gāhđı < kalktı: (s.4) GDĪAT (Malatya)

gākamazmıř < kalkamazmış: (17/3) BOĪA

gākar < kalkar: (11/77) BĪĀĪ

ķā’ķa: (1/48) GBAA (Manisa)

gākarın < kalkarım: (5/1) AMA

gāğamıyom < kalkamıyorum: (2.6.2/5) HA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük, Karaman, Kilis, Yalova ağızları.

ķāķTı < kalktı: (I/57-54) KĪLĪA

Ḳāḥdı < kalktı: (8/56) KARYA

ḳāḥdı: (12/71) BYA

ğāḲ < kalk: (1/70) YİYA

ğāk ḡāk < kalk kalk: (M010/85) KAİA

“yō < yol”

“yöl” (Tekin, 1995:178)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Isparta, Kütahya ağızları.

yō < yol: (XXXIX/40) KÜYA, (VI/12) IMA

yōda < yolda: (68/47) BİAİ

“ānamak < anlamak”

“āṇ-” (Tekin, 1995: 171)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

ānadın < anladın: (3/2) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Ankara, Bartın, Bolu, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sivas, Tokat, ağızları.

āna- < anlamak (s.33) GYAS

ānamak: (s.15) ÇAS

‘ānam ‘ak: (s.43) GA

ānar < anlar: (s.112) AİAD (Eskişehir)

‘ānéyş < anlayış: (s.44) GA

ānaşılmaz < anlaşılmaz: (s.60/24) KMİA

āniyek < anlıyoruz: (s.149) GDİAT (Maraş)

ānadıṇ < anladın: (I-14/4) AİA

ānaduḳ < anladık: (95/1) TİYA

ānaT < anlat: (1/1) KMİKA

ānat: (14/5) KAYA

āñadım < anladım: (5/84) EİMİYA

ānamaḥ < anlamak: (s.20) ŞÇYAS

āṇadın mı < anladın mı: (11.6.1/29) HA

ānadınmı?: (s.24) KÜYA

ānadın _ mı: (35/8) SİYA, (45/93) GİYA

ānadıñ? < anladın: (40/16) BOİA

āṇadaḥım < anlatalım: (58/14) GBAA (Denizli)

ānatmak < anlatmak: (s.13) AİYASV

ānadacaz < anlatacağız: (5/59) KİKYAÖ

ānattım < anlattım: (I-1 05/62) MA

ānadışı < anlatışı: (I-1/83) AİA

a:natmazdıḡ < nalamazdık: (s.117) AÖAB

ānatmış < anlatmış: (7/17) OİYA

ānatsıñ < anlatsın: (1/16) AMMA

ānatma < anlatma: (I/143) BA

āṇattı < anlattı: (s.6) GDĪAT (Malatya)

ānadurlardı < anlatırlardı: (16/25) ÇİYA

ānadırım < anlatırım: (1/42) NYA

ānadırķan < anlatırken: (18/66) GBAA (İzmir)

ānaşılısa < anlaşılırsa: (21/8) ZBKĪA

ānadiyom < anlatıyorum: (III/10-17) MYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Yalova ağızları.

āṇadın mı < anladın mı: (1/1) YİYA

āṇādırdı < anlatırdı: (1/30) YİYA

ānayámadı < anlayamadı: (6/20) KARYA

“ōmek < ölmek”

“ōl-” (Korkmaz, 1953: 202)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.

ōmüşlē < ölmüşler: (I/34-32) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

ōse < ölse: (9/74) YİYA

3.14.1.1.5. “n” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“gēş < genç”

“kēñç” (Tekin, 1995:181)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

gēşler < gençler: (4/15) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Eskişehir, Zonguldak ağızları.

gēşlik < gençlik: (s.188) AĪAD (Zonguldak)

gēşlikde < gençlikde: (s.139) AĪAD (Eskişehir)

gēşler < gençler: (13/11) ÇİYA

“dōmek < dönmek”

“tōñ” (Tekin, 1995: 184)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.

dōmüş < dönmüş: (75/36) GBAA (Muğla)

“dīlenmek < dinlenmek”

“tīñ-” (Tekin, 1995:176)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

dīlenme < dinlenme: (65/90) BYA

3.14.1.1.6. “p” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Zonguldak ağızı.

3.14.1.1.7. “r” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“bī < bir”

“bīr” (Tekin, 1995: 183)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Muş ağızları.

bī < bir: (I/10) MMA, (2/s.89) EYAD, (I/1) KBAYA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları. Trabzon ağızı.

bī < bir: (1/8) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çankırı, Giresun, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Ordu, Sakarya, Tokat, Zonguldak ağızları.

bī < bir: (8/7) BİAİ, (46/18) AMMA, (4/13) ÇİYA, (1/102) SİA, (3/41) KİKİYAÖ, (1/7) GİYA, (1/8) TİYA, (1/127) KMİKA, (6/8) ZBKİA, (L/10) KÜYA, (2/2) OİYA, (A4.01/1) AOİAII, (19/43) AYA, (I/67-28) MYA, (I-1 02/14) MA, (18/9) GBAA (İzmir), (2/4) BUİYA

bi: : (s.97) AÖAB

pī: (s.221) AİYASV

bībīrine < birbirine: (IV-14/11) BİA

bībīmize < birbirimize: (s.59/25) KMİA

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Iğdır ağızları.

bī < bir: (1/65) BYA

bī: (1/74) İİA

bīKaş < birkaç: (7/2) BYA

“kādeş < kardeş < kardaş (< karındaş)”

“kā+daş” (Gülensoy, 2011:466)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Denizli, İzmir, Manisa, Muğla, Uşak, Zonguldak ağızları.

gādeş < kardeş: (III-11/92) BİA

gādeşimdir < kardeşimdir: (I-5 02/13) MA

gādeşiniñ < kardeşinin: (40/13) GBAA (Denizli)

gādaşlarımıñ < kardeşlerimin: (62/1) GBAA (Aydın)

gādaşım < kardeşim: (1/300) ZBKİA

gādeşim: (I-A/10-80) AYYA, (I.4/11) İİÖKBİA

gādeşim: (I-17/91) UİA

gādeşimi < kardeşimi: (I/94/17) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ, Yalova ağızları.

kādeş < kardeş: (s.250/62) TMİKA

gādeşi < kardeşi: (16/199) YİYA

“dōt < dört”

“tōrt” (Tekin, 1995: 184)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Zonguldak ağızları.

dōt < dört: (I-A/9-45) AYYA, (XIV/138) KÜYA, (56/9) GBAA (Denizli), (I/24-44) MYA, (1/15) ZBKİA

dōdüncü < dördüncü: (I.4/2) İİÖKBİA

dōde < dörde: (II-59/1) AİA, (I-5 01 03/40) MA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

dōt < dört: (s.175/9) TMİKA

“ētesi < ertesi”

“ēr +tä” (Gülensoy, 2011:340)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bursa, Denizli, İzmir, Manisa, Muğla ağızları.

ātesī < ertesi: (I-A/1-11) AYYA

ētāsi: (60/23) GBAA (Aydın), (39/11) GBAA (Denizli)

ētesi: (I.12/19) İİÖKBİA, (I/11-8) MYA, (1/39) BUIYA, (I-5 09/11) MA

ōtesi < ertesi (III/8-7) MYA

cumāētesi < cuma ertesi: (I/25-21) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

ētesi: (31/7) YİYA

“sīt < sırt”

“sīr-t” (Gülensoy, 2011: 772)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Muğla ağızları.

sītımıza < sırtımıza: (III/10-30) MYA

sītımızlan < sırtımızla: (I-A/27-39) AYYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

sītına < sırtına: (s.218/137) TMİKA

“ōdek < ördek”

“hōrdek” (Tekin, 1995:184)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Denizli ağızı.

ōdāk < ördek: (39/8) GBAA (Denizli)

“āt < art”

“hārt” (Tekin, 1995:173)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

ādinnan < ardından: (96/3) KİA

2. Batı Grubu Ağızları: Aydın ağızı.

ādından < ardından: (59/5) GBAA (Aydın)

“āka < arka”

“hārt” (Tekin, 1995:173), “a:rka:” (Erdem, 2088: 513)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Zonguldak ağızları.

āhamızdan < arkamızdan: (11/72) ZBKĪA

akadan < arkadan: (I-5 03/71) MA

ākasını < arkasını: (39/48) GBAA (Denizli)

ākası < arkası: (I/20-107) MYA

ākam < arkam: (XXIII/71) KÜYA

ākasından < arkasından: (I-A/5-3) AYYA

ākasında < arkasında: (15/44) GBAA (İzmir)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

ākā < arka: (1/21) YİYA

“ākadaş < arkadaş”

“hārt” (Tekin, 1995:173), “a:rka:” (Erdem, 2088: 513)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Aydın, Balıkesir, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Sakarya, Zonguldak ağızları.

ākadaş < arkadaş: (60/16) SĪA

ākâdaş: (XXI/7) KÜYA

ākadeş: (IV-27/50) BĪA

ākıdeş: (I.106/8) İİÖKBĪA, (s.339) DĪAS

āğıdāş: (11/12) GBAA (Manisa)

āğadaş: (5/87) ZBKĪA

ākidiş: (I-A/1-20) AYYA

āKadaş: (I-5 09) MA

ākadaşlā < arkadaşlar: (I/22-40) MYA

ākadaşlar: (9/89) AMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Karaman, Yalova ağızları.

āhadaş < arkadaş: (60/15) KARYA

ākadaşın < arkadaşın: (M029/10) KAĪA

ākadaşlālan < arkadaşlarla: (3/16) () YİYA,

“gāşı < karşı”

“ğārşı” (Gülensoy, 1988: 26)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Bursa, Isparta, İzmir, Kütahya, Muğla, Sakarya, Uşak, Zonguldak ağızları.

gāşı < karşı: (I.21/6) İİÖKBĪA

ğāşı: (I/17) IMA

ğāşıdan < karşıdan: (III-1/25) BĪA, (61/18) GBAA (Aydın)

gāşılıklı < karşılıklı: (I-8/60) UĪA

Qāşıdaki < karşıdaki: (97/34) BUIYA

gāşĪya: (3/24) ZBKĪA

ğāşısınnan < karşısından: (24/25) GBAA (Kütahya)

ğāşısını < karşısını: (I-A/6-7) AYYA

ğāşında < karşıda: (XXIII/9) KÜYA

ğāşılık < karşılık: (I/65-5) MYA

ğāşıdakını < karşıdakini: (19/73) SĪA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

ķāşıya < karşıya: (s.179/139) TMİKA

“ēken < erken”

“ēr” (Tekin, 1995: 181)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: İzmir, Kastamonu, Kütahya, Muğla ağızları.

ēkän < erken: (I.2/4) İİÖKBİA

ēken: (25/26) KMİKA

ēkenden < erkenden: (I/14-27) MYA

ēkändän: (24/21) GBAA (Kütahya)

“yādım < yardım”

“yār-a-t-(ı)m” (Gülensoy, 2011:1073)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, İzmir, Manisa, Muğla ağızları.

yādım < yardım: (I-A/25-98) AYYA, (I.79/27) İİÖKBİA, (II-6 04/20) MA

yādımcım < yardımcıım: (I/22-88) MYA

“gīmek < girmek”

“ki:r < kī-r-” (Gülensoy, 2011:371)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Muğla ağızları.

gīmediK < girmedik: (III/8-16) MYA

gīmezlē < girmezler: (I-A/21-140) AYYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

gīmek < girmek: (s.222/237) TMİKA

“tūlü < türlü”

“tūrlü” (Gülensoy, 1988: 26)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.

tūlü < türlü: (I/44-8) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

tūlü < türlü: (s.226/328) TMİKA

“kōkmak < korkmak”

“görk-” (Korkmaz, 1994:11)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla ağızları.

kōkum < korkum: (II.2/13) İİÖKBİA

ķōķāsıj < korkarsın: (I-A/28-229) AYYA

kōkuP < korkup: (IV-16/133) BİA

ķōķma < korkma: (40/30) GBAA (Denizli)

ķōķuyon < korkuyorsun: (6/53) GBAA (Manisa)

ķōķusundan < korkusundan: (59/29) GBAA (Aydın)

gōķuyom < korkuyorum: (XXXIX/109) KÜYA

kōķmuş < korkmuş: (II-6 04/133) MA

ķōķmān < korkmayın (I/7-5) MYA

“gömek < görmek”

“gör-” (Korkmaz, 1953: 202)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Bolu, Denizli, Isparta, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Sakarya ağızları.

gödün mü? < gördün mü?: (V/129) KÜYA

gömüş < görmüş: (39/9) GBAA (Denizli)

gödün < gördün: (XIX/6) IMA

göselē < görseler: (I/11-1) MYA

gömüyo < görmüyor: (I.4/2) İİÖKBİA

gömedim < görmedim: (63/51) SİA

gömedik < görmedik: (III-2/95) BİA

gösen < görsen: (I-A/12-62) AYYA

gömeden < görmeden: (57/46) BOİA

gömüşsünüzdür < görmüşsünüzdür: (I-10 01/35) MA

gödü < gördü: (17/5) GBAA (İzmir)

gödüm < gördüm: (64/1) GBAA (Aydın), (25/6) GBAA (Kütahya)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ ağızları.

gödüm < gördüm: (27/2) EİA, (s.221/206) TMİKA

“vā < var”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Erzincan (Kemaliye), Erzurum ağızları.

vādı < vardı: (51/55) KA

va'di: (08 040 01/100) ERİA

vadır < vardır: (I/77) DA,

2. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Isparta, İzmir, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Muğla, Sakarya, Uşak, Zonguldak ağızları.

vā < var: (4/2) BİAİ, (I/1-4) MYA, (s.277) AİYASV, (I/34) IMA, (1/15) BOİA, (II-93/19)

AİA, (I-A/9-2) AYYA, (1/4) KMİKA, (I.18/6) İİÖKBİA, (13/20) BUIYA, (74/24) GBAA (Muğla), (15/44) GBAA (İzmir), (I-2/78) UİA, (113/11) ÇİYA, (I-5/1) BİA, (137/113) AYA, (I/32) BA, (1/18) ZBKİA

va: : (s.110) AÖAB

mā: (I-A/12-3) AYYA, (15/29) GBAA (İzmir)

vādı < vardı: (1/40) EİMİYA, (I.3/6) İİÖKBİA, (1/7) BUIYA, (23/5) GBAA (Kütahya)

mādı: (I-23/1) UİA

vāmiş < varmış: (59/36) GBAA (Aydın), (39/4) GBAA (Denizli), (s.163) AİAD (Bolu), (1/47) BİAİ

vāmiştir < varmıştır: (102/35) AYA

vāmişlā < varmışlar: (40/32) GBAA (Denizli)

vāsam < varsam: (s.200) AİAD (Zonguldak)

vā-mı < var mı: (1/9) GBAA (Manisa)

vadır < vardır: (I-3 04/21) MA, (3/124) SİA, (II/62) KÜYA, (1/30) AMA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Tekirdağ, Yalova ağızları.

vā < var: (1/21) YİYA, (11/1) EİA, (9/32) KARYA, (s.221/226) TMİKA

vādı < vardı: (s.178/85) TMİKA

vādır < vardır: (s.218/140) TMİKA

“vēmek < vermek”

“bēr-” (Tekin, 1995:182)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

vēērūk < veririz: (7-7/32) EYA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Muğla, Sakarya, Uşak, Zonguldak ağızları.

vē < ver: (4/14) EİMİYA

vēsen < versen: (13/200) BİAİ

vēdi < verdi: (I/13-14) MYA, (50/11) BOİA, (17/18) GBAA (İzmir), (I-9/65) UİA

vēmiş < vermiş: (59/8) GBAA (Aydın), (14/57) SİA

vēdiımız < verdiğimiz: (I/44) IMA

vēmässä < vermezse: (24/6) GBAA (Kütahya)

vēmesse: (III-7/67) BİA

vēmişlē < vermişler: (1/36) BUIYA

vēdilā: (72/10) GBAA (Muğla)

vēsiñ < versin: (1/21) GBAA (Manisa)

vēmeyēm < vermeyeyim: (I/32) KÜYA

vēdük < verdik: (1/373) ZBKİA

vēmiyon < vermiyorsun: (I.4/8) İİÖKBİA

vēmedim < vermedim: (74/19) ÇİYA

vēduķçe < verdikçe: (16/109) KMİKA

vēcäsiñ < vereceksin: (39/6) GBAA (Denizli)

vēcİKlē < verecekler: (3/98) AMA

vēcek < verecek: (I-15 06/27) MA

vēcek: (I-A/1-2) AYYA

gelivēdi < geliverdi: (10/57) ANYA

edivēdim < ediverdim: (XXXIX/103) KÜYA

alıvēmek < alıvermek: (II-57/52) AİA

ēdevēdi < ediverdi: (A7.06/29) AOİAII

atıvēmış < atıvermiş: (10/52) ANYA

gurutvēmış < kuruvermiş: (17/38) BOİA

ğalıvēdiK < kalıverdik: (I/1-14) MYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ, Yalova ağızları.

vēdi < verdi: (s.182/255) TMİKA, (1/135) YİYA

vēdiler < verdiler: (8/3) EİA

vēmēm < vermem: (8/130) YİYA

“dā < dar”

“tār” (Tekin, 1995:174)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

dālıktan < darlıktan: (s.232/296) TMİKA

“yē < yer”

“yīr” (Tekin, 1995: 107)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Aydın, Balıkesir, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla ağızları.

yē < yer: (I/24-30) MYA

yēlerde < yerlerde: (III/4) KÜYA

yēlēde < yerlerde: (I-A/2-10) AYYA

yēdä < yerde: (I.4/30) İİÖKBİA

yēleri < yerleri: (IV-12/143) BİA

yēde: (I-15/75) UİA, (3/4) AMA

yēden < yerden: (I-5 07/41) MA

yē:li < yerli : (s.104) AÖAB

yēli: (II-6 04/106) MA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

yēleşim: (1/13) YİYA

“ğā < kar”

“kār” (Tekin, 1995: 173)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Zonguldak ağızı.

ğā: (1/247) ZBKİA

“dēnek < dernek”

“tēr-” (Tekin, 1995: 182)

“té:r-in-(e)k” (Gülensoy, 2011:279)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Denizli ağızı.

dēnek < dernek: (s.104) DİAS

“ōmek < örmek”

“hōr-” (Tekin, 1995:184)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın ağızı.

ōmezdik < örmezdik: (I-A1/7-86) AYYA

“vūmak < vurmak”

“hūr-” (Tekin, 1995:179)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Denizli, Eskişehir, Tokat ağızları.

vū < vur: (26/104) TİYA

vūdum < vurdum: (53/13) GBAA (Denizli)

vūdu < vurdu: (25/58) EİMİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

vūduKça < vurdukça: (9/166) YİYA

“sōmak < sormak”

“sōr(a)-” (Tekin, 1995:178)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Bolu, Kütahya ağızları.
sōmuş < sormuş: (s.215) OAAD (Ankara), (59/48) GBAA (Aydın)
sōdular < sordular: (82/6) BOİA
sōdum < sordum: (25/10) GBAA (Kütahya)

3.14.1.1.8. “t” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“yāsı < yatsı”

“yā-t+sığ(k)” (Gülensoy, 2011: 1089)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Zonguldak ağızı.
yāsı < yatsı: (1/261) ZBKİA

3.14.1.1.9. “v” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“sōmek < sövmek”

“sōk-” (Tekin, 1995: 184)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Antalya, Kırşehir, Konya, Ordu ağızları.
sōmek < sövmek: (s.126) ŞÇYAS
sōdüklerini < sövdüklerini: (A7.08/56) AOİAII
sōme < sövme: (14/3) OİYA
sōmüş < sövmüş: (LXVIII/2) KYA
sōmüş: (32/24) KİKYAÖ
sōmedi < sövmedi: (112/50) AYA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.
sōdüydu < sövdüydü: (131/103) KARYA

3.14.1.1.10. “y” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“tū < tüy”

“tū” (Tekin, 1995:112)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Bursa, Kayseri, Manisa, Muğla, Ordu, Tokat ağızları.
tū < tüy: (II/8-36) MYA, (56/42) OİYA, (II-2 02/27) MA
tū: (s.143/19) KMİA
tūsüz < tüysüz: (I-6/21) BİA
tūlerini < tüylerini: (137/122) BUIYA
tūleri < tüyleri: (81/72) TİYA

“bē < bey”

“bēg” (Tekin, 1995:180)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Aydın, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kırşehir, Ordu ağızları.

bē < bey: (54/14) OİYA, (I-4/24) AİA, (67/9) GBAA (Aydın), (s.142) GDİAT (Maraş)

be: : (s.107) AÖAB

bēden < beyden: (A6.06/91) AOİAII

bēn < beyin: (s.146) AİAD (Eskişehir)

bā'nen < beyle: (LI/1) KYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

bē < bey: (94/33) BYA

ağabē < ağabey: (111/80) BYA

“tēze < teyze”

“tāy + eze” (Gülensoy, 2011: 888)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ ağızları.

tēze < teyze: (XXVII/27) DA

dēzam < teyzem: (XXXVI/70) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Çorum, Denizli, Eskişehir, Giresun, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Uşak ağızları.

dēze: (X/2) KÜYA, (I-1/27) UİA, (I-1 06/46) MA, (s.110) GYAS, (s.105) ÇAS, (s.45)

ŞÇYAS, (73/27) BOİA

dēze: (167/54) AYA

dēze: (8/70) EİMİYA

tēze < teyze: (20/27) BİAİ, (90/18) BOİA

tēze: (3/72) AYA

dēzi: (I-A/51-70) AYYA

tēzeler < teyzeler: (I-3/103) BİA

dēzēsī: (26/54) SİA

tīziye < teyzesi: (s.86/20) KMİA

tēzemin < teyzemin: (19/2) ANYA

dāzāmiñ: (39/23) GBAA (Denizli)

dēzesinin < teyzesinin: (I/12-2) MYA

dēzesiyn < teyzesiym: (I.30/31) İİÖKBİA

dēzeñ < teyzen: (2/33) NYA

dēzeñ: (XII/38) IMA

dāzām < teyzem: (I-A/3-14) AYYA

dēzeleri < teyzeleri: (I/114) BA, (XLIX/69) KYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Ardahan, Bayburt, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

tēze < teyze: (13/156) YİYA, (M093/5) KAİA

tīze: (s.214/21) TMİKA

tēzemden < teyzemden: (45/21) BYA
dāzemin < teyzemin: (s.115) DĪAT (Ardahan)

“ūku < uykū”

“ū” (Tekin, 1995:179)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bursa ağızları.

ūkum < uykum: (93/7) BUIYA

ūkümde < uykumda: (92/23) AYA

“üz < yüz” (yüz, çehre)

“yüz” (Tekin, 1995:186)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Muş ağızı.

üzümü < yüzümü: (IV/6) MMA

“āpmak < yapmak”

“yāp-” (Korkmaz, 1994: 11)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

ne āpmışlar < ne yapmışlar: (109/12) TYA

2. Batı Grubu Ağızları: Aydın ağızı.

nē āpalım < ne yapalım: (I-B/7-48) AYYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

ne āpayım < ne yapayım: (25/97) YİYA

“üz < yüz” (sayı)

“yüz” (Tekin, 1995: 186)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağızı.

üz < yüz: (VII/10)

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya ağızı.

üz < yüz: (18/9) AMMA

“ōnaşmak < oynaşmak”

“ōyun +a-ş” (Gülensoy, 2011: 642)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Denizli ağızı.

ōnaşıyor < oynaşıyor: (53/11) GBAA (Denizli)

3.14.1.1.11. “z” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“yū < yüz” ‘sayı’

“yüz” (Tekin, 1995: 186)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

yū < yüz: (9/11) KAYA

3.14.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

Bazı alıntı kelimeler kaynak dilde aslî olarak uzun şekilde kullanılmaktadır fakat; standart yazı dilinde bu kelimeler normal süreli ünlüye dönüşerek kullanılmıştır. Türkiye Türkçesi yazı dilinde uzun ünlü bulunmadığı için alıntı kelimelerdeki uzunluklar normal süreli ünlüye dönüşmüştür. Türkiye Türkçesi Ağızlarında bazı kelimelerde ünsüz erimesi/düşmesi ile bazı ikincil uzunluklar meydana gelmiştir.

3.14.1.2.1. “f” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“kōte < küfte” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kırşehir, Muğla ağızları.

kōte “ küfte” [< küfte]: (III/105-93) AİA

ķō'te: (XVI/76) KYA

kōteniñ < köftenin: (I/47-13) MYA

3.14.1.2.2. “g” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“peyāmbēr < peygāmbēr ” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa ağızı.

peyāmbēr “ peygamber” [< peygāmbēr]: (I-6 01/143) MA

3.14.1.2.3. “ğ” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Aslî olarak uzun olan bazı alıntı kelimeler ağızlarda meydana gelen ünsüz erimesi sonucunda ikincil uzunluk meydana getirmiştir.

“bā < bāğ” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye) ağızı.

bā “bağ” [< bāğ]: (50/s.185) EYAD

bāda < bağda: (17/113) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, İzmir, Kayseri, Kırşehir, Manisa, Niğde, Sivas, Ordu, Tokat ağızları.

bā “bağ” [< bāğ]: (I-1/103) BİA, (43/1) GBAA (Denizli), (I.6/3) İİÖKBİA, (5/1) GİYA, (s.16) OAAD (Niğde), (72/1) TİYA, (XXIV/39) KYA, (3/12) SİYA

bādan < bağdan: (90/5) OİYA

bālara < bağlara: (2/24) GBAA (Manisa)

bāları < bağları: (67/39) GBAA (Aydın)

bāda < bağda: (s.25/9) KMİA

bāımız < bağımız: (3/62) AMMA, (4/42) AYA

bālar < bağlar: (6/13) EİMİYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Tekirdağ ağızları.

bā “bağ” [< bāğ]: (3/17) KARYA

bālar: (1/66) ÇİYA

bālarda < bağlarda: (s.195/140) TMİKA

“kāit < kāgaz” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Hatay ağızları.

kāid “kağıt” [< kāgaz]: (5/69) ÇİYA

kāid māid < kağıt mağıt: (11.1/19) HAA

“tī < tīg” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya ağzı.

tī “tığ” [< tīg]: (56/51) AMMA

3.14.1.2.4. “h” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Alıntı kelimelerde bazı kelimelerde aslı olarak uzun kullanılan bazı seslerin ağızlarda “h” ünsüzünün erimesi yoluyla meydana gelen ikincil uzunluklar:

“bāçe < bāğçe” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

bāçede “bahçede” [< bāğçe]: (26/58) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Balıkesir, Bursa, Çankırı, Eskişehir, İçel (Anamur), Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Muğla, Sakarya, Zonguldak ağızları.

bāçe “bahçe” [< bāğçe]: (26/30) BUIYA, (I/4-40) MYA, (II-6/145) BİA

ba:çeye < bahçeye: (s.113) AÖAB

bāčáye: (18/27) AYA

bāçeye: (35/30) ÇİYA, (II-59/42) AİA, (32/108) KMİKA

bāçiye: (XXIV/37) KYA

bāçada < bahçede: (s.87) OAAD (Kayseri)

bāçede: (21/7) ANYA, (2/79) ZBKİA

bā’çeden < bahçeden: (7/565) EİMİYA

bāçelikden < bahçelikten: (3/139) SİA

bāçesinde < bahçesinde: (s.201) AİAD (Zonguldak)

bāçedeki < bahçedeki: (s.125) AİAD (Eskişehir)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Kırıkkale, Tekirdağ ağızları.

bāçe “bahçe” [< bāğçe]: (57/46) KARYA, (7/2) KIİA

bāçe: (4/81) EİA

bāçesi < bahçesi: (s.203/49) TMİKA

“meşūr < meşhūr” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Çankırı, Giresun, Kastamonu, Tokat ağızları.

meşūr “meşhur” [< meşhūr]: (97/13) TİYA, (81/17) GİYA, (15/22) KMİKA

meşūrdur < meşhurdur: (34/12) ÇİYA

mēşūdu < meşhurdu: (26/27) BUIYA

“veyāut < ve + yāḥūd” (Ar. + Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kırşehir, Sakarya ağızları.

veya:ut “veyahut” [< ve + yāḥūd]: (s.101) AÖAB

vēyāut: (65/82) SİA

veyāūt: (II/117) KYA

“noūt < nohūd” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bolu ağızları.

noūt “nohut” [< nohūd]: (14/62) AYA

noūt: (84/7) BOİA

“günā < gunāh” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Kayseri ağızları.

cünā “günah” [< gunāh]: (s.91) OAAD (Kayseri)

günāmiş < günahmış: (37/1) GBAA (Afyon)

günāmiş: (I-24/18) AİA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

kūnātır < günahtır: (25/313) EİA

“sabā < sabāh” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

sabāleyin < sabahleyin: (s.31) ELİA

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Bursa, Çankırı, Denizli, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Ordu, Sakarya ağızları.

sabā “sabah” [< sabāh]: (6/8) ÇİYA, (37/34) OİYA, (25/10) BUIYA, (s.183) AİAD (Bolu), (58/14) GBAA (Denizli), (II-5/105) BİA

sabānan < sabah ile: (7.5.1/6) HA, (s.57) OAAD (Kayseri), (s.4) GDİAT (Malatya), (s.133) GDİAT (Maraş)

zābāla < sabahleyin: (17/57) AYA

sabāla: (5/37) GBAA (Manisa)

sabālan: (74/10) GBAA (Muğla)

sābālīn: (25/21) GBAA (Kütahya)

sabāli'n: (s.18/23) KMİA

sabālen: (I-A/11-170) AYYA, (I.21/7) İİÖKBİA

sabālān: (68/6) GBAA (Aydın), (39/35) GBAA (Denizli)

zabāleyi: (5/73) AMMA

sabālayın: (3/2) SİA

sabāleyin: (XLIII/10) KÜYA

zabālayın: (2/50) KMİKA

sabālīn: (77/11) BOİA

zabādan < sabahtan: (3/71) KİKAYAÖ

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Kilis, Tekirdağ ağızları.

sabā “ sabah” [< sabāh]: (s.185/338) TMİKA

sabānan < sabah ile: (I/28-7) KİLİA

sabā _ inan: (99/124) BYA

sabāleyin < sabahleyin: (10/9) EİA

“muāsebe < muhāsebe” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya ağzı.

muāsebecisi “ muhasebecisi” [< muhāsebe]: (58/63) AYA

“cumūriyet < cumhūriyyet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

cumūriyeT “cumhuriyet” [< cumhūriyyet]: (32/47) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kırşehir, Muğla, Zonguldak ağızları.

cumūriyet “cumhuriyet” [< cumhūriyyet]: (LXVI/36) KYA

cumūrīyet: (3/52) ZBKİA

cumūrīyétinde < cumhuriyetinde: (77/70) AYA

cumūretin < cumhuriyetin: (I/97-25) MYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ ağızları.

cumūriye “cumhuriyet” [< cumhūriyyet]: (22/34) EİA

cumūriyetten < cumhuriyetten: (s.228/26) TMİKA

“tarāna < terhāne” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Hatay ağzı.

tarāna “tarhana” [< terhāne]: (12.7.2/31) HA

“padişā < pādšāh” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.

padişā “padişah” [< pādšāh]: (XI/63) KBAYA, (27/s.134) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kırşehir, Konya, Sivas ağızları.

pātişā “padişah” [< pādšāh]: (XXI/36) KYA

pādişā: (4/13) SİYA, (I-14/62) AİA

pādīşā: (4/54) KİKAYAÖ

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Kilis, Tekirdağ ağızları.

padişā “padişah” [< pādšāh]: (s.204/81) TMİKA

pādişā: (1/18) EİA

patişādan < padişahatan: (I/72-133) KİLİA

“yāut < yāhod” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bursa ağızları.

yāut “yahut” [< yāhod]: (175/20) AYA

yāut: (66/9) BUIYA,

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Tekirdağ ağızları.

yāut “yahut” [< yāhod]: (47/55) KARYA

yāut: (s.295/191) TMİKA

“āne < hāne” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bolu, Bursa, Giresun, İzmir, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Muğla, Sakarya, Sivas ağızları.

Afyon Yöresi (GBAA): mapsānĕyā “mapushaneye” (Ar. + Far.) [< mabūs + hāne] (31/27)

Amasya Yöresi (AMMA): çamaşır _āneleḡ “çamaşırhaneler” (Far.) [< cāmeşūr + hāne] (5/149), hasdānede “hastanede” (Far.) [< haste + hāne] (15/1)

Ankara Yöresi (AÖAB): hasda:nede “hastanede” (Far.) [< haste + hāne] (s.133)

Antalya Yöresi (AYA): hasdānelere “hastanelere” (Far.) [< haste + hāne] (3/31)

Aydın Yöresi (AYYA): dersānesinde “desrhanesinde” (Ar. + Far.) [< ders + hāne] (III/11-43)

Balıkesir Yöresi (BİA): yüzyirm _āne < yüzyirmi hane (T. + Far.) (I-4/10)

Bolu Yöresi (BOİA): kesimāneye < kesimhaneye (T. + Far.) (14/10), yemekāne < yemekhane (T. + Far.) (92/28)

Bursa Yöresi (BUIYA): āstāneye “hastaneye” (Far.) [< haste + hāne] (11/2)

Giresun Yöresi (GİYA): cepānemiz “cephanemiz” (Far.) [< cebe + hāne] (31/34)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): ezzānesindā “eczanesinde” [< eczā’ (Ar.) + hāne (Far.)] (I.50/3)

Kayseri Yöresi (KMİA): yaz _ānede “yazıhanede” (T. + Far.) [< yazı + hāne] (s.59/18)

Kırşehir Yöresi (KYA): hapisāne “hapishane” (Ar. + Far.) [< haps + hāne] (XXXVII/3)

Kütahya Yöresi (KÜYA): mapusāne “mapushane” (Ar. +Far.) [< mabūs + hāne] (XLVI/2)

Muğla Yöresi (MYA): mapusāneye “mapushaneye” Ar. + Far.) [< mabūs + hāne] (I/1-18)

Niğde Yöresi (OAAD): hasdāne “hastane” (Far.) [< haste + hāne] (s.8)

Sakarya Yöresi (SİA): sekiz _āneydi “sekiz haneydi” [< hāne] (2/23)

Sivas Yöresi (SİYA): cepāneli “cephaneliği” (Far.) [< cebe + hāne] (36/11)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): topānede “tophanede” (T. + Far.) [< top + hāne] (19/46)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Edirne, Karabük, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): hasTāne “hastahane” (Far.) [< haste + hāne] (69/21)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): hastāne “hastahane” (Far.) [< haste + hāne] (1/107)

Edirne Yöresi (EİA): misāfirāneye “misafirhaneye” (Ar. + Far.) [< musāfir + hāne]

Karabük Yöresi (KARYA): āne < hane (47/88), bēsiāne < besihane (T. + Far.) (52/17), posTāneden “postaneden” (İt. + Far.) [< posta + hāne] (8/21)

Kilis Yöresi (KİLİA): hastāniye “hastaneye” (Far.) [< haste + hāne] (I/13-139)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): āne “hane” (Far.) [< hāne] (s.176/14), kütüpāne “kütüphane” (Ar.+Far.) [< kutub + hāne] (s.256/312)

Yalova Yöresi (YİYA): sekis yüz _āne “sekiz yüz hane” [< hāne] (14/30), on _āne < on hane (39/31)

“allā < Allāh” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

allā < allah: (3/14) KA, (II/16) KBAYA

allādan < Allahtan: (44/s.178) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Balıkesir, Giresun, Hatay, Kütahya, Sakarya ağızları.

allā < allah: (VII/33) KÜYA, (4.4.1/10) HA, (85/14) GİYA, (II-3/151) BİA, (3/150) SİA
allā : (128/1) AYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

allā < allah: (2/104) BYA

allāsuz < allahsız: (11/148) BYA

“yāu < yā + hū” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Kütahya, Malatya, Muğla ağızları.

yāu “yahu” [< yā + hū]: (17/14) MİA, (32/106) EİMİYA

yāu: (IV/25) KÜYA

yāū: (I/2-14) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

yāu “yahu” [< yā + hū]: (1/14) KARYA

“silā < silāh” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

silā “silah” [< silāh]: (42a/s.174) EYAD

silādır < silahtır: (XXVII/49) KBAYA, (42a/s.174) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Kırşehir, Muğla ağızları.

silā “silah” [< silāh]: (XVII/57) KYA

silā: (I/97-21) MYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

silālarını “silahlarını” [< silāh]: (103/140) BYA

“tarī < tārīh” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

tarī “tarih” [< tārīh]: (XLII/1) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Ordu ağızları.

tarī “tarih” [< tārīh]: (54/1) OİYA, (I-46/98) AİA

“inşallā < inşā’e + allāh” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

inşallā “inşallah” [< inşā’e + allāh]: (XX/73) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep ağızı.

inşallā “inşallah” [< inşā’e + allāh]: (s.218) GDİAT (Antep)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

inşallā “inşallah” [< inşā’e + allāh]: (103/144) BYA

“tespī < tesbīh” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

tespī “tespih” [< tesbīh]: (51/s.188) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağızı.

tesbī “tespih” [< tesbīh]: (III-100/170) AİA

“şā < šāh” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.
şā ismailin “şah ismailin” [< šāh]: (XLVI/105) KBAYA
şā ĩsmail < şah İsmail: (27/s.134) EYAD
2. Batı Grubu Ağızları: Konya ağızı.
şā “şah” [< šāh]: (4/92) KİKAYAÖ
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.
şā ismayillen “şah ismaille” [< šāh]: (11/3) EİA

“sāip < sāhib” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.
sāibi “sahibi” [< sāhib]: (64/34) KA
2. Batı Grubu Ağızları: Konya ağızı.
sāibi “sahibi” [< sāhib] : (32/24) KİKAYAÖ

“nikā < nikāh” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.
nūkā “nikah” [< nikāh]: (XI/65) KBAYA
2. Batı Grubu Ağızları: Manisa ağızı.
nikā “nikah” [< nikāh]: (I-6 01/75) MA

“siyā < siyāh” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.
siyā “siyah” [< siyāh]: (8/s.62) EYAD
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ ağızları.
siyā “siyah” [< siyāh]: (4/28) EİA, (s.200/303) TMİKA

“ibrāim < ibrahim” (İbr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Sakarya ağızları.
ibrāim “ibrahim” [< ibrahim]: (33/99) EİMİYA
ibrāīm: (59/90) SİA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
ibrāim “ibrahim” [< ibrahim] : (99/53) BYA

“velāsıl < ve’l-hāsıl” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir ağızı.
velāsıl “velhasıl” [< ve’l-hāsıl]: (II-3/26) BİA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.
velāsılı “velhasılı” (Ar.) [< vel-hāsıl] (148/29) KARYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Isparta, Kütahya, Manisa, Niğde, Ordu, Uşak ağızları.

Amasya Yöresi (AMMA): ālinde “halinde” (Ar.) [< hāl] (80/65)

Antalya Yöresi (AYA): nēāl “ne hal” (T. + Ar.) [< ne + hāl] (151/55)

Isparta Yöresi (IMA): reîsi cumûr “reisi cumhur” (Ar.) [< cumhûr] (I/230)

Kütahya Yöresi (GBAA): hal ĵazırda “ halihazırda” (Ar.) [< hâl + hâzır] (23/2)

Kütahya Yöresi (KÜYA): niāyet “ nihayet” (Ar.) [< nihāyet] (LI/132)

Manisa Yöresi (MA): tercî “tercih” (Ar.) [< tercih] (II-4 03/37)

Niğde Yöresi (OAAD): ejderāyı “ejderhayı” (Far.) [< ejderhā] (s.48)

Ordu Yöresi (OİYA): itāl “ithal” [< idhāl] (Ar.) (58/5)

Uşak Yöresi (UİA): baālı < pahalı (Far. + T.) [< bahā + lı] (I-45/5)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ ağızları.

Edirne Yöresi (EİA): bâçıvanım “ bahçıvanım” (Far.) [< bâğçevān] (33/113)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): âtıraları “ hatıraları” (Ar.) [< hâtira] (s.184/295)

3.14.1.2.5. “l” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Alıntı kelimelerden aslî olarak uzun olan bazı kelimeler standart dilde kısalmıştır. Ağızlarda ise bu kelimelerden bazıları “l” ünsüzünün düşmesi yoluyla ikincil uzunluk meydana getirmiştir.

“māzeme < māllezime” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

māzemelēri “malzemeleri” [< māllezime]: (19/15) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Balıkesir, Bursa, Kastamonu, Ordu ağızları.

māzemeyi “malzemeyi” [< māllezime]: (46/101) AMMA

māzemelerini < malzemelerini: (23/1) OİYA

māzemesini < malzemesini: (28/40) AYA

māzemelē < malzemeler: (III-2/17) BİA

māzemedāşımā < malzemedāşıma: (116/40) BUİA

mēzemesini < malzemesini: (19/236) KMİKA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük ağızları.

māzeme “ malzeme” [< māllezime]: (90/195) KARYA, (86/7) BYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Elazığ Yöresi (EYAD): alāh < allah (51/s.189)

3.14.1.2.6. “n” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Aslî olarak uzun olup ağızlarda ses düşmesine bağlı meydana gelen ikincil uzunluk meydana getiren kelimeler vardır bunlardan bazıları “n” düşmesine bağlı gerçekleşmektedir.

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Elazığ Yöresi (KBAYA): hamā “hemen” (Far.) [< hemān] (XLVI/116)

2. Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.

Muğla Yöresi (MYA): falā filan “ falan filan” (Ar.) [< fulān] (I/38-6)

3.14.1.2.7. “r” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“çamaşū < cāmeşūr” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Bartın ağızları.

çamaşū “çamaşır” [< cāmeşūr]: (s.36/17) BA

çamaşu:ları < çamaşırları: (s.109) AÖAB

“bazā < bāzār” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa, Kütahya, Manisa, Muğla

bazā “pazar” [<bāzār]: (I-6 03/73) MA

bazādan < pazardan: (72/4) GBAA (Muğla), (I/6-54) MYA, (11/6) GBAA (Manisa)

pazādan: (VIII/42) KÜYA

bazālık < pazarlık: (2/21) BUIYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ ağızı.

pazālık < pazarlık: (35/42) EİA, (s.177/69) TMİKA

“çāşı < çār+sū” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Van ağızı.

çāşının < çarşının: (s.158) AİAD (Van)

2. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Isparta, Kütahya, Manisa, Zonguldak ağızları.

çāşıda “çarşıda” [< çār+sū]: (I-6 16/2) MA, (I/2) IMA

çāşıdan < çarşıdan: (1/68) ZBKİA, (61/20) GBAA (Aydın), (2/34) GBAA (Manisa)

çāşıya < çarşıya: (V/94) KÜYA

“çōba < şūrbā” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, İzmir, Manisa, Zonguldak ağızları.

çōba “çorba” [< şūrbā]: (II-6 03/64) MA, (I-A/40-27) AYYA, (12/18) ZBKİA, (I.66/11)

İİÖKBİA

çōbu: (I-A/28-52) AYYA

“çērek < çār + yek < çeyrek” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Kahramanmaraş, Kütahya ağızları.

çērek < çeyrek: (4/23) AMA

çēreK: (V/62) KÜYA

çēreklere < çeyreklere: (65/35) KAYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Tekirdağ ağızları.

çērek < çeyrek: (M025/29) KAİA

çīrek: (s.215/70) TMİKA

“çāşaf < cāder + şeb / çarşaf” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Denizli, İzmir, Manisa, Muğla ağızları.

çāşaf “çarşaf” [<cāder + şeb]: (I-A/9-94) AYYA, (I.4/23) İİÖKBİA, (I/47-51) MYA

çāşafını < çarşafını: (63/13) GBAA (Aydın)

çāşafı < çarşafı: (I-6 01/29) MA

çāşafīn < çarşafın: (40/20) GBAA (Denizli)

“pāça < pārçe” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, İzmir ağızları.

pāça “parça” [< pārçe]: (II/3-86) AYYA, (IV-16/47) BİA, (18/4) GBAA (İzmir)

“tüccā < tuccār” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Manisa ağızı.

tüCCālā “tüccarlar” [< tuccār]: (I-6 09/51) MA

“tekrā < tekrār” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

tekrā “tekrar” [< tekrār]: (25a/s.127) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Kütahya, Muğla, Zonguldak ağızları.

tekrā “tekrar” [< tekrār]: (I/37-15) MYA, (5/190) ZBKİA, (63/13) GBAA (Aydın)

tākrā: (25/1) GBAA (Kütahya)

tekrādān < tekrardan: (I-A/53-61) AYYA

“mezā < mezār” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bursa, Muğla ağızları.

māzā “mezar” [< mezār]: (I-A1/4-255) AYYA

mezālīkdan < mezarlıktan: (93/1) BUIYA

mezēlīKde < mezarlıkta: (I/26-76) MYA

“çāşamba < çār + şenbe” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Muğla ağızı.

çāşamba “çarşamba” [< çār + şenbe]: (I/25-18) MYA

çāşambī: (I-A/6-44) AYYA

“gēgef < kār + keff” (Far. + Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Denizli ağızları.

gēgef “gergef” [< kār + keff]: (I-A/6-83) AYYA

gāgāfdā < gergefte: (40/19) GBAA(Denizli)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Denizli, Manisa, Muğla, Sakarya, Zonguldak ağızları.

Aydın Yöresi (AYYA): örüzgē “rüzgar” (Far.) [< rüzgār] (I-A/21-21), zō “zor” (Far.) [< zūr] (I-A/31-53), pēynī “peynir” (Far.) [< penīr] (I-A/41-7), çādaḵ “çardak” (Far. + Ar.) [< çār + tāk] (I-A1/5-98)

Aydın Yöresi (GBAA): ihtiyā “ihtiyar” (Ar.) [< ihtiyār] (65/10)

Manisa Yöresi (MA): kenādan “kenardan” (Far.) [< kenār] (I-6 02/6)

Muğla Yöresi (MYA): kevgī “kevgir” (Far.) [< kefgīr] (I/44-27), hūzsuzluk “huzursuzluk” (Ar.) [< huzūr] (I/94-205)

Sakarya Yöresi (SİA): şalvā “şalvar” (Far.) [< şelvār] (34/10)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): yādan “yardan” (Far.) [< yār] (4/35), hamū “hamur” (Ar.) [< hamīr] (1/41)

3.14.1.2.8. “t” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“rās gelmek < rāst” (Far. + T.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.
rās _getüre “rast getire” [< rāst]: (1/152) KA
2. Batı Grubu Ağızları: Denizli ağızı.
rāsgāldim “rast geldim” [< rāst]: (53/2) GBAA (Denizli)

3.14.1.2.9. “v” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“pilō < pelāv-pilāv” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Malatya ağızı.
pilō “pilav” [< pelāv-pilāv]: (16/13) MİA, (s.43) GDİAT (Malatya)
- Ağız bölgelerindeki kullanımları:
1. Batı Grubu Ağızları: Konya ağızı.
Konya Yöresi (KİKYAÖ): çuālını “çuvalını” (Far.) [< cuvāl] (6/310)
 2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
Bayburt Yöresi (BYA): havā < havvā (Ar.) (16/2)

3.14.1.2.10. “y” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“kō < kūy” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye)
kōde < köyde: (1/67) KA, (50/s.185) EYAD
2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Denizli, Eskişehir, Giresun, Isparta, Manisa, Muğla ağızları.
kō “köy” [< kūy]: (83/25) GİYA, (I-11/4) AİA, (5/120) EİMİYA, (31/80) SİA, (III/3-2) AYYA, (2/5) AYA
kōde < köyde: (3/11) BUIYA, (XVIII/5) IMA
kōdan < köyden: (73/2) GBAA (Muğla)
kōden: (I/2-38) MYA
kōleri < köyleri: (I-6 05/98) MA
kōlānā < köylerine: (45/19) GBAA (Denizli)
kōlülē < köylüler: (III-4/20) BİA
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Tekirdağ ağızları.
kōde < köyde: (5/9) BYA
kūde: (2/8) EİA
kōler < köyler: (s.249/29) TMİKA

“bēgir < bārgīr” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, İzmir, Uşak ağızları.

bēgir < beygir[< bārgīr]: (I-29/1) UİA

bēgirmen < beygirle: (17/7) BUIYA, (I-A/12-49) AYYA

bēgirimiz < beygirimiz: (I.70/16) İİÖKBİA, (101/32) AYA

bēgırlēde < beygırlerde: (III-3/31) BİA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Ordu ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): eşāsını “eşyasını” (Ar.) [< eşyā’] (172/80)

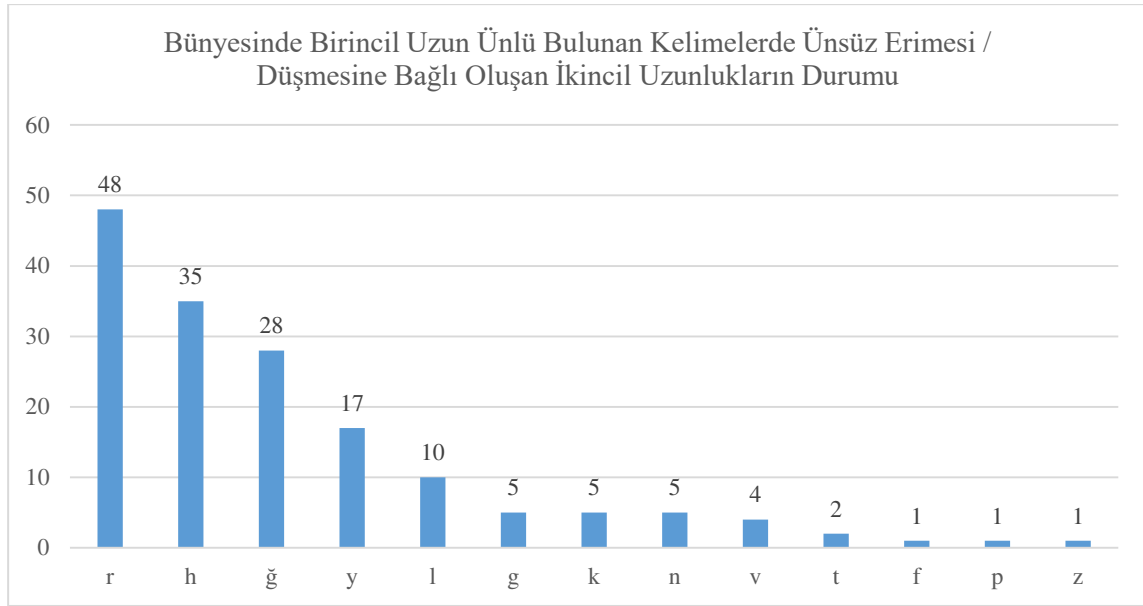
Aydın Yöresi (AYYA): tīrākiyī “tiryakiyi” (Ar.) [< tiryākī] (I-A/44-33)

Ordu Yöresi (OIYA): teyāre “tayyare” (Ar.) [< tayyāre] (8/11)

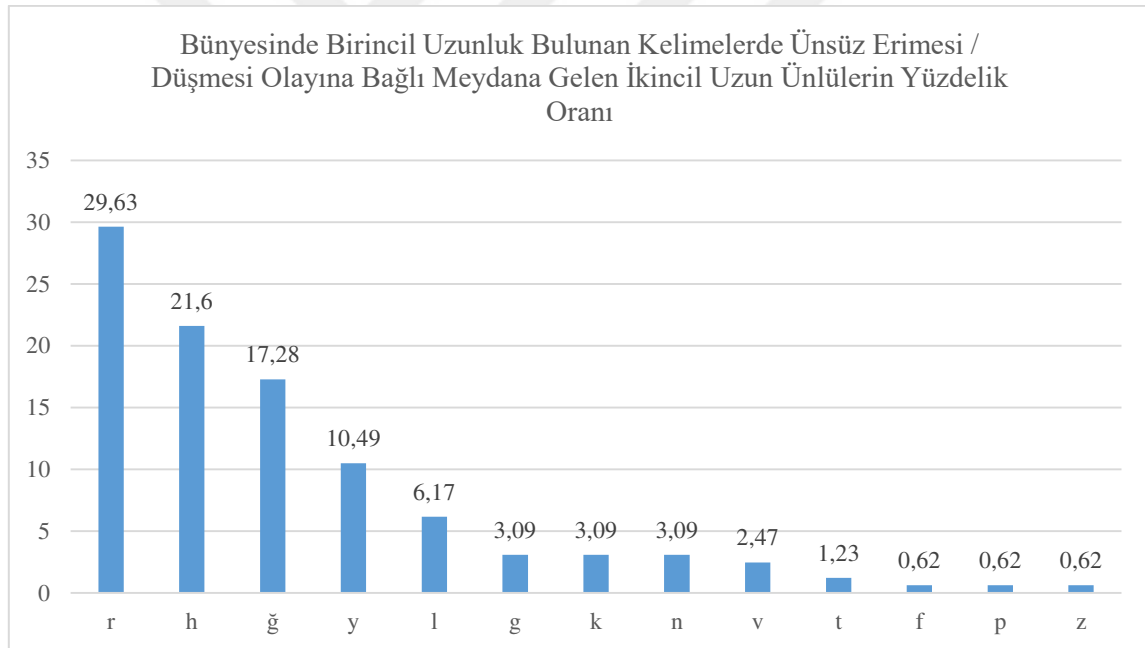
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Iğdır, Bayburt ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): mēva “meyve” (Far.) [< mīve] (7/71), tā “tay” (Far.) [< tāy] (31/81), şikāaTcī “şikayetçi” [< şikāyet] (Ar.) (138/23)

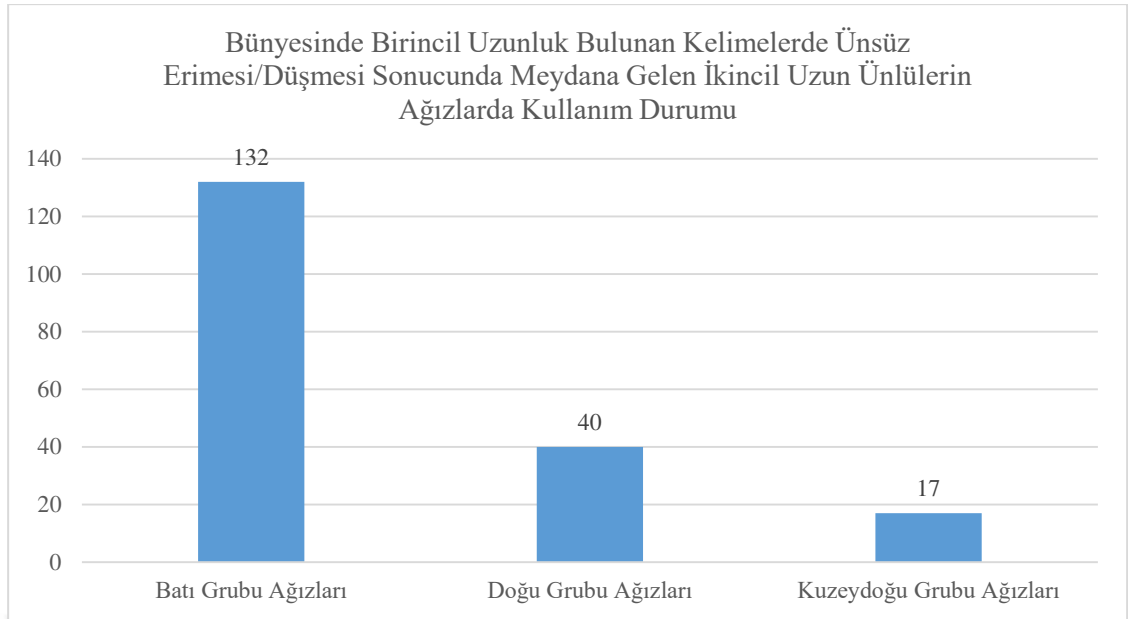
Iğdır Yöresi (DİAT): bēnamaz “beynamaz” (Far.) [< bīnamāz] (s.5)

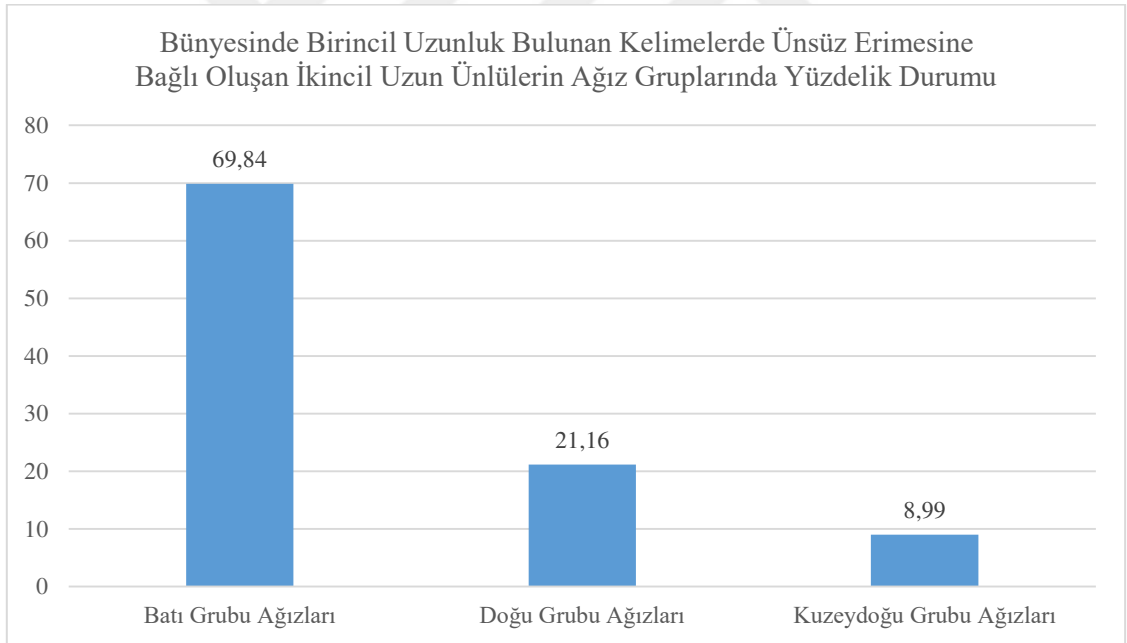
Şekil 17. Bünyesinde Birincil Uzun Ünlü Bulunan Kelimelerde Ünsüz Erimesi / Düşmesine Bağlı Oluşan İkincil Uzunlukların Sayı Durumu

Şekil 18. Bünyesinde Birincil Uzun Ünlü Bulunan Kelimelerde Ünsüz Erimesi / Düşmesi Olayına Bağlı Oluşan İkincil Uzun Ünlülerin Yüzdelik Oranı

Şekil 19. Bünyesinde Birincil Uzun Ünlü Bulunan Kelimelerde Ünsüz Erimesi/Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlülerin Ağız Gruplarında Kullanım Tablosu

Şekil 20. Bünyesinde Birincil Uzunluk Bulunan Kelimelerde Ünsüz Erimesi/Düşmesine Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlülerin Ağız Gruplarında Kullanım Oranına Göre Yüzdelik Dağılım Tablosu

3.14.2. Ünlü Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Aslı olarak uzun olan Türkçe kökenli ve yabancı kökenli kelimeler ünlü düşmesi sebebiyle de uzayıp ikincil uzunluk meydana gelebilmektedir. Kelime telaffuz esnasında vurgusunu yitirmiş olan ünlü sesini düşürür. Türkçe kökenli kelimelerde “a, e, ü” ünlülerinin düşmesiyle uzunluk

meydana gelirken; yabancı kökenli kelimelerde “a, ı, i, u” seslerinin düşmesi sonucu ikincil uzunluk oluşmuştur. Daha çok kalın seslerde yaşanan düşmeler dikkat çekicidir. Kalın sesin boğumlanması daha geride olduğu için çıkarılması daha zordur. İnce sesleri çıkarmak daha kolaydır. Ön sesler art seslere göre daha az hareketle, daha hızlı ve daha kolay boğumlandıkları için söylenişleri daha kolaydır (Buran, 2014 :106). “ı” ve “i” ünlüleri de Türkçenin kısa ünlüleri kabul edildikleri için düşmeleri daha rahat gerçekleşmektedir.

3.14.2.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

3.14.2.1.1. “A” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“bürda < burada”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

bürda < burada: (81/26) KİA

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Denizli ağızları.

bürda < burada: (8/13) AMMA

bürda: (A2.02/40) AOİAII, (43/22) GBAA (Denizli)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Yalova ağızları.

bürda < burada: (5/45) BYA

börda: (17/249) YİYA

bürdā: (8/6) BYA

“nērde < nerede”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

Erzurum Yöresi (ERİA): ne’rden < nereden (07 007 01/33)

2. Batı Grubu Ağızları: Sakarya ağızı.

Sakarya Yöresi (SİA): nērde < nerede (59/97)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kilis ağızı.

Kilis Yöresi (GDİAT): nērden < nereden (s.186)

3.14.2.1.2. “ü” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

Kars Yöresi (DİAT): böyn < bugün (s.126)

Yukarıdaki örnekte sadece ünlü düşmesi olayı yoktur. Ses değişmesine bağlı uzunluk da mümkün görünmektedir. Hem ünlü hem de ünsüz seslerinde görülen değişimler ayrıca ünlü düşmesi yaşanması birbirini dolaylı yollardan etkileyerek ünlüyü uzatmış olabilir.

3.14.2.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

3.14.2.2.1. “a” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

Erzurum Yöresi (ERİA): ma·de “maada” [< mā‘adā] (Ar.) (14 062 02/49)

3.14.2.2.2. ”I” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

Erzurum Yöresi (ERİA): şa·ya “şayia” [< šāyi‘a] (Ar.) (03 009 03/47)

2. Batı Grubu Ağızları: Bartın, Konya, Niğde, Ordu ağızları.

Bartın Yöresi (BA): melākesi “melaikesi” (Ar.) [< melā‘ike] (s.39/22)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): vesāT “vesait” (Ar.) [< vesā‘it] (3/87)

Niğde Yöresi (OAAĐ): pātšah “padişah” (Far.) [< pādšāh] (s.4)

Ordu Yöresi (OİYA): vāsta “vasıta” (Ar.) [< vāsita] (113/22)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): itfāye “itfaiye” (Ar.) [< itfā‘iyye] (55/19)

3.14.2.2.3. “u” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“māmele < mu‘āmele” (Ar.)

Karahan tasnifinde göre ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kastamonu ağızı.

mēmele “muamele” [< mu‘āmele]: (42/33) KMİKA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

māmele “muamele” [< mu‘āmele]: (47/88) BYA

“māyene < mu‘āyene” (Ar.)

Karahan tasnifinde göre ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kilis ağızları.

māyene “muayene” [< mu‘āyene]: (1/135) BYA

māyenihasasına “muayenehanesi” [< mu‘āyene]: (I/13-140) KİLİA

Karahan tasnifinde göre ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağızı.

Şereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): fāt “fuat” [< fu‘ād] (Ar.) (s.58)

3.14.3. Yarı Düşme Durumunda Olan Seslere Bağlı Şekilde Gelişen İkincil Uzun Ünlüler

3.14.3.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

3.14.3.1.1. “r” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Karahan tasnifinde göre ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Sakarya, Zonguldak ağızları.

Afyon Yöresi (GBAA): ōrtasında < ortasında (1/46)

Sakarya Yöresi (SİA): ortalıkTā < ortalıkta (25/81), görkmuştüm < korkmuştum (67/80), dērl̥er < derler (3/20), yērd̥en < yerden (12/59)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): ördüm < ördüm (1/165) “hōr-” (Tekin, 1995:184)

3.14.3.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

3.14.3.2.1. “ğ” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Iğdır ağızı.

Iğdır Yöresi (DİAT): bāḡdır “bağdır” [< bāḡ] (Far.) (s.117)

3.14.3.2.2. “y” Ünsüzünün Yarı Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Karahan tasnifinde göre ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): kōyl̥erden ”köyl̥erden” [< kūy] (Far.) (12/16), ēṣyā “eşya” [< eṣyā'] (Ar.) (26/4)

2. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ismāyil “İsmail” [< ismā'il] (İbr.) (33/4)

3.14.4. Hece Kaynaşması Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Bünyesinde birincil uzunluk olan kelimelerde ikincil uzunluğa neden olan bir diğer ses olayı hece kaynaşmaları dolayısı ile gerçekleşmektedir. İkincil uzunluklar Türkçe kökenli kelimelerde “c, ğ, r, y” ünsüzlerinin erimesi/ düşmesi dolayısıyla oluşurken; yabancı kökenli kelimelerde “ğ, h, n, r, v, y” ünsüzlerinin erimesi/düşmesi ile meydana gelmektedir.

Hece kaynaşması sonucunda meydana gelen ikincil uzun ünlüler “c, ğ, h, n, r, v, y” ünsüzlerinin erimesi/düşmesi ile karşılaşan ünlülerin birleşmesi ile oluşmuştur. Bu ünsüzlerin meydana getirdiği uzunlukların genel dağılımı Şekil 21 ve Şekil 22’de gösterilmiştir. Örnekler aşağıda verildiği gibidir.

3.14.4.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında

3.14.4.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

3.14.4.1.1.1. “c” Ünsüzünün Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“çōk < çocuk”

“çōç ‘yansıma’ + (u)k” (Gülensoy, 2011: 247)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Muğla ağzı.
çōklar < çocukları (I/58-2) MYA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağzı.
çōklar < çocuklar: (M130/3) KAİA

3.14.4.1.1.2. “ğ” Ünsüzünün Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“ā < ağa”

“āḡā” (Gülensoy, 2011: 51)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Van ağızları.

ām < ağam: (XLV/50) KBAYA

ābe < ağabey: (19/s.113) EYAD

ābim < ağabeyim: (1/184) KA

ābey < ağabey: (s.6) AİAD (Van)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

ābeyisiyim < ağabeyiyim: (154/1) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Niğde, Ordu, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

ā < ağa: (I-3/20) AİA, (49/42) OİYA, (6/7) GBAA (Manisa), (XX/17) KÜYA, (A1.11/5) AOİAII, (6/9) GİYA, (30/1) GBAA (Afyon), (24/1) GBAA (Kütahya), (s.149) AİAD (Eskişehir), (XXVI/11) KYA, (5/13) EİMİYA, (s.1) ÇAS, (s.1) DİAS, (s.17) ŞÇYAS, (s.16) GDİAT (Malatya), (28/91) BİAİ, (9/14) KİKAYAÖ

‘ā: (s.25) GA

ām < ağam: (s.17/1) KMİA

ālar < ağalar: (II-9/147) BİA

ānın < ağanın: (8/44) KMİKA, (64/14) TİYA

āynan < ağayla: (3/45) SİYA

āya < ağaya: (s.18) OAAD (Niğde)

āñız < ağanız: (s.142) GDİAT (Maraş)

āsı < ağası: (s.223) GDİAT (Antep), (II/9-51) MYA, (1/41) AYA

ābeyim < ağabeyim: (I-22/81) AİA

ābi < ağabey: (I/22-90) MYA, (IV-2/80) BİA, (s.55/5) KMİA, (24/8) ÇİYA, (8/33) SİYA, (XVIII/67) KYA, (s.1) ÇAS, (49/26) BİAİ, (s.2) DİAS, (I-2/125) UİA, (17/1) OİYA, (1/18) KAYA

ābe: (2/35) GBAA (Manisa), (161/6) AYA, (I-20/1) UİA, (2.2.1/16) HA

ābem < ağabeyim: (59/51) GBAA (Aydın), (VIII/5) KÜYA, (I.6/5) İİÖKBİA

ābim: (4/15) AMMA, (3/37) EİMİYA

ābīm: (64/10) TİYA

a:bim: (s.99) AÖAB

ābimi < ağabeyimi: (9/10) ANYA

ābimiñ < ağabeyimin: (7/262) BİAİ

ābiniñ < ağabeyinin: (A1.11/49) AOİAII

ābisiniñ: (46/4) BOİA

ābisi < ağabeyi: (3/78) AMA

ābeysini < ağabeyini: (12/102) SİA

ābeylēm < ağabeylerim: (I-A/27-155) AYYA

kelā < kel ağa: (5/165) ZBKİA

4. Karahan tasnifinde örnekenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Karabük, Karaman, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.

ā < ağa: (6/13) EİA

ālık < ağalık: (M010/114) KAİA

āları < ağaları: (s.197/219) TMİKA

ābi < ağabey: (12/39) KARYA, (10/11) BYA

ābim < ağabeyim: (M032/20) KAİA

ābin < ağabeyin: (3/40) EİA

ābeyime < ağabeyime: (1/106) YİYA

ābey: (1/123) KMİKA, (I/26-34) KİLİA

“aç < ağaç”

“İ” (Tekin, 1995: 175)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

āşlar < ağaçlar: (14/16) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

āçları < ağaçları: (2/19) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Çankırı, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sivas, Tokat ağızları.

āç < ağaç: (I/1-25) MYA, (I-2/11) BİA, (20/9) GBAA (Afyon), (92/37) GİYA, (29/27)

EİMİYA

‘āç: (s.28) GA

aaç: (I.112/3) İİÖKBİA

āçlarını < ağaçlarını: (III/6-81) AYYA

ācı < ağacı: (s.37/12) KMİA, (s.36/5) BA, (15/32) AMMA, (s.9) OAAD (Niğde), (1/39) AMA, (35/60) BİAİ, (12/30) NYA, (2/11) OİYA

dud ācı < dut ağacı: (A4.09/13) AOİAII

yük ācı < yük ağacı: (LI/24) KÜYA

āca < ağaca: (6/329) KİKYAÖ

ācın < ağacın: (21/25) KMİKA, (51/23) SİYA

ā:cıñ: (s.99) AÖAB

ācımız < ağacımız: (1/80) ÇİYA

ācina < ağacına: (I-6 13/7) MA

āşların < ağaçlarının: (5/53) AYA

āşlar < ağaçlar: (33/22) TİYA, (26/5) OİYA

āşları < ağaçları: (I-52/46) AİA

a:şdan < ağaçtan: (s.99) AÖAB

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

āş: (1/111) YİYA

ācı < ağacı: (s.193/219) TMİKA

ācın < ağacın: (5/4) EİA

ācının < ağacının: (1/65) YİYA

āşlar < ağaçlar: (M029/15) KAİA

āşları < ağaçları: (21/22) KARYA

“āz < ağız”

“āgız” (Tekin, 1995: 171)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Eskişehir, Gaziantep, Isparta ağızları.

āz < ağız: (I/209) IMA

‘āz: (s.60) GA

āzın < ağızın: (s.146) AİAD (Eskişehir)

a:zları < ağızları: (s.143) AÖAB

“ār < ağır”

“āgır” (Tekin, 1995: 171)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Denizli, Eskişehir, Giresun, Kırşehir ağızları.

ār < ağır: (s.114) AİAD (Eskişehir), (V/70) KYA

ārli < ağırlığı: (I-34/19) AİA

ārık < ağırlık: (s.27) DİAS

ār canlı < ağır canlı: (s.36) GYAS

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

ār < ağır: (s.339/565) TMİKA

“āt < ağıt”

“āgı” (Tekin, 1995: 171)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Uşak ağızı.

ādı < ağıtı: (I-82/39) UİA

“āl < ağıl”

“āgıl” (Tekin, 1995: 171)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kırşehir ağızı.

ālda < ağılda: (s.113) OAAD (Kırşehir)

“sīr < sığır”

“sīğır < sīğ-(ı) r” (Gülensoy, 2011: 765)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir, Bilecik, Kastamonu, Muğla, Sivas, Tokat ağızları.

sīr < sığır: (66/11) BİAİ, (I-4/82) AİA, (24/67) KMİKA, (I-6/158) BİA

sı:r: (s.114) AÖAB

sīrcıya < sığırçıga: (130/25) SİYA

sīrcık < sığırık (II/11-56) MYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Yalova ağızları.

sīr < sığır: (M060/11) KAİA

sīrcıKlar < sığırıkklar: (4/96) YİYA

sīrdili < sığır dili: (4/101) YİYA

“çīrmak < çığırmaq”

“çīkır-” (Tekin, 1995: 176)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Antalya, Aydın, Gaziantep, Kırşehir, Muğla, Nevşehir, Zonguldak ağızları.

çīriyo < çığırıyor: (I-4/106) AİA

çīriş < çığırış: (I/63-17) MYA

çīmek < çığırmaq: (s.52) AİYASV

çīrmaḥ < çığırmaq: (s.42) ŞÇYAS

çīr < çığır: (s.161) GA

çīrmış < çığırmış: (71/22) GBAA (Aydın)

çīrdı < çığırdı: (1/173) ZBKİA

çīriye < çığırıyor: (12/67) AYA

çīriyollar < çığırıyorlar: (6/5) NYA

çīrirdı < çığırirdı: (I/1) KYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Yalova ağızları.

çīriş < çığırış: (31/120) YİYA

çīrdı < çığırirdı: (5/50) EİA

“çārmak < çağırmaq”

“çā(k)+kır-” (Gülensoy, 2011:211)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.

çāri _ki < çağırıyor ki: (43/116) KA

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

çārim < çağırırım: (21/66) TYA

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kütahya, Manisa, Muğla, Ordu, Sivas, Tokat ağızları.

çārmak < çağırmaq: (s.75) ÇAS

ç ‘ārm ‘āk: (s.149) GA

çār-: (s.88) GYAS

çār < çağır: (s.229) GDİAT (Antep)

çāridı < çağırirdı: (I-5/334) BİA

çāriyo: (59/51) GBAA (Aydın)

çāriye: (1/5) OİYA

çārmış < çağırmış: (31/29) GBAA (Afyon), (s.22) OAAD (Kayseri), (39/31) GBAA (Denizli), (4/99) EİMİYA, (3/16) TİYA

çāriya: (17/58) KMİKA

çārılā < çağırıyorlar: (II-2 02/134) MA

çāvuruduk < çağırırdık: (65/34) TİYA
çārılır < çağılır: (I/66) KÜYA
çārılıyı < çağırılıyor: (24/11) SİYA
çāriyómuş < çağırıyormuş: (74/45) AYA
çādıḥ < çağırdık: (s.18/25) KMĪA
çārulla < çağırırlar: (4/68) GĪYA
çārarak < çağırarak: (s.133) GDĪAT (Maraş)
çāriyóduñ < çağırıyordun: (3/26) AMMA
çāriyuru < çağırıyor: (I/40-189) MYA
çārmışla < çağırmışlar: (23/8) GBAA (Kütahya)
çārır < çağırır: (s.111) AĪAD (Eskişehir), (B3.05/43) AOĪAII
çārırdı < çağırırdı: (44/34) KAYA
çārız < çağırırız: (23/87) AMA
şārtmak < çağırtmak: (s.274) DĪAS
çāriyo < çağırıyor: (15/28) GBAA (İzmir)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karaman, Tekirdağ, Yalova ağızları.

çārılır < çağılır: (s.177/55) TMĪKA
çārdılar < çağırdılar: (s.184/306) TMĪKA
çārimış < çağırmış: (7/46) EĪA
çārılardı < çağırırlardı: (M003/29) KAĪA
çārmaya < çağırmaya: (M057/41) KAĪA
çārdılar < çağırdılar: (1/121) YĪYA

“dālmak < dağılmak”

“tāgı-” (Tekin, 1995:174)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Gaziantep, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Muğla, Ordu ağızları.

d ‘ālm ‘ak < dağılmak: (s.185) GA
dālır < dağılır: (XX/1) KÜYA
dālırdı < dağılırdı: (II/129) KYA
dālmış < dağılmış: (I-1/30) AĪA, (s.45) OAAD (Kayseri)
dālma < dağılma: (124/30) OĪYA
dāldıḥdan < dağıldıktan: (s.75/25) KMĪA
da:ldılar < dağıldılar: (s.125) AÖAB
dāldık < dağıldık: (I/1-4) MYA

“dātmak < dağıtmak”

“tār-” (Tekin, 1995: 173)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağzı.
dāTırlār < dağıtırlar: (1/33) KA
dādı-vèrrrik < dağıtıveririz: (1/11) NYA
dādılasıya: (I-2/143) BĪA
dādır < dağıtır: (10/32) GĪYA

dātsa < dağıtsa: (s.122/27) KMĪA
dādīyoz < dağıtıyoruz: (I-4/109) AĪA
dādırız < dağıtırız: (73/25) SĪYA
dādırdım < dağıtırdım: (78/21) KAYA
dādırım < dağıtırım: (s.172) GDĪAT (Maraş)
dādıvır < dağıtıver: (4/52) AYA
dādıyoğ < dağıtıyoruz: (6/15) TĪYA
dādım < dağıtım: (s.99) ÇAS
dādılıyo < dağıtılıyor: (66/120) AMMA
d ‘ard ‘ān < darma dağınık: (s.191) GA

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Çankırı, Çorum, Gaziantep, Giresun, Kahramanmaraş, Kayseri, Nevşehir, Sivas, Tokat ağzları.

dātmak < dağıtmak: (s.99) ÇAS
dānık < dağınık: (31/3) ÇĪYA
dādırlar < dağıtırlar: (I-47/15) AĪA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağzlar: Edirne ağzı.

dādırlar < dağıtırlar: (18/35) EĪA

“dānık < dağınık”

“tāğı-” (Tekin, 1995:174)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Gaziantep, Kırşehir ağzları.

dānık < dağınık: (s.60) AĪYASV

d ‘ānık: (s.188) GA

dānıh: (XXX/31) KYA

“bū < buğū”

“būğ” (Gülensoy, 2011:177)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep ağzı.

bū < buğū: (s.114) GA

“sērtmek < seğırtmek”

“sēkrē- / sēkrit-” (Gülensoy, 2011:747)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağzı.

sērtmek < seğırtmek: (s.123) ŞÇYAS

“ūnmaḥ < uğunmak”

“ū ‘yansıma’ –ğ(v)+ (u)n-” (Gülensoy, 2011: 961)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağzı.

ūnmaḥ < uğunmak: (s.139) ŞÇYAS

“bārmak < bağırma”

“bākır-” (Tekin, 1995: 172)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Balıkesir, Denizli, Eskişehir, Kastamonu, Kırşehir, Kütahya, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Tokat, Zonguldak ağzları.

bāriş < bağıriş: (I/63-17) MYA
bārır ħımişım < bağıırır imişim: (A4.02/182) AOİAII
bārişa bārişa < bağırişa bağırişa: (IV-13/33) BİA
bāra bāra < bağıra bağıra: (1/50) ZBKİA
ba:rırık < bağıırırız: (s.153) AÖAB
bārmış < bağırmış: (s.20) OAAD (Niğde), (IV/91) KYA
bārt  ldu < bağırtı oldu: (25/20) GBAA (Kütahya)
bārīm < bağıırıyorum: (37/60) AMMA
bārım < bağırdım: (6/25) NYA
bāriyo < bağıırıyor: (s.130) AİAD (Eskişehir)
bāriya: (38/155) KMİKA
bāriyı: (22/6) TİYA
bārdıkdan < bağırdıktan: (I/257) KÜYA
bārınca < bağıırınca: (44/8) GBAA (Denizli)
bārâcak < bağıracak: (42/36) OİYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Edirne, Tekirdağ ağızları.

bāriş < bağıriş: (7/39) EİA
bāriyo < bağıırıyor: (13/37) DİKİYAA
bāriya: (s.180/146) TMİKA

“ārmak < aġarmak”

“ākar-” (Tekin, 1995:171)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Çankırı, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kayseri, Sivas, Zonguldak ağızları.

ārıkana < aġarırken: (I-3/90) BİA
ārāken < aġarırken: (s.180) AİAD (Zonguldak)
ārsa < aġarsa: (s.172) GDİAT (Maraş)
ārırgen < aġarırken: (63/22) SİYA
ārurkene: (46/33) ÇİYA
‘ārm ‘ak < aġarmak: (s.51) GA
ārdı < aġardı: (s.87) OAAD (Kayseri)

“ēlmek < eġilmek”

“ēk-il-” (Gülensoy, 2011: 320)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çorum, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir ağızları.
ēlmek < eġilmek: (s.131) ÇAS
ēlmiş < eġilmiş: (s.102) OAAD (Kırşehir)
ē‘liyem < eġiliyorum: (s.160) GDİAT (Maraş)
ēncek < eġince: (s.96) OAAD (Kayseri)

“ūltu < uġultu”

“ū ‘yansıma’ + Kıl- + -da-” (Gülensoy, 2011: 961)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Giresun ağızı.
ūltuynan < uġultuyla: (25/36) GİYA

“çā < çağa” ‘çocuk’

“çāka” (Gülensoy, 2011: 210)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Malatya ağızı.
çāmız < çağamız (s.7) GDİAT (Malatya)

3.14.4.1.1.3. “r” Ünsüzünün Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“bū < bura”

“bū” (Tekin, 1995: 110)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, İzmir, Muğla ağızları.
būda < burada: (I.26/5) İİÖKBİA, (59/57) GBAA (Aydın), (I/51-8) MYA
būdan < buradan: (XIV/44) KÜYA, (7/59) ZBKİA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ, Yalova ağızları.
būda < burada: (s.178/86) TMİKA, (10/12) YİYA

“nē < nere”

“nē” (Tekin, 1995: 181)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Uşak ağızları.
nēden < nereden: (IV-20/46) BİA
nēde < nerede: (I-16/59) UİA
nēdāsiñ < neredesin: (59/18) GBAA (Aydın)
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.
nēden < nereden (27/17) YİYA

3.14.4.1.1.4. “y” Ünsüzünün Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“yēceksin < yiyeceksin /yemek”

“yē-” (Tekin, 1995: 182)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Van ağızları.
yēceksiz < yiyeceksiniz: (14/s.89) EYAD
yīm < yiyeyim: (s.3) AİAD (Van)
2. Batı Grubu Ağızları: Bolu, Gaziantep, Isparta, Kütahya, Ordu, Zonguldak ağızları.
yēceksin: (13/11) OİYA
yīveriz < yiyiveririz: (VIII/73) KÜYA
yēceñ < yiyeceksin: (I/218) IMA
yēñçe < yiyince: (s.215) GDİAT (Antep)
yīp < yiyip: (s.164) AİAD (Bolu)
yīmen < yiyemem: (s.199) AİAD (Zonguldak)
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karaman ağızları.
yēceksin < yiyeceksin: (8/98) BYA

yēlim < yiyelim (M011/29) KAĬA

“dēyim < diyeyim / demek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

dēyim < diyeyim: (51/75) RĬA

2. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Giresun ağızları.

dīverēm < diyivereyim: AĬAD (Eskişehir)

dēcen < diyecen: (54/4) GĬYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

dēcek < diyecek: (s.180/147) TMĬKA

3.14.4.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

Yabancı kökenli kelimelerden bazı kelimeler aslî olarak uzun ünlüdür. Bu kelimeler standart (ölçünlü) dilde kısaltılıp normal süreli ünlüye dönüştürülerek kullanılmaktadır. Ağızlarda ise bu kelimelerden bazıları hece kaynaşması dolayısıyla ikincil uzunluk meydana getirmiştir.

3.14.4.1.2.1. “ğ” Ünsüzünün Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Alıntı kelimelerde aslî olarak uzun olan bazı kelimelerde hece kaynaşmasına bağlı uzunluk görülmektedir.

“kāt < kāgaz” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Çankırı, Eskişehir, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Yozgat ağızları.

kāt “kağıt” [< kāgaz]: (I-A/6-20) AYYA

ķ ‘āt: (s.440) GA

ķāt: (XX/40) KYA

kāt: (s.155) OAAD (Yozgat)

ķādını < kağıdını: (1/37) ÇĬYA, (I-55/2) AĬA

kādı < kağıdı: (s.120) AĬAD (Eskişehir)

ķadı: (23/21) KMĬKA

kāde < kağıda: (12/21) KAYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kilis ağızı.

kādımı “kağıdımı” [< kāgaz] : (II/6-1) KĬLĬA

“bā < bāğ” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Niğde ağızları.

bāmız “bağımız” [< bāğ]: (1/65) ÇĬYA

bān < bağın: (s.7) OAAD (Niğde)

bāmıñ < bağımın: (25/1) GBAA (Kütahya)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Nevşehir ağzı.

Nevşehir Yöresi (NYA): soḥā “sokağa” (Ar.) [< zukāk] (3/11)

3.14.4.1.2.2. “h” Ünsüzünün Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“rāt < rāhat” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.

rātsız “rahatsız” [< rāhat]: (XVI/61) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Giresun, İçel (Anamur), Kastamonu, Kayseri, Kütahya, Manisa, Muğla, Ordu ağızları.

rāt “rahat” [< rāhat]: (76/23) BOİA, (s.95/12) KMİA, (91/27) OİYA

ırāt: (I-4/73) BİA

ırātsız < rahatsız: (I-A/13/70) AYYA, (XII/27) KÜYA, (II/15-28) MYA

rātsuz: (32/19) KMİKA

ırātÇa < rahatça: (124/25) AYA

ırātsızlīm < rahatsızlığım: (43/3) ANYA

rātsızladım < rahatsızlandım: (86/15) GİYA

ırātım < rahatım: (I-6 08/22) MA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Iğdır, Tekirdağ ağızları.

rāt “rahat” [< rāhat]: (3/21) EİA

rātsızlık < rahatsızlık: (s.239/386) TMİKA

rātsızdı < rahatsızdı: (72/8) İİA

“sāb < sāhib” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Aydın, Balıkesir, Bartın, Denizli, Giresun, İzmir, Kastamonu, Kırşehir, Malatya, Manisa, Muğla, Ordu ağızları.

sāb “sahip” [< sāhib]: (XLVIII/24) KYA, (I/49-4) MYA

sābı < sahibi: (I-A1/6-6) AYYA, (40/6) OİYA, (I-2/130) BİA, (28/89) GBAA (Afyon), (18/12) GBAA (İzmir), (s.3) GDİAT (Malatya), (II-1 12/91) MA, (47/10) GBAA (Denizli), (I.105/14) İİÖKBİA, (50/4) GİYA

sābi: (60/11) KMİKA, (s.242) GYAS

sābısı < sahibi: (I/5) BA

sābımış < sahibiymiş: (s.105) OAAD (Kırşehir)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Iğdır, Bayburt, Tekirdağ ağızları.

sābi “sahibi” [< sāhib]: (s.175/6) TMİKA, (72/12) BYA

sābı < sahibi: (s.3) DİAT (Iğdır)

“imtān < imtihān” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Bolu, Giresun, Muğla ağızları.

imtāna “imtihana” [< imtihān]: (III/14-68) AYYA, (3/2) GİYA

imtānı < imtihanı: (4/5) BOİA

imtānlarına < imtihanlarına: (I/22-82) MYA

imtānım < imtihanım: (I-1/3) AĪA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Edirne, Iğdır, Karabük, Tekirdağ ağızları.

imtāna “imtihana” [< imtihān]: (118/45) BYA

imtān < imtiḥan: (21/205) İĪA

imtānı < imtiḥanı: (223/40) KARYA, (33/10) EĪA

imtānlar < imtiḥanlar: (s.261/504) TMĪKA

“pālī < bahā” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

pālī “pahalı” [< bahā]: (3/51) RĪA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Bilecik, Manisa, Muğla ağızları.

bālī “pahalı” [< bahā]: (4/3) BĪĀĪ

pālī “pahalı” [< bahā]: (I-3 03/18) MA

pālī: (169/139) AYA

pālāndı < pahalandı: (1/27) AMA

pahīleşdi < pahalılaştı: (I/94-44) MYA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Karaman, Tekirdağ ağızları.

pālī “pahalı” [< bahā]: (27/105) EĪA, (M092/23) KAĪA, (s.356/16) TMĪKA

pāsı < pahası < bahā: (43/26) EĪA

“veyāt < ve + yāhod<” (Ar. + Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Isparta, Kastamonu ağızları.

veyāt “veyahut” [< ve + yāhod]: (71/56) ÇĪYA, (IX/25) IMA, (9/65) KMĪKA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağızı.

veyāta “veyahutta” [< ve + yāhod]: (33/293) EĪA

“mācīr < muhācīr” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya ağızları.

mācīr “muhacir” [< muhācīr]: (168/56) AYA

mācīrlerin < muhacirlerin: (68/80) AMMA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Tekirdağ ağızları.

mācīr “muhacir” [< muhācīr]: (72/76) BYA

mācuruyuz < muhaciriyiz: (s.175/1) TMĪKA

“boyāne < boyahāne” (T. + Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu, Isparta ağızları.

boyānede < boyahanede [< boya + hāne]: (82/30) BOĪA, (I/5) IMA

“māfaza < muhāfaza” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kütahya, Manisa ağızları.

māfaza “muhafaza” [< muhāfaza]: (I/242) KÜYA, (I-6 07/19) MA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

māfazasi “muhafaza” [< muhāfaza]: (115/101) BYA

“kabāt < kabāhat” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir ağızı.
gabāt “kabahat” [< kabāhat]: (32/106) EİMİYA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.
kabāt “kabahat” [< kabāhat]: (s.348/855) TMİKA

“ibrām < ibrahim” (İbr.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.
ibrāmın “İbrahimin” [< ibrahim]: (3/4) KA
2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Bursa, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya, Sakarya, Sivas, Uşak ağızları.
ibrām “İbrahim” [< ibrahim]: (52/12) BUIYA, (s.92) OAAD (Kayseri), (I.43/31) İİÖKBİA, (11/10) SİA, (45/149) SİYA, (139/69) AYA
ibra:m : (s.126) AÖAB
iprām: (s.108/15) KMİA
iPrām: (I-8/46) AİA
irbām: (s.432) GA
iprāmā < ibrahime: (5/46) KİKYAÖ
ibrāmın < ibrahimin: (I-17/83) UİA
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Tekirdağ ağızları.
ibrām “İbrahim” [< ibrahim]: (s.193/60) TMİKA
iprām: (M072/43) KAİA

“mārebe < muhārebe” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Zonguldak ağızı.
mārebe “muharebe” [< muhārebe]: (1/1) ZBKİA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.
mārebe “muharebe” [< muhārebe]: (s.179/119) TMİKA

“nāyet < nihāyet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.
nāyeti “nihayet” [< nihāyet]: (1/101) RİA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kilis ağızı.
nāyet “nihayet” [< nihāyet]: (I/26-102) KİLİA

“māfız < muhāfız” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.
māfızları “muhafızları” [< muhāfız]: (XX/45) KBAYA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
māfız “muhafız” [< muhāfız]: (135/35) BYA

“padişā < pādşāh” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

pādiṣā “padiṣaha” [< pādṣāh]: (3/s.49) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Denizli, Eskişehir, Malatya ağızları.

padṣān “padiṣahın” [< pādṣāh]: (s.126) AİAD (Eskişehir)

Padṣān: (39/47) GBAA (Denizli)

padiṣān: (26/1) TİYA

padīṣān: (s.40) GDİAT (Malatya)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kilis ağızı.

pādiṣā “padiṣaha” [< pādṣāh]: (I/77-62) KİLİA

“nikā < nikāh” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kırşehir, Tokat ağızları.

imam nikā “imam nikahı” [< nikāh]: (107/11) TİYA

nikānı < nikahını: (II/171) KYA

“sabā < sabāh” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: İzmir, Kırşehir ağızları.

sabā “sabaha” [< sabāh]: (17/12) GBAA (İzmir)

zabā: (II/175) KYA

“allān < allahın” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir, Kahramanmaraş, Konya, Kütahya ağızları.

allān “allahın” [< allāh]: (3/51) KİKİYAÖ, (s.139) GDİAT (Maraş)

allān: (I/45) KÜYA, (I-1/1) BİA

alla: < allaha: (s.104) AÖAB

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

allā ṣükür < allaha ṣükür (17/250) YİYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzurum ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): intār “intihar” (Ar.) [< intihār] (51/s.190)

Erzurum Yöresi (ERİA): ru·muz “ruhumuz” (Ar.) [< rūh] (06 008 03/28)

2. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Muğla, Ordu, Sakarya, Sivas ağızları.

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): iltāblı “iltihaplı” (Ar.) [< iltihāb] (33/1)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ilkbārlardan < ilkbaharlardan (T. + Far. “bahār”) (13/22)

Muğla Yöresi (MYA): ṣādat “şehadet” (Ar.) [< ṣehādet] (I/54-43)

Ordu Yöresi (OİYA): isdirāt “istirahat” (Ar.) [< istirāhat] (96/4)

Sakarya Yöresi (SİA): tārī “tarihi” (Ar.) [< tārīhī] (34/23)

Sivas Yöresi (SİYA): āret “ahiret” (Ar.) [< āhiret] (79/19)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Iğdır, Yalova ağızları.

Iğdır Yöresi (İİA): māsebe “muhasabe” (Ar.) [< muhāsebe] (5/50)

Yalova Yöresi (YİYA): sonbāra “sonbahara” (T. + Far.) [< son + bahār]

3.14.4.1.2.3. “n” Ünsüzünün Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): zamāzda “zamanınızda” [< zamān] (Ar.) (86/11)

3.14.4.1.2.4. “r” Ünsüzünün Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Kütahya ağızları.

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): duvānı “duvarını” [< dīvār] (Far.) (45/114)

Kütahya Yöresi (GBAA): kāf “kafir” (Ar.) [< kāfir] (22/14)

3.14.4.1.2.5. “v” Ünsüzünün Erimesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya ağızı.

Amasya Yöresi (AMMA): bulğur pilō “bulgur pilavı” [< pilāv] (Far.) (37/1)

3.14.4.1.2.6. “y” Ünsüzünün Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Yabancı kökenli kelimelerden bazı kelimeler aslî olarak uzun ünlüdür fakat standart dilde bunlar normal süreli ünlüye dönüşmüştür. Ağızlarda ise bu kelimelerden bazıları “y” sesinin erimesinden kaynaklı hece kaynaşması dolayısıyla ikincil uzunluk meydana getirmiştir.

“şikāt < şikāyet” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

şikāt “şikayet” [< şikāyet]: (III/15) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Eskişehir, Kayseri, Malatya ağızları.

şikāt “şikayet” [< şikāyet]: (s.127) AİAD (Eskişehir), (s.91) OAAD (Kayseri)

şikētçi < şikayetçi: (2/4) MİA

şikātçı: (33/74) AMMA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

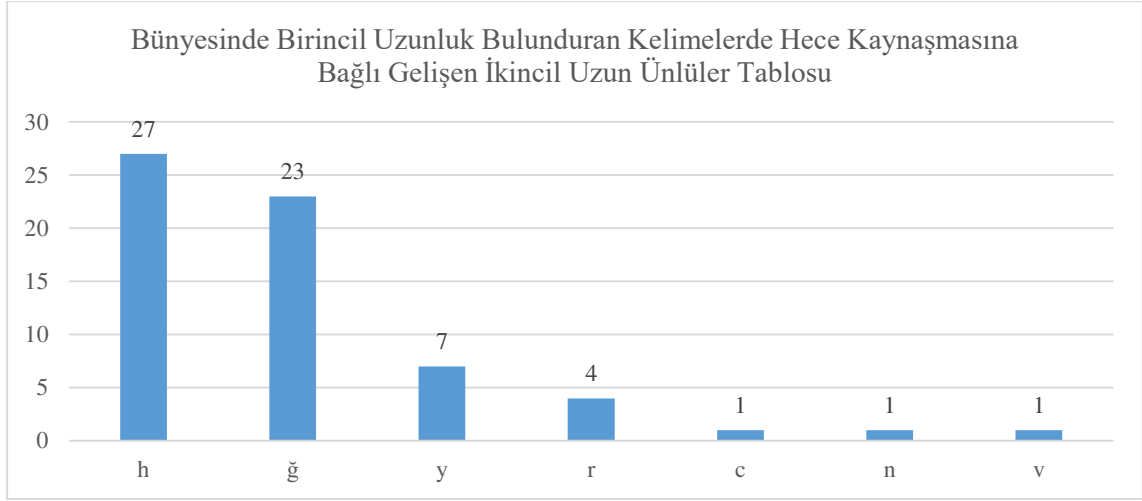
1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Bolu, Çorum ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): mūāne “muayene” (Ar.) [< mu ‘āyene] (161/63)

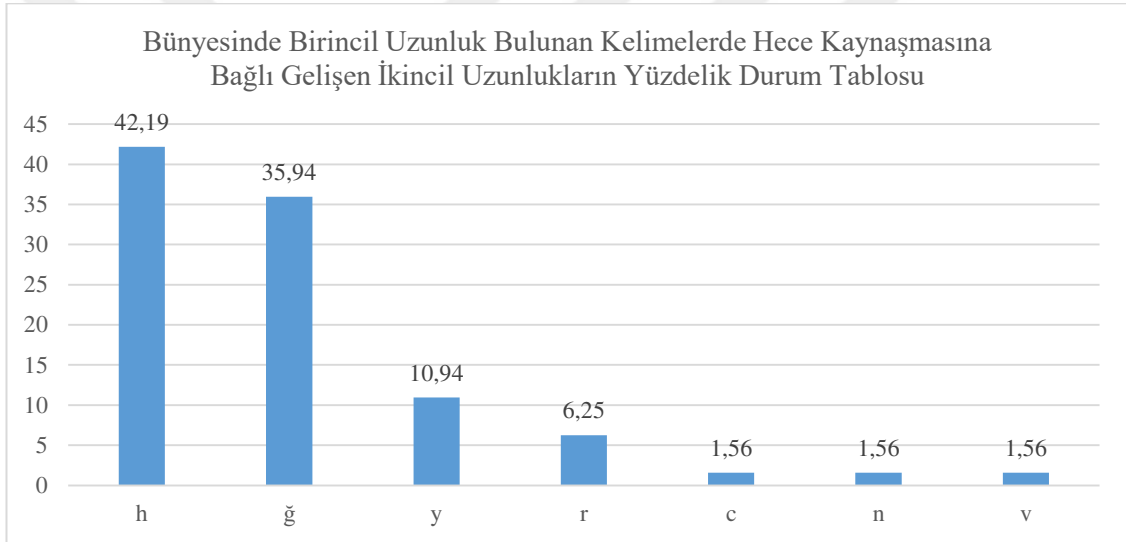
Aydın Yöresi (AYYA): amalēt “ameliyat” (Ar.) [< ‘ameliyyāt] (II/13-1)

Bolu Yöresi (BOİA): zīret “ziyaret” (Ar.) [< ziyāret] (57/34)

Çorum Yöresi (ÇAS): gadēf “kadayıf” (Ar.) [< kata ‘if] (s.148)

Şekil 21. Bünyesinde Birincil Uzun Ünlü Bulunan Kelimelerde Hece Kaynaşmasına Bağlı Gelişen İkincil Uzun Ünlüler

Şekil 22. Bünyesinde Birincil Uzun Ünlü Bulunan Kelimelerde Hece Kaynaşmasına Bağlı Gelişen İkincil Uzun Ünlülerin Yüzdelik Durumu

3.14.4.3. Sözcük Birleşmeleri Yoluyla Oluşanlar

3.14.4.3.1 Ünsüz Erimesi/Düşmesi Sonrasında Ünlü Karşılaşması Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Sözcük birleşimi sebebiyle telaffuz esnasında bazı ünsüz ses düşürülür karşılaşan ünlü sesler ise uzunluk meydana getirirler.

“ne” sözcüğü birincil uzun ünlü olarak kullanılan kelimeler arasındadır. “ne” sözcüğü ile oluşturulan kelimeler bünyesinde birincil uzunluk bulunan ikincil uzun ünlüler başlığı altında değerlendirilmiştir.

3.14.4.3.1.1. “g” Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“bōn < bugün”

“bu + gün” (bū “Tekin, 1995: 110”, kūn “Tekin, 1995: 185)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sivas ağızları.

bōn < bugün: (I-2/86) BĪA, (170/34) AYA, (s.35) GDĪAT (Malatya), (I-A/18-95) AYYA, (6/87) GĪYA, (s.133) GDĪAT (Maraş), (I/36-39) MYA, (s.131) AĪAD (Eskişehir), (2/31) GBAA (Manisa), (72/31) GBAA (Muğla), (s.112) GA

būn': (XII/39) KYA

bōn: (s.70/26) KMĪA

bōn: (10/20) SĪYA, (s.47) ŞÇYAS, (4/41) NYA (s.46) OAAD (Kayseri) , (s.215) GDĪAT (Antep)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne ağzı.

būn < bugün: (33/194) EĪA

“isim + gün”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Kahramanmaraş, Kırşehir, Konya, Nevşehir ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOĪAII): dördüncün < dördüncü gün (A6.06/183)

Amasya Yöresi (AMMA): bī ūde < bir günde (46/47)

Ankara Yöresi (AĪA): ertes ūn < ertesi gün (I-28/29)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ik ūm < iki gün (22/10), ik ūn (8/29)

Kırşehir Yöresi (KYA): ik ū'n < iki gün (LVII/64)

Konya Yöresi (KĪKYAÖ): ertesūn < ertesi gün (4/299), cumartesūn < cumartesi günü (Ar. + T.) (11/20), ikūne < iki güne (3/97)

Nevşehir Yöresi (NYA): çarşambūn < çarşamba günü (Far. + T.) (2/16), pērşembūn < perşembe günü (Far. + T.) (2/17), irtesūn < ertesi gün (2/18), gètdūn < gittiği gün (45/17), ötōn < öteki gün (1/13) cumācesūnū < cumartesi günü (58/24)

Şereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): ikū:n < iki gün (s.88)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep, Kastamonu, Kayseri, Nevşehir, Zonguldak ağızları.

Gaziantep Yöresi (GA): gīnēcesi < kına gecesi (s.327) (Ar. + T.)

Kastamonu Yöresi (KMĪKA): bōce < bu gece (28/118)

Kayseri Yöresi (KMĪA): ked ūbi < kedi gibi (s.45/25)

Nevşehir Yöresi (NYA): ikisībi < ikisi gibi (27/44) gīnācesi < kına gecesi (15/1)

Şereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): bōce < bu gece (s.46), ikāce < iki gece (s.214), elū:nā:şi < ele güne karşı (s.54)

Zonguldak Yöresi (AĪAD): burnērice < burnu eğrice “ēg-” (Tekin, 1995:180) (s.201)

3.14.4.3.1.2 “k” Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“nādar < ne + kadar” (T. + Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Çorum, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kayseri, Konya, Nevşehir, Niğde ağızları.

nādar < ne kadar: (s.109) ŞÇYAS, (29/18) ANYA, (s.290) ÇAS, (s.36) OAAD (Niğde), (1/20) NYA

nādar: (19/64) KAYA

nāder: (s.55/16) KMĪA

nādar: (A1.19/83) AOĪAII

nādar: (4/300) KĪKYAÖ

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

nādar < ne kadar: (M011/42) KAĪA

nādar: (M011/96) KAĪA

3.14.4.3.1.3. “l” Düşmesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: İzmir ağızı.

İzmir Yöresi (İİÖKBĪA): nassōsa < nasıl olsa (III.5/66)

3.14.4.3.1.4. “r” Düşmesiyle Meydana Gelen Uzun Ünlüler

“cumātesi < cuma ertesi”

“ēr +tä” (Gülensoy, 2011:340) (Ar. + T.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Manisa, Muğla, Kütahya ağızları.

cumātesi < cuma ertesi: (I-A/25-30) AYYA, (XXXVIII/4) KÜYA, (I-13 08/13) MA

cümētesi: (III/8-2) MYA

cumētesi (I/4-9) MYA

cumātesi < cumartesi: (I/25-21) MYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, İzmir ağızları.

Aydın Yöresi (AYYA): yēken < yer iken (I-A/8-9)

İzmir Yöresi (İİÖKBĪA): dēkenä < der iken (I.63/9)

3.14.4.3.1.5. “y” Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“şey + yardımcı fiil”

“şētmek < şey+ etmek “ (Ar. + T.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

Rize Yöresi (RĪA): šēttum < şey ettim (44/12)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Bilecik, Çankırı, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Kırşehir, Konya, Kütahya, Muğla, Ordu, Uşak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOĪAII): šēTsīñ < şey etsin (A1.03/49)

- Afyonkarahisar Yöresi (AMA): şēTmiş < şey etmiş (25/43)
- Ankara Yöresi (AĬA): şīderdi < şey ederdi (I-6/18), şētsán < şey etsen (III-102/4)
- Ankara Yöresi (AÖAB): şē:tti < şey etti (s.100)
- Antalya Yöresi (AYA): şēdeceñ < şey edeceksin (1/27), şēdēyin < şey edeyim (6/26), şētdiler < şey ettiler (164/10)
- Aydın Yöresi (AYYA): ş ētmıyorum < şey etmiyorum (I-A/8-21)
- Bilecik Yöresi (BĬAĬ): şēdiyo < şey ediyor (2/7), şēderiz < şey ederiz (25/208)
- Çankırı Yöresi (ÇĬYA): şīdiyo < şey ediyoruz (21/40), şēderüz < şey ederiz (91/37)
- Giresun Yöresi (GĬYA): şēdellerdi < şey ederlerdi (20/29), şētmış < şey etmiş (26/33), şēdiyolar < şey ediyorlar (66/42), şētmez < şey etmez (79/4)
- Hatay Yöresi (HA): şētmedik < şey etmedik (7.3.3/3), şēdiKler < şey ediyorlar (10.3.1/17)
- Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): şēdiyúr < şey ediyor (6/41)
- Kırşehir Yöresi (KYA): şētdik < şey ettik (XXXIII/6), şītmezdi < şey etmezdi (XXXVI/1), şēttim de < şey ettim de (XXXVI/260), şīder < şey eder (XLIV/6)
- Konya Yöresi (KĬKYAÖ): şēderdik < şey ederdik (3/34), şētsin < şey etsin (3/66)
- Kütahya Yöresi (KÜYA): şēderiz < şey ederiz (XII/4), şētmış < şey etmiş (XXXIX/82), şēdēken < şey ederken (XLI/8)
- Muğla Yöresi (MYA): şēT < şey et (II/18-49)
- Ordu Yöresi (OĬYA): şēdip < şey edip (109/44)
- Uşak Yöresi (UĬA): şētmışle < şey etmişler (I-7/94)
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman, Tekirdağ ağızları.
- Karaman Yöresi (KAĬA): şē _ tmesse < şey etmezse (M049/38), şē _ ttik < şey ettiik (M083/15)
- Tekirdağ Yöresi (TMĬKA): şēdiyom < şey ediyorum (s.221/223), şētmış < şey etmiş (s.314/314), şēdersen < şey edersen (s.266/101)
- “şāpmak < şey + yapmak”**
- Ağız bölgelerindeki kullanımları:
1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Bilecik, Bursa, Giresun, Çankırı, Kahramanmaraş, Sakarya, Sivas, Uşak ağızları.
- Ankara Yöresi (AĬA): şāparsañ < şey yaparsan (III-104/7)
- Bilecik Yöresi (BĬAĬ): şāpā < şey yapar (33/71), şāpdık < şey yaptık (46/91), şāpālā < şey yaparlar (54/88)
- Bursa Yöresi (BUĬYA): şābdı < şey yaptı (51/15)
- Çankırı Yöresi (ÇĬYA): şāparıh < şey yaparız (1/2)
- Giresun Yöresi (GĬYA): şāpiyolardı < şey yapıyorlardı (69/44)
- Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): şāpacāñ < şey yapacaksın (24/62), şāpiP < şey yapıp (2/5)
- Sakarya Yöresi (SĬA): şī _ āptılar < şey yaptılar (2/47)
- Sivas Yöresi (SĬYA): şāpamıyorlar < şey yapamıyorlar (7/33)
- Uşak Yöresi (UĬA): şāpiyo < şey yapıyor (I-31/12)
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Karaman ağızı.
- Karabük Yöresi (KARYA): şāpardı < şey yapardı (59/58)
- Karaman Yöresi (KAĬA): şāpallar < şey yaparlar (M095/42)

“nāpmak < ne + yapmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

Diyarbakır Yöresi (DA): n ‘āpalım < ne yapalım (VIII/53)

Erzincan Yöresi (EYA): nāpaḥ < ne yapalım (2-11/41)

Kemaliye Yöresi (KA): nāpıysız < ne yapıyorsunuz (13/3), nāpācoḥ < ne yapacağız (13/4), nāpacaksın < ne yapacaksın (18/51)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Giresun, Hatay, İzmir, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Sivas ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): n āPdıK < ne yaptık (A1.11/18), nāpacāñ? < ne yapacaksın (A1.11/114), nāpıyor < ne yapıyor (A3.12/13), nāPmış < ne yapmış (A5.09/99)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): n āpaḥım < ne yapalım (37/25), n āpem < ne yapayım (37/38)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): nāPceñ < ne yapacaksın (28/3)

Amasya Yöresi (AMMA): nāpiyú < ne yapıyor (16/83), nāpiyelardı < ne yapıyorlardı (20/71), nāpacāñ < ne yapacaksın (64/128)

Anamur Yöresi (ANYA): nāpiyo < ne yapıyor (29/49)

Ankara Yöresi (AİA): nābicāz < ne yapacağız (I-3/44), nābalım < ne yapalım (I-17/25), nāpdım < ne yaptın (I-18/101), nāpıcañ < ne yapacaksın (I-34/99)

Ankara Yöresi (AÖAB): na:pıcañ < ne yapacaksın (s.107), na:pdınız < ne yaptınız (s.136), nō:reliim < ne yapalım (s.153)

Antalya Yöresi (AYA): nāpaḥım < ne yapalım (3/82), nāpar < ne yapar (18/19), nāPıcañ < ne yapacaksın (18/55)

Aydın Yöresi (AYYA): nāpārız < ne yaparız (I-A/6-125), n āpaḥım < ne yapalım (I-A/12-2), n āpceñ < ne yapacan (I-A/38-10)

Balıkesir Yöresi (BİA): n āpiyu < ne yapıyor (I-5/10), n āpaḥım < ne yapalım (I-5/40), n āpacāñ < ne yapacaksın (IV-16/99)

Bilecik Yöresi (BİAİ): nāparlādı < ne yaparlardı (1/16), nāpsın < ne yapsın (13/237), nāpaḥım < ne yapalım (25/154)

Bolu Yöresi (AİAD): nāpyon < ne yapıyorsun (s.167), nāpsın < ne yapsın (s.173)

Bolu Yöresi (BOİA): nāpsın < ne yapsın (4/23), nāpacan < ne yapacaksın (12/28), nāpdı < ne yaptı (91/40)

Bursa Yöresi (BUIYA): nābem < ne yapayım (1/3), nāpardık < ne yapardık (22/38), nābıcan < ne yapacaksın (30/50), nāpacak < ne yapacak (30/45)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): nāpacāñ < ne yapacaksın (2/58), nāpaḥım < nr yapalım (17/11), nāpallardı < ne yaparlardı (31/39)

Çorum Yöresi (ÇAS): nāpmalı < ne yapmalı (s.291)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): N’ āpacaz < ne yapacağız (4/25), n’ āpañ < ne yapıyorsunuz (4/265), n’ āpam < ne yapayım (45/41)

Giresun Yöresi (GİYA): nāpucuk < ne yapacağız (80/24), nāpsın < ne yapsın (80/24)

Hatay Yöresi (HA): nāpaḥ < ne yapalım (4.5.2/9), nāpım < ne yapayım (9.2.1/24)

İzmir Yöresi (GBAA): nāpem < ne yapayım (15/19), n _āpalım < ne yapalım (18/45), nōriyā < ne yapıyor (19/12)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): nāpalım < ne yapalım (I.12/12), nāpcañ < ne yapacan (I.12/12), nāpasıñız < ne yaparsınız (I.106/15), nāapdıñ < ne yaptın (III.1/1)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): nāpım < ne yapayım (26/5), nātuyōñ < ne yapıyorsun (28/40), nōtuyōn < ne yapıyorsun (31/24), nōtağ < ne yapalım (31/24)

Kayseri Yöresi (KMİA): n _āpsın < ne yapsın (s.91/25), n _āpalım < ne yapalım (s.93/11), n _ōrücēñ < ne yapacaksın (s.49/9)

Kayseri Yöresi (OAAAD): nāpalım < ne yapalım (s.57)

Kırşehir Yöresi (KYA): n _āpsıñ < ne yapsın (XXIV/55), n _āpıyoñuz < ne yapıyorsunuz (XXIV/69), n _āpar < ne yapar (XLII/79), nō'rüyollarsa < ne yapıyorlarsa (I/67), nō'recā'm < ne yapacağım (XIII/25)

Konya Yöresi (KİKİYAÖ): nōrecen < ne yapacaksın (3/25), nāp < ne yap (6/304)

Kütahya Yöresi (KÜYA): nāpalım < ne ayapalım (XXXI/2)

Malatya Yöresi (GDİAT): nāpsanız ne yapsanız (s.32), nāpdın < ne yaptın (s.35)

Manisa Yöresi (GBAA): nāpem < ne yapayım (6/57)

Manisa Yöresi (MA): n _āpıcaz! < ne yapamaz (I-1 01/46), nāpardım < ne yapardım (I-1 01/48), nāpalım < ne yapalım (I-1 06/28), n _āpçen < ne yapacaksın (I-5 15/26)

Muğla Yöresi (MYA): nāpsıñ < ne yapsın (II/6-54)

Neveşehir Yöresi (NYA): nōruñ < ne yapıyorsun (1/58), nāpıyoñuz < ne yapıyorsunuz (1/59), nōrım < ne yapayım (2/12), nāpalım < ne yapalım (29/150)

Sakarya Yöresi (SİA): nābıcaklar < ne yapacaklar (3/10)

Sivas Yöresi (SİYA): nōrencān < ne yapacaksın (144/54)

Şereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): nōrüyñ < ne yapıyorsun (s.113), nōrüyön < ne yapıyorsun (s.113)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Düzce, Iğdır, Edirne, Karaman, Kırıkkale, Tekirdağ, Yalova ağızları.

Düzce Yöresi (DİKİYAA): nāpıP < ne yapıp (4/19), nāPtı < ne yaptı (10/56)

Edirne Yöresi (EİA): nābalım < ne yapalım (3/8), nābıcağ < ne yapacak (24/11), nāpsın < ne yapsın (48/29)

Iğdır Yöresi (İİA): nāpar? < ne yapar (13/138), nāpıyor? < ne yapıyor (29/6), nāpacağım? < ne yapacağım (30/24), nāpılar nāpılar < ne yapıyorlar ne yapıyorlar (48/100), nāparsanız < ne yaparsanız (50/64)

Karaman Yöresi (KAİA): nōreyiñ < ne yapayım (M008/43), nā _ palım (M009/39), nābacaksıñız < ne yapacaksınız (M044/23), nāpsıñ < ne yapsın (M049/38)

Kırıkkale Yöresi (KİİA): nāpıyım < ne yapayım (7/24)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): nābıcan < ne yapacaksın (s.186/388), nāpıyo < ne yapıyor (s.183/294), nāpmış < ne yapmış (s.193/63), nāpar < ne yapar (s.223/258)

Yalova Yöresi (YİYA): nāPıyo < ne yapıyor (1/10), nāPmā < ne yapmaya (1/150), nāPcez < ne yapacağız (1/161), nāPtın < ne yaptın (9/102), nāPçem < ne yapacam (13/261), nāpıyoñuz < ne yapıyorsunuz (16/160), nāpçan < ne yapacaksın (32/177), nābiceK < ne yapacak (41/23), nābıcaz < ne yapacağız (23/55)

“nāzmak < ne + yazmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Nevşehir ağızı.
nāziyo < ne yazıyor (62/116) NYA

3.14.4.3.2. Hece Kaynaşması Yoluyla Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

3.14.4.3.2.1. “g” Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

“isim + gibi”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Hatay, Kahramanmaraş, Konya, Sivas ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): sürüsîmi < sürüsü gibi (B3.06/24), delisîmi < delisi gibi (B3.03/60)

Antalya Yöresi (AYA): şindikîbi < şimdiki gibi (21/19), şekilkîbi < şekilki gibi (31/46), hindikîbi < şimdiki gibi (32/50), yâımızdâbi < yanımızda gibi (75/150), şimdikîmi < şimdiki gibi (142/55)

Hatay Yöresi (HA): oldūğîmi < olduđu gibi (8.5.2/4)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): şimdikîmi < şimdiki gibi (8/61), benimkîmi < benimki gibi (52/29)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): ondördübi < on dördü gibi (4/227), şimdikîbi < şimdiki gibi (5/63), evelkîbi < evvelki gibi (8/82), seninkîbi < seninki gibi (12/19)

Sivas Yöresi (SİYA): şindikî _bi < şimdiki gibi (147/25)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

Karaman Yöresi (KAİA): pençerē _bi < pencere gibi (M031/33), hindikî _bi < şimdiki gibi (M008/31), dedî _bi < dediği gibi (M062/33)

3.14.4.3.2.2. “h” Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

ne+ isim

“nāber < ne+haber” (T. + Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.
nāber < ne haber: (33/19) RİA
2. Batı Grubu Ağızları: Kayseri ağızı.
nāber < ne haber: (s.64/23) KMİA
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.
nābar: (s.344/736) TMİKA

“nāhıt < ne+vakit” (T. + Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Nevşehir ağızı.
nāhıt < ne vakit: (1/58) NYA

“nāl < ne+hal” (T. + Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya ağızı.

nāl < ne hal: (178/108) AYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Afyon ağızı.

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): postāne < posta (İt.) + hane (Far.) [< posta + hāne] (25/67)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): ezzāne “eczane” (Ar. + Far.) [< eczā + hāne] (81/17)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Uşak ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): sabādar < sabaha kadar (92/2) (Ar.), sabādağ < sabahadek (133/15)

Uşak Yöresi (UİA): alāsmāladık < allaha ısmarladık (Ar. + T.) (I-64/145)

Yukarıdaki “sabādar” örneğinde hem hece düşmesi hem de ünsüz düşmesi sonucunda ünlü karşılaşması meydana gelerek uzama oluşmuştur.

3.14.4.3.3. Ünlü Karşılaşması Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Ünlü karşılaşmaları 2 şekilde meydana gelmektedir:

- Kelime bünyesinde iki ünlünün yan yana gelmesiyle
- Ünsüz düşmesi sonucunda kalan iki ünlünün yan yana gelmesiyle

3.14.4.3.3.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

ne+ yardımcı fiil

“nētmek < ne+ etmek”

“ēt-” (Gülensoy, 2011: 345)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): nēttin < ne ettin (30/s.142), nēdisin < ne ediyorsun (5/s.54)

Elazığ Yöresi (KBAYA): nētti < ne etti (XLIX/3), nēdem < ne edeyim (LIII/8)

Erzincan Yöresi (EYA): nēydem < ne edeyim (2-9/10)

Kemaliye Yöresi (KA): nēydecesin < ne edeceksin (24/53), nētdilēr < ne ettiler (1/106)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

Rize Yöresi (RİA): nēttun < ne ettin (10/29), nēdelum < ne edelim (10/30), nēttum < ne ettim (33/45)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Antalya, Aydın, Bolu, Denizli, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Konya, Malatya, Muğla, Nevşehir, Sivas, Uşak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): nīTdiñ < ne ettin (A1.23/16)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): nēTceñ < ne edeceksin (2/27), nedim < ne edeyim (2/27), nēdiyoñuz < ne ediyorsunuz (17/239)

Afyonkarahisar Yöresi (GBAA): n _ēddiñ < ne ettin (37/39)

Antalya Yöresi (AYA): nēdīceK < ne edecek (3/1)

Aydın Yöresi (AYYA): n _ēdelim < ne edelim (I-A/12-25)

Bolu Yöresi (BOİA): nēdelim < ne edelim (73/59)

Denizli Yöresi (GBAA): n _ēdālim < ne edelim (39/54)

Hatay Yöresi (HA): nēdek < ne edelim (1.1.1/54), nīdek < ne edelim (7.8.9/20), nīdicim < ne edeceğim (12.2.4/7), nēdicik < ne edeceğiz (2.6.1/17), nēdi _im < ne edeyim (2.9.1/7)

İzmir Yöresi (İİÖKBİA): nēdelim < ne edelim (I.44/23)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): nēdek < ne edelim (11/19), nēdiyordu < ne ediyordu (12/13), nēdiyoñuz < ne ediyorsunuz (17/29), nēdicūs? < ne edeceğiz (26/7), nēdicīz < ne edeceğiz (39/15)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): nēdelim < ne edelim (2/33), nēdiyin < ne ediyorsun (33/55)

Konya Yöresi (KİKYAÖ): nēt < ne et (6/304)

Malatya Yöresi (MİA): nēydem < ne edeyim (101/47), nēdek < ne edelim (135/55), n 'ēttin < ne ettin (139/5), nēydek < ne edelim (140/14)

Muğla Yöresi (GBAA): n'ēdiP < ne edip (75/41)

Muğla Yöresi (MYA): nēdelim < ne edelim (I/14-129)

Nevşehir Yöresi (NYA): n ēdecīk < ne edeceğiz (46/41)

Sivas Yöresi (SİYA): nīttin < ne ettin (104/54)

Uşak Yöresi (UİA): nētsinnē < ne etsinler (I-7/106)

4. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Iğdır, Karabük, Kırıkkale, Kilis ağızları.

Bayburt Yöresi (BYA): nēdim < ne edeyim (6/64), nēderiz < ne ederiz (7/83), nēdecen? < ne edeceksin (8/39), nēdisen < ne ediyorsun (24/62), nēydim < ne edeyim (71/94)

Düzce Yöresi (DİKİYAA): nēdeceñ < ne edeceksin (1/10)

Iğdır Yöresi (İİA): nēTmeli < ne etmeli (32/61)

Karabük Yöresi (KARYA): nītdi < ne etti (113/69)

Kırıkkale Yöresi (KİİA): nēdiyo < ne ediyor (29/49)

Kilis Yöresi (KİLİA): nēdiciñ < ne edeceksin (I/6-6), nēTise < ne ettiyse (I/9-18), nēdek < edelim (I/13-40), nēdiyo < ne ediyor (I/72-222), nēdiyon < ne ediyorsun (III/6-7)

“nōmak < ne + olmak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye), Kars ağızları.

Elazığ Yöresi (EYAD): nōlacañ < ne olacak (2/s.42), nōldu < ne oldu (11/s.75), nōlur < ne olur (36a/s.163)

Elazığ Yöresi (KBAYA): nōlacañ < ne olacak (IX/13), nōldu < ne oldu (XVI/179), nōlursa < ne olursa (XVII/5)

Kars Yöresi (DİAT): nōldi < ne oldu (s.160)

Kars Yöresi (KİA): nōla < ne ola (84/60), nōlajañ < ne olacak (84/60)

Kemaliye Yöresi (KA): nōlur < ne olur (25/8), nōluo < ne olup (3/31)

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

Rize Yöresi (RİA): nōlu < ne olur (1/16), nōld, < ne oldu (1/23), nōlur < ne olur (10/194)

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Muğla, Nevşehir, Sivas, Uşak ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): n ōlacaK < ne olacak (A1.11/7), n ōldu < ne oldu (A3.03/43), n ōlacāñ < ne olacak (A5.17/27)

Afyonkarahisar Yöresi (AMA): nōldu < ne oldu (10/112), nōlur < ne olur (14/9)

Amasya Yöresi (AMMA): nōlacañ < ne olacak (64/128), nōldi < ne oldu (67/51), nōlacam < ne olacam (69/213)

- Anamur Yöresi (ANYA): n  öluc  < ne olacak (1/1)
- Ankara Yöresi (A  A): n laca  < ne olacak (I-3/45), n ldu < ne oldu (I-30/48), n lmu  < ne olmu  (I-32/44)
- Ankara Yöresi (A  AB): no:lacag < ne olacak (s.108)
- Antep Yöresi (GD  AT): n lacak < ne olacak (s.196), n ldu unu < ne oldu unu (s.205), n laca  < ne olacak (s.216)
- Ayd n Yöresi (AYYA): n   ca  < ne olacak (I-A1/3-14)
- Balıkesir Yöresi (B  A): n   ldu < ne oldu (III-2/192), n ssu  < ne olsun (IV-22/19)
- Bilecik Yöresi (B    ): n ldu < ne oldu (1/66), n laca  < ne olacak (13/173), n lursa < ne olursa (36/89)
- Bolu Yöresi (BO  A): n ldu < ne oldu (6/24)
-  ankırı Yöresi (   YA): n laca  < ne olacak (13/47)
- Denizli Yöresi (GBAA): n ldu < ne oldu (43/58)
- Eski ehir Yöresi (E    YA): n'   ldu < ne oldu (1/8)
- Hatay Yöresi (HA): n lucu < ne olacak (2.16.1/16), n luyu < ne oluyor (4.1.2/5)
- Isparta Yöresi (IMA): n' lurs < ne olur (XIII/36)
-  zmir Yöresi (    KB  A): n cek < ne olacak (I.76/8), n ldu < ne oldu (I.84/11), n lcak < ne olacak (I.93/10)
- Kahramanmara  Yöresi (KAYYA): n luyo < ne oluyor (5/37), n luc m   < ne olacaktı (14/39), n lacak < ne olacak (19/51)
- Kayseri Yöresi (KM  A): n   lur n   lmaz < ne olur ne olmaz (s.69/18), n   laca  < ne olacak (s.90/22)
- Kır ehir Yöresi (OAAD): n ldu < ne oldu (s.37)
- Konya Yöresi (K  KYA  ): n ldun < ne oldun (16/13)
- K tahya Yöresi (K  YA): n   lca  < ne olacak (V/8)
- Malatya Yöresi (GD  AT): n lja  < ne olacak (s.26), n ldu < ne oldu (s.26)
- Malatya Yöresi (M  A): n ldu < ne oldu (11/5), n luyu < ne oluyor (63/18)
- Mara  Yöresi (GD  AT): n ldu < ne oldu (s.136)
- Mu la Yöresi (MYA): n ldu < ne oldu (I/7-48), n leyo < ne oluyor (I/86-61)
- Nev ehir Yöresi (NYA): n   laca  < ne olacak (6/24)
- Sivas Yöresi (S  YA): n   laca  < ne olacak (9/14), n lmu  < ne olmu  (73/12)
- U ak Yöresi (U  A): n lurdu < ne olurdu (I-2/154)
4. Karahan tasnifinde  rneklenememi  a ızlar: Bayburt,   dır, Edirne, Karab k, Karaman, Kırıkkale, Kilis, Tekirda , Yalova a ızları.
- Bayburt Yöresi (BYA): n ldu < ne oldu (2/84), n lur < ne olur (8/33), n lursa < ne olursa (11/40)
- Edirne Yöresi (E  A): n lcak < ne olacak (4/17), n   ldum < ne oldum (9/18), n ldu < ne oldu (24/35)
-   dır Yöresi (   A): n laca Tı? < ne olacaktı (12/34), n laca ? < ne olacak (12/106), n ldu? < ne oldu (21/20), n lduysa < ne olduysa (48/41)
- Karab k Yöresi (KARYA): n lmu  < ne olmu  (22/1)
- Karaman Yöresi (KA  A): n laca  < ne olacak (M002/12)
- Kırıkkale Yöresi (K   A): n ldu < ne oldu (8/4), n luyosa < ne oluyorsa (12/20)
- Kilis Yöresi (GD  AT): n luyor < ne oluyor (s.187)

Kilis Yöresi (KİLİA): nōldu < ne oldu (I/13-482)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): nōlcağ < ne olacak (s.205/121)

Yalova Yöresi (YİYA): nōlmuş < ne olmuş (21/125), nōlur < ne olur (15/90), nōldu < ne oldu (13/412)

“nāramak < ne + aramak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Antalya, Eskişehir, Konya ağızları.

Amasya Yöresi (AMMA): nārasıñ < ne arasın (26/22)

Ankara Yöresi (AİA): nārar < ne arar (II-82/165)

Antalya Yöresi (AYA): nārāñ? < ne arıyorsun (25/1)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): n’ārasın? < ne arasın (37/100)

Konya Yöresi (KİKİYAÖ): nārayacak < ne arayacak (5/63)

Şereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): nārayn < ne arıyorsun (s.109), ná:resin < ne arasın (s.109)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

Karaman Yöresi (KAİA): nā _ rasıñ < ne arasın (M009/154), nārāycağ? < ne arayacak (M130/2)

“nālmak < ne+almak”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Niğde ağızı.

Niğde Yöresi (OAAD): nālsam < ne alsam (s.36)

“nēylemek < ne + eylemek”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kayseri ağızı.

Kayseri Yöresi (OAAD): nīyresin < ne eylesin (s.73)

ne + edat

“nīçin < ne + için

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Bilecik, Kahramanmaraş, Niğde ağızları.

nīçin < ne için: (29/69) BİAİ

nēçun: (s.22) OAAD (Niğde)

nūçun: (s.139) GDİAT (Maraş)

nūçu < ne için < niçin (s.202) AİYASV

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

nīçün: (103/110) KARYA

“nōle < ne + ile”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük ağızı.

nōle < ne ile: (44/71) KARYA

“ne + sıfat”

ne + iyi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ordu ağızı.

Ordu Yöresi (OİYA): n _ ēyimiş < ne iyimiş (32/47)

“ne + isim”

“nāsıl < nasıl” (ne + asıl) (T. + Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.
nāsı < nasıl: (3/19) KA
2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara ağızları.
nāsıl < nasıl: (B2.07/18) AOİAII
nāsī: (67/77) AMMA
na:sı : (s.154) AÖAB
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
nāsī < nasıl: (7/4) BYA

“böyle < böyle”

bu + eyle

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızı.
böyle < böyle: (46/27) TYA
böyle: (1/60) RİA
2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir, Bolu, Çankırı, Isparta, Kahramanmaraş, Konya, Sakarya, Yozgat ağızları.
böyle < böyle: (II-11/51) BİA, (36/18) ÇİYA, (XXI/27) IMA, (3/6) BOİA, (91/8) KAYA, (s.139) OAAD (Yozgat), (3/179) SİA
böyle: (I-17/21) AİA
bīyle: (24/32) KİKYAÖ
böyleymiş: (s.214) OAAD (Ankara)
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Karabük ağızları.
böyle < böyle: (40/71) KARYA, (6/110) BYA

“bōşam < bu akşam”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bursa ağızı.
bāyşam < bu akşam: (56/18) BUIYA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Yalova ağızları.
bōşam < bu akşam: (27/147) EİA
bāḲşam < bu akşam: (15/75) YİYA

“cumāşamı < cuma akşamı” (Ar. + T.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Uşak ağızları.
cumāşamı < cuma akşamı: (I-A/50-12) AYYA, (I-40/92) UİA
cum āşamı < cuma akşamı: (I-5/249) BİA

“cumārtesi < cuma ertesi” (Ar. + T.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Antalya, Bolu, Kahramanmaraş, Manisa, Uşak ağızları.
cumārtesi < cuma ertesi: (2/18) AMMA (I-17/66) UİA, (I-36/70) AİA, (72/17) KAYA, (81/24) BOİA

cumāçrtesi < cuma ertesi (11/37) AYA

cümērtesi < cuma ertesi: (II-1 21/188) MA, (I-19/33) AĬA

cümūrtesi: (A7.02/7) AOĬAII

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Yalova ağızları.

cumārtesi < cuma ertesi: (4/19) EĬA, (19/17) YĬYA

“bōğlan < bu oğlan”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

bōğloğon < bu oğlanını: (s.148) DĬAT (Kars)

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Malatya ağızları.

bōğlan < bu oğlan: (s.9) GDĬAT (Malatya)

bōlana < bu oğlana (s.210) OAAD (Ankara)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Eskişehir, Gaziantep, Kahramanmaraş, Konya, Malatya, Zonguldak ağızları.

Antep Yöresi (GDĬAT): nēcōldu < nice oldu (s.198)

Eskişehir Yöresi (AĬAD): bölētdin < böyle ettin (s.148)

Konya Yöresi (KĬKYAÖ): ikūcuna < iki ucuna (15/56)

Malatya Yöresi (GDĬAT): zopātṭılar < sopa attılar (s.10), o ḍātḍı < o da attı (s.43)

Maraş Yöresi (GDĬAT): eniṣdemi dōldürdün < eniṣtemi de öldürdün (s.177)

Şereflikoçhisar Yöresi (ŞÇYAS): kösācı < köse ağacı (s.99)

Zonguldak Yöresi (AĬAD): ḥasdōlmuş < hasta olmuş (s.206)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karaman ağızı.

Karaman Yöresi (KAĬA): firinā ṭmıṣ < fırına atmış (M130/16)

“nēblem < ne bileyim / ne + bilmek “

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Elazığ Yöresi (EYAD): nēblem < ne bileyim (2/9)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Kilis ağızı.

Kilis Yöresi (KĬLĬA): nēblim < ne bileyim (I/26-170)

3.14.4.3.3.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

“yāllah < ya allah” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep ağızı.

yāllah < ya allah: (s.245) GDĬAT (Antep)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

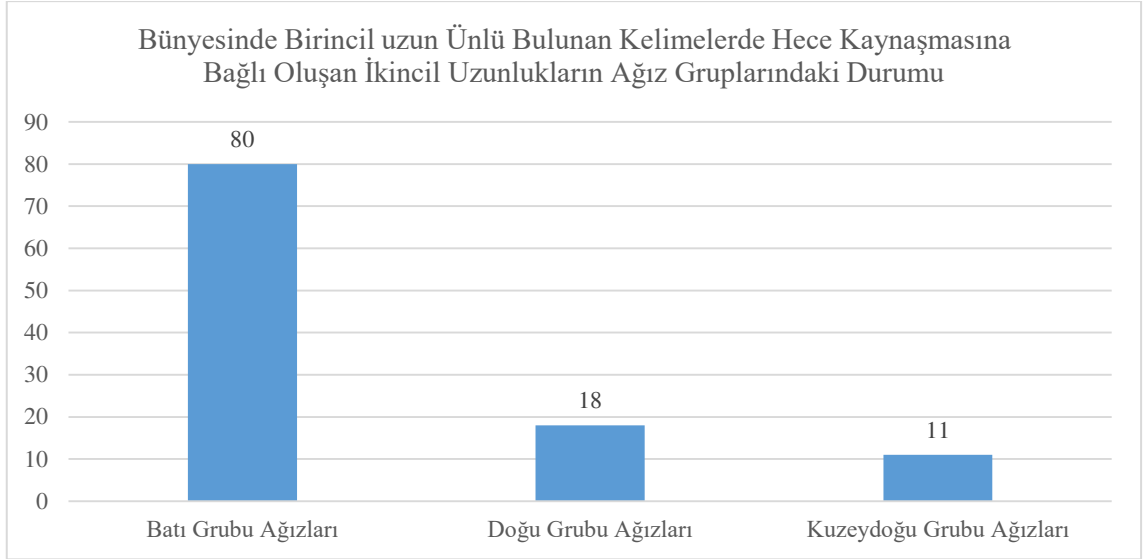
yāllah < ya allah: (25/44) BYA

3.14.4.3.3.3. Göçüşme Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzunluklar

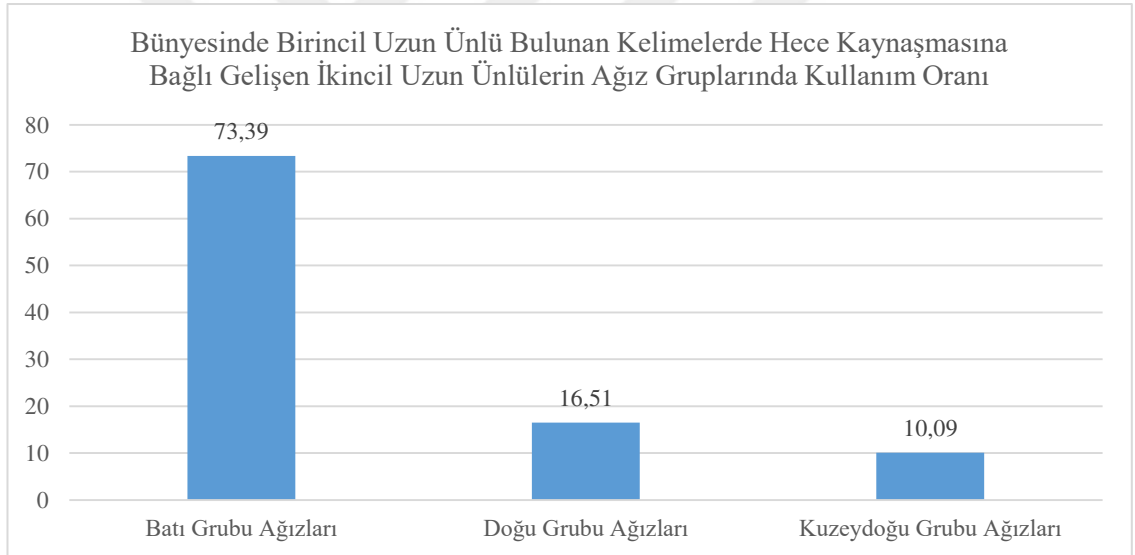
Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Aydın Ağızı.

cumarētesĬ < cuma ertesi (I-A/11-71) AYYA

Şekil 23. Bünyesinde Birincil Uzunluk Bulunan Kelimelerde Hece Kaynaşmasına Başlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlülerin Ağız Gruplarındaki Durum Tablosu

Şekil 24. Bünyesinde Birincil Uzun Ünlü Bulunan Kelimelerde Hece Kaynaşmasına Bağlı Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlülerin Ağız Gruplarına Göre Yüzdelik Sınıflandırılma Tablosu

3.14.5. Ünsüz Türemesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

3.14.5.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında

3.14.5.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

3.14.5.1.1.1. Başta “h” Türemesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Yozgat ağızı.

Yozgat Yöresi (OAAD): hõrüşür < ötüşür “õt-” (Tekin, 1995: 183) (s.179)

3.14.5.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

3.14.5.1.2.1 Ortada “v” Türemesi

“dovā < du‘ā” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Bolu, Kastamonu ağızları.

dovā “dua” [< du‘ā’]: (5/8) BOİA, (II-15/51) AİA

duvā: (54/1) BOİA

düvē: (15/15) KMİKA

3.14.5.1.2.2. Ortada “y” Türemesi

“āyit < ‘ā’id” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kütahya ağızı.

āyit “ait” [< ‘ā’id]: (LI/56) KÜYA

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

āyit “ait” [< ‘ā’id]: (22/63) BYA

3.14.6. Ünsüz Seslerde Meydana Gelen Ses Değişmesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

Aslî olarak Ana Türkçeden itibaren birincil uzun ünlülü olan Türkçe kökenli kelimeler ile kaynak dilden alıntılanan bazı yabancı kökenli kelimelerde ses değişmelerine bağlı ikincil uzunluklar görülmektedir.

3.14.6.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında

3.14.6.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

3.14.6.1.1.1. ş < ç değişmesi

“üş < üç” (üş; Gülensoy, 2011:985)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

Kemaliye Yöresi (KA): üş < üç (1/44)

2. Batı Grubu Ağızları: Adana, Bursa, Denizli ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): üşdefē < üç defa (A2.02/1)

Bursa Yöresi (BUİYA): üş < üç (1/29)

Denizli Yöresi (GBAA): üş < üç (43/65)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): üşden < üçten (9/11)

3.14.6.1.1.2. k < g değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Sivas ağızı.

Sivas Yöresi (SİYA): kīmi < gibi (79/98)

3.14.6.1.1.3. g /ğ < k değişmesi

“kīz < kız”

“kīz” (Tekin, 1995: 176)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

ğīziñ < kızın (2-14/141) EYA

2. Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

ğīzim < kızım (3/9) KAYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Gaziantep ağızı.

Antep Yöresi (GDİAT): ā' gşama < akşama (s.223)

3.14.6.1.1.4. h < k değişmesi

“āhřam < akşam”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Kırşehir ağızları.

āhřam < akşam: (91/30) ÇİYA

āhřamlayın < akşamleyin: (s.106) OAAD (Kırşehir)

2. Karahan tasnifinde örneklememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Karabük ağızları.

āhřam < akşam: (1/101) DİKİYAA

āhřam: (144/72) KARYA

āhřama < akşama: (103/62) BYA

3.14.6.1.1.5. y < k değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir ağızı.

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): āyřemneyin < akşamleyin (4/1)

Yukarıda ikincil ünlü olarak aldığımız “akşam” kelimesi Ana Türkçede uzun olarak kullanılmaktadır. Standart Türkçede normal süreli ünlü şeklinde kullanılır ve ağızlarda çeşitli şekillerde telaffuz esnasında uzun şekli ile kullanılmaktadır.

3.14.6.1.1.6. g < k değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Çankırı ağızı.

Çankırı Yöresi (ÇİYA): ġārřıya < karşıya “ga:rşı / karşı:” (Erdem, 2008: 545) (4/31)

Yukarıdaki örnek birincil olarak değerlendirilmiştir. “Fakat kelimenin ET döneminde uzun ünlüsü birinci hecede değil, ikinci hecededir

3.14.6.1.1.7. k < g değişmesi

Ana Türkçede uzun birincil uzun ünlülü olup ağızlarda çeşitli ses değişimleri ile meydana gelen ikincil uzunluklar:

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt.

Bayburt Yöresi (BYA): Kūçsüz < gūçsüz “kūç” (Tekin, 1995:185) (14/52), kōkden < gökten “kōk” (Tekin, 1995: 184) (31/71)

3.14.6.1.1.8. v < g değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Konya ağızı.

Konya Yöresi (KİK YAÖ): sōvan < soğan (2/48) “sōgun” (Tekin, 1995:178)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): övlen < öğlen (47/39) “övlen” (Gülensoy, 1988: 26)

3.14.6.1.1.9. t < k değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): kōrtmaz < korkmaz “gōrk” (Korkmaz, 1994:11) (65/26)

3.14.6.1.1.10. j < ç değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): āj < aç (35/40) “āç” (Tekin, 1995: 171)

3.14.6.1.1.11. y < g değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Giresun ağızı.

Giresun Yöresi (Gİ YA): bŷŷŷn < bugŷn (79/28) “bu + gŷn” (bŷ “Tekin, 1995: 110”, kŷn “Tekin, 1995: 185)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Iğdır ağızı.

Iğdır Yöresi (Dİ AT): böŷŷn < bugŷn (s.12)

3.14.6.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

Aslî olarak uzun olan bazı yabancı kökenli kelimelerdeki uzunluklar ölçünlü dilde kısalmıştır. Bu kelimeler ağızlarda meydana gelen ünsüz değişmesi sonrasında ikincil bir uzunluk oluşturmuştur.

3.14.6.1.2.1. g / ğ < k değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Konya ağızı.

Konya Yöresi (KİK YAÖ): merāğ “merak” [< merāk] (Ar.) (4/48)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
Bayburt Yöresi (BYA): rāğimda “rakimda” [< rākim] (Ar.) (29/17)

3.14.6.1.2.2. ş < ç değişmesi

“hēş < hīç” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.
hēş “hiç” [< hīç]: (1/3) KA
2. Batı Grubu Ağızları: Denizli, İzmir, Kayseri, Uşak ağızları.
hēş “hiç” [< hīç]: (50/59) GBAA (Denizli), (I.92/6) İİÖKBİA, (I-87/25) UİA
hēş: (s.61) OAAD (Kayseri)
3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
hēş “hiç” [< hīç]: (6/147) BYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
Bayburt Yöresi (BYA): ilāş “ilaç” [< ‘ilāc] (Ar.) (59/38)

3.14.6.1.2.3. l < n değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
Bayburt Yöresi (BYA): mülākaşa “münakaşa” (Ar.) [< munākaşa] (23/61)

3.14.6.1.2.4. l < r değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
Bayburt Yöresi (BYA): idrāl “idrar” (Ar.) [< idrār] (46/5)

3.14.6.1.2.5. v < y değişmesi

“kōv < kūy” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Eskişehir ağızı.
kōve “köye” [< kūy] (40/83) EİMİYA
2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.
kōv “köy” [< kūy] (21/58) BYA

3.14.6.1.2.6. h < v değişimi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.
Muğla Yöresi (MYA): yāvut “yahut” [< yā + hod] (Far.) (I/24-6)

3.14.6.1.2.7. h < k değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Bolu, Kayseri ağızları.

Bolu Yöresi (BOİA): merāḥ “merak” [< merāk] (Ar.) (5/11)

Kayseri Yöresi (KMİA): mutlaḥā “mutlaka” [< mutlakā] (Ar.) (s.110/9)

3.14.6.1.2.8. f < v değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Kırşehir ağızı.

Kırşehir Yöresi (KYA): merdifānı “merdiveni” [< nerdubān] (Far.) (XXXI/14)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): pilāf “pilav” [< pilāv] (Far.) (5/8)

3.14.6.1.2.9. d < t değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Amasya, Balıkesir ağızları.

Amasya Yöresi (AMMA): ihracād “ihracat” [< ihrācāt] (Ar.) (30/50)

Balıkesir Yöresi (BİA): haTdā “hatta” [< hattā] (Ar.) (II-1/27)

3.14.6.1.2.10. y < h değişmesi

“şāyıt < şāhid” (Ar.)

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Kilis ağızları.

şāyiT “şahit” [< şāhid] (I/71-55) KİLİA

şāyıt: (100/63) BYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Uşak ağızı.

Uşak Yöresi (UİA): ibrāyimden “ibrahimden” [< ibrahim] (İbr.) (I-41/42)

3.14.6.1.2.11. y < ayın (‘) değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adana ağızı.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): ismāyil “İsmail” [< ismā‘il] (İbr.) (A1.12/26)

3.14.7. Ünlü Seslerde Meydana Gelen Ses Değişmeleri Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlüler

3.14.7.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında

3.14.7.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

3.14.7.1.1.1. A < E değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Konya ağızı.

nāhal < ne hal (T. + Ar.): (2/84) KİKYAÖ

3.14.7.1.1.2. O < U değişmesi

“bōğün < bugün”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

bōğün < bugün: (26/s.130) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Hatay ağızı.

bōğün: (1.7.1/19) HA

“bō < bu”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Yalova ağızları.

bōraya < buraya (8/53) YİYA

bō < bu (23/12) BYA

3.14.7.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

3.14.7.1.2.1. E < İ değişmesi

“hēç < hīç” (Far.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzincan (Kemaliye) ağızı.

hēş“hiç” [< hīç]: (1/3) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Denizli, Hatay, İzmir, Kayseri, Malatya ağızları.

hēç “hiç” [< hīç]: (144/11) MİA

hēc: (7.11.1/14) HA

hēş: (50/59) GBAA (Denizli) (I.92/6) İİÖKBİA

hēş: (s.61) OAAD (Kayseri)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Iğdır, Kırıkkale, Kilis ağızları.

hēç “hiç” [< hīç]: (I/13-33) KİLİA, (3/2) KIİA, (s.6) DİAT (Iğdır)

hēÇ: (6/70) BYA

hēc: (I/11-26) KİLİA

hēş: (6/147) BYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Denizli ağızı.

Denizli Yöresi (GBAA): tāsāllā “teselli” [< tesellī] (Ar.) (52/3)

3.14.7.1.2.2. E < A değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

Erzurum Yöresi (ERİA): fuḥare: “fukara” [< fuḥarā] (Ar.) (14 063 02/7)

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bursa, Kastamonu, Muğla, Sakarya ağızları.

Antalya Yöresi (AYA): cenēze “cenaze” [< cenāze] (Ar.) (146/73), filēn “filan” [< fulān]

(Ar.) (134/9)

Bursa Yöresi (BUİYA): mezērlık “mezarlık” [< mezār] (Ar.) (119/13)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): hēneye “haneye” [< hāne] (Far.) (19/2), kētip “katip” [< kātib] (Ar.) (23/22), pēdişah “padişah” [< pādşāh] (Far.) (32/202), tērihi “tarihi” [< tārīhī] (Ar.) (42/19)
Manisa Yöresi (MA): lēkin “lakin” [< lākin] (Ar.) (I-8 04/46)
Muğla Yöresi (MYA): müsēfir “misafir” [< musāfir] (Ar.) (I/3-20)
Sakarya Yöresi (SİA): ḥaṣḥēṣ “haşhaş” [< ḥaṣḥāṣ] (Ar.) (32/81)

3.14.7.1.2.3. i < y değişmesi

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

Bayburt Yöresi (BYA): dāyre “daire” [< dā’ire] (Ar.) (67/28)

3.14.8. Ünlü Karşılaşmaları Sonucunda Oluşan Uzunluklar

3.14.8.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında

3.14.8.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

“nēse < ne ise”

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ ağızları.

nēse < ne ise: (II/34) DA, (2b/s.45) EYAD

nēse: (2/s.40) EYAD

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bursa, Eskişehir, Hatay, Manisa, Kütahya, Kayseri, Uşak ağızları.

nēse < ne ise: (4/188) EİMİYA, (25/172) BİAİ, (1.6.1/9) HA, (1/26) BUIYA, (I-2 06/24) MA, (XXIII/11) KÜYA, (I-18/68) UİA

nēse: (II/73) BA

nīse: (III-2/75) BİA, (s.59/12) KMİA

nēsä: (37/3) GBAA (Afyon)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Karabük, Kilis, Tekirdağ, Yalova ağızları.

nēse < ne ise: (1/110) YİYA, (s.186/381) TMİKA, (I/13-11) KİLİA

nīse: (43/31) KARYA

3.14.8.1.2. Yabancı Kökenli Kelimelerde

Yabancı kelimelerde aslî şekilde uzun olan bazı kelimelerde ünlü karşılaşması neticesinde ünlü sesler birleşerek ikincil bir uzunluk meydana getirmiştir.

“inşāt < inşā’āt” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Antalya, Çankırı, Çorum, Kayseri, Kütahya, Sivas, Tokat ağızları.

işād “inşaat” [< inşā’āt]: (s.145) AİYASV

inşāt: (38/40) ÇİYA, (10/13) SİYA, (XVI-2/18) KÜYA

işāt: (s.220) ÇAS, (5/62) AYA

inşātlara < inşaatlara: (84/3) AYA

ēnṣātçı < inṣaatçı: (22/3) TİYA

inṣāt'çıydım < inṣaatçıydım: (s.52/12) KMİA

“māṣ < ma'āṣ” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan (Kemaliye) ağızları.

māṣım “maaṣım” [< ma'āṣ]: (s.81) GDİAT (Elazığ), (17/49) KA

2. Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Manisa, Sivas ağızları.

māṣ “maaṣ” [< ma'āṣ]: (I-3/28) BİA, (4/55) SİYA

māyış < maaṣ: (I-6 01/120) MA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Edirne, Yalova ağızları.

māṣınnan “maaṣın ile” [< ma'āṣ]: (13/269) YİYA

māṣlar < maaṣlar: (19/71) EİA

“cemāt < cemā'at” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

cemāt “cemaat” [< cemā'at] : (XI/16) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Antalya, Balıkesir, Çankırı, Hatay, Kastamonu, Kırşehir, Malatya, Ordu ağızları.

cemāt “cemaat” [< cemā'at] : (124/26) ÇİYA, (8.2.2/1) HA, (15/15) KMİKA

comāt: (82/5) OİYA, (s.41) GDİAT (Malatya)

cömāt: (II/54) KYA

cāmātıyla < cemaatıyla: (9/8) AYA

comāti “cemaati” [< cemā'at] : (I-2/130) BİA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

cemāT < cemaat: (26/150) YİYA

“sāt < sā'at” (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

sāt “saat” [< sā'at] : (V/6) KBAYA

2. Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Gaziantep, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Sivas ağızları.

sāt “saat” [< sā'at]: (106/24) ÇİYA, (4/2) BUIYA, (I/91-90) MYA, (s.203) GDİAT (Antep),

(s.126) AİAD (Eskişehir), (5/556) ZBKİA

sāT: (I-1/10) BİA, (67/21) GBAA (Aydın), (1/41) GBAA (Manisa)

sāT: (I/85) KÜYA

sād: (LXVI/33) KYA

sa:t : (s.102) AÖAB

sēt: (s.100) OAAD (Kırşehir)

sēd: (I/5-18) MYA

sāti < saati: (44/25) SİYA

sātlercé < saatlerce: (I-A/44-54) AYYA

sātinān < saati ile: (28/79) GBAA (Afyon)

sāTda < saatte: (22/15) GBAA (Kütahya)

sētde: (12/13) KMİKA

sāt'te: (s.30/16) KMĪA

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Tekirdağ, Yalova ağızları.

sāt "saat" [< sā'at] : (1/130) YĪYA, (s.50) DĪAT

sāti < saati: (s.209/264) TMĪKA

sātın < saatin: (1/98) DĪKĪYAA

sātım < saatim: (8/59) BYA

"mūsāde < musā'ade" (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

mūsāde "müsaade" [< musā'ade]: (1/118) RĪA

2. Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Denizli, Gaziantep, Isparta, Kastamonu, Ordu ağızları.

mūsāde "müsaade" [< musā'ade] : (80/11) ÇĪYA, (VI/25) IMA, (s.245) GDĪAT (Antep), (4/129) KĪKYAÖ, (11/21) KMĪKA, , (86/39) OĪYA

mūsādä: (43/65) GBAA (Denizli)

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt, Düzce, Karabük, Kilis, Yalova ağızları.

mūsāde "müsaade" [< musā'ade]: (1/131) YĪYA, (14/5) DĪKĪYAA, (III/7-42) KĪLĪA, (84/65) BYA, (2/52) KARYA

"tābī < ṭabī" (Ar.)

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

tābe: "tabii" [< ṭabī]: (06 008 04/113) ERĪA

2. Batı Grubu Ağızları: Ankara ağızı.

tābī "tabii" [< ṭabī]: (I-40/19) AĪA

tabi: < tabii: (s.125) AÖAB

3. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Bayburt ağızı.

tabī "tabii" [< ṭabī] : (1/41) BYA

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Kütahya, Zonguldak ağızları.

Ankara Yöresi (AÖAB): şefa:lerinden "şefaatterinden" [< şefā'at] (Ar.) (s.152)

Antalya Yöresi (AYA): fēliyet "faaliyet" [< fa'āliyyet] (Ar.) (106/35)

Aydın Yöresi (AYYA): zanāt "zanaat" [< šinā'at] (Ar.) (I-A/53-11)

Balıkesir Yöresi (BĪA): sādēt "saadet" [< sa'ādet] (Ar.) (II-10/112)

Kütahya Yöresi (GBAA): vukāt "vukuat" [< vukū'āt] (Ar.) (22/48)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKĪA): zirātdan "ziraatten" [< zirā'at] (Ar.) (1/441)

2. Karahan tasnifinde örneklenememiş ağızlar: Yalova ağızı.

Yalova Yöresi (YĪYA): sādētdin "saadettin" [< sa'ādettin] (Ar.) (39/26), itdālī "iddialı" [< iddi'ā] (Ar.) (38/27), ġanāt "kanaat" [< kanā'at] (Ar.) (9/36), şefāt şefaatt [< şefā'at] (Ar.) (13/207)

3.14.9. Ünsüz İkizleşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

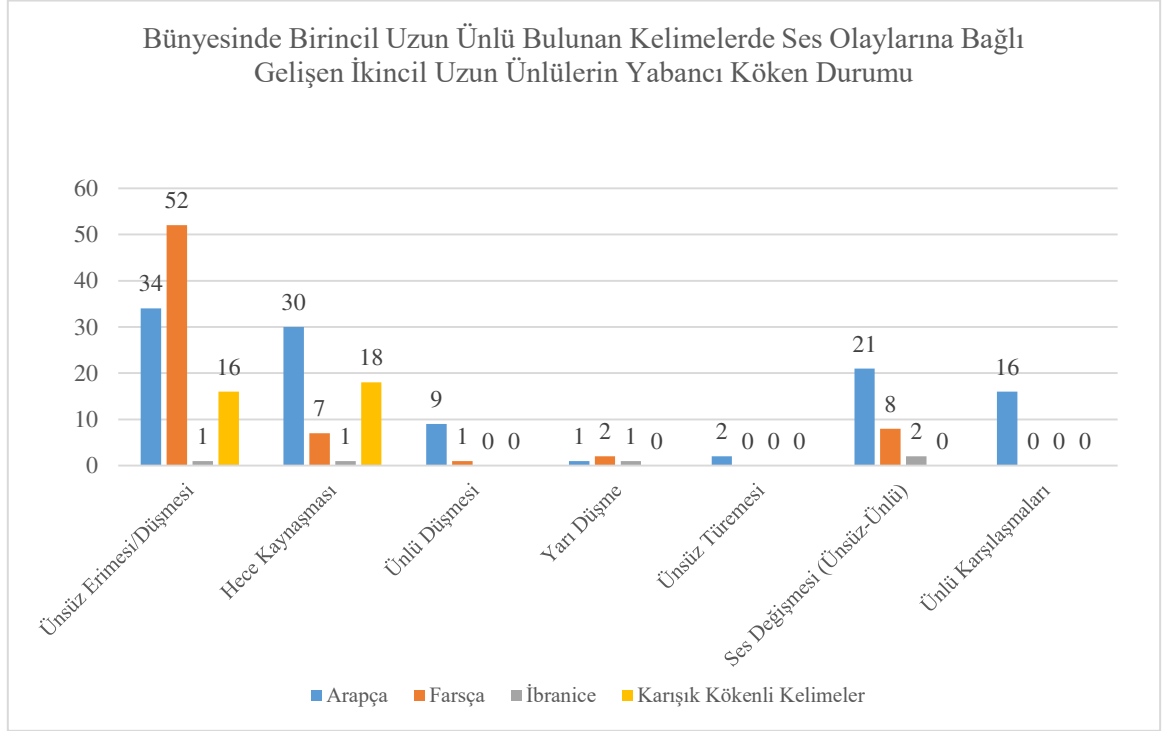
3.14.9.1. Sözcük Kök ve Tabanlarında

3.14.9.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

Ağız bölgelerindeki kullanımları:

1. Batı Grubu Ağızları: Sakarya ağızı.

Sakarya Yöresi (SİA): āşşamı < akşamı (46/92)

Şekil 25. Bünyesinde Birincil Uzun Ünlü Bulunan Kelimelerdeki Ses Olaylarına Bağlı Oluşan İkincil Uzun Ünlülerin Yabancı Köken Durumu

4. SONUÇ

Türkiye Türkçesi ağızlarında birincil ve ikincil uzun ünlüler önemli ölçüde görülmektedir. Ağızlar, yazı diline göre hem değişime daha açık hem de arkaik bazı biçimleri bünyesinde muhafaza etme özelliğine sahiptir. Ana Türkçeden itibaren birincil uzun ünlülü olduğu kabul edilen bazı kelimelerin ağızlarda da uzun ünlülü olduğu tespit edilebilmektedir. Bu kelimelerde yer alan ünlüler, yer yer normal süreli ünlülere dönüşmüş olsalar da kimi ağızlarda uzun ünlülü kullanımlarına sıkça rastlanmaktadır. Türkçe kökenli bu kelimelerdeki uzun ünlüler, Türkiye Türkçesi ağızlarının doğu, kuzeydoğu ve batı gruplarının hepsinde de görülmektedir.

Türkiye Türkçesi ağızlarında yer alan alıntı kelimelerde de uzun ünlülerin aslına uygun, birincil kullanımları mevcuttur. Yazı dili, ölçünlü dil bir kelimeyi belirli bir yazım kalıbı içinde dondurur ve o şekli genellikle değiştirmeden kullanır. Türkiye Türkçesi yazı dilinde, birincil uzun ünlüler normal süreli ünlülere dönüştürüldükleri ve öylece yazıldıkları için, yazı dilinde uzun ünlüler bulunmaz. Ağızlar bu konuda daha serbest hareket eder; tarihî dönemlerdeki kimi uzunlukları bir yazım kuralına ve bir standarda bağlı kalmaksızın yaşatırlar. Bu tür uzun ünlüler daha çok doğu ve batı grubu ağızlarında yaygındır.

Türkçe ve yabancı kökenli kelimeler arasında bir karşılaştırma yapıldığında yabancı kökenli kelimelerin % 58,50 ile birincil uzun ünlüleri daha çok koruduğu görülmektedir. Yabancı kökenli kelimelerde uzun ünlüler Arapça ve Farsça kelimelerde vardır. Bu iki dil arasında ise % 69,95 ile Arapça kökenli kelimelerde uzun ünlüler daha çoktur.

İkincil uzun ünlüler; ünsüz erimesi/düşmesi, ünlü düşmesi, yarı düşme durumunda olan sesler, hece kaybı (hece kaynaşması - hece düşmesi), sözcük birleşmeleri, ünlü karşılaşmaları, ünsüz ikizleşmesi, ünsüz türemesi, yarı ünlü seslerin etkisi, göçüşme, ses değişmelerine bağlı ses olayları ile vurgu-tonlama-soru gibi söyleyişe bağlı olaylar sonucunda oluşmuştur. İkincil uzun ünlüler ses olayları içerisinde en fazla ünsüz erimesi / düşmesi sonucunda meydana gelmektedir.

Ünsüz erimesi/düşmesi “b, c, ç, d, f, ğ, g, h, k, l, m, n, p, r, s, t, v, y, z” ünsüzlerinin erimesi / düşmesi sonucunda ikincil uzun ünlüler meydana gelmektedir. En fazla “h”, “ğ”, “r” seslerinin erimesine bağlı uzunluk meydana gelmiştir. “h” erimesi % 19,71 oran ile, “ğ” % 19,32 oran ile, “r” % 19,06 oran ile görülmektedir. Ünsüz erimesi uzamanın yönüne göre; düşen /eriyen ünsüzden önceki ünlünün uzaması, düşen/eriyen ünsüzden sonraki ünlünün uzaması, düşen/eriyen ünsüzün komşusu olmayan önceki ünlünün uzaması ve düşen/eriyen ünsüzün komşusu olmayan sonraki ünlünün uzaması şeklinde dört başlık altında sınıflandırılmıştır. Ünsüz erimesi/düşmesi olayından kaynaklı görülen ikincil uzun ünlüler en çok düşen / eriyen ünsüzden önceki ünlünün uzaması başlığında görülür. En az da düşen / eriyen ünsüzün komşusu olmayan sonraki ünlünün uzaması başlığında görülür. Ünsüz erimesinden kaynaklı uzamalar doğu, kuzeydoğu ve batı gruplarının hemen hepsinde görülmektedir. Ancak en çok batı gruplarında yaygındır. Çünkü Batı Grubu Ağızları karakter olarak daha çok düşme eğilimi içerisindedir. Yukarıda belirtilen ünsüzlerin erimesi/düşmesi sonucun oluşan uzunluklar Batı Grubu Ağızlarının hepsi için görülmektedir. Doğu grubu için ayırıcı sayılabilecek olanlar Harita 1a, Harita 2a ve Harita 3a’da da gösterilmiş olan “ğ, y, ve n” erimesi/düşmesi sonucu oluşan uzunluklardır.

“r” düşmesi sonucunda oluşan uzunluklar doğu ve kuzeydoğu gruplarında yok denecek kadar az görülürken; batı grubunda oldukça fazla görülmektedir. Çünkü “r” ünsüzü diğer ünsüzlere göre daha titrek bir yapıya sahiptir ve akıcı ünlü olduğu için de daha kolay düşürülmektedir. Söyleyiş açısından da “r” sesini çıkarmak daha fazla çaba istediği için düşürülüp uzun ünlü meydana

getirmiştir. Batı grubunda daha fazla görülmesinin sebebi de İzmir, Aydın, Muğla vb. Ege Bölgesinde ünsüzler daha yumuşak bastırılmadan söylenir “r” ünsüzü de daha baskın bir ses olduğu için düşme eğiliminin yüksek olması olağan bir durumdur. Harita 3a’da görüldüğü üzere de doğu grubunda çok fazla görülme de batı ve kuzeydoğu grubu ağızlarında görülmektedir. “r” düşmesinde dikkat çeken nokta ise Konya yöresinde görülmemesidir. Bu durum incelediğimiz yöre ağzının transkribe edilirken çok dikkatli yapılmamasından kaynaklı da olabilir. Kendimiz derleme yapmadığımız için bu konuda net bir sonuca ulaşmamız da mümkün olamamaktadır.

“ğ” erimesi/düşmesi sonucunda oluşan uzunluklar doğu, kuzeydoğu ve batı gruplarının hepsinde görülmektedir. Ama yine en çok batı grubu ağızlarında görülmektedir. Gırtlak ünsüzü olduğu için söylenmesi zor bir sestir. Yarı ünlü olduğu için de kelime içerisinde eriyip ünlü ile birleşerek uzun ünlü meydana getirmektedir. “h, v, y” de yarı ünlü oldukları için kolayca düşürülüp yanındaki ünlü birleşip uzun ünlü meydana getirmişlerdir. Doğu, kuzeydoğu ve batı gruplarının hepsinde görülmektedir.

“h” erimesine bağlı uzunluklar Harita 4a’da gösterildiği şekli ile batı ve kuzeydoğu grubu ağızlarında görülürken doğu grubu ağızlarında birkaç ağız bölgesi dışında görülmemektedir. Çünkü doğu bölgesinin karakteristik özelliği bakımından “h” sesi korunan bir ses olmuştur. Bazen yarı ünlü yapısı dolayısıyla düşürülüp uzun ünlü meydana getirdiği de olabilmektedir.

“k” düşmesine bağlı görülen ikincil uzunluklar da Harita 7a’da örneklenen şekli ile batı grubu ağızlarında ve kısmen de olsa kuzeydoğu grubu ağızlarında görülürken; doğu grubu ağızlarında sadece Erzincan yöresinde görülmesi dikkat çekicidir.

Ünsüz erimesi/düşmesine bağlı oluşan uzunluklar batı grubu ağızlarında yaygın şekilde görülmektedir. Doğu grubu ağızlarının kendi için karakteristik sayabileceğimiz özelliği “ğ, y ve n” ünsüzlerinin erimesi/düşmesinin daha çok görülmesidir. Doğu grubu “ñ” sesini “g, ğ, h, v, y” seslerinden birine dönüştürerek akıcılığını artırır ve düşmesine sebep olur. Bu nedenle de ikincil uzunlukların meydana gelmesini sağlar. “ğ ve y” ünsüzleri de yarı ünlü eğilimine bağlı olarak eriyip ünlüleşerek ikincil uzunluk oluşturmaya elverişlidir.

Türkiye Türkçesi ağızlarında yabancı kökenli kelimelerde “müyesser, tenezzül, evvel, temmuz” gibi çift ünsüzlü kelimelerde, ünsüzlerden biri düşerek ikincil uzunluk meydana getirir. Genel olarak aynı seslerden birini düşürmek, tek ses şeklinde söyleme eğilimi ağızlarda oldukça yaygındır. Benzer duruma ünlü düşmesinde de sık rastlanmaktadır. “kooperatif, video” vb . kelimelerde de ünlülerden biri düşürülerek ikincil uzunluk meydana getirilmektedir.

Eklerde meydana gelen ünsüz erimesi/düşmesine bağlı uzunluklarda “-yor” ekinin ilk şekli olan “-yorur” da arkaik şekilde bazı yöre ağızlarında varlığını sürdürmektedir. “-yorur” son hecesinde meydana gelen “-r” düşmesi ile “-yorū” şeklinde uzunluk meydana gelmiştir. Aydın, İzmir, Karaman, Muğla yörelerinde yani batı grubu ağızlarında görülmektedir. Şimdiki zaman ekinde uzunluk, yer yer “y” erimesiyle, yer yer de “r” düşmesi sonucu meydana gelir. Bu tür ikincil ünlü uzunlukları; doğu, kuzeydoğu ve batı gruplarının hepsinde de görülmektedir.

İkincil ünlü uzunlukları, hem Türkçe hem de çok sayıda Arapça, Farsça, Rumca, Fransızca, İtalyanca, Almanca kökenli kelimelerde görülür. Yabancı kökenli kelimelerde daha çok ünsüz erimesi ve ünlü karşılaşmalarına bağlı uzunluklar vardır. Sayısal olarak dilimizde Arapça kelimeler çok olduğu için ünlü uzamalarının örnekleri de daha çok Arapça kelimelerde ortaya çıkmaktadır. Ünsüz düşmesi eğilimi batı grubu ağızlarında daha yaygın olduğu için, ikincil ünlü uzunlukları da batı grubu ağızlarında daha çoktur.

Türkçe kökenli kelimelerde, ünlü düşmesinden kaynaklanan ikincil uzunluklar daha çok r ve y ünsüzlerinin olduğu kelimelerde meydana gelmektedir. Yabancı kökenli kelimelerde ise daha çok yan yana gelen iki ünlüden birinin düşürülmesi ya da bu ünlülerin kaynaşması sonucu uzunluk oluşur.

Hece kaynaşması; “b, f, ğ, h, k, l, n, r, v, y” seslerinde meydana gelen erime/ düşme sonucu karşılaşan iki ünlünün birleşmesi sonucunda uzunluk meydana gelir. Bu ünsüzler akıcı ve sızıcı özellikler gösterdikleri için eriyerek uzun ünlü oluşturmaya daha elverişlidirler. “ğ, h, v, y” ünsüzleri yarı ünlü nitelikleri ile yanındaki ünlüyle birleşerek ünlüleşirler ve ikincil bir uzunluk meydana getirirler. “ğ, h ve y” yarı ünlülerinin erimesi Türkiye Türkçesi ağızlarının hemen hepsinde görülmektedir. Bu nedenle bölgelere göre herhangi bir ayırıcı özellikleri yoktur. Ancak “b, f, k, n, r, v” sızıcı ve akıcı ünsüzleri çoğunlukla batı grubu ağızlarında eridikleri görülmektedir. Özellikle “r ve v” ünsüzleri Harita 12 ve Harita 13’te gösterildiği şekli ile karakteristik olarak sadece batı grubu ağızlarında görülmektedir. “k” ünsüzü bunlardan ayrı olarak sızıcı ve akıcı ünlüler kategorisinde değildir. Ancak bu ünsüz tonlularak $k > g > \text{ğ} > y$ sızıcı hale gelir ve hece kaynaşmasına neden olur. Hece kaynaşması; tespit edilen örneklerden hareketle en çok “ğ” erimesi sonucundan oluşmuştur. “ğ” erimesi % 45,21 oranla hemen hemen hece kaynaşmasının yarısını oluşturmaktadır. Hece kaynaşması olayı, yabancı kökenli kelimeler arasında en çok Arapça kökenli kelimelerde görülmektedir. Hece kaynaşmasının örnekleri doğu, batı grubu ağızlarında kuzeydoğu grubu ağızlarına göre daha fazladır.

Sözcük kök ve tabanlarında ikincil uzunluk meydana geldiği gibi eklerde ve ekleşme durumunda da uzunluklar meydana gelmektedir. “+IA” isimden fiil yapma eki ile -mA olumsuzluk eki bunların en karakteristik olanlarından.

Türkiye Türkçesi ağızlarında yarı ünlü seslerin etkisi ile oluşan ikincil uzun ünlüler de oldukça fazladır. Bunlar, kuzeydoğu grubu ağızlarında daha karakteristik olmakla birlikte, doğu ve batı grubu ağızlarında da görülmektedir. Kuzeydoğu grubunda ‘düz geniş ünlü + y + düz dar ünlü’lü yapıda düz geniş ünlü uzamaktadır. Düz dar ünlü düşürülmüş olsa da uzama yine sürmektedir. Bu uzama bazı doğu ve batı grubu ağızlarında da görülmektedir. Doğru ve batı grubunun kuzeydoğu grubundan ayrılan yönü ‘düz geniş ünlü + y + yuvarlak ünlü’ lü yapıda düz geniş ünlünün uzaması durumudur.

Vurgu-tonlama-soru gibi söyleme bağlı uzamalar da oldukça yaygın şekilde görülmektedir. Doğru, kuzeydoğu ve batı gruplarının hepsinde de vurgu-tonlama ve sorudan kaynaklı uzamalar sürekli ve kurallı olmasa da yaygın şekilde görülmektedir. Bazı tonlu seslerin etkisiyle vurgu tonlamaya bağlı meydana gelen uzunluklar da dikkat çekicidir. Bu ünsüzler “ğ, h, l, m, n, r, v, y” tonlu sesleri vurgu tonlama etkisiyle ve ünsüzlerden bazılarının bünyesinde yer alan titreşimli, akıcı ses etkisi ile ünlülerde uzamalar meydana gelmektedir.

Ana Türkçeden itibaren birincil uzun ünlülü kabul edilen bazı kelimeler ile kaynak dilden alıntılanan bazı yabancı kökenli kelimelerde, ünsüz erimesi/düşmesi, hece kaynaşması, sözcük birleşmeleri, ünlü karşılaşmaları, ses değişimleri vb. ses olayları neticesinde ikincil bir uzunluk meydana gelmektedir. Fakat bunların birincil uzun ünlünün kalıntısı olup olmadığı anlaşılabilir değildir. Türkiye Türkçesi yazı dilinde birincil uzun ünlüler zaman içerisinde kısalıp normal süreli olarak kullanıldıkları için bu kelimelerdeki uzunluğun ikincil olabileceği ihtimali güçlüdür. Türkiye Türkçesi ağızlarında meydana gelen bu uzunluklar kurallı ve kalıcı şekilde yer almasa da çoğunlukla kullanılmaktadır. Bünyesinde birincil uzunluk barındıran kelimelerde ünsüz erimesi /düşmesi sonucunda meydana gelen ikincil uzun ünlüler en fazla % 29,63 oranla “r” düşmesi

sonucunda meydana gelmektedir. Hece kaynaşması sonunda meydana gelen ikincil uzun ünlüler ise % 42,19 oranla “h” ünsüzünün erimesi sonucunda oluşmaktadır.

Yabancı kökenli kelimeler arasında ikincil uzunluk daha çok Arapça ve Farsça kelimelerde görülmektedir. Ünsüz erimesi/düşmesi daha çok Farsça (52 kelime) kökenli kelimelerde görülürken, hece kaynaşması ise Arapça (30 kelime) kökenli kelimelerde daha fazla görülmektedir. Ama genel olarak bakıldığında da en fazla Arapça kökenli kelimelerde ikincil uzunluk görülmektedir.

Ağız grupları açısından bakıldığında da en fazla birincil ve ikincil uzunlukların olduğu grup batı grubu ağızlarıdır. Birincil uzunlukta; % 62,20 oran ile. İkincil uzunlukta; ünsüz erimesi/düşmesi sonucunda görülen uzunluklarda % 68,42; hece kaynaşması sonucunda görülen uzunluklarda % 64,82; bünyesinde birincil uzunluk bulunan kelimelerde meydana gelen ikincil uzun ünlülerde, ünsüz erimesi/ düşmesinde % 69,84 ve hece kaynaşmasında % 76,11 oranlarında görülmektedir. En az ise kuzeydoğu grubu ağızlarında uzunluklar yer almaktadır. Çünkü kuzeydoğu grubu ağızları karakteristik özelliği bakımında çoğunlukla uzun ünlüleri kısaltma eğilimi göstermiştir. Batı grubu ise tam tersi şekilde kelimelerde ses olaylarına bağlı uzunluk geliştirme eğilimi içerisinde olmuştur.

Sonuç olarak; Türkiye Türkçesi ağızlarında birincil ve çeşitli ses olayları sonucu ortaya çıkan çok sayıda ikincil uzun ünlü örnekleri mevcuttur. Bu uzun ünlüler kurallı ve sürekli kullanılmaz. Birincil uzun ünlüler çok zaman, ikincil uzun ünlüler ise hiçbir zaman anlam ayırıcı özelliklere sahip değildir.

KAYNAKLAR

- Acar, E. (2008). *Kastamonu Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Acarbaş, E. (2013). *Şereflikoçhisar ve Çevresi Yerel Ağız Sözlüğü*. İstanbul: Çıngı Yayıncılık.
- Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni. (1999). Ankara: TDK Yayınları.
- Akar, A. (2001). Muğla ve Yöresi Ağızlarında Şimdiki Zaman Biçimleri. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (4), 1-10. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/musbed/issue/23533/250736>
- Akar, A. (2013). *Muğla ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Akca, H. (2012). *Ankara İli Ağızları (İnceleme- Metinler- Dizin)*. Gazi Üniversitesi, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü (TKAE) Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1946). *Gaziantep Ağzı (III)*. İstanbul: TDK Yayınları.
- Alkaya, E. (2008). Sibirya Tatar Türkçesinde Uzun Ünlüler Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies/ International Periodical For the Language, Literature and History of Turkish or Turkic*. 3(4) 19-42. Erişim adresi <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.357>
- Arslan Erol, H. (2018). *Kilis İli Ağızları*. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Kilis Tarihi ve Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi (KİTAM) Yayını.
- Aydoğdu, Ö. (2011). *Çankırı İli ve Yöresi Ağızları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Başer, E. (2014). *Kırıkkale İli Ağızları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Bayraktar, F. S. (2000). *Kayseri Merkez İlçe Ağzı (Metin- Gramer- Sözlük)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Boz, E. (2002). Türkiye Türkçesinde Uzun Ünlülerde Vurgu. *İlmi Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri* 14, 29-36. Erişim adresi <http://dergi.fsm.edu.tr/index.php/iadeti/article/view/384/406>
- Boz, E. (2006). *Afyonkarahisar Merkez Ağzı (Dil Özellikleri – Metinler – Sözlük)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Buran, A. (1996). *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Buran, A. (1997). *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Buran, A. (1999). Türkçede Kelimelerin Ekleşmesi ve Eklerin Kökeni. 3. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (23-27 Eylül 1996)* içinde (s.207-214). Ankara: TDK Yayınları.
- Buran A. ve Oğraş Ş. (2003). *Elazığ İli Ağızları*. Elazığ: Elazığ Valiliği Elazığ Kültür Kurultayı.
- Buran, A. (2006). Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler. *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, Kayseri, 10-12 Nisan 2006.
- Buran, A. (2007a). Olumsuzluk Ekinin (-mA) Türk Lehçelerindeki Sesbilgisi Görüntüsü Üzerine Bir Değerlendirme. 2. *Uluslararası Büyük Türk Kurultayı Bildirileri*, Bişkek/Kırgızistan, 25-30 Ekim 2007.
- Buran, A. (2007b). Türkçede ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında s/ş Meselesi. *Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları* 2(2) 121-127. Erişim adresi <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.59>
- Buran, A. ve İlhan N. (2008). *Elazığ Yöresi Söz Varlığı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Buran A. , Alkaya E. ve Yalçın S. K. (2014). *Çağdaş Türk Yazı Dilleri 1 Güneybatı / Oğuz Grubu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Buran, A. (2014). Türkçede Art Seslerin Ön Seslere Dönüşmesi Eğilimi. *VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri* içinde (1. Cilt , 105-130) (4-7 Aralık 2013, Bursa).
- Buran, A. (2015). *Türklük Bilimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Buran, A. (2021). Türkçede Uzun Ünlüler ve Bir Terim Önerisi. *IX. Uluslararası Türk Dili Kurultayı* içinde (1. Cilt, 549-560). Erişim Adresi <https://emagaza-tdk.ayk.gov.tr>
- Caferoğlu, A. (1995). *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler (Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak İlleri Ağızları)*. Ankara: TDK Yayınları.

- Caferoğlu, A. (1995). *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar (Kars, Erzurum, Çoruh İlbalıkları Ağızları)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1995). *Güney Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*. Ankara: TDK Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1995). *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Coşkun, M. V. (2000). Türkiye ve Özbek Türkçelerinde “ğ”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. 9, 251-260. Ankara:TDK Yayınları. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tdded/issue/12713/154757>
- Coşkun, M. V. (2015). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Çakır, A. (2020). *İzmir İli Ödemiş-Kiraz-Beydağ İlçeleri Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Demir, N. (2001). *Ordu İli ve Yöresi Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Demir, N. (2006). *Tokat İli ve Yöresi Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demir, N. (2006). *Trabzon ve Yöresi Ağızları (1-2-3 cilt)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demir, N. ve Şen Ü. (2006). *Sivas İli ve Yöresi Ağızları (Etnik Yapı- Dil İncelemesi- Metinler- Sözlük)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demir, N. ve Aydoğdu Ö. (2009). *Giresun İli ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Giresun Valiliği Yayınları.
- Demir, N. (2013). *Ankara Örneğinden Ağızların Belgelemesi (inceleme-metinler-sözlük)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Demircan, Ö. (1979). *Türkiye Türkçesinin Ses Düzeni Türkiye Türkçesinde Sesler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Deny, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Doğan, L. (2008). Doğu Trakya Ağızlarında Uzun Ünlüler. *Turkish Studies International Periodical For the Language, Literature and History of Turkish or Turkic*. 3(3), 732-764.
- Efendioğlu, S. (2009). Ağrı İli Ağızları. *Turkish Studies International Periodical For the Language, Literature and History of Turkish or Turkic*. 4 (3), 808-840. Erişim adresi <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.706>
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2002). *Kars İli Ağızları (Ses Bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Erdem, G. (2014). *Anamur ve Yöresi Ağızları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Erdem, M. D. (2008). Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 3 (3), 502-562. Erişim Adresi <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.350>
- Erdem, M. D. ve Bölük R. (2012). *Antalya ve Yöresi Ağızları (Giriş- İnceleme- Metinler)*. Ankara: Gazi Kitabevi
- Erdem, M. D.ve Dağdelen G. (2012). *Karabük ve Yöresi Ağızları (Giriş-İnceleme-Metinler)*. Karabük: Karabük Valiliği Yayınları
- Erdem, M. D. ve Kirik E. (2011). *Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Kahramanmaraş İl Özel İdaresi Öncü Basımevi
- Eren, E. (1997). *Zonguldak- Bartın- Karabük İlleri Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Ersoy, F. (2018). *Türkiye Türkçesinde Kelime Tahlilleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Erten, M. (2011). *Diyarbakır Ağzı (İnceleme- Metinler- Sözlük)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları. (Çev. Mehmet Akalın)
- Gemalmaz, E. (1995). *Erzurum İli Ağızları (3 Cilt)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gemalmaz, E. (1999). Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler. *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni* içinde (s.4-13). Ankara: TDK Yayınları.
- Gökçur, E. (2006). *Van ve Merkez Köyleri Ağızları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Gösterir, İ. (2015). *Örnekli-Tanımlı Çorum Ağzı Sözlüğü*. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayını.
- Güdül, E. (2021). *Konya İli Karapınar ve Yöresi Ağzı Özellikleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

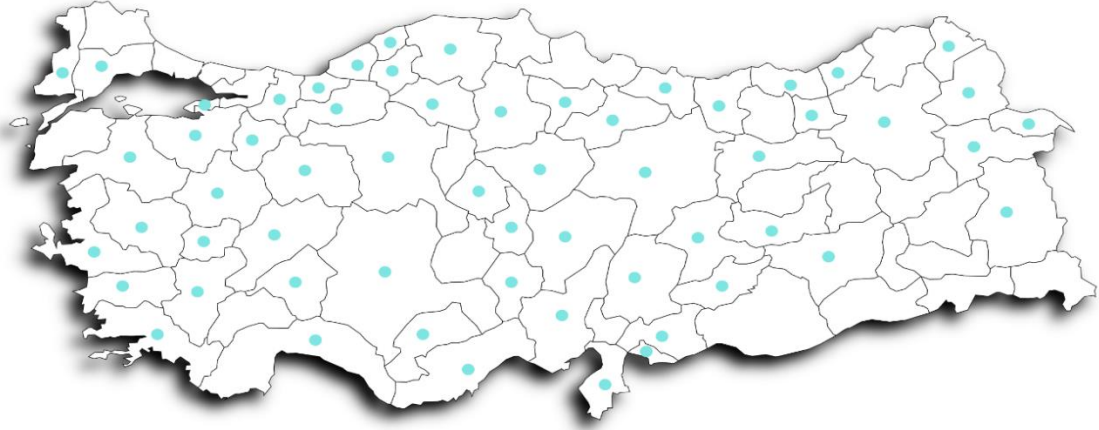
- Gül, M. (2016). *Hatay Arsuz Ağzı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Gülensoy, T. (1985). Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki. *Türk Kültürü Araştırmaları* Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nın Hatırasına Armağan içinde (Yıl XXIII 1/2, s.281, 295). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Gülensoy, T. (1987). Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme. *Türk Dili Araştırma Yıllığı-Belleten* içinde, 32 (1984) 87-147. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/43438/528412>
- Gülensoy, T. ve Buran A. (1992). *Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gülensoy, T. ve Buran A. (1994). *Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülensoy, T. ve Alkaya E. (2011). *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülensoy, T. (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi (2 cilt)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülseren, C. (2000). *Malatya İli Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülsevin, G. (2002). *Uşak İli Ağızları (Dil Özellikleri- Metinler- Sözlük)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gümüştel, Z. (2019). *Düzce İli Kaynaşlı İlçesi ve Yeniyurt ve Altunköyleri Ağızları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Günay, T. (2003). *Rize İli Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Güngör, H. (2017). *Tunceli İli Ağızları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Günşen, A. (2000). *Kırşehir ve Yöresi Ağızları (İnceleme- Metin- Sözlük)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Günşen, A. (2006). Anadolu Ağızlarında Farklı Bir Gelecek Zaman Eki ve Çekimi: -ıcı / -ici; -ucu / -ücü. *Turkish Studies International Periodical For the Language, Literature and History of Turkish or Turkic*. 1(2) 54-84. Erişim adresi <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.16>
- Hacıeminoğlu, N. (2015). *Türk Dilinde Edatlar (En eski Türkçe metinlerden zamanımıza kadar – Yazı dilinde-)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- İleri, C. (2008). *Eskişehir İli Mihalicçık İlçesi ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- İlhan, N. (2008). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ses Türemesi ve Ağız Tasnifleri Açısından Değerlendirilmesi. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa)* içinde (s.349-368). Ankara: TDK Yayınları.
- İlhan, N. (2009). *Türk Dilinde Çokluk*. Elazığ: Manas Yayıncılık.
- İlhan, N. ve Yavuz, S. (2006). Karakeçililer ve Karakeçili Ağzında İkincil Uzun Ünlüler. *Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*. 4(2), (s.114-118). Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fudad/issue/47077/592135>
- Kalay, E. (1998). *Edirne İli Ağızları (İnceleme- Metin)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kara, M. (2012). *Türkmen Türkçesi Grameri*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Karaağaç, G. (2008). *Türkçenin Verintiler Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karaağaç, G. (2015a). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2015b). *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2014). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karahan, L. (2016). Türkiye Türkçesi Ağızlarında ñ > y Değişmesi. *Türk Dili Üzerine İncelemeler* içinde (s.374-379). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1953). Batı Anadolu Ağızlarında Asli Vokal Uzunlukları Hakkında. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1, 197-203. Erişim Adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/33806/374365>
- Korkmaz, Z. (1994). *Bartın ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1994). *Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik)*. Ankara: TDK Yayınları.

- Korkmaz, Z. (1994). *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1999). Anadolu ve Rumeli Ağızlarının Tarihî Devirlerle Bağlantısı Üzerine. *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni* içinde (s.62-69). Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017a). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017b). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Mutlu, H. K. (2008). *Balıkesir İli Ağızları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Nalbant, M. V. (2007). Eski Türkçe kı Ünlemi ve Bunun Anadolu Ağızlarındaki kı/gı Ünlemiyle Karşılaştırılması. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 4(2), 146-151.
- Nurmuhammedov, A. (2007). Kaşgarlı Mahmut'un Divanı'nda Aslı Uzun Ünlülerin, Gösterilişi. *İlmi Araştırmalar* 24, 117-128.
- Öçalan, M. (2004). *Sakarya İli Ağızları (2.cilt)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Özçelik, S. (1997). *Urfa Merkez Ağzı (İnceleme, Metinler, Sözlük)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Özden, M. (2016). *Bilecik İli Ağız İncelemesi (Ses ve Şekil Bilgisi Metinler Söz Varlığı)*. İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları.
- Özek, F. (2009). Arapkir/Malatya Ağzında Birincil Uzun Ünlüler. *Turkish Studies International Periodical For the Language, Literature and History of Turkish or Turkic*. 4(8) 1954-1963. Erişim adresi <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1030>
- Özek, F. (2012). Türkiye Türkçesi Doğu Grubu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri. *Turkish Studies International Periodical For the Language, Literature and History of Turkish or Turkic*. 7 (1) 1751-1765. Erişim Adresi <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3183>
- Özek, F. (2014a). *Tarihi Türk Lehçelerinde Ünlüler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özek, F. (2014b). Kemaliye ve Yöresi Ağızlarında Birincil Uzun Ünlüler. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks (ZfWT)* 6(2) 117-130.
- Özek, F. (2016). *Kemaliye Ağzı (Giriş-İnceleme-Metinler-Sözlük)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Özmen, Ş. (2007). *Muş Merkez Ağzı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Öztürk, J. (2009). *Hatay Ağzı (İnceleme- Metin- Sözlük)*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Parlatır, İ. (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Sağır, M. (1995). *Erzincan ve Yöresi Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Sağır, M. (1997a). Anadolu Ağızlarında Ünlüler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 43 (1995) 377-390. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/44473/550839>
- Sağır, M. (1997b). Anadolu Ağızlarında Ünsüzler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 43 (1995) 391-409. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/44473/550843>
- Silahşör, E. (2011). *Amasya Merkez Ağzı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Şenol, S. (2015). *Ardanuç Ağzı (İnceleme-Derlemeler-Sözlük)*. Bursa: Rota Barışçı Matbaacılık ve Tanıtım Hizmetleri A.Ş.
- Tekin, T. (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*. Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Simurg Yayınları.
- Tekin, T. (2013). Ayınlı ve Hemzeli Kelimeler. *Makaleler 3 Çağdaş Türk Dilleri* içinde, (s.69-74). Ankara: TDK Yayınları.
- Tosun, İ. (2016). *Ardahan İli Ağızlarının Ses ve Şekil Özellikleri*. Ankara: Payda Yayıncılık.
- Tosun, İ. (2003). *Tekirdağ Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Tuna, O. N. (1960). Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller. *Türk Dilleri Araştırma Yıllığı-Belleten* 1960. 8, 213-282. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/38139/440289>

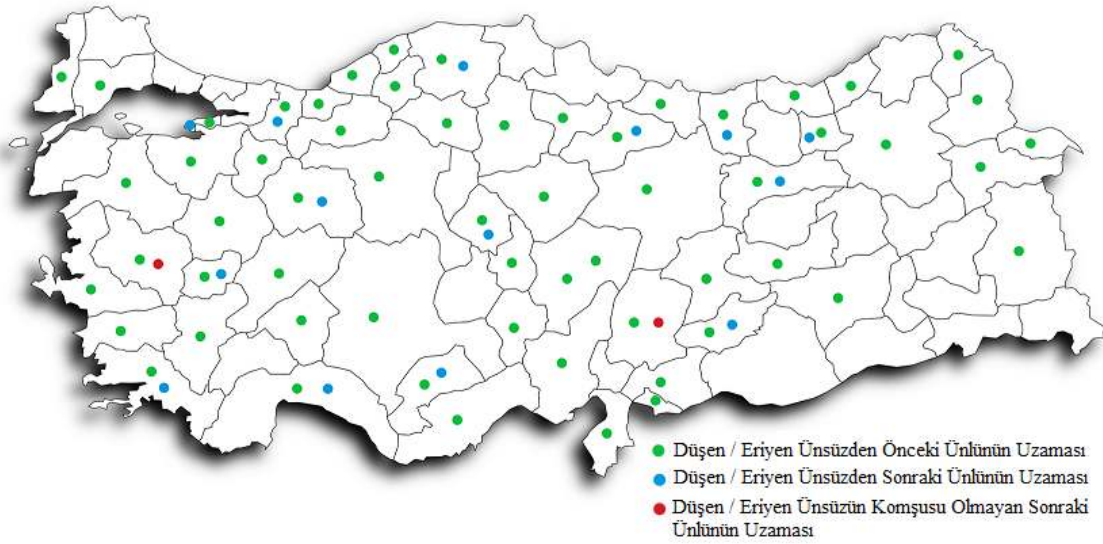
- Türk, V. (1999). Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri. *Türk Dilleri Araştırma Yıllığı-Belleten*. 44 (1996), 291-340. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/45006/560954>
- Türk Dil Kurumu. (2019). Güncel Türkçe Sözlük. Erişim adresi http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=front_page&Itemid=1
- Türk Dil Kurumu. (2019). Kişi Adları Sözlüğü. Erişim adresi http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari
- Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa)*. (2009). Ankara: TDK Yayınları.
- Uygur, C. V. (2007). *Denizli İli Ağız Sözlüğü*. Isparta: Denizli Belediyesi Kültür Yayınları.
- Uysal, İ. N. (2011). *Karaman İli Ağızları ve Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri*. Karaman: Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Komsan Yayınları.
- Üçok, N. (2007). *Genel Fonetik (Ana Çizgileri)*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Üstüner, A. (2000a). *Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri*. Ankara: TDK Yayınları
- Üstüner, A. (2003). *Türkçede Pekiştirme*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi.
- Üstüner, A. (2000b). Türkçedeki +-A Pekiştirme Ekinin Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kullanılışı, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1) s. 189-206, Elazığ.
- Vural H. ve Böler T. (2015). *Ses ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yalçın, S. K. (2013). *Çağdaş Türk Lehçelerinde Ünlüler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Yapıcı, A. İ. (2013). *Aydın ve Yöresi Ağızları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Yıldırım, F. (2006). *Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları (2 cilt)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Yıldız, O. (2002). *Isparta Merkez Ağzı (İnceleme- Metinler- Sözlük)*. Isparta: Fakülte Kitabevi.

EKLER

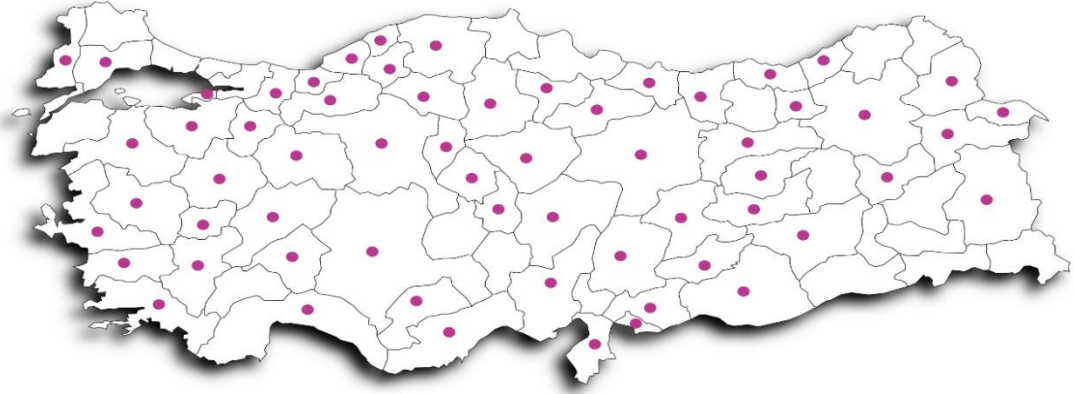
Ek 1. Ünsüz Erimesi / Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzunluklar İle İlgili Haritalar

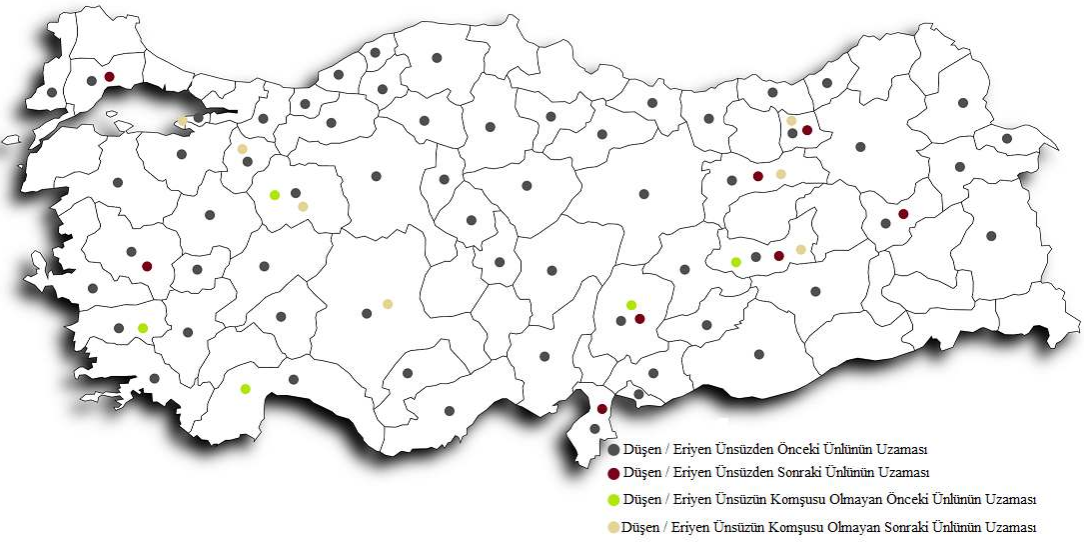
Harita 1a. “g” Erimesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlülerin Görüldüğü Yöreler

Harita 1b. “g” Ünsüzünün Erimesiyle Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

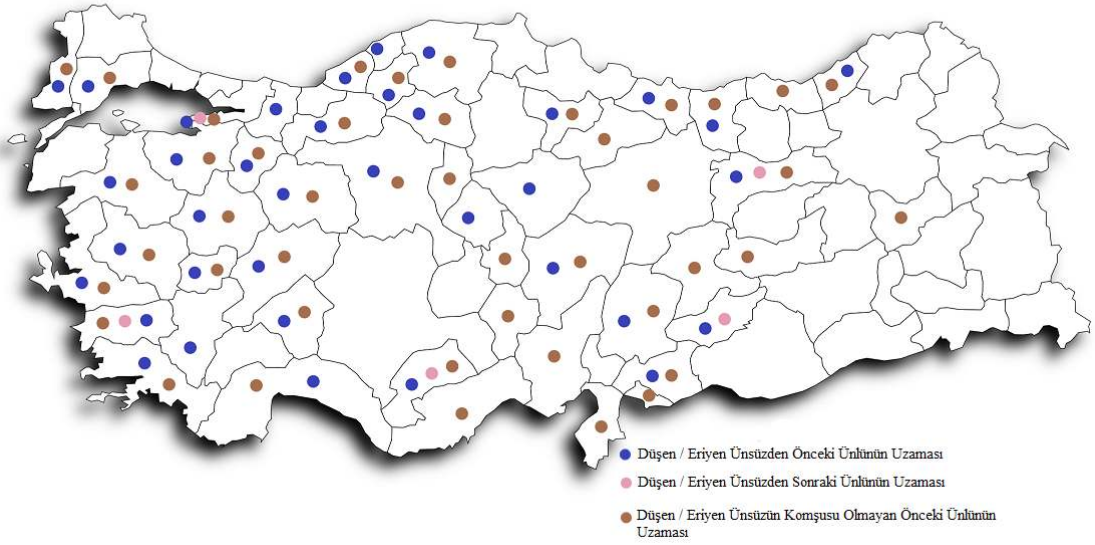
Harita 2a. “y” Erimesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlülerin Görüldüğü Yöreler

Harita 2b. “y” Ünsüzünün Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

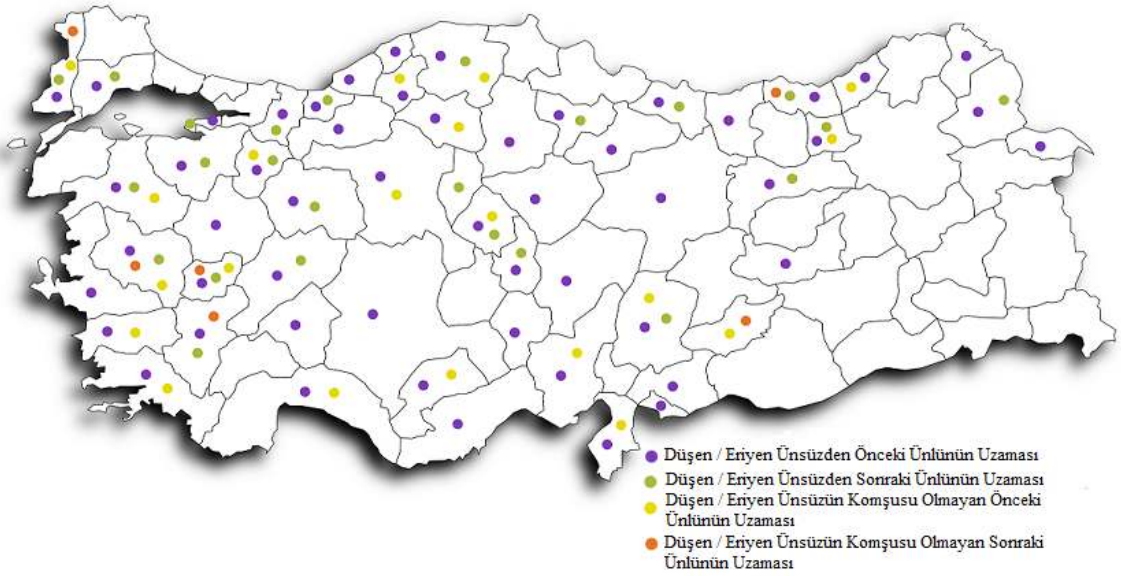
Harita 3a. “r” Düşmesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlülerin Görüldüğü Yörelere

Harita 3b. “r” Ünsüzünün Düşmesi Sonunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

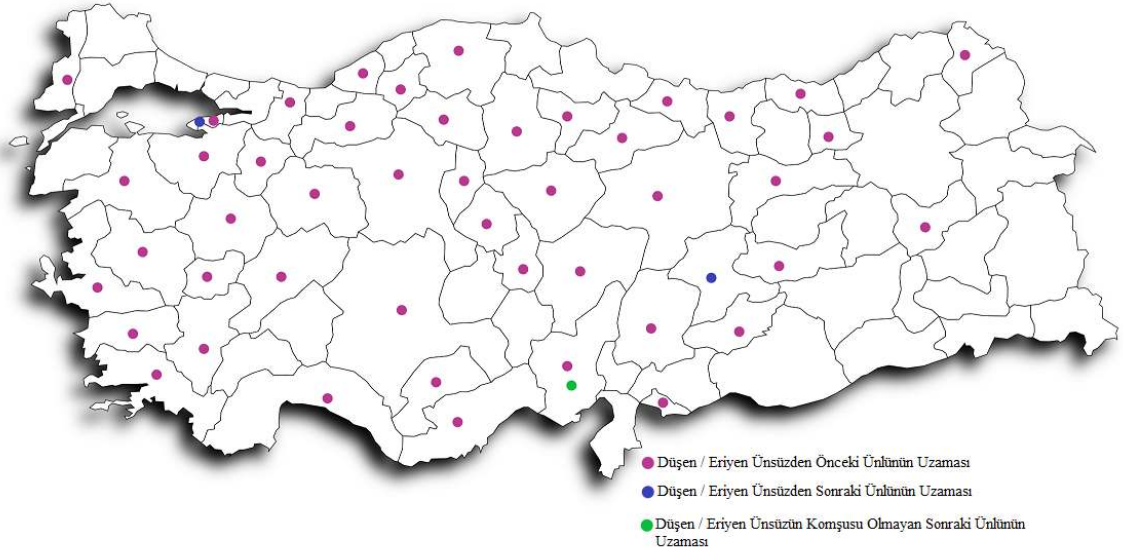
Harita 4a. “h” Erimesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzunlukların Görüldüğü Yörelar

Harita 4b. “h” Ünsüzünün Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

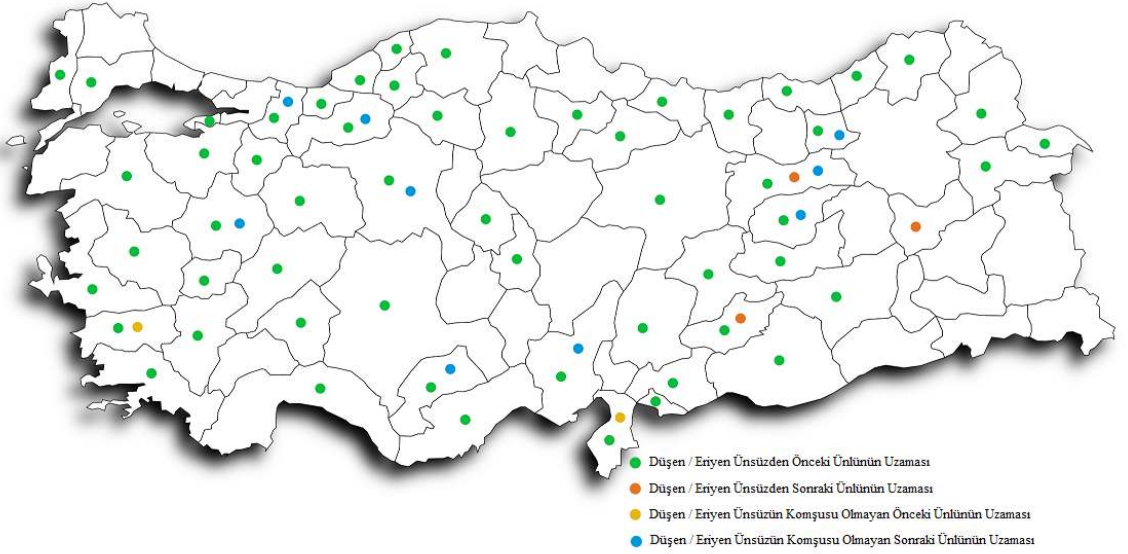
Harita 5a. “v” Erimesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlülerin Görüldüğü Yörelər

Harita 5b. “v” Ünsüzünün Erimesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

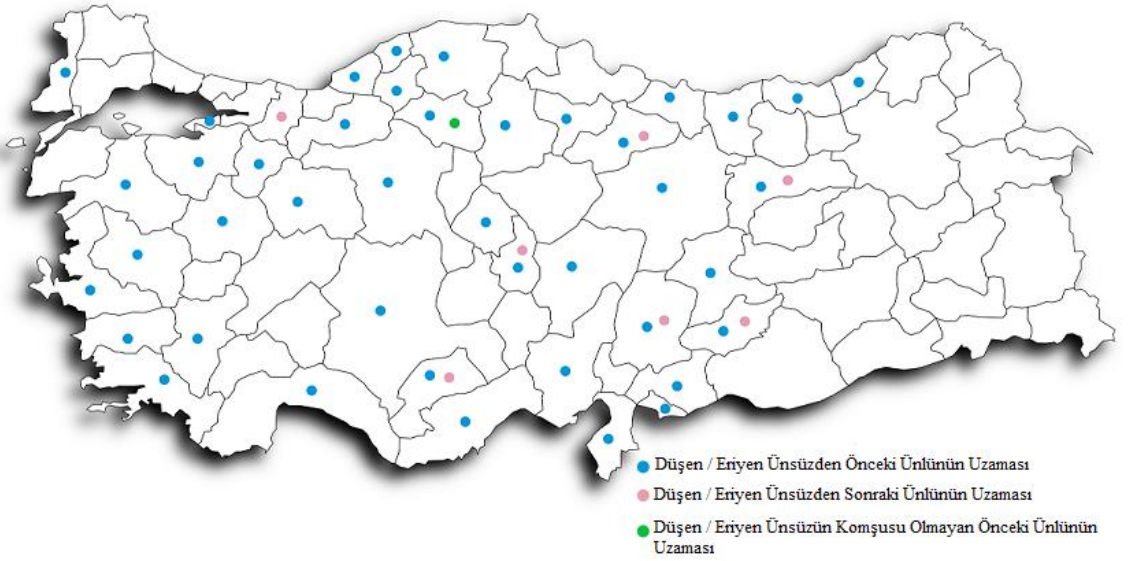
Harita 6a. “n” Düşmesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlülerin Görüldüğü Yörelere

Harita 6b. “n” Ünsüzünün Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

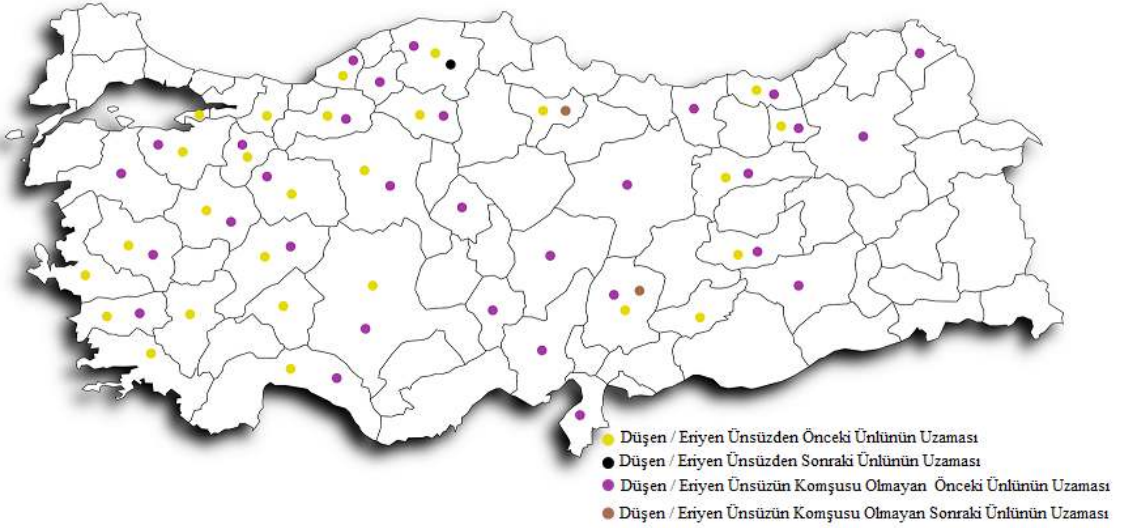
Harita 7a. “k” Düşmesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlülerin Görüldüğü Yörelere

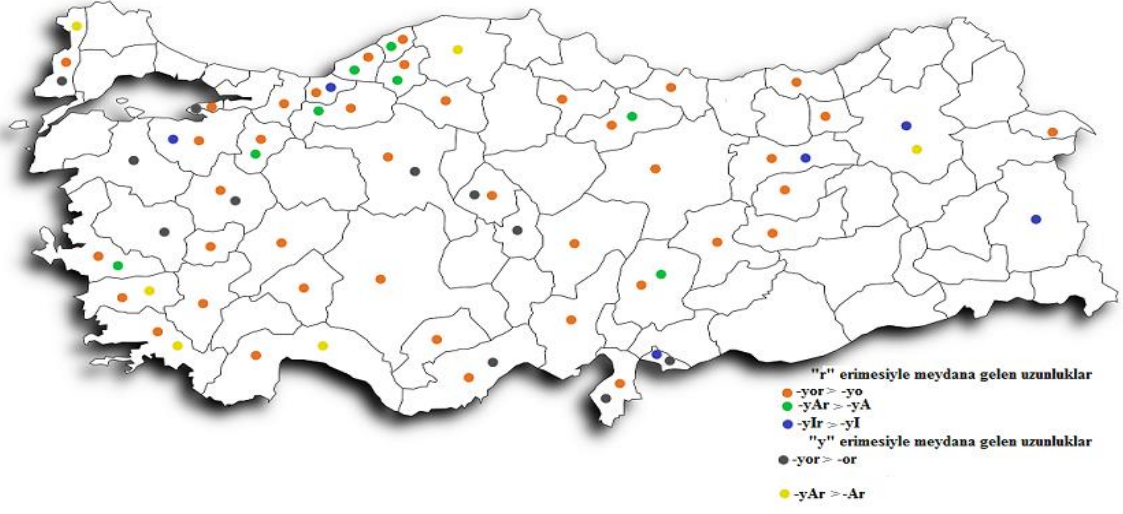
Harita 7b. “k” Ünsüzünün Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

Harita 8a. “l” Düşmesi Sonucunda Oluşan İkincil Uzun Ünlülerin Görüldüğü Yörelere

Harita 8b. “l” Ünsüzünün Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzun Ünlüler

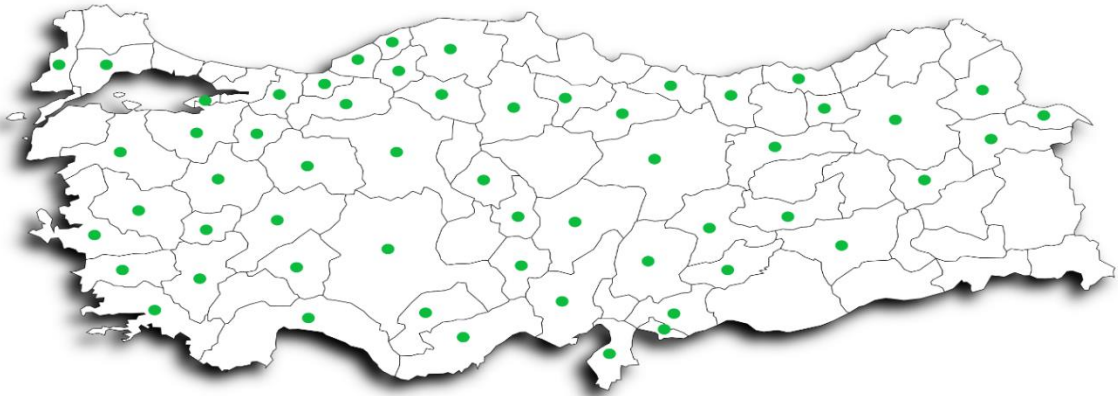

Harita 9. Şimdiki Zaman Ekinin Erime/Düşmeye Bağlı Oluşturduğu Uzunluklar

Ek 2. Hece Kaynaşması Sonucunda Meydana Gelen İkincil Uzunluklar İle İlgili Haritalar

Harita10. “ğ” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen Hece Kaynaşmasının Oluşturduğu İkincil Uzunlukların Görüldüğü Yerler

Harita11. “h” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen Hece Kaynaşmasının Oluşturduğu İkincil Uzunlukların Görüldüğü Yerler

Harita12. “r” Düşmesi Sonucunda Meydana Gelen Hece Kaynaşmasının Oluşturduğu İkincil Uzunlukların Görüldüğü Yerler

Harita13. “v” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen Hece Kaynaşmasının Oluşturduğu İkincil Uzunlukların Görüldüğü Yerler

Harita14. “y” Erimesi Sonucunda Meydana Gelen Hece Kaynaşmasının Oluşturduğu İkincil Uzunlukların Görüldüğü Yerler